

જેઠ પંડિતશાસ્ત્રી ઈતિહાસ

ભાગ-ચોથો

ત્રિપુટી મહારાજ

श्री आरित्र स्मारक ग्रंथमाला अं. ६०

जैन परंपरानोष्ठतिहास

[भाग चौथा]

[विक्रम संवत् : १५०० थी १६०० सुधी]

: लेखक :

मुनिराजश्री दर्शनविजयल

मुनिराजश्री ज्ञानविजयल

मुनिराजश्री न्यायविजयल

त्रिपुटी महाराज

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ-ચોથો

: લેખક :

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી મ.

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી જ્ઞાનવિજયજી મ.

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી ન્યાયવિજયજી મ.

: સંપાદક :

પૂજ્યમ ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી મ.ના શિષ્યરત્ન

પૂજ્ય પંન્યાસશ્રી અભયસાગરજી મ.

: પ્રસ્તાવના :

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી મિત્રાનંદસાગરજી મ.

: પેરક :

પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી ભદ્રસેનવિજયજી
(નીતિવિજયજી) મ.

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

પંકજકુમાર એચ. શાહ

૧૬, કીર્તિકુંજ, મામલનદારવાડી,

બેંક ઓફ મહારાષ્ટ્ર પાસે,

મલાડ (વેસ્ટ) મુંબઈ-૪૦૦ ૦૬૪

: પ્રકાશક તથા પ્રાપ્તિ સ્થાન :

શ્રી ચારિત્ર સમારક ગ્રંથમાળા

“ જૈન-ધર્મલાલ ” કાર્યાલય

ન્યુ દાણાપીઠ, ભાવનગર

૩૬૪૦૦૧ (ગુજરાત)

પ્રથમ આવૃત્તિ

વીર સંવત : ૨૫૦૬

વિક્રમ સંવત : ૨૦૩૬

ઈ. સને : ૧૯૮૩

કિંમત : ૩૫ રૂપિયા

: સંકેત :

મહેન્દ્ર ગુણબચાંદ શેઠ

‘ધર્મલાલ’ પ્રિન્ટર્સ

ન્યુ દાણાપીઠ,

ભાવનગર-૩૬૪ ૦૦૧

લેખક તરફથી....

અમે પૂર્વભારત અને ઉત્તરભારતમાં વિહાર કર્યો ત્યારે અનેક વિદ્વાનોનો સંપર્ક સાધ્યો હતો. પઠનાના શ્રીયુત કાશીપ્રસાદ જયરાલ, મહાન વિજ્ઞાની જગદીશચંદ્ર બોઝ, કૃષ્ણનગરના ડિરેક્ટીકટ એન્જિનિયર લેખક અને કવિ ભૂપદેવેન્દ્ર સોબાકર ચેટરજી, B.A, B.E, C.E, J.E, A.M, પઠનાના પરમેશ્વરજી દયાળ એડવોકેટ (ચુરામણ પુરવાલા), મથુરા મ્યુઝિયમના ક્યૂરેક્ટર બાબુ વાસુદેવશરણ અગ્રવાલ M. A. અને દિલ્હીના દયારામ સહાની સાથે જૈનધર્મ, દાર્શનિક તત્ત્વો, સ્યાદ્વાદ, દ્રવ્યાનુયોગ (જૈન વિજ્ઞાન) તથા જૈન ઇતિહાસ સંબંધે ઘણી ઘણી વાતો થઈ હતી. પરિણામે તેઓ સાદરભાવે એવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરતા કે, ઉક્ત વિષયોનું જૈન સાહિત્ય જલદી પ્રકાશિત થાય તો તે દ્વારા ભારતવર્ષને પોતાની પ્રાચીન આર્ય સંસ્કૃતિની પ્રાપ્તિ થાય. માનવ માત્ર જે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોને અપનાવે તો દુનિયામાં ચાલતા વેર-ઝેરના કલહો અવશ્ય ઓછા થાય. એ સિદ્ધાંતના આદર્શો આજના જગતને ઘણી શાંતિ આપી શકશે એમ હવે ખુલ્લું જણાઈ આવે છે.

અમે પણ એ પ્રેમાળ માગણીથી ઉત્સાહિત થઈને સૌ કોઈ ઇતિહાસપ્રેમીને ઉપયોગી એવા પદાવલી સમુચ્ચયના બે ભાગ પ્રકાશિત કરાવ્યા. એ પ્રકાશનોને ભારત અને

ભારત બહારના ઇતિહાસજ્ઞોએ અંતરના ઉમળકાથી વધાવી લીધા. આ જ કારણે આ વિષયમાં આગળ વધવા અમે વધુ ઉત્સાહિત થયા અને ઇતિહાસની સામગ્રી એકત્રિત કરવા લાગ્યા.

ઇતિહાસના અભ્યાસીઓ માને છે કે જૈન સાહિત્યમાં સ્વતંત્ર ગ્રંથરૂપે તેમ જ છૂટાછવાયા પ્રાસંગિક ઉલ્લેખરૂપે ઘણા ઇતિહાસ લખાયો છે, જેમાં ભારતના પ્રાચીન ઇતિહાસના અણુઉકેલ કોયડાનો સરળ ઉકેલ મળે છે; તેમ જ ઇતિહાસની તૂટતી સાંકળના સંયોજક અંકોડાઓ પણ મળે છે. આ દરેક ઘટનાઓને વ્યવસ્થિત રૂપ આપી પ્રકાશમાં લાવવી જોઈએ. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના પૂરા અભ્યાસીઓ જ આ કામ કરી શકે તેમ છે.

અમે ત્રણેએ ઉક્ત વાતને લક્ષમાં રાખીને “ જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ” રચવો શરૂ કર્યો, જેમાં છેલ્લાં ૨૫૦૦ વર્ષમાં થયેલ જૈન આચાર્યો, મુનિઓ, રાજાઓ, મંત્રીઓ, શેઠિયા, વિદ્વાનો, શહેરો, તીર્થો, ગ્રંથો, પરંપરાઓ અને મહાસભાઓ વગેરેનો સમગ્ર ઇતિહાસ રજૂ કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે.

આ ભાવનાથી ઉક્ત ઇતિહાસ માટે અમે નીચે મુજબ ધારણા રાખી હતી:

ભા. ૧—નિર્ગમગચ્છ ચંદ્રકુલ વનવાસીગચ્છ (ચૈત્યવાસી-યુગ), વીર નિર્વાણ સં. ૧ થી વિ. સં. ૧૦૦૦ સુધીનો ઇતિહાસ, દ્વિમંપર આચાર્ય પટ્ટાવલી.

ભા. ૨—વડગચ્છ, વિ. સં. ૧૦૦૦ થી વિ. સં. ૧૨૫૦નો

ઘતિહાસ, જેમાં વડગચ્છ, માનદેવગચ્છ, રાજગચ્છ, ધર્મધોષગચ્છ, પૂર્ણતલગચ્છ, રુદ્રપલ્લીયગચ્છ, ખરતરગચ્છ, પૂનમિયાગચ્છ, અંચલગચ્છ, આગ-મિક્રગચ્છ, ચતુર્દશીગચ્છ, કચ્છેલીગચ્છ, વાહિદેવ-સૂરિગચ્છ, નાગેરીગચ્છ, આરાસણુગચ્છ, પાયચંદ-ગચ્છ વગેરેની પટ્ટાવલીઓ.

ભા૦ ૩-તપાગચ્છ, સં૦ ૧૨૫૦ થી ૧૬૦૦ સુધીનો ઘતિહાસ, તપાગચ્છના પેટાગચ્છે, કડવામત, લોંકામત, નાગપુરીય લોંકામત, સ્થાનકમાર્ગ, તેરાપંથી વગેરેની પટ્ટાવલીઓ, વિવિધ વંશાવલીઓ.

ભા૦ ૪-હીરચુગ, સં૦ ૧૬૦૦ થી ૨૦૦૦ સુધીનો ઘતિહાસ.

ભા૦ ૫-ભા૦ ૧ થી ૪ ની મોટી ઇન્ડેક્સ (Index) અકારાદિ નામાવલી.

ભા૦ ૬-ભા૦ ૧ થી ૪ ના વંશવૃક્ષો.

ભા૦ ૭- પ્રસ્તાવના, વિશેષ સમજૂતી:વગેરે, નવા પ્રકાશન-નમાં જરૂરી પ્રશ્નોત્તરી વગેરે.

પહેલો ભાગ સં૦ ૨૦૦૯ના કાર્તિક સુદિ ૧૫, તા. ૧-૧૧-૧૯૫૨માં પ્રકાશિત થયો. આથી સૌ કોઈએ માંગણી કરી કે આ ગ્રંથ જલદી તૈયાર થવો જોઈએ.

અમારી ભાવના હતી કે, ભાગ બીજો તરત પ્રકાશિત થાય તેમ કરવું. પણ ભાવિભાવના યોગે એમાં એકાએક અંતરાય આવી પડ્યો. તે આ પ્રમાણે—

મુનિશ્રી ન્યાયવિજયજી સં૦ ૨૦૦૭ના માગશર સુદિ ૪ના દિવસે હૃદયરોગથી અમદાવાદમાં કાળધર્મ પામ્યા.

મુનિ જ્ઞાનવિજયને સં૦ ૨૦૧૧ થી ડયાબીટીસ (Diabetes) મધુપ્રમેહ શરૂ થયો.

મુનિ દર્શનવિજયને સં૦ ૨૦૧૫ના માગશર વદિ ૪ થી લો બ્લડપ્રેશર (Low Blood-Pressure)—રક્તગતિમાંઘનો રોગ શરૂ થયો, જેની વધુ અસર થાય તો લક્ષ્વો (Paralysis) લાગુ પડે.

આ કપરા સંયોગોમાં ગ્રંથ તૈયાર થાય એ વિચિત્ર સવાલ હતો. પરંતુ ગુરુદેવની કૃપાથી સહકારી નિમિત્તો આવીમળ્યાં, તે આ પ્રમાણે—

અમો બંને તો એકબીજાના પૂરક રહ્યા. એટલે જ્યારે જેનું સ્વાસ્થ્ય સારું હોય ત્યારે તે કામ ચલાવે અને એ રીતે પણ ભાગ બીજાનું કામ જરી રાખ્યું.

૧. ડૉ૦ નાનાલાલ ભાઈલાલ—તેમની તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરે તેવી સાધુપદની ભક્તિ છે. તેમણે અમારા સ્વાસ્થ્યના સુધારા માટે ઘણી કાળજી રાખી છે. તેમના તરફથી અમોને ષોલવા, લખવા, વાંચવાની સાફ મનાઈ હતી, પણ સાથોસાથ તેમણે એટલી ધૂટ આપી હતી કે આપની ખાસ ભાવના છે તો ધીમે ધીમે ઇતિહાસનું કામ કરતા રહો, સાવધાન પણ રહેવું. જરાક ખટકો દેખાય કે આરામ લેવો અને મને તરત ખબર આપવી. તેમની આ કીમતી સમ્મતિથી આ ગ્રંથના કામનો પ્રારંભ થયો.

૨. શ્રીમાન શેઠ મનુભાઈ જસિંગભાઈ—સાધારણ રીતે મોટાં શહેરોમાં જૈન સમાજમાં સંઘના જ્ઞાનદ્રવ્યનો મોટો

સંગ્રહ છે, પણ તેના વહીવટદારોમાં કોઈ કોઈ એવા હોય છે કે જે સરસ્વતીને નહીં પણ માત્ર લક્ષ્મીને જ ઝાળખતા હોય છે. આથી તેમાં એ દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરવાની આવડત જ હોતી નથી.

ખીજી તરફથી જૈનસમાજમાં એવા વિવેકી જૈનો પણ છે, કે જે પોતાની જાત-મહેનતથી લક્ષ્મી મેળવી, તેને સત્પાત્રમાં વાવે છે. શ્રીમાન શેઠ મનુભાઈ જોશિંગ-ભાઈ કાલિદાસ આવા વિવેકીઓમાંના એક છે, જેમણે જૈન સાહિત્યના વિવિધ ગ્રંથો પ્રકાશિત કરાવ્યા છે. તેમણે આ ઇતિહાસનો ભા.૦ ૧ વાંચીને જણાવ્યું કે, 'આપ આનો ભા.૦ ૨ જે જલદી પ્રકાશિત થાય તેમ કરો. પ્રારંભિક આર્થિક રકમ રોકવાની જરૂર પડે તો મને લાભ આપવા કૃપા કરજો.' મનુભાઈની આ પ્રેરણાથી અમારા ઉત્સાહમાં ઘણો વધારો કર્યો.

૩-૪. પં.૦ વિકાશવિજયગણિ, મુનિ શ્રી ચંદ્રોદય-વિજય—તેઓ તો ૨૦ વર્ષના જૂના રનેહી મુનિવરો છે. અમો જૈન સોસાયટીમાં હતા ત્યાં પણ શ્રીયુત આશારામ-ભાઈ વગેરે સંઘ અમારી ભક્તિમાં ઉત્સુક હતો પરંતુ આગમપ્રભાકર પૂ.૦ પુણ્યવિજયજી મહારાજ તથા ઉક્ત મુનિવરો અને નગરશેઠ કુટુંબના ગુરુભક્ત ભાઈઓનો આગ્રહ હતો કે અમો શહેરમાં ઊજમકુંઠની ધર્મશાળામાં આવીએ તો સારું. આથી અમો સં.૦ ૨૦૧૫ના વૈ.૦ ૧૦ ૬ ના રોજ ઊજમકુંઠની ધર્મશાળાએ આવ્યા. પં.ન્યાસજી તથા ભક્તિપ્રિય મુનિ ચંદ્રોદયવિજયજીએ અમારી આજ સુધી સર્વ રીતે ભક્તિ કરી છે.

૫. તપરવી સાધ્વીજી શ્રીમંજુલાશ્રીજી, સાધ્વી મધુ-
કાન્તાશ્રીજી અને સાધ્વી મધુલતાશ્રીજીએ પણ નાંધપાત્ર
ભક્તિનો લાભ લીધો છે.

ઘતિહાસ મળે છે કે, ૫૦ વીરગણિએ સં ૧૧૬૦માં
'પિંડનિર્યુક્તિ'ની ટીકાના નિર્માણમાં પોતાને મદદગાર
મુનિવરોનાં નામ લખ્યાં છે. (જુઓ પ્રકૃ ૩૫, પૃ ૧૬)

અમે પણ માનીએ છીએ કે પૂજ્ય દાદા મૂલચંદ્રજી
મહારાજની ગાદીનો પ્રતાપ, ઉક્ત મુનિવરોની સભર ભક્તિ,
ડો. નાનાભાઈની આદરભરી લાગણી અને શ્રાવકોની શુભ
મનોકામનાથી અમારા સ્વાસ્થ્યમાં ઘણે અંશે ક્રમશઃ
આરામ થતો આવ્યો છે અને આ ગ્રંથનું કામ સરલ
બન્યું છે.

૬. ૫૦ અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ—તે વ્યાકરણતીર્થ
છે. કેટલાક ગ્રંથોના સંપાદન અને લેખનથી ખ્યાતિપ્રાપ્ત
છે. પુરાતત્ત્વ અને ઇતિહાસના પણ જ્ઞાંડા અભ્યાસી છે.
તેમણે આ ગ્રંથની શુદ્ધ પ્રેસકોપી અને પ્રૂફ સુધારવાની
સંપૂર્ણ જવાબદારી પોતાને માથે લીધી હતી. એકંદરે આ
ગ્રંથના પ્રકાશનની અમારી સંપૂર્ણ જવાબદારી તેમણે
અદા કરી છે.

૭-૮. આ ઉપરાંત સાક્ષરવર્ષ ૫૦ રતિભાઈ અને
૫૦ બાલાભાઈ (જયભિખુ)—એ દેશાઈ બેલડી તો
શરૂથી અંત સુધી ગ્રંથના સૌ કાર્યમાં સર્વ રીતે પ્રેરક રહે છે.

એકંદરે દેવગુરુની કૃપાથી તથા ઉપરના સહકારીઓની
શુભ કાળજીથી આ ગ્રંથનું કામ સરલ બન્યું છે.

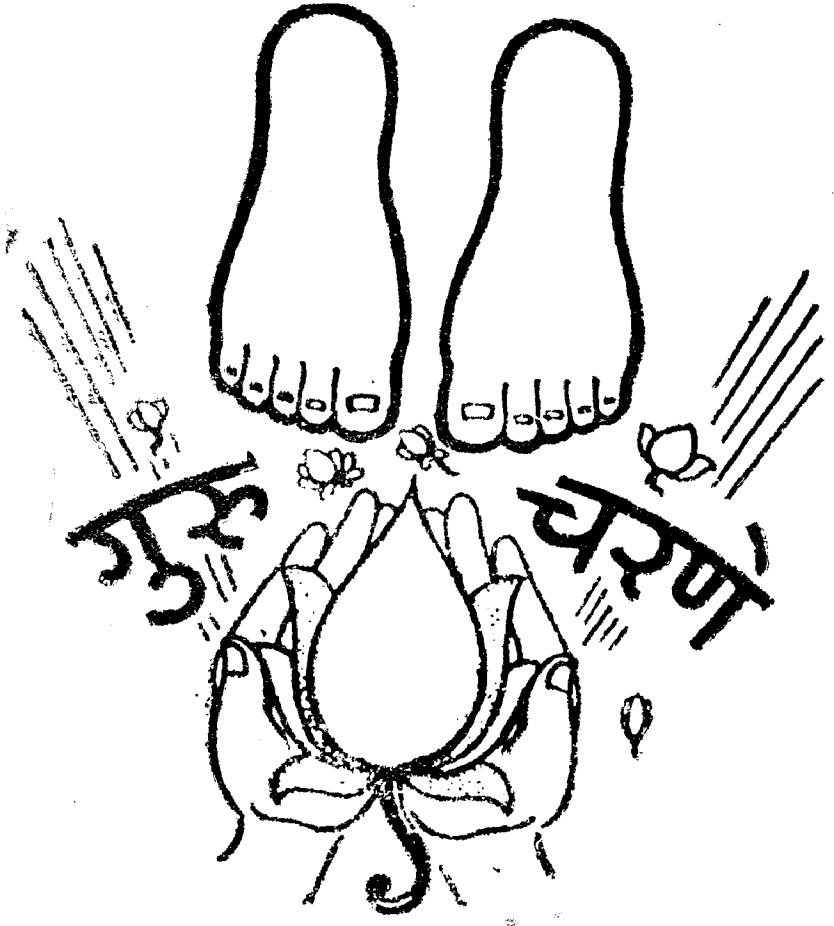
બસ, આ ગ્રંથ ભારતીય સંસ્કૃતિનું અજોડ અંગ
બનો અને સૌનું કલ્યાણ હો, એ ઇચ્છાપૂર્વક અમે
વિરમીએ છીએ.

લિ.

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ
ભાગ-૧ હો
ભાગ-૨ જી માંથી સંકલિત

}

મુનિ દર્શનવિજય
મુનિ જ્ઞાનવિજય
મુનિ ન્યાયવિજય

आपनो
मुनि नीतिविजय
(वर्तमानमां)
मुनि सद्रसेनविजय

આનંદની પ્રથમ પળે—

‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ ગ્રંથનો આ ચોથો ભાગ વિક્રાનો અને વાચકો સમક્ષ પ્રસ્તુત કરતાં હું ગૌરવ અનુભવું છું. જે વર્ષ પૂર્વે પાલિતાણામાં અટપસમયની સ્થિરતા દરમ્યાન પંપૂં પંન્યાસ-પ્રવરશ્રી સૂર્યસાગરજી મંના શિષ્યરત્ન મુનિશ્રી મિત્રાનંદસાગરજી મહારાજે મને પ્રેરણા કરી કે વર્ષોથી અપ્રકાશિત આ ગ્રંથના ચોથા ભાગનું પ્રકાશન કરવાની ખાસ જરૂર છે. ઇતિહાસપ્રેમીઓ, વિક્રાનો અને વાચકો તરફથી પણ વારંવાર આ કાર્ય અંગે પ્રેરણા થતાં ચોથા ભાગના પ્રકાશન અંગે મેં ગંભીરતાથી વિચાર્યું અને મુંબઈ આવ્યા પછી ગ્રંથ પ્રકાશન અંગે સક્રિય રીતે પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

સામાન્ય રીતે ઉત્તમ ગ્રંથોના પ્રકાશન માટે દાતાઓ મળવા દુર્લભ હોય છે; પરંતુ પૂં પરમોપકારી ત્રિપુટી ગુરુદેવોની કૃપાથી વાત જાહેર થતાં જ ગ્રાહકો અગાઉથી જ ઊભા થઈ ગયા. પરિણામે આ અમૂલ્ય ગ્રંથ આજ આપની સમક્ષ પ્રસ્તુત થાય છે.

આ ગ્રંથની પ્રેસકોપી પંડિત અંબાલાલ પ્રેમચંદ પાસેથી પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબની પ્રેરણાથી ‘જૈન’ પત્રવાળા ગુલાબચંદ દેવચંદભાઈના સુપુત્ર ભાઈ મહેન્દ્રને સોંપાયેલ અને આ પ્રકાશનમાં તેમણે બધાને સાથે જોડી ગુરુદેવના કાર્યને સાકાર કરેલ છે.

આ ગ્રંથનું મૂળ લખાણ સાદ્યંત વાંચી જઈને પંપૂં પંન્યાસ પ્રવરશ્રી અલયસાગરજી મં સાંચે જે લાગણી દર્શાવી છે જે વર્ણવવા મારી પાસે શબ્દો નથી.

મુનિશ્રી મિત્રાનંદસાગરજીએ પણ ગ્રંથપ્રકાશનની જવાબદારી અનેક વારની આનાકાની છતાં માથે લીધી અને આ કાર્ય સમયસર પાર પાડી આપ્યું એ બહલ એમનો પણ આભાર માનું છું. એ સિવાય પં અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ (અમદાવાદ), શ્રી હર્ષદભાઈ

ચંદુભાઈ (અમદાવાદ), શ્રી મહેન્દ્ર ગુલાબચંદ શેઠ (ભાવનગર), શ્રી પંકજકુમાર, શ્રી પ્રફુલકુમાર વગેરે અનેક નાગી-અનામી વ્યક્તિઓનો જે સાથ અને સહકાર અને દાતાઓની સહાય આ કાર્યમાં મળ્યાં છે એ સર્વ પ્રતિ આ ક્ષણે ઋણ વ્યક્ત કરું છું.

આશા છે કે ઇતિહાસપ્રેમીઓ, વિક્રદર્ગ અને વાચકો આ ગ્રંથને આવકારશે.

છેવટમાં આ ગ્રંથમાં રહી ગયેલી ક્ષતિઓ બદલ હું વાચકોની ક્ષમા ચાહું છું.

અક્ષયતૃતીયા
૨૦૩૯, મુંબઈ

મુનિ ભદ્રસેનવિજય.

કિંચિત્—

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ૧-૨ અને ૩ ભાગમાં વર્ષો પૂર્વે પદ પ્રકરણોમાં આસક્ષ થઈ ચૂક્યો છે.

આ અન્ય પુરાતત્ત્વવિદો અને ઇતિહાસવેત્તાઓ માટે અત્યંત મહત્ત્વનો અને ઉપયોગી છે.

શ્ર. ભ. મહાવીરશ્વામીથી લઈને વિ.સં ૧૫૬૬ સુધીના કાળમાં બનેલા બનાવો, થયેલા આચાર્યો, તેમ જ આચાર્યોની પાટ પરંપરા, શ્રમણોપાસકો, જ્ઞાતિવંશ અને કુળનો પરિચય—આ બધા વિષયોનો કડીબદ્ધ ઇતિહાસ આમાં સંકલિત કરવામાં આવ્યો છે.

વિક્રાન મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી આદિ ત્રિપુટીએ વર્ષોના પરિશ્રમ પછી અભ્યાસપૂર્વક આ અન્ય તૈયાર કર્યો છે. આ અન્યમાં કોણે કેવાં કાર્યો કર્યા કેવા કેવા પ્રભાવક આચાર્યો થયા, તેમના દ્વારા જૈન શાસનની કેવી અદ્ભુત પ્રભાવના પ્રસરી એનો જ્વલંત ઇતિહાસ વર્તમાનમાં તેમ જ ભાવિ પેઢીને—કંડા થઈ ગયેલા લોહીને—તે ખમીરવંત બનાવવા માટે અત્યંત ઉપકારક બને તેમ છે. કયાં આપણા પૂર્વજો અને કયાં આપણે? કેવાં કેવાં એમણે ધર્મ અને શાસનના માટે બલિદાનો આપ્યાં છે, તેમ જ તન-મન અને ધનનો કેવો સદુપયોગ અને સફળ્ય કર્યો છે; પ્રાચીન ઇતિહાસની ગૌરવગાથા, યશોગાથા અને જ્વલંત કારકિર્દી આ બધું વાંચતાં હૈયું થનગની ભેઠે છે, હૈયું હર્ષથી હિલોળે ચઢે છે અને એ મહાપુરુષો પ્રતિ ભવ્ય અહોભાવ અંતરમાં જાગે છે. ત્રણ ભાગ વર્ષો પૂર્વે બહાર પડ્યા પછી, વર્ષોથી સુરક્ષિત રીતે સંગૃહીત સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવા માટે મુનિશ્રી ભદ્રસેનવિજયજીએ પરિશ્રમ લઈ ચતુર્થ ભાગ રૂપે આ પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે. આ અન્યને પ્રકાશમાં લાવવાનો પ્રશસ્ય પ્રયત્ન કરી એમણે સાહિત્યની સુંદર સેવા બજાવી છે. વિ.સં. ૧૫૬૬ પછી પૉમા પ્રકરણથી—આ ચતુર્થ ભાગમાં વિશદ ચર્ચા—વિચારણા કરવામાં આવી છે.

૩. જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, ભા. ૩ પ્રસ્તાવના.

પ્રાચીન પરંપરા કેવી હતી, પ્રાચીન રીતરિવાજો, જ્ઞાતિ, વંશ અને કેવા કુળો હતા એમ અનેક વિવિધ વિષયોને આ ગ્રન્થમાં સંકલિત રાજ્યામાં. આટલા જ: --- પસ્તાવનાની જરૂર નથી. ગ્રન્થ જ તમારી

સંપાદનકર્તાનો શ્રમ ત્યારે જ સફળ જ ને વાંચકો એને વાંચશે, વિચારશે અને પ્રચારશે, હેયનો ત્યાગ કરી ઉપાદેયને અહંભુ કરી, નિત્ય જતી કરી, જિજ્ઞાસુવૃત્તિથી જિજ્ઞાસાથી, ક્ષીરનીર ન્યાયે હંસની જેમ ઉપયોગ કરશે, એ જ એક અભિલાષા.

મલાડ

શ્રી લખિધ-લક્ષ્મણસૂરિ શિશુકીર્તિચંદ્રસૂરિ

તા. ૨૨-૫-૮૩

પ્રસ્તાવના.....

‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ ચોથા વિભાગના પ્રકાશનનું કાર્ય મારા સ્નેહી મુનિવર્ય શ્રી લદ્રસેનવિજયજી મંચે મને સોંપ્યું ત્યારે મેં કદાચું પણ ન હતું કે આ શુભ કાર્યમાં નિમિત્ત બનવાનું સૌભાગ્ય મારે માટે નિર્માયું હશે.

વિધિના સંકેતો પણ કંઈક અકળ હશે. લગભગ બે વર્ષ પૂર્વે હું અને મુનિવર્ય શ્રી લદ્રસેનવિજયજી મં પાલિતાણામાં મળેલા. એ સમયે મેં એમને સ્વર્ગસ્થ ત્રિપુટીજી મહારાજનેતું અધૂરું કાર્ય પૂર્ણ કરવા પ્રેરણા કરેલી. બસ, એ સમયે જ આ કાર્યનું બીજું રોપાયું. પછી તો તેઓ સુખઈ પધાર્યા અને આ અન્યના પ્રકાશન અંગે પ્રાથમિક વ્યવસ્થા અને આયોજન ગોઠવાયાં. મુનિશ્રીએ આ કાર્ય મારા હાથે થાય તો સારું; એમ પત્રો દ્વારા વારંવાર પ્રેરણા કરી, પરંતુ આવું ઐતિહાસિક વિષયનું કાર્ય એ વિષયના તજજ્ઞના હાથે થાય તો વધુ વ્યવસ્થિત અને સુંદર બને એ ગણતરીએ આ કાર્ય તે રીતે ગોઠવવા મેં તેમને ભારપૂર્વક વિનંતી કરવા છતાં એમણે આ કાર્ય મારા હાથે જ થાય એમ વારંવાર મિત્રદાવે જણાવતાં, છેવટે આ કાર્ય મારે સ્વીકારવું જ પડ્યું. મૈત્રી પણ ઘણીવાર અધિકાર ધરાવે છે અને એ અધિકાર ટાળી ન શકાય તેવો પણ હોય છે. એ અધિકાર સ્થાપવામાં મુનિશ્રી લદ્રસેનવિજયજી જીતી ગયા છે એમ અવશ્ય કહી શકાય!

પ્રસ્તુત ‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ એ સ્વર્ગસ્થ ત્રિપુટીજી મં દ્વારા આલેખાયેલો અને પાંચ ખંડોમાં વિભાજયેલો એક દસ્તાવેજી અન્ય છે. આ અન્ય મહાકાવ્ય તો છે જ; પણ સાથોસાથ એ ઇતિહાસની લખમૂલી અમાનત પણ છે. આ અન્યના ત્રણ ખંડો તો વર્ષો પૂર્વે સ્વં ત્રિપુટીજી મહારાજનેની વિદ્યમાનતામાં જ પ્રકાશિત થઈ ગયા હતા. પરંતુ પછી તો સમયના સરવા સાથે ત્રિપુટી મહારાજેએ એક પછી એક વસમી વિદાય લીધી અને ઇતિહાસ વિષયક જાણકારોની એ હાલતીચાલતી યુનિવર્સિટી જાણે એકાએક ખંધ પડી.

ત્રિપુટીની વિદાયથી આદર્યા અધૂરાં રહે અને સોનેરી સપનાં પીંખાઈ જાય એવું બન્યું, પરંતુ કાળની અકળ ગતિને કોણ કળી શક્યું છે? મુનિ શ્રી લદ્રસેનવિજયજી મંના હસ્તે આ કાર્ય થવાનું નિર્માયું હશે તેથી ઘણા લાંબા સમય પછી પણ આ ચોથો ભાગ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે. મારે કહેવું પડશે કે મુનિશ્રીએ પોતાના

ઉપકારીનું ઋણ વાળવાની અમૂલી અને સોનેરી તકને સમયસર ઝડપી લીધી છે. આ શુભ કાર્યમાં મુનિશ્રીએ મને પણ સહભાગી બનાવ્યો એ મારા સૌભાગ્યની જ કોઈ નિશાની હશે.

પ્રરતુત ગ્રન્થ —

આ ગ્રન્થનો વિષય છે ‘ ઇતિહાસ. ’ સામાન્ય રીતે ઇતિહાસ લખવો એ વિકટ કાર્ય છે; પરંતુ લોકભોગ્ય શૈલીમાં અને સામાન્ય જનતા પણ ઇતિહાસ જેવા નીરસ અને શુષ્ક વિષયના વાચન તરફ પ્રેમાય એવી સરળ અને સાદી ભાષામાં ઇતિહાસ આલેખવો એ તો અત્યંત વિકટતાસચ્ચું કાર્ય છે. કહેવું જોઈએ કે ત્રિપુટી મહારાજેએ આ ઇતિહાસ એવી સરળ શૈલીમાં રજૂ કર્યો છે કે એને વિક્ષ્ણર્ગમાં તો ખરું જ, પણ સામાન્ય જનતામાં પણ અપૂર્વ અને અનેરું સન્માન મળ્યું છે. અત્યાર સુધીમાં લખાયેલા જૈન ઇતિહાસોમાં ત્રિપુટી મં લિખિત ઇતિહાસ ઘણો જ પ્રમાણભૂત, આધારભૂત અને વ્યસ્થિત ગણાયો છે. આ ગ્રન્થમાં સ્થાને સ્થાને એમણે મૂકેલાં આધારસ્થળો અને સાક્ષી-પાઠો જોયા પછી એમ કહેવાનું મન રોકી શકાતું નથી કે એમણે આ કાર્ય પાછળ પોતાનું સમગ્ર ચેતનાતંત્ર જ નહીં, પોતાનું સમગ્ર અસ્તિત્વ પણ કામે લગાડી દીધું છે.

આ ઇતિહાસ ગ્રન્થની એક વિશેષતા તરફ પણ ધ્યાન ગયા વિના રહેતું નથી; એ છે એમની ઇતિહાસ પ્રત્યેની અવિહ્વલ અને અડગ વફાદારી. સામાન્ય રીતે સારા સારા ગણાતા લેખકોએ પણ ઘણીવાર ઇતિહાસને પોતાની અંગત માન્યતાઓના ઢાળામાં ઢાળવાનો અને પોતાના વ્યક્તિગત પૂર્વાગ્રહોના પિંજરામાં પૂરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોય એવા ઘણા કમનસીબ દાખલા મળી આવે છે ત્યારે ત્રિપુટી મહારાજેએ એ દ્વષણોથી પર રહી ઇતિહાસને ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જ આલેખીને એક ઉન્નવળ દૃષ્ટાન્ત પૂરું પાડ્યું છે, એ માત્ર ધન્યવાદને જ પાત્ર નથી, સાથોસાથ ગૌરવને પાત્ર પણ છે. અવસરે ઇતિહાસવિદોનો દાવો કરીને ઇતિહાસને અલડાવતા તત્ત્વોની ઝાટકણી કાઢવાનું પણ ત્રિપુટી મહારાજે ચૂકવા નથી, એ એમની ઇતિહાસ પ્રત્યેના પ્રેમ અને વફાદારીની જ અભિવ્યક્તિ છે. ઇતિહાસને થતો કોઈ પણ પ્રકારનો અન્યાય ત્રિપુટીની દૃષ્ટિએ ક્ષન્તવ્ય નથી. ઇતિહાસને કરાતા અન્યાય બાબતમાં

ગમે તેવી ધુરન્ધર વ્યક્તિ સામે લાલ આંખ કરતાં ત્રિપુટી જરાય અચકાયા નથી. આ અંગેનો એક જ દાખલો બસ થશે —

૩૦ માં મુનશીએ લખેલી ખ્યાતનામ નવલકથાઓ — ‘ પાટણની પ્રભુતા ’, ‘ ગુજરાતનો નાથ ’ અને ‘ રાજધિરાજ ’ — માં એમણે જે વૃથા પ્રલાપો કર્યા છે, એ અંગે શ્રી ત્રિપુટીએ મુનશી સામે નિર્ભયપણે પોતાનો અવાજ રજૂ કર્યો છે.

મુનશી, રાજમાતા મીનળદેવીને વ્યભિચારિણી, રાજપિતા કરણને મીનળદેવીનો વ્યભિચાર ચલાવી લેનારો મૂર્ખ અને સિદ્ધરાજ જયસિંહને જરપુત્ર ચીતરે છે. ‘ ગુજરાતનો નાથ ’ માં મુનશીએ મહામાત્ય ઉદયન વિષે પણ યદ્રાતદ્રા બકવાસ કર્યો છે. આ બાબતમાં શ્રી ત્રિપુટીએ લખે છે કે—

‘ એકંદરે મુનશીએ ઇતિહાસનો ભયંકર દ્રોહ કર્યો છે. આમાં દોષ કોનો ? તેમની ભાર્ગવતાનો, વકીલાતી વિષયો, અસહિષ્ણુતાનો, કલ્પના ભળાનો કે કલમી લીલાનો... ?

એક ભારત બકારનો મુસલમાન લેખક, સિદ્ધરાજની પ્રશંસા આપે અને એક ગુજરાતી લેખક પોતાની માતૃભૂમિના ઇતિહાસને એવકા નીવડે એ તે સૌ લેખકોને શરમાવનારી ખીના છે. ’ ૧

આમ ત્રિપુટીએ ઐતિહાસિક બાબતોની છેડછાડને ચલાવી લેવા કે સાંખી લેવા હરગિજ તૈયાર નથી.

રાજકારણમાં કેવી ખેંચાખેંચ થાય છે, કેવા કાવાહાવા થાય છે, એ વિષય ઇતિહાસમાંથી શોધી કાઢીને એનું રસપ્રદ આલેખન કરવામાં પણ ત્રિપુટી સફળ બન્યા છે. આ અંગે સિદ્ધરાજ જયસિંહની પોતાની પછી કુમારપાળને રાજ ન થવા દેવાની ઇચ્છા અને કુમારપાળને બદલે માળવાના રાજપૂત હસ્તિસેનાના નાયક ચાહડને ઉત્તરાધિકારી બનાવવાની ભાવના વિષેનું ત્રિપુટીનું લેખન રસપ્રદ છે.^૨ સાધુત્વમાં પણ રાજકારણી કાવાહાવા ઓળખી કાઢવાની એમની શક્તિ વિષે માન ઊપજ્યા વિના ન રહે...

વિભિન્ન ઐતિહાસિક ગચ્છો, તેની ઉત્પત્તિ, તેનાં ગોત્રો, શાખાઓ, પેટા શાખાઓ, એમાં થયેલા આચાર્યાદિ મુનિવર્યો, શ્રાવકો, વિવિધ નગરોની સ્થાપના અને વિનાશના પ્રસંગો, ઐતિહાસિક યુદ્ધો, મોગલ-કાળના બાદશાહોની સિલસિલાબંધ ઘટનાઓ, યુવરાજો, જ્ઞાતિઓ, ઐતિહાસિક સ્થાપત્યો વગેરે અનેક ઢગલાબંધ વિગતોનો સંગ્રહ અને

૧. જૈન પરંપરાને: ઇતિહાસ, ભા. ૨ પૃષ્ઠ ૬૭ / ૬૮.

સંકલન કરવાની તેમની શક્તિ, ઘણી વાર તે આશ્ચર્ય થઈ આવે એટલી ઉદ્ધ સુધી વિકાસ પામી હોય એવું લાગ્યા વગર નથી રહેતું.

ત્રિપુટીજીના ઇતિહાસ વિષયક ગ્રંથો વાંચ્યા પછી એમ લાગે છે કે જૈનોનો ગરિમામય ઇતિહાસ વાંચ્યા વિના વિશ્વનો કોઈ પણ ઇતિહાસ અધૂરો જ છે — અપૂર્ણ જ છે.

અરીસાનું કાર્ય હૂબહૂ પ્રતિબિંબ પાડવાનું છે. ઇતિહાસને જો અરીસા સાથે સરખાવીએ તો એનું કાર્ય ભૂતકાળનું હૂબહૂ દર્શન કરાવવાનું બને છે. આ ગ્રંથને જોયા પછી ચોક્કસ લાગે છે કે ઇતિહાસે અરીસાની ફરજ પૂરી નિષ્ઠાથી બજાવી છે.

આ ગ્રંથના આ પૂર્વે પ્રકાશિત થયેલા પ્રથમ વિભાગમાં ૯૦ મહાવીરસ્વામીથી આરંભીને સં ૧૦૦૦ સુધીનો ઇતિહાસ, બીજા વિભાગમાં સં ૧૦૦૧થી સં ૧૨૦૦ સુધીનો ઇતિહાસ અને ત્રીજા વિભાગમાં સં ૧૨૦૧થી સં ૧૬૦૦ સુધીનો ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો હતો.

પ્રથમવાર જ પ્રકાશિત થતા આ ચોથા વિભાગમાં અગાઉના ત્રણ વિભાગોમાં આવેલી ઐતિહાસિક ઘટનાઓ પછીનો આનુસંધાનિક — આગળ વધતો — ઇતિહાસ સં ૧૬૦૧ થી શરૂ કરીને વીસમી સદીના ઉષ્કાળ સુધીનો આપવામાં આવ્યો છે.

સુખદ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આ ગ્રંથ જૈન ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ જ લખાયો હોવા છતાં એ માત્ર જૈનોના ઇતિહાસને દર્શાવીને જ જતો નથી. આગમપ્રલાકર મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી મઠના શબ્દોમાં કહ્યું તો —

‘ પ્રસ્તુત ગ્રંથ એ સુખ્યત્વે જૈન ઇતિહાસ હોવા છતાં તેમાં જે વિવિધ અને વિશિષ્ટ સામગ્રી આપી છે, તેથી એ એક વ્યાપક દૃષ્ટિનો ઐતિહાસિક ગ્રંથ બની ગયો છે. ’ ૩

અંતે મુનિશ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મઠને મારું નમ્ર સૂચન છે કે એમના ઉપકારી [ત્રિપુટી મુનિવર્યોનું] હવે પછીનું અપ્રગટ ઐતિહાસિક સાહિત્ય અને અન્ય ઉપયોગી સાહિત્ય એઓ જલદી પ્રકાશમાં લાવે.

સં ૨૦૩૯, ગુરૂપૂર્ણિમા
શ્રી સાંડેરાવ જિનેન્દ્રભવન,
પાલિતાણા.

૫૦ પૂં પંન્યાસપ્રવરશ્રી
સૂર્યસાગરગણિવર્ય પાદપદ્મસેવી
મુનિ મિત્રાનંદસાગર

૨. જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, ભા. ૨ પૃષ્ઠ ૧૦૦.

૩. જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, ભા. ૩ પ્રસ્તાવના.

ઇતિહાસનો ઇતિહાસ

‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ લાગ જયો આપની સમક્ષ મૂકતાં અત્યંત આનંદની અનુભૂતિ થઈ રહી છે.

આ લખવપ્રતિષ્ઠ અંથના લેખકો છે. ગરુડાધિપપતિ પૂજ્ય મૂળચંદ્રજી મહારાજના પ્રૌ શિષ્ય સ્વૌ શ્રી ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) (ગુરુકુળ સ્થાપક)ના શિષ્યો સ્વૌ મુનિ શ્રી દર્શનવિજયજી મૌ સ્વૌ મુનિ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મૌ અને સ્વૌ મુનિ શ્રી ન્યાય વિજયજી મૌ આ ત્રણે મુનિવર્યો જૈન જગતમાં ‘ત્રિપુટી’ના નામથી વિખ્યાત હતા.

ઉત્તર હિંદુસ્તાનની વિહાર યાત્રા પછી શ્રી ત્રિપુટી મહારાજોએ આ પ્રકારના ઐતિહાસિક અંથની જરૂરિયાતથી પ્રેરાઈને ‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ એ શીર્ષક તળે આ અંથ લખવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો. આ અંથની તૈયારી પાછળ તેઓશ્રી એટલા બધા એાતપ્રોત થઈ ગયા હતા કે તેમણે પોતાનું સમગ્ર જીવન આ કાર્ય પાછળ સમર્પિત કરી દીધું હતું. તેઓ શ્રી રાત દિવસની પરવા કર્યા સિવાય આ અંથ તૈયાર કરવા પાછળ રચ્યા પચ્યા રહેતા હતા. જાણુવા મળ્યા મુજબ આ અંથ તૈયાર કરવા પૂર્વે શ્રી ત્રિપુટી મહારાજોએ ઐતિહાસિક, ધાર્મિક, રાજકીય વગેરે વિવિધ વિષયોનાં મળીને લગભગ ૩૦૦૦૦થી વધુ પુસ્તકો, અંથોનું અવલોકન કર્યું હતું. તેઓશ્રી આ વિષયમાં જ્યાંથી જે પ્રાપ્ત થાય તે ગ્રહણ કરી લેતા. જ્યાંથી જે મળે તે વિના વિલંબે મેળવી લેતા. આ અંથ તૈયાર કરવા માટે એમને એટલી બધી ધગશ હતી કે રાત્રે કાગળ પેન્સિલ બાજુમાં મૂકીને જ આરામ કરતા...અને રાત્રે અંથ વિષયક કંઈ વાત યાદ આવે અથવા મનમાં કંઈ સ્ફુરણ થાય તો અંધારામાં પણ તરત નોંધી લેતા...અને સવારે એ કાચા-પાકા લખાણને વ્યવસ્થિત કરી લેતા. આમ એાતરફથી લગભગ છ ખંડો ભરાય એટલી સામગ્રી એકત્રિત કરી લીધી હતી. (જેની વિગત તેમની નોંધમાં આપેલ છે.) આ પછી વ્યવસ્થિત લખાણ કરવાનું શરૂ કર્યું હતું.

અપૂર્વ ખંત, અપ્રતિમ અપ્રમાદ અને ધગશને પરિણામે જેમ જેમ

ઈતિહાસ લખાતો ગયો તેમ તેમ પ્રકાશિત થતો ગયો. સં ૨૦૦૬માં આ ગ્રંથનો પ્રથમ ખંડ પ્રકાશિત થયો. આ પ્રથમ ખંડના પ્રકાશન પૂર્વે જ અચાનક પૂન મુનિની ન્યાયવિજયજી મં મહાવાદમાં સ્વર્ગ-વાસ પામ્યા. અને એ રીતે ત્રિપુટી મહારાજની જોડે આમ અકાળે ખંડિત થઈ ગઈ. છતાં બંને મુનિવરોએ પોતાનું કાર્ય તો ચાલુ જ રાખ્યું. આ ગ્રંથનો બીજો ખંડ સં ૨૦૧૬માં પ્રકાશિત થયો. આ સમયે પૂ. મુનિ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મંનું સ્વાસ્થ્ય પણ નાદુરસ્ત હતું. પૂ. મુનિ શ્રી દર્શનવિજયજી મંને પણ લો બલક પ્રેશરની અસર થઈ. આવા વિકટ સંયોગોમાં પણ તેઓએ બીજો ખંડ પ્રકાશિત કરાવ્યો હતો, એ જાણીને આપણે સાચે જ આશ્ચર્યમાં મૂકાઈ જઈએ છીએ. આ વિષયમાં પ્રકાશ પાડતાં પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મહારાજ લખે છે :

“ આ કપરા સંયોગોમાં ગ્રંથ તૈયાર થાય એ વિચિત્ર સવાલ હતો. પરંતુ દેવગુરુની કૃપાથી સહાયક નિમિત્તો આવી મળ્યાં, તે પ્રમાણે : અમો બંને તો એકબીજાના પૂરક રહ્યા. એટલે જ્યારે તેનું સ્વાસ્થ્ય સારું હોય ત્યારે તે કામ ચલાવે અને એ રીતે પણ લાગ બીજાનું કામ ભરી રાખ્યું.”

આમ મુનિશ્રીએ કેવા કપરા સંયોગોમાં પણ આ ગ્રંથનું કાર્ય અવરિત ચાલુ રાખ્યું હતું તેનો ખ્યાલ ઉપર્યુક્ત હકીકતમાંથી આવે છે. તેમાં ૨૦૧૬માં ત્રિપુટી પૈકીના બીજા મુનિ મહારાજ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મહારાજની ચિરવિદાય થઈ અને બધી જ જવાબદારી ત્રિપુટીના એકલવીર પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી દર્શન વિજયજી ઉપર આવી પડી. સખત પરિશ્રમથી ત્રીજો ખંડ પણ સં ૨૦૨૦માં પ્રકાશિત થયો. નાદુરસ્ત સ્વાસ્થ્ય હોય અને અનેક વિધ પ્રતિકૂળતાઓ હોય ત્યારે પણ જ્ઞાનયજ્ઞ અવરિત ચાલુ રાખવો એ કાંઈ નાનું સૂનું કાર્ય નથી. આજે જ્યારે આવી પ્રવૃત્તિઓ તરફ શ્રમણુ લગવંતોનું દુર્લક્ષ જોઈએ છે ત્યારે વર્તમાનના જ આવા જ્ઞાનપિપાસુ ગુરુદેવને નમવાનું મન થઈ આવે છે.

આ ગ્રંથના ત્રીજા લાગના પ્રકાશન પછી આ કાર્ય ઉપર અંધકાર છવાઈ ગયો હોવા જેવી સ્થિતિનું નિર્માણ થયું. કારણ કે ત્રિપુટી પૈકીના એ મુનિ મહારાજની ચિર વિદાય તથા પરમ પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રી દર્શનવિજયજી મં ને પણ લકવાની પૂરી અસર થઈ ગઈ. પરિણામે ઈતિહાસ લેખનની પ્રવૃત્તિ કંઈક મંદ બની, પરંતુ આપણું જૈન સંઘનું

સાભાગ્ય હશે કે પૂજ્ય શ્રી લકવાની અસર યોધી થતા, સુયોગ્ય વ્યક્તિ રોકીને પણ પૂજ્યશ્રીએ નિયમિત રીતે ચોથા ભાગનું લેખન કાર્ય કરાવતા રહ્યા. પોતે બોલતા જાય અને પંડિતશ્રી લખતા જાય. ઘણીવાર તે એવું બનતું કે લકવાને કારણે પૂજ્યશ્રીનું બોલવું પણ સમજાતું નહીં ત્યારે મુનિરાજશ્રી સ્લેટ પર, ભીંત પર અથવા જમીન પર મોટા અક્ષરોમાં જેમ તેમ લખીને પણ નોંધ કરાવતા. સાચે જ જેમને કંઈક કરવાની ધગશ હોય છે એ કોઈ પણ રીતે કાર્ય પૂરું કરે જ છે. ચોથા ભાગની દરેક હસ્ત પ્રતો, નોંધો ઉપરથી અગાઉના ભાગોનું જ પ્રેસ મેટર તૈયાર કરનાર પંડિતવર્ય શ્રી અંબાલાલ પ્રેમચંદને જ સોંપવામાં આવેલ. તેઓશ્રીએ આ બધું મેટર તૈયાર કરી રાખેલ. બાદ તે પરમ પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજ પણ સર્વંત ૨૦૨૬ પાલીતાણામાં કાળધર્મ પામતા પ્રકાશનનું કાર્ય ભૂર્ગભમાં સમાઈ ગયું.

બે-ત્રણ વર્ષ પહેલા યોગાનુયોગ અમદાવાદમાં પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી પંડિત શ્રી અંબાલાલ-ભાઈએ શ્રી સંઘના કંઈક સફલાગ્યે સુરક્ષિત જાળવી રાખેલ ભાગ ચોથાનું આ મેટર આપવા કૃપા કરેલ છે. આ માટે મુરખી પંડિત-વર્ય શ્રી અંબાલાલભાઈના આપણે સૌ આભારી છીએ. તેમ જ આ મેટર મેળવવામાં સહભાગી-પ્રેરણામૂર્તિ બનનાર પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીના ઋણી છીએ. આ મેટર મને સોંપાયું તે તો મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદ (તંત્રી 'જૈન') ની સફલાવના તથા પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજનેના સંબંધોનું કારણ જ માત્ર હશે તેમ હું માનું છું.

‘જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ’ના ચોથા ભાગનું મેટર લેતી વખતે આ કાર્યની ગંભીરતાનો પણ પૂર્ણ ખ્યાલ નહોતો ત્યાં પૂજ્ય ગુરુદેવો-કૃપાથી યોગાનુયોગ પરમ પૂજ્ય ત્રિપુટીના જ મુનિ મહારાજ શ્રી ન્યાય-વિજયજી મં સાંના શિષ્ય મુનિ શ્રી નીતિવિજયજી (વર્તમાનમાં મુનિરાજશ્રી લક્ષ્મણ વિજયજી) મં ને પાલીતાણા સાંડેરાવ જિનેન્દ્ર ભવન જૈન ધર્મશાળામાં પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી મિત્રાનંદસાગરજી મં રૂબરૂ આ ચોથા ભાગની વાત કરતાં, પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી મિત્રાનંદ સાગરજી મં એ ભારપૂર્વક જણાવેલ કે આપના જીવનના પ્રેરણા મૂર્તિ-ઉપકારી ગુરુદેવોનું ઋણ ચૂકવવાની આ સુંદર તક મળેલ છે. વિગતે વાત

થતાં પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી ભદ્રસેન વિજ્યજી મહારાજે તેમના પ્રેરણા-મૂર્તિ ગુરુદેવોના અધૂરાં રહેલા કાર્ય માટે જરૂર સહાય રૂપ થવા અનુમિત આપેલ. તેમ જ પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી મિત્રાનંદસાગરજી મં એ પ્રેરણા કરી કે આ મેટર પરમ પૂજ્ય પન્યાસ શ્રી અભય સાગરજી ગણીવર્યાને વાંચી આપવા વિનંતી કરવી. આમ આ ચોથા લાગના પ્રકાશનનાં ચક્રો ગતિમાન બન્યાં.

એટલી વાત છે કે પૂજ્ય ત્રિપુટીની ચિરવિદાય પછી આ કાર્ય ખોરલે પડ્યું, એમની સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ આગળ વધારવામાં આવી હોત તો જૈનધર્મના દરેક પ્રકારના સાહિત્ય વિષયક ગ્રંથોનો ઇતિહાસ આજે કંઈક જુદો જ હોત. તેઓશ્રીએ વર્તમાનના દરેક પ્રકારના સાહિત્ય-લેખન પ્રકાશનનું ઊંડું ખેડાણ કરેલ છે. તેમાં પણ પૂજ્ય ત્રિપુટીએ ઇતિહાસને જે વિરાટ યોગદાન અને પ્રદાન છે કરેલ એ તરફ અત્યાર સુધી જે દુર્લભ્ય સેવાયું છે એ સાચે જ એક દુઃખદ ઘટના છે. આ વાત મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદ ('જૈન' સાહિત્ય-લેખકના તંત્રી)ને કાયમ ખટકચા કરતી હતી. તેઓ શ્રી ત્રિપુટીના વિશેષ પરીચયમાં હોઈ તેમ જ ત્રિપુટીની ઇતિહાસ પ્રત્યેના યોગદાનની જાણકારી હોઈ જૈન ઇતિહાસની ઉપયોગીતા જણાવી, ને પ્રકાશન થાય તેવા પ્રયત્નો કરવા જણાવેલ. આથી મુરખી શ્રી રતિલાલ (કાકા) દ્વીપચંદ દેસાઈ ને મેટર જોવા જણાવેલ પરંતુ તેમણે શ્રી. આ. કંની પેઢીનો ઇતિહાસ લખવામાં વ્યસ્ત હોઈ તેમ જ તખીયત બરાબર રહેતી ન હોઈ, ખીજે વાંચાવી છપાવવા જણાવેલ, ત્યારે ઘણાને વાત કરતા તેનો પ્રતિલાવ યોછો પડેલ. પરંતુ જૈન 'ધર્મલાલ'ના કાર્ય માટે પાલીતાણા જતાં આવતાં પૂજ્ય પન્યાસ શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ સાહેબને આ કાર્ય માટે વિનંતી કરતા જ તેઓશ્રીએ ઘણા જ ઉત્સાહથી આવા ઇતિહાસના કાર્યની ઉપયોગિતા સમજી, ઘણા જ કાર્યોની જવાબદારી, છ-છ કલાક આગમ વાચના અને તખીયતની પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં સંપૂર્ણ મેટર જોઈ આપવા જણાવ્યું. આથી અમારામાં વિશેષ ઉત્સાહ પ્રગટ્યો. શરૂઆતમાં તો તેઓશ્રીએ પ્રૂફ જોઈ આપવા પણ ઉત્સાહ બતાવેલ. પરંતુ પ્રેસની અનુકૂળતા ખાતર પ્રૂફની વ્યવસ્થા અલગ ગોઠવવી પડેલ. આ કારણે કોઈ અશુદ્ધિ રહી જવા પામેલ હોઈ તો મને ક્ષમા કરશો.

વર્તમાનમાં આવા ઉપયોગી અને ઐતિહાસિક ગ્રંથમાં પણ આપણા શ્રમણ-સંઘની ઉપેક્ષા અને અરૂચી જોઈને થાય કે જે શ્રમણ-સંસ્થાના ઉપર જૈન સંઘનો ભાર છે, તે સમાજનું, ધર્મનું ભાવિમાં શું થશે ? જેઓ તેની પરંપરાના ગીતો ગાયા કરે છે તે તેના ઇતિહાસને પણ જાણવા જોવા ઉત્સુક ના હોય તો તે કેવું પ્રદાન કરશે તે પ્રશ્ન છે ! આવા સમયે પૂજ્ય પન્થાસજી મહારાજ શ્રી અભયસાગરજી ગણીવર્ય જોવા ગુરુ ભગવંતે મેટર જોઈને જરૂરી સુધારા કરી આપેલ છે તે માટે અમે તથા શ્રી સંઘ ઋણી બની રહેશે.

આજે આ જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસનો ચોથો ભાગ આપની સમક્ષ પ્રસ્તુત છે. આ ભાગમાં પ્રકાશિત થતી વિગતો ઉપરાંત ત્યાર પછીનો વર્તમાન ઇતિહાસનું સાહિત્ય અમારી પાસે પડ્યું છે, તે તથા ઘટતું સાહિત્ય ઉમેરીને પાંચમા ભાગ રૂપે પ્રકાશિત કરીશું. તેમ જ પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજોનો જીવન-પરિચય તેમના વિવિધ કાર્યોની માહિતી સભર, તેઓશ્રીએ રચેલી ૬૦ જેટલી સાહિત્યકૃતિના પરિચય સાથે પાંચમો ભાગ પ્રગટ કરવામાં આવશે. [આ અંગે જાણકારો પાસેથી માહિતી-કૃતિઓ-તથા સ્વ પરિચયની. સ્વાનુભવની વિગતો આવકારીશું.] તેમ જ પૂજ્ય ત્રિપુટી ગુરુદેવોની ભાવના મુજબ ચારે ભાગોની માહિતી સભર અકારાદિ ઇન્ડેક્ષ, અલગ અલગ, વિષયવાર બનાવીને આપવાની ભાવના હતી તે નાદુરસ્તીનાં કારણોસર બનાવેલી નહીં હોય ! પાંચમાં ભાગમાં આ અકારાદિ ચારે ભાગની આપવામાં આવશે. હાલમાં એ અકારાદિ તૈયાર કરવાનું કાર્ય ચાલી રહ્યું છે, જે દરેક ઇતિહાસપ્રેમી-અભ્યાસી માટે ઉપયોગી પૂરવાર થશે.

પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજોએ વિરાટ સાહિત્યસર્જના (૬૦ થી પણ વધારે) કરી છે. એ એક એક ગ્રંથો અણુમોલ છે. આપણે સૌ ઇચ્છીએ કે મુનિ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મહારાજ તેમના ગુરુદેવોના સાહિત્યનો પુનરુદ્ધાર અને પુનઃ પ્રકાશન કરે તેમ જ તેમના દાદાગુરુ ગુરુકુળ સ્થાપક પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી મં સાંની જન્મ શતાબ્દીને કાયમ બનાવવાના પ્રતીક રૂપ તેમની શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળા ને જીવંત કરે. અને પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજોના સંગ્રહને જૈન સંઘના હિતમાં ઉપયોગી થાય તેવું સ્મારક બનાવે તેવી સેવાભાવી મુનિરાજ શ્રીને પ્રાર્થના.

પ્રાન્તે વીસ વર્ષના લાંબા ગાળા પછી આ જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસના ચોથા ભાગને પ્રકાશિત કરવામાં હું તો માત્ર નિમિત્ત બની રહ્યો છું. જે મારા પૂજ્ય પિતાશ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદના આશીર્વાદ રૂપ પરમ સૌભાગ્યની નિશાની માનું છું.

આવા સાહિત્યની સેવા કરવાનું સફલાગ્ય નામી-અનામી શ્રી સંઘના દરેક અંગોના સાથ અને સહકારને જ આભારી છે. તેમાં પણ પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી વિજય હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયલખિંધસૂરીશ્વરજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય પન્યાસ શ્રી અભયસાગરજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય પન્યાસ પ્રવર શ્રી સૂર્યસાગરજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી મિત્રાનંદ સાગરજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય સેવાભાવિ મુનિરાજ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મહારાજ આદિનો તેમજ મારા સ્વ. પૂજ્ય પિતાશ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદ, પંડિત મુરળી શ્રી રતિલાલ દ્વીપચંદ દેસાઈ, પંડિતવર્ય શ્રી અંબાલાલભાઈ પ્રેમચંદ શાહ, શ્રીયુત હર્ષદભાઈ ચંદુભાઈ લખુભાઈ ભાઈ શ્રી પંકજ હ. શાહ, ભાઈ શ્રી પ્રફુલભાઈ વગેરેના આશીર્વાદ, માર્ગદર્શન, તથા સહાયતા માટે આપેલ પ્રેરણાનો આ તકે આભારી છું. આવા સાહિત્યની સેવા કરવાનું સફલાગ્ય મને પુનઃ પુનઃ મળ્યા કરે અને એ રીતે હું શુભ કાર્યોમાં નિમિત્ત બની શકું એવી શુભાભિલાષા સાથે વિરમું છું.

આ કાર્ય માટે મારાથી કોઈ પ્રત્યે અવિનય કે અસંતોષ થયો હોય, કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામેલ હોય તે માટે હું મિચ્છામી દુઃક્રંડમ્ ઇચ્છું છું.

સુજ વાંચકો જૈન પરંપરાના ઇતિહાસથી પરિચિત બને એ જ શુભેચ્છા.

પ્રકાશક.

॥ શ્રી વર્ધમાન સ્વામિને નમઃ ॥

સંપાદક તરફથી....

પરમ માંગલિક શ્રી જ્ઞાનશાસનના પ્રતાપે જગતના સર્વજીવો કલ્યાણ માર્ગના પથિક અને એવી મંગળ ભાવના વિશ્વવત્સલ મહાપુરુષોના હૈયામાં સતત રમતી હોય છે.

જેના પરિણામે ક્યારેક એવા મંગળ કાર્યોના સૂત્રપાત થઈ જાય છે જેથી કે સર્વ જીવોના હિતની ભાવનાને વધુ બળ મળે છે. આજે આવા પૂનિત કાર્યોના ટુંક પરિચય જિજ્ઞાસુઓને આપવાની મને તક મળે છે.

જૈનસંઘમાં અગ્રગણ્ય મોહાદાર તરીકે પ્રખ્યાત અને શ્રમણ સંઘના વિરલ તેજસ્વી તારક સમા પૂજ્ય શ્રી દર્શનવિજયજી મ. (ત્રિપુટી) એ શ્રમણજીવનની બધી જવાબદારીઓ અદા - કરવા સાથે જૈન સંઘના ગૌરવવંતા ભૂતકાળને શ્રી સંઘ સમક્ષ યથાર્થ રૂપમાં રજુ કરવાના સત્ પ્રયત્ન રૂપે ઇતિહાસના ક્ષેત્રે ખૂબ ધાર્મિક ગૂઢન, અધ્યયન, સંશોધન કરી જૈન સંઘના ગૌરવને કેન્દ્રમાં રાખી ઘણું ખેડાણ કર્યું.

પરિણામે જૈન સંઘને જૈન તીર્થોના ઇતિહાસ, ક્ષત્રિયકુંડ, જૈન તીર્થોના નકશો, જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૧-૨-૩-૪, પટ્ટાવલી સમુચ્ચ ભાગ, ૧-૨, આર્યકાલક આલોચના, આદિ અનેક ગ્રંથોનો ભેટ ધર્યા છે.

જેમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ જૈન સંઘની ઉજ્જવળ કારકીદી ભર્થા ગૌરવને ચમકાવનાર જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ (ભાગ-૧-૨-૩) પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજની અથાગ મહેનત અને ઉંડા અન્વેષણો, સંશોધનો, તેમજ ઇતિહાસની ઘણી અપ્રસિદ્ધ માહિતીઓના સંકલનની ગજબ પ્રતિભાની શાખ પૂરે છે.

ખરેખર શ્રી ત્રિપુટી મહારાજના જીવનની આ અમર યશોગાથા છે. જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ પુસ્તકના ત્રણે ભાગે જૈન સંઘના ખમીરભર્યા, ઉદાત્ત, કર્તવ્યોની પરંપરા પર પ્રકાશ પાથરે છે. વર્તમાન સંઘને અપૂર્વ પ્રેરણાનાં પીયૂષ પાન કરાવે તેવો છે.

મારી નાની વયથી પ્રાણ: વિ. સં. ૨૦૦૦ ના ચોમાસામાં સર્વપ્રથમ પ્રભુ મહાવીરની જન્મભૂમિ ક્ષત્રિયકુંડ શાસ્ત્રસુદ્ધ સિદ્ધ છતાં કેટલાક તથાકથિત વિદ્વાનોએ ન જાણે કેમ વર્તમાન કાળના સુધારકોની વિચાર ધારાને અનુરૂપ 'પ્રભુ મહાવીર વૈશાલીમાં જન્મ્યા હતા' આવી વાત પર ખુબ ભાર મુકવા લાગ્યા.

એટલે મને શાસ્ત્ર-પક્ષે ચાલી આવતી વાત પર વધુ વિશ્વાસ છતાં સહજ ભાવે સુધારકોની બંધી દલીલો વાચ્યા બાદ આપણા પક્ષે પ્રમાણોની તપાસમાં પૂજ્ય શ્રી દર્શનવિજયજી મ. ત્રિપુટી સાથે ખુબ પત્રવ્યવહાર થયો, ઘણા પ્રમાણો તેમના તરફથી મળ્યા. કે 'ક્ષત્રિયકુંડ જ પ્રભુ મહાવીરની જન્મભૂમિ છે' તેથી મને મારી શ્રદ્ધા નિર્મળ થઈ.

જે કે આના થોડા વર્ષો પછી તે બધા પ્રમાણો 'ક્ષત્રિયકુંડ' એ નામની પુસ્તિકામાં સંગ્રાહેલ છે. એનું પ્રકાશન વિ. સં. ૨૦૦૬માં થયેલ છે.

ત્યારથી પૂજ્ય શ્રી દર્શનવિજયજી મ. (ત્રિપુટી) સાથે પત્રવ્યવહારનો પરિચય વધુ થયેલ. પછી વિ. સં. ૨૦૦૭ના પાલીતાણાના શ્રમણુ સંમેલ વખતે ગાઠ પરિચય થયો.

તેમજ આગમ વાચનાં અંગેની શ્રી સીમંધરસ્વામી અંગે અને શ્રી કાલકાચાર્ય અંગે તેઓની પાસેથી ઘણી ઐતિહાસિક, નકર, સામગ્રી મળેલ.

ત્યાર પછી મેં જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૧-, ૨-, ૩, નું ઘણીવાર વાંચન કર્યું. જે વાચી મને મારા જીવનમાં અહોભાવ જાગ્યો, જેમાં આપણા પૂર્વ મહાપુરુષો જૈનાચાર્યો, વિશિષ્ટ શ્રમણો, વિશિષ્ટ શ્રમણીઓ રાજાઓ, મંત્રીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવીકાઓ, વિદ્વાનોની માહિતી તેમજ ગરબો, શાખાઓ, કુળો, મતોનો ઇતિહાસ અને તીર્થો, ગુફાઓ, શિલાલેખો, ફરમાનો, સ્તૂપો, મંદિરો, નગરો, નગરીઓ, વાચનાઓ, ગ્રંથલંકારોની આદિ અનેક વિગતો ઐતિહાસિક પુરાવા સાથે આ ઇતિહાસમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે.

આવું ખીજુ લખાણ કેટલું છે? એમ મેં પૂજ્ય ત્રિપુટી મ. ને ખે-ત્રણ વાર પૂછેલ, તો તેઓ એ જણાવેલ કે પાંચથી છ ભાગ થાય તેમ છે,

ત્યાર પછી પૂજ્ય શ્રી દર્શન વિજયજી (ત્રિપુટી)મ. વિશમ કર્મના ઉદ્યયી બહુ પરવશ બન્યા હું તે ભયંકર માંદગીમાં પાંચ-છ વાર શાતા પૂછવા ગયેલ. જ્યારે જઈ ત્યારે પૂજ્ય શ્રી દર્શનવિજયજી મ. ત્રિપુટીમાં એકદમ મને ભેટી પડતા.

જીભના લકવાની અસરથી સ્પષ્ટ બોલી શકતા નહીં. પણ અસ્પષ્ટ બોલી મને આવકારતા મારી પિઠ થાબડતા, ક્યારે પેન લઈ સ્લેટ ઉપર મારા ઉપર ખૂબ વાતસલ્ય વહાલ ભર્યા લખાણ લખી ઉમળકો ખૂબ વ્યક્ત કરતા.

તેમની પરવશ અવસ્થામાં પણ તેઓની મારા પ્રતિ વિશિષ્ટ ભાવનાને લીધે, જાણે તેમના વિશિષ્ટ આશીર્વાદ ન મળ્યા હોય તેમ મારામાં ઇતિહાસની ખોજ અને સંશોધન વૃત્તીનાં ખીજ વિકસવા લાગ્યા,

આવા મહાપુરુષની ઇતિહાસની નવી નવી ખોજોના, વિશાળ હસ્ત લિખીત, સંગ્રહની સુવ્યવસ્થા માટે મેં પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મહારાજના કાળધર્મ પછી તે બધું એકવાર સુવ્યવસ્થીત પણ પ્રકાશિત થઈ જાય તો સારું, એ ભાવનાથી પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મહારાજના વ્યવસ્થાપકો પાસે મેં વાત મૂકી વધુમાં તેમને અપરંપાર મહેનતથી લખાયેલ નોંધો માથી જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસનો ચોથો ભાગ પ્રકાશિત કરવાની મેં તમના બતાવી. ચાર-પાંચ વાર મેટર માટે વાત કરી, પણ કાળજળની પરિપક્વતાની ખામીથી મારી વાત અમલમાં ના આવી.

છેવટે પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મ. ના ભુતપૂર્વ શિષ્ય શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મ. અને મહેન્દ્રભાઈ શુલાબયંદ (જૈન - ધર્મલાલ ભાવનગરવાળા)ના સદ્પ્રયત્નથી તે મેટર ભંડકીયાઓમાંથી, પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થયું. ને પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મહારાજના ઉપકારોની સ્મૃતિથી તેઓશ્રીના મારા પરના શુભને અદા કરવા જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ - ચોથો પ્રકાશિત કરવાની મારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાની તક મુનિ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મ.ના સહકારથી મહેન્દ્રભાઈ દ્વારા આ ગ્રંથનું સંશોધન કરવા તક મળી.

તે અંગે તેઓના ધર્મસ્નેહની વારંવાર અનુમોદના થાય છે.

ખરેખર પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજે આ ગ્રંથમાં અનેક ઝવેરાતો ભર્યા છે,

જે અંતરની વિવેક ચક્ષુનું - ઉન્મીલન કરવા માટે સમર્થ છે.

મને આવા પુન્ય કાર્યની તક મળી તે અંગે દેવ-શુરુની કૃપાને પણ આભારી છું.

મારા ક્ષયોપશમ પ્રમાણે આનું સંશોધન કરેલ છે. ઇતિહાસની વાતો અને સાલવારીના આંકડા પૂજ્ય શ્રી ત્રિપુટી મહારાજની અઘાત વિદ્યતા હતી, ચોકસાઈ ભરેલા હોવા છતાં, પ્રતિ લીપી કરનારાની કે નોંધ ઉકેલનારની શરત સુકથી કયાંક શંકાસ્પદ લાગ્યા તે બધાને જનતા પ્રયત્ને ખીબ્બ ઇતિહાસના ગ્રંથો સામે રાખીને ચકાસી લીધા છે. છતાં આ સંપાદન કાર્યમાં જનસ્થિતિથી કયાંક ઇતિહાસ-શાસ્ત્ર મર્યાદા કે પરંપરાથી વિરુદ્ધ કઈ આલેખાયું હોય તો તે બદલ શ્રી સંઘ સમક્ષ હાર્દિક ભાવ શુદ્ધિ પૂર્વક મિથ્યા દુષ્ટત માંગ્યું છું.

વધુમાં જૈન સંઘની ઉજ્જવલ નિષ્કલંક અને પવિત્ર ઉદાત્ત યશોગાથાના પનોતા સંભારણુ જેમાં ઠેર ઠેર સંગ્રહાયેલ છે. તેવા આ અદ્વિતીય ગ્રંથની વાંચનાથી સૌ કલ્યાણ કામી આત્માઓ પોતાના જીવનને શાસનાનુસારી પ્રભાવક બનાવે તેમજ પૂર્વના મહા પુરુષોની યશોગાથાના ભાવ ભરી અનુમોદના કરી જીવન ધન્ય બનાવે. એજ મંગલ કામના.

શ્રી વિજયહૃદૈરસૂરિ

નૂતન જૈન ઉપાશ્રય

ખોડા લીંબડા. પાલનપુર,

વીર સંવત. ૨૫૦૯

વિ. સં. ૨૦૩૯ અષાઠ વહ - ૩

તા. ૨૮/૭/૮૩ - ગુરુવાર.

લિ.

પૂ. ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી ગણી

ચરણસેવક

મુનિ અભયસાગર

વિશ્વ ગગનના તેજસ્વી તારકો

કેવો હતો ભવ્ય ભૂતકાળ આપણો અને કેવો હતો એ આપણા તપ-ત્યાગ અને સંયમની મૂર્તિ સમા પૂર્વજો.

સાચે જ વિશ્વના ચોકમાં ઘાઈ પણ ધર્મ કે સંપ્રદાય પાસે ન હોય તેવો અણિશુદ્ધ અને કડિયદ્ધ ઇતિહાસ જૈન શાસનનો છે,

જે કાળની અકળ ગતિએ કેટ કેટલા મતો - સંપ્રદાયો અને વ્યક્તિઓને નામ - કામ વગરના કરી દીધા છે એ કાળની સામે ટક્કર ઝીલીને પણ જોણે પૌતાનો શ્રેણીબદ્ધ ઇતિહાસ આજ સુધી જાળવી રાખ્યો છે એ કાંઈ નાની સૂની-વાત ન ગણાય.

આ ઇતિહાસને યોગ્ય રીતે ન જાણવાના કારણે જ જૈનધર્મ - તેના સિદ્ધાન્તો અને તેના આચાર-વિચારો માટે મન કાવે તેમ આજના લોહો ખોલવા, લખવા પ્રેરાય છે. પણ આ ઇતિહાસને તટસ્થ અને ગ્રણ્ય માહક દષ્ટિએ જોવાં-વિચારે તો એતું મસ્તક ઝૂકી ગયા વગર રહે નહીં.

આ અંગે સંસ્કૃત - પ્રાકૃત ગદ્ય-પદ્યમાં અનેક નાના મોટા ગ્રંથો આપણા પૂર્વ મહા પુરુષોએ રચ્યા છે.

જૈન શાસનમાં થયેલા વિદ્વાન્-આચાર્યો, મુનિયો અને શ્રાવકો તેમજ તેઓએ કરેલી સાહિત્ય સેવા ખરેખર અદ્ભુત છે. એને ચારે બાજુથી શોધી તપાસી એકઠી કરી એતું સંઠલન કન્વુ" એ ઘણું કપરું કામ છે.

સાગર સમા અમાપ વિસ્તારવાળા આ કામમાં આજ સુધી ઘણા ઘણા પ્રયત્નો થયા છે. છતાં તેનો તાગ મળવો મુશ્કેલ છે-

ઘટિહાસનું પ્રદાન—

ઘણા એવું કહેતા હોય છે કે ભાઈ ! ભૂતકાળનું ગાણું ગાઈને વળી આપણે શું કરવું તે—આપણે તો આપણો વર્તમાન કાળ જ જીવ્યોને? પણ તેઓનું આ કથન અવિચારણીય છે કેવળ વર્તમાન કાળ જોઈને જીવન જીવનારા કઈ રીતે ભય અને આદર્શ જીવન જીવી શકે?

ઘટિહાસ એ માણસની ભાવનાને બલવત્તર બનાવે છે એના દિલમાં એક પ્રકારના ગૌરવની ભાવના પ્રગટાવે છે.

મારા પૂર્વ પુરુષો આવા હતા તો મારે પણ એમના જેવું થવું જોઈએ એવી પ્રેરણા એમાંથી મેળવે છે.

વળી તેઓ જે જે પ્રકાર વડે જ્ઞાનાદિકમાં—તીર્થ પ્રભાવનામાં—આત્મ-કલ્યાણમાં અને સાહિત્ય સાહજનમાં આગળ વધતા તે તે પ્રકારને જાણી પોતે પણ તેને અપનાવવા ઉત્સુક બને છે એક નહિ પણ અનેક દષ્ટાન્તો આપણને જાણુવા મળે છે કે—કોઈકના જીવન પ્રસંગો જાણ્યા પછી પોતે પોતાનો જીવન માર્ગ સાવ બદલી નાંખ્યો હોય.

દરિયામાં મુસાફરી કરનાર નાવિકને જેમ દીવાદાંડી કે ધ્રુવ તારક સન્માર્ગે જવા પ્રેરે છે તેમ મહાપુરુષોના જીવન પ્રસંગો જીવનમાં ભમતા જીવોને સન્માર્ગે દાવે છે.

ઘટિહાસના વર્ણનની સાથે સાથે તેની સાથે સંકળાયેલા અનેક વસ્તુઓની સુંદર માહિતિ આપણને સાંપડે છે.

પ્રસ્તુત પ્રકાશન—

‘ જૈન પરંપરાનો ઘટિહાસ’ના ત્રણ ભાગ આ અગાઉ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે શ્રી ત્રિપુટી મહારાજે આના સંકલનમાં સારી જહેમત બીઠાવી છે. ઘટિહાસ લખવાનું અને એની ચોક્કસ માહિતિ મેળવવાનું કામ કેટલું કપરું છે એ તો તે વિષયના જાણકારો સારી રીતે સમજી શકે છે.

[વ. સં. ૨૦૨૬માં નાગજી બૂધરની પોળ-જૈન ઉપાશ્રમમાં પૂજ્ય યુરુમહારાજ

આ, શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજની નિત્રામાં ચાતુર્માસ હતા તે સમયે શા. હર્ષદલાઈ ચંદુલાલ લખુભાઈની સાથે 'જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, ચોથા ભાગના મેટર માટે વાત થઈ અને તેઓએ આ મેટર વ્યવસ્થિતકરીને કોઈ જગ્યાવી દેવું હોય તો અમે ખુશીથી તેમને આપી દઈએ એમ તેમણે કહ્યું.

ત્યાર પછી ભાઈ મહેન્દ્ર ગુલાબચંદ ભાવનગરથી અમદાવાદ આવ્યા તે વખતે સાથે વાતચીતમાં આ અંગે પણ વાત થઈ અને તેમણે એ માટેની તૈયારી દર્શાવી—જેમણે જેમણે ઘણા ભાગ જોયા-વાંચ્યા હતા તે બધાની ચોથા ભાગ માટેની માંગ તો ચાલુ હતી જ પણ આવા વિશાળકાય ગ્રંથની કોઈ જવાબદારી જીપાડે તો કામ થાય ને ? ત્યાર બાદ તો વિચારને વિચારમાં તેમજ મેટરને વ્યવસ્થિત કરવામાં ખારસો એવો સમય ગયો. તે દરમ્યાનમાં મુનિ શ્રી ભદ્રસેન વિજયજીએ આ અંગે ઉપદેશ આપી પ્રેરણા દેવાતું સ્વીકાર્યું અને પરિણામે આ ગ્રંથ અત્યારે સૌના સહકારથી સૌના કર કમલમાં આવ્યો.

પં. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહે પણ આમાં સારો પ્રયત્ન કર્યો છે. ઇતિહાસનો વિષય જ એવો છે કે એમાં ઘણી બધી ચોકસાઈ કરવા છતાં પણ બૂલ થવાનો સંભવ ન કાઠી શકાતો નથી. એટલે જાણકારોએ એને ગુણુ ગ્રાહક દષ્ટિએ વાંચવો - વિચારવો જોઈએ.

અમુક અમુક પુરુષો ક્યારે થયા તેના માટે એના સંવતમાં પણ મત ભેદો પ્રવર્તતા હોય છે, અને દેટલાક પ્રસંગોમાં અમુક કિંવદવતીઓ પણ સમાયેલી હોય છે પણ એ બધામાંથી સારભૂત તત્ત્વને ગ્રહણ કરી આપણા ભવ્યભૂતકાળને પુન સજીવન કરવા માટે આપણે આપણી સમસ્ત તાકાત લગાવી દઈએ એ જ મંગલ કામના.

શ્રી વિજયનેમિસૂરિ જ્ઞાનશાળા
પાંજરાપોળ - અમદાવાદ-૧

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજીમ.
ચરણસેવી
વિજયહિમચન્દ્રસૂરિ

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ

[ભાગ ચોથો]

વિષય - અનુક્રમણિકા

ઘટના	પાનું	ઘટના	પાનું
પ્રકરણ ૫૭		અંધસમાપ્તિ	૪૪
ભદ્રારક શ્રી વિજયદાનસૂરિ	૧	સાધ્વીસંઘ	૪૬
ટૂંકા પરિચય	૧	પ્રભાવક જૈનો, જૈનધર્મ પ્રેમીઓ,	૪૭
ક્રિયોદ્ધાર	૩	નગર સ્થાપના	૫૩
ખીજ સહયોગીઓ	૩	સમી	૫૪
ગચ્છનાયકની પદવી	૪	મેડતા	૫૪
બે પદ્ધતિ	૪	કિસનગઢ	૫૪
આગમવાચના	૫	રૂપનગર	૫૭
પદ્ધતિ	૫	જનમનગર	૫૭
પ્રતિષ્ઠાઓ	૬	આગરા	૫૭
મુક્તાઘાટ	૭	ફતેપુર સિક્રી	૫૯
પ્રતિષ્ઠાઓ	૮	જેસલમેર	૬૪
મહેસાણામાં જિનપ્રતિષ્ઠા	૧૨	આમેર	૬૫
ગુરુ નામ-મંત્રપ્રભાવ	૧૩	સાંગાનેર	૬૫
સ્વર્ગગમન	૧૩	જયપુર	૬૬
છટ્ટી તપા રત્નાશાખા પરં	૧૫	સુરત	૬૮
પહેલી તપા રત્નાશાખા પરં	૧૯	સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખ	૭૪
બીજી તપા રત્નાશાખા પરં	૨૨	કપૂરચંદ્ર ભણુશાળી	૮૦
ત્રીજી તપા રત્નાશાખા પરં	૨૪	અનૂપસિંહ ભાંડારી	૮૦
૫૦ દેવવિજય ગણિવરો.	૨૫	સંઘપતિ કચરા કીકા	૮૨
ચોથી તપા રત્નાશાખા-પરંપરા	૨૭	સંઘપતિ તારાચંદ	૮૫
પાંચમી તપા રત્નાશાખાની પરંપરા	૩૦	સંઘપતિ પ્રેમચંદ મોદી	૮૮
પૂ. આ. શ્રી વિજયદાનસૂરિ શિષ્ય પરંપરા	૩૭	ધરજી કુંડ	૯૫
સમકાલીનઅંધકારો	૪૦	સંઘપતિ શેઠ ડાલાભાઈ	૯૫
		સંઘપતિ શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદ	૯૫

ઘટના	પાતું	ઘટના	પાતું
સંઘપતિ શેઠ અભયચંદ સ્વરૂપચંદ ૬૯૫		હિમાવસહી	૧૬૩
સંઘપતિ જીવણચંદ નવલચંદ ૬૬		નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ	૧૬૬
સુરતનાં જૈન મંદિરો	૬૮	શેઠ લાલભાઈ	૧૭૦
સુરતની વિશેષ ઘટનાઓ	૧૦૩	શેઠ મણિભાઈ પ્રેમાભાઈ	૧૭૦
સુરતના મહાજનો	૧૧૧	શેઠ વિમળભાઈ	૧૭૧
શેઠાણી સુમત્રા	૧૧૧	શેઠ સારાભાઈ	૧૭૧
પ્રકરણ ૫૮		શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ	૧૭૨
રાજનગરનો નગરશેઠ વંશ	૧૧૫	શેઠ કસ્તુરભાઈ મણિભાઈ	૧૭૩
શિસોદિયા રાજવંશ	૧૧૫	જગત શેઠનો વંશ	૧૭૪
વીર દયાલ શાહ	૧૧૭	શેઠ હીરાચંદ	૧૭૪
ભૂકાનગર	૧૧૯	શેઠ માણેકચંદ	૧૭૫
અમદાવાદના નગરશેઠનો વંશ	૧૨૧	શેઠ કૃતેહચંદ	૧૭૬
પદ્મા શાહ	૧૨૧	શેઠ મહતાપચંદ	૧૭૭
વત્સા શાહ	૧૨૧	બાબુ મેઘરાજ	૧૮૦
સહસ્રકિરણ (શેષકરણ)	૧૨૨	જગતશેઠ ખુશાલચંદ	૧૮૩
વર્ધમાન શેઠ	૧૨૪	જગતશેઠ હરખચંદજી	૧૮૭
નગરશેઠ શાંતિદાસ	૧૨૪	જગતશેઠ ઈન્દ્રચંદ્રજી	૧૮૭
ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા	૧૩૨	શેઠ ગોવિંદચંદ્ર	૧૮૮
સ્થાનાન્તર	૧૩૬	શેઠ ગોપાલચંદ્રજી	૧૮૮
નગરશેઠ ખુશાલચંદ	૧૪૫	શેઠ ગુલાબચંદ્રજી	૧૮૮
શેઠ નથુશાહ	૧૫૦	શેઠ કૃતેહચંદ્રજી	૧૮૯
શેઠ જીઠમલ	૧૫૨	શેઠ ઉદયચંદ્રજી	૧૮૯
નગરશેઠ વખતચંદ	૧૫૨	શેઠ સૌભાગ્યચંદ્રજી	૧૮૯
શેઠશ્રી દલપતભાઈ	૧૫૬	રાણપુરા નગરશેઠનો વંશ	૧૮૯
ગંગામા	૧૫૭	ભારતના કેટલાએક સંવતો	૧૮૯
સરદાર લાલભાઈ	૧૫૭	મૌર્ય પહિલારવંશ	૧૯૨
શેઠ સારાભાઈ	૧૫૮		
શેઠ સૂરજમલ	૧૬૦	ગુજરાતના સૂબાઓ	૧૯૩
જિજ્ઞમ (બાઈ) શેઈ	૧૬૦	સૌરાષ્ટ્રનો ગોહેલવંશ	૧૯૪
નગરશેઠ હેમાભાઈ	૧૬૧	પાલનપુર	૧૯૫

ઘટના	પાત્રું	ઘટના	પાત્રું
પાટણ	૧૯૫	મહોં નયવિજય ગણી	૨૪૪
રાણપુર	૧૯૬	શ્રીપૂજ ઋષિ મેઘજી	૨૪૪
પછેગામ	૧૯૬	પંં હંસવિજય ગણી	૨૪૫
દડવા	૧૯૬	પંં વિજયસુંદર ગણી	૨૪૬
શેઠ કુંઅરજી (દડવા-રાંદલના)	૨૦૧	પંં વિનયસુંદર ગણી	૨૪૬
શેઠ નાનજી વડોદવાળા	૨૦૩	પંં કીર્તિકુશલ ગણી	૨૪૬
વાલજી શેઠ, અલંપર	૨૦૪	પંં ઉદયરુચિ ગણી	૨૪૭
મોનજી શેઠ, વડોદ	૨૦૬	પંં દયારુચિ ગણી	૨૪૮
ભૂરાલાલ શેઠ, માંડવા	૨૦૮	પંં માણેકરુચિ	૨૪૮
દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ ૧. ૨૦૯		પંં દોલતરુચિ	૨૪૮
દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ ૨. ૨૧૩		પંં ગુણુહર્ષ ગણી	૨૪૮
દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ ૩. ૨૧૪		પંં સોમકુશળ ગણી	૨૪૮
દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ ૪. ૨૧૫		પંં કનકકુશલ ગણી	૨૪૮
પ્રકરણ પ૯		અંચકારો	૨૫૦
ભટ્ટારક વિજય સેનસૂરિજી	૨૧૬	તીર્થસ્થાપના	૨૫૧
ખંભાતમાં પ્રતિષ્ઠા	૨૨૧	નગરસ્થાપના	૨૬૬
બાદશાહી રાજસલામાં	૨૨૨	જૈન ધર્મપ્રેમી રાજાઓ	૨૬૯
સવાઈ હીર	૨૨૪	પ્રભાવક જૈનો	૨૭૦
આં વિજયદેવસૂરિ	૨૨૭	શેઠ કલ્યાણમલ	૨૭૦
શેઠ મેઘજી-લાકડીબાઈ	૨૩૦	મંત્રી ગલરાજ	૨૭૦
દીવળેટ	૨૩૦	સંઘપતિ સહજપાલ	૨૭૧
સેન પ્રશ્નોત્તર (ઉલ્લાસ)	૨૩૬	સંઘપતિ કુંઅરજી ઓશવાલ	૨૭૧
શ્રમણ પરંપરાઓ	૨૩૮	શેઠ વિમલદાસ	૨૭૨
મહોં કમલવિજયજી ગણી	૨૩૯	શેઠ રામજી ગંધારિયો	૨૭૨
નવા ભટ્ટારકો	૨૪૦	શાં વર્ધમાન	૨૭૪
પંં સત્યવિજય ગણી	૨૪૨	શેઠ મૂલાશાહ	૨૭૪
પંં સૌભાગ્યવિજય ગણી	૨૪૨	જસુ ઠક્કર	૨૭૪
પંં મેરુવિજય ગણી	૨૪૨	સોની તેજપાલ ઓશવાલ	૨૭૫
મુનિ માણેકવિજયજી	૨૪૩	શેઠ વજિયા-રજિયા શ્રીમાલી	૨૭૫
શેઠ મનિયા	૨૪૪	સંઘવી ઉદયકરણુ	૨૭૫

ઘટના	પાતું	ઘટના	પાતું
ચંપામા રાજમલજી	૨૭૬	જૈન ધર્મના પ્રભાવકો-ધર્મ-	
શેઠ યાનમલજી	૨૭૬	પ્રેમીઓ	૩૧૬
શાં ભાનુમલ, કલ્યાણુમલ	૨૭૭	ઓશવાલનાં વિવિધ ગાત્રો	
મહોં ભાનુચંદ્ર ગણી	૨૭૭	અને શાખાઓ	૩૨૨
પંં કુશલવિજય ગણી	૨૭૮	દુકાળો	૩૨૮
મંત્રી સંત્રામસિંહ	૨૭૯	વિવિધ કલામય વસ્તુઓતું	
મંત્રી કર્મચંદ્ર બજાવત	૨૭૯	નિર્માણ	૩૨૯
આં જિનચંદ્રસૂરિ	૨૮૧	અંથલંકાર	૩૩૧
સંઘવી દુર્જન શલ્ય જડિયો જૈન	૨૮૨	સહસ્રકૂટો	૩૩૨
સંઘવી હીરાનંદ	૨૮૨		
સંઘવી નાનુ	૨૮૨	પ્રકરણુ ૬૧	
સંઘવી દુર્જનશલ્ય	૨૮૨	આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ	૩૩૫
કવિ કૃષ્ણુદાસ	૨૮૨	મહોં કીર્તિવિજય ગણી	૩૩૬
શાહ સદારંગ	૨૮૨	મહોં વિનયવિજય ગણી	૩૩૭
શ્રીમાલી શકયાનો વંશ	૨૮૪	ઉપાં કાંતિવિજય ગણી	૩૩૭
સંઘવી ઈંદ્રરાજ	૨૮૪	ઉપાં કનકવિજયજી	
થિરશાહ ભણુશાલી	૨૮૪	(સિંહસૂરિ)	૩૩૭
સંઘવી અકૂ કિરોજશાહ	૨૮૫	મુનિ કૃષ્ણુવિજય	૩૩૭
ચંદુ સંઘવી	૨૮૫	ભં વિજયતિલકસૂરિ	૩૩૮
શેઠ મેઘજી	૨૮૭	મુનિ સંમેલન	૩૩૯
શ્રી લાડકીબાઈ	૨૮૭	ક્રિયોદ્ધાર	૩૪૨
કવિ સારંગ શેઠ	૨૮૮	જિન પ્રતિષ્ઠાઓ	૩૪૩
		શિષ્યો અને શિષ્ય પરંપરા	૩૪૫
પ્રકરણુ ૬૦			
આ. વિજયદેવસૂરિ	૨૮૯	પ્રકરણુ ૬૨	
પ્રતિષ્ઠાઓ	૨૯૧	પંં સત્યવિજય ગણિવર	૩૬૫
ભટ્ટારક વિજયપ્રભસૂરિ	૩૦૫	ક્રિયોદ્ધાર	૩૬૬
ગરજભેદો-શાખા	૩૧૨	પદક	૩૬૬
જૈનતીર્થો	૩૧૩	વ્યવસ્થા	૩૬૬
ઠાપરડા તીર્થ	૩૧૩	યોજના	૩૬૭
વરકાણા તીર્થ	૩૧૬	વસ્ત્ર :	૩૬૮

ઘટના	પાત્રું	ઘટના	પાત્રું
મર્થાદા	૩૬૯	સુરતમાં ચરણપાદુકા	૩૯૧
પ્રભાવકો	૩૭૨	૪૫ આગમની પૂજની રચના	૩૯૧
જૂનાગઢનો અંધભંડાર	૩૭૩	મહાવીરજી તીર્થ	૩૯૨
પ્રકરણ ૬૩		તેરાપંથ-મત	૩૯૫
પં૦ કપૂર્વિજયજી ગણી	૩૭૪	ગિરનારતીર્થ	૩૯૫
પં૦ વૃદ્ધિવિજય ગણી	૩૭૫	શેઠ જગમલ	૩૯૫
પં૦ મણિવિજય ગણી	૩૭૫	દેવચંદ લક્ષ્મીચંદની પેઠી	૩૯૫
શેઠ નાગજી બુધર	૩૭૬	વડનગરના શેઠ દેવચંદ	૩૯૫
પ્રકરણ ૬૪		સંઘપતિ વૈરા ડોસાનો પરિવાર	૩૯૬
પં૦ ક્ષમાવિજય ગણી	૩૭૭	પ્રકરણ ૬૭	
રતનસિંહ ભંડારી	૩૭૯	પં૦ પદ્માવિજયજી ગણી	૩૯૯
સુરતના સંઘપતિ પ્રેમજી	૩૭૯	સંઘયાત્રા	૪૦૦
પં૦ વીરવિજયજી	૩૮૦	પ્રતિષ્ઠા	૪૦૦
પ્રકરણ ૬૫		સં૦ ૧૮૩૯ લીંબડીમાં ૧૦૯	
પં૦ જિનવિજયગણી	૩૮૧	માસક્ષમણ	૪૦૧
પ્રકરણ ૬૬		અમદાવાદમાં સહસ્રશ્યાની	
પં૦ ઉમત્તવિજય ગણી	૩૮૪	પ્રતિષ્ઠા	૪૦૨
પં૦ દેવચંદ્રજી ગણી	૩૮૪	અમદાવાદમાં ૧૮૬૨માં	
યતિવર્ધ સુવિધિવિજય	૩૮૫	કાળધર્મ	૪૦૨
ભટ્ટારક ભાવપ્રભસૂરિ	૩૮૬	બિકાનેરનો સુરાણાવંશ	૪૦૩
તલકશી શ્રેષ્ઠી જામનગરના મંત્રી	૩૮૭	સાહિત્ય	૪૦૩
ડહેલાનો ઉપાશ્રય	૩૮૭	વડોદરાનું અમારિપાલન	૪૦૪
ભટ્ટાં૦ ઉદયસાગર ગણી	૩૮૮	તેલની ઘાણી અંધ રાખવાનો	
ભટ્ટાં૦ વિજયધર્મસૂરિ	૩૮૯	દસ્તાવેજ	૪૦૫
ભંડારી રતનસિંહ	૩૮૯	બાંદનવાડામાં પાખી	૪૦૬
પં૦ નેમવિજય ગણી	૩૯૦	કચ્છના રાવે હરણાં, મોર-	
પં૦ ખુશાલવિજયજી ગણી	૩૯૧	સૌનૈયા કીડા મારવાનો	
નંદીશ્વર દ્વીપની પૂજની રચના	૩૯૧	મૂકેલ પ્રતિબંધ	૪૦૬
નવપદ પૂજની રચના	૩૯૧	લાકડિયામાં અમારિ પ્રવર્તાવી	૪૦૭
		માલિયામાં અમારિ પ્રવર્તાવી	૪૦૭
		અંગિયામાં અમારિ પ્રવર્તાવી	૪૦૭

ઘટના	પાત્રું	ઘટના	પાત્રું
સેલાનામાં અમારિ પ્રવર્તાવી	૪૦૭	શેઠ જીસિંગભાઈ	૪૨૦
સરધનામાં અહિંસાત્રું પાલન	૪૦૭	શેઠ ઉમાભાઈ	૪૨૧
પ્રકરણુ ૬૮		વિક્રમશી ભાવસાર	૪૨૧
પં૦ રૂપવિજયજી ગણી	૪૦૬	પ્રકરણુ ૬૯	
સાહિત્ય	૪૦૬	પં૦ કીર્તિવિજયજી ગણી	૪૨૩
અંચલગરજના ગ્રંથકારો	૪૦૬	મુનિવરો	૪૨૩
મોટા કવિઓ અને પ્રભાવકો	૪૧૧	શિષ્યો	૪૨૩
શિષ્ય પરંપરા	૪૧૧	પ્રકરણુ ૭૦	
શિહોરમાં મરદેવા ટૂંક	૪૧૨	પં૦ કસ્તુરવિજયજી ગણી	૪૨૪
સમ્મેતશિખરનો ૨૧મો		મુનિ ચિદાનંદજી મહારાજ	૪૨૪
જીર્ણોદ્ધાર	૪૧૨	ધાકડી ગામે લક્ષ્મીચંદભાઈ	૪૨૫
પ્રભાવિક મહાજનો	૪૧૩	પ્રકરણુ ૭૧	
શેઠ મોતીશાહ	૪૧૩	પં૦ મણિવિજયજી દાદા	૪૨૬
શેઠ કલ્યાણજી કાનજી	૪૧૭	વિહારયાત્રા	૪૨૬
નગરશેઠ વખતચંદ	૪૧૭	શિષ્ય પરિવાર	૪૨૭
શેઠ હઠીસિંહ કેશરીસિંહ	૪૧૮	આં વિજયસિદ્ધિસુરિદાદા	૪૨૮
શેઠાણી હરકોરખાઈ	૪૨૦		

લેખકની કૃતિઓ....

પરમ પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી મહારાજ, પરમ પૂજ્ય શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મહારાજ તથા પરમ પૂજ્ય મુનિરાજ-શ્રી ન્યાયવિજયજી મહારાજ સાહેબ દ્વારા લિખિત, સંપાદિત, પ્રેરિત, સંકલિત, પ્રકાશનો જે મુખ્યત્વે શ્રી ચારિત્ર સ્મારક ગ્રંથમાળાના નામે પ્રગટ થયેલ, તે સંવત ૧૯૮૦ થી ૨૦૨૫

પુસ્તકોની યાદી

શ્રી આદિનાથ શકુનાવલી.	શ્રી પટ્ટાવલી સમુચ્ચય (ભાગ ત્રીજો)
શ્રી મહાવીર જન્મોત્સવ.	(જેનું મેટર લખાયેલ પ્રાચીનથી)
રમણ પ્રશ્ન	શ્રી તપગચ્છ શ્રમણ વંશ-વૃક્ષ
લગ્ન પ્રશ્ન	(જે આવૃત્તિ)
પૂજ્યસંગ્રહ (જે આવૃત્તિ)	શ્રી ચારિત્રવિજયજી-જીવન
વિવિધ પૂજ્યસંગ્રહ	શ્રી ચારિત્ર સ્તવનાવલિ
દિવાળી પૂજન	શ્રી ચારિત્ર પદ્માવલી-ગહુલી-સંગ્રહ.
પુરાય વૈભવ	શ્રી ચારિત્રવિજયજીનું હિન્દી ચરિત્ર.
જૈન સમાજનો સિતારો	એક મનનીય પુસ્તિકા
જૈનાચાર્યો	શ્રી ચારિત્ર મંજરી
પ્રાકૃત લક્ષણ (ચંડકૃત)	શ્વેતાંબર-દિગંબર ભાગ ૧-૨
વિશ્વરચના પ્રબંધ	જગદ્ગુરુશ્રી હીરવિજયસૂ દિજીની
દિનશુદ્ધિ-દીપિકા (વિશ્વપ્રભા)	પૂજ્ય સ્તવનાદિ સંગ્રહ
શ્રી મહાવીર જયંતિ પૂજન (હિન્દી)	આર્યકાલક આલોચના
શ્રી અષ્ટપ્રકારી પૂજન પદ્મ સંગ્રહ	આદર્શ ગચ્છધિરાજ
શ્રી જૃહદ્ તીર્થપૂજન	પર્વાધિરાજ પર્યુષણાહિનિકા વ્યાખ્યાન
શ્રી જૃહદ્ ધારણા યંત્ર	(સંસ્કૃત)
જૈન તીર્થોનો નકશો.	પર્વકથા સંગ્રહ (સંસ્કૃત)
(ટૂંકા માહિતી સાથે)	જૈન પર્વ તિથિનો ઇતિહાસ
શ્રી વિહાર દર્શન - ખંડ ૧-૨.	વિ. સં. ૨૦૨૦નાં જૈન પર્વો
શ્રી વિહાર દર્શન - ખંડ ૩-૪	જિનગુણવાટિકા
શ્રી જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ.	સમય દર્શન (વિવિધ વિધિઓ)
શ્રી પટ્ટાવલી સમુચ્ચય (પ્રથમો ભાગ)	બારવન (ત્રણ આવૃત્તિ)
શ્રી પટ્ટાવલી સમુચ્ચય (ભાગ બીજો)	સિદ્ધચક્ર આરાધનાવિધિ

સિદ્ધ્યક મહાત્મ્ય

ક્ષત્રિય કુંડ

શ્રી જ્ઞાન સ્તવનમાલા

શ્રી શ્રીધરચરિત્ર-મહાકાવ્યમ્ (સંસ્કૃત)

જ્ઞાનવાણી (હિન્દી)

સામાયિક સૂત્ર (હિન્દી)

શ્રી સ્નાત્રપૂજ તથા શ્રી પાર્શ્વનાથ

પૂજા (હિન્દી)

આદર્શ સાધુ (હિન્દી)

(શ્રીમદ્ ચારિત્રવિજયજી મ.નેો પરિચય)

ઉત્તરાધ્યાન સૂત્ર

ધર્મ સંગ્રહ લાખાન્તર.

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૧

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૨

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૩

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભાગ ૪

卐 તેમજ તેઓશ્રીના લેખો, જૈન ધર્મ પ્રકાશ, જૈન આત્મા-નંદ પ્રકાશ, જૈન, જૈન સત્યપ્રકાશ, આદિ અનેક માસિકોમાં પ્રગટ થયેલ છે, જેનો સંગ્રહ જ ૨૭૦૦ થી ૩૦૦૦ પાના હશે.

卐 પૂજ્ય ત્રિપુટી મહારાજ દ્વારા સંગૃહીત પુસ્તકો તેમ જ વિશેષ સામગ્રી અમદાવાદમાં જૈન સોસાયટીમાં, શ્રી પ્રાચ્યવિદ્યા ભંડારમાં. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ચારિત્રવિજયજી મહારાજના નામે જ્ઞાન-ભંડાર સ્થાપેલ સં. ૨૦૦૨માં જે આજે બહુ જ મૂલ્યવાન સામગ્રીથી સભર છે. તેમ જ અમદાવાદ એલ. ડી.માં ને પાલિતાણે ગુરુકુલમાં પણ સંગ્રહ પડેલ છે. તે સર્વે એકત્ર કરવાથી ઉપયોગી પુસ્તકો થશે.

સ્વ. ત્રિપુટીજીએ પ્રથમ ભાગનો અકારાદિ અનુક્રમ (Index) તૈયાર કરેલ, અને બાકીના ભાગોનો તૈયાર કરવા ધારેલ. પણ તખ્તિવતની પ્રતિજ્ઞા-તાના કારણસર કરી શક્યા ન હતા. તે પાંચે ભાગોની સંયુક્ત અકારાદિ ઇન્ડેક્સ એમની ભાવનાનુસાર તૈયાર કરીને જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસના પાંચમા ભાગમાં આપવામાં આવશે. આ ઇન્ડેક્સમાં નીચે મુજબ વિભાગો પાડવામાં આવશે.

૧. તીર્થાંકરો, તીર્થો, ગુફા, પવિત્ર ભૂમિ વગેરે સ્થળોનો નિર્દેશ,
૨. દેવ-દેવીઓ, ગણધરો, પટ્ટધરો, આચાર્યો, ૩. શ્રમણ-શ્રમણીઓ,
શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ, ૪. પંડિતો, કવિઓ, રાજાઓ, મંત્રીઓ શ્રેષ્ઠીવર્ધો.
૫. અન્ય સંગ્રહયતના આચાર્યો-સંતો ૬. પરદેશીય મહાનુભાવો - અજૈન શ્રાવકો, ૭. વિવિધ વંશો, ગચ્છો, કુલો, ગણો, ગોત્રો, જ્ઞાતિઓ, પંથો.
૮. ગિરુદો, ઉપનામો, ઝોળખાણો. ૯. દેશો, નગરો, ગામો, પહાડો, નદીઓ, વનો, ઉપવનો. ૧૦. જૈન-અજૈન ગ્રંથો, આગમો, શાસ્ત્રો, પ્રકરણો, પુસ્તકો, લેખો, સામયિકો. ૧૧ સંવતો...વગેરે ખાખતોની વિસ્તૃત યાદી તૈયાર કરવામાં આવશે અને તે પાંચમા ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવશે. આ અંગેનું કાર્ય અત્યારે નિષ્ણાતો કરી રહ્યા છે.

— ॥ वन्दे वीरं श्रीचारित्रम् ॥ —

जैन-परंपरानो धतिहास

[भाग शेष]

प्रकरण सत्तावनभुं

लट्टारक श्री विजयदानसूरि (सं. १५६६ थी १६२२)

*

दुर्मनस्कमृगत्रासमृगारिमुनिपुङ्गवम् ।

श्रीमद् विजयदानाह्वं नत्वा सूरीश्वरं पुनः ॥

वि. सं. १६१७भां भडो. श्री धर्मसागर गण्णी कृत

‘ औष्ठिकमतोत्सूत्रदीपिका ’ भंगलायरणु.

तस्स पक्खे पुण अहिणवसूरो दूरट्टिआण बहुलावी ।

सिरिविज यदाणसूरी णामेण वि कुमयतममहणे ॥

— सं. १६२६भां भडो. श्री धर्मसागर गण्णी कृत

‘ कुपक्षकौशिक सडस्रकिरणु — प्रवयन परीक्षा, गा. ४

तदनु विजयदानसूरिरासीदसीमोज्ज्वलमहिमनिधानम् ।

पयोधेर्वहनविलग्नां भ्राविकामुद्धार ॥

— सं. १६६०भां भडो. श्री कीर्तिविजय गण्णी कृत

‘ विचाररत्नाकर-प्रशस्तित ’ श्लो. ८

तास पट्टोधर सुरतरु ओ भा०, गोयम सम अवतार;

श्री विजयदानसूरीसर ओ भा०, जिनशासन शाणुगार. सुणो०

— सं. १६७६भां आ. विजयदेवसूरि आजावती

पं. धर्मदासगण्णी कृत ‘ सुरत डीर विडार स्तवन ’

दुके परिचय

सं. १५५३भां लमदानगरभां करमियागेत्रना शा. जगभाल
(लामोशा) वीशा ओशवादानां पत्नी सूर्यादेवी (अमादे)नी कुक्षीओ

नं. १

તેમનો જન્મ ૦, સં. ૧૫૬૨માં દ્વીક્ષા, નામ મુનિ ઉદયધર્મ, સં. ૧૫...માં ઉપાધ્યાયપદ. સં. ૧૫૮૭માં શિરોહીમાં આચાર્યપદ, તથા ગચ્છનાયકપદ. નામ આં વિજયદાનસૂરિ.

સં. ૧૫૯૬માં ભટ્ટારકપદ. સં. ૧૬૨૧-૨૨માં પાટણ પાસે વડાલી ગામમાં આરાધનાપૂર્વક સ્વર્ગગમન થયા હતા.

આં વિજયદાનસૂરિને ગૃહસ્થપણામાં બીજા ૩ ભાઈએ અને ૧ બહેન હતાં. તથા (૧) વિજય અને (૨) લક્ષ્મણ નામે બે ભાણેજો હતા.

તે ગણધર ગૌતમસ્વામી જેવા રૂપાળા, વિદ્વાન, ત્યાગી, તપસ્વી, મોટા વાદી, સિદ્ધાંતના પારગામી, તપાગચ્છમાં સૂર્યસમા, સમતાના સાગર, દૈરાગ્યના ભંડાર, અપ્રમાદી, જેમની સૌ કોઈ આજ્ઞા પાળે એવા અખંડ પ્રતાપી, નવકલ્પ વિહારી, તીર્થંકર ભગવાનની જેમ હિતોપદેશ દેનારા તેમ જ પરોપકારી હતા.

વિકાસ-ઘટકો

ગુરુદેવની મનોભાવનાનું પાલન

વૃદ્ધો જણાવે છે કે, આં વિજયદાનસૂરિ ગુરુદેવની આજ્ઞાના પાલનમાં સદા તૈયાર રહેતા હતા. તે માટે કહેવાય છે કે —

“એક દિવસે સમુદાયની ગોચરી સમયે સૌ મુનિવરો ગોચરી લઈ આવ્યા. સૌએ આહાર કરી લીધો, પણ સૌની ગોચરી થઈ રહ્યા પછી ત્રણ મુનિઓ પણ મહામહેનતે વાપરી શકે એટલો આહાર વધ્યો. આ આહાર પતાવવો કેવી રીતે? આથી ગુરુદેવે સૌ મુનિવરોને જણાવ્યું કે, “આ આહાર પરકવવો નથી, તેથી જે મુનિ એકલો જ આ આહાર વાપરી જાય તેને હું મનપસંદ કાંબળી આપીશ.”

પં. ઉદયધર્મ (પં. દાનવિજય ગણી) ગુરુદેવની ઈચ્છા પ્રમાણે એકલા જ એ આહાર વાપરી ગયા. પછી બીજે દિવસે સવારે તેમણે ગુરુદેવ પાસે આવી ત્રણ ઉપવાસનું પરચક્રખાણ લીધું.

ગુરુદેવે એથે દિવસે તેમને પારણું કરાવી કહ્યું : “ બોલ; તારે કેવી કાંબળી જોઈ એ ? ”

પં ઉદયધર્મ યે હાથ જોડી યોડ્યા, “ ગુરુદેવ ! આપની કૃપા છે, તે જ મારે મન બધું છે. આ આહાર કાંબળી માટે વાપર્યો નથી. આપની ઇચ્છા હતી કે આ આહાર પરઠવવો નથી, આથી જ મેં આપની એ ઇચ્છા જાણીને જ આહાર વાપર્યો છે. બાકી કપડાં, કાંબળી, પુસ્તક કે પાનાંપોથી અને આહાર એ સૌ આપની કૃપામાં જ રહેલાં છે, મારે કાંબલીની જરૂર નથી. ”

પદ્ધતિઓ —

ગુરુદેવે પ્રસંગ આવતાં તેમને ગણી-પં-ન્યાસ બનાવ્યા, તેમજ ઉપાધ્યાય ઉદયધર્મગણિ પણ બનાવ્યા.

ક્રિયોદ્ધાર —

તપાગચ્છના આં આણુંદ વિમલસૂરિવરે પોતાની સાથેના ઋષિ-મુનિવરો સાથે સં. ૧૫૮૨ના વૈંસું ૩ ના રોજ વડાલીમાં ક્રિયોદ્ધાર કરી, સંવેગીમાર્ગનો સ્વીકાર કર્યો. ઉપાં ઉદયધર્મ ગણિવરે પણ તે સમયે ગુરુદેવની સાથે જ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી માર્ગ આદર્યો હતો.

ઉપાં ઉદયધર્મગણિએ જવજીવ સુધી દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, મીઠાઈ (ગળપણુ), તેલની વસ્તુઓ કડા-વિગઈ (તળેલી) વસ્તુઓ વગેરેનો ત્યાગ કર્યો હતો.

ખીજ સહયોગીઓ —

તપાગચ્છની સોમશાખાના લટ્ટારક સૌભાગ્યહર્ષસૂરિ વીસ-નગરથી અને ઉપકેશગચ્છની દ્વિવંદનીક-શાખાના ઉમરેઠની ગાદીના લટ્ટારક આં કક્કસૂરિ ખારેજથી આ ક્રિયોદ્ધારમાં જોડાવા માટે વડાલી આવ્યા હતા, પણ તેઓ પોતપોતાની ગાદીએ પાછા ચાલ્યા ગયા. આ પૈકીના આં કક્કસૂરિ ક્રિયોદ્ધાર કરવાની તીવ્ર ભાવના-વાળા હતા. તેમણે ઉમરેઠ જઈ જેમ બને તેમ વહેલા ગાદી છોડી, ક્રિયોદ્ધાર કરી, સંવેગી બની શકાય એવી યોજના ઘડી.

આં આણુંદવિમલસૂરિ અને ઉપાં ઉદયધર્મગણિ વગેરે ક્રિયોદ્ધાર કરી, વડાલીથી વિહાર કરી ચિત્તોડ પધાર્યા. તેમણે ત્યાં દોશી કર્માશાહ આશવાલને ભાવવાહી ઉપદેશ આપી શત્રુંજય-

તીર્થનો મોટો ઉદ્ધાર કરવા માટે વધુ ઉત્સાહિત કર્યો. ઉપાં ઉદ્ય-
ધર્મગણિ ચિત્તોડથી વિહાર કરી, મગશી પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી,
માંડવગઢમાં સં ૧૫૮૩નું ચાતુર્માસ કરી, ગોધરા વગેરે પ્રદેશોમાં
થઈ ગુજરાતના ઉમરેઠ ગામ પધાર્યા. તેમણે અહીં લટ્ટારક કક્કસૂરિને
કિયોદ્ધાર કરી આત્મકલ્યાણ માટે ઉપદેશ આપ્યો. આથી લટ્ટાં
કક્કસૂરિએ ઉપાં ઉદ્યધર્મગણિના ઉપદેશથી સંવેગ પામી, ઉમરેઠની
ગાદી છોડી, ઉપાં ઉદ્યધર્મગણિવરની ઉપસંપદા સ્વીકારી, કિયોદ્ધાર
કરી, સંવેગીપણું અંગીકાર કર્યું. ઉપાધ્યાયજીએ તેમને પોતાના
શિષ્ય બનાવી તેમનું નામ મુનિરાજવિજય રાખ્યું.

ગરુડનાયકની પદવી -

લટ્ટાં આણુંદવિમલસૂરિએ સં ૧૫૮૭માં શિરોહીમાં ઉપાં
ઉદ્યધર્મગણિને આચાર્યપદ આપ્યું. સાથોસાથ શાસનદેવે લટ્ટાં
ઉમવિમલસૂરિને આપેલા સંકેત મુજબ દ્વ+આ+ન અક્ષરો જોડી તેની
પાછળ વિજય શબ્દ જોડી આં વિજયદાનસૂરિ નામ રાખી પોતાની
પાટે તપાગરુડના નાયક તરીકે સ્થાપન કર્યો. તે આજથી ગરુડનાયક
આં વિજયદાનસૂરિ બન્યા. ત્યાંથી વિહાર કરી તેઓ શત્રુંજય
તીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા અને સં. ૧૫૮૭ના વૈ ૦ વ ૦ ૬ના રોજ
દોશી કર્માશાહે શત્રુંજય મહાતીર્થનો સોળમો ઉદ્ધાર કર્યો, તેમાં
હાજર રહ્યા.

બે પદ્ધતિઓ -

(૧) લટ્ટાં આણુંદવિમલસૂરિએ સં ૧૫૯૧માં ગુજરાત-
પાટણના મણિયાતીપાડાના જૈન ઉપાશ્રયમાં પં ૦ રાજવિજયગણિને
આચાર્યપદ આપી, વિજયરાજસૂરિ નામ રાખી, ૫૭મા ગરુડનાયક
આં વિજયદાનસૂરિની પાટે ૫૮મા ગરુડનાયક તરીકે સ્થાપિત કર્યા.

(૨) આં વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૫૯૬ના કાર્તિક વદિ ૨ ના
રોજ પાટણમાં ગુરુદેવની વિદ્યમાનતામાં પાલનપુરના શાં હીરજી
એશવાલને દીક્ષા આપી મુનિ હીરહર્ષ નામ રાખી પોતાના શિષ્ય
બનાવ્યા.

લટ્ટાં આણુંદવિમલસૂરિનું તે પછી સં ૧૫૯૬ના ચૈત્ર સુદિ ૭

ને રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગગમન થયું. આં વિજયદાનસૂરિએ ગચ્છનાયક તરીકેની બધી જવાબદારી સંભાળી લીધી.

તેમણે મુનિ હીરહર્ષને બધી રીતે યોગ્ય જાણી સં. ૧૬૦૭માં નાડલાઈમાં ગણી-પંન્યાસપદ તથા સં. ૧૬૦૮ના મહા સુદ્ધિ પ ને રોજ નાડલાઈમાં ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. તે પછી તપાગચ્છના ગીતાર્થ મુનિવરો અને શ્રમણસંઘની વિનંતિથી ઉપાં હીરહર્ષ ગણીને આચાર્ય બનાવી આં હીરવિજયસૂરિ નામ રાખી, પોતાની પાટે બીજા પદમાં ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યાં.

આ રીતે ભદ્રાં વિજયદાનસૂરિની પાટે (૧) આં વિજયરાજ-સૂરિ અને (૨) વિજયહીરસૂરિ - એમ બે ગચ્છનાયક બન્યા.

આગમવાચના -

આં વિજયદાનસૂરિ વિદ્વાન્ હતા. તેમજ મોટા વાદી હતા. મોટા મોટા વાદીઓ પણ તેમનું નામ સાંભળી ચુપ થઈ જતા.

તેઓ પોતાના પરિવારના બધા મુનિઓને ભણાવતા હતા. જિનાગમની વાચના દેતા હતા. મહોં ધર્મસાગર ગણી, મહોં રાજ-વિમલગણી, આં વિજયહીરસૂરિ વગેરે સૌ તેમની પાસે જિનાગમે ભણ્યા હતા. આં વિજયદાનસૂરિ વાચનામાં આગમોના પાઠ શુદ્ધ કરતા હતા. તેમણે આ રીતે અગિયાર-અંગોને ઘણીવાર શુદ્ધ કર્યા હતા.

તેમણે ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, ગોલવાડ, મારવાડ, માળવા, મેવાડ અને કોંકણ વગેરે દેશોમાં વિહાર કર્યાં હતાં, તેમ જ ખંભાત, ગંધાર પાટણ, સિદ્ધપુર, વિજાપુર, દેવકી પાટણ અને નાગોરવગેરે સ્થાનોમાં આગમોની વાચના આપી ગીતાર્થો પાસે ઝપ આગમો શોધાવ્યાં હતાં.

પદ્ધત્ત -

- (૧) આં વિજયદાનસૂરિએ શ્રમણસંઘ - જૈનશાસનનું મજબૂત એકમ બનાવી રાખવા માટે સાત બોલનો પદ્ધત્ત બનાવ્યો અને તેનો પૂરો અમલ કરાવ્યો.
- (૨) જગદ્ગુરુ આં વિજયહીરસૂરિએ આ પદ્ધત્તની પૂરી

સમજૂતી માટે ૧૨ બોલનો પટ્ટક બનાવી તેનો અમલ કરાવ્યો.

- (૩) ૫૦ સત્યવિજયગણીએ સં૦ ૧૭...માં સંવેગી સાધુ-સાધ્વી યોગ્ય પટ્ટકમાં લખ્યું છે કે - “આં વિજયદાનસૂરિએ સાત બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો હતો.”

પ્રતિષ્ઠાઓ -

આ અરસામાં મુસલમાનોએ ધર્મ-ધર્મતાથી ઘણાં હિંદુ તીર્થો, જૈન તીર્થો, હિંદુ દેવળો, જિનાલયો તથા શૈવ-વૈષ્ણવ પ્રતિમાઓ અને જૈન પ્રતિમાઓને ખંડિત કર્યાં હતાં.

આં વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી ઉપચુક્રત ક્ષતિને પહોંચી વળવા ઠેર ઠેર જૈન તીર્થો, જિનાલયોના છુલ્લોદ્ધારો થયા. નવાં જિનાલયો બન્યાં તેમ જ ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા (પ્રાણપ્રતિષ્ઠા), ગાદી પ્રતિષ્ઠા વગેરે થયાં હતાં.

તેમણે હાડોલી દેશ, ઢુંઢાર પ્રદેશ, કચ્છ દેશ, માળવા દેશ, સૌરાષ્ટ્ર તથા લાટ (ગુજરાત) પ્રદેશના નગરોમાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. એ રીતે શત્રુજય મહાતીર્થ, ખંભાત, અમદાવાદ, પાટણ, મહેસાણા, ગંધાર ખંદર વગેરે સ્થળે મોટા ઉત્સવો સાથે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

શ્રી શત્રુજય મહાતીર્થમાં મુક્તાઘાટ, યાત્રાસંઘો, ચાતુર્માસ તથા જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠાઓ સં૦ ૧૫૮૭ના વૈ૦ ૧૦ ૬ ને રવિવારે ધન લગ્નમાં, શુદ્ધ નવાંશમાં સવારે બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં ચિત્તોડના દોશી કર્મશાહ એશવાલે કરાવી શત્રુજય મહાતીર્થનો સોળમો મોટો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. તપાગચ્છની વડી પોષાળના આં વિજયધર્મસૂરિના શિષ્ય આં વિદ્યામંડનસૂરિના હાથે લ૦ આદીશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે આં આનંદવિમલસૂરિ વિદ્યમાન હતાં અને આં વિજયદાનસૂરિ પણ તે તીર્થમાં હાજર હતા.

એ પછી આં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિએ સં. ૧૬૧૫ થી ૧૬૨૦ના ગાળામાં શત્રુજય તીર્થમાં ઘણાં જિનાલયો

તથા ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, જેની ટૂંકી નોંધ આ પ્રમાણે છે —

અમદાવાદના શાહ દેધર શ્રીમાલીના વંશમાં સંઘપતિ સુહિજપાલ (ભાર્યા મંચુ)ને સં૦ કુંઞ્ચરજી નામે પુત્ર હતો, જેને પદ્મા નામે પત્ની અને વિમલદાસ નામે પુત્ર હતો, એ સૌ ધર્મપ્રેમી હતાં.

(- પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૪, ૩૪૫)

સં૦ કુંઞ્ચરજીએ સં૦ ૧૬૧૫ ના શ્રા૦ સુ૦ ૨ ને રોજ શત્રુંજય-તીર્થમાં મોટી ટૂંકમાં મુખ્ય તીર્થપ્રાસાદની જમણી બાજુએ મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો અને સં૦ ૧૬૧૬-૨૦માં લટ્ટા૦ વિજયદાનસૂરિ તથા આ૦ વિજયહીરસૂરિ વગેરેની અધ્યક્ષતામાં છ'રી પાળતો મોટો શત્રુંજયનો યાત્રાસંઘ લઈ જઈ એ નવા જિનપ્રાસાદની તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

આ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં સં૦ કુંઞ્ચરજી, તેની પતિવ્રતા સતી સૌભાગ્યવતી ભાર્યા પદ્મા, પુત્ર વિમલદાસ, સંઘવણુ પદ્માના ભાઈઓ— (૧) મેઘો, (૨) શુભરાજ, (૩) લખરાજ વગેરે, સં૦ કુંઞ્ચરજીના મોસાળના સં૦ સેનો, તેની ભાર્યા ખીમી (અમરી), સં૦ કુંઞ્ચરજીની માસી વશી વગેરે સૌ પરિવાર હાજર હતા. આ સૌ તપાગચ્છના ઉપાસકો હતા.

(- શત્રુંજય તીર્થત્રું હસ્તલિખિત વર્ણન, પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૪)

મુક્તાઘાટ —

અમદાવાદનો (૧૧ મો) બાહશાહ મહમ્મદખાન, (૧૨ મો) અહમ્મદ અને (૧૩ મો) મુજફ્ફર ત્રીજો (સં૦ ૧૫૯૪ થી ૧૬૨૮) — એ ત્રણેના મંત્રી ગલરાજે લટ્ટા૦ વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૬૧૬-૨૦માં શત્રુંજયતીર્થનો મુક્તાઘાટ કરાવ્યો હતો. એટલે અમુક કાળ સુધી રાજ્ય તરફના લાગા, મુંડકાવેરો, જકાત, લગાન વગેરે માફ કરાવ્યા હતા.

(પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૧૬)

તેણે ભારતનાં દરેક સ્થાનોમાં આમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલી, બધા ય જૈન સંઘોને એકત્ર કરી, સંઘપતિ બની શત્રુંજય મહા-

તીર્થનો 'છ'રી પાળતો સંઘ' કાઢ્યો. આ સંઘ ભટ્ટાં વિજય-
દાનસૂરિ, આં વિજયહીરસૂરિ, ખાલમુનિ જયસિંહ વિમલભ
વગેરે ચતુર્વિધ સંઘ સાથે હતો. તેણે શત્રુજયતીર્થને મોતીઓના
ફળથી અને અક્ષતોથી વધાવ્યો હતો અને સાથેના સૌ નાના સંઘો
તથા યાત્રાળુઓને યાત્રા કરાવી હતી.

(-તપાગચ્છ પટ્ટાવલી ગાથા ૧૯ની સંસ્કૃત ટીકા, હીર-સૌભાગ્ય
મહાકાવ્ય સર્ગ ૪, શ્લોક ૧૪૭ ની સ્વેપત્ર ટીકા)

અમદાવાદના સંં કુંઅરણ શ્રીમાલી, ગંધારના શાં રામભ, ગંધારીઓ વગેરે ઘણા સંઘવીઓ પોતપોતાના નાના સંઘો લઈ અમદાવાદ, ધોલેરા કે પાલિતાણા આવી આ સંઘ સાથે મળી ગયા હતા. સંભવ છે કે આ યાત્રિકસંઘ પાલિતાણામાં એક વર્ષથી વધુ કાળ સુધી રહ્યો હોય. તે દરમિયાન અહીં ઘણી નવી દેરીઓ બની અને ઘણી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ.

પ્રતિષ્ઠાઓ -

સંં ૧૬૧૬-૨૦ ની સાલમાં તપાગચ્છના ભટ્ટાં વિજયદાન-
સૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિના હાથે શત્રુજયતીર્થમાં ઘણી નવી દેરીઓ બની, જૂની દેરીઓનો જીર્ણોદ્ધાર થયો અને જિનપ્રતિમા-
ઓની પ્રતિષ્ઠાઓ થઈ તે આ પ્રમાણે છે. —

(૧) સંં ૧૬૨૦ ના વૈં સું ૨ ના દિવસે ગંધારના શેઠ આભૂ પોરવાડના વંશના ગંધારના વ્યવં પરવતના પુત્ર વ્યં કોકા શાહના પુત્ર વ્યં પોઈઆ (વોઈઆ)ની દેરીની પ્રતિષ્ઠા. (- પ્રકં ૪૫, પૃં ૩૫૬)

(૨) સંં ૧૬૨૦ ના વૈં સું ૫ ને ગુરુવારે અમદાવાદના દ્વીશાવાલ જ્ઞાતિના મહં વણાઈગના પુત્ર મહં ગલા (ગલરાજ) મહેતા, તેની પત્ની મંચુ અને પુત્ર વીરદાસ વગેરે કુટુંબ પરિવારની ભં આદીશ્વરની દેરીની પ્રતિષ્ઠા.
(પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૧૬)

(૩) સંં ૧૬૨૦ના વૈં સું ૫ ને ગુરુવારે ગંધારના વ્યં સમરિયા (સમરા શાહ) પોરવાડની ભં શાંતિનાથની દેરીની પ્રતિષ્ઠા.

- (૪) સં૦ ૧૬૨૦ ના વૈ૦ સુ૦ ૫ ને ગુરુવારે ગંધારના પરીખ દેવા શ્રીમાલીના પુત્ર મુથા શ્રીમાલી તથા ગંધારના ગુર્જર શ્રીમાલી દોશી શ્રીકરણની ભાર્યા અમરી અને પુત્ર દોશી હંસરાજની ભ૦ આદીશ્વરની દેરીની પ્રતિષ્ઠા.
- (૫) અમદાવાદના સં૦ કુંઅરજી શ્રીમાલીએ સં૦ ૧૬૧૫માં ખનાવેલા જિનપ્રાસાદની સં૦ ૧૬૨૦માં પ્રતિષ્ઠા. (- પ્રક૦ ૪૫, પૃ૦ ૩૪૪ - ૩૪૫)
- (૬) સં૦ ૧૬૨૦ના વૈ૦ સુ૦ ૫ ને ગુરુવારે ગંધારના સંઘવી શા૦ જવડશાહ પોરવાડના પુત્ર સીપા (શ્રીપાલ) તેની ભાર્યા ગીસુના પુત્રો (૧) જીવંત, (૨) કાઉજી અને (૩) સં૦ આદૂ વગેરે પરિવારની ભ૦ પાર્શ્વનાથની દેરીની પ્રતિષ્ઠા.
- (૭) સં૦ ૧૬૨૦ના અષાઠ સુદિ ૨ ને રવિવારે ગંધારના દોશી ગોઘયાના પુત્ર દો૦ તેજપાલની ભાર્યા ભોટકીના પુત્રો દો૦ પંચાણુ, દો૦ ભીમજી, દો૦ નાનજી અને દો૦ દેવરાજની ભ૦ મહાવીરસ્વામીની દેરીની પ્રતિષ્ઠા.
- (૮) સં૦ ૧૬૨૦ના આસો વદિ ૯ ને શનિવારે અમદાવાદના દોશી રાજપાલ શ્રીમાલીની શત્રુજયતીર્થમાં મોટી ટૂંકની ભમતીમાં છેલ્લી ભ૦ મુનિસુવ્રતસ્વામીની દેરીની પ્રતિષ્ઠા. (- શત્રુજયતીર્થનું હસ્તલિખિત મોટું વર્ણન)
- (૯) સં૦ ૧૬૨૦ના કા૦ સુ૦ ૨ ના દિવસે ગંધારના શા૦ પાસવીર શ્રીમાલીના પુત્ર વર્ધમાન શ્રીમાલીના પુત્રો (૧) રામજી ગંધારીએ, (૨) હંસરાજ અને (૩) મનજી વગેરેના શત્રુજય તીર્થમાં ભંડારની ઓરડી પાસે ખનાવેલ ભ૦ શાંતિનાથ ચતુર્મુખ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા. (- એપિગ્રાફિકા ઈંડિકા ભા. ૨ જો, પૃ૦ ૪૭ થી ૫૦; શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત “ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ” ભા૦ ૨, લેખ નં ૪ થી ૧૦; નગરશેઠ નગીનદાસ હેમાભાઈ અને શેઠ મયાભાઈ પ્રેમાભાઈની વિનંતીથી કેઈ મુનિશ્રીએ તૈયાર કરેલ શત્રુજયતીર્થનું હસ્તલિખિત મોટું વર્ણન શેર્મા; અરવિંદ બી.એ.નો “ પ્રાગ્વાદ ઇતિહાસ ” ખંડ ૩, પૃ૦ ૨૯૪)

વિશેષ નોંધ—

ઉપરના શિલાલેખોને ગંભીરતાથી વિચારીએ તો નીચેથી બાબતો વિશેષ જાણવા મળે છે. —

- (૧) સદ્દાં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિ વગેરે સં૦ ૧૬૨૦ના શેષ કાળમાં તેમ જ ચોમાસામાં પાલિ-તાણામાં વિરાજમાન હતા.
- (૨) ત્યારે હિંદમાં મોગલ રાજ્ય હતું. તેના ફરમાનોમાં મુખ્યતાએ ચૈત્રાદિ વિક્રમ સંવતની નોંધ મળે છે. તો સંલવ છે કે, ઉક્ત શિલાલેખોમાં એ જ રીતે ચૈત્રાદિ (હિંદી) વિક્રમસંવત લખાયો હોય અર્થાત્ આ શિલાલેખોમાં જે સંવત છે તે ચૈત્રાદિ વિક્રમસંવત છે.
- (૩) શત્રુજયતીર્થમાં સં૦ ૧૬૨૦ના વૈશાખ, આષાઠ, શ્રાવણ, આસો અને કાર્તિક મહિનાઓમાં દેરીઓ તથા જિન-પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા થઈ છે.
- (૪) સંલવ છે કે, “ કાર્તિક મહિનામાં પણ શત્રુજયતીર્થની ઉપર જવાની પ્રવૃત્તિ હોય.”
- (૫) કદાચ આપત્તિકાળના કારણે આ બધું અપવાદરૂપે પણ હોય.

સંપાદકની ખાસ નોંધ.

પૂ. શ્રી ત્રિપુટી મહારાજે ઉપરની નોંધમાં ૩૭ કલમમાં શ્રાવણ આસો કાર્તિક મહિનાના શિલાલેખો હોવાની વાત જણાવી છે.

તે પરથી જુગજૂની ચાલી આવતી ચોમાસામાં ગિરિરાજની યાત્રા કે ગિરિરાજ પર ચઢવાના નિષેધ સાથે વ્યાઘાત ઊભો થવાની શંકાથી ૪ થી અને ૫ મી કલમ લખી છે.

પણ હાલમાં તાજેતરમાં પૂ. આગમોદ્ધારક આં શ્રી આનંદસાગરસૂરિના શિષ્યરતન પૂં આં શ્રી કંચનસાગરસૂરિ મંશ્રીએ વર્ષોની ખંતભરી મહેનત ઉઠાવી તનતોડ શ્રમ કરી શ્રી સિદ્ધાયલમહાતીર્થપર કલાકો ગાળા ખૂણે-ખાંચરે ફરી ફરીને એક એક જિન પ્રતિમાઓ, શ્રી સિદ્ધચક્ર, દેરીઓ અને ભીંત કે થાંભલાના નાનામોટા બધા લેખો ઉતારી વ્યવસ્થિત કરી શ્રી

શત્રુજય તીર્થ દર્શન - (પ્રકાં શ્રી આગમોદ્ધારક ગ્રંથમાળા, ૩૫૩વંજ)માં પરિશિષ્ટ ૧માં પાં ૧ થી ૧૧૦માં ૫૦૦ શિલાલેખો સંસ્કૃત મોટા શિલાલેખોના ગુજ્ઞ લાષાંતર સાથે આપ્યા છે.

તે બધાનો અભ્યાસ કરતાં એક પણ પાષાણુની જિન—પ્રતિમાજી પર અષાડ સુ. ૧૪ થી કાં સુ. ૧૪ દરમ્યાન પ્રતિષ્ઠાનો લેખ નથી.

ફક્ત વિગ્લ અપવાદ તરીકે બે-ચાર ધાતુમૂર્તિ અને શ્રી સિદ્ધચક્ર ગદ્દા પર શ્રાવણ, આસો અને કારતક સુદના લેખો છે.

તે માટે જ્ઞાની મહાપુરુષોનાં ચરણોમાં બેસી વિચારતાં સમજાય છે કે ચોમાસા દરમ્યાન પોતાના ગામમાં અંજનન શલાકા કરાવી અહીં પધરાવ્યા હોય.

વળી તે લેખોમાં સિદ્ધગિરિનો ઉલ્લેખ પણ નથી, તે પરથી તે પ્રતિષ્ઠા ચોમાસામાં ગિરિરાજ પર જઈને કરી હોય તેવું માની શકાય તેમ નથી.

વળી શ્રાવણ, આસોના બે ત્રણ લેખો દેરી પર મળે છે. તેનો સંબંધ ગિરિરાજની ચોમાસાની યાત્રા સાથે સંબંધિત નથી.

એ તો જીર્ણોદ્ધાર. નું કામ ચાલતું હોય ને કો'ક પુણ્યવાનને પોતાના તરફથી લાભ લેવા ભાવના જાગી હોય તે નામ લખાવે.

તથા ચોમાસામાં ગિરિરાજની યાત્રાનું સમર્થન થતું નથી.

એટલે પૂં ત્રિપુટી મહારાજ સામે બધા શિલાલેખો ન હોઈ તેમણે આપવાદિક કે મુગલકાળની વિષમતાની કલ્પના આગળ કરી કદાચ કાર્તિકમાં શત્રુજયની યાત્રા અગર આપવાદિક રીતે ચોમાસામાં પ્રતિષ્ઠાની વાત રજૂ કરી છે.

પણ હકીકતે ઉપર લખ્યા મુજબ અષાડ સુદ ૧૪ થી કાં સુ. ૧૪ સુધીમાં એકપણ પાષાણુની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાનો ઉલ્લેખ શિલાલેખોમાં નથી જ.

એટલે ચોમાસામાં ગિરિરાજની યાત્રા ન થાય એ ચાલી આવતી જુગજૂની પરંપરા પર હાલમાં કેટલાક ત્યાગી વર્ગ તરફથી પણ ચોમાસામાં ગિરિરાજ પર પ્રતિષ્ઠાના શિલાલેખોના નામે ભ્રમ ફેલાવાય છે તે વાજબી નથી.

તાં ૪૦ શિલાલેખોમાં અષાડ વદના કેટલાક શિલાલેખો પાષાણુના પ્રતિમાજી પર મળે છે. પણ તે પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર આચાર્ય-ગૃહસ્થો મારવાડ તરફના છે એટલે મારવાડી રીત પ્રમાણે અષાડ વદ-જેઠ વદ જાણવી.

તથા અષાડવદના શિલાલેખોથી અષાડ સુદ ૧૫ પછી ગિરિરાજ પર પ્રતિષ્ઠા થયાના ભ્રમમાં કોઈ ન પડે.

મહેસાણામાં જિનપ્રતિષ્ઠા —

લટ્ટાં વિજયદાનસૂરિના શિષ્ય મહોં વિમલહર્ષ ગણીના શિષ્ય મુનિ વિમલજ્યે સં ૧૬૧૬માં મહેસાણામંડન લં ઋષભદેવ-સ્વામીનું સ્તવન (કડી ૩૩) બનાવ્યું છે તેમાં લખે છે કે —

“ સંઘપતિ લોજ્યે મહેસાણામાં લં શ્રી. ઋષભદેવનો જિન-પ્રાસાદ બનાવ્યો, જેમાં ચાર ગલારા બનાવ્યા હતા. લટ્ટાં વિજય-દાનસૂરિએ સં ૧૬૧૬ના વૈં સું ૨ ને દિવસે તે જિનપ્રાસાદની તથા તેના તે ચાર ગલારામાં અનુક્રમે (૧) મૂળ ગલારામાં સં લોજ્યે ભરાવેલ લં શ્રેયાંસનાથની પ્રતિમા'ની (૨-૩) સં લોજ્યે ભરાવેલ. 'લં શાંતિનાથની બે પ્રતિમા'ની અને (૪) સં વેગોડે ભરાવેલ 'લં શ્રેયાંસનાથની પ્રતિમા'ની તથા શિખરવાળી ૨૪ દેરીઓની અને બીજી ૪૨૬ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

(- જૈન સત્ય પ્રકાશ, કં ૮૭.)

(૧) લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના આજ્ઞાધારી મુનિ શ્રી. વિમલે 'શ્રીપાલ રાજની સજ્જાય' કડી ૧૨ પણ બનાવી.
(સજ્જાયમાલા)

મહાપ્રતિષ્ઠા —

તપાગચ્છના વિજયદાનસૂરિશાખાના ૬૬મા લં વિજયલક્ષ્મી-સૂરિ જણાવે છે કે —

કલશ - ૧” “ એમ વીર જિનવર પ્રમુખ કેરા અઢી લાખ ઉદાર એ; જિન બિંબ સ્થાપી સુજસ લીધો દાનસૂરિ સુખકાર એ.

૧. લટ્ટાં વિજયલક્ષ્મીસૂરિએ સં. ૧૬૨૭ના સુદિ ૮ ને દિવસે શ્રીં ઋષભદેવ, અજિતનાથ, સંભવનાથ, અભિનંદનસ્વામી, સુમતિ-નાથ, મુનિસુવ્રતસ્વામી, નમિનાથ, નેમનાથ અને શ્રીં પાર્શ્વનાથએ ૧૦ તીર્થંકરોના ૧૧ કલ્યાણકોના દિવસે જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રસંવાદ ગર્ભિત લં મહાવીરસ્વામીનું સ્તવન ઢાળ : ૮ બનાવ્યું છે, તેનો આ 'કલશ' છે.

૨. નાગેન્દ્રગચ્છના આં મલ્લિષેણુસૂરિએ પોતાના “ ગુરુદેવ આં ઉદયપ્રભસૂરિ”ના નામને જ મહામંત્ર બતાવ્યો છે.

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ પ્રકં ૩૫ પૃ. ૭

તાસ પાટ પરંપર તપાગચ્છે સૌભાગ્યસૂરિ ગણુધાર એ; તાસ શિષ્ય લક્ષ્મીસૂરિ પભણે સંઘને જ્ય જ્યકાર એ. ^૧

એટલે કે ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિએ ભં મહાવીરરવામી વગેરે તીર્થંકરોની લગભગ અઠી લાખ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

ગુરુનામ—મંત્રપ્રભાવ —

યક્ષરાજ મણિભદ્ર મહાવીર ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ ઉપર પ્રસન્ન હતા. તેણે ભટ્ટારકજીને જણાવ્યું કે, “આપ પોતાની પાટે વિજય-શાખાવાળા આચાર્ય બનાવજો.” આથી જ તેમણે પોતાની પાટે (૧) વિજયરાજસૂરિ અને (૨) વિજયહીરસૂરિ—એમ બે આચાર્યો બનાવ્યા હતા.

એક જૈન બાલિકા એક દિવસે અકસ્માત સમુદ્રમાં પડી. તેણે પડતી વખતે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કે, “મને ગુરુદેવ વિજયદાનસૂરિનું શરણુ હજો.” બસ, ક્ષણવારમાં તે બાલિકા પાણી ઉપર તરી આવી. શાસનદેવે તે બાલિકાને આબાદ બચાવી લીધી. આ રીતે “વિજય-દાનસૂરિ” એ નામ ‘મહામંત્ર’ જેવું મનાતું હતું. ^૨

મહોં કીર્તિવિજય ગણિવર સ્વાનુભવ જણાવે છે કે —

તદનુ વિજયદાનઃ સૂરિરીસીદસીમો —

જ્જવલ—મહિમનિધીનં સર્વસાધુપ્રધાનમ્ ।

ત્રિદશ ર્હયદંધ્રિદ્વંદ્વમ્કાંપયોઘે —

ર્હનવિલય વિલગ્નાં શ્રી વિમામુદ્ધધાર ॥

(—સં ૧૬૯૦ મહોં કીર્તિવિજયગણીકૃત ‘વિચારરત્નાકર પ્રશસ્તિ’ શ્લોં ૮, —પ્રકં ૫૫,)

સ્વર્ગગમન

ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરીશ્વરજી સં ૧૬૨૧—૨૨માં ગુજરાતના પાટણ પાસેના વડલી ગામમાં અંતિમ આરાધના કરી કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા.

પાટણ પાસે સહસ્રલિંગ તળાવ છે. તેની પાસે જ વડનાં વૃક્ષોવાળું વડલી ગામ હતું. આજે એ તળાવ નથી, માત્ર તેનાં સ્મૃતિચિહ્ન છે, વડલી ગામ પણ નથી.

ત્યાંની જનતાએ પાટણથી ૧૫ માઈલ દૂર વડાવલી ગામ વસાવ્યું છે, જે અર્વાચીન ને વિદ્યમાન છે. અહીં પ્રવેતાંબર જૈનોનાં ઘરો છે, જિનાલય અને ઉપાશ્રય છે.

વડોદરા રાજ્યે પાટણના સહસ્રલિંગ તળાવનું ખોદકામ કર્યું ત્યારે આ વડલીના સ્થાનમાંથી એક ચરણપાદુકાવાળી શિલા મળી છે, જે હાલ પાટણના કુંભારિયાપાડાના સાગરગચ્છના પ્રવેં જૈન ઉપાશ્રયમાં સુરક્ષિત છે, તેમાં નીચે પ્રમાણે પાદુકાલેખ છે —

“ સંવત્ ૧૬૨૧ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૨ ગુરુ વડલીમધ્યે મટ્ટારક - શ્રી વિજયદાનસૂરિ નિરવાણ હુવું તથા વદિ (વરિ) કમલપૂજા કરી તથા નિરવાણ આવી તેહની શ્રી વિજયદાનસૂરિ વાદાનિ આશ્વઠી મૂકાવી । શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગુરુભ્યો નમઃ ॥ ”

નોંધ - તેમના સ્વર્ગગમનની સાલ માટે લિખ્ત લિખ્ત ઉલ્લેખો મળે છે -

(૧) આ પાદુકાલેખમાં લટ્ટાં વિજયદાનસૂરિનો સ્વર્ગસંવત્ ૧૬૨૧ લખ્યો છે.

(૨) મહોં ધર્મસાગર ગણિવર આં વિજયદાનસૂરિનું સ્વર્ગ ગમન વિં સંં ૧૬૨૨માં વડલીમાં ખતાવે છે.

(- (તપાગચ્છ પટ્ટાવલી ગાં ૧૯ ની ટીકા, વીરવંશાવલી, વિવિધગચ્છ પટ્ટાવલી પૃં ૨૨૨)

(૩) આશુમહાકવિ પંં શ્રી હેમવિજયગણી નોંધે છે કે, આં વિજયદાનસૂરિનું સંં ૧૬૨૧ ના વૈશાખ સુદ્ધિ ૧૨ ના રોજ વડલીમાં સ્વર્ગગમન થયું, અને જૈનસંધે ત્યાં લટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિના સ્તૂપો ખનાવ્યા.

(- [વિજય પ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય, શ્લો.])

વિશેષ નોંધ —

સંભવ છે કે કાર્તિકાદિ ગુજરાતી વિક્રમસંવત્ અને ચૈત્રાદિ હિંદી વિક્રમસંવત્ના હિસાબે આ વિભિન્ન ઉલ્લેખો હોય.

છઠ્ઠી તપારત્નશાખા પટ્ટાવલી

૫૭. ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ, સ્વં સં ૧૬૨૧-૨૨

૫૮. ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ

લગવાન પાર્શ્વનાથની શ્રમણુ-પરંપરાના ઉપકેશગચ્છના કેારંટ-ગચ્છની^૧ દ્વિવંદનીકશાખામાં ક્રમશઃ ઘણા આચાર્યો થયા, જેમાં છેલ્લા ૬૮મા આં દેવગુપ્તસૂરિ થયા. (પ્રકં ૧, પૃં ૩૬)

આં દેવગુપ્તસૂરિ સોળમી શતાબ્દીના ઉત્તરાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા, જે ગુજરાતના બાદશાહ બહાદુર શાહ (સને ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૭)ના માનીતા ગુરુ હતા.

બાદશાહે ચમત્કાર દેખી તેમને ઇનામમાં ગામો આપ્યાં પણ આચાર્યશ્રીએ તે ન લીધાં, આથી બાદશાહે તેમને ‘ બારેજમાં મોટી પોષાળ ’ બંધાવી આપી અને તેના ખર્ચ માટે કૂવા તથા બાગવાળી જમીન આપી.

વળી એક ઘણી ક્ષીમતી કાંબલ-શાલ ચોઠાડી. સંભવ છે કે આથી જ ઉપદેશગચ્છનું બીજું નામ કાંબલગચ્છ (કાંવલાગચ્છ) બહિર થયું હોય.

તેમણે બારેજમાં મણિભદ્ર મહાવીરની સ્થાપના કરી ગામનો ઉપદ્રવ ટાળ્યો હતો.

તેમની પાટે ૬૯મા ભટ્ટારક કક્કસૂરિ થયા, તે જ ક્રિયોદ્ધાર કરી ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ થયા.

૧. આ શાખાના ભટ્ટારકા ભં મહાવીરની પરંપરાના શ્રમણો તથા ભં પાર્શ્વનાથની પરંપરાના શ્રમણો એ બંનેને માનતા હતા, આથી તે દ્વિવંદનીક કહેવાતા હોય.

પરિચય —

કાકરદેશના તીરવાડા (તેરવાડા) ગામમાં શેઠ દેવદત્ત શ્રીમાળીની પત્ની દેવતદેએ સં૦ ૧૫૬૪માં એક બાળકને જન્મ આપ્યો. તેનું નામ રામકુમાર રાખ્યું.

દ્વિવંદનીકશાખાના લટારક (૧) દેવગુપ્તસૂરિએ તેને સં૦ ૧૫૧૭માં દીક્ષા આપી મુનિ જીવકલશ નામે પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો. તેમજ તેને સં૦ ૧૫૭૪માં ઉમરેઠમાં આચાર્ય બનાવી લટ્ટાં કક્કસૂરિ નામ આપી પોતાની પાટે લટારક બનાવી સ્થાપન કર્યો. તેમનાં બીજાં નામો કેકોજી અને લટ્ટાં સર્વદેવસૂરિ પણ મળે છે.

લટ્ટાં કક્કસૂરિ ઉમરેઠની ગાદીએ બેઠા હતા. તેઓ ઉમરેઠ અને બારેજમાં રહેતા હતા.

તેઓ બાલદીક્ષિત હોવાથી બુદ્ધિમાન, વિદ્વાન, બોલવામાં ચતુર, સંવેગી, વાદી અને ચમત્કારી હતા. બાલ બ્રહ્મચારી હતા. સર્વ જાતના સચિત્તના ત્યાગી હતા. હંમેશાં રાતના ચઉવિહાર કરતા હતા અને બરાબર એકાંતરે ઉપવાસ કરતા હતા. બારેજમાં વધુ સમય રહેતા. તેમણે ચઉદશ-પૂનમના શાસ્ત્રાર્થમાં ચૌદશની પાખી સ્થાપી હતી.

પોતે ત્યાગી હતા અને ત્યાગી પ્રતિ પ્રેમવાળા હતા. મોટા વૈરાગી અને તપસ્વી હતા. જ્યોતિષ, વૈદ્યક અને મંત્ર-તંત્રના જાણકાર હતા. અમોઘ વ્યાખ્યાતા હતા.

કવિબહાદુર દીપવિજયજી લખે છે કે, “ તેઓ હંમેશાં નિરંતર સૂરિમંત્રનો જાપ કરતા હતા, આથી તેમની તરપણીમાં કામધેનુ પ્રગટી હતી.”

(- સોહમકુલપટ્ટાવલી ઉલ્લાસ ૪, ઢાળ ૪૪, કડી ૧૩)

ગુજરાતનો બાદશાહ મહમ્મદખાન (સં૦ ૧૫૬૪થી ૧૬૧૦) ચમત્કાર દેખી તેમને બહુ માનતો હતો. આથી જ બાદશાહે તેમને ‘ રાજવલ્લભસૂરિ ’ એવું માનવંતું બિરુદ અર્પણ કર્યું હતું.

અગાઉ જણાવ્યા મુજબ કક્કસૂરિ—રાજવલ્લભસૂરિ આં વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૫૮૪માં સંવેગી દીક્ષા લઈ આં વિજયરાજસૂરિ બન્યા હતા અને તપાગચ્છના પટમા લટારક થયા

હતા. એ વિજયરાજસૂરિએ સં ૧૫૬૫માં દિગંબર વાદી ભટ્ટારક જીવાજીને હરાવ્યો હતો.

એક પ્રતિમાલેખ મળે છે કે, “આં વિજયરાજસૂરિવરે સં ૧૬૦૧માં જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.”

તેઓ સં ૧૬૦૦ પછી મોટે ભાગે ગુજરાતમાં વિચર્યા હતા. છતાં ખારેજમાં વધુ સ્થિરતા કરતા.

ગુજરાતના બાદશાહો, શાહજહાઓ, રાજ્યના અમલદારો, ધનાઢયો અને જનતા સૌ કેઈ તેમનું સન્માન-બહુમાન કરતા હતા. આથી તેઓ શાતા-ગૌરવમાં ફસાયા અને ધીમે ધીમે ફરીવાર શિથિલાચારી બની ગયા.

તપાગચ્છના તે સમયના ગીતાર્થો, મુનિવરોએ નવા ગચ્છનાયકની આ શિથિલતા જોઈને ગચ્છનાયક ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિને આગ્રહ-ભરી વિનંતી કરી કે આપ વિજયરાજસૂરિના સ્થાને ખીજે ત્યાગી, સંયમી, વિદ્વાનને ગચ્છનાયક ભટ્ટારક બનાવો.

ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિએ તેમની આ વાજખી વિનતિને માન આપી વિં સં ૧૬૧૦માં શિરોહી નગરમાં ઉપાં હીરહર્ષગણ્ણિને આચાર્યપદવી આપી તેમનું આં હીરવિજયસૂરિ નામ રાખી તેમને પોતાની પાટે તપાગચ્છના પદમા ભટ્ટારક તરીકે સ્થાપન કર્યો.

(- પ્રકં ૪૪, પૃં, પ્રકં ૫૮, પૃં)

તપાગચ્છના પદમા આચાર્યો (૧) ભટ્ટાં વિજયહીરસૂરિ અને (૨) આં વિજયરાજસૂરિ - એ બંને વચ્ચે પ્રેમ - સદ્ભાવ વિશેષ હતો, આથી એ બંને એકબીજા સાથે મળીને જિનશાસનની પ્રલાવનાનું કામ કરતા હતા. એવામાં એક કલેશજનક પ્રસંગ બન્યો.

વિજયરાજસૂરિ ભરડુઆનગરમાં વિરાજમાન હતા ત્યારે તપાગચ્છની રુચિશાખાના એક ગીતાર્થે શ્રીમાલનગર (લિન્નમાલ) વગેરે ક્ષેત્રોમાં ક્ષેત્રાદેશની મર્યાદા તોડી ચાતુર્માસના ક્ષેત્રની અદલાબદલી કરી ગરબડ ઊભી કરી.

આથી ભટ્ટાં રાજવિજયસૂરિએ પોતાના શિષ્યપરિવાર અને પોતાનાં ક્ષેત્રોને સ્વતંત્ર બનાવી રાખવાનો નિર્ધાર કર્યો અને સં

૧૬૧૩માં મોરબીનગરમાં પોતાના અલગ સ્વતંત્ર ગચ્છની સ્થાપના કરી.

(—ત્રીરવંશાવલી, વિવિધ ગચ્છપટ્ટાવલી સંગ્રહ, પૃં ૨૨૨)

તે પછી આં વિજયરાજસૂરિ અને બીજા ગચ્છનાયક આં વિજયહીરસૂરિ બનવાથી અને પોતાની એ પ્રકારની મહત્તા ઘટવાથી સંં ૧૬૧૩માં ગુરુદેવ ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ પાસે ગયા.

તેમણે બારેબની ગાદી વગેરેનો પરિગ્રહ અને શિથિલાચાર વગેરેનો ત્યાગ કરી, ગુરુદેવની પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારી શુદ્ધ જીવન બનાવ્યું.

આથી ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિએ તેમને આચાર્યપદે તેો કાયમ રાખ્યા પણ ગચ્છનાયક તરીકે તેમને સ્થાપન ન કર્યા.

વિજયરાજસૂરિ મોટા હતા અને આં વિજયહીરસૂરિ નાના હતા, છતાં તેઓ આં વિજયહીરસૂરિ પ્રતિ ઘણો સદ્ભાવ રાખતા હતા.

જે કે તેમની ભટ્ટારક પરંપરા તપાસનાશાખા તરીકે ચાલુ રહી હતી; પરંતુ અંથપ્રશસ્તિઓથી જાણવા મળે છે કે—

તેમના શિષ્યો અને શિષ્યપરંપરાના ઉપાં રામવિજય ગણી, ઉપાં દેવવિજયગણી વગેરે ગીતાર્થો તપાસચ્છના આં વિજયહીરસૂરિ, આં વિજયસેનસૂરિ અને આં વિજયદેવસૂરિ વગેરેની આજ્ઞા માનતા હતા.

(—શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્રબંં ૪૯૯,

પૃં, ૫૫૭, ૬૨૬, ૬૯૪)

સ્વર્ગવાસ — ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ સંં ૧૬૧૪માં ઝીંજુવાડામાં કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા. તેમનાથી તપાસચ્છમાં છઠ્ઠી તપાસનાશાખા નીકળી હતી.

(જુઓ પ્રકં ૧, પૃં ૩૬ થી ૩૮)

પહેલી તપારત્નશાખા પરંપરા

૫૮ ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ

૫૯ ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિ — તેમનો સં૦ ૧૫૯૪માં જન્મ, સં૦ ૧૬૧૩માં દીક્ષા, સં૦ ૧૬૨૪માં ઝીંજુવાડામાં આચાર્યપદ, તથા ગચ્છનાયકપદ અને સં૦ ૧૬૭૫માં સ્વર્ગગમન ઝીંજુવાડામાં થયાં.

મુક્તાઘાટ — તેમણે સં૦ ૧૬૧૬માં લુંકામતને પરાસ્ત કર્યો. તેમજ સં૦ ૧૬૨૪માં શાહજહા જહાંગીરને પ્રતિબોધ આપી શત્રુજયનો મુક્તાઘાટ કરાવ્યો.

(— મો. ૬૦ દેસાઈની રત્નશાખા પટ્ટાવલી, જૈનયુગ પ્રકૃત અંક ૧૧, ૧૨)

ચિત્તોડનો ૬૦ મો રાણો અમરસિંહ (સ્વ૦ સં૦ ૧૭૭૭) અને શેઠ ભામાશાહ તેમના ભક્ત હતા (પ્રકૃ ૪૪, ૫૦૩૬, ૩૭)

આં વિજયરાજસૂરિની પાટે (૫૯) ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિના સમયમાં ગચ્છલેદ થવાથી તેમના અનુયાયીઓએ વિજયને બદલે રત્નશાખા ચલાવી.

ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિ અને ૫૦ માણેકવિજયગણી વગેરે સં૦ ૧૬૩૯માં ઉનામાં ચાતુર્માસ હતા. (— શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્ર૦ નં. ૪૮૯)

૬૦ ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ — ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિએ પોતાના શિષ્ય મહોં હીરરત્નગણીને સં૦ ૧૬૭૧ માં આચાર્ય પદવી આપી અને સં૦ ૧૬૭૫માં ભટ્ટારક પદવી આપી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યાં. સં૦ ૧૭૧૫ના શ્રાં સું ૧૪ ને રોજ તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

તેઓ પ્રભાવક હતા. એટલે તેમનાથી તપારત્નશાખા ચાલી અને ઘણી શિષ્યપરંપરાઓ ચાલી હતી તે આ પ્રમાણે —

[૧] (૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ (૬૧) ૫૦ ધનરત્નગણી, (૬૨) ૫૦ તેજરત્નગણી (બુઓ, તપારત્ન પંડિત પટ્ટાવલી ખીજ)

[૨] (૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ (૬૧) તેમના શિષ્યો નયરત્નગણી બ્રાતા વિવેકરત્નગણી (૬૨) ૫૦ લક્ષ્મીરત્નગણીએ

સં ૧૬૭૬ના આં સુ ૫ ને રોજ ઉંઝામાં પં ૦ વિવેક-
રત્ન માટે 'આઠ કર્મનો રાસ' રચ્યો.

[૩] (૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ (૬૧) તેમના શિષ્ય ઋષિ રૂપ-
ચંદ્રભૂષે સં ૧૭૩૮ ના માં સુ ૧૧ ને રવિવારે
વિજયમુહૂર્તમાં 'પાશાકેવલી-શકુનાવલી'ની પ્રતિ લખી.

[૪] (૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ (૬૧) ભટ્ટાં જયરત્નસૂરિ -
તેમનો સં ૧૬૬૬માં જન્મ, સં ૧૬૬૯માં દીક્ષા, સં
૧૭૧૫માં ભટ્ટારકપદ, સં ૧૭૩૪માં સ્વર્ગગમન થયાં.
(૬૨) ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિ - તેઓ ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિના
ઉસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા અને પં ૦ તેજવિજયગણીના દીક્ષા-
શિષ્ય હતા. તેમનું મુનિદાનવિજય નામ હતું.

પં ૦ દાનવિજય વિક્રાન્ હતા. કવિ હતા. તેઓ સં ૦
૧૭૧૬માં આં ૧૦ ૫ ના દિવસે સાદવીમાં વિરાજમાન
હતા.

તેમણે સૂરતમાં મહોપાં વિનયવિજયગણીએ સં ૦
૧૭૨૫ના ચૈ ૦ ૧૦ ૫ના રોજ રચેલા 'પાંચ કારણ સ્તવન'ની
બે બે પાનાંની પાંચ નકલ લખાવી હતી.

સં ૦ ૧૭૩૦માં 'પ્રતિક્રમણ ચતુષ્પદી' અને સં ૦
૧૭૬૧માં જંબૂસરમાં 'લલિતાંગરાસ' રચ્યો છે.

સં ૦ ૧૭૬૨માં સુરતમાં શેખ ફત્તેહમિયાંના મોટા
પુત્ર બહેમિયાંને સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરવા માટે પદમાં
સંસ્કૃત વ્યાકરણ રચ્યું.^૧

તથા સં ૦ ૧૭૭૦માં પોતાના શિષ્ય મુનિ દર્શન-
વિજયને વાંચવા માટે 'કલ્પસૂત્ર'ની સંસ્કૃત ટીકા 'દાન-
પ્રદીપિકા' બનાવી.

તેમજ સં ૦ ૧૭૭૧ના ખીજ આષાઠ વદિ ૪ ના દિવસે
આઈજ ગામમાં 'તપારત્ન પટ્ટાવલી' બનાવી.

૧ આ પ્રતિ ઈડરમાં આત્મકમલસૂરિ શાસ્ત્રસંગ્રહ પ્ર ૦ નં ૦

તેઓ ભટ્ટારક બન્યા તે પહેલાંના શિષ્યો મુનિ દર્શનવિજય, મુનિ વૃદ્ધિવિજય વગેરે વિજયપદ્મથી ઓળખાતા હતા. આથી અનુમાન થાય છે કે—

“રત્નશાખાના મુનિઓમાં સાધારણ રીતે વિજય શબ્દ રહેતો હોય અને માત્ર ભટ્ટારકને જ રત્ન શબ્દ જોડાતો હોય.”

ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિની પાઠે (૬૩) પં ૦ કીર્તિરત્ન ખેડા હતા. પં ૦ જ્ઞાનરત્ન પણ ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિના શિષ્ય હતા. તેઓ ઉપાધ્યાય પદસ્થ હતા.

(- જુઓ પટ્ટાવલી ખીજી પૃ ૬૪ મી)

પં ૦ વૃદ્ધિવિજયે ‘અઠાર નાતરાની સજ્જાય’ રચેલી છે.

(૬૩) ભટ્ટાં કીર્તિરત્નસૂરિ, (૬૪) ભટ્ટાં મુક્તિરત્નસૂરિ (૬૫) ભટ્ટાં પુણ્યોદયરત્નસૂરિ, (૬૬) ભટ્ટાં અમૃતરત્નસૂરિ, (૬૭) ભટ્ટાં ચંદ્રોદયરત્નસૂરિ.

(૬૮) ભટ્ટાં સુમતિરત્નસૂરિ - આ સુમતિરત્નસૂરિના ભાઈ મુનિ ગંગવિજય હતા. તેઓ સં ૦ ૧૭૭રના શ્રાં સું ૪ ના દિવસે વર્ધમાનપુર (વઢવાણ) માં હતા.

ભટ્ટાં સુમતિરત્નસૂરિ તથા પં ૦ માણિકચરત્નગણી વગેરે સં ૦ ૧૭૮૦માં ‘વજ્રપુર’માં ચાતુર્માસ હતા.

તેમજ પં ૦ હસ્તિરત્નગણીના શિષ્ય પં ૦ અમરવિજયે સં ૦ ૧૭૮૦માં ખેડામાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું.

ખેડાના જૈન સંઘે ખેડામાં ‘સુમતિરત્ન લાઈબ્રેરી’ બનાવી છે, જે સારી રીતે ચાલ્યા કરે છે.

(૬૯) ભટ્ટાં ભાગ્યરત્નસૂરિ - તેઓ તપારત્નશાખાના ભટ્ટારક હતા. તેમનો સ્વર્ગવાસ ખેડામાં થયો હતો.

(- પટ્ટાવલી સમુચ્ચ ભા. ૨, પુરવણી પં ૨૪૬)

નોંધ - તપારત્નશાખાની પરંપરાના ભટ્ટાં.....ના શિષ્ય પં ૦ ઋદ્ધિરત્નગણી અને પં ૦ રૂપરત્નગણીના શિષ્ય પં ૦ જિતેન્દ્રરત્નગણી સં ૦ ૧૮૭૭ના ચૈ ૦ વ ૦ ૩ ના રોજ વિદ્યમાન હતા. તેમણે પં ૦ દ્વીપવિજયની પટ્ટાવલીમાં પોતાની સમ્મતિના હસ્તાક્ષર આપ્યા છે.

ખીજ તપારત્નશાખા પંડિત પટ્ટાવલી

(૫૭) ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ, (૫૮) ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ, (૫૯) ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિ, (૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ. (૬૧) પંઠ ધનરત્નગણી - તેમનાં ખીજાં નામો પંઠ વિશાલવિજય અને પંઠ વિશાલરત્નગણી પણ મળે છે. સંઠ ૧૭૨૬.

(૬૨) પંઠ તેજરત્નગણી - તેઓ ભઠ હીરરત્નસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા, અને પંઠ ધનરત્નગણીના દીક્ષાશિષ્ય હતા. નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી હતા.

તેઓ સંઠ ૧૭૭૩ ના આઠ વઠ ૮ ના દિવસે 'બારેજ'માં અને સંઠ ૧૭૮૦માં 'અમદાવાદ'માં વિરાજમાન હતા.

(૬૩) પંઠ દાનવિજયગણી - તેઓ તપારત્નશાખાના ૬૩મા ભટ્ટારક દાનરત્નસૂરિ થયા. તેમનાં બે નામ મળે છે -

(૧) પંઠ દાનવિજયગણી અને (૨) પંઠ દાનરત્નગણી (ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિ) તેમના પંઠ્યાસપદના શિષ્યોમાં પંઠ વૃદ્ધિવિજય અને મુનિ દર્શનવિજયનાં નામો ઇતિહાસમાં મળે છે.

(૬૪) પંઠ જ્ઞાનરત્નગણી - તેઓ ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

સુરતના સંઘવી પ્રેમચંદ પારેખે સંઠ ૧૭૭૦ના ચૈઠ સુઠ ૧૦ ના રોજ સુરતથી શત્રુજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

તેમાં તપાગચ્છની રત્નશાખાના પંઠ દાનરત્નના પંઠ જ્ઞાનરત્ન ગણિવર અને પંઠ (ઉપાંઠ) ઉદયરત્નગણી વગેરે ૭ ઠાણાં સાથે હતાં. (પ્રકં સુરતના સંઘવીઓ)

નોંધ - જગદ્ગુરુ આઠ હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય (૫૯) મહોંઠ સોમવિજય ગણિવરની પરંપરાના ૬૨મા પંઠ લાલવિજય ગણી અને તેમના શિષ્ય ૬૩મા પંઠ સૌભાવ્યવિજય ગણી થયા હતા.

તેમણે સંઠ ૧૭૪૭ થી ૧૭૭૨ સુધી ભારતના પૂર્વ અને ઉત્તર પ્રદેશના વિવિધ જૈન તીર્થોની યાત્રા કરી, સંઠ ૧૭૫૦માં આગરામાં

બાદશાહ ઔરંગઝેબ પાસેથી નિરાબાધ વિહારનું ફરમાન મેળવ્યું હતું.

(પ્રકૃ ૪૪, પૃ ૧૦૪, ૧૬૧ ફરમાન ૧૯ મુ)

તેમણે સં ૧૭૫૦માં ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ સંઘના ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિના શાસનકાળમાં “તીર્થમાળા” બનાવી.

(ઇતિ ૦ પ્રકૃ ૫૮ મહો ૦ સોમવિજયગણીની પરંપરા)

પં ૦ જ્ઞાનરત્નગણીવર આ તીર્થોની યાત્રામાં તેમની સાથે હતા.

(- પ્રકૃ ૫૯, પૃ ૩૯)

(૬૫) પં ૦ ન્યાયરત્નગણી—તેઓ તપાગચ્છના વિજયદેવસૂરિ સંઘના ફરમા ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તેમણે તેમની આજ્ઞાથી સં ૧૭૨૩માં ‘સીવેરા (?)’માં ચાતુર્માસ કર્યું અને પં ૦ ચારિત્રરત્નગણી, પં ૦ ચારિત્રશેખરગણી, પં ૦ ન્યાયરત્નગણી તથા પં ૦ ગજરાજ(રત્ન)ગણી વગેરેએ ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞાથી સાંડેરાવ વગેરે જુદાં જુદાં ગામોમાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું.

તેમના શિષ્ય ઉપાં ઉર્ષરત્નગણી થયા.

(જુઓ, પટ્ટાવલી ચોથી)

ત્રીજી તપાસ્તનશાખા પટ્ટાવલી

નોંધ — નૈષઠકાવ્ય પૃં ૨૨૦ની પુષ્પિકામાં નીચે પ્રમાણે પરંપરા મળે છે.

(૫૮) તપાગચ્છના શિરોમણિ ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિ.

(૫૯) મહોં રામવિજય ગણી — તેઓ ભં રાજવિજયસૂરિના શિષ્ય હતા.

(૬૦) મહોં દેવવિજયગણી — તેઓ ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિના હસ્ત-દીક્ષિત શિષ્ય હતા અને મહોં રામવિજયગણીના શિષ્ય હતા છતાં તેઓ ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિના જ શિષ્ય લેખાતા હતા. તેમણે ‘સન્ન્યાય’ રચી છે.

અંથપ્રશસ્તિઓ ઉપરથી જાણવા મળે છે કે—

ઉપાં રામવિજય ગણી અને ઉપાં દેવવિજયગણી વગેરે તપાગચ્છના ભટ્ટારક વિજયહીરસૂરિ, ભં વિજયસેનસૂરિ અને વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા માનતા હતા.

(પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા. ૨, પ્રં નં. ૪૯૯,

૫૦૦, ૫૫૭, ૬૨૬, ૬૯૪)

ભટ્ટારક વિજયદાનસૂરિની પાટે ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિના શિષ્ય પંં દેવવિજયગણીનાં શિષ્યા સાધ્વી સહજશ્રી માટે માળવાની નુતાહિપુરીમાં સંં ૧૬૧૯ના આં ૧૦ ૧૨ ને ગુરુવારે ‘રાયપસેણી-સુત્ત’ લખાવ્યું.

અંથો—મહોં દેવવિજય ગણિવરે ઘણા અંથો રચ્યા છે.

(૧) પંં દેવવિજયે સં. ૧૬૫૨ના આં ૧૦ ૧૦ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં મારવાડના શ્રીમાલનગરમાં કલિં સં આં હેમચંદ્ર-સૂરિના ‘ત્રિષષ્ટિ-શલાકા પુરુષચરિત’ પર્વ ૭ — રામાયણના આધારે ‘ગદ્ય-રામાયણ’ સર્ગ ૧૦, અંં ૫૦૦૦ રચ્યું છે.

તેની પ્રશસ્તિ આ પ્રકારે મળે છે—

“इति तपागच्छ भट्टारक श्रीहीरविजयसूरिराज्ये आं
विजयसेनसूरि यौवराज्ये पंं देवविजयगणि विरचिते गद्यबन्धे
श्रीरामचरित्रे रामनिर्वाणगमनो नाम दशमः सर्गः ।

श्रीवाचकाग्रेसर धर्मसागर क्रमाब्ज मृ ज्ञैः बुधपभसागरैः
एतत् चरित्रं स्वधिया सुशोभितं वर्यस्व वाच्यं भवतु श्रियां
पदम् ॥ ”

(२) पद्मचरित्र. श्लो० २२००

(३) पांडवचरित्र. श्लो० ६५००, वि० सं० १६००

(४) वीशालनगरमंडन ल० आदिनाथनुं संस्कृत स्तोत्र श्लो० ३०.

पं० देवविजय गण्डिवरो—

विक्रमनी १७-१८मी सदीमां पं० देवविजय गण्डिवरो नामना
धरुा विद्वानो थया छे. ते आ प्रभाणु—

(१) तपारत्नशाभाना भडो० रामविजयगण्डिना शिष्य सं०
१६२६. सं० १६६०

(२) तपागच्छनी परंपरामां अनुक्रमे—

(५७) सट्टा० विजयदानसूरि,

(५८) भडो० विमलदर्षगण्डी

(५९) भडो० मुनि विमलगण्डी,

(६०) भडो० देवविजय गण्डिवर (सं० १६२० थी १६६१)

तेज्यो सं० १६७३मां शिरोह्नीमां ५१ शिष्यो साथे लर्ध नवा
विजयानंदसूरिगच्छमां हाभल थया अने...मां सट्टा० विजयतिलक-
सूरिज्ये तेमने उपाध्याय जनाव्या. (- प्रक० ५८, पृ० ३१४)
(३) सट्टा० विजयदेवसूरिसंघना (६३) ल० विजयरत्नसूरिना
आज्ञाधारी पं० नीतिविजय गण्डिना शिष्य पं० देवविजय
गण्डी थया.

असलमां मुसलमानोज्ये सं०...मां पीरभजेठ उपर गोखिल
भाभडाणना राजकाणे डहलो कथो त्यारे त्यांना जैनोज्ये जेटनी जिन-
प्रतिमाज्येने ससुद्रस्ते ज घोघाणंदर पडोयाडी द्विधी डती.

आ प्रतिमा घोघामां लग० पार्श्वनाथना जिन प्रासादमा
छूटी जेसाठी राभी डती.

ઘોઘાના સંઘે સં૦ ૧૭૮૧ના કા૦ સુ૦ ૧૩ના દિવસે શેક મીઠા સુંદરજીની શેકાઈમાં ઘોઘાના લગ૦ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદના લોંચરામાં લગ૦ સુમતિનાથની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(પ્રક૦ ૩૮ પ૦ ૪૧૪)

અને ખીજી જિનપ્રતિમાઓને લોંચરું સુધરાવી, તેની દીવાલમાં બે ગોખ કરાવી, તેમાં ‘લોંચરામાં દાખલ’ કરી પધરાવી હતી.

જીજીોધધાર ઘોઘાના સંઘે કર્યો. આથી સં૦ ૨૦૧૭ના રોજ તે પ્રતિમાઓ નીકળી છે

(પ્રક૦ ૫૮, પ૦ ૧૨)

(૬૦) મહો. દેવવિજય ગણિવર શિષ્ય (૬૧) ખીમાવિજય ગણી, (૬૨) પં. તેજ વિજયગણી શિષ્ય (૬૩) પં. સૂરવિજયગણી, (૬૪) પં૦ સુખ વિજયગણી, શિષ્ય (૬૫) પં૦ સદ્દાનંદ વિજયગણી, (૬૬) પં૦ રૂપ વિજયગણી, (૬૭) પં૦ પદ્મવિજયગણી. તેઓ સં૦ ૧૮૬૬માં વિદ્યમાન હતા.

તેમના શિષ્ય (૬૮) ગુલાલ વિજયગણી - તેમણે પોતાના ચિરંજીવી મુનિ લાગ્યવિજયને લણવા માટે શાકે ૧૭૩૫ (વિ. સં. ૧૮૬૬) ના જેઠ સુદિ ૧૫ ને રવિવારે સૂર્યપુર (સુરત) માં ‘ નૈષઘ કાવ્ય ’ લખ્યું.

ચોથી તપારત્ન શાખા - પરંપરા

૬૦ ભટ્ટા. હીરરત્નસૂરિ

૬૧ ઉપાં લઙ્ગિધરત્નગણી

૬૨ ઉપાં મેઘરત્નગણી

૬૩ ઉપાં શિવરત્નગણી - તેઓ ૬૨મા ભટ્ટા. દાનરત્નસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

૬૪ મહોં સિદ્ધિરત્નગણીવર - તેઓ પણ ભટ્ટા. દાનરત્નસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

૬૫ ઉપાં હર્ષરત્નગણી - મહોં ઉદયરત્નગણી
આ બંને મૂળે ખેડાના વતનીઓ હતા.

શેઠ વર્ધમાન તથા તેની ભાર્યા માનબાર્ધના પુત્રો હતા. તેમનાં નામ ક્રમશઃ (૧) હરખચંદ, (૨) ઉત્તમચંદ

૬૪મા પં ન્યાયરત્નગણીએ હરખચંદને દીક્ષા આપી પોતાના શિષ્ય ૬૫મા પં ન્યાયરત્નગણીના શિષ્ય મુનિ હર્ષરત્ન બનાવ્યા.
(પદ્મવલી બીજી, પ્રકંપ૭૭ પૃ૦)

મહોં સિદ્ધિરત્નગણીવરે ઉત્તમચંદને દીક્ષા આપી મહોં સિદ્ધિરત્નગણીવરના શિષ્ય મુનિ ઉદયરત્ન બનાવ્યા. મહોં સિદ્ધિરત્ને તેમને ભણાવ્યા. આથી તે તેમની પાઠે મહોંપાધ્યાય ઉદયરત્ન ગણી બન્યા.

(- પદ્મવલી પાંચમી)

ઉપાં હર્ષરત્ન મોટા ત્યાગી, તપસ્વી, શુદ્ધ સંચમી તેમ જ ગીતાર્થ હતા. આથી ભટ્ટા. દયારત્નસૂરિએ મહોં સિદ્ધિરત્નગણીના સ્વર્ગગમન પછી તેમને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા.

તેમનાં સાધુપણાનાં (૧) પં હર્ષરત્નગણી અને (૨) હંસરત્ન ગણી એમ બે નામો મળે છે.

અંથો

પં હર્ષરત્નગણીવર વિક્રાન તથા મોટા અંથકાર હતા. તેમણે બનાવેલા અંથોની નોંધ આ પ્રમાણે મળે છે —

- (૧) સં૦ ૧૭૫૫ ના મં ૩૦ શુ૦ ૩ મંગળવારે ‘જ્ઞાનસ્તવન ચોવીશી,
 (૨) સં૦ ૧૭૮૬ ના ક્ષા૦ ૧૦ પ ને ગુરુવારે ઉંઝામાં ‘શિક્ષાદોહા’
 (દોહાશતક)
 (૩) સં૦ ૧૭૮૬ (અથવા ૧૭૯૬)માં ‘નેમિરાસ વસંતવિલાસ’
 તથા ‘વાસુપૂજ્ય સ્વામી સ્તવન, ‘શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સ્તવન,
 ‘શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ છંદ’ વગરે રચ્યાં છે.
 (૪) વિદ્રાનો એમ પણ માને છે કે, તેમણે સં૦ ૧૭૮૧માં ‘ગઘ-
 શત્રુજ્ય માહાત્મ્ય’ સર્ગ ૧૫ રચ્યું છે.
 (૫) સં૦ ૧૭૯૮માં ‘અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ – બાલાવબોધ’ રચ્યો છે.

નોંધ—અમને લાગે છે કે તેમની જ પરંપરાના ૬૭મા ઉપા૦
 માનરત્નગણીના શિષ્ય ૬૮મા પં૦ હંસરત્નગણીવરે છેલ્લા બંને
 ગ્રંથો રચ્યા હોય.

ઉપા૦ હર્ષરત્નગણીએ સં૦ ૧૭૯૭ ના ચોમાસામાં મિયાગા-
 મમાં ‘ભગવતીસૂત્ર’નું વ્યાખ્યાન આપ્યું અને તેમનું સં૦ ૧૭૯૮ના
 ચૈત્ર સુદિ ૧૦ દિવસે મિયાગામમાં સ્વર્ગગમન થયું.

મિયાગામના જૈન સંઘે તેમના નિર્વાણ દિવસની પાખી દર
 સાલ પાળવા નક્કી કર્યું. તેમ જ તેમના અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને
 સમાધિસ્તૂપ બનાવ્યો, જે આજે પણ ત્યાં વિદ્યમાન છે.

(- સુરતના શેઠ નગીનદાસ મંજુભાઈ જેથી સાહિત્યોશ્વાર કુંડ
 તરફથી પ્રકાશન “જૈન સાહિત્યરત્નો” ભા-૧, પૃ૦ ૨૩૦)

ઉપા૦ હર્ષરત્નગણી પરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે—

- (૬૬) ઉપા૦ લક્ષ્મીરત્નગણી
 (૬૭) ઉપા૦ માનરત્નગણી – તેઓ તપારત્નશાખાના ૬૨મા ભાવ –
 રત્નસૂરિના શિષ્ય હતા અને ૬૩મા ભટ્ટા. દાનરત્નસૂરિના
 ઉપાધ્યાય હતા.

તેમણે સં૦ ૧૭૫૧ના ચૈત્ર માસમાં સુરતમાં કડવામતના સંવરી
 આણુંદે બનાવેલ ‘અહંનકરાસ’ની પાંચ પ્રતિઓ લખી.

પં૦ માનરત્ન સં૦ ૧૭૫૩માં વઢવાણમાં ચોમાસું હતા. તેઓ ત્યાંથી

વિહાર કરતા કરતા ‘લોઠકા ગામ’ ગયા તેમણે સં૦ ૧૭૫૪માં લોઠકામાં ‘રત્નસંચય’ ગ્રંથ લખ્યો.

ઉપા૦ માનરત્નગણી સં૦ ૧૭૫૮ સુધી વિદ્યામાન હતા. (૬૮) પં૦ હંસરત્નગણી—તેઓ મોટા વિદ્વાન હતા. ગ્રંથકાર હતા. તેમણે સં૦ ૧૭૮૨ના વૈ૦ સુ૦૩ના રોજ રાજદ્રંગ (અમદાવાદ, માં આ૦ ધનેશ્વરસૂરિના પદ્ય સંસ્કૃત સરણશત્રુજય ‘માહાત્મ્ય’ના આધારે ‘ગદ્ય. સંસ્કૃતમાં સરણ ‘શત્રુજય માહાત્મ્ય’ રચ્યું તેમજ સં૦ ૧૭૯૮માં ‘અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમનો ખાળાવબોધ’ રચ્યો.

તપારત્નશાખાની પાંચમી વાચક-પરંપરા

(૬૦) ભટ્ટાં હીરરત્નસૂરિ

(૬૪) મહોં સિદ્ધિરત્નગણી—તેઓ ભટ્ટાં દાનરત્નસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

(૬૫) ઉપાં ઉર્ષરત્નગણી—મહોં ઉદ્ધયરત્નગણી—

આ બંને ખેડાના શેઠ વર્ધમાન અને શેઠાણી માનબાઈના પુત્રો હતા. (૧) હરખચંદ અને (૨) ઉત્તમચંદ નામે સહોદર-ભાઈ હતા. હરખચંદ પં ન્યાયરત્ન ગણીના શિષ્ય મુનિ ઉર્ષરત્ન નામે થયા. તેમનો પરિચય પટ્ટાવલી ચોથીના પટ્ટાંક ૬૫માં આપ્યા છે.

ઉત્તમચંદને ઉપાં શિવરત્નગણીએ દીક્ષા આપી. શ્રીઉદ્ધયરત્નના નામ સ્થાપ્યું મહોં સિદ્ધિરત્નગણીવરે તેમને ભણાવ્યા. અને ભટ્ટારકે તેમને મહોંપાધ્યાય બનાવ્યા.

ઉપાં ઉદ્ધયરત્નના સિદ્ધ કવિ હતા. જૈન અને જૈનેતરમાં પ્રસિદ્ધ હતા અને ઉપાં ઉર્ષરત્ન ગણીના સહોદર હતા.

મહોં ઉદ્ધયરત્ન રંગીલા રત્ન તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ હતા. ઉપાં શિવરત્નના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

તેઓ સં ૧૭૫૦માં ખેડાના સંઘ સાથે શંખેશ્વરતીર્થની યાત્રાએ ગયા.

તેમણે પહેલેથી જ પ્રતિજ્ઞા કરી હતી—

“શંખેશ્વરમાં ગયા. પછી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કર્યા પછી જ અન્ન-જલ લેવાં.”

શ્રી સંઘ ત્યાં પહોંચ્યો ત્યારે જિનાલયના દરવાજા ‘માંગલિક’ થઈ ગયા હતા. આથી પૂજારીએ દરવાજા ખોલવાની ના કહી. ઉપાધ્યાયજીએ ભક્તિભયું ‘પાર્શ્વનાથનું પ્રભાતિયું’ રચ્યું અને પ્રભુને જલદી દર્શન દેવા આજીજી કરી.

એવામાં આકાશમાં વીજળીનો કડાકો થયો અને જિનાલયના દરવાજા એકાએક ઊઘડી ગયા. તેમણે તથા શ્રીસંઘે તરત જ શંખે-

શ્વર પાર્શ્વનાથનાં દર્શન કર્યાં. આ ચમત્કારી ઘટના બનવાથી ઉપાધ્યાયજીની ખૂબ પ્રશંસા થવા લાગી.

ચમત્કાર—ખેડા પાસે (૧) મેશવો. (૨) વાત્રક અને (૩) ખારી એમ ત્રણ નદીઓનું ‘સંગમ સ્થાન’ છે. ઉપાધ્યાયજીએ તે સંગમ સ્થાનમાં ચાર મહિના સુધી રહીને ધ્યાન ધર્યું. તેમના ધ્યાનના પ્રભાવથી એ સ્થાને ટાપુ બની ગયો. આથી લોકોમાં આ ચમત્કારની વાત ફેલાઈ ગઈ.

ખેડાનાં ભાવસારોનાં ૫૦૦ ઘર ઉપાધ્યાયજીના ચમત્કારથી જૈન બની ગયા.

સં ૧૭૫૮માં તેઓ ઉનામાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા.

ત્યાં તેમણે સં ૧૭૫૯ના માગશર વદિ ૧૧ ના દિવસે ‘સ્થૂલિભદ્રનવરસો’ કાવ્ય રચ્યું. તેમાં શૃંગારરસ હતો. મર્યાદિત હતો, છતાં લદ્દારકને તે ઉચિત ન લાગવાથી તેમને બોલાવીને સમજાવ્યા કે—

“મહાનુભાવ ! આપણે ત્યાગી સાધુ છીએ, તેથી આપણે એવું બોલવું, લખવું કે કામ કરવું જોઈએ, જેથી બીજાને બોધદાયક બને. કોઈ મનુષ્ય આપણા વ્યાખ્યાનથી કે કાવ્ય વાંચવાથી સ્વચ્છંદી બની ન જાય તેનું પૂરેપૂરું ધ્યાન રાખવું જોઈએ. આપણા કાર્યથી લોકોને સદાચાર અને નીતિનો માર્ગ મળે એવું કરવું જોઈએ. સરસ્વતી દેવી તારા ઉપર પ્રસન્ન થયાં છે, તો હવે ઉપરની વાત ધ્યાનમાં રાખી એવાં કાવ્યો બનાવ કે જેથી લોકોપકાર થાય.”

ઉપાધ્યાયજીએ ગુરુદેવની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય માની પોતાની કાવ્ય—સ્ફૂરણાની દિશા બદલી નાખી અને ત્યારથી જ ‘લોકોપકારક ઉત્તમ કાવ્યો’ બનાવવાનો આરંભ કર્યો. તેમણે સં ૧૭૬૩ના શ્રા ૦ ૧૦ ૧૦ ના દિવસે ખંભાતમાં ખાસ કરીને ‘બ્રહ્મચર્યની નવ વાડની સંજ્ઞાય’ ઠાળ-૧૦ રચી.

સુરતના સંઘપતિ પ્રેમજી પારેજી સં ૧૭૭૦માં સુરતથી શત્રુબંધતીર્થનો છંરી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. રતના-

ખાના લટ્ટાં દાનરત્નના પંચ જ્ઞાનરત્નગણી તથા પંચ ઉદ્યરત્નગણી વગેરે સાત ઠાણાં આ સંઘમાં સાથે હતાં.

(પ્રક્રં ૫૭, સુરતના સંઘપતિઓ)

ઉપાધ્યાયજીએ ત્યારે અને તે પછી પણ પ્રસંગોપાત્ત શત્રુજય તીર્થનાં ઘણાં રતવનો રચ્યાં હતાં.

અંથો — મહોં ઉદ્યરત્નગણીએ વિક્રમની ૧૮ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં ગુજરાતી ભાષામાં વિશાળ પદ્ય-સાહિત્ય રચ્યું છે. તેની વિગત આ પ્રમાણે.

સંં ૧૭૪૯ના ખીજી ભાં સું ૧૩ — હરિયાલા (ખેડા) ગામમાં ' શ્રી જંબૂસ્વામી — રાસ ' ઢાળ : ૬.

સંં ૧૭૫૫ના પોં સું ૧૦ — ગુજરાત — પાટણમાં ' અષ્ટ-પ્રકારી પૂજા. '

સંં ૧૭૫૯ના માગં સું ૧૧ — ઉનાબંદરમાં ' સ્થૂલિલદ્રરાસ — નવરસ. '

સંં ૧૭૫૯ના વૈં વં ૬ — શંખેશ્વરમાં ' શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સલોકો. '

સંં ૧૭૬૧ના ક્ષાં વં ૧૧ ને શુક — પાટણમાં ' રાજસિંહ-રાસ (નવકાર) '

સંં ૧૭૬૩ના શ્રાં વં ૧૦ — ખંભાતમાં ' બ્રહ્મચર્યની નવવાડ સજ્જાય ' ઢાળ : ૧૦

સંં ૧૭૬૫માં ' ખાર વ્રતનો રાસ. '

સંં ૧૭૬૬ના માં વં ૮ — હરિયાળા ખેડા ગામમાં ' મલયા-સુંદરી રાસ ' (વિનોદવિલાસ) ઢાળ : ૧૩.

સંં ૧૭૬૭ના પોં સું ૫ તે ગુરુવાર — ઉનાવામાં ' યશોધર-રાસ ' ઢાળ : ૮૧.

સંં ૧૭૬૭ના આં વં ૬ ને રવિવાર — ઉનાવામાં ' લીલાવતી સુમતિવિલાસરાસ ' ઢાળ : ૨૧.

- સં૦ ૧૭૬૮ના માં સુ૦ ૧૦ ને રવિવાર - પાટણમાં ' ધર્મબુદ્ધિ - પાપબુદ્ધિરાસ. '
- સં૦ ૧૭૬૯ના પો૦ સુ૦ ૧૩ ને મંગળવાર - ઉનાવામાં ' ભુવન-લાનુકૈવલી - રાસ ' ઢાળ : ૯૭ (રસલહરી રાસ)
- સં૦ ૧૭૬૯ના શ્રા૦ સુ૦ ૭ ને મંગળવાર - ભટ્ટા૦ હીરરત્નની આજ્ઞામાં થળમાં ' સુવિધિનાથ સ્તવન ' કડી : ૩૦.
- સં૦ ૧૭૭૦ના માં સુ૦ ૧૩ - આદરજમાં ' નેમિનાથ સલોકો. '
- સં૦ ૧૭૭૦ના માં સુ૦ ૧૩ - આદરજમાં ' શાલિભદ્ર સલોકો. '
- સં૦ ૧૭૭૦ના માં સુ૦ ૧૩ - આદરજમાં ' ભરત - બાહુબલી સલોકો '
- સં૦ ૧૭૭૦મા - પાલિતાણુમાં ' શત્રુઞ્યમંડન ભ૦ ઋષભદેવ સ્તવન ' ઢાળ : ૧૦
- સં૦ ૧૭૭૦માં - ખેડામાં ' ભટ્ટારક ભાવરત્નસૂરિ પરંપરારાસ '
- સં૦ ૧૭૭૨ના ભાદરવા સુ૦ ૧૩ ને બુધવારે - અમદાવાદમાં ' સ્તવન ચોવીશી. '
- સં૦ ૧૭૭૨ના ભા૦ સુ૦ ૧૩ ને બુધવારે - અમદાવાદમાં ' ઢંઢણુમુનિની સજ્જાય. '
- સં૦ ૧૭૭૨ના ભા૦ સુ૦ ૧૫ - પાટણમાં ' ભાલા પાર્શ્વનાથ સ્તવન. '
- સં૦ ૧૭૮૨માં - અમદાવાદમાં ' રાજસૂર્યચંદ્ર (ભરતપુત્ર)નો રાસ. '
- સં૦ ૧૭૮૨ના માં સુ૦ ૧૫ ને બુધવાર - અમદાવાદમાં ' વરહત્ત - ગુણમંજરી રાસ. '
- સં૦ ૧૭૮૨ના આ૦ સુ૦ ૧૫ ને બુધવાર - અમદાવાદમાં ' દામત્રકરાસ ' અને ' રાજ મહીપતિ મંત્રી મતિસાગર રાસ. '
- સં૦ ૧૭૮૫ના ભા૦ વ૦ ૫ ને ગુરુવાર - ભાલેજમાં ' સુદર્શન શેઠનો રાસ. '
- સં૦ ૧૭૯૦માં - ' ગંધારમંડન મહાવીર સ્તવન '

સં૦ ૧૭૯૫ના જ્ઠ સુ૦ ૮ - હરિયાળા (ખેડા) ગામમાં ' વિમલ મહેતાનો સલોકો. '

સં૦ ૧૭૯૫ના શ્રા૦ સુ૦ ૧૫ ને સોમવાર - ઉનાવામાં ' નેમિનાથ - રાજમતી - બારમાસા. '

સં૦ ૧૭૯૬ના ચૈ૦ સુ૦ ૯ ને ગુરુવાર - ઉમરૈઠમાં ' હરિવંશ-રાસ - (રાસ રતનાકર). '

સં૦ ૧૭૯૬ના ચૈ૦ સુ૦ ૧૦ - મિયાગામમાં ' પં૦ હર્ષરત્ન-ગણી સજ્જાય ' કડી : ૯૨,

(- શેઠ નગીનદાસ મંછુભાઈ જૈન સાહિત્યોદ્ધાર ફંડ સૂરત તરફથી પ્રકાશિત ' શ્રી જૈન ગુર્જરસાહિત્યરત્નો ' ભા૦ ૧, પૃ૦ ૨૭૨ થી ૨૮૬,

શ્રી. દોલતસિંહ લોઢા - ' પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ' ખંડ : ૩, પૃ૦ ૩૫૦ થી ૩૫૨)

નોંધ -

આ ઉપરાંત તેમણે છૂટક રાસો, પ્રભાતિયાં, શત્રુજ્યતીર્થનાં સ્તવનો, સ્તવનચોવીશી, છૂટક સ્તવનો, છંદો, મૌન એકાદશી સજ્જાય, છૂટક સજ્જાયો એમ વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય રચ્યું છે.

તેમણે સં૦ ૧૭૯૦માં ખંભાત, જંબૂસરના જૈન સંઘની સાથે યાત્રા કરી. ' ગંધારમંડન મહાવીર સ્તવન ' અને ' જગવદલ સ્તવન ' રચ્યાં.

તેમણે ' સ્તવન ચોવીશી ' મોટે ભાગે તે યુગમાં ગવાતી ગરબી-ઓના રાગમાં બનાવી હતી.

તેમનાં રાસો, સ્તવનો, સજ્જાયો વગેરે સુંદર, બોધક, ભાવવાહી અને લોકપ્રિય છે.

તેમની રચનામાં નવે રસો હૂબંહુ ઉપસેલા મળે છે.

આથી તેમની રચનામાં વાસ્તવિકતા તરવરે છે અને લોકપ્રિયતા બની રહે છે. જેમકે -

“લણુશાલી કપૂરે લલી પરે, સંઘની સાનીધ કીધી;
કાઠી લોકોને લાગો કરડો, સખર શાબાશી લીધી.”

(- સં ૧૭૭૦ ‘સિદ્ધાયલમંડન ઋષભદેવ સ્તવન’ ઢાળ : ૯)

“ચાલ ચાલ રે કુંવર ચાલ, તારી ચાલ ગમે રે. તારી૦
તુજ દીઠડા વિના મીઠડા મારા પ્રાણુ લમે રે. મા૦ ચા૦ ૧
ખોળા માંહી પડતું મૂકે, રીસે દમે રે, રીસે૦
માવડી વિના આવડ ખુંદું; કોણુ ખમેરે. ખુ૦ મા૦ ૨”

(- લ૦ પાર્શ્વનાથનું સ્તવન)

“આગ ભઠે જે ઘર થકી, તે પહેલું ઘર ખાળે,
જલનો જોગ જે નવી મળે, તે પાસેનું પરજાળે.
કડવાં કૂળ છે કોધનાં”

(- કોધની સજ્જાય)

“સૂકાં લાકડાં સારીખો, દુઃખદાયી એ ખોટો રે;
ઉદ્યરતન કહે માનને, દેલે દેશવટો રે.” ૫.

(- માનની સજ્જાય)

“મુખ મીઠો જૂઠો મનેજી, કૂડ કપટનો રે કોટ;
જીલે તો જી જી કરે જી, ચિત્તમાં તાકે ચોટ રે,
પ્રાણી મ કરીશ માયા લગાર. ૨.

“આપ ગરજે આઘો પડેજી, પણુ ન ધરે વિશ્વાસ;
મન શું રાખે આંતરોજી, એ માયાનો પાસરે. પ્રાણી૦.” ૩

(માયાની સજ્જાય)

“તે તો દામ તણા લોલે કરી, ઉપર મણિધર થાયે મરી.

તમે૦” ૫

(- લોલની સજ્જાય)

“વહાલાં તે વહાલાં શું કરો, વહાલાં વોળાવી વળશે,
વહાલાં તે વનકેરાં લાકડાં, તે તો સાથે જ ખળશે.
એક રે દિવસ એવો આવશે.”

(વૈરાગ્ય સજ્જાય)

“ એક ઊઠંતી આળસ મરડે, ખીજી ઊંઘે ખેઠી,
 નદીઓ માંથી કોઈ નિસરતી, જઈ દરિયામાં પેઠી. ” આજ્ઞ ૧૦
 (- મૈન એકાદશી સજ્જાય. કડી ૧૨)

૬૫ મહોં ઉદયરત્નગણી ૬૬ ઉપાં ઉત્તમરત્નગણી.

૬૭ ઉપાં જિનરત્નગણી, ૬૮ ઉપાં ક્ષમારત્નગણી.

૬૯ ઉપાં રાજરત્નગણી - સં ૧૬૯૩માં થયા.

તપાગચ્છના પડમા ભટ્ટાં લક્ષ્મીસાગરસૂરિની વાચક
 પરંપરામાં મહોં ચંદ્રરત્નગણી (સં ૧૬૯૩)ના વિદ્યા
 શિષ્ય ૬૧મા ઉપાં રાજરત્નગણી થયા હતા.

(પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૫૪૩)

તેમણે ‘ નવ તિથિઓ અને સાતવારની સજ્જાય ’ રચી છે.

૭૦ ઉપાં અનોપચંદ્રગણી

૭૧ ઉપાં તેજરત્નગણી

૭૨ ઉપાં ગુણરત્નગણી - તેઓ શાંત, મળતાવડા, ખુશમિજ્જ
 વૈદ્યકમાં નિષ્ણાત, પરગજુ અને જૈનધર્મમાં અત્યંત રાગી
 હતા. સાધુ-સાધ્વીઓ પ્રત્યે પૂજ્યબુદ્ધિ ધરાવતા હતા.
 તેમનું ખાળેલામાં સ્વર્ગગમન થયું.

પૂ. આ. શ્રી વિજયદાનસૂરિ
શિષ્યપરંપરા (પરિવાર)

આં વિજયદાનસૂરિએ વિદ્વાન શિષ્યપરિવાર આપ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે —

(૧) ૫૭ પંં ધર્મસિંહગણી — તેઓશ્રી આણંદ વિમલસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા અને પંં સંઘહર્ષગણીના દીક્ષા-શિષ્ય હતા. તેમણે આશરે સંં ૧૫૮૦માં ‘વિક્રમરાસ’ રચ્યો છે.

૫૮ પંં રત્નસિંહગણી — તેમણે સંં ૧૫૮૭ થી ૧૬૨૨ના ગાળામાં (૧) ‘નેમિલક્ષ્મીમર-પ્રાણપ્રિયકાવ્ય’ ૨લોં ૪૫ અને ‘પાર્શ્વકલ્યાણમંદિર’ સ્તોત્ર રચ્યાં છે.

સંલવ છે કે તેમણે જ “સાત અર્થવાણું — “શ્રી નામિતન્દન જનેષુ” સ્તોત્ર તેમજ સંં ૧૬૧૯માં “છ અર્થવાણું — શ્રી વર્ધમાન જિનસ્તોત્ર” રચ્યું હોય.

(પ્રકં ૪૩, પૃં ૭૪૯ ‘અનેકાર્થસાહિત્ય’ પ્રકં ૫૫, પૃં ૫૧૦, ૫૫૩)

૫૯ પંં પ્રીતિવિમલગણી —

(૨) ૫૭ ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ

૫૮ ઉપાં શ્રીકરણગણી — તેમનું ‘ળીઝું’ નામ ઉપાં શ્રી કરણ-કુશલગણી પણ મળે છે.

વાસ્તવમાં ભટ્ટાં હેમવિમલસૂરિની પરંપરાના કુશલ-શાખાના મહોં હાનર્ષિગણીની પરંપરાના પં...ના શિષ્ય હતા. અને ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

સંવેગી, ત્યાગી અને વિદ્વાન હતા. તેમણે ‘સમય ગોચમ મ કર પ્રમાદ’ વાળી ‘ગૌતમસ્વામી સજ્જાય’ છે, જે લોકપ્રિય છે.

૫૯ ઋષિ જગમલ — તેઓ પ્રથમ ઉચ્ચ સ્વભાવી હતા. તેમણે સંં ૧૬૩૦ માં બોરસદમાં પેટલાકના હાકેમને સમજાવી

પોતાની ‘ત્રંથપોથી’ લેવા આં હીરવિજયસૂરિને કષ્ટમાં નાખ્યા હતા. તે પછી તેમણે માફી માગી આં હીરવિજયસૂરિની આજ્ઞામાં આવી લખ્યા હતા.

ઉંઝાના વૃદ્ધો કહે છે કે—

“ આં હીરવિજયસૂરિ સં ૧૬૩૬માં કૃત્તેપુરસિક્કીમાં બાદશાહ અકબરને મળ્યા હતા, ત્યારે ઋષિ જગમાલજી હારીજ થઈ તેમની સાથે જોડાઈને કૃત્તેપુરનિક્કી ગયા હતા. તેઓ અમત્કારી હતા. તેમની ગાદી ઉંઝા અને હારીજમાં હતી.”

૫૬ પં તેજમાલજી—તેઓ ઉપાં શ્રીકરણના શિષ્ય હતા. તેમણે ‘જિનપ્રતિમા—પાઠ ગર્ભિતલં ‘પાર્શ્વનાથ સ્તવન’ રચ્યું છે.

(— પદ્માવલી સમુચ્ચય, ભા. ૨, પુસ્તક ૫૦ ૧૫૧)

નોંધ—તપાગચ્છની કુશળશાખા માટે જુઓ જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ ભા. ૩ પ્રકં ૫૫, મહોં હાનર્ષિગણીની ૧ થી ૬ પરંપરા (પૃ. ૭૭૦ થી ૮૦૮)

(૩) ૫૭ આ. વિજયદાનસૂરિ.

૫૮ શ્રી. વાસણુ—તેમણે સં ૧૭૬૭માં ‘આણુંદ્દવિમલસૂરિ રાસ’ રચ્યો છે.

પં શુભવર્ધનગણી, પં ઉદયવર્ધનગણી

તેઓ તપાગચ્છના (૫૧) આં જયચંદ્રસૂરિ, (૫૨) પં જિન-હર્ષગણી (૫૩) પં સાધુવિજયગણી શિષ્ય (૫૪) પં શુભવર્ધન-ગણી, (૫૫) પં ઉદયવર્ધનગણી થયા.

(— જૈન પરંપરાનો ઇતિ. પ્રકં ૫૮, ૫૬ તપાગચ્છ—નગવર્ધનશાખા)

૫૪ પં શુભવર્ધનગણી—તેમનું ખીજું નામ શુભ વિજયગણી પણ મળે છે. તેઓ મહોં ગજસાગરગણીના વિદ્યાશિષ્ય પં ભાવવર્ધનગણી (ભાવ હર્ષગણી)ના વિદ્યાશિષ્ય હતા.

તેઓ સં ૧૬૦૪ના જેઠ સુદિ ૮ ના રોજ ભં વિજયદાન-સૂરિના શાસનકાળ સુધી વિદ્યમાન હતા.

તેમણે સં ૧૫૫૨માં ૫૫મા ભટ્ટાં હેમવિમલસૂરિના રાજ્યમાં ‘ઋષિમંડલવૃત્તિ’ અને ‘દશશ્રાવકચરિત્ર’ રચ્યાં છે.

५५ पं० उदयवर्धनगण्ठी.

५६ पं० सौभाग्यवर्धनगण्ठी.

शीलोपदेशमाला - पुष्पिका -

“संवत् १६०९ वर्षे वैशाख बुधवारे श्री गूर्जरसत्कर्महीशानक - नगरतटलिखितं । प्रारभ्य श्री अणहिलवाटकाह्वयश्रीपत्तनगच्छा० श्रीश्री विश्वलनगरे प्रत्याबुरय मारवाडा-नांदोत्रादि-मालवणादि-नांदिआ-वीरवाडादि-शैबरे-मालणसू-नाणादिषु सुञ्चा (भ्रान्तवा) लहिडाग्राम-स्ताने श्रीवालीसाजि श्रीतेजमालाह्वय भूपतौ विजयराज्ये तपागच्छा-धिराज श्रीविजयदानसूरि शिरोमणौ तत्रावसरे नारदीपुरीनगरे पादा-वधारिते आधारमहास्थाने चतुर्मासीकृत्य पण्डितश्रीउदयवर्धन शिष्य-पं०सौभाग्यवर्धनगणिमिरलिखि फ० सु० ३ तः प्रारभ्य वैशाखवदि ७ दिने संपूर्ण एतावन्तं विहारं कुर्वाणः १०५ गव्यूत-प्रमाणः श्रेयोऽस्तु श्रीसंघाय । ”

(- श्री प्रशस्तिसंग्रह भा. २, प्र० नं० ४०३ पिष्पुका) ‘शीलोपदेशमाला’नी

लावार्थः” तेमण्णे सं० १६०८ना ३१० सु० ३ मडेसाण्णीथी विडार करी गुजरात पाटण्ण, वीसनगर, मगरवाडा, नांदोत्रा वगेरे तथा मालवण्ण आदि तथा सिरोडी नांदियातीर्थ, वीरवाडा आदि तथा सीवेरा, मालसु, नाणा, मुञ्चा, लहिडा, राज तेजमालनुं आदी परगण्णुं थर्ध नाडोड, नाडोडार्धमां लट्टा० विजयदानसूरिने वंदन करी १०७ गाठिना विडार करी आडड मडानगर जर्ध त्यां सं० १६०८नुं यातुर्मास कथुं. पछी विडार करी सं० १६०८ना वै० व० ७ ना रोज मडेसाण्णी आवी स्थिरता करी.”

तेमण्णे आ रीते सं० १६०७ना विडारमां (जवा-आववामां) ‘शीलोपदेशमाला’ लणी.

(- श्री प्रशस्ति संग्रह भा. २, पृ० ४०३ प्र० ५७, पृ० २४६ B.)

(५७) उपा० कुशलवर्धनगण्ठी - (सं० १६५८ थी सं० १७११)

(- प्र० ५८-५९ नगवर्धनशाभा)

(५७) पं० कमलविजयगण्ठी - (सं० १६१० थी १६६१)

(૫૮) પંચમ શ્રીવિજયગણી.

(૫૯) પંચમ રત્નવિજયગણી — સંખ્યા ૧૬૪૪ના ભાદરવા સુદિ પાંચમ ને શુક્રવારે ‘ત્રિયંકર નૃપકથા’ લખી.

(— શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨; પ્રા. નં. ૫૩૬, પૃ. ૧૩૬)

(૪) (૫૭) આં વિજયદાનસૂરિ

(૫૮) પંચમ જ્યહર્ષગણી.

(૫૯) મુનિ પદ્મવિજય

નોંધ — હંસશાખામાં (૧) પંચમ વિવેકહંસ, (૨) પંચમ વિચાર હંસ, (૩) પંચમ બુદ્ધિહંસ,

(૫૭) આં વિજયદાનસૂરિ

(૫) (૫૮) પંચમ વેલામુનિ — બીજું નામ મનસત્ય.

તે સંખ્યા ૧૬૨૨ માં વિદ્યમાન હતા.

(૫૭) આં વિજયદાનસૂરિ

(૬) (૫૮) પંચમ સાંગાગણી.

(૫૯) પંચમ હમીરગણી.

(૬૦) મુનિ માણેકવિજય સંખ્યા ૧૬૫૩

મહાહડાગરભાં (૧૬) આં કમલપ્રભસૂરિ સંખ્યા ૧૫૨૦ (૧૭) આં ગુણકીર્તિસૂરિ (૧૮) આં ધર્મપ્રભસૂરિ સંખ્યા ૧૫૨૦ (૧૯) આં દયાનંદસૂરિ (૧૯) આં ભાવચંદ્રસૂરિ (૨૦) આં કર્મ-સાગરસૂરિ પંચમ મનકચંદ્ર, (૨૧) આં જ્ઞાનસાગરસૂરિ થયા.

(— પ્રકા. ૩૭, પૃ. ૬૮)

સમકાલીન ગ્રંથકારો —

નાગેંદ્રના ભટ્ટાં ગુણસાગરસૂરિ સંખ્યા ૧૫૨૨ સુધી વિદ્યમાન હતા. તેમની પાઠે સંખ્યા ૧૫૧૨માં આં ગુણભદ્ર થયા.

(પ્રકા. ૩૫, પૃ. ૯)

૦ બ્રહ્માણુગચ્છના લટ્ટા૦ ગુણુસાગરસૂરિ અને પં૦ નયકુંજર ગણી સં૦ ૧૬૧૦ના ક્રાં ૧૦ ૫ ને શુકવારે મોહન ગામમાં હતા.

(- શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્ર૦ નં૦ ૪૦૮)

૦ પિંપલક ગચ્છના આં ધર્મસાગરસૂરિ રાજમાન્ય હતા. તેમની પાઠે આં ધર્મવલ્લભસૂરિ થયા.

૦ પુનમિયા ગચ્છમાં આં મુનિચંદ્રના પટ્ટધર આં વિદ્યારત્ન, આં વિનયચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૫૬૮માં હતા.

(- પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૦૩)

૦ ખરતર ગચ્છના ૫૫મા આં જ્ઞાનમાણિકચસૂરિ સં૦ ૧૬૧૨ ના અં૦ સુ૦ ૫ ના રોજ થલી પ્રદેશમાં સ્વર્ગે ગયા.

તેમણે પોતાના શિષ્યોને ક્રિયોદ્ધાર માટે તૈયાર કર્યા. તેમના પરિવારના ઉપાં સાધુરંગગણીએ સં૦ ૧૫૬૯માં 'સૂયગડાંગસુત્ત-દ્વીપિકા' (અં૦ ૧૩૪૧૬) રચી,

તથા ઉપાં રત્નાકરગણીએ સં૦ ૧૬૧૦ ના શ્રાં ૧૦ ના દિવસે 'જીવવિચાર'ની પ્રાકૃતવૃત્તિના આધારે સંસ્કૃત ટીકા રચી.

ખરતર ગચ્છના ૫૬મા પટ્ટધર આં જ્ઞાનચંદ્રસૂરિ સં૦ ૧૬૧૨ ના ભાં૦ સુ૦ ૬ ના રોજ જ્ઞેસલભેરમાં આચાર્ય થયા.

તેમણે તથા ઉપાં તિલકગણી વગેરેએ સં૦ ૧૬૧૩ના ચૈં૦ સુ૦ ૭ ના રોજ ક્રિયોદ્ધાર કર્યા.

(- પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૪૮૦, ૪૮૧)

૦ અંચલગચ્છના ૫૬માં આં ગુણુનિધાનસૂરિ સં૦ ૧૬૦૨માં અમદાવાદમાં સ્વર્ગે ગયા.

તેમના પટ્ટધર ૫૭મા ધર્મભૂર્તિસૂરિ સં૦ ૧૬૦૨માં અમદાવાદમાં આચાર્ય થયા.

તેમણે સંમેતશિખર તીર્થની ત્રણ વાર યાત્રા કરી. તેમણે સં૦ ૧૬૧૭માં આં મેરુતુંગસૂરિએ રચેલી અંચલગચ્છની પટ્ટાવલીમાં વધારાનો ઇતિહાસ જોડી 'અનુપૂર્તિ' કરી.

(- પ્રક૦ ૪૦, પૃ૦ ૫૩૨)

૦ આગમિકગચ્છના આં વિવેકરત્નસૂરિના ઉપદેશથી ગંધારના વ્યં પર્વત-કાન્હાએ જૈન સિદ્ધાંતગ્રંથો લખાવ્યા.

(-પ્રક્રં ૪૦, પૃં ૫૪૩)

તેમની પાઠે આં સંયમરત્ન થયા. તેમના સમયમાં આગમિક ગચ્છની લઘુશાખામાં આં ધર્મરત્નસૂરિ થયા. તેમના શિષ્ય પંં જ્યસુન્દરે ગ્રંથો લખાવ્યા.

(-પ્રક્રં ૪૦, પૃં ૫૪૩)

૦ પાયચંદ્રગચ્છના આં પાર્શ્વચંદ્રસૂરિએ ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે. સંં ૧૬૧૨માં જ્ઞેધપુરમાં તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા.

(-પ્રક્રં ૪૦, પૃં ૫૬૫)

૦ આં શ્રી. કંઠસૂરિ : વડોદરાના વૈદ્ય દુર્ગાશંકર અંબાશંકર દલ-સુખરામે પ્રકાશિત કરેલ જૈન પંડિતવચં શ્રી. કંઠસૂરિ વિરચિત મૂળ વૈદ્યકનો ગ્રંથ ‘હિતોપદેશ’ નામે સંસ્કૃત પદ્યમાં રચ્યો છે.

તેનું વૈદ્યરાજ છોટાલાલ નરભેરામે ગુજરાતી ભાષાંતર વિ. સં. ૧૮૫૪ (ઈ. સ. ૧૮૨૭)માં વડોદરાના લક્ષ્મીવિલાસ પ્રેસ તથા નૂતનવિલાસ પ્રેસમાં છપાવી પ્રકાશિત કર્યું છે. પ્રકાશક તેની પ્રસ્તાવનામાં લખે છે —

“આ વિદ્યાના સંસ્કૃત ભાષામાં અનેક ગ્રંથો છે. પણ તે સર્વ કોઈને સમજવા જેવા સુલભ નથી. વળી, તેમાં ખતાવેલ ઉપચારમાંથી પણ ઘણા ઉપચારો એવા છે કે વૈદ્યની મદદ વિના રોગી તેનો ઉપયોગ કરી શકે નહીં. એવા હિતુથી અમે શ્રી કંઠસૂરિ જૈન વિદ્વાન્ વૈદ્યના રચેલા આ ‘હિતોપદેશ’ નામે ગ્રંથનું ભાષાંતર કરાવી પ્રગટ કર્યો છે.

જને પંડિતોએ વૈદ્યક, જ્યોતિષ વગેરે વિષયોમાં અનેક ગ્રંથો રચેલા છે, પણ પઠન-પાઠનના અભાવે તે ગ્રંથોમાંથી ઘણા દુર્ભિલ (દુર્લભ) થયા છે.

અમારા પિતામહ શ્રી. દલસુખરામ વૈદ્ય, જેઓ તે સમયે વડોદરામાં પ્રખ્યાત વિદ્વાન હતા અને જેમનો શ્રીમંત મહારાજ ખંડેરાવ ગાયકવાડ સરકાર તરફથી સારો સત્કાર થતો હતો.

તેમની પાસે કેટલાક જૈન પંડિતો વૈદ્યકવિદ્યાનો અભ્યાસ કરતા હતા. તેમના પુસ્તકસંગ્રહમાંથી આ ગ્રંથ મને ઉપલબ્ધ થયો. અને તે કેટલાક વિદ્વાન વૈદ્યોને ખતાવતાં ઘણાં ઉપયુક્ત છે એવો તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો. મારા કેટલાક વિદ્વાન મિત્રોએ તે છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા મને આગ્રહ કર્યો.

આ ઉપરથી વાગ્ભટ્ટ તથા હારીતસંહિતા વગેરે વૈદ્યકના મોટા ગ્રંથોના પ્રસિદ્ધ ભાષાંતરકાર રાં છોટાલાલ નરભેરામને આ ગ્રંથની અસલ પ્રત આપી, તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરવા વિનંતી કરી, જે તેમણે સ્વીકારી અને આ ગ્રંથ હું આજ તેના ગ્રાહકોના હાથમાં આપવાને શક્તિમાન થયો.

“ આ ગ્રંથમાં બધા મળીને દશ સમુદ્દેશ છે. જ્વર વગેરે અને કેટલાક રોગોનાં સંક્ષિપ્ત લક્ષણો તથા વિસ્તારથી પ્રતીકાર છે. તેમાંના બહુધા બધા જ ઉપાયો અનુભવસિદ્ધ હોય એમ લાગે છે; કેમકે આમાંના કેટલાક ઉપાયો અમે રોગીઓ ઉપર અજમાવીએલા તો રામબાણુ નીવડ્યા છે. કેટલાક સામાન્ય વાળો, રાંઝણુ, વગેરે રોગોના ઉપાયો, જે વૈદ્યકના મોટા ગ્રંથોમાંથી મળી આવતા નથી તે પણ આમાં ખતાવેલા છે.

“ વિશેષ ખૂબી એમાં એ છે કે, રોગોના ઉપાય સહજ બની શકે એવા જ એમાં ખતાવેલા છે, જેથી હરકોઈ માણુસ હરકોઈ સ્થળમાં જોઈતાં ઔષધ મેળવી રોગનો પ્રતીકાર કરી શકે. તથાપિ અમારી સલાહ એવી છે કે, ખનતા સુધી વૈદ્યની સલાહ લઈ ઉપાય કરવા એ જ ઠીક છે.”

“ લખેલી અસલ સંસ્કૃત પ્રત ઘણી જૂની તથા અશુદ્ધ લખાયેલી હોવાને લીધે ભાષાંતર કરતાં મુદત બહુ વીતી છે. તે બાબત અમે અમારા અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોની ક્ષમા યાચીએ છીએ.”

આ પ્રકાશિત ગ્રંથ અમદાવાદના બાલાભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરના ગ્રંથાલયમાં નં. ૧૮૮, નં. ૧૬૩માં છે.

ગ્રંથનું નામ છે “ વેદ્યકસાર સંગ્રહ હિતોપદેશ ”. કર્તાનું નામ છે આં શ્રી કંઠસૂરિ. આ ગ્રંથમાં ૧૦ સમુદ્દેશ છે. અનુષ્ટુપ વગેરે વિવિધ વૃત્તોમાં શ્લોક ૬૭૫ છે. ગ્રં ૧૦૦૦ છે.

अथकार पोतानो परिचय नीचे प्रमाणेना शब्दोभां आपे छे —

“ गत्वा मुनीनामृषभं दयालुं तीर्थङ्करं श्रीवृषभं गुणाढयम् ।
हिताय रुग्णः परिपीडितानां हितोपदेशं कथयामि किञ्चित् ॥ १
रोगाक्रान्त शरीरस्य स्थानान्येषां निरीक्षयेत् ।
नाडीं मूत्रं मलं जिह्वां शब्दः स्पर्शः स्वरूपकम् ॥ २

(समुद्देश, १, पृ० १)

इति श्रीपरम जैनाचार्य श्रीकण्ठविरचिते वैद्यक सारसंग्रहे हितोप-
देशनाम्नि नाडी-नेत्र-मुख-जिह्वा परीक्षा प्रथमः समुद्देशः ॥

(समु० १, पृ० ३१)

पनांसि रोगा वपुषस्तमांसि यदृशनाद् दूरत एव यान्ति ।
वन्दे तमेकं जगतामधीशं तेजोमयं सूरमद्रविश्वम् ॥

(- समु० ६, श्लो० १, पृ० १५८)

माहिषं नवनीतं सिन्दूरं मरिचान्वितम् ।

पामां हन्ति प्रलेपेन पापं वीरो यथा स्मृतः ॥

(समु० ६, श्लो० ४६, पृ० १६६)

इति परमजैनाचार्य-श्रीउमास्वातिवाचक शिष्य श्रीकण्ठ विरचिते
हितोपदेशनाम्नि कुण्ठ - पामा - सिध्म - वातरोग प्रतिकारो नवमः
समुद्देशः ॥

(- समु० ६, पृ० १७५)

अथसमाप्ति—

मुक्ताफलैरिव घनैः शुचिमिः सुवृत्तै -

रापूरिता विमलकाव्यगुणैश्च युक्ता ।

श्री कण्ठपण्डितकृतिर्बुधकण्ठधराऽस्तु

मुक्तावलीयतु सतां रुचिरा चिराय ॥ २२

इति परमजैनाचार्य श्रीकण्ठविरचिते उमास्वातिशिष्य शोधिते
हितोपदेशनाम्नि बाल - स्त्रोरोग - शल्यघात - नाडीविसर्प - कण्ठ -

દશ્મ-રક્ત - પિત્તા - પીમાર - પાણ્ડુરોગવહ્નિના દીપનવહ્નિ - દમ્બ
શ્વેત - પિત્ત - સર્પવિષ - કન્દવિષ - વૃશ્ચિકવિષપ્રતીકારનામા
વશમઃ સમુદ્દેશઃ ।

(— સમુદ્દેશ ૧૦, પૃ ૧૯૬)

આમાં આં શ્રીકંઠનું નામ મળે છે. તેમને ઉમાસ્વાતિ વાચકના શિષ્ય અને સમકાલીન બતાવ્યા છે એ વિચારણીય છે. કેમકે વાં ઉમાસ્વાતિના શિષ્યો બાબત તેમ જ શ્રી. કંઠસૂરિ બાબત આ અંથ સિવાયનો ખીલે કોઈ વ્યવસ્થિત આધાર મળતો નથી.

આમાં જે સમુદ્દેશ શબ્દ વપરાયો છે તે જૈન પરિભાષાનો શબ્દ છે અને લં ઋષભદેવ તથા લં મહાવીરસ્વામીને વંદન કર્યું છે. તે અંથકાર જૈન હોવાનું પુસ્તક કરે છે. સૂર્યને નમસ્કાર કરવાનું બતાવ્યું છે તે વ્યવહારસમ્મત વસ્તુ છે. ઉમાસ્વાતિને વાચક બતાવ્યા છે તેથી અંથકાર શ્વેતાંબર હોવાનો સંભવ છે.

પ્રકાશકે આ અંથની ઉપલબ્ધ પ્રતિને જૂની અને અશુદ્ધ બતાવી છે, તો સંભવ છે કે જૈન યતિઓના હાથે લખાતી પડિમાત્રા કે મરોહદાર લિપિમાં તે લખાઈ હોય. આવી લિપિમાં ઠ, ષ અને ક્ષ ને ઓળખવામાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે.

અમને તો એમ લાગે છે કે આ અંથકારનું મૂળ નામ (૧) શ્રી. કંઠસૂરિ, (૨) શ્રી. કૃષ્ણસૂરિ, અથવા (૩) શ્રી. કક્કસૂરિ હોય.

આ વિષયના અંથો મોટે ભાગે વિક્રમની તેરમી સદી પછી બન્યા છે તો આ અંથકાર પણ વિક્રમની બારમી-તેરમી સદી પછી થયા હોય અને જે તે વાત સાચી હોય તો -

(૧) શ્રી. કંઠસૂરિ - છેલ્લી સદીઓમાં આ નામના હોવાનો આ રીતે ઉલ્લેખ મળતો નથી.

(૨) આં કૃષ્ણસૂરિ - કૃષ્ણર્ષિગચ્છ વગેરેમાં આ નામના ઘણા આચાર્યો થયા છે.

(— પ્રકૃ ૩૨, પૃ ૫૦ ૫૨૦)

(૩) આં કક્કસૂરિ - ઉપકેશગચ્છની કેરંટ શાખામાં તેમ જ દ્રિવંદનિક શાખામાં આ નામના ઘણા આચાર્યો થયા હતા.

(પ્રકં ૧, પૃં ૩૬, ૩૭)

તેમાંના છેલ્લા ભટ્ટાં દેવગુપ્તસૂરિ અને ભટ્ટાં કક્કસૂરિ વિક્રમની સોળમી સદ્દીમાં થયા હતા, જે વિક્રાન્ વિજ્ઞાનમાં, કળામાં સમર્થ અને યંત્ર-કલામાં નિષ્ણાત તથા બાદશાહોને પણ માનીતા હતા.

ભટ્ટાં કક્કસૂરિનું ખીજું નામ ભટ્ટાં રાજવલ્લભસૂરિ તથા ભટ્ટાં રાજવિજયસૂરિ પણ મળે છે.

(પ્રકં ૧, ૦૩૭, પ્રકં ૫૭ તપાગચ્છરત્ન શાખા)

સાધ્વીસંઘ —

આ સમયે અને તે પછીના કાળની અંથપ્રશસ્તિઓ—પુષ્પિકાઓમાં સાધ્વીઓનાં ઘણાં નામો મળે છે. તે આ પ્રમાણે—

૦ સંં ૧૬૧૬ના વૈંસું૧૩ના રોજ હંસાતપુરમાં પંં અમરવિજયગણીએ પૂં આં શ્રી. વિજયઋદ્ધિગણીની શિષ્યાને લણવા માટે ' વાગ્ભટ્ટાલંકાર ' પરિં ૪ લખાવ્યો.

(-શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભાં ૨, પ્રં નં-૪૩૫)

૦ અંચલગચ્છના પૃં મા ભટ્ટાં ધર્મમૂર્તિના મહોં પુણ્ય-લક્ષ્મીગણીના શિષ્ય ઉપાં ભાનુલઘ્નિગણીની શિષ્યા સાધ્વી શ્રી. ચંદ્રલક્ષ્મીની શિષ્યા સાધ્વી પ્રતાપશ્રીએ ધારીને લણવાવા માટે ' જ્ઞાનપંચમીકથા ' લખાવી.

(-શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા-૨, પૃં નં. ૪૩૭)

૦ આગમિક ગચ્છની લઘુશાખાના આં ધર્મરત્નસૂરિના શિષ્ય પંં જયસુંદરગણીએ પ્રવર્તિની સાધ્વી હેમશ્રીની શિષ્યા સાધ્વી મહિમાશ્રી માટે સંં ૧૬૪૦ના આસો સુદિ ૩ ને રોજ અંથ લખાવ્યો.

(-શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પૃં નં. ૪૨૩, ૬૩૩, પ્રકં ૪૦, પૃં ૫૪૩)

૦ તપાગચ્છના ૫૭મા ભટ્ટાં આં વિજયદાનસૂરિના પદ્ધર, તપારત્ન-શાખાના આઘ આં ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિના શિષ્ય પંં દેવવિજયગણીની શિષ્યા સાધ્વી સહજશ્રીજી માટે નુતાહિપુરી (માળવા)માં સંં ૧૬૨૯ના આં ૧૦ ૧૨ ને ગુરુવારે ' રાય-પસેણી સુત્ત ' લખાવ્યું.^૧

૦ તપાગચ્છના ૬૦મા આં વિજયદેવસૂરિના મહોં લાવણ્યવિજય ગણીના શિષ્ય નિત્યવિજય ગણીએ સંં ૧૭૨૭ના દ્વિં વૈં ૧૦ ૨ ને ભોમવારે સિરોહીમાં ' નવરમરણુ'નો ટળો લખાવ્યો.

(શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભાં ૨, પ્રં નં. ૮૯૬)

૦ પંં ભોજવિમલ ગણીના શિષ્ય પંં મેઘવિમલગણીએ સંં ૧૭૯૬ના વૈં સું ૫ ને બુધવારે સુરતમાં પશાગરીજી લક્ષ્મીશ્રીજીને લખવા માટે ' ઢંડક પ્રકરણુ'નો ટળો લખ્યો.

(- શ્રી સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ-પ્રસ્તાવના પૃં ૮૨)

પૂ. આ. શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વર મં ના સમયના

પ્રભાવક જૈનો, જૈનધર્મ પ્રેમીઓ

૦ બાદશાહ બહાદુરશાહ — તે ગુજરાતનો છેલ્લો બાદશાહ હતો. સંં ૧૫૮૨ થી સંં ૧૫૯૩ (ઇ.સ. ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૭). તે આઘ ઉપકેશની દ્વિવંદનિકશાખાના ભટ્ટાં શ્રી દેવગુપ્તસૂરિ તથા તપાગચ્છ-ની તપારત્નશાખાના આઘ ભટ્ટાં શ્રી વિજયરાજસૂરિનો ભક્ત હતો.

(પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૧)

૦ દોશી કર્માશાહ—તેમણે સંં ૧૫૮૭ના વૈં ૧૦ ૬ના રોજ શત્રુજયતીર્થનો ૧૬ મો મોટો ઉદ્ધાર કરાવ્યો.

(પ્રકં ૩૫, પૃં ૨૦૪, પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૧-૨૩)

૦ શેઠ ભેરોદાનજી રામજી — તે અલવરનો માંડવિયો વ્યાપારી હતો. આં વિજયહીરસૂરિનો શ્રાવક હતો. તેણે મારવાડ,

૧. ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિનાં બહેને સં. ૧૬૫૧માં દીક્ષા લીધી હતી, જેમનું નામ પણ સાધ્વી સહજશ્રી હતું.

ગુજરાત, અને મેવાડના બાહશાહ હુમાયુએ પકડી રાખેલા લાખો બાનોને છોડાવ્યા હતા.

(— પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૫૩)

બાહશાહ હેમૂ વિક્રમાદિત્ય — તે જૈનપુરનો રહીશ હતો. જૈન વણિક હતો. બાહશાહ હુમાયુનો દીવાન હતો.

હેમૂ દિલ્હીના અકબરના હાકેમ તરાદિ બેગખાનને હરાવી, તેને પંજબ તરફ ભગાડી સં. ૧૬૧૧ના અષાઠ વદિ ૭ ના રોજ દિલ્હીની ગાદીએ બેઠો.

તે પછી તે ૧ વર્ષ, ૫ મહિના અને ૨૩ દિવસ જીવીને મરણ પામ્યો.

બીજા પ્રમાણથી જણાય છે કે તે છ મહિના સુધી દિલ્હીનો બાહશાહ બની શક્યો; કેમકે બાહશાહ અકબરે વિ. સં. ૧૬૧૩ના ફાગણ વદિ ૨ ના દિવસે પાણીપતના મેદાનમાં હેમૂ વિક્રમાદિત્યને મારીને દિલ્હીનો બાહશાહ બન્યો હતો.

(પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૫૪ થી ૬૦)

સંત્રામસિંહ બછાવત — તે બીકાનેરનો દીવાન હતો.

તેણે સં. ૧૫૮૩માં બીકાનેરમાં ભગ. શ્રીનેમિનાથના જિનાલયની આ. શ્રી જિનમાણિકચસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આચાર્યશ્રીએ તેની વિનંતીથી પોતાના સુનિપરિવારને ક્રિયોદ્ધાર કરવા ઉત્સાહિત કર્યો હતો. પરિણામે આ. શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ તથા આ. કનકતિલક વગેરેએ સં. ૧૬૧૩ના ચૈ. સુ. ૭ ના દિવસે બીકાનેરમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો.

(— પ્રક્ર ૪૦, પૃ ૪૮, ૫૧)

મંત્રી ગલરાજ મહેતો — તે અમદાવાદનો વતની હતો. દિશાવાલ જ્ઞાતિના મંત્રી દોશી વણાઈગનો પુત્ર હતો. તેને મંગૂ નામે ઓળખાતો હતો અને વીરહાસ નામે પુત્ર હતો, જે મંત્રી બન્યો હતો.

મંત્રી ગલરાજ અમદાવાદના ૧૧ મા બાહશાહ મહમ્મદ (ચોથો) સં. ૧૫૬૪ થી ૧૬૧૦નો માનીતો મંત્રી હતો. બાહશાહે તેને

મલિક નગદલનું બિરુદ આપ્યું હતું. એક મોટા વજીર લેખે તેના હાથ નીચે ૫૦૦ ઘોડેસ્વાર હુલસીઓની સેના હતી.

તેણે સં ૧૬૫૮માં મહો ૦ ધર્મસાગરને મોટું સામૈયું કરી પધરાવ્યા. મંત્રીએ તેમના પ્રવેશ-ઉત્સવમાં બે હજાર પ્રભાવના કરી હતી. તેમને અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ કરાવી વ્યાખ્યાનમાં જુદી જુદી વસ્તુઓની પ્રભાવના કરાવી હતી; ત્યારે ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં ૫૦૦ થી વધુ વ્યક્તિઓ આવતી હતી.

(—પ્રક ૫૫, પૃ ૪૮)

મંત્રી ગલરાજે લદ્દા ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી સં ૧૬૧૫-૨૦ માં બાદશાહને સમજાવી ૬ મહિના સુધી મુક્તાઘાટ કરાવ્યો હતો. એટલે રાજ્ય તરફનાં લાગત, જકાત, વેક, વેરો મુંડકાવેરો યાત્રાકર વગેરે માફ કરાવ્યા હતા.

તેમણે ભારતમાં સર્વસ્થાને આમંત્રણ પત્રિકા મોકલી બધા જૈન સંદ્ધાને બોલાવી સંઘપતિ બની શ્રી શત્રુંજય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. શ્રી શત્રુંજયતીર્થને મોતીકૂલ અને અક્ષતો વડે વધાવ્યો હતો અને સૌને યાત્રા કરાવી હતી.

(— 'તપાગરહપટ્ટાવળી' ગા. ૧૬ ની સંસ્કૃત ટીકા, 'હીર સૌભાગ્ય કાવ્ય' સર્ગ ૪, શ્લો ૦ ૪૭ની ટીકા)

મંત્રી ગલરાજે સં. ૧૬૨૦ના વૈ ૦ સુબને ગુરુવારે શ્રી શત્રુંજય-તીર્થમાં લ ૦ આદીશ્વરની દેવકુલિકા બનાવી, તેની લદ્દા ૦ શ્રીવિજય-દાનસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

પાટણનો વીશો શેઠ શિવજી સં ૧૬૧૮માં અમદાવાદમાં ચાતુર્માસમાં મહો ૦ શ્રી ધર્મસાગરજીને વાંદવા આવ્યો હતો ત્યારે મંત્રી ગલરાજ અને શેઠ શિવજી ગાઠ મિત્રો બન્યા હતા.

આ ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૬૧૯માં મહો ૦ શ્રી ધર્મસાગર ગણીના 'કુમતિકુદાલ' ગ્રંથને અપ્રામાણિક જાહેર કર્યો હતો. પછી મહો ૦ ધર્મસાગરજી ગણી અમદાવાદ પધાર્યા હતા ત્યારે મંત્રી ગલરાજ મહેતાએ તેમની નવી પ્રપણાને ટેકો આપ્યો તેમ જ તેણે એ નવી પ્રપણાના પક્ષકાર તરીકે ઉપા ૦ રાજવિમલગણીવર

વગેરેને ત્રાસ આપ્યો. પરિણામે મહોં ધર્મસાગરજી ગણી સંઘ બહાર મુકાયા હતા.

(પ્રકૃ ૫૫, પૃ ૫૪)

ગલા મહેતો પ્રલાવક જૈન હતો. પણ ઉપર જણાવ્યું તેમ તે ઘટનામાં પક્ષકાર બનવાથી તેની મહત્તા સદાયને માટે ઘટી ગઈ હતી. એ રાજમાન્ય હતો તેના પુરાવા રૂપે અમદાવાદમાં આજે પણ ગલા મનજીની પોળ વિદ્યમાન છે.

(- પ્રકૃ ૫૬, પૃ ૭૪, ૭૫)

૦ ૫૦ દેવીદાસ - તેણે સં. ૧૬૧૧ના આં સુ ૧૫ને રવિવારે રાધનપુરમાં ભગ૦ મહાવીરસ્વામીની કૃપાથી ' છ આરાના સ્વરૂપ-વાળું-વીરસ્તવન ' ઠાળ : ૫ કલશ ૧— બનાવ્યું છે તેમાં તે પોતાનો પરિચય આ રીતે આપે છે. ઠાળ : ૫

“ ધમ હર્ષ ધરીને સ્તવીયો વીર જિણુંદ;
રાધનપુરમંડન પાય પ્રણમે સુર-નર વૃંદ. ૧

મેં પુણ્ય પસાયે પામ્યા જિનવર પાય;
મુજં પાપપડલ સવિ હુષ્ટત દૂરે બાય. ૨

શ્રી તપગચ્છનાયક વિજયદાનસૂરીંદ;
તસ પાય પ્રણમીને સેવે સુર-નર વૃંદ ૩

તસ નામે મુજને ઠળિયો મુજ મિથ્યાત;
સેવંતા પામ્યો જિનધર્મ જગત વિખ્યાત. ૪

સંવત સય સોલહ ધગ્યારોત્તર (૧૬૧૧) માન;
આસો સુદ પૂનમ રવિવાર શુભ ધ્યાન ૫

કળશ— દ્વિજ ભણે દેવીદાસ સેવક
સકલ સંઘ મંગલ કરો.

(એ. એમ. એન્ડ કું. પાલિતાણા, વિ.સં. ૧૯૮૬માં પ્રકાશિત
' પ્રકરણાદિ વિચારગર્ભિત-સ્તવન-સજ્જાય સંગ્રહ ')

૦ આં વિજયદાનસૂરિની પરંપરાના (૫૮) આં વિજયાનંદસૂરિની પરંપરાના ૬૬મા આં વિજયસૌભાગ્યસૂરિના શિષ્ય ૬૭મા

વિજ્યલક્ષ્મીસૂરિએ વિં સં. ૧૬૨૭ના...સુદિ ૮ ના દિવસે શ્રી ઋષભ, શ્રી અજિત, શ્રી સંલવ, શ્રી અલિનંદન, શ્રી સુમતિ, શ્રી મુનિસુવત, શ્રી નમિ, શ્રી નેમિ, શ્રી પાર્શ્વ ૧૦ તીર્થકરોનાં ૧૧ કલ્યાણકોના દિવસે એટલે ૩૦ ચોવીશીના કલ્યાણક દિવસે 'જ્ઞાન-દર્શન-ચરિત્ર સંવાદ ગર્ભિત-વીર જીનેંદ્રસ્તવન' ઢાળ: ૮ રચ્યું.

તે તેના કળશમાં લખે છે કે—

“એમ વીર જિનવર પ્રમુખ કેરા, અઢી લાખ ઉદાર એ,
જિનખિંબ સ્થાપી મુજસ લીધો, દાનસૂરિ મુખકાર એ;
તસ પાટપરપર તપાગચ્છે, સૌલાગ્યસૂરિ ગણધાર,
તાસ શિશ્ય લક્ષ્મીસૂરિ પલણે, સંઘને જય જયકાર એ ૧”

૦ ૫૭મા આં હીરરત્નસૂરિના આજ્ઞાધારી ઉદયરત્ને સં. ૧૭૬૬ના શ્રાં સું ૭ને મંગળવારે ૧૬માં 'સુવિધિનાથ સ્તવન' ગાથા— ૩૦ રચ્યું છે.

૦ સંઘપતિ સહજપાલ — તે મોટો પુણ્યશાળી હતો. તેમના પુત્ર સંં કુંઅરજી તેમના પુત્ર સંં વિમલદાસ તે શા. દેધર શ્રીમાલીના વંશના હતા.

આં વિજ્યદાનસૂરિ, આં વિજ્યહીરસૂરિ અને મહો. ધર્મ-સાગરજી ગણીના ભક્તો હતા.

(— પ્રકં ૪૫, પૃં ૩૪૪)

(૧) સંં કુંઅરજી શ્રીમાલી—સં. ૧૬૧૦

(પ્રં ૪૫, પૃં ૩૪૪)

(૨) સોની આભૂ એસવાલના વંશનો સંં કુંઅરજી તે શા. વાઘિયા અને ભા. પદ્માનો નાનો પુત્ર હતો.

તેણે સંં ૧૬૫૦માં શ્રી શત્રુજય ઉપર જિનાલય અંધાવ્યું.
(— વિશેષ માટે જુઓ—પ્રકં ૫૬ 'કુંઅરજી' પ્રકં ૪૫, પૃં ૩૪૦)

(૩) ગાંધી કુંઅરજી નાગર જૈન—તેણે સંં ૧૬૫૪-૫૫માં કાવીમાં રત્નતિલક પ્રાસાદ અંધાવ્યો.

(— પ્રકં ૪૨, પૃ. ૭૧૪)

૧. આ સમયે શા કુંઅરજી નામના શ્રેષ્ઠીઓ ઘણા થયા છે.

૦ આભૂ પોરવાડના વંશના તથા આગમિક ગચ્છના આં શ્રી જ્ઞાનંદસૂરિ અને આં શ્રી વિવેકરત્નસૂરિના શ્રાવકો ગંધારના વ્યવહારી પર્વત; વ્યં કાનજી, વ્યં પોઈયા વગેરે થયા હતા. તેઓએ ઘણાં ધર્મકાર્યો કર્યાં હતાં.

(- પ્રકૃ ૪૦, પૃ ૫૪૩ પ્રકૃ ૪૫, પૃ ૩૫૨ આભૂવંશ)

૦ રામજી ગંધારીઓ—ગંધાર ખંદરમાં પાસવીર નામે શ્રીમાલી જૈન રહેતો હતો. તેને વર્ધમાન નામે પુત્ર હતો. શા. વર્ધમાનને (૧) રામજી, (૨) હંસરાજ અને (૩) મનરાજ - એ ત્રણ પુત્રો હતા.

આ સૌ તપાગચ્છના આં શ્રી વિજયદાનસૂરિ અને આં શ્રી વિજયહીરસૂરિ, આં શ્રી વિજયસેનસૂરિ વગેરેના ભક્ત-શ્રાવકો હતા.

શા. વર્ધમાને પોતાના પુત્રો સાથે તે આચાર્યોના ઉપદેશથી સં. ૧૬૧૬-૨૦માં શ્રી શત્રુજય મહાતીર્થનો છંદી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. અને સં. ૧૬૨૦ના કાંસુ ૨ને રોજ શ્રી શત્રુજય-તીર્થમાં ભંડાર પાસેની ઓરડી પાસેના ભગં શ્રી શાંતિનાથના ચૌમુખ જિનપ્રાસાદની ભટ્ટાં શ્રી વિજયદાનસૂરિ અને ભટ્ટાં શ્રી વિજયહીરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(- શત્રુજયતીર્થનું હસ્તલિખિત મોઢું વર્ણન.)

તે સૌએ ખંને આચાર્યો વગેરે મુનિવરોને ગંધાર ખંદર પધારવા આગ્રહભરી વિનંતી કરી હતી.

આં શ્રી વિજયહીરસૂરિએ સં ૧૬૩૭માં ખંભાતમાં ચોમાસુ કર્યું. સં ૧૬૩૮ના માંસુ ૧૩ને દિવસે ખંભાતમાં સં ૦ ઉદયકરણે આચાર્યશ્રી પાસે ભગં શ્રી ચંદ્રપ્રભ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ રામજી શ્રીમાલીએ આ ઉત્સવમાં આવી આચાર્યશ્રીને ગંધારમાં પધારવા વિનંતી કરી; પરંતુ તેને ગચ્છનાયક ગંધાર પધારે એવી આશા નહોતી. પણ ગચ્છનાયકે તે પછી પોતાના મુનિ-પરિવાર સાથે ખંભાતથી ગંધાર તરફ વિહાર કર્યો.

સંઘપતિ ઉદયકરણે ગંધારમાં શેઠ રામજીને ગચ્છનાયકના ગંધાર તરફના વિહારના સમાચાર એક સાધારણ માણસ પાસે કહેવડાવ્યા.

શેઠ રામજી ગુરુદેવના ગંધાર પધારવાના સમાચાર સાંભળી ઘણો ખુશ થયો.

તેણે એ ખુશાલીમાં જ આ સમાચાર લાવનાર માણસને પ્રીતિદાન ઇનામ આપવાનો નિર્ણય કર્યો. શેઠે તે માણસની આગળ વખારોની ઢુકાનોની ચાવીઓ જૂરો મૂકી કહ્યું : “ભાઈ! આ ચાવીના જૂડા-માંથી તને પસંદ પડે તે ચાવી લે, તેમાંથી જે વખાર કે પેઢીની તે ચાવી હશે તેમાંનો બધો માલ-સામાન તને ઇનામમાં મળશે.”

ખબર લાવનાર માણસ લોળો હતો. તેણે ચાવીના જૂડામાંથી મોટામાં મોટી ચાવી લીધી. તે ચાવીવાળી વખારમાં વહાણુ માટે વપરાતાં દોરડાં હતાં. શેઠે તે માણસને આ દોરડાં વેચવાથી લાભોની રકમ ઇનામમાં આપી.

(— જૈન સત્યપ્રકાશ વર્ષ : ૧૪, અંક ૧૦ ક્રમાંક : ૧૬૬)

શેઠ રામજી ગંધારીઆએ સં. ૧૬૫૦માં ચૌમુખજીનો મોટો જ્ઞાનપ્રાસાદ બંધાવી તેની આચાર્યશ્રીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમ જ તળાજ અને શ્રી ગિરનાર તીર્થમાં મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

(— પ્રક્રમ ૫૭,)

આં શ્રી વિજયહીરસૂરિએ પોતાના પરિવાર સાથે સં. ૧૬૩૮માં ગંધારમાં ચોમાસું કર્યું.

દિલ્હીના બાદશાહ અકબરે આ ચોમાસામાં ગંધારમાં આં શ્રી વિજયહીરસૂરિને ફત્તેપુરસિકી પધારવા માનભર્યું આમંત્રણ મોકલ્યું.

આચાર્યશ્રીએ સં. ૧૬૩૯ના માગશર વદિ ૭ ના રોજ ગંધાર-થી ફત્તેપુરસિકી જવા માટે વિહાર કર્યો.

(— પ્રક્રમ ૫૮, પૃ ૩૪)

પૂ. આ. શ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વર ૫૦ ના સમયે થયેલ

નગરરથાપના—

બેધપુરના રાઠોડવંશમાં અનુક્રમે (૧૪) રાવ બેધાજી, (૧૫) રાવ સૂરજમલજી (૧૬) રાવ ગંગદેવજી થયા.

આ અરસામાં તથા તે પહેલાં ઘણાં નવાં નગરો વસ્યાં તેની વિગત આ પ્રમાણે છે—

સમી— સં. ૧૫૧૫માં સમી ગામ વસ્યું.

મેડતા— સં. ૧૫૫૭-૧૫૬૬ કે ૧૫૬૯માં રાવ વિંદે મેડતા ફરી વસાવ્યું.

કિસનગઢ— (૧૫) રાવ માલદેવજી, (૧૮) રાવ ઉદેસિંહજી, (૧૯) રાવ કિસનસિંહ તથા.

રાજા કિસનસિંહ રાઠોડે સં. ૧૬૬૯માં કિસનગઢ વસાવ્યું. કિસન-સુઠમાં સં. ૧૭૦૦ લગભગમાં રૂપસિંહ રાઠોડ રાજા હતો.

તેને રાયચંદ નામે જૈન મહામાત્ર્ય હતો. તપાગચ્છના આં શ્રી વિજયસિંહસૂરિએ સં. ૧૭૦૧માં મંત્રી રાયચંદની વિનંતીથી કિસન-ગઢમાં ચાતુર્માસ કર્યું.

મંત્રી રાયચંદે તેમના ઉપદેશથી એક મોટું જિનાલય બંધાવ્યું. આં શ્રી વિજયસિંહસૂરિએ સં. ૧૭૦૨ના માગશર મહિનામાં મંત્રી રાયચંદે બંધાવેલા જિનપ્રાસાદમાં શામળીયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, તેમ જ તેમાં માણિસદ્રની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ પ્રતિષ્ઠાઉત્સવમાં આહલણપુરના રાજા મહેશદાસના મંત્રી સુગુણે ભાગ લીધો હતો.

અહીં તપાગચ્છાચાર્ય આં શ્રી વિજયસિંહસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલા શામળીયા પાર્શ્વનાથ જિનાલય ઉપરાંત બીજાં ચાર જિનાલયો વિદ્યમાન છે.

કિસનગઢ એ તપાગચ્છના ભટ્ટારક કોટવાલની ગાદીનું ગામ છે. ગામમાં તપાગચ્છનો જૂનો વિશાળ ઉપાશ્રય છે, એમાં હસ્તલિખિત પ્રાચીન જૈન લંકાર છે.

આં શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય પં. શ્રી ઉદયવિજયગણીએ સં. ૧૭૨૮માં અહીં ચાતુર્માસ કરી સં. ૧૭૨૮ના દિવાળીના દિવસે કિસનગઢમાં 'શ્રીપાલરાજાનો રાસ' રચ્યો છે. તેમણે ત્રંચની પ્રશસ્તિમાં સમકાલીન ઐતિહાસિક ઘણી વિગતોનો નિર્દેશ કર્યો છે.

તેઓ લટ્ટા૦ આ૦ શ્રી વિજયપ્રલસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તે પછી સં૦ ૧૭૨૯માં સોજતમાં પંન્યાસ બન્યા. પછી યોગ્ય સમયે ઉપાધ્યાય બન્યા. મહો૦ શ્રી ઉદયવિજય ગણીએ કિસનગઢના શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં આ૦ શ્રી વિજયસિંહસૂરિની ચરણ-પાદુકાઓની સ્થાપના કરી હતી.

કિસનગઢમાં સોની પત્તાલાલજી સિરેમલજી ઓશવાલ જૈન તપા-ગચ્છનો વિવેકી શ્રાવક હતો. તે શામળિયા પાર્શ્વનાથ વગેરે ત્રણ જિન પ્રાસાદોનો વહીવટ કરતો હતો.

તેણે અમને એક વાર જણાવેલું કે—

“ અહીં એક ગચ્છદ્રેષી—ગુરુદ્રોહી જૈને એક રાતે ત્રણ વાગે પરોઢિયે આ જિનાલય ઉઘાડી સલાટને ખોલાવી જણાવ્યું કે ‘આ ચરણપાદુકાને ઉખાડી ફેંકી આવ’ પરંતુ તે જ સમયે મને (સોની પત્તાલાલજીને) શ્રી માણિલદ્રે બાળક—રૂપે સ્વપ્ન-માં પ્રત્યક્ષ થઈ અવાજ આપ્યો કે, ‘ભઠ, ભઠ, ભઠીને તરત શામળિયા જિનપ્રાસાદમાં પહોંચી જા. ઠીલ કરીશ તો મોટો અનર્થ થશે.’ હું ભઠીને તરત જિનપ્રાસાદની ચાવીઓ લઈ ત્યાં પહોંચી ગયો.

મને આવતો જોતાં જ તે ગુરુદ્રોહી શ્રાવક ખસિયાણા પડી ગયો ને જિન પ્રાસાદમાંથી ચાલ્યો ગયો. મેં સલાટને ધમકાવીને પણ કાઠી મૂક્યો. પછી મેં તે દિવસે જૈન સંઘને એકત્ર કરી આ હકીકતની રજૂઆત કરી ત્યારે ફરીથી આવું કાર્ય ન થાય તે માટેની પાકી વ્યવસ્થા કરી.”

ખરતર ગચ્છના શ્રી કાંતિસાગરજી એક લેખમાં જણાવે છે કે “કિસનગઢના નરેશના ચિત્રસંગ્રહમાં જૈનશ્રિત ચિત્રકળાનાં ઘણાં ચિત્રો છે.”

એમાં આ૦ શ્રી વિજયહીરસૂરિ આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ, આ૦ શ્રી વિજયપ્રલસૂરિ, આ૦ શ્રી વિજયદયાસૂરિ, મહા મહો-પાધ્યાયશ્રી મેઘવિજયજીના પ્રવેશોત્સવ, સાંવત્સરિક શોભાયાત્રા રાજમિલન અને તત્ત્વચર્ચાનાં ચિત્રો છે,

એ સમયે કિસનગઢમાં ૫૦ નયવિજય ૫૦ ઉસ્તિવિજય, શ્રી ઋદ્ધિવિજય, શ્રી ઉદયવિજય, શ્રીમુક્તિવિજય વગેરે મુનિરાજે ચાતુર્માસ રહ્યા હતા.

તેમણે તથા સંઘે ચાતુર્માસ પછી કાર્તિક સુદિ ૩ ના રોજ બુરહાનપુર પત્ર મોકલ્યો હતો, જેમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથનું જિનાલય, કિસનગઢનો કિલ્લો, વિષ્ણુ-મંદિર, રાજદરબાર, વેપારી બજાર, દાનશાલા, પાઠશાળા, ધર્મશાળા, ઉપરાંત દર્શનીય સ્થાનો વગેરેનું ચિત્રમય વર્ણન છે.

તેમજ વિભિન્ન ભાષાઓમાં ભટ્ટારકનું ગુણવર્ણન છે. નીચે ૧૩૪ જણની સહી છે, જેમાં પ્રવેતાંબર-દિગંબર બંને સામેલ છે. હસ્તાક્ષરોમાં હરિસંહ રાઠોડની સહી છે. સંભવતઃ તે કિસનગઢ વસાવનાર રાજા કિસનસિંહના પુત્ર-રાજવીની સહી હોય.

કિસનગઢનો રાજા રાઠોડ છે, વૈષ્ણવ ધર્મ પાળે છે. તેના પૂર્વજોએ અહીં કૃષ્ણની પ્રાચીન પ્રતિમા કરાવેલી છે. વૈષ્ણવ ધામોની યાત્રા કરનારા વૈષ્ણવ યાત્રાળુઓ એમ માને છે કે—“કિસનગઢની વૈષ્ણવ મૂર્તિનાં દર્શન કરીએ તો જ વિષ્ણુધામોની યાત્રા સફળ મનાય.”

જગદ્ગુરુ આં શ્રી વિજયહીરસૂરિના મહોં શ્રી સોમવિજય ગણીની પરંપરાના ૫૦ ભીમવિજયગણી થયા હતા, જેઓ વિક્રાન્ અને અમત્કારી મહાત્મા હતા.

તેમને બાદશાહ ઔરંગઝેબ, નવાબો, રાજાઓ વગેરે બહુ માનતા હતા જે શ્રી વિજયદેવસૂર સંઘના ભટ્ટાં શ્રી વિજયરત્ન-સૂરિ (સં ૧૭૩૨ થી સં ૧૭૭૩)ની આજ્ઞામાં હતા.

(- પ્રકૃ - ૪૪ પૃ ૧૦૫)

એ ભીમવિજય ગણીએ સં ૧૭૭૧માં કિશનગઢમાં ચોમાસું કર્યું અને સં ૧૭૭૧ના ભાદરવા વદિ અમાસને રવિવારે મધ્ય રાત્રિએ કિશનગઢમાં કાળધર્મ પામ્યા. જૈન સંઘે કિશનગઢની બહાર એક સ્થાનમાં તેમનો અગ્નિસંસ્કાર કરી એ સ્થળે દેરી બનાવી, અને જગદ્ગુરુની વિશાળ દાદાવાડી પાણુ બનાવી. તેની ચારે બાજુએ મોટો કેટ ચણાવ્યો હતો.

કિશનગઢના નવાબને આ શોભાભર્યું સ્થાન જોઈ તેને પોતાના અધિકારમાં લઈ લેવાનો લોભ લાગ્યો; પરંતુ પં૦ ભીમવિજ્ઞયના મોટા શિષ્ય પં૦ મુક્તિવિજ્ઞયગણીએ નવાબને મળી, ઉપદેશથી સમજાવી આ સ્થાન હંમેશ માટે પોતાના અને જૈન સંઘના હાથમાં રહે તેનો પાકો બંદોબસ્ત કર્યો. અને એ સ્થળ કિશનગઢના તપા-ગચ્છીય શ્રી જૈન સંઘને અપાવ્યું.

(- જૈન સત્યપ્રકાશ, ક. ૧૫૦)

આ સ્થાન આજે નિર્જન પ્રદેશમાં છે અને શ્રી હીરવિજ્ઞયસૂરિની દાદાવાડી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. શ્રી પૂજ કે ચતિઓ અહીં ન હોવાથી આ સ્થાનની કોઈ ભાજ-સંભાજ રાખતું નથી.

રૂપનગર — સં૦ ૧૫૯૩માં પાટણ પાસે રૂપનગર (અત્યારે રૂપપુર કહેવાય છે) વસ્યું.

બમનગર — રાવ બમે સં૦ ૧૫૯૬માં બમનગર - નવાનગર વસાવ્યું.

આગરા — બાદશાહ અકબરે સં૦ ૧૬૧૨ કે સં૦ ૧૬૧૬માં યમુના નદીના ઉત્તર કિનારે આગરા નગર વસાવ્યું.

સંભવ છે કે નદીના બંને કાંઠે આગરા વસ્યું હોય, કેમકે બાદશાહ જહાંગીરના સમયે આં શ્રી વિજ્ઞયસેનસૂરિએ ચાતુર્માસના ક્ષેત્રદેશના પટ્ટામાં બંને સ્થાને ગુદા ગુદા ગીતાર્થ મુનિઓને ચાતુર્માસ કરવાની આજ્ઞા આપેલી છે.

નદીના ઉત્તર કિનારે આગરામાં બે મોટાં જિનાલયો બન્યાં હતાં. તે પછી જૈનોનો ત્યાં વસવાટ ઘટી જતાં અથવા નદીના પાણીના કારણે જિનાલયોને ઘસારો લાગતાં તેમાંની જિનપ્રતિમાઓને દક્ષિણ આગરામાં આવેલા શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ પાસેના ચોકમાં દેરીઓ બનાવી તેમાં પધરાવી હતી.

આગરામાં જૈનોનાં ઘર ઘણાં છે, જિનાલયો અને ઉપાશ્રયો પણ છે. અહીં રવેતાંબર જૈન દેરાસરો નીચે પ્રમાણે છે. —

(૧) રોશન મહોલ્લામાં રવેતાંબર જૈનોનું શ્રી. ચિંતામણિ
જે, ૫

પાર્શ્વનાથનું મોહું જિનાલય છે. તેની જગત આં શ્રી હીરવિજય-સૂરિએ સં ૧૬૪૦માં પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

મહોં શ્રી લાનુચંદ્રગણીના ઉપદેશથી શ્રીસંઘે તેને વિશાળ બનાવ્યું હતું. આ મંદિરના ખર્ચ માટે બાહશાહે રોશન મહોલ્લો ભેટ આપ્યો હતો, જે પછીથી ધીમે ધીમે શ્રીસંઘના હાથમાંથી છટી ગયો.

(૨) બાહશાહ જહાંગીરના માનીતા સંઘવી ચંદ્રપાલે બંધાવેલું ભગં શ્રી શાંતિનાથનું ચૌમુખલું મંદિર તથા શ્રી અષ્ટાપદલું મંદિર, જેની પ્રતિષ્ઠા મહોં શ્રી વિવેકહર્ષગણીએ કરી હતી.

આ મંદિરના ચોકમાં પ્રવેતાંબર આચાર્ય પ્રતિષ્ઠિત ભગં શ્રી શિતળનાથની શ્યામરંગી પ્રાચીન ભવ્ય પ્રતિમા છે - ૫૦ શ્રી કુશળ-વિજયગણીએ સં ૧૮૧૦માં આ પ્રતિમાને અહીં સ્થાપન કરી છે. તેનો શિલાલેખ ચોકની દીવાલમાં ચોડેલો છે. જૈન-જૈનેતર સૌ આ પ્રતિમાનાં દર્શન કરે છે. તેની પૂજા કરવાનો હક માત્ર પ્રવેતાંબર જૈનોનો છે.

બહાર ચોકમાં ભગં શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા તથા જગદ્ગુરુ શ્રી. વિજયહીરસૂરિની પ્રતિમા બિરાજમાન છે.

(૩) શ્રી. હીરાનંદ મૂકીમે બંધાવેલ શ્રી. સિમંધરસ્વામીનું મંદિર છે. તેમાં મૂળનાયક તરીકે શ્રી ચંદ્રાનન ભગવાનની પ્રતિમા છે.

(૪) તગા બજારમાં શ્રી ભીડભંજન પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે.

(૫) મોતી કટરામાં શ્રી વાસુપૂજ્ય ભં નું મંદિર છે, જે સં ૧૭૫૦ પહેલાં બંધાયેલું છે.

(૬) નમક મંડીમાં ભગં શ્રી. શાંતિનાથનું મંદિર છે.

(૭) મોતી કટરામાં ભગં ગોડી પાર્શ્વનાથનું વિશાળ મંદિર છે, જે શ્રી વેદે બંધાયું છે.

(૮) શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભગવાનનું મંદિર.

(૯) શ્રી સુવિધિનાથનું મંદિર.

(૧૦) શ્રી નેમિનાથનું મંદિર.

(૧૧) શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીનું મંદિર.

(૧૨) શ્રી મહાવીરસ્વામીનું મંદિર.

(૧૩) બેલનગંજમાં શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ભઠ્ઠાનું મંદિર છે. આ મંદિર શ્રી. લક્ષ્મીચંદ વેદે બંધાવ્યું છે.

(૧૪) શાહગંજમાં શેઠ હીરાચંદ નીલચંદના બાગમાં 'શેઠજીકા મંદિર'થી ઓળખાતું મંદિર છે, જેમાં ભોંયરામાં મૂળનાયક તરીકે ભગ૦ શ્રી. પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા છે.

વળી, એ જ ભોંયરામાં શ્રી માણિભદ્ર ચક્ષેંદ્રની ચમત્કારી પ્રતિમા છે.

બાગમાં શ્રી. હીરવિજયસૂરિનો સ્તૂપ તથા જગદ્ગુરુની ચરણ-પાહુકાવાળી દેરી છે, તેથી જૈનો આ સ્થાનને 'શ્રી જગદ્ગુરુની દાદાવાડી' નામથી ઓળખે છે.

બાગની બહાર દેરીમાં આ૦ જિનદત્તસૂરિની પાહુકા છે.

કૃત્તેપુર સિક્કી -

આગરાથી દક્ષિણમાં ૧૬ માઈલ દૂર કૃત્તેપુર નામે ગામ છે. કૃત્તેપુર અને સિક્કરી બંને જોડિયાં ગામો છે, વચ્ચે એક નાની પહાડી છે. તેની ઉપર બાદશાહ અકબરે પોતાના ધર્મગુરુનું સ્થાન બનાવ્યું હતું. તથા શિખર ઉપર કિલ્લામાં રાજમહેલ બનાવ્યો હતો. ત્યાં બાદશાહ વધુ રહેતો હતો. બંને તરફથી કિલ્લા ઉપર આવવાના માર્ગો છે. રાજમહેલમાં વચ્ચે બાદશાહની કચેરી છે. ચારે બાજુએ સૌને રહેવાના કમરાઓ છે. બધા કમરાઓને જુદા જુદા રસ્તાઓથી કચેરી સાથે જોડી દીધા છે.

કિલ્લામાં એક ખૂણે આ૦ શ્રી વિજયહીરસૂરિનો ઉપાશ્રય છે. તેમાં સિક્કરી તરફનો ભાગ ખુલ્લો છે. ઉપાશ્રયમાં ગ્રંથો રાખવાનાં ભંડક્રિયાં છે. ઉપાશ્રયના એક સ્તંભ ઉપર છ લેશ્યાનું ચિત્ર કંઠારેલું છે. વળી, માંગલિક સાથિયા, છ લેશ્યા, મધુબિંદુ વૃક્ષ વગેરે જૈન

સ્થાપત્યનાં આલેખનો છે. આથી આ સ્થાન જૈન ઉપાશ્રય હોવાનું નક્કી થાય છે.

સામાન્ય જનતા આ સ્થાનને હિંદુઓની ધર્મશાળાના નામથી ઓળખે છે. અહીં શેઠ થાનમલની માતા ચંપાબહેને તપ દ્વારા બાદશાહ ઉપર સારી અસર ઉપજાવી હતી.

આં શ્રી વિજયહીરસૂરિએ સં. ૧૬૩૯માં બાદશાહને ધર્મોપદેશ આપ્યો હતો. ધર્મોપદેશથી પ્રભાવિત થયેલા બાદશાહે તેમને સં. ૧૬૪૦માં ક્તોપુરમાં ‘જગદ્ગુરુ’નું બિરુદ આપ્યું હતું અને પોતાના સમગ્ર રાજ્યમાં અમારિપટલ વગડાવ્યો હતો.

(હીરસૌભાગ્ય સર્ગ : ૧૪, શ્લોક ૨૦૫.)

તે પછી જગદ્ગુરુએ સં. ૧૬૪૦માં ક્તોપુરમાં શેઠ થાનમલના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને સં. ૧૬૪૦નું ચાતુર્માસ પણ ત્યાં જ કર્યું.

આજે અહીં એકે જૈનનું ઘર નથી. જૈન મંદિર પણ નથી. માત્ર બાદશાહી મહેલ ભૂતકાળની ગૌરવગાથા ગાતો ટેકરી ઉપર બિભો છે.

ઉદયપુર— રાણા ઉદયસિંહે સં. ૧૬૨૫માં ઉદયપુર વસાવ્યું.

માલપુરા— રાજા માલદેવે સં. ૧૬૧૬ અથવા સં. ૧૬૧૯માં માલપુરા વસાવ્યું હતું.

બીજા ઉલ્લેખ મુજબ માલખાને માલપુરા વસાવ્યું. વસ્તુતઃ માલખાનેએને વિશેષ આબાદ બનાવ્યું હોય એવો વિશેષ સંભવ છે કેમ કે માલખાને એને વસાવ્યું હોત તો માલખાનાબાદ કે એવું બીજું સુસલમાની નામ રાખ્યું હોત; પણ હિંદુ રાજાએ વસાવેલું હોવાથી માલપુરા નામ છે.

જૈન મુનિઓના પાટુકાલેઓમાં એતું બીજું નામ દ્રવ્યપુરનગર જણાવેલું છે.

બાદશાહ જહાંગીરે સં. ૧૬૭૨માં પંચ શ્રી સિદ્ધિચંદ્ર ગણીને ઘરબારી બનાવવા બળબળરીથી હુકમ કર્યો હતો. ત્યારે પંચ શ્રી

સિદ્ધિચંદ્ર આગરાથી નીકળી માલપુરા આવ્યા હતા અને ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું.

બાદશાહ જહાંગીરે પંચ સિદ્ધિચંદ્રને આગરા બોલાવ્યા તેથી ચાતુર્માસ પૂર્ણ થતાં તેઓ ફરીથી ત્યાં ગયા હતા.

મહોં શ્રી ભાનુચંદ્રગણી અને પંચ સિદ્ધિચંદ્ર ગણીના ઉપદેશથી શેઠ બાગલાલ વગેરે શ્રીસંઘે માલપુરામાં શ્રી ચંદ્રપ્રભુનો મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવેલો અને જગદ્ગુરુની દાદાવાડી બનાવવા માટેની પણ વ્યવસ્થા રાખી હતી. મહોંપાધ્યાયજી આગ્રાથી ગુજરાત જતા માલપુરા આવ્યા ત્યારે તેમના હાથે જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા થઈ અને મંદિરના શિખરે સ્વર્ણકળશ ચડાવવામાં આવ્યો.

તપાગચ્છના ભટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી પંચ શ્રી જયસાગર ગણીના ઉપદેશથી માલપુરાના શ્રીસંઘે સં. ૧૬૭૮માં ત્યાં ભંચ શ્રી ચંદ્રપ્રભ જિનેશ્વરની પ્રતિમાનું પરિકર બનાવી તેમની પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ભટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિના હસ્તક સં. ૧૬૯૦ના જેઠ વદિ ૧૧ના રોજ જગદ્ગુરુ આંચ શ્રી વિજયહીરસૂરિની પ્રતિમાની શ્રીસંઘે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

આ ગુરુપ્રતિમા આજે અહીં જિનમંદિરમાં વિદ્યમાન છે. વિજયગચ્છના જ્ઞેનોએ વિજયગચ્છના ભટ્ટાં શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિના ઉપદેશથી ભગંચ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો હતો. તેમાં સં. ૧૬૯૧ના વૈંચ સું ૧૨ને ગુરુવારે ભટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી પંચ શ્રી લખિંચયંદ્રગણીના હાથે શ્રીસંઘે મૂળનાયકની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.^૧

આંચ શ્રી વિજયસિંહસૂરિ સં. ૧૭૦૦ થી ૧૭૦૫માં કિસનગઢ, માલપુર, ખુંદી, ચવલેશ્વર વગેરે સ્થળોમાં વિચર્યાં હતા.

અમે જયપુરથી વિહાર કરી સં. ૧૯૮૦ (?) માલપુરા ગયા હતા ત્યારે ત્યાં જિનાલયો વિદ્યમાન હતાં. (૧) તપાગચ્છનો ભગંચ શ્રી

(૧) ૬૧- મહોં દેવચંદ્રગણી, ૬૨-ઉપાંચ હીરચંદ્રગણી
૬૩-પંચ જિનચંદ્રગણી, ૬૪ પંચ લખિંચયંદ્રગણી
(જૈનસત્ય પ્રકાશ ક્રમાંક : ૫૮-(૬૦, ૬૫)

સુમતિનાથનો જિનપ્રાસાદ, (૨) વિજયગચ્છનો ભગ૦ શ્રી આદીશ્વરનો જિનપ્રાસાદ.

(૧) ભગ૦ શ્રી સુમતિનાથ જિનપ્રાસાદ— આમાં ચોવીશ દેરીઓ છે. તે ખાલી છે પણ તેમાં ખિરાજમાન કરવાની ચોવીશ જિનપ્રતિમાઓ મૂળ ગભારામાં વિરાજિત છે.

આ પ્રતિમાઓ ઉપર ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયસોમસૂરિ વગેરે જૈનાચાર્યોના લેખો ઉલ્લીલ્ છે. મંદિરમાં વિવિધ ગચ્છના આચાર્યોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી ધાતુની પંચતીર્થી પ્રતિમાઓ ઘણી છે. તેમાં કેટલાક પ્રતિમાલેખોમાં આ પ્રકારે ઐતિહાસિક વિશેષતા જાણવા મળે છે—

(૧) મલ્લવાદી ગચ્છના આચાર્ય પ્રતિષ્ઠિત ભગ૦ શ્રી પાર્શ્વનાથની બે પ્રતિમાઓ.

(૨) કિસનગઢના પોરવાડ સેમાકે તપાગચ્છીય આ૦ શ્રી હેમવિમલસૂરિ (સં. ૧૫૪૮-૧૫૮૩) દ્વારા પ્રતિષ્ઠિત કરેલ ભગ૦ શ્રી ધર્મનાથની પ્રતિમા

(૩) ડીસાના શ્રાવકે ભરાવેલ અને તપાગચ્છના આ૦ શ્રી જયચંદ્રસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી ભગ૦ શ્રી શાંતિનાથની પ્રતિમા

(૪) ડીડીલાવાલા પોરવાડ વ્યવ૦ દેદાએ ભરાવેલ સં. ૧૪૬૩ ના વૈ૦ સુ૦ ૬ ના રોજ પ્રતિષ્ઠિત શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા.

આ મંદિરમાં એક સ્તૂપ ઉપર પાહુકાપટ્ટ છે, જેના ઉપર અર્ધા ભાગમાં છ જિનપાહુકાઓ છે. અને નીચેના અર્ધા ભાગમાં આઠ માંગલિકો છે; જેની સં. ૧૬૬૫ના વૈ૦ સુ૦ ૧પને રવિવારે પુખ્યનક્ષત્રમાં પં૦ શ્રી તેજસાગર ગણીએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી છે.

આ મંદિરમાં પાયચંદ્રગચ્છના મુનિ સુખાનંદની પણ ચરણપાહુકા છે.

(૨) ભગ૦ આદિનાથનો જિનપ્રાસાદ— આ મંદિર ‘છોટા-મંદિર’ અથવા ‘વિજયગચ્છનું મંદિર’ એ નામોથી ઓળખાય છે. મંદિરમાં પાંચ જિનપ્રતિમાઓ છે. તેના ઉપરના લેખો વંચાતા નથી.

આ મંદિરમાં ખરતરગચ્છીય ભટ્ટા૦ શ્રી જિનસાગરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી સં. ૧૪ x x ના મહા સુ૦ પના આ૦ શ્રી જિનદત્તસૂરિની

ગુરુ પ્રતિમા છે. સં૦ ૧૪૮૬ની આ૦ શ્રી જિનકુશલસૂરિની પ્રતિમા પણ છે તથા સં. ૧૬૮૪ના વૈ૦ વ૦ ૭ને ગુરુવારે સ્થાપન કરેલી વિજયગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિની કે તેમના શિષ્યની ચરણ-પાદુકા છે.

મંદિરની નીચે ઊતરતાં નિસરણીની સામે માણિભદ્રનું સ્થાન છે. મંદિરની પાસે જનધર્મશાળા છે. ધર્મશાળાની બહાર મંદિરના નીચેના ભાગમાં સડક ઉપર ભૈરુજીની દેરી છે.

જયપુરના નાજીમ ગુલાબચંદજી ઢઢ્ઠાની માતા શેઠાણી રાજકુંવર-બાઈએ સં૦ ૧૯૬૨ના કા૦ સુ૦ ૫ ના રોજ આ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો તથા ગાદી બનાવી હતી અને પૂ૦ આત્મારામજી મહારાજની પ્રતિમા પધરાવી હતી.

શાસનદેવીની મૂર્તિ— સં. ૧૬૬૭ની આ૦ શ્રી જિનકુશલસૂરિની તથા સં. ૧૯૫૧ની શ્રી. રુઘનાથસાગરજી આદિની ચરણપાદુકાઓ છે. તેમ જ શાસનદેવીની મૂર્તિ પણ છે.

મંદિરમાં વિવિધ ગચ્છના આચાર્યોએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી ધાતુ-પ્રતિમાઓ ઘણી છે.

(૩) તપગચ્છના યતિઓનું સમાધિસ્થાન—માલપુરા ગામની બહાર એક વિશાળ મેદાનમાં આ સ્થાન આવેલું છે. તેમાં જગદ્ગુરુ આ૦ શ્રી હીરવિજયસૂરિની ચરણપાદુકા સ્થાપન કરી દેરી બનાવી હતી. તે પછી તપગચ્છના શ્રી વિજયદેવસૂરિસંઘની સાગરશાખાના ગીતાર્યોની ચરણપાદુકાઓ સ્થાપન કરવામાં આવી છે. એટલે ત્યાંના જૈનો આ સ્થાનને ‘તપગચ્છની દાદાવાડી’ના નામથી ઓળખે છે. તેમાં આવેલાં સ્થાનો આ પ્રકારે છે.—

૧. જગદ્ગુરુ આ૦ વિજયહીરસૂરિની ચરણપાદુકા— તે એક મોટી દેરીમાં સ્થાપન કરેલી છે પણ આજે આ સ્થાન ‘દાદુપંથીઓ’ના કબજામાં છે.

૨. ચરણપાદુકા પટ—આમાં (૧) પં. શ્રી સુવિધિસાગર પાદુકા, (૨) પં૦ શ્રી જિનરંગસાગર પાદુકા, (૩) લેખ, (૪) શ્રી આદિનાથ પાદુકા, (૫) પં૦ શ્રી પ્રતાપસાગર પાદુકા, (૬)

૫૦ શ્રી નિત્યસાગર પાદુકા વિરાજમાન છે. અને તેમાં અષ્ટ માંગલિક કંડારેલાં છે. તેની સં. ૧૮૪૨ના વૈ. ૧૦ વ. ૫ ને શુક્રવારે પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી.

— પ્રકરણ ૫૫, પૃ. ૧૧૬ (૩)

૩. ચરણપાદુકાની ચોકી — આમાં તપગચ્છના શ્રી વિજયદેવસૂરિ-સંઘના સાગરશાખાના (૧) ૫૦ શ્રી ચારિત્રસાગર, (૨) ૫૦ શ્રી સુભણ્ણસાગર, (૩) ૫૦ શ્રી કલ્યાણસાગર, (૪) ૫૦ શ્રી ખેમસાગરની પાદુકાઓ છે. તેની સં. ૧૭૭૧ના જૈ. ૧૦ સુ. ૧૧ ને રવિવારે પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી.

૪. ૫૦ શ્રી દયાસાગરગણીની પાદુકા — આ પાદુકાની તેમના શિષ્યો મુનિ શ્રી જ્ઞાનસાગર અને શ્રી ઘાસીસાગરજીએ સં. ૧૮૮૭ના ફા. ૧૦ સુ. ૫ ને શુરુવારે પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

૫. ૫૦ શ્રી વીરસાગરગણીની પાદુકા — આ પાદુકાની સં. ૧૮૮૭ના ફા. ૧૦ સુ. ૫ ને શુરુવારે પ્રતિષ્ઠા થઈ હતી.

૬. ૫૦ શ્રી ઘાસીસાગરગણીની પાદુકા — આ પાદુકાની તેમના ચેલા શ્રી રુઘનાથજીએ સં. ૧૯૬૦ ના જૈ. ૧૦ સુ. ૫ ને શુરુવારે પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. (૪) ખરતર ગચ્છની દાદાવાડી — આ સ્થાન ગામથી ૨ ફા. ૧૦ મી. દૂર છે.

તેમાં સં. ૧૯૬૪ના જૈ. ૧૦ સુ. ૧૧ ના રોજ આ. ૧૦ શ્રી જિન-કુશલસૂરિની પાદુકા વિરાજમાન કરી છે.

(જૈન સત્ય પ્રકાશ, કં. ૫૮, -) ૬૦, ૬૫, ૬૭ ૭૦.

જેસલમેર—

લોદ્રવાનો રાજા જેસલ નામે હતો. તેણે એક પહાડી બાવાની સૂચનાથી સં. ૧૨૧૨ના શ્રા. ૧૦ સુ. ૭ ને રવિવારે ત્રિકૂટગિરિના સ્થાન પાસે જેસલમેર વસાવી જેસલમેર કિલ્લાનો પાયો નાખ્યો. લોદ્રવાની જનતાએ ત્યાં આવીને વાસ કર્યો. ધીમે ધીમે જેસલમેર મોટું અને સમૃદ્ધ નગર બન્યું. રાજા જેસલ સં. ૧૨૨૪માં મરણ

પામ્યો. તે પછી (૨) શાલિવાહન, (૩) કેતૂન, (૪) ચાચિગ-
દેવ અને (૫) કણ્વ વગેરે રાજાઓ થયા.

(—‘ટાડ રાજસ્થાન’ ભા. ૨, જેસલમેર અં ૨, પૃ. ૭૨૧થી ૭૬૯)

આમેર—

આંબા કચ્છવાહિ સં. ૧૧૧૪માં આમેર નગર એક પહાડી પર
વસાવ્યું. તેની આસપાસ કિલ્લો પાંચ બાંધ્યો. જયપુર રાજ્યની
પ્રાચીન રાજધાનીનું નગર આમેર બન્યું હતું.

અહીં જન પ્રવેં સંઘે મોટું જિનાલય બંધાવ્યું છે અને પ્રવેં
જૈન ધર્મશાળા પણ છે. આમેરના કિલ્લામાં ઘણાં ગુપ્ત સ્થળો
હોવાનું કહેવાય છે અને તે પૈકી એક ગુપ્ત સ્થળે રાજ્યનો મોટો
બજારો ભંડારેલો છે એમ સંભળાય છે.

સાંગાનેર—

સાંગાનેર નગર સં. ૧૪૦૩માં વસ્યું. અહીં તપાગચીય પ્રવેં
જૈન સંઘનું મોટું જિનાલય છે, જેમાં જગદ્ગુરુ આં હીરવિજય-
સૂરિની ચરણપાદુકા ધિરાજમાન છે.

જગં આં હીરવિજયસૂરિ સં. ૧૬૩૬માં ક્ષેત્રપુર સિકી ગયા
ત્યારે આ નગરમાં પધાર્યા હતા. બાદશાહ અકબરે તેમને ક્ષેત્રપુર
સિકી જલદી આવવાની વિનંતી કરવા માટે મહોં વિમલહર્ષગણી,
પંં સિંહવિમલગણી વગેરે મુનિવરો અને આગરાના શેઠ થાનમલ
વગેરે જૈનોને આ નગરમાં મોકલ્યા હતા. આચાર્યશ્રી તેમની સાથે
વિહાર કરતા કરતા ક્ષેત્રપુર સિકી પધાર્યા હતા.

આં વિજયસેનસૂરિ સંં ૧૬૪૬માં ગુજરાતથી લાહોર જતાં
આ સાંગાનેર નગર થઈને ગયા હતા.

પંં ઉદયસૌભાગ્યગણીએ સંં ૧૬૫૩ના કાં સું ૭ ને રવિવાર-
ના રોજ સાંગાનેરમાં ‘નારચંદ્ર જ્યોતિષ’ નામક ગ્રંથની પ્રતિલિપિ
પૂરી કરી હતી.

पण्डितचक्रचूडामणि पण्डितश्रीशंकरसौभाग्य-तच्छिष्यगणं पुण्य-
सौभाग्य - मुनिउदयसौभग्येन लिखितम्, उदयसौभाग्यमुनिना संचत्
जे, ६

૧૬૬૨ વર્ષે કાર્તિક સુદિ સપ્તમી રવિવારે સાંગાનેરનગરે લિખિતમિદં શાસ્ત્રમ્ ।

(— શ્રી પ્રસ્થિતસંગ્રહ, भा० २, प्र० नं० ५१४)

જયપુર —

રાજા વિશ્વસિંહના પુત્ર સવાઈ જયસિંહ વિ. સં. ૧૭૫૫ (સને ૧૬૬૯)માં અંબરની ગાદીએ બેઠા હતા. તે બંગાળી મહાત્મા વિદ્યાધરનો ભક્ત હતો. વિદ્યાધર પાસે જ્યોતિષ વિદ્યાનું અધ્યયન કરી તે મોટો વિદ્વાન થયો હતો. તેણે વિદ્યાધરની સલાહથી આમેર પહાડીની ખીણમાં વિ. સં. ૧૭૮૩ કે ૧૭૮૭માં જયપુર નગર વસાવ્યું.

આ નગરની રચના દુનિયાનાં બધાં નગરોના મુકાબલામાં અદ્ભુત લેખાય છે. દિલ્હીના બાદશાહ મહમ્મદે જયસિંહ રાજાને બહુ મોટો જ્યોતિષી બહાને તે સમયે તેની પાસે પંચાંગ — ગ્રહ, નક્ષત્ર વગેરેનાં ગણિત શોધાવ્યાં.

સવાઈ જયસિંહે જયપુર, દિલ્હી, કાશી, મથુરામાં મોટી વેદ-શાળાઓ બંધાવી અને ‘જ્ઞાન મહમ્મદશાહી’ નામનો જ્યોતિષ ગ્રંથ રચી દિલ્હીના બાદશાહને અર્પણ કર્યો હતો.

(— ‘ટોડ રાજસ્થાન’ ભા. ૨, પૃ. ૭૧૮, ૭૧૯)

જયપુરમાં પ્રવેતાંબર, દ્વિગંબર, સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી વગેરે જૈનોનાં ઘણાં ઘર છે.

અહીં પ્રવેતાંબર જૈનોનાં ઘણાં જિનાલયો છે. —

૧. ધીવાલોંકા રાસ્તા ઉપર ચોરાશી ગચ્છનું પંચાયતનું શ્રી. સુપાર્થનાથ ભગવાનનું મંદિર છે.
૨. ધીવાલોંકા રાસ્તા ઉપર તપાગચ્છનું શ્રી. સુમતિનાથ ભૃગુનું મંદિર છે.
૩. ધીવાલોંકા રાસ્તા ઉપર શ્રીમાલોનું શ્રી. પાર્થનાથ ભૃગુનું મંદિર છે.

૪. મારુતીના ચોકમાં આગરાવાળા શેઠ વીરચંદ નાહટાનું તપાગચ્છનું ભૃષભદેવનું મંદિર છે.
૫. કુંદીગરોં કે ભેરુ પાસે વિજયમતનું ભગૃ કેસરિયાળનું મંદિર છે.
૬. સૂરજપોળના ઠરવાબ ખહાર તપાગચ્છની મોહનવાડીમાં શ્રી. કેસરિયાળનું મંદિર છે.
૭. ઘાટની ગુણી નીચે ઉતારમાં તપાગચ્છના વહીવટનું ભગૃ પદ્મપ્રભુનું મંદિર છે.
૮. મોતી ડુંગરીની સડક ઉપર ખરતર ગચ્છની દાદાવાડીમાં શ્રીસંઘનું ભગૃ પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે.
૯. સ્ટેશન પાસે હજૂર સાહેબની કોઠી સામે પુગલિયાળનું ભગૃ ઋષભદેવનું મંદિર છે.

આ પ્રમાણે ૯ મોટાં શ્રવેતાંબર જિન પ્રાસાદો છે.

આ ઉપરાંત લીલાધરનો ઉપાશ્રય, યતિ શામલાલળનો ઉપાશ્રય, શેઠ પ્રતાપચંદળ ઢઢ્ઠાનું મકાન વગેરે સ્થાનોમાં ઘરઘરાસરો વગેરે છે.

જયપુરથી -

૮૧૧ માઈલ દૂર આમેરનો કિલ્લો,

૬૧ માઈલ દૂર સાંગાનેર,

૬૧ માઈલ દૂર ખોગાંવ,

૧૭૧ માઈલ દૂર વરખેડા,

૨૪૧ માઈલ દૂર ચાડસૂ અને

૫૦૧ માઈલ દૂર માલપુરા

વગેરે ગામ-નગરો છે, જેમાં શ્રવેતાંબર સંઘનાં જિનાલયો વિદ્યમાન છે.

સૂરત

સૂરત ગુજરાતનું રંગીલું નગર ગણાય છે. બંદર પણ છે. તેના સ્થાપક, સ્થાપનાકાળ અને નામકરણ બાબતમાં મોટો વિસંવાદ પ્રવર્તે છે.

કેશરીચંદ હીરાચંદ ઝવેરીના ઉલ્લેખ પ્રમાણે તો સૂરત શહેર વિક્રમની દસમી સદીનું હોય એમ લાગે છે.

(- 'સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ' પ્રકર ૨, પૃ ૯)

વિક્રમની સોળમી શતાબ્દીના તપાગચ્છના (૫૨) બાવનમાં ભટ્ટા૦ શ્રી રત્નશેખરસૂરિ, (૫૩) ત્રેપનમા ભટ્ટા૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, તપાગચ્છની વૃદ્ધ પોષાળગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી ઉદયવલ્લભસૂરિ અને અંચલગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી જ્યકેશરસૂરિ વગેરેએ સૂરતમાં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી જિનપ્રતિમાઓ ઉપરના પ્રતિમાલેખો મળે છે,

જેમાં સૂરતનાં સૂર્યપુર અને સૂરત નામે ઉલ્લેખેલાં પ્રાપ્ત થાય છે.

તે પછીના વિવિધ પ્રતિમાલેખો, અંથપ્રશસ્તિઓમાં તપાગચ્છ, વૃદ્ધ તપાગચ્છ, અંચલગચ્છ, ખરતરગચ્છ અને પાયચંદ્રગચ્છના તેમ જ છૂટક વર્ણુનોમાં લોકાગચ્છ, હુંદિયા અને તેરાપંથીઓનાં નામે પણ જડી આવે છે.

નામકરણ -

સૂરત નામ કેમ પડ્યું? એ વિશે આ પ્રમાણે વિવિધ અટકળો બાણુવામાં આવી છે —

૧. રાંદેરના નવાબની રખાત સૂરજ.

૨. તુકી સુલતાનની બેગમ સૂરતા.

૩. રૂમીખાન સોદાગરની રખાત સૂરતા.

૪. કંચની સૂરજ કે જેણે જમીનદારની વિધવા કન્યાના પુત્ર ગોપીને પોતાનાં ધન-દોલતનો વારસદાર બનાવ્યો.

૫. વડનગરનો નાગર અને દિલ્હીના બાદશાહ અકબરનો કારભારી ગોપીના પ્રયાસથી અને સૂરજના નામથી સૂરત વસ્યું.

૬. બાદશાહ જહાંગીરની વેશ્યા સૂરજ.

૭. સંં ૧૫૨૧ની રામજળી સૂરજ.

(નર્મં ગદ્ય, પૃં ૭૦)

૮. સૂરતના નામની વાડી.

ઉપર બતાવેલી વ્યક્તિઓનાં નામથી સૂરત વસ્યું છે.

ઇતિહાસ કહે છે કે, ધારા નામની વેશ્યાના નામ ઉપરથી જેમ ધારા નગરી વસી હતી તેમ સૂરજ નામથી વેશ્યાના નામ ઉપરથી સૂરત વસ્યું હોય એવો સંભવ છે, માત્ર સૂરજના જ ને બદલે ત અક્ષર ગોઠવવામાં આવ્યો છે.

સૂરતના વસાવનાર અને વસવાટકાળ વિશે છૂટા છૂટા ઉલ્લેખોમાં જુદા જુદા બાદશાહોનાં નામો આ પ્રકારે મળે છે.

૧. બાદશાહ મહમ્મદ બેગડો. (વિ. સં. ૧૫૧૬ થી ૧૫૭૦)
(પ્રકં ૪૪. પૃ. ૨૦૬)

૨. બાં મુજફ્ફર ખીજો (સંં ૧૫૬૭ થી ૧૫૮૩) - (પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૧૨)

૩. બાં મહમ્મદ ચોથો (સંં ૧૫૬૪ થી ૧૬૧૦)

૪. બાં મુજફ્ફર ત્રીજો (સંં ૧૬૧૬ થી ૧૬૨૮)

૫. દિલ્હીનો બાં અકબર (વિં સંં ૧૬૧૨ થી ૧૬૨૨, કાં સું ૧૪)

(— પ્રકં ૪૪, પૃં ૬૦)

૬ દિલ્હીનો બાં જહાંગીર (વિ. સં. ૧૬૬૩ થી ૧૬૮૪ કાં વં અમાવાર્યા)

(પ્રકં ૪૪, પૃં ૮૫)

ઉપરની અટકોના આધારે વિચારીએ તો બાં મહમ્મદ અને બાં મુજફ્ફરના સમયે ગોપી થયો હતો.

વડનગરનો મલેક ગોપી બ્રાહ્મણ હતો, જે બાં મહમ્મદ બેગડાની કૃપાથી અધિકારી બન્યો હતો. ગોપી, મલેક ગોપી કિંવા ઉલ્મુલ્ક રાજ સારંગદેવની મદદથી શાહજહાં સુબ્દર ગુજરાતનો બાદશાહ બન્યો હતો.

(—પ્રક્ર ૪૪, પૃ. ૨૧૨)

ગોપીનો મિત્ર ઇડરનો રાજ સીમ બાદશાહના ગુન્હામાં આવ્યો હતો; પરંતુ ગોપીના વચ્ચે પડવાથી તે બચી ગયો હતો. મલેક ગોપીએ સને ૧૪૬૮ (વિ. સં. ૧૫૩૦—૪૦)ના દુકાળમાં જગતને મોટી મદદ કરી હતી.

મલેક ગોપી બહુ વિષથી હતો. તેણે એક ધારા નામની નર્તકીને રખાત તરીકે રાખી હતી. બાં સુબ્દરે સને ૧૫૧૪માં તેને મારી નાખ્યો.

સંભવ છે કે, દિલ્હીના બાદશાહ અકબર અને બાં જહાંગીરના સમયે તેમના ગુજરાતના સૂબાઓના હાથ નીચે સૂરતનો મંત્રી ગોપી નાગર હોય. એટલે વડનગરનો મલેક ગોપી અથવા મંત્રી ગોપી નાગર તે જ ગોપી હોય.

કવિબહાદુર પંચ દીપવિજયજી ગણી સં. ૧૮૭૭માં લખે છે—

“ ફિરંગીઓએ સં ૧૫૦૦માં સૂરતનો કિલ્લો બંધાવ્યો. શાહજહાં જહાંગીર સં ૧૬૨૪માં રાનેર આવ્યો હતો ત્યારે રાનેરમાં કરોડપતિ નાખુદો રહેતો હતો ને શાહજહાં જહાંગીરને ર ગાઉ દૂર રાનેરમાં પોતાને ઘેર લઈ ગયો હતો. તેણે શાહજહાંના સમ્માનમાં વરીયાવથી પોતાના ઘર સુધી રસ્તામાં કિન-બાબ વસ્ત્ર પથરાવ્યું હતું. શાહજહાંએ તેના ઉપર ખુશ થઈ તેને કહ્યું : ‘ માગ, માગ, જે જોઈએ તે માગી લે.’ જવાબમાં તેણે કહ્યું : ‘ મારે હાથી અને હાથણીનો સંભોગ જોવો છે.’ શાહજહાંએ તેને સમજાવતાં કહ્યું : ‘ એ જોવામાં લાભ નથી. એ જોવાથી માણસ નિર્ધન થઈ જાય છે એમ કહેવાય છે.’ છતાં તે ન માન્યો. શાહજહાંએ તેને હાથી—હાથણીનો સંભોગ બતાવ્યો. છેવટે તેનું ધન નાશ પામ્યું. તે દરિદ્ર બની ગયો.

શાહબહા જહાંગીરે ત્યાં જ જહાંગીરપુરું વસાવ્યું.

શાહબહા જહાંગીરે સૂરજ નામની વેશ્યાને રાખી હતી. તેણે સં ૧૬૧૫માં શાહબહાની રજા મેળવી ત્યાં સૂરત નામે નગર વસાવ્યું. તે સમયે ત્યાં ગોપી શાહ નામે જૈન ઓશવાલ રહેતો હતો. તેણે સૂરતમાં ગોપીપુરું અને ગોપી તળાવ બનાવ્યાં અને ચૌમુખી વાવ પણ બંધાવી.

(—સોહમકલ પટ્ટાવકી પૃ ૦૫૯, સં ૧૮૭૭ના આ ૦ સુ ૦ પના રોજ રચેલી સૂરત ગઝલ, કડી ૭૮, ગ્રં ૦ ૮૩; કેશરીચંદ ઠીરાચંદ ઝવેરી સંગૃહીત સૂરતનો ઇતિહાસ. પૃ ૪)

સમજી શકાય એમ છે કે સૂરતનું ગોપીપુરું, ગોપીતળાવ વગેરે સ્થળો ગોપી નામની સાથે સંબંધ બતાવે છે, તે પૈકીના ગોપીશાહ ઓશવાલનું નામ પણ આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ.

બીજે વડનગરનો મંત્રી ગોપી થયો છે, જેનો ઇતિહાસ આ પ્રકારે જાણવા મળે છે.

સદ્ગત સાક્ષર શ્રી, ચીમનલાલ ડાહ્યાભાઈ દલાલે ગોપીના પૂર્વજો વિશે સંસ્કૃતમાં પ્રલોકબદ્ધ વર્ણન મેળવ્યું હતું. અને તે ‘ ધિ લાઈ-બ્રેરી મિસેલેનિયસ ’ નામક અંગ્રેજી ત્રૈમાસિકના સને ૧૯૧૪ના ફેબ્રુઆરી માસથી મે સુધીના વર્ષ ૨-૩ ના અંકોમાં પસિદ્ધ કરવા સાથે ‘ ગોપી કોણુ ? ’ એ શીર્ષક હેઠળ લેખ આપ્યો હતો. એના આધારે માનવું પડે છે કે—

“ મંત્રી ગોપીનો પૂર્વજ (૧) મંત્રી રામજી વડનગરનો નાગર હતો. તેની પરંપરામાં અનુક્રમે (૨) મંત્રી ભાલજી (૩) મંત્રી દામોદર (૪) મંત્રી ગોવિંદ, (૫) મંત્રી માધવ. (૬) મંત્રી કીકરાજ અને (૭) મંત્રી ગોપીનાથ થયા.

મંત્રીઓની વિશેષ હકીકતમાં જણાવ્યું છે કે (૧) મંત્રી રામજીએ તાપી નદી ત્યાં સમુદ્રમાં જઈને મળે છે ત્યાં સંગમ-સ્થાને સમુદ્ર કિનારે સૂર્યપુર નગર વસાવ્યું. (૬) મંત્રી કીકરાજે સમુદ્ર અને તાપી નદીના સંગમસ્થાને સૂર્યપુરમાં નીલકંઠનું

મંદિર બંધાવ્યું તથા પુલ બંધાવ્યો. મંત્રી કીકરાજને રેણુ નામે ભાર્યા હતી. તેનાથી (૧) ગોપીનાથ અને (૨) મુકુંદ એમ બે પુત્રો હતા. ગોપીનાથનું બીજું નામ ગોપીશ્વર પણ મળે છે. તેને (૧) નાગલા અને (૨) ગોરી નામે બે પત્નીઓ હતી. ગોપી મંત્રી હતો. સંગીતકલામાં બહુ નિષ્ણાત હતો. તેણે વિષ્ણુ, શંકર, સૂર્ય, પાર્વતી અને લક્ષ્મી માટે સિંહાસનો બનાવ્યાં હતાં, તેણે દુકાળમાં જનતાને અનાજ વગેરે દાન આપ્યું અને સૌનું દુઃખ દૂર કર્યું.

આ વર્ણનમાં બાદશાહ મહમ્મદનું નામ પણ મળે છે.

(- કેશરીચંદ હીરાચંદ ઝવેરી સંગૃહીત 'સૂર્યપુરનો સુર્વણયુગ' પુસ્તકના આધારે)

તારવણી—

આપણે ઉપર્યુક્ત ઉલ્લેખોનો સમવય સાધતાં વિચારીએ તો આ પ્રકારે તારવણી થાય—

મંત્રી રામજી વડનગરનો હતો. તે ઓશવાલ કે બ્રાહ્મણ નહીં પણ નાગર વાણિયો હતો. મંત્રી રામજીએ સૂરત નહીં પણ રામનગર-રાનેર વસાવ્યું હોય અને સાથેસાથે સૂર્યપુરમંદિર પણ બંધાવ્યું હોય. પોતાની નમ્રતા અને સૂર્યની મહત્તા બતાવવા એ મંદિરને રામનગર ન બતાવતાં સૂર્યપુરના નામથી ઓળખાવતો હોય. તે પછી તેના વંશજ કીકરાજે ત્યાં પુલ અને નીલકંઠનું મંદિર બનાવ્યાં હોય.

કીકરાજનો પુત્ર ગોપી નિર્ધન બની ગયો હશે. તે સંગીતનિષ્ણાત અને ઈમાનદાર હશે તેથી જ શાહબદાની ગાયિકા સૂરજે પોતાની મૂકી તેને ત્યાં મૂકી હશે અને સંગીતથી તેણે કરેલા સત્કાર સન્માન અને ભક્તિથી ખુશ થઈ ગાયિકાએ પોતાની બધી મિલકત તેને આપી દીધી હોય અને ધન મળતાં ધનિક બની ગયો હોય. તેને પોતાની ધનદાત્રીનું નામ અમર કરવા ભાવના થાય એ સ્વાભાવિક છે.

શાહબદાની વેશ્યાનું નામ પણ સૂરજ હતું. મંત્રી ગોપીએ શાહબદાની વેશ્યા અને પોતાની ધનદાત્રી સૂરજને અમર કરવા સૂરતનો વિકાસ કર્યો હોય, સૂરતને જળમાર્ગ અને સ્થળમાર્ગનું વેપારી કેન્દ્ર બનાવ્યું હોય.

વેશ્યાની જાતિમાં વડી હોય તે અક્ષા કહેવાય છે. તો બનવા જોગ છે કે અક્ષાનગર, અક્ષનગર અને સુરત એમ નામ પડયાં હોય.

બાદશાહ અકબરે સુરતને જીતી લઈ ગોપીને જ સુરતનો મંત્રી બનાવ્યો હોય. અને તે બાદશાહ જહાંગીરના સમયમાં પણ મંત્રી રૂપે ચાલુ હોય.

મંત્રી ગોપી નાગરે સુરતમાં સં. ૧૬૮૭ના મોટા દુકાળમાં જનતાને ભારે મદદ કરી હતી. તેણે વિવિધ ઢોકોપયોગી સ્થાનો તેમ જ ધર્મસ્થાનો બનાવ્યાં હશે. મંત્રી ગોપીએ પોતે અગર તેની પ્રેરણાથી જનસંઘે સુરતમાં સૂર્યપુરમંડળ પાર્શ્વનાથનું જિનાલય બંધાવવું શરૂ કર્યું હતું. મંત્રી ગોપીએ અથવા તેના પરિવારે વિ.સં. ૧૬૭૮ના કાં વ૦ પના રોજ ભટ્ટાં શ્રી વિજયસેનસૂરિ અથવા તેમની આજ્ઞાના ગીતાર્થ મુનિવરના હાથે જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હશે.

ઈતિહાસ કહે છે, સુરતના નાગર વાણિયા જૈન હતા. કેમકે સુરતના નાગર વાણિયા શેઠ સુંદરજી નાગરે વિ.સં. ૧૭૩૬માં વીશસ્થાનક વ્રતતપ શરૂ કર્યું. તપાગચ્છની વિમલશાખાના ભટ્ટાં શ્રી. જ્ઞાનવિમલસૂરિએ સં. ૧૭૬૬ના પો.વ૦ ૮ને બુધવારે શેઠ સુંદરજી માટે વીશસ્થાનકનું નવું સ્તવન બનાવ્યું.

વળી, શેઠ સુંદરજી નાગરની ભાર્યા અમૃતબાઈએ સં. ૧૭૬૬ કે સં. ૧૭૭૬ના મહા સુદિ ૧૧ને બુધવારે આં શ્રી જ્ઞાનવિમલ. સૂરિના હાથે ભગં શ્રી શાંતિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આચાર્યશ્રીએ પણ તે જ દિવસે ભગં શ્રી શાંતિનાથનું સ્તવન રચ્યું.

(- 'સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ' પૃ ૫૪, ૫૫)

આ રીતે સમન્વય સાધતાં સુરતનો ઈતિહાસ વ્યવસ્થિત બને છે.

તે પછી સને ૧૬૮૧ (સં. ૧૭૩૭)માં સુરતનો કેટ બન્યો. સને ૧૬૮૪માં સુરતમાં મરકીનો રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો, જેમાં રોજના લગભગ ૩૦૦ માણસોનાં મરણ થતાં હતાં.

સને ૧૭૬૨માં સુરતમાં હિંદુ-મુસલમાનનું હુલ્લડ થયું. સને ૧૮૬૪માં સુરતમાં રેલવે આવી, ને સ્ટેશન બંધાયું ત્યારથી સુરત અને મુંબઈ વચ્ચે વ્યવહાર જોડાયો. સને ૧૮૬૮માં મોટું સૂર્યગ્રહણ થયું.

સુરતના સંઘપતિઓ -

સુરતના ઘણા જૈનોએ સંઘપતિ બની વિવિધ જૈન તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘો કાઢ્યા હતા; જેમાં અનેક ઐતિહાસિક પ્રસંગો બન્યા હતા.

સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખ -

તેઓ સુરતના વતની શેઠ રાવજી અને તેમનાં પત્ની ગમતાદેના પુત્ર હતા. તેમને (૧)...અને (૨) નવીબાઈ નામે બે પત્નીઓ હતી.

સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખ સં૦ ૧૭૭૦માં તપાગચ્છની વિમલ-શાખાના આ૦ શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિના ઉપદેશથી સુરતથી શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો - પગપાળા યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

આ સંઘમાં ચાર શ્રવેતાંબાર જૈનાચાર્યો અને બીજા મુનિવરો વગેરે આ પ્રમાણે હતા :-

(૧) આ૦ શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ.

(૨) તપાગચ્છીય આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ સંઘના સાગર શાખાના તપાગચ્છીય વડી પોષાળમાં રહેલા ભટ્ટા૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ. તેઓ સંઘમાંથી પાછા વળી અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા.

(૩) તપાગચ્છીય ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયરત્નસૂરિ અથવા ભટ્ટા૦ શ્રી ઋદ્ધિસાગરસૂરિ અથવા અંચલગચ્છીય આ૦ શ્રી અમરસાગરસૂરિ. આમાંના કોઈ આચાર્ય સંઘમાં સાથે હતા.

તપાગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિના શિષ્ય (૬૨) મહો૦ શ્રી લાવણ્યવિજય ગણીવરની પરંપરાના (૬૩) પં૦ શ્રી લક્ષ્મી-વિજય ગણી અને તેમના શિષ્ય (૬૪) પં૦ શ્રી અમરવિજય ગણી વગેરે આ સંઘમાં સાથે હતા.

આ બધા સંઘમાંથી પાછા વળી સં૦ ૧૭૭૦માં નડિયાદમાં ચાતુર્માસ કર્યું હતું. પં૦ શ્રી અમરવિજય ગણીએ સં૦ ૧૭૭૦ના ચાતુર્માસમાં નડિયાદમાં ' સં૦ પ્રેમજીનો સલોકો '- શ્લો૦ ૧૬૧, ગ્રં૦ ૨૪૧ રચ્યો.

(૪) તપાગચ્છની રત્નશાખાના (૬૦) શ્રી હીરરત્નસૂરિની પરંપરાના (૬૩) ભટ્ટા૦ શ્રી દાનરત્નસૂરિના શિષ્ય (૬૪) પં૦

જ્ઞાનરત્ન ગણી, શીઘ્રકવિ ઉદયરત્ન ગણી ઠાં ૭ આ સંઘમાં સાથે હતા.

પં ૦ ઉદયરત્ન ગણીએ સં ૦ ૧૭૭૦ના.....વદિ ૭ ને ગુરુવારે શ્રી સિદ્ધાચલમંડન ભગ૦ ઋષભદેવ સ્તવન (ઢાળ - ૭) બનાવ્યું છે, તેમાં તેમણે ચોથી ઢાળમાં પોપટ, વાહણી, વરસાદ, માળી અને સંઘપતિને ઉદ્દેશીને આલંકારિક વર્ણન કર્યું છે. તેમાં તેઓશ્રી શત્રુજયની યાત્રા કરવા પોપટની પાંખ માગે છે. વૈશાખ-જેઠની વાહણીને સંઘ ઉપર છાયા નાખવા વીનવે છે. પવનને વાહણી લાવવા વિનંતી કરે છે. વરસાદને ઝીણી ઝીણી ખુંદ છાંટવા પ્રાર્થના કરે છે. આઠ માળીને વિવિધ જાતિનાં પુષ્પો લાવવા પ્રેરણા કરે છે.

સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખ અને કપૂરચંદ ભણુશાળીને સંઘના ટૂંકા ટૂંકા પડાવો નાખવા વિનંતી કરે છે ને ભગ૦ શ્રી આદિનાથ દાદાને દર્શન દેવા વીનવે છે.

(જૈનયુગ, વર્ષ : ૩, ૫૦ ૩૪૬ થી ૩૫૧)

(૫) અધ્યાત્મયોગી પં ૦ દેવચંદ્રજી ગણીના શિષ્ય પં ૦ મતિરત્ન ગણી—તેમણે સં ૦ ૧૮૦૪માં પોતાની શ્રી સિદ્ધાચલ તીર્થમાલામાં આ સંઘનું વર્ણન કર્યું છે.

સં ૦ પ્રેમજી પારેખના આ સંઘમાં આચાર્યો, પંચાસો, મુનિવરો, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ મોટી સંખ્યામાં સાથે હતાં. અમદાવાદ, પાટણ, ખંભાત વગેરે સ્થળોના નાના-નાના સંઘો આવી સાથે ભળ્યા હતા. તેનું વિગતવાર વર્ણન કંઈક આ પ્રકારે છે—

વિ ૦ સં ૦ ૧૭૭૦માં દિલ્હીમાં બાદશાહ ફરુખશેઅર (સં ૦ ૧૭૬૯ મહા ૧૦ ૧૦ થી સં ૦ ૧૭૭૫ ફા ૦ સુ ૦ ૬) હતો, ત્યારે અમદાવાદનો કપૂરચંદ ભણુશાળી ઓશવાલ જૈન તેમનો માનીતો શ્રેષ્ઠી હતો. સૂબાઓ પણ તેમને માન આપતા હતા. એ સમયે ગુજરાતમાં ભણુશાળીનો મધ્યાહ્ન તપતો હતો—તેનો ભારે પ્રભાવ હતો.

સં ૦ પ્રેમજી પારેખે તેમની મદદ માગી હતી અને તેમની સહાયથી સં ૦ ૧૭૭૦ના ચૈ ૦ સુ ૦ ૧૦ ના રોજ તેમણે સુરતથી સંઘ કાઢ્યો હતો. તે સંઘ ભરૂચ, સોજીત્રાના રસ્તે થઈ ઘોળકા આવ્યો ત્યારે અહીં નાના ત્રણ સંઘો આવી તેમાં ભળ્યા હતા.

(૧) અમદાવાદથી કપૂરચંદ લણ્ણશાળીએ સંઘ કાઢ્યો. તેમાં નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના વંશના શેઠ હીરજી ઝવેરી, શેઠ સ્તના-સૂરા, શાં વર્ધમાન, શાં નિહાલચંદ સોની, શાં હરખચંદજી વગેરે તથા પાટણના અને ખંભાતના જૈનોને પણ સાથે લીધા હતા.

(૨) ખંભાતથી જૈનોની ટોળી.

(૩) પાટણથી જૈનોની ટોળી.

ધોળકાથી પાલિતાણા જવાનો રસ્તો ભય ભરેલો હતો. કારણ કે કાઠીઓ ધાડ પાડી સંઘને અને યાત્રાળુઓને લૂંટી લેતા હતા. આથી સંઘને અહીંથી સંઘરક્ષાની પાકી વ્યવસ્થા કરવી પડતી હતી.

કપૂરચંદ લણ્ણશાળીએ આ સંઘની રક્ષા માટે પાકો ખંદોખસ્ત કર્યો હતો. સંઘની સાથે ખંદૂકધારી આરખોની બાદશાહી ફેળ હતી; જેમાં ૪૦૦ ઘોડેસવારો અને ૫૦૦ પગપાળા સૈનિકો હતા. કપૂરચંદ લણ્ણશાળી રસ્તાનાં ગામોમાં જે જે રાજાની સરહદમાં ભય તે તે રાજાને જ સંઘના વળાવા તરીકે સાથે લઈ લેતા અને તેમની સરહદ પૂરી થતાં તે તે ઠાકોરને શિરપાવ આપી વિદાય કરવામાં આવતા.

કપૂરચંદ લણ્ણશાળીએ સૈનિકો તથા યાત્રાળુઓને સૂચવી દીધું હતું કે કાઠીઓ આવે તો તેમનો ભરહાર સામનો કરવો. સામનો કરનારને ઇનામ, પગાર કે આજીવન સવલતો આપવાની બાંહેધરી પણ આપી હતી.

આ સૂચનાઓ સાથે મક્કમ પગલે સંઘ ધોળકાથી નીકળ્યો. સંઘે (૧) ધોળકા, (૨) ગાંગડ, (૩) ખરોલ, (૪) ધંધુકા, (૫) નાવલ વાઢેલા, (૬) લોલિયાણા, (૭) ધારુકુ, (૮) સુસરા-સણોસરા, (૯) હુંઢણ-ખદરગામ, અને (૧૦) પાલિતાણા.

આ દિવસો દરમિયાન સંઘને લૂંટવા માટે કાઠીઓએ ધાડ પાડી હતી પરંતુ લણ્ણશાળીની રક્ષણ વ્યવસ્થાના કારણે તેઓ ફાવ્યા નહીં.

ધંધુકા પછીના પડાવથી સંઘ જ્યારે ઊપડ્યો અને નાવલ વાઢેલા જવાનો હતો ત્યાં રસ્તામાં ધાડપાડુઓ ત્રાટક્યા. મારામારી

શરૂ થઈ. સામસામી બંદૂકો છૂટી. આ ધમાલમાં હાથી કાઠીની ઘોડી મારી ગઈ. ધાડપાડુઓ ત્યાં નાઠા અને સંઘ ક્ષેમકુશળ નાવલ-વાઢેલા પહોંચી ગયો.

કાઠીઓએ નાવલ-વાઢેલા અને લોલિયાણા વચ્ચે રસ્તામાં ધાડુ' મોકલ્યું. અહીં એક વાણિયો યાત્રાળુ બરછી લઈ કાઠીઓની સામે લડ્યો ત્યારે કાઠીઓ નાહિંમત બની નાસી ગયા. સંઘ લોલિયાણા પહોંચી ગયો. ભણશાલીએ આ બહાદુર વાણિયાને ભારે રકમનું ઇનામ આપ્યું. સંઘ લોલિયાણામાં ત્રણ દિવસ રોકાયો.

તે પછી દ્વારકા ગયો. તે ભાવનગરની સરહદનું ગામ હતું. ભાવનગરના રાજવી ભાવસિંહજીએ દ્વારકામાં આવી સંઘ પાસે દ્વાણ માગ્યું. ભણશાલીએ દ્વાણ આપવાની સાફ ના પાડી. પરિણામે મામલો બગડ્યો. આથી સંઘને અહીં સાત દિવસ સુધી રોકાવું પડ્યું અને સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખે રાજા મલસિંહને સીધા મળી શાંત પાડી, મનાવી વેળાવા તરીકે પોતાની સાથે લીધો. તેની સરહદ પૂરી થતાં સંઘવીએ તેને શિરપાવ આપી ખુશ કરી રવાના કર્યો.

ગારિયાધારની ગોહેલ ગાદીએ અનુક્રમે (૧૬) ઠાં શવેળ, (૧૭) ઠાં સરતાનજી, (૧૮) ઠાં કાંધાજી અને (૧૯) ઠાં પૃથ્વીરાજજી થયા હતા.

(- પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૧૬૧)

પાલિતાણાના (૨૦) ઠાકોર કાંધાજીનો પુત્ર (૨૧) ઠાં પૃથ્વી-રાજજી ઢાલ-વાળા સાથે લઈને ઢુંઢણ બંદર ગામ સુધી સામે આવ્યો હતો.

સંઘે સં ૧૭૭૦ના વૈ ૦ વ ૦ પના રોજ પાલીતાણામાં લલિતા સરોવરના કિનારે પડાવ નાખ્યો. સંઘ ખીજે દિવસે શત્રુજય તીર્થ ઉપર ચડવા લાગ્યો. સંઘે માર્ગ વચ્ચે આવતી ઘોળી પરબ, નીલ પરબ, કુમાર કુંડ, સુંદર પરબ, ભવાનીવાળો, હીંગળાજનો હડો, સાલા કુંડ અને હીરાબાઈની પરબ (અધૂરો કુંડ) વગેરે સ્થાને વિસામો લીધો અને આગળ વધ્યો, દાદાનાં દર્શન કર્યાં.

સંઘ વૈ ૦ વ ૦ ૬ થી અમાસ સુધી હમેશાં શત્રુજય તીર્થ ઉપર ચડી શ્રી આદીત્ય દાદાની યાત્રા કરી દાદાનાં દર્શન કરતા. તે જ

સમયે ત્યાં વરસાદ થયો. ઉપાં શ્રી ઉદયરત્ને પોતાના “શત્રુન્જય લેટચો રે” સ્તવનમાં આ ઘટનાની નોંધ લીધી છે.

આ સંઘમાં ૪ જૈનાચાર્યો, ૩૦૦ મુનિવરો, ૪૦૦ ગવૈયા-લોજકો અને ૧૭૦૦ ગાડાંઓ હતાં.

શત્રુન્જય ઉપર હમ્મેશાં સ્નાત્રપૂજા, સત્તર લેદી પૂજા, વાજિંત્રો-ગીત અને દાંડિયારાસની રમઝટ સાથે ભણાતી હતી. દાદાને નિત આંગી ચડાવાતી. સંઘનો પડાવ નીચે લલિતા સરોવરના કિનારે હતો પણ ઘણા યાત્રાળુઓ હમ્મેશાં ઉપર ચડતા હતા અને સાંજે નીચે આવી જતા હતા.

પાલિતાણુ નગરમાં પણ ભગં શ્રી આદીશ્વરના જિનાલયમાં નિત્ય પૂજા, આંગી અને રાત્રિજગો-ભાવના યેસતી અને પ્રભાવનાઓ થતી રહેતી. મુનિઓનાં રોજ વ્યાખ્યાન પણ ચાલુ હતાં.

સંઘમાં સાથે ત્રણ-ચાર નાના સંઘો ભળેલા હતા તેમ ખીજા લગભગ ૩૬૦ ગામોના જૈનો હતા.

પાલિતાણુના ઠાકોર કાંધાળએ સંં ૧૭૦૭માં શેઠ શાંતિદાસ, શેઠ રતના સૂરા અને તપાગચ્છની પેઢી સાથે તીર્થના રખોપાનો કરાર કર્યો હતો.

(પ્રકં ૪૪,)

સંઘપતિ પાલિતાણુના ઠાકોરને કરાર મુજબ રકમ આપવા તૈયાર હતા પણ તેમાં ગરબડ ઊભી થઈ. પાલિતાણુના યુવરાજ પૃથ્વીરાજને સુરતી લાલાનો માતબર સંઘ જોઈને લોભ લાગ્યો અને કરારનો ભંગ કરી વધુ રકમ લેવાની ઇચ્છા દર્શાવી.

યુવરાજ પૃથ્વીરાજે વૈશાખી અમાવાસ્યાના દિવસે સંઘપતિ પાસે જઈ મુંડકાના રૂા. ૧૬૦૦૦ સોળ હજાર માગ્યા. કપૂરચંદ લણુશાળીએ સાફ સંભળાવી દીધું કે એક પાઈ પણ નહીં મળે. આ રકમ માટે ભાંજગડ ચાલી.

પાલિતાણુના વેપારી વાણિયા અને બારોટો વચ્ચે પડચા. રકમ ઘટતાં ઘટતાં રૂા. ૬૦૦૦ છ હજાર અને છેવટે ત્રણ હજાર સુધી આવીને અટકી પરંતુ મામલો સુધર્યો જ નહીં. આ ભાંજગડમાં છ દિવસો પસાર થઈ ગયા.

કપૂરચંદ્ર ભણુશાળીએ જેઠ સુદિ આઠમના રોજ સંઘને અહીંથી નીકળી જવાની ગોઠવણુ કરી પણુ વેપારી અને બારોટોએ આવી ભણુશાલીને સમજાવ્યા કે સંઘપતિ માળા પહેરે નહીં ત્યાં સુધી જવાય નહીં. માટે એક દિવસ રહી જાઓ. મામલો સુધરી જશે. માળા પહેરીને જાઓ.

ભણુશાળીએ કરડાકીમાં રોકડું પરખાવી દીધું.—“અમે માન્યા તો દેવ નહીં તો પાષાણુ.” (—કડી : ૧૩૨)

આઠમે મામલો કંઈ સુધર્યો નહીં. સંઘે નોમની સવારે પ્રયાણુ કર્યું. ઠાકોરે લલિતા સરોવરના કિનારે પોતાના ભાઈતો; ઠાકરડાઓ, કોળીઓ વગેરેને બોલાવી આડા ઊભા રાખ્યા અને સંઘને રોકી રાખવા સામસામી મારામારી ચાલી. ઠાકોરના માણસોએ સંઘ ઉપર ભાલાં, તીર, પથ્થરગોળા વગેરે ફેંક્યા.

સંઘના રક્ષકોએ વળતાં તેમની ઉપર બંદૂકની ગોળીઓ છોડી. આ મારામારીમાં ઠાં પૃથ્વીસિંહનો ભાઈ અને ધીજી વીશ માણસો મરાયા. નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના વંશના શેઠ હીરજી ઝવેરીએ વચમાં પડી સંઘના રક્ષકોને લગભગ શ્રી આદીશ્વરની આજુ આપી આ મારામારીથી રોક્યા અને મામલો શાંત પડ્યો.

શેઠ હીરજી ઝવેરીને થયું કે સંઘને અપયશ મળશે, માટે માંડવાલ કરી કામ લેવું ઠીક છે. તેમણે સંઘવી પાસેથી ઠાકોરને સંતોષ થાય તેટલી રકમ અપાવી મામલો સુધારી લીધો.

પછી જેઠ સુદિ ૧૦ ના રોજ સંઘવી અને તેમની બે પત્નીઓએ આં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિના હાથે તીર્થ ઉપર સંઘમાળા પહેરી. તે પ્રસંગે તેઓએ તથા યાત્રાળુઓએ વ્રત-પચ્ચક્રખાણુ સ્વીકાર્યા.

સંઘપતિની શરૂઆતથી જ ભાવના હતી કે શ્રી શત્રુજય અને શ્રી ગિરનારની યાત્રા કર્યા પછી સંઘને પાછો સુરત લાવવો; પરંતુ કાઠીઓતું તોફાન અને મુંડકાની રકબકમાં ઘણા દિવસો પસાર થઈ ગયા તેથી સૌના મન ઉઠાસ બની ગયાં હતાં અને સૌ જલદી પાછા જવા માટે ઉતાવળા થઈ ગયા હતા. વળી ચોમાસું નજીક આવતું હતું. આથી સંઘે અહીંથી પાછા વળી જવાનો નિર્ણય કર્યો.

સંઘે પાલિતાણુથી નીકળી મોટાં મોટાં મુકામોએ પડાવ નાખ્યા.

હુંઢણુખંદર ગામ, મોતલી, થાણા, લોલિયાણા, પીપળિયું, નાવલિયા-
ઢેલી અને ઘંધુકા થઈ ઘોળકા પહોંચી ગયો. અમદાવાદ, પાટણ
અને ખંભાતના નાના સંઘો અહીંથી છૂટા પડ્યા. સંઘવી પ્રેમજી
પારેખનો સંઘ સીધા રસ્તે થઈ સુરત જઈ પહોંચ્યો.

આ સંઘનું વર્ણન નીચેના ગ્રંથોમાં આલેખાયેલું મળે છે.—

(૧) પં૦ સુખસાગર ગણી કૃત ‘પ્રેમવિલાસરાસ’ કડી : ૪૫.

(૨) પં૦ અમરવિજય ગણી કૃત ‘સંઘપતિ પ્રેમજીનો સલોકો’
શ્લોકો ૧૬૧ થી ૨૪૧.

(૩) શીઘ્રકવિ મહો.૦ ઉદયરત્ન ગણીકૃત ‘સિદ્ધાચલમંડન
ઋષભદેવ સ્તવન’ ઢાળ : ૯

(૪) ઉપા.૦ દેવચંદ્ર ગણી શિષ્ય પં૦ મતિરત્ન ગણીકૃત
‘સિદ્ધાચલ તીર્થમાળા’ સં૦ ૧૮૦૪

એક લેખ મળે છે.—

“શા. પ્રેમજી ચૂલી અટકનાવી વીશા શ્રીમાળીએ સં૦ ૧૭૮૮ના
મહાસુદિ ૬ ને શુક્રવારે શત્રુજય તીર્થમાં તપાગચ્છના ભટ્ટા. શ્રી
સુમતિસૂરિના હાથે ભ૦ શ્રી ચંદ્રપ્રભની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.”

(- એપીગ્રાફિયા ઇંડિકા ભા. ૨, પ્રક૦ ૬ લેખ નં૦ ૩૭)

કપૂરચંદ ભણુશાળી તથા અનૂપસિંહ ભંડારી—

કપૂરચંદ ભણુશાલી અમદાવાદનો ઓશવાલ જૈન હતો. મોટો
ઘનાઢય અને જૈન સંઘનો અગ્રણી હતો. દિલ્હીના બાદશાહ ફરુખ-
શેઅર (સં૦ ૧૭૭૦ ના મહાવદિ ૧૦થી સં૦ ૧૭૭૫ના ક્ષા.૦
સુ.૦ ૯) નો તે માનીતો મહાજન હતો. ખોળ હજીર (હમીર)
સૂબાનો દીવાન હતો. શૂરો અને વીર હતો. કોઈ માનવી તેની
આજ્ઞા ઓળંગી શકતો નહોતો. જે તેનો વિરોધ કરે તેનો
‘જગદીશ રુકચો’ એમ સમજવું. જે નમતો આવે તેની તે કદર
કરતો—લેટ, ઇનામ પણ આપતો. પ્રજા ઉપર કોઈ જુલમ થાય તો
જુલમ કરનારની સામે તે ઝૂઝતો હતો; છતાં તે ધર્મપ્રેમી શ્રાવક
હતો. વળી, વટનો કટકો હતો તેથી તે પોતાનું ધાર્યું કરતો હતો.
રાજ્યના અમલદારો પણ તેનાથી ડરતા. આથી તે સૌને આંખના

કણુ માફક ખટકતો હતો. અમલદારો તે ઈચ્છતા હતા કે પ્રસંગ આવે લણુશાલીને ઉખેડી નાખવો. એવા એ પ્રસંગો ઉપસ્થિત થયા.

(૧) મદન ગોપાલ — એ ઉત્તર ભારતનો મોટો શરીફ હતો. આજે તેના નામનો દિલ્હીમાં મહોલ્લો છે અને અમદાવાદમાં એની હવેલી પ્રસિદ્ધ છે. તે ફિરોજ ગિઝની સાથે અમદાવાદમાં ખબનચી તરીકે આવ્યો હતો. તેના માણસ ઉરિરામે સં ૧૭૭૧ (ઈ. સ. ૧૭૧૪)ની હોળીમાં અમદાવાદમાં એક મુસલમાનની છેડતી કરી, આથી મુસલમાનો એકત્ર થઈ મદનગોપાલની હવેલી બાળવા માટે ઊપડયા. તે ટોળું ઝવેરીવાડમાં આવ્યું કે તરત કપૂરચંદ લણુશાલીએ ઝવેરીવાડના દરવાજા બંધ કરી પોતાના સૈનિકોને મુસલમાન ટોળા ઉપર બંદૂકની ગોળીઓ છોડવા હુકમ કર્યો. સૂબાએ નગરના મોટા આગેવાનોને સાથે રાખી વચ્ચે પડી રમખાણુ શાંત પાડ્યું.

આ મામલાની હકીકત દિલ્હીના બાદશાહ પાસે પહોંચી. બાદશાહે કપૂરચંદ લણુશાલીને પકડાવી કેદમાં પૂર્યાં. મુસ્લિમ મુદલાએ લાગવગ વાપરી તેને છોડાવ્યો. છૂટીને અમદાવાદ આવ્યો ત્યારે લોકોએ એને પ્રશંસાનાં પુષ્પોથી વધાવ્યો. આ પ્રસંગને ઉદ્દેશીને એ વખતે અમદાવાદમાં રાસડો જોડાયો હતો કે — “ હાર્યો હાર્યો મદનગોપાલ, જીત્યો જીત્યો કપૂરશા ઓશવાલ.”

વિ. સં ૧૭૭૧ (ઈ. સ. ૧૭૧૪-૧૫)માં સાબરમતી નદીમાં પૂર આવ્યું તેથી અમદાવાદને ઘણું વેકવું પડ્યું.

(૨) અનૂપસિંહ ભંડારી — દિલ્હીનો બાદશાહ ફરુખશેઅર સં. ૧૭૭૬ (ઈ. સ. ૧૭૧૯)માં સૈયદોના હાથે મરાયો. પછી ગુજરાતના સૂબાએ પણ બદલાયા. રાજા અજિતસિંહ સને ૧૭૨૦માં અમદાવાદનો સૂબો બન્યો. તેણે ગુજરાતની વ્યવસ્થા માટે અનૂપસિંહ ભંડારીને પોતાના વતી અમદાવાદ મોકલ્યો. અનૂપસિંહ ભંડારી ઓશવાલ જૈન હતો. રાજ્યવ્યવસ્થામાં અતિક્રુશળ હતો. પોતાના કાર્યની આડે આવનારની સામે કડક હાથે કામ લેતાં તે પાછી પાની કરે એવો નહોતો. અમદાવાદના જૂના અમલદારોએ ‘કાંટાથી કાંટો નીકળે’ એ કહેવત અનુસાર કપૂરચંદ લણુશાલી વિરુદ્ધમાં અનૂપસિંહના કાન ભલેચ્યાં.

કપૂરચંદ લણ્ણશાલી પોતે જે પગારદાર પાસવાનોને રાખતો હતો તે બધા શસ્ત્રધારી હતા. ભંડારી કોઈને અન્યાય થતાં ગુનેગારને જેલમાં પૂરે તો આ પાસવાનો તેને બળબળરીથી છોડાવી દેતા હતા. આથી ભંડારીએ ગુસ્સે થઈ સં૦ ૧૭૭૬-૭૭માં લણ્ણશાલીનું હિચકારું ખૂન કરાવ્યું.

(- મુંબઈ ગેઝેટિયરના પૃ. ૨૬૮માં અંગ્રેજીમાં ગુજરાતનો ઇતિહાસ, નર્મદાશંકરે પોતાના ' ગુજરાત સર્વસંગ્રહ ' પૃ. ૩૨માં તે અંગ્રેજી-નું ' કરેલું' ભાષાંતર; ' સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ-પ્રસ્તાવના ' પૃ. ૭૧ થી ૭૩)

કપૂરચંદ લણ્ણશાલીનું ખૂન થવાથી તેના વંશજે સુરત જઈ વસ્યા. થોડાં વર્ષો પહેલાં સુરતમાં શા૦ માણેકચંદ રૂપચંદ લણ્ણશાલીની પેઢી પ્રસિદ્ધ હતી. તેના ઘરની આસપાસનો વિભાગ આજે પણ લણ્ણશાલીનો મહોલ્લો કહેવાય છે. લણ્ણશાલી વંશના એક ભાઈએ ' ગુજરાત સમાચાર ' અને ' દાંડિયો ' નામનાં સમાચાર-પત્રો કાઢ્યાં હતાં, જે ખૂબ લોકપ્રિય હતાં.

૨ સંઘપતિ કચરા કીકા —

એ શા૦ રવજી શ્રીમાલીના વંશનો હતો. તેને બે ભાઈઓ હતા. એ ત્રણે ભાઈઓ પાટણથી સુરતમાં આવી વસ્યા. તેણે બે તીર્થસંઘો કાઢ્યા હતા. (૧) શ્રી સમ્મેતશિખર મહાતીર્થનો સંઘ સં૦ ૧૭૯૪ અને (૨) શ્રી શત્રુઞ્જય મહાતીર્થનો સંઘ સં૦ ૧૮૦૪.

(૧) સંઘવી કચરા કીકા પટણીએ અધ્યાત્મયોગી શ્રી. દેવચંદ્રજી મહારાજના ઉપદેશથી સં૦ ૧૭૯૪માં શ્રી ' સમ્મેતશિખર મહાતીર્થનો યાત્રાસંઘ ' કાઢ્યો હતો. તેમાં સાધુ-સાધ્વી સાથે નહોતાં. માત્ર શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ જ હતાં. શ્રી. દેવચંદ્રજી મહારાજે પોતાની પાસે લણ્ણતા અમહાવાહના શા૦ લાલચંદના પુત્ર પૂંજશાહ વિદ્યાથી-ને ધર્મક્રિયા કરાવવા માટે આ સંઘમાં સાથે મોકલ્યો હતો. સંઘ સુરતથી વહાણમાં નીકળી કલીકોટ (કલકત્તા) પહોંચ્યો. ત્યાં ભગ૦ શ્રી પાર્શ્વનાથની સેવા-પૂજા કરી.

ત્યાંથી નીકળી મહુદાબાદ થઈ મધુવન (શિખરજી) પહોંચ્યો. તે સમયે ત્યાં પાલગંજ રાજાએ જોહુકમીથી સંઘને યાત્રા કરવા મનાઈ

કરી; પરંતુ તે જ રાત્રે ભોમિયાદેવે ખુશાલચંદનું રૂપ બનાવી પૂજા શાહને સ્વપ્નમાં દર્શન દીધાં.^૧ તેણે પૂજાશાહના મુખથી યાત્રાના અંતરાયની વાત જાણી. પૂજાશાહને સાથે લઈ શ્રી નંદીશ્વર તીર્થ તરફ ભગ૦ શ્રી સીમંધર સ્વામીનું સમવસરણ વગેરે યાત્રાઓ કરાવી ને સાથેસાથ શ્રી સમ્મેતશિખર મહાતીર્થની યાત્રા ખુલ્લી મુકાવી. સંઘને યાત્રા કરવાની અનુકૂળતા કરી આપી.

પછી સંઘ શિખરજી મહાતીર્થથી નીકળી રાજગૃહી, ચંપાપુરી, બ્રાહ્મણકુંડ, ક્ષત્રિયકુંડ, પાવાપુરી, મથુરા, આગરા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી ગુજરાતના પાટણ થઈ સુરત આવ્યો.

પૂજાશાહ આ યાત્રાઓ કરી પૂજ્ય શ્રી દેવચંદજી મહારાજની આજ્ઞા લઈ સુરતથી અમદાવાદ આવ્યો, તેણે સં૦ ૧૭૬૬ના વૈ૦ સુ૦ ૬ ના રોજ અમદાવાદમાં પરમ સંવેગી શ્રી સત્યવિજયજી ગણીની પાસે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી. ગુરુજીએ તેનું નામ ઉત્તમવિજય રાખ્યું. ભણીગણીને તેઓ પંચાસ પદવીધારી બન્યા. સં૦ ૧૮૨૭ના મહા સુદિ ૮ ના રોજ અમદાવાદમાં તેઓ કાળધર્મ પામ્યા. તેમના શિષ્ય ઉપા૦ પદ્મવિજય ગણીએ સં૦ ૧૮૨૮માં 'પં૦ ઉત્તમવિજય ગણીરાસ' રચ્યો છે, તેમાંથી એમના જીવનની આંખી મળે છે.

(— ૫૦ ૪૩)

(૨) સં૦ કચરા કીકાએ સં૦ ૧૮૦૪ના કા૦ સુ૦ ૧૩ને મંગળવારના રોજ સુરતથી શત્રુજયની યાત્રા કરવા માટે જલ-સ્થળ માર્ગનો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. શા૦ રૂપચંદ કચરા પણ આ સંઘમાં ભાગીદાર બન્યા હતા. સંઘ સુરતથી નીકળી વડાણ દ્વારા ડુમસ થઈ ભાવનગર આવ્યો. ભાવનગરથી કા૦ વ૦ ૧૩ના રોજ નીકળી પગરસ્તે વરતેજ, કનાડ, તથા ગારિયાધારના રસ્તે થઈ પાલિતાણા પહોંચ્યો. સંઘે લલિતાસરોવરના કાંઠે પડાવ નાખ્યો.

સં૦ કચરા કીકા તથા સં૦ રૂપચંદ કચરા એ બંને સંઘપતિઓએ

૧. આ સદીમાં ઘણા ખુશાલચંદ થયા છે. (૧) સુરતના સંઘપતિ કપૂરચંદનો પુત્ર, (૨) નગરશેઠ ખુશાલચંદ સ્વ૦ સં૦ ૧૮૪૦, (૩) નગરશેઠ ખુશાલચંદ સ્વ૦ સં. ૧૮૦૫.

મહા સુદિ ૩ ના દિવસે શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થમાં 'તીર્થમાળા' પહેરી હતી.

શ્રી અંચલગચ્છના ભટ્ટાં શ્રી ઉદયસાગર સૂરિ, અધ્યાત્મયોગી પંચ દેવચંદ્ર ગણી તેમના શિષ્ય મુનિ શ્રી મતિરત્ન ગણી તથા તપાગચ્છના મહોં શ્રી યશોવિજય ગણીની ચતિપરંપરામાં થયેલા ઉપાં શ્રી સુમતિવિજય ગણી વગેરે સંઘ સાથે સુરતથી આવ્યા હતા. અને તપાગચ્છની સંવેગી શાખાના પંચ શ્રી સત્યવિજય ગણીની પરંપરાના પંચ શ્રી જિનવિજય ગણીના શિષ્ય પંચ શ્રી ઉત્તમવિજય ગણી તથા અંચલગચ્છના ભટ્ટાં શ્રી ઉદયસાગરસૂરિના શિષ્ય ત્યાગી, વૈરાગી અને તપસ્વી પંચ યોગવિમલ ગણી વગેરે ભાવનગરથી સંઘ સાથે જોડાયા હતા.

શેઠ કચરા કીકાના પુત્ર (૧) તારાચંદ તથા (૨) રૂપચંદ અને પૌત્રો (૧) બાલચંદ તથા (૨) મીઠાચંદ વગેરે સંઘમાં સાથે હતા.

આ સંઘ પાલિતાણુ પહોંચ્યો ત્યારે ખંભાત, ઘોઘા, ભાવનગર, પાટણ, વેરાવલ તેમ જ દક્ષિણ તરફનાં ઘણાં શહેર-ગામોના યાત્રાસંઘો અહીં આવી મળ્યા હતા.

ભટ્ટાં શ્રી ઉદયસાગર ગણીએ સંચ ૧૮૦૪ના પોષ સુદિ ૧૫ને સોમવારે શ્રી શત્રુઙ્ગ્યતીર્થમાં 'સ્નાત્રપંચાશિકા' રચી. પંચ શ્રી દેવચંદ્ર ગણીએ શ્રી 'સિદ્ધાચલનુ' સ્તવન' રચ્યું અને તેમના શિષ્ય શ્રી મતિરત્ન ગણીએ શ્રી 'સિદ્ધાચલતીર્થ'નો રાસ' રચ્યો.

સંચ કચરા કીકાએ સંચ ૧૮૧૦ના મહા સુદિ ૧૩ને મંગળવાર (શનિવાર)ના રોજ પંચ શ્રી દેવચંદ્ર ગણીના ઉપદેશથી શ્રી શત્રુઙ્ગ્યતીર્થ ઉપર ૬૦૦૦ છ હજાર રૂપિયા ખરચીને ભગં શ્રી સુમતિનાથ વગેરે જિન પ્રતિમાઓનો પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ કરાવ્યો અને તેમાં સાથેના સર્વ આચાર્યભગવંતોના હાથે વિવિધ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સંચ તારાચંદ સંચ કચરા કીકાનો પુત્ર હતો. તારાચંદને ધરમચંદ નામે પુત્ર હતો. ક્ષેત્રચંદ નામે કાકા હતા અને ક્ષેત્રચંદને ઝવેરચંદ નામે પુત્ર હતો.

(૩) સંઘપતિ તારાચંદ્ર—

તયાગચ્છના સંવેગી ગીતાર્થ મુનિરાજ પં૦ ઉત્તમવિજયજી ગણી અને પં૦ પદ્મવિજયજી ગણીએ સં૦ ૧૮૦૫થી ૧૮૧૦ સુધી સુસ્તમાં રહીને યતિવર શ્રી સુવિધિ વિજયજી પાસે વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હતો. તેનો ખરચ સં૦ તારાચંદ્રે આપ્યો હતો. સં૦ ૧૮૧૩-૧૪માં તેમની પાસે ઉપધાન વહન કર્યાં હતાં અને માલારોપણનો મોટો દત્તસવ ઊજવ્યો હતો. સં૦ તારાચંદ્રે એ છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ કાઢ્યા હતા.

(૧) મોરવાડાનો ગોડી પાર્શ્વનાથનો યાત્રાસંઘ—

સં૦ કચરા કીકાએ સં૦ ૧૮૦૪માં શ્રી શત્રુઞ્ચ મહાતીર્થનો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો, એ આપણે ઉપર જોઈ ગયા. હવે તેના પુત્ર સં૦ તારાચંદ્રે શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢવાનો નિર્ધાર કર્યો.

તેણે કાકા કૃતેચંદ્રની સંમતિથી શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં અષ્ટોત્તરી સ્નાત્રપૂજા લણાવી. સં૦ ૧૮૨૧ના માગશર સુદિ ૭ ને સોમવારે કાકા કૃતેચંદ્રની આજ્ઞા મેળવી સુરતના જૈન સંઘને એકત્ર કરી તેની પાસે ગોડીજીનો યાત્રાસંઘ કાઢવાની રજા માગી અને સંઘમાં પધારવા સૌને આમંત્રણ આપ્યું.

સંઘે તેને રજા આપી. સં૦ તારાચંદ્રે સુરતનાં સમસ્ત જિનાલયોમાં અટ્ટાઈ મહોત્સવ શરૂ કરાવ્યો અને સં૦ ૧૮૨૧ના માગશર વદિ ૨ ને ગુરુવારે સુરતથી ગોડી પાર્શ્વનાથનો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો.

આ સંઘની મુખ્ય દોરવણી આપનાર સંઘપતિનો મહેતો હતો. તે બાલબ્રહ્મચારી દયાળુ જૈન હતો.

તેણે અંચલગચ્છના લટ્ટા૦ શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ, તેમના શિષ્ય ઉપા૦ શ્રી જ્ઞાનસાગર ગણી, તપાગચ્છની સાગરશાખાના લટ્ટા૦ શ્રી પુષ્પસાગર ગણી, તપાગચ્છના સંવેગી ગીતાર્થ પં૦ ખુશાલવિજય ગણી, આગમિક ગચ્છના લટ્ટા૦ શ્રી રત્નસૂરિ, તેમના શિષ્ય પં૦ હેમચંદ્ર ગણી વગેરે યતિવરો-મુનિવરોને સુરતથી આ સંઘમાં સાથે લીધા હતા.

તે પૈકીના ભટ્ટાં શ્રી પુણ્યસાગરસૂરિ અને ઉપાં શ્રી જ્ઞાન-સાગર ગણી પાલનપુરથી પાછા વળ્યા હતા.

ન્યારે પંન્યાસ શ્રી અમૃતાનંદગણીના મુનિશ્રી યોગવિમલજી આખૂ આવીને સંઘની સાથે ચાલ્યા હતા.

વળી, તપાગચ્છની સંવેગી શાખાના મુનિવર પં શ્રી ઉત્તમ-વિજયજી ગણી વગેરે મુનિવરો રાધનપુરથી સંઘની સાથે થયા હતા.

આ સંઘમાં સુરત, પાટણ, દમણ, દીવ, વ્યારા, સોનગઢ, રાનેર, વરિયાવ, જંબૂસર, પાકરા, દશપરા, કેરાબ, આછોદ, આમોદ, ચાંપાનેર, ખંભાત, બોરસિદ્ધ, પેટલાદ, મહુધા, કપડવણજ, સોઝંતરુ, નડિયાદ, વૈરાટનગર, કટોસણ, સાણંદ, બહિચેલ, કડી, ભાવનગર, ઘોઘા, પાલિતાણા, જૂનાગઢ, વાવ, ચિરા, સાયલપુર (સાંતલપુર), વગેરે ગામોના નાના-મોટા જૈન સંઘો તથા છૂટક જૈનો વગેરે આવીને જોડાયા હતા.

આ સંઘે વિવિધ જૈન તીર્થો અને મોટાં નગરોની યાત્રા કરી હતી. સંઘ સં ૧૮૨૧ના માગં વં ૨ ના દિવસે સુરતથી નીકળી અનુક્રમે કતારગામ, કઠોર, ચોકી, પાનોલી, અંકલેશ્વર, રેવાતટ, ભરુઅચ્છ (દેરાસરં ૨૭), છાણી (દેરાં ૫), અડાસ, કરમસદ (શાંતિ જિનમંદિર ૧), ખેડા (દેરાં ૧), ઉપપુર (વાસ) (દેં ૧), વટુઆ, સરલપુરા (શ્રી મુનિસુવત સ્વામિ દેરાં ૧), પોષ વઢ ૧ અગર ૧૦ રાજનગર - શ્રીનગર - રાજદ્રંગ - અમદાવાદ (મોટાં દેરાં ૬૮, કુલદેરા ૩૦૧), નરુડુ (શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ દેં ૧), વળાદ, પેથાપુર (દેં ૧), માણસા (દેં ૧) કુકરવાડા (દેં ૧), કડી દેં ૨) વીસ-નગર (દેં ૬), ગૂંબ (દેં ૧), વડનગર (દેં ૧૦), સિંહપુર (દેં ૨), તારંગાતીર્થ, ખેરાલુ (દેં ૧), વડગામ (દેં ૧) વગદા સમૌ (દેં ૧), આણંદપુર (દેં ૧), મગરવાડા (શ્રી માણિભદ્ર યક્ષેક મંદિર ૧), પાલનપુર (દેં ૨૩), ભૂતેડી, ઠાંતીવાડા (દેં ૧), હણાદ્રા (દેં ૧) ક્ષાં સું ૭ શનિ-વારથી ક્ષાં સું ૧૫ આબુતીર્થ (દેં ૫), ક્ષાં વં ૧ ઢકાપુર (દેં ૧), ધવલી (દેં ૧), ભટાણા (દેં ૧), પાલનપુર,

સિદ્ધપુર (દેં ૧૭), પાટણુ , રૂપપર , (દેં ૧), ચાણુરમા (દેં ૧), પાટણુ, કુણુગર, (દેં ૩), શંખેશ્વર તીર્થ, ભીલોટા, કોરડા, જ્જમ, સોઈગામ (શ્રી આદિનાથ દેં ૧), ખેણુપ (દેં ૧), ઊચોસણુ (દેં ૧) થઈ ને વૃષડી - વરખડી આવ્યો હતો. અહીં ગોડી પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી.

અહીં સંઘપતિ તારાચંદ, સંં રત્નકુમારી, પુત્ર ધરમચંદ, પુત્રવધુ, કુરડીખેન કુલખાઈ, તેના પુત્રની વહુ તથા સંઘપતિનો ભાણેજ શ્રી ગોડીદાસ એમ સાત જણાને સંઘપતિની માળા પહેરાવવામાં આવી.

સંઘ અહીંથી પાછો વળી, મોટાં મોટાં મુકામો કરી સુઈગામ, રાધનપુર, કુણુસર, વિસલપુર, ખેડાવાસુ, છાણી, મીરજેત્ર, ઈંટોણુ અને અંકલેશ્વર થઈ ને સુરત પહોંચી ગયો.

અંચલગચ્છના ઉપાં શ્રી જ્ઞાનસાગર ગણીએ (૬૩) ભદ્રાં શ્રી પુણ્યસાગરસૂરિની પ્રેરણાથી સંં ૧૮૨૧માં સુરતમાં 'તીર્થમાલા' (ઢાળ-૧૨) રચી છે.

ઉપાધ્યાયજીએ આ તીર્થમાળામાં સંઘે યાત્રા કરેલ અને ઉપર ખતાવેલાં દરેક તીર્થો તથા નગરોનું ઐતિહાસિક વર્ણન આપ્યું છે.

(- જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક: ૯૪ થી ૯૮, જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસ, પ્રકં ૪૦, પૃં ૫૩૬-૫૦ ૬૬)

(૨) શત્રુજય તીર્થનો યાત્રાસંઘ-

સંઘવી તારાચંદ કચરા ક્રીકા સુરતીએ સંં ૧૮૨૬માં સુરતથી શત્રુજય મહાતીર્થનો છંરી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

આ સંઘમાં ભદ્રાં શ્રી ઉદયસાગર ગણીના શિષ્ય પંં શ્રી તિલકચંદજી ગણી વગેરે, યતિવરો તથા તપાગચ્છના સંવેગી પંં શ્રી જ્ઞાનવિજય ગણી અને પંં શ્રી ઉત્તમવિજય ગણી વગેરે મુનિવરો સાથે હતા.

આ સંઘ અમદાવાદ થઈ ને પાલિતાણુ ગયો હતો.

(સંં ૧૮૭ માં ક્ષેમવર્ધન ગણીકૃત 'શાંતિદાસ શેઠનો રાસ ')

પંં શ્રી ઉત્તમવિજયજી ગણીએ સંં ૧૮૨૭ના પોષ સું ૧૪ના

રોજ 'શ્રી શત્રુઞ્જય સ્તવન' રચ્યું છે. તેમણે તેમાં આ સંઘનું ઐતિહાસિક વર્ણન આપ્યું છે.

(જૈનયુગ પૃં ૧, પૃં ૨૫૯)

(૫ં ઉત્તમવિજયજીગણી માટે જુઓ પ્રકં ૬૬)

૪ સંઘપતિ મોદી પ્રેમચંદ લવજી—

અમદાવાદમાં કાશ્યપગોત્રીય પરમાર વંશનો શેઠ લવજી મોદી નામે દશાશ્રીમાલી જૈન હતો.

તેને (૧) પ્રેમચંદ, (૨) હેમચંદ અને (૩) જયચંદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા તથા (૪) તેજકુંઝર નામે પુત્રી હતી.

તેજકુંઝર અચપણથી જ ધર્મપ્રેમી હતી. કહેવાય છે કે તે મરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ અને પોતાના ભાઈઓને ધર્મમાં જોડી રાખી ધાર્મિક કાર્યોમાં મદદ કરતી રહેતી.

શેઠ પ્રેમચંદ વગેરે ત્રણ ભાઈઓ સુરત આવી વસ્યા. આથી તેઓ સુરતી તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા. શેઠ પ્રેમચંદને વીજળી નામે પત્ની હતી. તેની પાસે અઢળક લક્ષ્મી હતી.

(— શેઠ કૃત વર્ણન)

(૧-૨) શ્રી શત્રુઞ્જયતીર્થના યાત્રાસંઘો—

સંં પ્રેમચંદ મોદી વિં સંં ૧૮૩૦માં શ્રી શત્રુઞ્જયતીર્થની યાત્રાએ ગયો હતો. તેણે સંં ૧૮૩૬માં તપાગચ્છના ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિ (સંં ૧૮૦૯ થી ૧૮૪૧)ની અધ્યક્ષતામાં છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

તેણે સંં ૧૮૩૬ના ચૈં સું ૧૩ ને શુક્રવારે ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિના ઉપદેશથી શત્રુઞ્જય તીર્થમાં ખોડિયારના કુંડના ઉપરના ભાગમાં મોટું જિનાલય બંધાવવાનો નિર્ણય કર્યો. એટલું જ નહિ, એનું પણ શરૂ કરાવી દીધું. સંં ૧૮૩૭માં જિનાલય તૈયાર થઈ ગયું.

(૩) શ્રી શત્રુઞ્જય તીર્થનો યાત્રાસંઘ—

સંં પ્રેમચંદ મોદીએ સંં ૧૮૩૭ના પોં સું ૨ ના રોજ સુરતથી શ્રી શત્રુઞ્જય તીર્થનો જલ-સ્થલમાર્ગનો નાનકડો યાત્રાસંઘ

કાઢ્યો હતો. તેમણે આ સંઘમાં તપાગચ્છની સાગરશાખાના ભટ્ટાં શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ, પૂં આં શ્રી વિજયપ્રભસૂરિની પરંપરાના ભટ્ટાં શ્રી વિજયદયાસૂરિ, ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિ (સં ૧૮૦૯ થી ૧૮૮૧), ભટ્ટાં શ્રી વિજય જિનેન્દ્રસૂરિના મહોપાધ્યાય (૬૫) પં શ્રી ખુશાલવિજય ગણીના શિષ્ય (૬૬) પં શ્રી ઉત્તમવિજય ગણીની પરંપરાના (૬૫) મહોં શ્રી સુમતિવિજય ગણીના શિષ્ય (૬૬) પં શ્રી ઉત્તમવિજય ગણી વગેરે પરિવારને, પોતાના કુટુંબને અને ખીજા થોડા જૈનોને સાથે લીધા હતા.

સંઘ પોં સું ૨ ના રોજ નીકળી વહાણુમાર્ગે ભાવનગર જઈ ગાડા રસ્તે સં ૧૮૩૭ના પોષ સું ૫ ને મંગળવારે પાલિતાણુ પહોંચ્યો. ત્યાં લલિતા સરોવરના કિનારે પડાવ નાખ્યો. સં પ્રેમચંદ મોદીએ ઠાં ઉનડણુને રખોપાની મોટી રકમ આપી સૌનો રખોપા કરાર માફ કરાવ્યો.

સંઘ ડેરા-તંખૂ લઈ ઉપર ચડ્યો. રસ્તામાં આંખડવાવ, ભૂખણુની વાવ, તળેટી, નીલી પરખ, ઘોળી પરખ, કુમારકુંડ, હીંગલાજનો હડો, માનમોડિયો, કોટનો દરવાજો, સૂરજપોળ, વાઘણુપોળ, ચક્રેશ્વરી દેવીના મંદિરે થઈ શ્રી આદીશ્વર દાદાનાં દર્શન કરી મોદીએ બંધાવેલા જિનાલય પાસે ગયો. સૌ નવા જિનપ્રાસાદને જોઈને ખુશ થયા. મોદીએ તેની ચારે બાજુએ ખીજાં મંદિરો બંધાવવાનો હુકમ આપ્યો અને મહોં શ્રી ખુશાલવિજય ગણીના શિષ્ય પં શ્રી ઉત્તમવિજય ગણીને વિનંતી કરી કે, ‘આપ હવે ભટ્ટારકજીને અહીં બોલાવો. તેઓ જલદી આવે એટલે પ્રતિષ્ઠા તરત કરાવવી છે.’

સંઘ અહીંની યાત્રા કરી ભાવનગર, ઘોઘા થઈ વહાણુદ્વારા સુરત પહોંચી ગયો.

(૪) શ્રી શત્રુજય તીર્થનો યાત્રાસંઘ - પ્રતિષ્ઠા

સુરતના સંઘવી પ્રેમચંદ લવજીએ શ્રી શત્રુજયતીર્થમાં તૈયાર કરેલ પ્રેમચંદ મોદીની ટૂક વગેરે તથા ત્યાંનાં બધાંયે જિનમંદિરોની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે મુદૂર્ત જોવરાવ્યું. અને વિં સં ૧૮૪૩ના મહાસુદિ ૧૧ ને સોમવારનો દિવસ પ્રતિષ્ઠા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યો.

તેણે તપાગચ્છના (૬૬) ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિને આ દિવસે શ્રી શત્રુઙ્ગયતીર્થમાં પધારી પ્રતિષ્ઠા કરવા વિનંતી કરી; પરંતુ ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિ વિં સં ૧૮૪૧માં મારવાડના બુલંદનગરમાં કાળધર્મ પામી ગયા. આથી તેમની પાટે વિં સં ૧૮૪૧ના મહાસુદિ ૧૦ ના દિવસે નવા ભટ્ટારક આં શ્રી વિજય જિનેન્દ્રસૂરિને સ્થાપન કરવામાં આવ્યા.

સંઘવીએ તેમને મારવાડના સિરોહી નગરમાં આમંત્રણ મોકલી શ્રી શત્રુઙ્ગયતીર્થમાં પધારી મોદીની ટૂકની પ્રતિષ્ઠા કરવા વિનંતી લખી મોકલી. ગુદા ગુદા નગરોમાં જૈન સંઘને કંકોત્રી મોકલી. આ પ્રસંગે શ્રી શત્રુઙ્ગય તીર્થમાં પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં ભાગ લેવા આમંત્રણ આપ્યું.

સંઘવી મોદીએ સુરતના જૈન સંઘને એકઠા કરી સૌને સંઘમાં અને પ્રતિષ્ઠામાં પધારવા વિનંતી કરી. સાથેસાથ સંઘ કાઢવા તથા પ્રતિષ્ઠા કરાવવાની રજા માગી.

ત્યાં વસતા શેઠ બોધાશાહ જૈનને શ્રી શત્રુઙ્ગય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ લઈ જવાની ભાવના હતી. તેણે સંઘવી મોદીને વિનંતી કરી કે : 'આ સંઘમાં મારી ભાગીદારી રાખો.' મોદીએ તેની વિનંતી સ્વીકાર કર્યો.

સુરતના સંઘે તે સૌને સંઘ કાઢવાની રજા આપી તથા (૧) પ્રેમચંદ મોદી અને (૨) હેમચંદ મોદી, (૩) જેચંદ મોદી અને (૪) શેઠ બોધાશાહને સંઘપતિનાં તિલક કરવામાં આવ્યાં.

સંઘે સં ૧૮૪૩ના માં સુ ૨ ને સોમવારે સુરતથી પ્રયાણ કર્યું. તેણે અમદાવાદના નગરશેઠ વખતચંદને અમદાવાદથી પોતાના સંઘમાં સાથે લીધા.

સંઘે પાલિતાણા જઈ લલિતા સરોવરના કિનારે પડાવ નાખ્યો. ત્યાંના ઠા. ઉન્નડજીને બોલાવી રખોપાની મોટી રકમ આપી સૌ યાત્રિકોનો રખોપા કર માફ કરાવ્યો.

શ્રી શત્રુઙ્ગય ઉપર મોદીની ટૂકનાં બધાં જિનાલયો માટેની નવી જિન પ્રતિમાઓ તૈયાર થઈ ગયેલી હતી, તેમનાં શ્રીસંઘે દર્શન કર્યાં.

આ સંઘમાં અંચલગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ, અને મહો૦ શ્રી ખુશાલવિજય ગણીના શિષ્ય પં૦ ઉત્તમવિજય ગણી વગેરે સાથે હતા.

તપાગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી વિજય જિનેન્દ્રસૂરિ સંઘપતિની વિનંતી આવતાં ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ, મહો૦ શ્રી ખુશાલ વિજય ગણી વગેરે સં૦ ૧૮૪૨માં સિરોહીમાં ચાતુર્માસ રહ્યા. તેઓએ ત્યાંથી પાલિતાણુ આવવા માટે વિહાર કર્યો.

તેઓ રોહાઈ દેશ, બ્રાહ્મણવાડા તીર્થ, રાજ નંદિવર્ધને ભરાવેલ જીવિતસ્વામીનું નાંદિયા તીર્થ, લોટાણામાં શ્રી આદિનાથ; વસંતગઢમાં ભગ૦ શ્રી શાંતિનાથ, હમીરપુરનો કેટવાળો જિનપ્રાસાદ વગેરેનાં દર્શન કરતાં કરતાં આવી રહ્યા હતા ત્યાં સંઘવી મોદીની. શ્રી શત્રુંજય જલદી પધારવા માટે વિનંતી આવી.

પોતે નવા ભટ્ટારક બન્યા હતા. તપાગચ્છની વિજયશાખાની મર્યાદા મુજબ મગરવાડામાં શ્રી મણિભદ્રજીની યાત્રા કરવી જરૂરી હતી. આથી તેઓ મગરવાડું શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ તીર્થ વગેરેની યાત્રા કરી સૌરાષ્ટ્રના લીંબડી શહેરમાં પધાર્યા.

અહીં તેમને સંઘવી મોદીના મુનિએ શ્રી શત્રુંજય જલદી પધારવા ફરી વિનંતી કરી. આથી તેઓ મહાસુદિ ૮ ના રોજ ત્યાંથી વિહાર કરી મહા શુદિ ૧૦ના રોજ પાલિતાણુ લલિતા સરોવરના કાંઠે પહોંચ્યા. સંઘપતિએ તેમનો પ્રવેશમહોત્સવ કર્યો.

બીજા જ દિવસે શ્રી શત્રુંજય ઉપર મોદીની ટૂકની તેમના વરહ હસ્તે પ્રતિષ્ઠા કરાવવાની હતી. એ દિવસે સૌ શ્રી શત્રુંજય ઉપર ગયા. સં૦ પ્રેમચંદ મોદી વગેરે ત્રણ ભાઈઓ અને શેઠ બોધાશાહ ઈંદ્રો બન્યા. પ્રેમચંદ મોદીની પત્ની વીજળી અને શેઠ બોધાશાહની પત્ની શેઠાણી ગુલાબબાઈ ઈંદ્રાણી બન્યાં. પાલિતાણુ શહેરમાં મોટા જિનાલયમાં નિત પૂજા, આંગી, રાત્રિજગો, પ્રભાવના વગેરે ચાલુ હતાં. શ્રી શત્રુંજય તીર્થ ઉપર પણ રોજે રોજનો ઉત્સવ ચાલુ હતો.

તપાગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ વિ૦ સં૦ ૧૮૪૩ ના મહા સુદિ ૧૧ ને સોમવારે શુભ મહૂર્તમાં સંઘવી પ્રેમચંદ મોદીના જિનપ્રાસાદની ટૂકનાં બધાં મંદિરોની તથા તેમાં બિરાજમાન

કરવાના મૂળનાયક ભૃગુ શ્રી આદિનાથ વગેરે બધી પ્રતિમાઓની અંજનશાલાકા-પ્રાણુ પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- એપિગ્રાફિયા ઇન્ડિકા, ભા. ૨, લે. નં. ૪૪)

એ જ આચાર્યશ્રીએ વિ. સં. ૧૮૪૩ના મહા વદિ ૫ ને બુધવારે મોદીની ટૂકના મોટા જિનાલયમાં તથા નાની-મોટી દેરીઓમાં મૂળનાયક ભૃગુ શ્રી આદિનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓનો પ્રવેશ કરાવી ગાદીની પ્રતિષ્ઠા-સ્થાપના કરી. આચાર્યશ્રીએ પ્રેમચંદ મોદીના જિનાલયનું નામ સર્વતોલદ્રપ્રાસાદ રાખ્યું. પ્રેમચંદ મોદીની ટૂકના મૂળનાયક ભૃગુ શ્રી આદિનાથની ગાદીમાં લેખ આ પ્રકારે છે-

“ સંવત્ ૧૮૪૩ શાકે ૧૭૦૮ મહા સુદિ ૧૧ સોમવારે કાશ્યપ ગોત્રના, પરમાર વંશના દશા શ્રીમાલી અસલમાં રાજનગરના વતની પ્રેમચંદે ભગવાન શ્રી આદિનાથની જિનપ્રતિમા ભરાવી અને તપગચ્છના ભૃગુ શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ”

(- ડૉ. બુદ્ધરના લીટ્સના આધારે શ્રી. જિન-વિજયજીને “ પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ ભા. ૨, ” અવલોકન પૃ. ૫૩)

વિદન અને શાંતિ-

નોંધપાત્ર ઘટના એ છે કે, મહા સુદિ ૧૦ ને રવિવારે શ્રી શત્રુંજયતીર્થના પહાડ ઉપર જ્વેરથી હવા કૂંકાવા લાગી, કડકડતી વીજળી ચમકવા લાગી. વરસાદનો ગર્ભરવ થયો. ગાજવીજ સાથે ઘોઘમાર વરસાદ પડ્યો.

સૌ કોઈ મૂંઝાયા કે આવતી કાલે ભૃગુ શ્રી આદિનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની અંજનશાલાકા થશે કે નહીં? પરંતુ મહા સુદિ ૧૦ ની રાત પૂરી થતાં જ આ બધું તોફાન શાંત થઈ ગયું. અને મહા સુદિ ૧૧ ને સોમવારે ભટ્ટાં શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ ઘણા આનંદથી ભૃગુ શ્રી આદિનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રાણુપ્રતિષ્ઠા કરી. સંઘમાં ઘણા આનંદ વર્તી રહ્યો.

પછી તો સંઘ અહીં વધુ રોકાયો. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને

શ્રાવિકા એ ચારે સંઘે જુદી જુદી પગપાળા શ્રી આદિનાથની યાત્રા કરી અને છ કોશની પ્રદક્ષિણા વગેરેથી પણ યાત્રા પૂરી કરી.

લટ્ટારકજી અને સંઘ યાત્રા કરી નીચે શ્રી શત્રુંજયની તળેટીએ આવ્યા. અહીં સંઘવી પ્રેમચંદ મોદીએ લટ્ટાં શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિને પોતાના સ્થાને પધરાવી સ્નાત્ર પૂજા કરી એ શાલ ઝોઢાડી. બીજા લટ્ટાં શ્રી ઉદયસાગરસૂરિ વગેરે અને ઉપાધ્યાયોને પણ સ્નાત્ર પૂજા કરી એકેક શાલ ઝોઢાડી. યતિવર્યો પણ આવ્યા હતા તે સૌનું બહુમાન કર્યું હતું અને શ્રાવક, શ્રાવિકાઓને પોતાને ત્યાં પધરાવી સ્વામિવાત્સલ્ય કરી જમાડયા.

સંઘ પ્રેમચંદ મોદીની ટૂકના પ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવમાં સુરત, અમદાવાદ, પાટણ, ખંભાત, કપડવંજ, પાલનપુર, મારવાડ, કાંકરેજી વિભાગ, ઔરંગાબાદ, આગરા, ખુરહાનપુર, હૈદરાબાદ, ભાવનગર, ભરૂચ, ઘોઘા, નવાનગર, કંઠાલનો પ્રદેશ, ડભોઈ, વડોદરા, પેટલાદ, મિયાગામ, જંબૂસર, કાવલી વગેરે અને અલાવાડથી મોટી સંખ્યામાં જૈનો આવ્યા હતા. સંઘપતિએ તે સૌને ખોલાવી આદર સાથે જમાડયા અને ફેફલ-પાન આપ્યાં.

સંઘે લટ્ટારકને આ ચાતુર્માસ સુરતમાં કરવા વિનંતી કરી, જય ખોલાવી.

સંઘે પાલિતાણ્ણથી પ્રયાણ કર્યું. પહેલા મુકામે શાં કેશરીચંદ લાધાએ આવી લટ્ટારકજીને વિનંતી કરી કે આપ મારી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી પછી પધારો. લટ્ટારકજીએ તેમની વિનંતીને માન આપી પ્રતિષ્ઠા કરાવવા માટે ઉપાં શ્રી દયાલ-વિજયજીને પાલિતાણ્ણ પાછા મોકલ્યા.

સંઘ પાલિતાણ્ણથી નીકળી શિહોર, ભાવનગર, ઘોઘા થઈને ભાવનગર ગયો. સુરતના ઘણા યાત્રાળુઓ ભાવનગરથી વહાણુદ્વારા સુરત ગયા. લટ્ટારકજી, સંઘવી અને બાકી રહેલા સંઘે ભાવનગરથી પગપાળા વરતેજ, પીપલી થઈ ચારો વટાવી ફાં સું ૧૩ ના રોજ ખંભાત પહોંચ્યા. ત્યાંથી પેટલાદ, જંબૂસર, ગંધાર, ભરૂચ, અંક-લેધર, વરિયાવ, કતારગામ અને શેઠની વાડીના રસ્તે થઈ સુરત શહેરમાં પહોંચ્યા.

આ સંઘમાં ભટ્ટાં શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ અને મહોં શ્રી ખુશાલવિજયજી વગેરે સુરતમાં સંં ૧૮૪૩માં ચાતુર્માસ રહ્યા. પંં શ્રી ઋદ્ધિસાગરગણીના શિષ્ય પંં શ્રી ઋષભસાગર ગણી, જેઓ કવિ હતા, તે પણ સાથે રહ્યા. તેમણે સંં ૧૮૪૩ના જેઠ વદિ ૩ ને સોમવારે સુરતમાં 'મોદી પ્રેમચંદના શત્રુજયસંઘનો રાસ' (ઢાળ-૨૧, ત્રંં ૭૩૫) રચ્યો અને સંં ૧૮૪૩ના ખીજા શ્રાવણ વદિ ૫ ના રોજ સુરતમાં પોતાના હાથે લખ્યો.

આ રચના ઉપરાંત તેમણે 'વિદ્યાવિલાસરાસ', સંં ૧૮૪૮માં 'ગુણમંજરી-વરદતથોપાઈ' રચ્યાં, આગરામાં ગુજરાતી, મારવાડી ભાષામાં તેમજ સુરતમાં 'જિનસ્તવન ચોવીશી' રચ્યાં.

જીર્ણોદ્ધાર -

શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ સંં ૧૯૯૨માં અમદાવાદની નાગજી ભૂધરની પોળના નિવાસી શેઠ પૂંજભાઈ નગીનદાસના નામે, તેમનાં પત્ની સુશ્રાવિકા ભૂરીબહેને રૂા. ૧૧૨૧૫૧ની આપેલ મદદ સ્વીકારી શેઠ પ્રેમચંદ મોદીની ટૂકના મુખ્ય જિનાલય, ગૌતમ-સ્વામીની દેરી, ખીજી દેરીઓ તથા વડોદરાવાળાના નામથી ઓળખાતા જિનાલય અને આખા ચોકનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો.

મોરવાડાનો ગોડી પાર્શ્વનાથનો સંઘ -

(૧) સંઘવી પ્રેમચંદ લવજી મોદી સુરતી, (૨) શાં ગોવિંદજી મસાલિયા રાઘનપુરી અને (૩) શેઠ ઉદયરામજી લીંબડીના દીવાન એ ત્રણેએ મળીને સંઘપતિ બની વિં સંં ૧૮૫૨માં તપાગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી વિજય જિનેન્દ્રસૂરિની અધ્યક્ષતામાં ગુજરાતના મોરવાડાનો ગોડી પાર્શ્વનાથનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો અને સંં ૧૮૫૨ના ચૈં વં રના રોજ યાત્રા કરી.

આ સંઘમાં પંં શ્રી પદ્મવિજયજી ગણી અને મુનિ રંગવિજયજી સાથે હતા. તેમણે તે જ દિવસે 'ગોડી પાર્શ્વનાથનું સ્તવન' (કડી : ૯) રચ્યું. અને તેમણે અગર મુનિ રંગવિજયજીએ સંં ૧૮૫૪ના શ્રાં સું ૧૩ ના રોજ તેની ખીજી પ્રતિલિપિ કરી.

(- 'શેઠ શાંતિદાસનો રાસ' પૃં ૮૪, જૈન સ્ત્ય પ્રકાશ, કંં ૧૩૧, પૃં ૭૩, 'શ્રી ગોડીજી સ્મારક ગ્રંથ, મુંબઈ; પૃં ૬૧),

ભટ્ટા૦ શ્રી વિન્નચન્નિનેન્દ્રસૂરિએ વિ૦ સં૦ ૧૮૬૦ ના વૈ૦ સુ૦ ૫ ને સોમવારે સુરતમાં શા૦ પ્રેમચંદ્ર ઝવેરચંદ્ર સુરતી ઓશવાલ વગેરેની જિનપ્રતિમાઓની તથા સુરતમાં ખીજ ઘણા જૈનોની ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(—એપ્રિઆદિયા ઇડિકા, ભા૦ ૨, લે૦ નં૦ ૪૩)

૫. ઇચ્છાકુંડ —

સુરતના ઇચ્છાભાઈ નિહાલચંદ્ર શ્રીમાલીએ સં૦ ૧૮૬૧ના માગશર સુદિ ૩ ને બુધવારે ઠા૦ ઉત્તરજી ગોહિલના સમયે શ્રી શત્રુઞ્ચ તીર્થ ઉપર અંચલગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી ઉદયસાગરસૂરિના પટ્ટધર, ભટ્ટા૦ શ્રી કીર્તિસાગરસૂરિના પટ્ટધર ભટ્ટા૦ શ્રી પુણ્યસાગરસૂરિના ઉપદેશથી ઇચ્છાકુંડ બનાવ્યો.

૬. સંઘપતિ શેઠ ડાહ્યાભાઈનો ગોડીજીનો સંઘ—સં૦ ૧૮૬૨

સુરતના સંઘપતિ શેઠ ડાહ્યાભાઈએ સં૦ ૧૮૬૨માં સુરતથી મોરવાડા ગોડીજી પાર્શ્વનાથનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેઓ અમદાવાદમાં નગરશેઠ વખતચંદને મળ્યા હતા. તેમણે સંઘમાંથી પાછા સુરત આવી વડાચૌટામાં નગરશેઠની પાળમાં શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથ લગવાનનું મોટું જિનાલય બંધાવ્યું.

૭. સંઘપતિ શેઠ ધરમચંદ્ર ઉદયચંદ્ર

સુરતના સંઘપતિ શેઠ ધરમચંદ્ર ઉદયચંદ્રે છ'રી પાળતા બે યાત્રાસંઘો કાઢ્યા હતા.

(૧) સં૦ ૧૯૪૫માં શાંતમૂર્તિ સુનિરાજ શ્રી મોહનલાલજી મ૦ ના ઉપદેશથી શ્રી કેસરિયાજી તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો, જેમાં લગભગ ૧૫૦ સાધુ-સાધ્વીઓ સાથે હતાં અને લગભગ ૧૪૪૦ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ હતાં.

(૨) સં૦ ૧૯૪૬માં સુરતથી શ્રી શત્રુઞ્ચ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

૮. શેઠ અભયચંદ્ર સ્વરૂપચંદ્ર

આગમપ્રજ્ઞ આગમોદ્ધારક પૂ૦ આ૦ શ્રી આનંદસાગરસૂરિના

ઉપદેશથી શેઠ અલયચંદ્ર સ્વરૂપચંદ્ર સુરતથી શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

આ સંઘમાં સાથે જ્ઞાનપ્રતિમા હતી. સંઘપતિએ તેને લઈને શ્રી અંતરીક્ષજી પાર્શ્વનાથની ગાદી ઉપર રાખી; પરંતુ બે-ચાર દિગંબરભાઈઓએ આવીને તે મૂર્તિને દૂર ફેંકી દીધી. આથી આચાર્યદેવ, સૌ મુનિવરો અને ચતુર્વિધ શ્રીસંઘને ઘણું દુઃખ લાગ્યું. પરિણામે આશાતના કરનાર ઉપર હુમલો થયો. ભારે અઘડો ઉપસ્થિત થયો અને ખાસીમ તેમ જ નાગરપુરની કોર્ટમાં ફેજાહારી કેસ ચાલ્યો.

નાગપુરની કોર્ટમાં આ કેસ ચલાવનાર બે ન્યાયાધીશો હતા. દિગંબરોએ તેમને ફેડવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા પરંતુ કિસનચંદ્રજીભાઈ પટ્ટણી તથા કેશવજીભાઈએ પ્રચારેલ ચાંદીના જુતાના મોરના ખુલાસાથી તે પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા. વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ આચાર્ય-દેવની જીબાનીમાંથી તારવ્યું કે, આ કેસમાં માત્ર મુનિરાજ જ સત્યવાદી છે, બીજા સૌ જૂઠા છે. તો હું આં શ્રી આનંદસાગરસૂરિને નિર્દોષ જાહેર કરું છું અને બીજાઓને ગુના પ્રમાણે શિક્ષા કરું છું.

આ પ્રમાણે ત્યાં પ્રવેતાંબરોનો વિજય થયો હતો એને પછીના અગડાઓમાં અઢાલત તરફથી વારંવાર જાહેર કરવામાં આવ્યું છે કે 'આ તીર્થ પ્રવેતાંબરોનું છે અને આ પ્રતિમા પણ પ્રવેતાંબરોની છે. પ્રવેતાંબરોએ ભાઈચારો રાખી દિગંબરોને જે હુક આપ્યો છે તેથી તેમના માટે તુકસાનકારક તત્ત્વ જીભું થયું છે.'

૯. સંઘપતિ જીવણચંદ્ર નવલચંદ્ર અવેરી—સં ૧૯૭૬

સંઘપતિ જીવણચંદ્ર નવલચંદ્ર અવેરીએ આગમવાચનાદાતા પૂં આં શ્રી આનંદસાગરસૂરિના ઉપદેશથી સં ૧૯૭૬માં સુરતથી શ્રી શત્રુજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. સંઘ સુરતથી ખંભાત, ધોલેરા બંદરના રસ્તે થઈ પાલિતાણા પહોંચ્યો.

આ સંઘમાં પૂં શ્રી આં સાગરાનંદસૂરીપ્રવરજી, પં વિજયસાગર ગણી, પં માણેકસાગર ગણી વગેરે, પં મણિવિજયજી ગણી મુનિ કુમુદવિજયજી, મુનિ સુમતિવિજયજી વગેરે સાધુઓ સાથે હતા.

આ અંથના લેખકો મુનિ દર્શનવિજયજી, મુનિ જ્ઞાનવિજયજી અને મુનિ ન્યાયવિજયજી ત્યારે ધોલેરા બંદરમાં હતા. અમદાવાદના ધર્મપ્રેમી શ્રાવક વીરચંદ્ર ભગત આ સંઘના પડાવની અગાઉથી વ્યવસ્થા કરતા હતા. તેમણે આ ત્રિપુટી મહારાજને સંઘમાં પધારવા વિનંતી કરી. તથા પૂં શાંતમુર્તિ સિદ્ધિવિજયજીના શિષ્ય મુનિ કલ્યાણવિજયજીએ પણ સંઘમાં સાથે આવવા આગ્રહ કર્યો. અને અમે સૌ ધોલેરા બંદરથી સંઘમાં સાથે જોડાયા.

આગમપ્રજ્ઞ આં શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી વગેરે મુનિવરો અને સંઘપતિ વગેરે શ્રાવકો ચાતુર્માસ પાલિતાણામાં રહ્યા. આ વર્ષે પાલિતાણામાં પૂં મુનિ કાંતિવિજયજી, પૂં મુનિ પુણ્યવિજયજી વગેરે મુનિવરો પણ પાલિતાણામાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. આથી સંઘમાં ઘણા આનંદ વર્તી રહ્યો.

પૂં આં સાગરાનંદસૂરિએ સંં ૧૬૭૨માં પાટણના ચાતુર્માસથી મુનિરાજને આગમનું જ્ઞાન આપવા માટે આગમવાચના ચાલુ કરી હતી તે સંં ૧૬૭૬ના પાલિતાણાના ચાતુર્માસમાં પણ આગમવાચના આપવાના હતા.

તેથી ઘણા મુનિવરો, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓ આગમનું પઠન અને શ્રવણ કરવા માટે અહીં ચોમાસું રહ્યાં હતાં. આં શ્રી સાગરાનંદસૂરિજીએ પાલીતાણાના આ ચાતુર્માસમાં (૧) શ્રી ઓઘ નિર્યુક્તિ, (૨) પિંડનિર્યુક્તિ, (૩) સામાચારીઅંથ, (૪) ભગવતીશતક ૧ થી ૮, (૬) શ્રી પદ્મવણા સૂત્ર પદ ૧ થી ૩૩ વગેરે આગમોની વાચના આપી. આ અંથના લેખક શ્રી ત્રિપુટી મહારાજે પણ આ આગમવાચનાનો લાભ લીધો હતો.

સંઘપતિના પુત્ર તથા તેની ધર્મપત્નીએ ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી છે. તેમનાં નામ અનુક્રમે જિતેન્દ્રવિજયજી તથા સાધ્વીજી જયપ્રભાશ્રીજી છે.

યુનિ શ્રી, જિતેન્દ્રવિજયજીએ પૂનામાં ‘ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ ’ નામની સંસ્થા સ્થાપના કરી છે. સાધ્વીજી જયપ્રભાશ્રીજીના ઉપદેશ, થી સંં ૨૦- વૈ શું ૧૩ના રોજ મેરક સદરમાં મહાપ્રતિષ્ઠામાં ભગંશ્રી મહાવીરસ્વામીની જિનપ્રતિમા પધરાવવામાં આવી છે. આ પ્રતિમા આજે સંઘના મોટા જિનાલયમાં બિરાજમાન છે.

સુરતનાં જૈન મંદિરો —

૧. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર —

સુરતમાં પ્રાચીન શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ હતો. સંભવ છે કે મંત્રી ગોપીએ અથવા અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ અવેરીએ (પોતાનો ને સુરતનો અભ્યુદય થયો તે કારણે) શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હોય.

ઇતિહાસ કહે છે કે, “ સં ૧૬૯૪માં બાદશાહ શાહજહાંના રાજ્યમાં શાહજહાં ઔરંગઝેબ ગુજરાતનો સૂબો બન્યો હતો. તેણે સં ૧૬૯૪માં અમદાવાદમાં શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો જિનપ્રાસાદ તોડી તેની મસ્જિદ બનાવી હતી; પરંતુ શેઠ શાંતિદાસ અવેરીની વિનંતીથી બાદશાહ શાહજહાંએ તે જિનપ્રાસાદ રાજ્યના ખરચે ફરી બનાવી આપ્યો હતો. ”

ઔરંગઝેબના વખતમાં મુસલમાનોએ સુરતનો શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ તોડી તેની મસ્જિદ બનાવી હતી, જે સુરતમાં મીરજાસ્વામીનો ચકલો અને વરીયાવ ગેટની વચ્ચે રસ્તામાં જમણી બાજુએ મીરજાસાંઈની મસ્જિદના નામથી છે.

દંતકથા મળે છે કે, શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની જિનપ્રતિમા મસ્જિદ પાસેની ભૂમિમાં હતી. તપાગચ્છની વડી પોષાળના એક જૈનને તે પ્રતિમાને ત્યાં હોવાનું સ્વપ્ન આવ્યું. તેણે તે સ્વપ્ન એક ચતિવરને જણાવી તે પ્રતિમાને બહાર કાઢી. ત્યાં જ મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવવાનું નક્કી કર્યું. ચતિવરે તે શેઠને બે વીશાયત્રો, ૧ સોપારી, ૮ કોડી તથા ૧ મંતરેલી ધનની કોથળી આપી. શેઠે તે કોથળીમાંથી ધન કાઢીને ૭૨ દેવકુલિકાવાળો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો, તેમાં વિવિધ કોરણી કરી સોનેરી રંગો પુરાવ્યા, પણ એક દિવસે તેણે તે કોથળી ભૂલથી ઝાંધી કરી આટકી નાખી, એટલે તે કોથળી ખાલી થઈ ગઈ. તે કદી ભરાઈ નહીં. તે પછી તેમાંથી કંઈ ધન મળ્યું નહીં.

શેઠે મોટો ઉત્સવ કરી ભટ્ટાં શ્રી રાજસાગરસૂરિ (સં ૧૭૨૧) તથા ભટ્ટાં શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિના હાથે તે નવા જિનપ્રસાદમાં લગં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની મૂળ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વૃદ્ધો કહે છે કે, આ પ્રતિષ્ઠા પછી કશે સુધારો-વધારો કરાતો નથી.

આ જિનપ્રસાદમાં સુંદર કોતરણીનું કામ કરેલું હતું. એમ કહેવાય છે કે, સંઘે આ મંદિરના નમૂનાનું સુખડનું મોડલ (નકશો) તૈયાર કરાવી લંડનના મ્યુઝિયમમાં મોકલ્યું હતું; જેની કીમત ૩૬૦૦૦ રૂ. થઈ હતી.

એક યંત્રલેખ મળે છે કે—“સંવત્ ૧૭૫૬ ચૈત્ર સુદિ ૫ દિને ગુરુવાસરે પાદશાહ શ્રી અવરંગને શ્રી પૂં વિદ્યામાન વૃદ્ધિ-સાગરસૂરિ”

સમય જતાં આ મંદિર જૂનું થયું. ભમતીની ૨૮ દેરીઓ તૂટી ગઈ. કોતરકામ અને રંગકામ બગડી ગયાં. અંતે હીરુમામા જૈને સને ૧૬૦૬-૧૬૦૭માં તેનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

સંઘે કોતરણીવાળી લાકડાની છત તથા લાકડાં નજીવી કીમતે વેચી નાખી ભમતીની ૨૪ દેરીઓના સોનાનું રંગકામ કરાવ્યું.

(શ્રી. દિનેશ નર્મદાશંકર ત્રિવેદી, સેનેટરી ઇન્સ્પેક્ટર, પીતાંબર ફળી, સોનાફળિયા—નો ‘પ્રતાપ’ નામના છાપામાં આવેલો લેખ — “સુરતનું એક કલામંદિર—ચિંતામણિ જૈન દેરાસર,” ‘સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ’ પૃ ૬૨-૬૫)

૨. હીરવિહાર —

સં ૧૬૭૩ના પોષ વદિ ૫ ને ગુરુવારે સુરતના નિઝામપરામાં જં ૦ ગું આં વિજયહીરસૂરિ પધાર્યા હતા. ઉપાં શ્રી નેમિસાગર-ગણીના ઉપદેશથી શરૂ થયેલા હીરવિહારની તથા તેમાં જં ૦ ગું હીર-વિજયસૂરિની ચરણ પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા પં ૦ લાલસાગર ગણીએ કરી હતી.

સં ૧૬૭૫-૭૬માં ઉપાં શ્રી રત્નચંદ્રગણીએ સુરતના એ હીરવિહારમાં લગં શ્રી ઋષભદેવની પ્રતિમા, જં ૦ ગું આં શ્રી હીર-

વિજયસૂરિ, આં શ્રી વિજયસેનસૂરિની ચરણપાદુકાઓ, ૭૨ જિન-પ્રતિમાઓ, તપાગચ્છના ૭ નાયકોની પ્રતિમાઓ, તપાગચ્છના ૪ ઉપાધ્યાયોની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

(-પ્રક્ર ૫૮)

તપા-સાગર ભટ્ટાં શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ સં ૧૭૮૮ના આં ૧૦ ૭ના રોજ સુરતમાં સ્વર્ગસ્થ થયેલા મટ્ટાં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિની ચરણપાદુકાઓ હીરવિહારમાં સ્થાપન કરી હતી.

૩. સુરતના સૈયદપરાના શ્રી ચંદ્રપ્રભતુ' દેરાસર છે. તેની બહાર નાની દેરીમાં શ્રી હીરવિજયસૂરિની ચરણપાદુકા પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે.

૪. સૂર્યપુરમંડન પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ-

સં ૧૬૭૮ના કાં ૧૦ ૧૦ પને ગુરુવારે પુનર્વ સુનક્ષત્રમાં સુરતમાં ઉપાં શ્રી રત્નચંદ્રગણીએ સૂર્યપૂરમંડન પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદની તથા જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

મહાં શ્રી યશોવિજયજી ગણીવરે 'સૂર્યપુરમંડન પાર્શ્વનાથનું સ્તવન' (કડી ૧૪) રચ્યું છે.

૫. સં ૧૬૮૯માં સુરતમાં (૧) શ્રી ઋષભદેવ, (૨) શ્રી અજિતનાથ (૩) શ્રી સંભવનાથ, (૪) શ્રી અભિનંદન (૫-૬) શ્રી ધર્મનાથ, (૭) શ્રી શાંતિનાથ (૮) શ્રી કુંથુનાથ. (૯) શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, (૧૦) શ્રી સૂરજમંડન પાર્શ્વનાથ અને (૧૧) ઉપરવાડીમાં શ્રી હરાવલા પાર્શ્વનાથ-એમ ૧૧ જિનપ્રાસાદો હતા.

(- મહાં વિનયવિજયકૃત 'સૂર્યપુર ચૈત્યપરિપાટી' કડી : ૧૪)

૬. સં ૧૭૫૫માં સુરતમાં (૧) શ્રી ઋષભદેવ, (૨) શ્રી ધર્મનાથ; (૩) શ્રી શાંતિનાથ, (૪) શ્રી કુંથુનાથ, (૫) શ્રી નમિનાથ (૬) શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રાસાદો પ્રસિદ્ધ હતા.

(- આં જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત 'તીર્થમાલા')

૭. આં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિએ સં ૧૭૭૬ના ચૈ ૦ સુ ૧૧ ને બુધવારે, સં ૧૭૭૦ના મહા સુદિ ૧૧ ને બુધવારે, સં ૧૭૮૦ના વૈ ૦ સુ ૯ ના રોજ સુરતના જિનપ્રાસાદોમાં શુદ્ધિ શુદ્ધિ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

વળી, સં૦ ૧૭૭૭ ના મહા સુદિ ૧૧ને બુધવારે સુરતના શા૦ સુંદરદાસ નાગરની પત્ની અમૃતબાઈએ લરાવેત્રી શ્રી શાંતિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે લગવાનું સ્તવન રચું તેમણે સં૦ ૧૭૮૨ના આ૦ વ૦ ૪ને ગુરુવારે લઢ્ઢા૦ શ્રી સૌલાગ્યવિમલસૂરિની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(‘સૂર્યપુરનેા સુવર્ણયુગ’ પૃ૦ ૫૮-૭૪)

૮. તપાગચ્છના શ્રી વિજયદેવસૂરિસંઘના સાગરશાખાના લઢ્ઢા૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૭૮૭-૮૮માં સુરતમાં ચાતુર્માસેા કર્યા.

સં૦ ૧૭૮૮ના આ૦ સુ૦ ૧૦ ના રોજ સુરતમાં ઉપા૦ શ્રી પ્રમોદસાગર ગણીને આચાર્યપદવી આપી. લઢ્ઢા૦ શ્રી કલ્યાણસાગર-સૂરિ નામ રાખી પોતાની પાઠે સ્થાપન કર્યા અને ગચ્છનાયક બનાવ્યા. તેમજ તેમણે સં૦ ૧૭૮૮ના આ૦ વ૦ ૭ની રાતે સુરતમાં સ્વર્ગ-ગમન કર્યું. લઢ્ઢા૦ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિએ હીરવિહારમાં તેમની ચરણપાદુકાની તથા સ્તૂપની પ્રતિષ્ઠા કરી.

૯. સં૦ ૧૭૯૭ના માગશર વદિ ૧૦ ને ગુરુવારે સુરતમાં ૧૦ મોટા જિનપ્રાસાદો, ૨૩૫ ઘર દેરાસરો, ૩ લોચરાવાળા દેરાસરોમાં ૩૯૭૨ જિનપ્રતિમાઓ, ૫ ધાતુની પંચતીર્થોઓ, ૨૪ ચોવીશ જિન-વટા એમ બધી મળીને હજારોની સંખ્યામાં જિનપ્રતિમાઓ હતી.

(- કડવાગચ્છના સંવરી શાહ લાધાશાહકૃત
“સુરત ચૈત્ય પરિપાટી સ્તવન”)

૧૦ શા૦ ભાઈદાસે સં૦ ૧૮૨૭ના વૈ૦ સુ૦ ૧૨ને ગુરુવારે (૧) શ્રી શીતલનાથ, (૨) શ્રી અજિતનાથ, વગેરે નવા જિનપ્રાસાદો બનાવ્યા હતા અને ખરતરગચ્છના આ૦ લઢ્ઢા૦ શ્રી જિનલાલસૂરિ પાસે ૧૮૩ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તથા (૧) શ્રી શીતલનાથ (૨) શ્રી સહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાથ અને (૩) શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથ લગવાનને મૂળ-નાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા હતા.

પં૦ ઉત્તમવિજય ગણીએ સં૦ ૧૮૩૩ના મહા સુદિ ૫ ને બુધવારે સુરતમાં તપાગચ્છના પં૦ વિનીતવિજય ગણી તથા પં૦ દેવવિજય અને મહો૦ સુમતિવિજયગણીની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- સુરત જૈન પ્રતિમા લેખ સંગ્રહ)

૧૧. સુરતના લાઈદાસ નેમિદાસે સં૦ ૧૮૩૬ના વૈ૦ સુ૦ ૬ ને બુધવારે શ્રી અજિતનાથ, શ્રી અનંતનાથ, વગેરે જિનપ્રતિમાઓની લટ્ટા૦ શ્રી જિનલાલસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

૧૨. સં૦ સમરાશાહ ઓશવાલના વંશજ ઝવેરશાના પૌત્ર શા૦ રતનચંદે સં૦ ૧૮૪૩ના વૈ૦ સુ૦ ૨ ના રોજ સુરતમાં શ્રી વાસુપૂજ્યસ્વામીની લટ્ટા૦ શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

૧૩. તપાગચ્છના લટ્ટા૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરિસંઘના શ્રાવક શા૦ પ્રેમચંદ ઝવેરી વગેરે ઓશવાલોએ સં૦ ૧૮૬૦ના વૈ૦સુ૦ ૫ ને સોમવારે સુરતમાં બુદ્ધી ગુદ્ધી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી અને તેની તપાગચ્છના શ્રી વિજયદેવસૂરિશાખાના લટ્ટા૦ શ્રી વિજય જિનેન્દ્ર-સૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(- પ્રે૦ મોદી ગોડી પાર્શ્વનાથ પ્રતિષ્ઠા)

૧૪. સં૦ ૧૮૭૭ના મહા વદિ ૨ ના રોજ સુરતમાં વીશા નેમા જૈનોએ ગુદ્ધી ગુદ્ધી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી અને તપાગચ્છીય શ્રી વિજયાનંદસૂરિશાખાના લટ્ટા૦ શ્રી વિજયસમુદ્રસૂરિ તથા તપા-ગચ્છની સોમશાખાના લટ્ટા૦ શ્રી આણંદસોમસૂરિ પાસે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૧૫. સં૦ ૧૮૭૭ના વૈ૦ સુ૦ ૩ ને રવિવારે લટ્ટા૦ શ્રી આણંદ-સોમસૂરિએ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

૧૬. સં૦ ૧૯૩૬માં શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદે ઉજ્જમાણું કચુું અને શ્રી મોહનલાલજી મં ના ઉપાશ્રયની આજુમાં શ્રી વિમલનાથપ્રભુતું ત્રિગડું પધરાવ્યું.

સુરતમાં જ૦ આ૦ શ્રી વિજયહીરસૂરિ, કલિકાલસર્વજ્ઞ આ૦ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ, લટ્ટા૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરિ (પૂ. આત્મારામજી મં), આ૦ શ્રી જિનદત્તસૂરિ, પૂ૦ મુનિશ્રી મોહનલાલજી, આ૦ શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિ, આ૦ શ્રી વિજયસેનસૂરિ; આ૦ શ્રી કુશલચંદજી, શ્રી હુકમમુનિજી, મુનિશ્રી નીતિવિજય વગેરેની પ્રતિમા, ચરણપાદુકાઓ વિવિધ સ્થાનોમાં વિદ્યમાન છે.

સુરતની વિશેષ ઘટનાઓ —

- સં૦ ૧૬૦૯ અંચલગચ્છના પં૦ કમલશેખરે ‘નવતત્ત્વ ચોપાઈ’ રચી.
- સં૦ ૧૬૧૩ આ૦ શ્રી વિજયસેનસૂરિની દીક્ષા.
- સં૦ ૧૬૧૪ આ૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિનું ચાતુર્માસ.
- સં૦ ૧૬૨૧ લટ્ટા૦ શ્રી વિજયદાનસૂરિ અને આ૦ શ્રી વિજયહીર-સૂરિ પધાર્યા.
- સં૦ ૧૬૩૨ લટ્ટા૦ શ્રી વિજયસેનસૂરિનું ચાતુર્માસ. તેમણે આ ચાતુર્માસમાં શ્રી ચિંતામણિ વગેરે મોટા મોટા વિક્રાનોની સલામાં દિગંબર લટ્ટારક ભૂષણને હરાવ્યો.
- સં૦ ૧૬૪૫ ખરતરગચ્છીય લટ્ટા૦ આ૦ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રસૂરિનું ચાતુર્માસ.
- સં૦ ૧૬૬૪ તપાગચ્છના પં૦ શ્રી મુનિવિજયગણીના શિષ્ય પં૦ શ્રી દર્શનવિજયે વિવિધ રાગ-રાગિણીઓવાળું રતવન રચ્યું.
- સં૦ ૧૬૭૩ મહો૦ શ્રી રત્નચંદ્રગણીએ પો૦ વ૦ પ ના રોજ નિઝામપરામાં ઉપા૦ શ્રી નેમિસાગરગણીના ઉપદેશથી શરૂ થયેલ હીરવિહારની પ્રતિષ્ઠા કરી.
- (- પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૧૩૭)
- સં૦ ૧૬૭૪ આ૦ શ્રી મુનિસુંદરસૂરિએ રચેલા ‘અધ્યાત્મ કલ્પ-દ્રુમ’ અંથ ઉપર ‘કલ્પલતા’ નામની સંસ્કૃત ટીકા રચાઈ.
- સં૦ ૧૬૭૬ પો૦ સુ૦ ૧૩ ના રોજ ‘સમ્યક્ત્વ સિત્તરી’નો ગુજરાતી ગદ્ય બાલાવબોધ — ‘સમ્યક્ત્વરત્ન પ્રકાશ’ રચાયો.
- સં૦ ૧૬૭૬ પો૦ સુ૦ ૧૫ ના રોજ હીરવિહારની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- સં૦ ૧૬૭૮ કા૦ વ૦ પ ને ગુરુવારે પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં સૂરજમંડન ભગ૦ શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા થઈ.

સં૦ ૧૬૭૮ પો૦ સુ૦ ૨ ના રોજ સમ્યક્ત્વ ઉપર પદ્મમાં ગુજરાતી 'સંગ્રામસૂરકથા' રચાઈ અને પં૦ શ્રી દેવચંદ્રગણીને લખવા માટે કર્તાએ પોતાના હાથે લખી.

સં૦ ૧૬૮૧ પ્ર૦ ચૈ૦ સુ૦ ૯ ના રોજ અમદાવાદમાં આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ અને આ૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરિ એક થયા હતા ત્યારે 'સટીક-સર્વજ્ઞશતક' ગ્રંથ બંનેની સમ્મતિથી અપ્રામાણિક તરીકે જાહેર થયો હતો તે અપ્રામાણિક જ રહ્યો.

(- પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૭૩૬)

ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ કાન્હડદેશના વિજાપુરમાં જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા માટે જવાના હતા અને સુરત પધાર્યા ત્યારે ભટ્ટા૦ રાજસાગરસૂરિની પ્રેરણાથી શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ સુરતના નવાબ મીરજા મલેકની રાજસભામાં નવાબ તથા જૈનેતર વિદ્વાનોની અધ્યક્ષતામાં 'સર્વજ્ઞશતક' પ્રામાણિક છે કે નહીં એ નક્કી કરવા માટે શાસ્ત્રાર્થ ગોઠવ્યો.

ત્યારે ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ તરફથી ઉપા૦ કુશળસાગરગણી તથા પં૦ લાલકુશળગણી અને ભટ્ટા૦ શ્રી રાજસાગરસૂરિ તરફથી પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણી શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટે નિપુણ થયા હતા. શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યો, જેમાં પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણી નિરુત્તર બન્યા. આથી સભાએ જાહેર કર્યું કે પં૦ સત્યસૌભાગ્યગણી હાર્યા છે અને ઉપા૦ કુશળસાગરગણી સાચા છે એટલે ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિનો પક્ષ જીત્યો છે અને ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ સં૦ ૧૬૮૬-૮૭ ના ચૈ૦ સુ૦ ૮ ના રોજ સુરતથી વિહાર કરી કુંભારિયા પધાર્યા અને પછી ધીમે ધીમે દક્ષિણમાં વિજાપુર તરફ ગયા.

(પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૭૩૬ થી ૭૩૮)

સં૦ ૧૬૮૬ મહો૦ શ્રી વિનયવિજયગણીએ ચાતુર્માસ કરી ભટ્ટા૦

- श्री विजयप्रलसूरिना राज्यामां 'सूर्यपुर त्रैत्यपरिपाटी' अनावी.
- सं० १७०६ जेठ सुदि १३ ना रोज मडो० श्री विजयदेव गण्डी शिष्य मुनि ह्याविजये मुनि जयविजयने लणुवा माटे 'अंपक श्रेष्ठीकथा' लणी,
- सं० १७१० लट्टा० श्री विजयदेवसूरिजे यांपानेरमां लट्टा० श्री विजयप्रलसूरिने पोतानी पाटे लट्टारक अनावी ते अंनेजे सुरतमां साथे यातुर्मास कथुं.
- सं० १७१५ भरतरगच्छीय वेगडशाणाना लट्टा० श्री जिनसमुद्रसूरि पधायो.
- सं० १७१६ मडो० श्री विनयविजय गण्डीजे यातुर्मास कथुं.
- सं० १७१८ लट्टा० श्री विजयप्रलसूरिजे यातुर्मास कथुं, जे समये मडो० श्री विनयविजयगण्डीजे जेधपुरथी तेमनी उपर 'धंहुहूत' नामे विज्ञप्तिपत्र खे० १३१ लणी भोकल्यो.
- सं० १७२२ मडो० श्री यशोविजयगण्डीजे यातुर्मास कथुं अने जे समये 'प्रतिकभणु छेतुगर्भितसन्नाय,' 'अगियार अंगनी सन्नाय', तथा 'सूरजमंडन पार्श्वनाथ स्तवन' वगेरे रच्यां.
- सं० १७२८ मडो० श्री विनयविजय गण्डीजे रानेरमां 'नेमिनाथनो आरमासो' शीर्षक स्तवन रच्युं.
- सं० १७३० भरतरगच्छना पं० श्री कनकोदय गण्डीजे यातुर्मास कथुं.
- सं० १७३२ पं० श्री जयसागर गण्डीजे 'अनिरुद्धाडरणुरास' रच्यो.
- सं० १७३८ मडो० श्री विनयविजय गण्डीजे 'लगवतीसूत्र'नी सन्नाय रची.
- सं० १७४७ भरतरगच्छना पं० श्री रत्नचंद्र गण्डी अने श्री समुद्र-विजय गण्डीजे यातुर्मास कथुं. त्यारे जे वर्ष सुधी सुरतमां भरकीनो रोग आल्यो.

- સં૦ ૧૭૫૧ આ. સુ. ૧૦ ના રોજ શ્રી જિનવિજય ગણીએ ‘ગુણા-વલી રાસ’ (ઢાળ-૨૭) રચ્યો અને ‘વિચારછત્તીસી’નો ટપો લયો.
- સં૦ ૧૭૬૧-૭૧ ખરતરગચ્છના પં૦ શ્રી રાજસુંદર ગણીએ ચાતુર્માસ કર્યું.
- સં૦ ૧૭૬૩ ખરતરગચ્છીય ભટ્ટાં શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ કાળધર્મ પામ્યા. અને તેમની પાઠે અષાડ સુદિ ૧૧ ના રોજ ભટ્ટાં શ્રી જિનસૌખ્યસૂરિ આવ્યા.
- સં૦ ૧૭૭૧ ખરતરગચ્છના શ્રી દયાવિજયજીએ ચાતુર્માસ કર્યું.
- સં૦ ૧૭૭૩ અષાડ સુદિ ૫ ના રોજ પં૦ શ્રી રામવિજય ગણીએ ‘કલ્યાણક સ્તવન’ રચ્યું.
- સં૦ ૧૭૭૪ માં સુ. ૫ના રોજ સૈયદપરામાં ભટ્ટાં શ્રી જ્ઞાન-વિમલસૂરિએ ‘અશોકચંદ્રરોહિણીનો રાસ’ રચ્યો.
- સં૦ ૧૭૮૦ પં૦ શ્રી જ્યાવિજય ગણીએ ચાતુર્માસ કર્યું.
- સં૦ ૧૭૮૧ ભટ્ટાં શ્રી વિજયદયાસૂરિના શિષ્ય પં૦ શ્રી સત્યસાગર-ગણીએ ‘વચ્છરાજ રાસ’ રચ્યો.
- સં૦ ૧૭૮૧-૮૨ ખરતરગચ્છના ઉપાં શ્રી નિત્યલાલે ‘સ્તવન ચોવીશી’ અને ‘સદેવંત-સાવલિંગા’નો રાસ રચ્યો.
- સં૦ ૧૭૮૨ અષાડ વદિ ૪ ના રોજ ભટ્ટાં શ્રી સૌભાગ્યવિમલ-સૂરિની ચરણપાદુકાની ભટ્ટાં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિએ કરી.
- સં૦ ૧૭૮૪ અધ્યાત્મયોગી શાંતમૂર્તિ પં૦ શ્રી દેવવિજયજી ગણીએ ચાતુર્માસ કર્યું.
- સં૦ ૧૭૮૭ પં૦ શ્રી ક્ષમાવિજય ગણી તથા પં૦ શ્રી જિનવિજય ગણીએ ચાતુર્માસ કર્યું. આ સમયે અમારિપાલન વગેરે ઘણાં ધર્મકાર્યો થયાં હતાં.
- સં૦ ૧૭૮૭-૮૮ તપાગચ્છીય શ્રી વિજયદેવસૂરિ સંઘની સાગર શાખાના (૬૩) ભટ્ટાં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિનું ચાતુર્માસ થયું.

તેમણે સં૦ ૧૭૮૮ના આ૦ સુ૦ ૧૦ના રોજ ઉપા૦ શ્રી પ્રમોદસાગરને આચાર્યપદવી આપી ભટ્ટા૦ શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિ નામ આપ્યું ને પોતાની પાટે તેમને સ્થાપન કર્યા. પોતે આ૦ ૧૦ ૭ના રોજ કાળધર્મ પામ્યા.

તેમની ચરણપાદુકાની ભટ્ટા૦ શ્રી કલ્યાણ સાગરસૂરિ એ હીરવિહારમાં સ્થાપના કરી. ભટ્ટા૦ શ્રી કલ્યાણ સાગર સૂરિ વિ૦ સં૦ ૧૮૧૧માં કાળધર્મ પામ્યા હતા.

ભટ્ટા૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરના શિષ્ય ઉપા૦ શ્રી સુમતિવિજય હતા.

ઉપા૦ શ્રી રામવિજય ગણીએ રાજપરામાં 'લક્ષ્મીસાગરસૂરિ- રાસ' રચ્યો.

સં૦ ૧૭૬૭ અષાઠ સુદિ ૨ ના રોજ અંચલગરઝીય ઉપા૦ શ્રી જ્ઞાનસાગર ગણીએ 'ગુણ-પર્યાયરાસ' રચ્યો.

સં૦ ૧૭૬૬ તપાગરઝીય ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદયાસૂરિએ (સં૦ ૧૭૮૪ થી ૧૮૦૬) સુરતમાં નવ અથવા ચૌદ ચાતુર્માસ ગાળ્યાં.

સં૦ ૧૭૬૬ શ્રા૦ સુ૦ ૧૦ના રોજ " ધન્ના-શાલિભદ્રરાસ " રચાયો.

સં૦ ૧૮૦૫ થી ૧૮૧૦ સંવેગી પં૦ શ્રી ઉત્તમવિજય ગણી અને પં૦ પદ્મવિજય ગણીએ ચાતુર્માસો ગાળ્યાં.

સં૦ ૧૮૧૩-૧૪ પં૦ શ્રી ઉત્તમ વિજયગણીએ ઉપધાન વહન કરાવ્યાં.

સં૦ ૧૮૨૭ વૈ૦ સુ૦ ૧૨ ના રોજ શા૦ ભાઈદાસે શ્રી શીતલનાથ, શ્રી અજિતનાથનાં જિનાલયો બંધાવી ભટ્ટા૦ શ્રી જિનલાલસૂરિના હાથે ૨૦૦ થી વધુ જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને તે વર્ષે ભટ્ટા૦ શ્રી જિનલાલસૂરિ, અધ્યાત્મી મુનિ જ્ઞાનસાગર વગેરે મુનિવરોનું ચાતુર્માસ થયું.

સં૦ ૧૮૩૭ પોષ સુદિ ૧૦ ના રોજ તપાગરઝીય ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરિ શાખાના ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયોદયસૂરિ કાળધર્મ પામ્યા. સં૦ ૧૮૫૫-૫૬ ખરતર ગચ્છના ભટ્ટા૦ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ, ઉપા૦ શ્રી ક્ષમાકલ્યાણ ગણી વગેરે ઠા૦ ૩૫ ચાતુર્માસ કર્યું.

- સં૦ ૧૮૫૬ જે ૦ સુ૦ ૧૫ ના રોજ ભટ્ટા૦ શ્રી જિનચંદ્રસૂરિની પાટે આ૦ શ્રી જિનહર્ષસૂરિ ભટ્ટારક બન્યા. તેમણે જૈન સંઘે બંધાવેલ જિન ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી.
- સં૦ ૧૮૫૭ (ઈ. સ. ૧૮૦૦)માં સુરતમાં (૧) અમદાવાદના શેઠ લક્ષ્મીચંદની (૨) ભણુશાહીની—એમ બે જૈન પેઢીઓ વિદ્યમાન હતી.
- સં૦ ૧૮૫૭ તપાગચ્છીય શ્રી વિજ્યાનંદસૂરિ શાખાના ભટ્ટા૦ શ્રી વિજ્યસૌભાગ્યસૂરિના ભટ્ટા૦શ્રી વિજ્યલક્ષ્મીસૂરિ છ વર્ષની ઉંમરે અહીં આવીને અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમણે એ જ વર્ષમાં વડોદરામાં સુરતના શ્રીમાલી આ૦ શ્રી વિજ્યદેવેન્દ્રસૂરિને ભટ્ટારક બનાવી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા હતા અને પોતે સં૦ ૧૮૫૮ના પોષ વદિ ૧૩ (મેરુ ત્રયોદશી)ના રોજ સુરતમાં ૬૪ વર્ષની ઉંમરે કાળધર્મ પામ્યા.
- સં૦ ૧૮૬૦ ગુજરાતમાં મોટો સાહિયો દુકાળ પડ્યો તેમાં જૈનોએ પ્રબળને ભારે મદદ કરી હતી.
- સં૦ ૧૮૭૧ શ્રાવણ માસમાં પં૦ શ્રી વીરવિજય ગણીએ ‘ અક્ષય-નિધિ-સ્તવન ’ (ઠાળ-૫) રચ્યું.
- સં૦ ૧૮૭૭ સુરતના શ્રીસંઘે પોરબંદરમાં બિરાજમાન ભટ્ટા૦ શ્રી વિજ્યજિનેન્દ્રરિનેસૂરિને સચિત્ર વિસ્તૃપિત’ લખ્યો.
- સં૦ ૧૮૭૭ કવિ બહાદુર પં૦ શ્રી દ્વીપવિજય ગણીએ ‘ સુરતની ગજબલ’ અને ‘ સોહમકુલ પટ્ટાવલી રાસ ’ રચ્યાં.
- સં૦ ૧૮૮૬ કવિબહાદુર પં૦ શ્રી દ્વીપવિજય ગણીએ મુનિ શ્રી ભક્તિસાગરના કહેવાથી શ્રી નંદીશ્વર ક્ષીપના મહોત્સવમાં ‘ શ્રી નંદીશ્વરક્ષીપની પૂજા ’ રચી.
- સં૦ ૧૮૯૨ આ૦ વ૦ ૧૩ ના રોજ કવિબહાદુર પં૦ શ્રી દ્વીપ-વિજય ગણીના શિષ્ય મુનિ શ્રી ક્ષેમે (સોમે) ‘ પ્રતિમા-પૂજાનો રાસ ’ રચ્યો.
- સં૦ ૧૯૧૬ પૂ૦ શ્રી બુટેરાયણ પં૦ ના શિષ્ય શ્રી નિત્યવિજયણએ ‘ વીશ વિહરમાન જિનપૂજા ’ રચી.

- સં૦ ૧૯૩૬ ત્રિસ્તુતિક આ૦ શ્રી વિજયરાજેન્દ્રસૂરિ પધાર્યા.
- શ્રી. રત્નસાગરજીએ નેમુભાઈની વાડીમાં ચાતુર્માસ ક્યું. સમવસરજીની રચના થઈ અને નાણાવટની પોળમાં આરસનું સમવસરજી બનાવ્યું. તેમના નામની માધ્યમિક શાળા અહીં ચાલે છે.
- સં૦ ૧૯૩૮ ખરતરગચ્છીય કાશીવાળા ચતિવચ્ આ૦ શ્રી બાલચંદ્રજી પધાર્યા.
- સં૦ ૧૯૪૬ પૂ૦ શ્રી આત્મારામજી મ૦ અહીં પધાર્યા.
- સં૦ ૧૯૪૯ વડાયૌટામાં શ્રી સીમંધરસ્વામીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- સં૦ ૧૯૫૦ શ્રી અષ્ટાપદજીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- સં૦ ૧૯૫૦ જૈન લોજનશાળાની સ્થાપના થઈ.
- સં૦ ૧૯૫૧ ઉમરવાડીમાં લગ૦ શ્રી પાર્શ્વનાથના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- સં૦ ૧૯૫૪ શ્રી. હીરાચંદ રાજના શ્રી સમેતશિખરજીની રચનાની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- શ્રી. જગાવીરના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- શ્રી. કુંથુનાથજીના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.
- સં૦ ૧૦૫૬ શાંતમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી મોહનલાલજી મંના ઉપદેશથી શેઠ જીવજીચંદ ધરમચંદ અવેરી તથા શેઠ બાબુભાઈ મૂળચંદે શ્રી સૂર્યપુરમંડન પાર્શ્વનાથ મંદિરની ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરાવી તથા કતારગામના દેરાસરને જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. તેમાં શેઠ રૂપચંદ લલ્લુભાઈએ મૂળનાયકજીને સ્થાપન કર્યાં.
- સં૦ ૧૯૫૭ શેઠ નગીનદાસ અવેરચંદ એક લાખ રૂપિયા ખરચીને કરેલ પદવી-ઉત્સવમાં મુનિરાજ શ્રી. સિદ્ધિવિજયજીને પંચાસપદવી આપવામાં આવી; (જે પછીથી આ૦ શ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધ થયા.)
- સં૦ ૧૯૫૮ મુનિ શ્રી હર્ષમુનિને ગણિપદ આપવામાં આવ્યું.
- સં૦ ૧૯૬૧ મુનિરાજ શ્રી. નીતિવિજયજીને પંચાસ પદવી આપવામાં

આવી (જે પછીથી પૂં પાં વિજયનીતિસૂરિ નામથી
ખ્યાતિ પામ્યા.)

સં ૧૯૬૧ લાઈન્સ દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા.

સં ૧૯૬૨ શ્રી. આદીશ્વર લગવાનના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા થઈ.

શેઠ નગીનદાસ કપૂરચંદે શ્રી. મોહનલાલજી જ્ઞાન-
લંડાર બનાવ્યો. અને શ્રી. મોહનલાલજી જૈનપાઠ-
શાળાની સ્થાપના કરી.

સં ૧૯૬૩ના ચાતુર્માસમાં આગમપ્રજ્ઞ આં શ્રી આનંદસાગર-
સૂરિના ઉપદેશથી શહેરની પરિપાટિ તીર્થયાત્રા

સં ૧૯૭૩ શ્રી. મોહનલાલજી મહારાજ કાળધર્મ પામ્યા.

સં ૧૯૭૪ વૈં સું ૧૦ ના રોજ તપાગચ્છાધિરાજ પૂં મૂલ-
ચંદ્રજી (મુક્તિવિજયજી) મંના પટ્ટધર આં શ્રી
વિજયકમલસૂરિ મંના હાથે શ્રીસંઘે મેરુ પર્વ વગેરે
તીર્થની રચનાનું ઉજમણું તથા પદવી-ઉત્સવમાં
આગમપ્રજ્ઞ પં આનંદસાગરજીને આચાર્યપદ. વળી,
દશ વર્ષથી ચાલતા ઝગડાની પતાવટ.

સં ૧૯૮૧ આં શ્રી વિજયકમલસૂરિ, આં શ્રી વિજયદાનસૂરિ,
તથા આં વિજયલખિધસૂરિ વગેરેનું ચાતુર્માસ તથા
' વિજયકમલસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ ' અને ' જૈન
સહાયક ફંડ 'ની સ્થાપના.

સં ૧૯૮૬ આં શ્રી સાગરાનંદસૂરિ પધાર્યા. ' નવપદ આરાધક
સમાજ ', ' દેશવિરતિ આરાધક સમાજ ' અને ' યંગ
મેન્સ જૈન સોસાયટીનું ' સંમેલન.

નગીનદાસ મંછુભાઈ ઝવેરી સાહિત્યોદ્ધાર ફંડની
સ્થાપના.

સં ૨૦૦૨ વૈં સું ૧૧ ના રોજ શ્રી ' વર્ધમાન જૈન તામ્રાગમ
સંસ્થા 'ની સ્થાપના.

સં ૨૦૦૪ મહા સું ૩ ને શુક્રવારે ' તામ્રાગમ મંદિર મંદિર '

(ક૦ ૯, મિ૦ ૨૯)ની પ્રતિષ્ઠા. શ્રી મહાવીરસ્વામી વગેરે જિનબિંબાની પ્રતિષ્ઠા.

સં૦ ૨૦૦૬ વૈ૦ સુ૦ ૫ ને શનિવારે આગમપ્રજ્ઞ આ૦ શ્રી સાગરા-નંદસૂરિજી બપોરે કલાક ૪, મિનિટ ૩૨ ના સમયે ૭૫ વર્ષની ઉંમરે અર્ધપદ્માસનસ્થ કાઉસગ્ગની સ્થિતિ-માં સમાધિપૂર્વક લીંબડીવાળા ઉપાશ્રયમા કાળધર્મ પામ્યા.

સુરતમાં અત્યારે ૫૫૦૦ની જૈન વસ્તી છે. લગભગ ૭૪-૭૫ નાનાં-મોટાં દેરાસરો છે. ૨૧ જૈન ઉપાશ્રયો અને ૩ જૈન ધર્મશાળાઓ છે. જૈનોનું કેંદ્ર ગણાય છે.

સુરતના મહાજનો —

૧. શેઠાણી સુલદ્રા — સુરતના એક શેઠને પ્રમોદ નામે પુત્ર હતો. પ્રમોદને સુલદ્રા નામે પત્ની હતી. પ્રમોદરાયનો વેપાર ધમ-ધાકાર ચાલતો હતો. એની પેઠી ઉપર પચીસેક ગુમાસ્તા કામ કરતા હતા. મોટા મુનીમનું નામ મણિલાલ. મુનીમ અનુભવી અને પ્રૌઢ હતો.

પિતાએ પ્રમોદરાયને શિખામણ આપેલી કે,

“ નીતિ છોડીશ નહીં,

“ સાધુસંતોનો સંગ તજીશ નહીં,

“ પરસ્ત્રીગમન કરીશ નહીં અને

“ જીલની મીઠાશ મૂકીશ નહીં.”

“ આપણી પાસે કુલ વીશ લાખની માલમતા છે એટલે વેપારમાં વીશ લાખથી વધુ જોખમ એડીશ નહીં.”

આ શિખામણો પિતાએ ચોપડાના પહેલા પાના ઉપર નોંધાવી.

પ્રમોદરાય આ બધી શિખામણોને પાળતો હતો અને એ મુજબ વેપાર ચલાવતો હતો. પ્રમોદરાય એક પ્રસંગે કારણુવશ બહારગામ ગયા. પાછળથી એક સાંજે એક વહાણના માલિકે ત્રીશ લાખના

માલવાળા વહાણનો વીંમો ઉતારવા વિનંતિ કરી અને મુનીએ વહાણના ટુંડેલનું નામ લખી તેના માલની આંકણી કરી વીંમો ઉતાર્યો. પૈસા લઈ, જમાડી તેને રવાના કર્યો.

પ્રમોદરાય ત્રીજે દિવસે આવ્યા. આવીને જોયું તો મુનીએ વીંશ લાખથી વધુ જોખમ ખેડયું છે એવી ભૂલ જણાતાં તે મૂર્છિત થઈ ગયા. મણિલાલ મુનીમ પણ ખરી વાત સમજ્યો ત્યારે મૂંઝાઈ ગયો. જો પૈસા ભરવા પડે તો ત્રીંશ લાખ લાવીશું ક્યાંથી? પણ મુનીએ મનને મનાવી લીધું કે મોસમ સારી છે. પવન અનુકૂળ છે માટે વાંધો નહીં આવે. સમયે સૌ સારાં વાનાં થશે. અને એ રીતે શેઠને પણ સમજાવ્યા.

આ પરિસ્થિતિની સુલદ્રાને ખબર પડી. તેણે પણ શેઠને શાંત પાડવા બધા પ્રયત્નો કર્યા. રાતે બંને સૂઈ ગયાં.

મધ્ય રાત્રિએ પુષ્કળ પવન ફૂંકાવા લાગ્યો. ચારે તરફ આંધી ફેલાઈ ગઈ હતી. ઘણાં ઝાડો તૂટી પડ્યાં હતાં, થાંભલા પણ વળી ગયા, કેટલાંક મકાનો પડી ગયાં. શેઠ રાત્રે જાગ્યા ને પરિસ્થિતિ પામી ગયા. મનમાં બખડવા લાગ્યા કે ખેલ ખલાસ !

સવાર થતાં વાતાવરણ શાંત થયું. બપોરે શેઠ ઉપર તાર આવ્યો કે “વહાણનો પત્તો નથી. ત્રીંશ લાખ રૂપિયા તૈયાર રાખો. સવારે આવીએ છીએ.” શેઠ આ સાંભળી ગાંઠા જેવા થઈ ગયા. તે ઘેર આવ્યા અને અફીણ ઘોળી પીવાનો નિર્ણય કર્યો. શેઠના હુકમ મુજબ સુલદ્રાએ સાંજ થતાં અફીણની બે પ્યાલી તૈયાર રાખી. એક પોતાને માટે અને બીજી શેઠને માટે.

સુલદ્રાએ શેઠ પાસે આવીને કહ્યું: “મરવું છે જ પણ મને એક વચન આપો.” શેઠે તે કેવલીની સાક્ષીએ પાળવાનો કોલ આપ્યો. ‘આ અફીણ આ માટે નહીં પણ એવો સમય આવે ત્યારે આપણે બંને પીશું.’ શેઠે તેનું વચન કબૂલ રાખ્યું.

પછી સુલદ્રાએ સ્નાન કરી નવાં વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. શણગાર પણ સજ્યો. અને ઘીનો દીવો લઈ પુસ્તકમાંથી સ્તવન ગાવા લાગી. શેઠ એ સાંભળતાં સાંભળતાં ઊંઘી ગયા. શેઠાણીએ પ્રભુભક્તિ ચાલુ રાખી.

પોતે કરેલાં ધર્મકાર્યોને યાદ કર્યાં. ચોથો પહોર થયો. તે જાગતી જ હતી એવામાં નીચેથી સાંકળનો ખખડાટ થયો. શેઠાણીએ નીચે આવી બારણાં ખોલ્યાં.

એક યુકાનીધારી માનવી હાથમાં મોટી કોથળી લઈને આવી ઊભો હતો. તેણે શેઠાણીને બેઈ યુકાની કાઢી નાખી વિનંતી કરતાં કહ્યું :

“લવાનીપુરના બાપુ ગઈ કાલે દેવલોક પામી ગયા છે. સરકારનો સૂબો ત્યાં આવી જપ્તી બેસાડશે અને કંઈ લેવા નહીં દે. હું ત્યાંનો ફટાયો છું. પિતાજીએ હું લાડકો હોવાથી મારા ભાગની રોકડ અને જરજવેરાત મને આપી દીધેલાં છે તે લઈ હું રાતોરાત ભાગ્યો છું. મોટો ભાઈ તો બાપુની ગાદીએ આવશે પણ મારું કેણું? તો આ મારી મૂડી છે. વ્યાજ વિના રાખવાની છે. તો તમે રાખી લો. ના ન પાડતાં. તમારી મોટપની મને જાણ છે. મારે વ્યાજ નથી બેઈતું. મારે પારેવાં જેવાં બાલુડાં છે તેના પર દયા લાવી આ મૂડી રાખી લો.”

આમ કહી તે મોટી કોથળી મૂકીને ઘોડે બેસી ચાલ્યો ગયો.

સુભદ્રાએ એ મિલકતની નોંધ કરી લીધી. ઝેરની પ્યાલીઓ ઢાળી દીધી. સવાર થતાં શેઠે જાગી શેઠાણીને બોલાવી કહ્યું કે, ‘હવે પ્યાલી પી લઈએ.’ શેઠાણીએ ચોથા પ્રહરની બધી ઘટના કહી સંભળાવી. શેઠ ખૂબ ખુશ થયા. નાહી-ઘોઈ, જમી-પરવારીને દુકાને ગયા. મુનીમ મણિલાલ પણ એ જ અવસરે હસતે મોંએ આવી કહેવા લાગ્યો : “શેઠ ! વધામણી. વહાણુ સહીસલામત છે. ખીજા બંદરે એ ખેંચાઈ ગયાં હતાં. તે હવે તેઓને મળી ગયાં છે.”

શેઠે આનંદના સમાચારથી આંખ મીંચીને પોતાની સતી-શિરોમણિ સુભદ્રાને યાદ કરી ને સુભદ્રાને મનથી ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

૨. શેઠ મોતીશાહ (જુઓ પ્રક્ર ૪, ૫૩૭, ૭૭૫)

૩. શેઠ પ્રેમચંદ રાયચંદ — રાજબાઈ ટાવર વગેરે.

કીકાભાઈ માણેકલાલ.

- ૪ શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદ
 ૫ મુનિ જિતેન્દ્ર વિજયજી
 ૬ શેઠ જીવજીલાલ ધરમચંદ - મુનિ જિનપ્રભવિજય.
 ૭ સાધ્વી જયપ્રભાશ્રીજી
 ૮ શેઠ દેવચંદ બાલાભાઈ
 ૯ શેઠ જીવજીલાલ સાકરલાલ
 ૧૦ શેઠ નગીનદાસ મંછુભાઈ
 ૧૧ શ્રી. સુરચંદ પી. બદામી.
 ૧૨ પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડીયા.

પ્રકરણ અઠાવનમું

*

રાજનગરનો નગરશેઠ વંશ

શિસોદિયા ઓશવાલ જૈન, શાખા કાકોલ—

શિસોદિયા રાજવંશ—

વહીવંચા અને કુલગુરુઓ સ્પષ્ટ કહે છે કે—

“શિસોદિયા સાંડેસરા, ચૌદસિયા ચૌહાણ,
ચૈત્યવાસિયા ચાવડા, કુલગુરુ એહ પ્રમાણ.”

સાંડેરકગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી યશોભદ્રસૂરિ, ભટ્ટાં શ્રી શાલિસૂરિ અને ભટ્ટાં શ્રી બલભદ્રસૂરિ વગેરે આચાર્યો મેવાડ શિસોદિયા રાવ-રાણાઓના રાજગુરુ હતા.

(- પ્રકૃ ૩૪, પૃ ૫૦૬ થી ૫૭૮)

વલભીનગરના રાજા શિલાદિત્ય ભટ્ટારક અથવા બાપ્પા રાવલની વંશ પરંપરામાં મેવાડના ચિત્તોડ, નાગદા અને ઉદ્દેપુરની ગાદીએ ઘણા રાવ-રાણાઓ થયા છે. તે પૈકી (૩૫) રાવ રાણો રણુસિંહ, (૩૬) રાણા ક્ષેમસિંહ અને (૩૭) રાણો સામંતસિંહ થયા.

(- પ્રકૃ ૨૩ પૃ ૩૮૬ થી ૩૮૯)

રાણો રણુસિંહનાં બીજાં નામો સમરસિંહ અને સંત્રામસિંહ પણ મળે છે.

શિસોદિયા જૈન—

શિસોદિયા ઓશવાલ જૈનોની બાબતોમાં જે પ્રમાણભૂત આધારો મળે છે તે આ પ્રકારે જાણવા મળે છે.—

૧ કવિ બહાદુર શ્રી દ્વીપવિજયજી ગણી લખે છે કે—

સવળ રાજ સમરસિંહ દિલ્હીની રાજકુમારીને પરણ્યો હતો.

તેને ચાર સંતાન થયાં. તે પૈકી મોટા બે પુત્રો નેપાળ ગયા અને ત્યાંના રાજા બન્યા, જેના વંશજો ગુરખા (ગોરક્ષક-ગોરખા) તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યા.

ચોથો પુત્ર રાવ કરણસિંહ (ક્ષેમસિંહ) ચિત્તોડની ગાદીએ બેઠો. તેને (૧) માહપ, (૩) રાહપ, અને (૩) ધીરજી એમ ત્રણ પુત્રો થયા.

રાજકુમાર ધીરજીના શરીરમાં કોઠ રોગ નીકળ્યો અને સાંડેરક ગચ્છના ભટ્ટારકના પ્રયત્નથી તેનો કોઠ રોગ મટી ગયો. રાણાએ ‘ ધીરજને કોઠ રોગ મટશે તો તે રાજકુમાર તમને આપીશ.’ એમ વચન આપેલું. આથી રાણાએ તે કુમાર ભટ્ટારકજીને સોંપ્યો. ભટ્ટારકજીએ તેને જૈન બનાવી તેનું ‘ શિસોદિયાગોત્ર સ્થાપ્યું’ અને તેને એશવાળ જૈન જ્ઞાતિમાં દાખલ કર્યાં. રાણાએ તેને ગામ-ગરાસ આપ્યાં.

રાણા કરણસિંહના મરણ પછી મોટો કુમાર માહપ (સામંતસિંહ) મેવાડની ગાદીએ બેઠો.

રાજકુમાર ધીરજના શિસોદિયા એશવાલ જૈન વંશમાં શેઠ શાંતિદાસ થયા, જેને બાદશાહ જહાંગીર ‘ મામા ’ કહી બોલાવતો હતો.

શેઠ શાંતિદાસ અમદાવાદના નગરશેઠ બન્યા, જે શિસોદિયા ગોત્રના વીશા એશવાલ જૈન હતા. તેના વંશમાં આજે દીપાશાહ, ખુશાલ-શાહ, વગેરે વિદ્યમાન છે.

(- ‘ સોહમકુલરત્ન પદ્માવલી ’ ઉલ્લાસ ૨, ઢાળ : ૧૫, કડી : ૧ થી ૧૯, ‘ પદ્માવલી સમુચ્ચય ભા-૨, ૫૦ ૨૯-૩૦)

૨. શિલાલેખ (વિં સં ૧૯૦૫)

શ્રી શત્રુંજયતીર્થમાં અમદાવાદના નગરશેઠ હેમાભાઈ વખતચંદે સં ૧૮૮૬ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ બંધાવેલી હેમાભાઈ ની ટૂંક છે. તેમાં નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈ એ ભગવાન શ્રી અજિતનાથનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો છે, તેની દક્ષિણ દીવાલમાં શિલાલેખ છે કે—

“ અમદાવાદના નગરશેઠ પ્રેમાભાઈના વંશ અને દાનની વિગત ”

તેનો વંશ શિસોદિયા, ગોત્ર-કુંકમસોલ

જ્ઞાતિ-એશવાલ, શાખા-આદિ.

તે કુળદેવી આશાપુરી અને ક્ષેત્રપાલ ખરડાને પૂજતા હતા. તેની વંશાવલી આ પ્રમાણે છે.—

- (૧) કુલોત્પત્તિ—રાજ સામંતસિંહ રાણો.
- (૩) પુત્ર કૌરપાલ - આં ધર્મઘોષસૂરિએ તેને જૈન બનાવ્યો.
- (૪) પુત્ર હરપતિ, (૪) શાં વાછા
- (૫) શાં સહસ્રકિરણ (૬) શેઠ શાંતિદાસ.
- (૭) શેઠ લક્ષ્મીચંદ, (૮) શેઠ ખુશાલચંદ, ભાર્યા—ઝમકુ
- (૯) શેઠ વખતચંદ, (૧૦) શેઠ હેમાભાઈ, (૧૧) શેઠ પ્રેમાભાઈ.

તપાગચ્છની સાગરશાખાના ભટ્ટારકો (૧) શ્રી રાજસાગર-સૂરિ (૨) શ્રી વૃદ્ધિસાગરજી (૩) શ્રી લક્ષ્મીસાગરજી (૪) શ્રી કલ્યાણસાગરજી (૫) શ્રી પુણ્યસાગરજી, (૬) શ્રી ઉદયસાગરજી, (૮) શ્રી આનંદસાગરજી (૮) શ્રી શાંતિસાગરજી સં ૧૬૦૫

(- શ્રી જિનવિજયજી સંપાદિત—“ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ ”
ભા-૨, લેખ અને પર્યાલોચન લેખાંક : ૧)

૩. વીર દયાલશાહ (સં ૧૭૩૨ના વૈ ૦ ૧૦ ૭ ને ગુરુવાર)

ઈતિહાસથી જાણવા મળે છે કે, સંઘવી તેજરાજ વીશા ઓશવાલ શિસોદિયા વંશનો સરવર્યાગોત્રનો જૈન હતો.

તે મારવાડમાં (ગોલવાડમાં) રહેતો હતો, તેના વંશમાં વીર-દયાલશાહ ઓશવાલ શિસોદિયાવંશનો જૈન થયો, જે ઉદયપુરના રાણા રાજસિંહનો દીવાન હતો.

નોંધ - અમે પહેલાં (પ્રક ૦ ૪૪, પૃ ૦ ૩૬ થી ૪૧ અને પ્રક ૦ ૫૩ પૃ ૦ ૬૧૧-૬૧૪માં) તેનો પરિચય આપ્યો છે.

વિશેષ - ક્ષેમસિંહ મો ૦ રાઠોડ પોતાના સં ૦ ૨૦૦૪ના ઓશવાલ કોમના ઈતિહાસ પુસ્તકમાં (પ્રકરણ ત્રીજું) ઓશવાલ વિશેનો વિભાગ પૃ ૦ ૧૬૩ થી ૨૦૭માં) વધુ પરિચય આપે છે તે આ પ્રમાણે છે. —

“ વીર દયાલશાહ ઓશવાલ બચપણથી દેશાભિમાની, કુલાભિમાની, ધર્માભિમાની, સાહસી, બહાદુર, નરવીર હતો.

તે વીશ વર્ષની ઉંમરે પોતાનું ક્ષાત્રવટ બતાવવા પિતાથી રિસાઈને મારવાડ છોડી મેવાડના ઉદયપુરમાં આવી એક મુસાફર-ખાનામાં રહ્યો ને રાજ્યની ઘોડાહારમાં નોકર બન્યો. પોતાની હોંશિયારીથી ઉદયપુરના રાજપુરોહિતના આગ્રહથી તેના ગુપ્ત મંત્રણા વિલાગના દક્ષતરમાં મહેતો બની રહ્યો, પણ આ પુરોહિત દેશદ્રોહી હતો કેમકે તે ઔરંગઝેબ સાથે ભળી ગયો હતો.

વીર દયાલશાહે તે બંનેનાં કાવતરાંનાં ગુપ્ત પત્રોનો ખટલો રાણા રાજસિંસના હાથમાં લાવી મૂક્યો અને વિનંતી કરી કે, 'બાપુ! પુરોહિતથી ચેતતા રહેજો.' રાણાએ પુરોહિતના કાવતરાથી ચેતી જઈ મેવાડને બચાવી લીધા અને વીર દયાલશાહને ધીમે ધીમે જાંચા અધિકાર આપી છેવટે રાજ્યના મહામાત્યપદે પ્રતિષ્ઠિત કર્યો.

ઉદયપુરના શેઠ સોહનલાલે તેની સાથે પોતાની બહાદુર, ચતુર, દેશપ્રેમી અને ધર્મપ્રેમી પાટમદે નામની પુત્રી પરણાવી.

વીર દયાલશાહે ઘણાં યુદ્ધ ખેડ્યાં. શત્રુઓને હંકારી પોતાની વીરતાનો પરિચય કરાવ્યો. મહં પાટમદેવી પણ પુરુષના વેશમાં સૈનિકનો ગણવેશ પહેરી, ગુપ્ત નામ રાખી મેવાડી સેનામાં દાખલ થઈને લડાઈના મેદાનમાં ઊતરતી હતી. લડાઈમાં તેના પતિ દયાલશાહ ઓચિંતા શત્રુઓના ઘાનો ભોગ ન બને તેનું ધ્યાન રાખી તેમનું પૂરું રક્ષણ કરતી.

મંત્રી દયાલશાહને આ નવા સૈનિક વિશે જાણવા ઇચ્છા થઈ ત્યારે તપાસ કરતાં વીરાંગના પાટમદે હોવાનું માલૂમ પડ્યું.

દયાલશાહે શત્રુઓના બધા દાવપેચો તોડીફોડી દગાબાજીને ફાવવા ન દીધી. યુદ્ધમાં આજમખાંને પણ હરાવી દીધા હતો.

આ રીતે દયાલશાહ મંત્રીએ મેવાડનું પૂરી તકેદારીથી રક્ષણ કર્યું હતું.

આ ઉપરાંત નીચેના ત્રણમાં શિસોદિયા રાજવંશના ઉલ્લેખો મળે છે.

૪. કવિવર શ્રી ક્ષેમવર્ધન ગણીકૃત 'પુણ્યપ્રકાશરાસ.'

૫. પંચમી શ્રી કૃપાસાગર ગણીકૃત 'લદ્દારક રાજસાગરસૂરિરાસ'

૬. પંઠ કૃપાસાગર ગણી શિષ્ય પંઠ તિલકસાગર ગણીકૃત 'નેમિ-સાગર નિર્વાણરાસ.'

૭, ૮, ૯. વિવિધ શિલાલેખો, જિનપ્રતિમાલેખો, ગ્રંથપ્રશસ્તિઓ - પુષ્પિકાઓ.

વંશ, ગોત્ર, શાખા—

શિસોદિયાવંશના ઓશવાલ ૭ નેનાં વિવિધ ગોત્રો બન્યાં.

અમદાવાદના નગરશેઠના વંશજોનું કુંકુમરોલા ગોત્ર હતું. કોઈ કોઈ સ્થાને તેની કાકોલા શાખા બતાવી છે. આ ગોત્ર અને શાખામાં નહીંવત્ ભેદ છે. સંભવ છે કે, આ વંશનો વૈષ્ણવતીર્થ-ધામ કાંકરોલી, અથવા કામીકાંકર ગામ સાથે સંબંધ હોય.

(- પ્રકૃ ૪૪, પ્રકૃ ૫૦, પૃ ૪૯)

વીર દયાલદાસનું ગોત્ર સવર્યા હતું,

નોંધ - નવા નવા પ્રતિમાલેખો, ગ્રંથપ્રશસ્તિઓ વગેરે મળશે તો તેમના પૂર્વજો, ગોત્ર, શાખા વગેરે વિશે વિશેષ જાણવા મળશે. અમને વિશ્વાસ છે કે, સં ૧૬૫૪ની જિનપ્રતિમાના લેખમાં શાં સહસ્રકિરણના પૂર્વજો. તથા પુત્ર-પૌત્રોનાં નામ આપ્યાં હશે.

ભૂલાનગર—

એમ માનવામાં આવે છે કે, અમદાવાદના નગરશેઠના પૂર્વજો વાસ્તવમાં ભૂલાનગરના વતની હતા, જે મેવાડમાંથી નીકળી મેવાડના નૈર્ઝત્યમાં આવેલા ભૂલાનગરમાં આવીને વસ્યા હોય.

ભૂલાનગરનું સ્વરૂપ—

આ નગર સિરોહી રાજ્યમાં પેરિસસમા ગણાતા રોહિડા નગરની પાસે હતું. રોહિડાથી મોટા પોસીના સુધીના પાકો રસ્તો મોટર રોડ છે. રસ્તામાં સનવાડા, નાનું ભૂલા, મોટું ભૂલા વગેરે ગામો છે.

(- પ્રકૃ ૫૦, પૃ ૪૯૦)

એવો સંભવ જણાય છે કે, મેવાડના પ્રતાપી રાણા પ્રતાપે દિલ્હીના બાં અકબર સાથેની અગ્રડામણ વખતે આ ભૂલાનગરમાં વસવાટ કરી શાંતિ મેળવી હોય.

ભૂલાનગર પાસેના પ્રદેશમાં એવો વહેમ પ્રચલિત છે કે— ‘પાંચમના કામમાં પંચા પડે.’ અમદાવાદના નગરશેઠના કુટુંબમાં પણ “સારાં કામ માટે પાંચમનો દિવસ અશુભ મનાય છે.”

આ વિશે એવી ઠંતકથા સંભળાય છે કે—

“એક કુમારી કન્યા પોતાના ગામથી પાંચમના દિવસે કોઈ શુભ કામ માટે નીકળી હતી પણ રસ્તામાં તે ઘણી હેરાન થઈ ગઈ. છેવટે મરણ પામી. ત્યારથી પાંચમ અશુભ મનાય છે.”

આ કહેવત ભૂલાનગર અને નગરશેઠના કુટુંબ વચ્ચે પ્રાચીન સંબંધ હોવાનું પૂરવાર કરે છે.

ઉદયપુરના શિસોદિયા રાજવંશ અને અમદાવાદના નગરશેઠવંશ વચ્ચે છેલ્લાં વર્ષો સુધી લાઈચારા જેવો સંબંધ હતો. એકબીજાના શુભ પ્રસંગે એકબીજાને આમંત્રણ આપી ખેલાવતા હતા. તેમ જ વિવાહ વગેરેમાં ચાંદલો આપવો, જન્મ પ્રસંગે ભેટણું આપવું વગેરે મર્યાદા જાળવતા હતા.

કોઈ મોગલસેનાએ આ ભૂલાનગરને લાંગી-તોડી ખેદાન-મેદાન કર્યું, જે ગામ આજે દટ્ટણપટ્ટણ છે.

સિરોહી રાજ્યે ભૂલાનગરની પુરાણી જમીનને ખેદાવી ત્યારે તેમાંથી જિનપ્રતિમાઓ વગેરે નીકળ્યાં હતાં. જે રોહિડા જૈન સંઘને આપવામાં આવ્યાં હતાં, આ બધી પ્રતિમાઓ રોહિડાના જૈન દેરાસરમાં ધિરાજમાન છે.

આટલી પ્રાસંગિક હકીકતો નોંધી હવે આપણે નગરશેઠના કુટુંબની વંશાવલી જોઈએ.

અમદાવાદના નગરશેઠનો વંશ અને વંશાવલી

૧. પદ્માશાહ - સંલવ છે કે એમનું બીજું નામ હરપતિ હોય અને ઉદયપુરના રાણા સામંતસિંહના.....હોય.

૨. વત્સાશાહ - તેમનું બીજું નામ શાં વાછો પણ જાણવા મળે છે. તેમને ગુરુદે નામની પત્ની હતી. તેમનું કુટુંબ તપાગચ્છીય લટ્ટાં આં શ્રી વિજયહીરસૂરિ અને આં શ્રી વિજયસેનસૂરિનું લક્ષ્મણ અને ઉપાસક હતું.

આશુકવિ પં. શ્રી હેમવિજય ગણી જણાવે છે કે,

લટ્ટાં શ્રી વિજયસેનસૂરિએ સં. ૧૬૫૪ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ અમદાવાદના અકમીપુરમાં ધનકુબેર શેઠ ભોટાશાહના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે જ ઉત્સવમાં, તે જ દિવસે મહોં શ્રી ધર્મસાગર ગણીના શિષ્ય શ્રી લખિધસાગરને ઉપાધ્યાયપદવી આપી.

વળી, તે જ દિવસે અમદાવાદના શેઠ વત્સા (વાછા) ઝવેરીના ઘર દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૬૫૪ના એ જ વર્ષનું ચાતુર્માસ અમદાવાદના અકમીપુરમાં કર્યું.

સં. ૧૬૫૫માં અમદાવાદના ઠીંકવાપાડાની જમીન ખોદતાં ત્યાંથી શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની ભવ્ય પ્રતિમા નીકળી આવી. તે પ્રતિમાનું આચાર્યશ્રીએ વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ નામ રાખી તેને અમદાવાદના સીકંદરપુરના એક જિનાલયમાં પધરાવી અને સં. ૧૬૫૫નું ચાતુર્માસ સીકંદરપુરમાં કર્યું. સં. ૧૬૫૬ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ સીકંદરપુર (બીબીપુર)માં શ્રીસંઘે બંધાવેલા જિનાલયમાં એ વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. સાથેસાથ અમદાવાદના વીશા શ્રીમાલી શેઠ બહુઆના શ્રી શાંતિનાથના ઘર દેરાસરની પ્રતિમાની અને કાવીના શેઠ ગાંધી કુંઝરજી નાગર જૈનના ભં ધર્મનાથની પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરી.

(- વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય સર્ગ, શ્લોકો જૈન પરં. ઇતિહાસ, પ્રક્ર.૫૯ પ્રતિષ્ઠા વિભાગ.)

બાહશાહ અહમ્મદશાહે સં. ૧૪૬૮માં અમદાવાદ નગર વસાવ્યું. શહેરને આબાદ કરવા માટે બહારથી મોટા મોટા વેપારી

જૈનોને આમંત્રણ આપી વસાવ્યા. જૈનો અમદાવાદ નગરને જિનાલયો, અંથલંડારો, હવેલીઓ અને વેપાર વગેરે વિકાસ કરતા રહ્યા.

શાં વત્સાએ પણ ભવ્ય ઘર દેરાસર બનાવ્યું. તેમની ભાવના હતી કે હવે ઘરમાં મોટો અંથલંડાર પણ બનાવવો. એમના પુત્ર સહસ્રકિરણે તેમની એ ભાવના પૂરી કરી.

સંભવ છે કે એ સમયે શાં વર્ધમાન અને શાં શાંતિદાસ બાબકરૂપે હોય.

૩. શાં સહસ્રકિરણ—તેમનાં બીજાં નામો સહસ્રકિરણ, સહસ્રકરણ, શેષકરણ પણ મળે છે. તેમને (૧) કુંચરબાઈ અને (૨) સૌભાગ્યદે એમ બે ભાર્યાઓ હતી. તેમને કુંચરબાઈથી શાં વર્ધમાન અને સૌભાગ્યદેથી શાં શાંતિદાસ એમ બે પુત્રો થયા.

શેઠ સહસ્રકિરણ જેવા ધર્મપ્રેમી હતા તેવા વિદ્યાપ્રેમી પણ હતા. શાં વત્સાએ અમદાવાદમાં પોતાનું સ્વતંત્ર ઘર-દેરાસર બંધાવ્યું હતું, બ્યારે પુત્ર સહસ્રકિરણે સં ૧૬૫૪-૫૫માં જૂના અંથો વેચાણ ખરીદીને તેમ જ નવા નવા અંથો લખાવી ઘરમાં પોતાનો જ નવો અંથલંડાર બનાવ્યો.

આ જૂના અંથોની પ્રશસ્તિઓ અને પુષ્પિકાઓ હતી તેમની તેમ રહેવા દઈને તેની નીચે પોતાની નવી પુષ્પિકાઓ લખાવી. સાધારણ રીતે પોતાના દરેક અંથમાં નીચે પ્રમાણે એકસરખી નોંધ મળે છે.

“ સાહ શ્રીવચ્છ, માર્યા વાઈ ગુહદે, સુત સહસ્રકિરણેન મંડારે ગૃહીત્વા સુત વર્ધમાન-શાંતિદાસપાલનાર્થમ્ । ”

તેમણે આ રીતે અંથોમાં પોતાના પિતા, માતા, પોતે અને બંને પુત્રોનાં નામો લખાવ્યાં છે.

આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, તેમણે પોતાના બંને પુત્રોના જન્મ પછી અંથલંડાર સ્થાપન કર્યો હતો. એ પણ નક્કી છે કે, નગરશેઠ શાંતિદાસનો સત્તાસમય સં ૧૬૪૫ થી ૧૭૧૫ છે. એ ગામમાં ઘણા અંથો ખરીદાયા અને લખાયા છે.

તે આ અંથો અધ્યયન કરતા મુનિવરોને આપતા અને અભ્યાસ કરી લીધા પછી પાછા અંથલંડારમાં મૂકી દેતા.

(- શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ, ભા-૨ ની પ્ર૦ નં ૧૩૫—નેમિનાથચરિત્ર પુષ્પિકા.)

નોંધ - જુદા જુદા અંથલંડારોનાં છપાયેલાં સૂચીપત્રો અને નોંધની ચોપડીઓ (લિરટો) જોવાથી જાણવા મળે છે કે,

આ નગરશેઠના વંશજોએ જુદા જુદા પ્રસંગે આ લંડારના ઘણા અંથો (૧) આગરાના બાદશાહ અકબરનો અંથલંડાર, (૨) લીંબડી-શ્રી સંઘનો જ્ઞાનલંડાર, (૩) પૂના - લાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યૂટનો અંથસંગ્રહ, (૪) અમદાવાદ - શ્રી મુક્તિવિજયનો અંથલંડાર અને (૫) અમદાવાદ - આ૦ શ્રી વિજયનેમિસૂરિ અંથલંડાર વગેરેને આપ્યા છે.

છેવટે નગરશેઠે પોતાના ઘરમાં બાકી રહેલો અંથસંગ્રહ અને શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણીનો અંથલંડાર અમદાવાદના લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરને તેમના નામે રાખવાની શરતે આપ્યો છે.

કારણકે, લીંબડીના અંથલંડારની 'અંગચૂલિયા પદ્મનય'ની પ્રતિમાં આ અંથલંડારની ઉપર પ્રમાણેની નોંધ છે. તેમજ પૂનાના લાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યૂટના જૈન પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા. ૨ ની નં ૪૫૭, ૪૬૮, ૪૭૬, ૪૮૮, અને ૫૬૮ વગેરે પ્રતિઓમાં આ અંથલંડારની ઉપર દર્શાવેલી નોંધ છે.

વિ૦ સં૦ ૧૯૬૦ના ફાગણ-ચૈત્ર માસમાં અમદાવાદના નગરશેઠના વંડામાં નગરશેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈએ વિનંતિ કરી અખિલ ભારતવર્ષીય શ્રવેતાંબર શ્રમણનું સંમેલન કરાવ્યું હતું.

અમે પણ તેમના પ્રતિનિધિ શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ દિલ્હીમાં અમને વિનંતિ કરવા આવવાથી દિલ્હી પ્રદેશમાંથી વિહાર કરી અમદાવાદ આવ્યા અને તેમની વિનંતિથી નગરશેઠના વંડામાં તેમના જ બંગલામાં ઘણો કાળ રહ્યા હતા, ત્યારે શેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈ, શેઠાણી માણેકબેન તથા પુત્રો અરુણભાઈ અને જગદીશભાઈએ પોતાના ઘરમાં રહેલો પ્રાચીન અંથ લંડાર બતાવ્યો અને વ્યવસ્થિત કરાવ્યો.

હતો. અમે તે વખતે કેટલાક ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓ, પુષ્પિકાઓ અને ઉક્ત નોંધોની નકલ કરી લીધી હતી.

પુશ્પી થવા જેવું છે કે, અમદાવાદના જૈન સાહિત્યપ્રદર્શને શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહના ગ્રંથો છપાવ્યા છે. તેના બીજા ભાગમાં પ્રશસ્તિ નં ૦ ૨૫, ૧૦૭, ૧૩૫, ૨૪૭ અને ૮૩૨ વગેરેની નીચે ઉક્ત ગ્રંથલંકારની નોંધ છે.

હવે આ ગ્રંથલંકારનો મોટો સંગ્રહ અમદાવાદના શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરમાં છે. તેના વ્યવસ્થાપકો આ ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓ છપાવે તો તેમાંથી ઘણા ઉપયોગી જૈન ઇતિહાસ પ્રાપ્ત થશે. અને નગરશેઠના વંશની બાબતમાં પણ જરૂરી પ્રકાશ પડશે.

૪. શાં વર્ધમાન—શા. વર્ધમાન શેઠ સહસ્ત્રકિરણ અને તેમની ભાર્યા કુંચરબાઈનો મોટો પુત્ર હતો. તેમનો વિશેષ ઇતિહાસ મળતો નથી.

ઉદ્ભવ મળે છે કે, શેઠ વર્ધમાન અને તેમના ભાઈ શાંતિદાસ અમદાવાદમાં સરસપુર (બીબીપુર)ના શ્રી વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરી મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો અને તેમાં સં ૧૬૮૨ના જેઠ વદિ ૯ ને ગુરુવારે મોટી જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

આ મંદિરનાં દરેક કામ શેઠ વર્ધમાનની દેખરેખ નીચે થયાં હતાં. ત્યારે તેમની માતા કુંચરબાઈ વિદ્યમાન હતાં અને તેમણે આ જિનાલયમાં શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

૫. નગરશેઠ શાંતિદાસ (સં ૧૬૪૫ થી ૧૭૧૫)

શા. સહસ્ત્રકિરણનો નાનો પુત્ર હતો. તેની માતાનું નામ સૌભાગ્યદે હતું. તેનો જન્મ સં ૧૬૪૫માં થયાનું મનાય છે.

તેઓ બાળપણથી તીવ્ર બુદ્ધિશાળી હતા. પુણ્યશાળી હતાં. તેમણે શરૂઆતથી જ અવેરાતનો ધર્મ શરૂ કર્યો. તે ધર્મિ ધર્મિ અનુભવથી મોટા અવેરી બન્યા. અમદાવાદ, સુરત, ખંભાત વગેરે સ્થળે ફરીને અવેરાત વેચતા હતાં.

શેઠ શાંતિદાસ જ્યાં જાય ત્યાં સવારે ઊઠી દેવદર્શન, ગુરુદર્શન વગેરે નિત્યવિધિ કરી ઘેર આવી ખાઈ-પી પોતાના કામે જતા. એ એમનો દૈનિક કાર્યક્રમ હતો.

તપાગચ્છના પૃથ્વી મહાં આં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિના શિષ્ય મહોં શ્રી વિદ્યાસાગર ગણીની પરંપરામાં મહોં શ્રી ધર્મસાગર ગણીના શિષ્ય સંં ૧૬૫૩માં ઉપાં શ્રી લખ્ધિસાગર ગણી થયા.

તેમને (૧) પંં શ્રી નેમસાગર ગણી અને (૨) મુનિ શ્રી મુક્તિસાગર ગણી એ બે શિષ્યો હતા. તે બંને ગૃહસ્થપણમાં સગા ભાઈ-ઓ હતા. સાધુપણમાં પણ ગુરુભાઈઓ હતા. બંને બુદ્ધિમાન, વિદ્વાન અને મોટા વાદી હતા.

આથી સંં ૧૬૫૫માં ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના હાથે પંન્યાસ બન્યા. બંને બાલબ્રહ્મચારી હતા. પંં મુક્તિસાગર ગણીને પદ્માવતી દેવીનું ઇષ્ટ હતું.

કવિવર પંં શ્લેમવર્ધન ગણી લખે છે કે—

આ બંને પંન્યાસો સુરતમાં ચાતુર્માસ હતા ત્યારે સુરતમાં મોટો શાંતિદાસ ઝવેરી રહેતો હતો. તે ધનકુબેર હતો પણ તેને પુત્ર-પુત્રી કંઈ સંતાન નહોતું. એક દિવસ તે શેઠે બંને પંન્યાસો પાસે આવી વાદી કરગરીને અરજ કરી—

“ગુરુદેવ! ગુરુદેવની કૃપાથી આ આપના સેવક પાસે અનર્ગલ ધન છે; પણ એવું કોઈ અંતરાયકર્મ નડે છે કે અમારા પછી આ ધનને વાપરનાર-દાનપુણ્ય કરનાર એવો કોઈ જીવ નથી (અમને કોઈ સંતાન નથી.) ગુરુદેવો કૃપા કરે તો આ અંતરાયકર્મ તૂટે અને આ શ્રાવકનું ઘર આબાદ બને.

આ સાંભળી બંને પંન્યાસોએ સંં ૧૬૬૦ના ચૈત્ર માસમાં ઉપાશ્રયમાં નીચે ભોંયરામાં બેસી સર્વકાર્યસાધક શ્રી ચિંતામણિ મંત્રનો જાપવિધિ શરૂ કર્યો.

૧. આ સમયે સુરતના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી, (૨) અમદાવાદના શેઠ સહસ્રકિરાણનો પુત્ર શાંતિદાસ ઝવેરી અને અમદાવાદના શેઠ લહુઆ શ્રીમાત્રીવંશના શેઠ શાંતિદાસ મનિયા એમ ત્રણ શાંતિદાસો થયા છે.

આ મંત્રનો નિયમ એવો હતો કે, આ મંત્ર નિરંતર બલિ-બાકુલા અને આરતી વગેરે વિધિ સાથે જાપ કરવાથી ૬ મહિને સિદ્ધ થાય. જાપની સમાપ્તિ સમયે ધરણેન્દ્ર નાગરૂપે આવી સામે જિભો રહે ત્યારે સાધક નીડર બની રહે અને તેની જીભ સાથે જીભ મેળવે તો ધરણેન્દ્ર પ્રત્યક્ષ થઈ શ્રાવકને વરદાન આપે.

બંને પંન્યાસોએ સુરતના શેઠ શાંતિદાસને કહી રાખ્યું કે, ‘અમારી જાપવિધિને છ મહિના પૂરા થાય તેના બરાબર બીજે દિવસે સવારે તમે જાતે જ આવીને હાજર થજો.

પંન્યાસોએ છ મહિના સુધી વિધિપૂર્વક જાપ કર્યો. છ મહિના પૂરા થયા. બીજે દિવસે સવારે સુરતના શેઠ શાંતિદાસ આવ્યા નહીં. હાજર થયા નહીં ત્યારે લાગ્યયોગે એવું બન્યું કે, અમદાવાદનો શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી તે જ દિવસે તે જ અવસરે બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં જિનાલયમાં દર્શન કરી બંને પંન્યાસોને વાંદવા ઉપાશ્રયમાં આવ્યા. પં• મુક્તિસાગર ગણી સમજ્યા કે સુરતના શેઠ આવ્યા છે એટલે તેમણે તેમને ભોંયરામાં લઈ જઈ પોતાની સામેના આસને બેસાડી જણાવ્યું કે,

“શેઠ શાંતિદાસ! ડરશો નાહ. હિંમત રાખજો. ધરણેન્દ્ર નાગરૂપે આવી તમારા શરીર ઉપર ચડે, માથા ઉપરથી આગળ ઊતરી જીભના લબકારા મારશે ત્યારે તમે તે નાગરાજની જીભ સાથે પોતાની જીભ અડાડી દેજો. એટલે ધરણેન્દ્ર પ્રસન્ન થઈ તમને વરદાન આપશે. પરિણામે રાજ્ય મળશે, રાજ્યનું માન, ધન, યશ અને પુત્રપરિવાર વધશે.”

અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ તો કંઈ સમજ્યા વિના ચુપચાપ ભોંયરામાં જઈ ગુરુદેવની કૃપા સમજી આસન ઉપર બેસી ગયા. પંન્યાસજીએ જાપ શરૂ કર્યો. ધરણેન્દ્ર નાગરૂપે આવી શરીર ઉપર ચડ્યો. જીભના લબકારા મારવા લાગ્યો. પણ આ શાંતિદાસે બીક-થી પોતાની જીભ બહાર કાઢી નહીં. ધરણેન્દ્ર તરત નીચે ઊતરી અદૃશ્ય થઈ ગયો.

પં• મુક્તિસાગર ગણીએ કહ્યું, ‘શાંતિદાસ! તમે જીભ કાઢી નાગની જીભ સાથે મેળવી હોત તો અહીંના રાજા બનત. પણ તમે

ડરી ગયા ને જીલ મેળવી નહીં. છતાં તમે મોટા રાજમાન્ય બનશો.

(- શેઠ શાંતિદાસનો રાસ, જૈન૦ ૫૦ ઈ૦ પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૧૦૮ થી ૧૧૦)

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી સં૦ ૧૬૬૧માં ખુશી થતો થતો સુરતથી અમદાવાદ ગયો અને ત્યાંથી આગરા ગયો ત્યારે બાદશાહ અકબરે પોતાના રાજદરબારમાં સૌ ઝવેરીઓને બોલાવ્યા હતા.

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી પણ સૌ ઝવેરીઓ સાથે રાજદરબારમાં ગયા. તેમણે ત્યાં મોતીની સાચી પરીક્ષા કરી બતાવી અને તેની વાજબી કિંમત પણ જાણાવી મોટી નામના પ્રાપ્ત કરી. તેમને મોગલ દરબારમાં મોટાં માન-સન્માન મળ્યાં અને બાદશાહ અકબરે તેમને પણ ઝવેરીની પદવીથી નવાબ્યા.

એક વાર બાદશાહ અકબરની એક બેગમ અમદાવાદમાં કોઈ ખાસ કામે આવી હતી. શ્રી શાંતિદાસ ઝવેરીએ તેની ખૂબ ખાતર-બરહારત કરી. બેગમે પ્રસન્ન થઈ તેમને ધર્મભાઈ બનાવ્યો.

બાદશાહ અકબરના મરણ પછી તેનો મોટો પુત્ર જહાંગીર (સં૦ ૧૬૬૭ થી ૧૬૮૪ ક્રાગણ વદ અમાસ, સને ૧૬૦૬ થી તા-૧૮-૧૦-૧૬૨૭ સુધી) હિંદનો બાદશાહ બન્યો.

(- પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૨૨)

તેણે અમદાવાદથી શાંતિદાસ ઝવેરીને બોલાવ્યા અને તેમને ‘મામા’ કહી તેમનું ઘણું માન-સન્માન કર્યું. પછી તો શેઠ શાંતિદાસને અમદાવાદના ‘નગરશેઠ’ની પદવી આપી અને ગુજરાતના સૂબાનો હોદ્દો આપ્યો.

શેઠ શાંતિદાસ સમજી ગયા કે આ બધું ગુરુદેવની કૃપાનું ફળ છે. તેમણે પં૦ શ્રી નેમિસાગર ગણી અને પં૦ મુક્તિસાગર ગણીને વિનંતી કરી અમદાવાદમાં પધરાવ્યા. તેમણે પોતાના મનથી પં૦ શ્રી મુક્તિસાગરનું પં૦ રાજસાગર ગણી નામ રાખ્યું અને તેમને વિનંતી કરી કે, ‘ગુરુદેવ! આપની કૃપાથી મને ગુજરાતની સૂબાગીરી મળી છે. એટલે આ રાજ્ય આપનું જ છે. આપ ગુરુદક્ષિણામાં મારું આ દાન સ્વીકારી મને ઋણમુક્ત કરો.’

પંન્યાસજી હસીને બોલ્યા, “ શેઠ! અમે પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરેલાં છે. અમે માતા, પિતા, ઘર, માલમિલકત, કુટુંબપરિવાર છોડીને નીકળ્યા છીએ — સાધુ બન્યા છીએ એટલે અમે રાજ્યને શું કરીએ? છતાં તમારે ગુરુલક્ષિતનો લાલ જ લેવો હોય તો લટ્ટાં શ્રી વિજય-સેનસૂરિને આમંત્રણ આપી અમદાવાદમાં પધરાવો. તેમને પ્રસન્ન કરી અમને બંનેને તેમના વરહ હસ્તે ઉપાધ્યાયપદ અપાવો. આથી તમને મોટો લાલ થશે. ”

નગરશેઠ શાંતિદાસે સંવેગીગચ્છના પટમા લટ્ટાં શ્રી વિજય-સેનસૂરિને વિનંતી કરી ભારે માન-સન્માનથી અમદાવાદમાં પધરાવ્યા અને અવસર જોઈ વિનંતી કરી કે, “ આપશ્રી કૃપા કરીને પં નેમિસાગર ગણી અને પં મુક્તિસાગર ગણીને ઉપાધ્યાય બનાવો. ”

ગચ્છનાયકે શેઠ શાંતિદાસની વિનંતીથી સં ૧૬૬૫માં અમદાવાદમાં માત્ર પં નેમિસાગર ગણીને જ ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું પણ પં શ્રી મુક્તિસાગર ગણીને ઉપાધ્યાય પદવી ન આપી.

શેઠ ખુશ થયા અને ગચ્છનાયકને પાઘડી ઉતારી વિનંતી કરી કે, “ હવે પં મુક્તિસાગર ગણીને ઉપાધ્યાયપદ આપો. ”

ગચ્છનાયકે ઠંડો જવાબ આપતાં જણાવ્યું કે, “ મહાનુભાવ! હું તમારી લાગણી સમજુ છું, પરંતુ તમે સમજી શકો એમ છે કે, પદવી એ જેને તેને લહાણી કરવાની કે ઘેર ઘેર વહેંચવાની વસ્તુ નથી. તે કોને આપવી, કોને ન આપવી, ક્યારે આપવી અને ક્યારે ન આપવી તેનો વિચાર કરવો પડે છે. ”

ગચ્છનાયકે આટલો ખુલાસો કરી મૈાન પકડ્યું. નગરશેઠને આ ખુલાસાથી ખોટું લાગ્યું પણ તેમણે “ જેવી આપની મરજી ” કહી તે વખતે મનમાં જ નક્કી કર્યું કે,

“ હવે હું શ્રી નેમિસાગરને લટ્ટારક બનાવી, પં શ્રી મુક્તિસાગર ગણીને તેમના હાથે જ ઉપાધ્યાય બનાવી, પછી આચાર્યપદવી અપાવી ઉપાં શ્રી રાજસાગર ગણી અને પછી આં રાજસાગરસૂરિ બનાવીશ. ”

લટ્ટાં શ્રી વિજયસેનસૂરિએ પં શ્રી મુક્તિસાગરને ઉપાધ્યાય

ન બનાવ્યા તેથી જ આં શ્રી વિજયદેવસૂરિએ પણ પંચ શ્રી મુક્તિ-
સાગરને ઉપાધ્યાય પદવી ન આપી.

લટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિ સં ૧૬૭૯માં ખંભાતમાં ચાતુર્માસ
સ્થિત હતા. અને ખંભાતના નગરશેઠ વ્યવહારી કામ માટે ચોમાસામાં
અમદાવાદ આવ્યા. શેઠ શાંતિદાસે અવસર જોઈ સૂબાની સત્તા
હાથમાં લઈ ખંભાતના શેઠને પોતાને ત્યાં અતિથિ તરીકે રાખી
નજર કેદી બનાવ્યા અને તેને રુઆબથી જણાવ્યું કે, “શેઠ! તમારે
ખંભાતનાં ગાડ જોવાં છે કે નહીં? જો એ જોવાની ઇચ્છા હોય તો
ખંભાતમાં રહેલા આં શ્રી વિજયદેવસૂરિ પોતાની જાતે જ પંચ
શ્રી રાજસાગર ગણીને ઉપાધ્યાયપદ આપી આચાર્ય બનાવવાની
કબૂલાત આપે એવો પ્રબંધ કરો તો જ તમે અહીંથી છૂટીને ખંભાત
જઈ શકશો.”

ખંભાતમાં શેઠાણીએ આ વાત જાણી, તે તરત જ લટ્ટાં શ્રી
વિજયદેવસૂરિ પાસે જઈ આંખમાં આંસુ લાવી ગચ્છનાયક પાસે
પોતાના સૌભાગ્યની ભિક્ષા માગી અને અમદાવાદમાં શેઠના સકલ
સમાચાર કહી સંભળાવ્યા.

લટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિએ પંચ રાજસાગર ગણીને ઉપાધ્યાયપદવી
આપવાની મૂક સમ્મતિના પ્રતીકરૂપે એક પત્રમાં પોતાના હસ્તા-
ક્ષરથી ‘શ્રી જિનાય નમઃ’ લખી તેમાં વાસક્ષેપ નાખી તે પત્ર
શેઠાણીને આપ્યો.

શેઠ શાંતિદાસે સં ૧૬૭૯માં અમદાવાદમાં પંચ મુક્તિસાગર
ગણીને લટ્ટાં શ્રી વિજયદેવસૂરિનો વાસક્ષેપ નાખી ઉપાધ્યાય પદવી
આપી એટલે તેઓ હવેથી ઉપાંચ રાજસાગર ગણી નામથી ઓળખાવા
લાગ્યા.

પછી શેઠ શાંતિદાસે સં ૧૬૮૬ના જેઠ સુદિ ૧૪ના રોજ અમદા-
વાદમાં લગં શ્રી મહાવીરસ્વામીના જિનપ્રાસાદમાં મહોત્સવ કરી
ઉપાંચ રાજસાગર ગણીને આચાર્યપદવી આપી, તેમ જ બીજા મુનિ-
રાજને ઉપાધ્યાય, પંચાસ વગેરે બનાવી, તપાગચ્છના સાગરગચ્છ-
નો ચતુર્વિધ સંઘ સ્થાપન કર્યો. તે સંઘમાં સાગર, વર્ધન, સૌભાગ્ય
જે. ૧૧

વગેરે શાખાના મુનિવરો પણ લજ્યા હતા. તે વખતે ઉપાં શ્રી રાજસાગરને આં શ્રી રાજસાગરસૂરિ તરીકે સ્થાપન કર્યાં.

ગરુડવૃદ્ધિ—

શેઠ શાંતિદાસે સાગરગરુડના ચારે સંઘાને વિસ્તૃત બનાવવા સામ, દામ, દંડ અને ભેદ એ ચારે નીતિથી કામ લીધું.

કડુઆમતના શાહ કલ્યાણુ સં ૧૬૮૫માં રચેલી પદ્માવલીમાં જણાવે છે કે,

વિ.સં ૧૬૭૬માં થરાદમાં કડુઆમત અને તપાગરુડના શ્રાવકો વચ્ચે ઝગડો પડ્યો. આથી રાધનપુરના તપાગરુડના યુવાન શ્રાવકોએ તોફાન કરી રાધનપુરના કડુઆમતનો ઉપાશ્રય તોડી નાખ્યો. કડુઆમતના જૈનોએ બાદશાહ જહાંગીર પાસે આની ફરિયાદ કરી દાદ માગી.

કદાચ બહુ તપાસણી થાય તો આ ઘટનામાં રાધનપુરના તપાગરુડના જૈનોનો દંડ થાય એવી પરિસ્થિતિ હતી. આથી અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસે રાધનપુરના તપાગરુડના યુવાનોને જણાવ્યું કે, “ જો તમે અમારા સાગરગરુડમાં દાખલ થાઓ તો તમને સૌને બચાવી લઈશ ” એ રીતે સૌને સાગરગરુડમાં દાખલ થવાનાં વચન લીધાં.

પછી શેઠ શાંતિદાસે કડુઆમતના જૈનોને ખાતરી આપી જણાવ્યું કે, “ તમે આ કેસ પાછો ખેંચી લો. હું રાધનપુરમાં તમારો નવો ઉપાશ્રય બંધાવી દઈશ. ”

પરિણામે કડુઆમતવાળાએ કેસ પાછો ખેંચી લીધો. પછી રાધનપુરના તપાગરુડના જુવાનો સાગરગરુડમાં લજ્યા અને શેઠ શાંતિદાસે રાધનપુરમાં કડુઆમતનો નવો ઉપાશ્રય બનાવી આપ્યો.

બીજી તરફ તપાગરુડના યુવાનો સાગરગરુડમાં લજ્યા હતા. તેમણે ઉપાશ્રયને પોતાના અધિકાર નીચે લેવા ધાર્યું. આ રીતે રાધનપુરમાં તપાગરુડમાં સં ૧૬૮૦માં બે પક્ષો પડ્યા. સાથોસાથ ઉપાશ્રયના બે ભાગ પડ્યા.

(—કડુઆમતની મોટી પદ્માવલી, વિવિધ ગરુડીય પદ્માવલી સંગ્રહ, પૃ ૧૫૩)

ધતિહાસ કહે છે કે, દિલ્હીના બાદશાહ શાહજહાં (સં ૧૬૮૪થી ૧૭૧૫)ના રાજકાળમાં વિંસં ૧૭૦૧માં અમદાવાદમાં પ્રવેતાંબર તપાગચ્છ અને લોંકાગચ્છના જૈનો વચ્ચે જ્ઞાતિ વ્યવહારનો ઝઘડો પડ્યો હતો ત્યારે મહાજનોએ લોંકાગચ્છના જૈનો સાથે રોટી-ઝેટી વ્યવહાર બંધ કર્યો હતો.

આથી લોંકાગચ્છના જૈનોએ ગુજરાતના સૂબેદાર દ્વારા શિકોહને અરજી કરી હતી કે, મહાજને અમારી સાથે રોટી-ઝેટીનો વ્યવહાર બંધ કર્યો છે. તે અંગે તમે મનાઈ હુકમ આપો અને હુકમ કરો કે અમારી સાથે ઝેસી રોટી-ઝેટીનો વ્યવહાર શરૂ કરે.

સૂબા મહમ્મદ દ્વારા શિકોહે સં ૧૭૦૧ના ભાદરવા સુદિ ૧-ના રોજ એક ફરમાન બહાર પાડી જાહેર કર્યું કે પરસ્પરમાં રોટી-ઝેટીનો વ્યવહાર કરવો કે ન કરવો એ તેઓની સ્વતંત્રતાનો વિષય છે. તેમની સ્વતંત્રતામાં રાજ્ય દખલ કરી ન શકે. અમારી ભાવના છે કે, કોઈએ એક-બીજાને હિરાન કરવા નહીં છતાં કોઈ કોઈને હિરાન કરશે તો અમારે વચમાં પડીને દખલ કરવી પડશે.

(જૈ ૦ ૫૦ ઈ ૦ પ્રક ૦ ૪૪, પૃ ૦ ૧૪૮થી ૧૫૧, ફરમાન નં ૦ ૧૫)

નગરશેઠના મનોરથો—

નગરશેઠ શાંતિદાસની ભાવના હતી કે હું દેવ, ગુરુ અને ધર્મના પ્રતાપે જ સારી સ્થિતિએ પહોંચ્યો છું. એટલે દેવ, ગુરુ અને ધર્મનો જ મારા ઉપર ઉપકાર છે તો હવે મારે પણ દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ભક્તિ-ઉપાસના કરવી જોઈ એ અને લાભ લેવો જોઈ એ.

(૧) સિકંદરપુરમાં બિરાજમાન ભગ૦ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો મારા ઉપર મોટો ઉપકાર છે. મારી ફરજ છે કે, તે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરી તેમાં ત્રણ શિખરો, ત્રણ ગભારા, ત્રણ રંગમંડપો અને ત્રણ ખેલામંડપો એમ છ મંડપો અને ત્રણ શૃંગારચોડીવાળો અને ચારે બાજુએ કોટથી સુશોભિત ભવ્ય અને વિશાળ જિનપ્રાસાદ-તીર્થધામ બનાવવું.

(૨) પં ૦ રાજસાગર ગણીને આચાર્ય બનાવી તેમના ભત્રીનો સંખ્યા વધારવી.

(૩) આ જિનાલયના પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં ધામધૂમથી સાધર્મિક વાત્સલ્ય વગેરે કરી જૈનધર્મની પ્રભાવના કરવી.

શેઠ શાંતિદાસે આ મનોરથોને સફળ કરવા પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

(૧) સં. ૧૬૭૮માં સિંકદરપુરના ભગ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયના જીર્ણોદ્ધારનું કામ શરૂ કર્યું. સાથોસાથ મહાપ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ કરવા માટે નાની-મોટી જિનપ્રતિમાઓ તૈયાર કરવાનું કામ ધમધોદાર શરૂ કર્યું.

(૨) ઉપા૦ શ્રી રાજસાગર ગણીને ભટ્ટારક બનાવવાના પ્રયત્નો શરૂ કર્યા; પરંતુ ત્યારે તપાગચ્છમાં ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિસંઘ અને ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયાનંદસૂરિસંઘ એમ બે પક્ષો હતા. હવે બે કોઈ નવા ભટ્ટારક બને તો ત્રીજો પક્ષ જીલો થાય. એવી સ્થિતિ કોઈને પસંદ નહોતી. આથી તે બંને પક્ષોના બેડાણનું વાતાવરણ ફેલાયું.

બંને પક્ષોએ સં. ૧૭૮૧ના ચૈત્ર સુદિ દના રોજ પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં અમદાવાદના કાળુપુરના ઉપાશ્રમમાં મોટું સંમેલન મેળવી બંને પક્ષોને એક કરવાની યોજના ઘડી, પણ તે નિષ્ફળ ગઈ. સાથો-સાથ ઉપા૦ શ્રી રાજસાગર ગણીને આચાર્ય ભટ્ટારક બનાવવાની વાત વિસારે પડી.

ભગ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા—

શેઠ શાંતિદાસની ધારણા હતી કે ઉપા૦ શ્રી મુક્તિસાગર (રાજસાગર) ગણીને આ૦ ભટ્ટારક બનાવી તેમના હાથે અમદાવાદના ભગ૦ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં મહાપ્રતિષ્ઠા કરાવવી; પરંતુ તપાગચ્છના બે પક્ષોની એકતાની યોજનામાં એ વાત બંધ પડી. હવે તરતમાં કે વિલંબે પણ તેમને ભટ્ટા૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિના હાથે આચાર્ય-ભટ્ટારક બનાવી શકાય એ શક્ય જ નહોતું.

શેઠે વિચાર્યું કે તેઓ ભટ્ટારક ક્યારે બનશે તે અચોક્કસ છે. બીજી તરફ જિનપ્રાસાદ તૈયાર થઈ ગયો છે. શાસ્ત્રોની આજ્ઞા મુજબ તેને ખાલી રાખી શકાય એમ નથી. વળી, ઘણી જિનપ્રતિમાઓ તૈયાર થઈ ગઈ છે તેને પણ અંજન શલાકા કે પ્રતિષ્ઠા કર્યા વિના રાખવી તે પાલવે તેમ નથી, તો હવે ઉપા૦ શ્રી રાજસાગર

ગણીવરના હાથે જ ઉપાધ્યાય પદમાં જ આ મહાપ્રતિષ્ઠા કરાવી લેવી એ વધુ હિતાવહ છે.

શેઠ સં. ૧૬૮૨ના જેઠ વદિ ૯ ને ગુરુવારનો પ્રતિષ્ઠા દિવસ નક્કી કર્યો. શ્રી જૈન સંઘને પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં પધારવા આમંત્રણો મોકલવામાં આવ્યાં. સિકંદરપુરમાં-બીબીપુરમાં ઉત્સવ શરૂ કર્યો અને સં. ૧૬૮૨ના જેઠ વદિ ૯ ના રોજ મહોં શ્રી વિવેકહર્ષ ગણીવરની અધ્યક્ષતામાં મહોં શ્રી મુક્તિસાગર ગણીવરના હાથે લગં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો નવો જિનપ્રાસાદ, તેની પરકરમા-લમતીના પરિવારની નાની-મોટી દેરીઓની અને લગં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ વગેરે જૂની અને નવી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી આ. સમયે તે પ્રતિમાનું શ્રી વિજય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ નામ હતું તેને બદલે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ નામ રાખવામાં આવ્યું.

આ જિનપ્રાસાદની ઘણી જિન પ્રતિમાઓ અત્યારે વાઘણપોળનાં ચાર જિનાલયોમાં વિરાજમાન છે.

(- પ્રકં ૫૫, પૃં ૧૮૭ થી ૨૦૦)

આ જિનપ્રાસાદ સરસપુરના બીબીપુરમાં ઉત્તરાભિમુખ હતો. ત્યારે તેમાં મૂળનાયક તરીકે પ્રાચીન નાની શ્યામરંગની ચિંતામણિ શ્રીં પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હતી.

તેમાં બાવન દેરીઓમાં નાની-મોટી જિન પ્રતિમાઓ હતી અને મોટી ચાર જિન પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી હતી.

શેઠ શાંતિદાસ જાણતા હતા કે, મુસલમાની અંધાધૂંધીનો કાળ છે, ક્યારે આસમાની-સુલતાની થાય તેની ખબર ન પડે. એ મુજબ મન હોવા છતાં એવું બને તો આ સમસ્ત જિન પ્રતિમાઓને સુરક્ષિત સ્થાને લઈ જવાની વ્યવસ્થા કરાવી શકાય તેવી ગોઠવણ કરી રાખવી જોઈ એ.

આ વિચારથી આ જિન પ્રાસાદથી પોતાની હવેલી સુધી ચાર મોટા રથ એકી સાથે ચાલી શકે એવી મોટી સુરંગ તેમણે બનાવી હતી જેથી બધી પ્રતિમાઓને રથ કે ગાડાં દ્વારા આ રસ્તે થઈ સીધા પોતાની હવેલીએ પહોંચાડી શકાય.

શેઠ શાંતિદાસે આ જિનપ્રાસાદ, સુરંગો અને પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં

નવ લાખ રૂપિયા ખરચ્યા હતા. તેમજ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં વેતિય (સોનાની વીંટી) વગેરેની પ્રભાવના વગેરેમાં અગિયાર લાખ ખરચ્યા હતા.

બાદશાહ જહાંગીરના મૃત્યુ પછી શાહજહાં (સં ૧૬૮૪ થી ૧૭૧૫ સુધી) દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો. તેણે પોતાના તરફથી અમલ ચલાવવા ગુજરાતમાં તેર સૂબાઓની નિમણૂક કરી હતી.

આ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિન પ્રાસાદનાં ખંડેરો આજે સરસપુરની વાયવ્ય દિશામાં વિદ્યમાન છે.

સં ૧૬૭૮માં તેનું શિક્ષાસ્થાપન થયું. સં ૧૬૮૨ના જેઠ વદિ ૯ ને ગુરુવારે તેની પ્રતિષ્ઠા થઈ, સં ૧૬૯૭માં તેની પ્રશસ્તિ બની.

પ્રશસ્તિ પ્રારંભ શ્લોક —

પ્રસીદ વર્ધમાન ! સસૃજતુરતુલં શાન્તિદાસસ્ય શુભ્રં
માસ્વદ્વીબિપુરે સત્તપગણતરણિઃ પાર્શ્વચિન્તામણિયઃ ।

શ્રીપદ્ જહાંગીરરાજ્યે યુવતિનૃપયુતે તસ્ય કુર્મઃ પ્રશસ્તિમ ॥ ૩ ॥

સં ૧૬૯૭ની આ પ્રશસ્તિમાં સ્ત્રીઓનાં નામ (૧)..., (૨) કપૂરા, (૩) કૂલા, (૪) વાછી.

પુત્રો— (૧) મનજી, (૨) રતનજી, (૩) કપૂરચંદ, (૪) લક્ષ્મીચંદ

પ્રતિમાલેખ — શેઠ શાંતિદાસે સં ૧૬૮૨માં ઉપાં શ્રી સુક્રિત-સાગરગણીના હાથે અંજનશલાકા કરાવી તેમાં જિન પ્રતિમાઓ ઉપર ગાદીની નીચે આ પ્રમાણે લેખ છે. —

“ સંવત ૧૬૮૨ વર્ષે જ્યેં વં ૧ ગુરુવાસરે અહિમહાવાદ વાસ્તવ્ય — શ્રી ઓસવાલજ્ઞાતીય-વૃદ્ધશાસ્ત્રીય [સિસોદિયા સાં વાછા-ભાર્યા બાઈ ગોરદેસુત]

(— પ્રકં ૫૫, પૃં ૫૫૦)

સાં સહસ્રકિરણભાર્યા બાઈ કુંઝરીબાઈ — સૌભાગ્યદેપુત્રેણ યુત સાં પનજીપ્રમુખકુટુમ્બયુતેન [શ્રી શત્રુજ્જયાદિતીર્થમહાપુસ્સરે યાત્રાઃ સમવાય સંપ્રપતિ લલામતિલકેન] સાં શ્રી શાન્તિદાસનામ્ના સ્વ-શ્રેયોર્થ શ્રી.....જિનવિમ્બં સ્વયં કારિતપ્રતિષ્ઠાયાં પ્રતિષ્ઠાપિતમ ।

પ્રતિ તપાગચ્છે મં શ્રી વિજયસેનસૂરિ પટ્ટાલેક મટ્ટારક શ્રી વિજય-
દેવસૂરિવારકે મહોં શ્રી વિવેકહર્ષગણીનામણુ શિષ્ય મહોપાધ્યાય
શ્રી મુક્તિસાગરગણીભિઃ [શ્રિયેઽસ્તુ] ॥ ”

નોંધ — કોઈ કોઈ નાની નાની પ્રતિમાની ગાદીમાં [ ] કૌંસમાં
આપેલા શબ્દો નથી.

બાદશાહ જહાંગીર સં ૧૬૮૪માં મરણ પામ્યો. પછી બાદશાહ
શાહજહાં દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો. તેણે ગુજરાતનું રાજ્ય ચલાવવા
માટે પોતાના તરફથી તેર સૂબાઓ મોકલ્યા હતા, જે પૈકી આઠમો
શાહજહાં ઔરંગઝેબ (સને ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬), નવમો સૂબા
શાયસ્તખાન (સને ૧૬૪૬ થી ૧૬૪૮), દસમો સૂબા મહમ્મદ
દારાશિકોહ (સને ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨) અને બારમો શાહજહાં
મુરાદબક્ષ (સને ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭ સુધી) સૂબાઓ હતા.

શાહજહાં ઔરંગઝેબ ધર્મઝૂની હતો. તેણે શ્રી ચિંતામણિ
પાર્શ્વનાથનો વિશાળ જિનપ્રાસાદ બેઈ વિચાર્યું કે, અમારા સૂર્ય
જેવા તેજસ્વી ભગતા-જીવતા કદર મુસલમાની રાજકાળમાં હિંદુઓનું
આવું નવું મોટું તીર્થધામ અને તે ઠીક જ નથી. તો હવે એને
તોડીફોડી જમીનદોસ્ત કરવું અથવા બદલીને મુસ્લિમ ધર્મસ્થાન
બનાવવું બેઈ એ. તેના પાસવાનોએ આ બાબતમાં તેને ઉશ્કેર્યો.

આથી તેણે સં ૧૭૦૦ (સને ૧૬૪૪)માં સિકંદરપુરના શ્રી
ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદને તોડી નાખ્યો અને તેમાં જરૂરી પરિવર્તન
કરી તેની મસ્જિદ બનાવી દીધી.

આમ થવાથી ગુજરાતમાં મોટું બંડ થયું. શેઠ શાંતિદાસે સૂબાના
આ તોફાન માટે બાદશાહ શાહજહાંને અરજ લખી મોકલી. તેમ
જ અમદાવાદના મુલ્લા અબ્દુલ હકીમે પણ બાદશાહને પત્ર લખી
જણાવ્યું કે, “ સૂબાના હાથે આ હિચકારી ઘટના બની છે. ”

બાદશાહ શાહજહાંએ સં ૧૭૦૫ના શ્રાવણ માસમાં શાહજહાં
મહમ્મદ દારાશિકોહના હાથે લખાયેલું ફરમાન સને ૧૬૪૮માં
ગુજરાતના નવમા સૂબા શાયસ્તખાનને ફરમાન લખી મોકલી તે
દ્વારા હુકમ કર્યો કે —

“ શાહજહાંએ શાંતિદાસ ઝવેરીના તાબાના દેરાસરને તોડી

મોટો ફેરફાર કરી મસ્જિદ બનાવી છે તેને સુધારી તે અસલી જે રૂપમાં હતો તે રૂપમાં જ નવેસર બનાવી શાંતિદાસ શેઠને તે દેરાસર સોંપવું અને તેને પહેલાંની જેમ પોતાના ધર્મના કામોમાં વાપરે તેમાં કોઈ એ કશી દબલ કરવી નહીં. અને જે તેમાં ફકીરોને વસાવ્યા હોય તો તે ફકીરોને ત્યાંથી હટાવી બીજે લઈ જવા. કોઈ મુસલમાન તેનાં ઈંટ વગેરે ચીજો લઈ ગયો હોય તો તેમની પાસેથી પાછા અપાવવા અથવા તેની કીમતની રકમ તેની પાસેથી ભરપાઈ કરાવવી.

(- પ્રક. ૪૪, પૃ. ૨૯૯, ૧૦૦, ૧૫૨ થી ૧૫૬; ફરમાન ૧૬ એમ. એમ. ડામીસરીએટનો ' ધિ જર્નલ ઓફ ધિ યુનિવરસીટી ઓફ બોમ્બે ' માસિકમાં ' ધિ ઇમ્પિરિયલ મુગલ ફરમાન ' લેખ; ડાર્બિસ - ' રાસ-માલા '; ' જૈન ઐતિહાસિક રાસમાલા ' ભા-૧, પૃ. ૨૬; સદ્ગત મણિલાલ વખતચંદનો ઇતિહાસ અને યુગધર્મ.)

બાદશાહ શાહજહાંના હુકમથી શાહી ખજાનાના ખર્ચે ભગ૦ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ સં. ૧૬૮૨માં જેવો બન્યો હતો તેવો નવો બન્યો. અને શેઠ શાંતિદાસે તેમાં સં. ૧૭૦૫, ૧૭૦૬માં ભગ૦ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ પ્રતિષ્ઠા કયા આચાર્યના હાથે કરાવી તેનો ઉલ્લેખ અગર સં. ૧૭૦૫, ૧૭૦૬ના પ્રતિષ્ઠા સમયનો કોઈ પ્રતિમાલેખ મળતો નથી. આથી નિર્ણય કરી શકાય તેમ નથી.

રથાનાન્તર—

સંભવ છે કે બાદશાહી ખરચે ફરીવાર નવો જિનપ્રાસાદ બન્યો ત્યારે કદાચ સુરંગ વગેરે બનાવ્યાં ન હોય. કારણ કે એ ગુપ્ત માર્ગની બાદશાહી અમલદારો કે મિસ્ત્રીઓને બતાવવાની જરૂર નહોતી. એ પણ બનાવાબંધ છે કે આ પ્રતિષ્ઠા કદાચ ભદ્રાં શ્રી રાજસાગરસૂરિના હાથે કરાવી હોય.

આ જિનપ્રાસાદ શેઠ શાંતિદાસના પૌત્ર (૬) શેઠ પુશાલચંદ (૨૫૦ સને ૧૭૪૮, વિ.સં. ૧૮૦૪) સુધી સુરક્ષિત હતો. તેની

વૃદ્ધાવસ્થાના સમયમાં એકાએક જિનપ્રાસાદની પ્રતિમાઓને ત્યાંથી બીજે લઈ જવી પડી છે.

(- જુઓ ' ખુશાલચંદ ')

શેઠ શાંતિદાસની પેઢી બાદશાહ શાહજહાં, તેના શાહબદાઓ અને સૂબાઓ વગેરે માટે ધીખતી ખેંક હતી. તેઓને જ્યારે જોઈ એ ત્યારે ને જોટલી જોઈ એ તેટલી રકમ ત્યાંથી મળી શકતી હતી.

બીજી તરફ દાદાગીરીમાં ટેવાયેલા તોફાની મુસલમાનો હિંદુઓનાં ઘરોમાંથી ધન, માલ મિલકત, અનાજ, ઘોડા, ગાય વગેરે અને સ્ત્રીઓ-કન્યાઓ વગેરેને ઉઠાવી જતા હતા અને મકાન, બાગ, મૂડી વગેરેને દબાવી બેસતા હતા.

બાદશાહ શાહજહાંએ તોફાની મુસલમાનો નગરશેઠના પરિવાર તથા મકાનો ઉપર આવીને આક્રમક ન ઉતારે એટલા ખાતર ખબરદારી રાખવા ગુજરાતના સૂબાઓ ઉપર એ સૌની સલામતીનું ફરમાન લખી મોકલી સૌને સાવધાન કર્યા હતા.

(- પ્રક્રમ ૪૪, પૃ ૧૪૭, ફરમાન ૧૪૫)

એકંદર બાદશાહ શાહજહાંએ નગરશેઠ શાંતિદાસ તથા જૈનોને નીચે પ્રમાણે ચાર ફરમાન આપ્યાં.

(૧૪) સં ૧૬૬૨માં સલામતીનું.

(૧૫) સં ૧૭૦૧માં જ્ઞાતિવ્યવહારની સ્વતંત્રતાનું.

(૧૬) સં ૧૭૦૫માં શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી તથા જૈનોને શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ નવો બનાવી પાછો સોંપવાનું.

(૧૭) સં ૧૭૧૩ના કાર્તિક સુદિ ૧ ના રોજ શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીને શ્રી શત્રુંજય પહાડ તથા પાલિતાણા ગામ ઇનામમાં આપ્યાનું.

(- પ્રક્રમ ૪૪, પૃ ૧૪૭, થી ૧૬૦ ફરમાન)

વિશેષ નોંધ —

ખાસ ઘટના એ છે કે, બાદશાહ ઔરંગઝેબે સં ૧૭૧૪માં શેઠ શાંતિદાસને પાલિતાણા ઇનામમાં આપ્યાના ફરમાનને બીજું ફરમાન કાઢી સમર્થન આપ્યું હતું.

રખોપું — અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ અવેરી અને શેઠ રતનસૂરા તપાગચ્છના કારખાનાએ સં૦ ૧૭૦૭ના કાર્તિક સુદિ ૧૩ ને મંગળવારે ગારિયાધારના જાગીરદાર ગોહેલ કાંધાજી વગેરે ગોહેલ કુટુંબને શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય પહાડ તથા તેના યાત્રાળુઓની રક્ષા માટે વળાવો અને ચોકી માટે રકમ મુક્ત કરી કરાર સાથે રખોપાનું કામ સોંપ્યું હતું.

(— પ્રક૦ ૪૪, પૃ૦ ૨૩૭ થી ૨૪૦)

સંઘ — શેઠ શાંતિદાસે સં૦ ૧૬૮૨ પહેલાં શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય અને શ્રી ગિરનાર તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રા સંઘો કાઢી સંઘપતિનું તિલક પ્રાપ્ત કર્યું હતું.

હવે સં૦ ૧૭૧૩માં શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય પહાડ અને પાલિતાણા ભેટ મળ્યા બાદ શ્રી શત્રુઙ્ગ્યનો ભટ્ટા૦ શ્રી રાજસાગરસૂરિની અધ્યક્ષતામાં મોટો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. ત્યાં તેણે લગ૦ શ્રી ઋષભદેવના જૂના પરિકરને બદલે નવું પરિકર બનાવી ભટ્ટા૦ શ્રી રાજસાગરસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને તેમાં શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય ભેટ મળ્યાનો ઉલ્લેખ કરાવ્યો. શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થનાં મંદિરોની ચારે બાજુ 'મોટો વિશાળ કિલ્લો' બનાવ્યો. શ્રી શત્રુઙ્ગ્યની તળેટીમાં વાવ બંધાવી.

શેઠે આ સિવાય નવાં જિનાલયો, જીર્ણોદ્ધારો, સાધર્મિકોની ભક્તિ, ત્ર્યંબોખન, દુષ્કાળમાં જનતાને અનાજ, પાણી, કપડાં વગેરેની સહાય-દાન વગેરે શુભ કાર્યો કર્યાં.

શેઠ શાંતિદાસ સં૦ ૧૭૧૫માં અમદાવાદમાં સ્વર્ગસ્થ થયા.

(— પ૦ કૃપાસાગર કૃત 'ભટ્ટા૦ રાજસાગરસૂરિ નિર્વાણ રાસ')

શેઠના પૌત્ર પુશાલચંદે શેઠની સ્મૃતિ માટે અમદાવાદમાં લગ૦ શ્રી આદીશ્વરનો ભોંયરાવાળો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો.

પરિવાર —

શેઠ શાંતિદાસને વર્ધમાન નામે મોટા ભાઈ હતા. તેમની પત્નીઓ અને પુત્રોનાં નામ આ પ્રમાણે મળે છે. —

સં૦ ૧૬૮૨ અથવા સં૦ ૧૬૯૭ના પ્રશસ્તિલેખમાં ચાર સ્ત્રીઓનાં નામ મળે છે. —

- (૧) શ્રીમતી.....સં ૧૬૯૭ પહેલાં મરણ પામી હતી. તેનાથી મનજી નામે પુત્ર થયો.
- (૨) શ્રી. કપૂરાદેવી - તેને રતનજી નામે પુત્ર થયો.
- (૩) શ્રી. કુસાદે - તેને કપૂરચંદ નામે પુત્ર થયો.
- (૪) શ્રી. વાઝીદેવી - તેને લક્ષ્મીચંદ નામે પુત્ર થયો.

(૧) પ્રશસ્તિમાં ઉલ્લેખ છે કે, શેઠને સં ૧૬૮૨ સુધી (૧) મનજી, (૨) રતનજી, (૩) કપૂરચંદ અને (૪) લક્ષ્મીચંદ નામે પુત્રો હતા.

(૨) ૫૦ શીલવિજયજી ગણિવરે સં ૧૭૪૬માં રચેલી 'તીર્થમાલા'માં જણાવ્યું છે કે, શેઠ શાંતિદાસને (૧) રતનજી, (૨) લક્ષ્મીચંદ, (૩) માણેકચંદ અને (૪) હેમચંદ એમ ચાર પુત્રો હતા.

(૩) ૫૦ ક્ષેમવર્ધન ગણી નગરશેઠ શાંતિદાસના 'પુણ્યપ્રકાશ-રાસ'માં નોંધ્યું છે કે, શાંતિદાસ શેઠને (૧) મનજી, (૨) રતનજી, (૩) લક્ષ્મીચંદ, (૪) માણેકચંદ અને (૫) હેમચંદ એમ પાંચ પુત્રો હતા.

(૪) ૫૦ કૃપાસાગર ગણીએ સં ૧૭૨૨માં રચેલા શ્રી રાજ-સાગરસૂરિરાસ'માં શેઠને (૧) રતનજી (૨) લક્ષ્મીચંદ, (૩) માણેકચંદ, (૪) હેમચંદ એમ ચાર પુત્રો હતા એમ જણાવ્યું છે.

(૫) નગરશેઠ કરતૂરભાઈ મણિભાઈના ઘરમાં રહેલ નગરશેઠના અંથલંડારની 'પ્રશ્નવ્યાકરણ'ની મૂળ પાઠની ૩૪ પત્રોની પોથી છે, તેમાંની પુષ્પિકામાં શેઠ શાંતિદાસને પાંચ પુત્રો હોવાની નોંધ છે. તે પુષ્પિકા આ પ્રમાણે છે.—

“ મટારક શ્રીમન્નસૂરિ વિજયરાજ્યે વાચકકનકરાજમુનિ લામ-સાગર - મુનિ હીરસુન્દરેણ લિખિતમ્. સ્તમ્ભતીર્થે । ’ સંવત્ ૧૬૧૩ વર્ષે શાકે ૧૪૭૧ પ્રવર્તમાને સ્તમ્ભતીર્થમહાનગરે

(પરિશિષ્ટ અંથલંડાર વિશેષ નોંધ — સાહ શ્રી સદ્ગુણકિરણ સુતતપમચ્છોદ્ધોતકારક - દિલ્હીપતિપાતશાહ પ્રદત્તગજ-તુરંગાદિ-લક્ષ્મીધારકદ્વિપદ્માશત્સચ્છિસ્વરોપશોભિત શ્રી ચિન્તામણિ પ્રાસા-

વકારક - શ્રી શત્રુઙ્ગયોજ્જયમ્તાઘનેકતીર્થયાત્રાસંઘપતિ (તિલક)
 લાલામધારક - સંઘમુદ્યશાહ શ્રી શાન્તિદાસસુત શા૦ પનજીકેન
 સ્વભ્રાતૃશાહરતનજી - શા૦ લક્ષ્મીચન્દ - શા૦ માણેકચન્દ - શા૦
 હેમજીપ્રભૃતીનાં પરિપાલનાર્થે શ્રી ઉગ્રસેનપુરે કોશઃ કારિતઃ ॥ ”

આ વિવિધ નોંધોમાં શા૦ પનજી અને શા૦ કપૂરચંદનાં નામે
 માટે વિસંવાદ નોંધાયેલો છે.

અમને લાગે છે કે, શા૦ પનજી શા૦ શાંતિદાસનો મોટો પુત્ર
 હતો. કદાચ તેને શાંતિદાસના મોટાભાઈ વર્ધમાને ખોળે લીધો
 હોય અને તે લોક વ્યવહારમાં બહુ ભાગ લેતો ન હોય. તેમજ
 શેઠાણી કૂલાદેનો પુત્ર કપૂરચંદ શેઠ શાંતિદાસની વિદ્યમાનતામાં જ
 સં૦ ૧૬૮૨ (સને ૧૭૧૩)ની સાલ અગાઉ મરણ પામ્યો હોય.
 તેને કોઈ પુત્રપરિવાર નહોતો.

શેઠ શાંતિદાસના છ પુત્રો—

- (૧) પનજી — આ સૌથી મોટો પુત્ર હતો. તે લોકવ્યવહારમાં
 બહુ ભાગ ભાગ લેતો નહોતો. તે પિતાના અંથભંડાર માટે
 નવા નવા અંથો લખાવતો હતો. દાની હતો. જનતાને
 દુષ્કાળમાં તેમજ નિરંતર અન્ન, કપડાં અને પૈસાની મદદ
 કર્યા કરતો. તેને દેવડી નામે પત્ની હતી અને કલ્યાણચંદ
 નામે પુત્ર હતો. સંભવ છે કે, કલ્યાણચંદ અને તેની માતા
 સં૦ ૧૭૪૬ પહેલાં મરણ પામ્યાં હોય.
- (૨) રતનજી — તેને.....નામે પત્ની હતી અને ખીમચંદ નામે
 પુત્ર હતો (અને ખીજે હીરાચંદ નામે પુત્ર હતો.)^૧
- (૩) કપૂરચંદ — સંભવ છે કે તે સં૦ ૧૬૧૩ પહેલાં મરણ
 પામ્યો હોય.
- (૪) લક્ષ્મીચંદ — તેને ખુશાલચંદ નામે પુત્ર હતો. તેના વંશમાં
 જ નગરશેઠ હેમાભાઈ વગેરે થયા છે.

૧ (૪) શાંતિદાસ, (૫) રતનજી, (૬) હીરાચંદ — તેના માટે સં૦ ૧૭૩૩ના
 ભાદરવા સુદિ ૩ ને ગુરુવારે ‘ ત્રિવેકવિલાસ ’ લખાળ્યો. સુરતના સંઘવી પ્રેમચંદ
 પારેખે અને કપૂરચંદ ભણુશાસ્ત્રીએ શેઠ હીરાચંદને સં૦ ૧૭૨૦ના વૈશ્વ સુદિ ૧૦
 ના રોજ શ્રી શત્રુઙ્ગચતા સંઘમાં સાથે લીધા હતા.

(૫) માણિકચંદ — તેને.....નામે ભાર્યા હતી અને કેસરીચંદ નામે પુત્ર હતો. તેના વંશને સુરતમાં જઈ ને વસ્યા. તેનો મોટો પરિવાર સુરતમાં છે.

(૬) હેમાભાઈ

નોંધ — આ બધા ભાઈઓએ સં૦ ૧૬૨૦ અને ૧૭૧૭ના ઢુકાળમાં જનતાને વિવિધ પ્રકારની મદદ કરી હતી.

(— રતનમણિરાવ, ગુજરાતનું પાટનગર) ' શેઠ હઠી સંગ કેસરીચંદ માટે જુઓ ' ગુજ૦ પાટ૦ અમદાવાદ ' પૃ૦ ૭૪૧.

મગનલાલ કપૂરચંદ માટે જુઓ ' ગુજ૦ પાટનગર અમદાવાદ ' પૃ૦ ૭૪૫ થી ૭૫૦ :

પરિવારનાં ધર્મકાર્યો—

શેઠ શાંતિદાસના પરિવાર સંબંધી વિશેષ શુભ ઘટનાઓ નીચે પ્રકારે નોંધાયેલી મળી આવે છે.—

(૧) ભટ્ટા૦ શ્રી રાજસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૬૯૮ના પોષ સુદિ ૧૫ ને ગુરુવારે.....માં પં૦ હર્ષસાગરને આચાર્યપદવી આપી. ભટ્ટા૦ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિ નામ રાખી પોતાની પાઠેસ્થાપન કર્યાં.

શેઠ પનજી તથા તેમની પત્ની દેવકીએ સં૦ ૧૭૦૭ના વૈશાખ સુદિના...રોજ અમદાવાદમાં ભટ્ટા૦ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિનો વંદના મહોત્સવ કર્યો.

(૨) ભટ્ટા૦ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિએ સં૦ ૧૭૪૫ના વૈશાખ વદિ ૨ ને મંગળવારે.....માં પં૦ શ્રી નિધિસાગરને આચાર્ય પદવી આપી. ભટ્ટા૦ શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ નામ રાખી પોતાની પાઠે સ્થાપન કર્યો. શેઠ શાંતિદાસના પુત્ર શેઠ લક્ષ્મીચંદે આચાર્યપદવીના ઉત્સવમાં દ્રવ્ય-ખરચ કર્યું.

(૩) ભટ્ટા૦ શ્રી રાજસાગરસૂરિ સં૦ ૧૭૨૧ના ભાદરવા સુદિ ૬ ના રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગસ્થ થયા.

(૪) ભટ્ટા૦ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસૂરિ સં૦ ૧૭૪૭ના આસો સુદિ ૩ ને ગુરુવારે

અમદાવાદના રાજપુરામાં સ્વર્ગસ્થ થયા ત્યારે શેઠ લક્ષ્મીચંદ તથા શેઠ રતનજીના પુત્ર શાં અમીચંદ વગેરે ત્યાં હાજર હતા. તેઓએ લક્ષિત કરી સ્વર્ગગમન-ઉત્સવ ઊજવ્યો.

(— સં ૧૭૫૫માં પં ૦ શ્રી દીપસૌભાગ્યકૃત
લદ્દા ૦ શ્રી વૃદ્ધિસાગરસુરિરાસ)

૫ નગરશેઠ લક્ષ્મીચંદ—એ નગરશેઠ શાંતિદાસનો ચોથો પુત્ર હતો. તેની માતાનું નામ વાછી દેવી હતું. તેને.....નામે પત્ની હતી અને શાં ખુશાલચંદ નામનો પુત્ર હતો. તે બુદ્ધિશાળી. વ્યવહાર પ્રવીણ અને ધર્મપ્રેમી હતો. શેઠ શાંતિદાસના સ્વર્ગવાસ પછી તે અમદાવાદનો નગરશેઠ બન્યો.

સને ૧૬૫૭-૫૮ (વિંસં ૧૭૧૩-૧૪)માં શાહજહા ઔરંગઝેબ અને શાહજહા મુરાદબક્ષે બંનેએ મળીને લૂંટારા કાનજી કોળીને પકડવા માટે તથા ઉજ્જૈનના રાજ જસવંતસિંહને જીતવા માટે ૮૮ હજાર સૈનિકોનું સૈન્ય ઊભું કરવા માટે શેઠ શાંતિદાસ પાસે પાંચ લાખ રૂપિયાની મોટી રકમની માગણી કરી હતી.

આથી શેઠ લક્ષ્મીચંદે શાહજહા મુરાદબક્ષને તે રકમ પૂરી પાડી હતી.

શાહજહા મુરાદબક્ષે પોતાનું કામ પતી જતાં સુસ્ત, ભરૂચ, ખંભાત, અને વીરમગામની ઊપજની રકમ એકઠી કરી શેઠને આપી, વળી, મીઠાની ઊપજમાંથી અમુક રકમ આપી અને પાંચ લાખ રૂપિયા-માંની ઘણી રકમની ભરપાઈ કરી આપી હતી.

શાહજહા ઔરંગઝેબે પણ પોતાની ગુજરાતની સૂબાગીરીના કામ દરમિયાન શેઠના દેવાદારો શેઠને રકમ પાછી આપતા નહોતા તે અંગે હુકમ-ફરમાન કાઢી શેઠને પૂરેપૂરી રકમ દેણુદારો પાસેથી અપાવી હતી.

ગુજરાતના દરેક સૂબા-શાહજહા ઔરંગઝેબ, શાહજહા દારા મહમ્મદ અને શાહજહા મુરાદબક્ષ એ સૌ નગરશેઠ શાંતિદાસ અને શેઠ લક્ષ્મીચંદને બહુમાન આપતા હતા.

શાહજહા મુરાદબક્ષે જ બાદશાહ શાહજહાનું સં ૧૭૧૩નાં

કાર્તિક સુદિ ૧ નું શેઠ શાંતિદાસને શ્રી શત્રુઞ્ચ પહાડ અને પાલિતાણા ગામ ઇનામમાં આપવાનું ફરમાન આપ્યું હતું.

(- પ્રકૃ ૪૪, પૃ ૧૫૬ થી ૧૬૦, ફરમાન નં ૦ ૧૭)

બાદશાહ ઔરંગઝેબે પણ લડાઈના મોખરેથી બુલસી સન ૩૨, તીરકંડ મહિનાની તા. ૯ મી. હીજરી સન ૧૦૬૮ રમજાન મહિનાની ૯-૧૦ મી તારીખ, સને ૨૩-૨-૧૬૫૮, ચૈત્રાદિ વિ ૦ સં ૦ ૧૭૧૪ના જેઠ સુદિ ૧૦ કે ૧૧ ના દિવસે એક ફરમાન લખી ગુજરાતના દીવાન રહેમતખાન ઉપર લખી મોકલ્યું હતું.

સાથેસાથ શેઠ શાંતિદાસે હીજરી સન ૧૦૬૧ના રજબ મહિનામાં ઔરંગઝેબને જે રકમ ધીરી હતી તે પેટે રાજ્યની તિજેરીમાંથી ઉપરનું કરજ પતાવવા, વિનાવિલંબે ભરી દેવાની તાકીદ આપી હતી.

(- તા. ૨૮-૪-૧૯૬૨નું ' ગુજરાત સમાચાર ')

ઔરંગઝેબે શેઠ શાંતિદાસને શ્રી શત્રુઞ્ચ પહાડ તથા પાલિતાણા ગામ ઇનામમાં આપવાનું જે ફરમાન આપ્યું હતું, તેનો અંગ્રેજી તરજુમો શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના રિપોર્ટમાં પ્રકાશિત થયો છે, જે નીચે પ્રમાણે છે:-

તેનો સાર આ પ્રકારે છે—

“સોરઠ પ્રાંતમાં પાલિતાણા તાલુકો છે, જે અમહાવાદના સૂબાના હાથ નીચે છે, જેની આવક (કરવેરા વગેરે) બે લાખ રૂપિયાની થાય છે.”

શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ વિનંતી કરી કે હીજરી સન ૧૦-૬૧ના રમજાન મહિનાની ૧૯ મી તારીખે કોર્ટે હુકમ કર્યો હતો કે આ પાલિતાણા પહાડ અરજદારને ઇનામ તરીકે મંજૂર કર્યો છે, તો મારી ઇચ્છા છે કે, તમારી કોર્ટ એવું ફરમાન પણ આપે

૧. બાદશાહ અકબરે શેખ અબુલકાસમને સૌરાષ્ટ્રમાં સાત વર્ષ રાખ્યા હતા. તેણે મહેસૂલની વ્યવસ્થા માટે સૌરાષ્ટ્રના આ પ્રમાણે નવ ભાગ પાડ્યા હતા.—૧. ઝાલાવાડ, ૨ સોરઠ, ૩ શ્રી શત્રુઞ્ચવિભાગ ૪ વાલાક, ૫-૬-૭ વાગેલાના વિભાગો, ૮ કાઠી, ૯ નાનો કચ્છ.

(- આઈન ઇ અકબરી, જે ૦ ૫૦ ઇતિ ૦ પ્રક ૦ ૪૪ પૃ ૬૭, પૃ. ૨૧૯)

કે અમે અરજદારને પહેલાંની જેમ પાલિતાણુ તાલુકો કાયમી ઇનામ તરીકે આપીએ છીએ.

તો ગુજરાતના સૂબાઓ અત્યારના ત્યાંના નાયબ સૂબાઓ તથા લવિખ્યના સૂબાઓની ફરજ છે કે તેઓ અમારા આ પવિત્ર ફરમાન—હુકમને હંમેશને માટે બરાબર માનતા રહે અને પાલિતાણુ શત્રુજય વિલાગ ઉપરના અરજદારના વંશ પરંપરાના હક્કો હાથમાં રહે. તેમ જ સૂબા કે વ્યવસ્થા કરનારાઓએ તેમની પાસેથી કર લેવા નહીં, ખીજી માગણી પણ કરવી નહીં, અને માગણી માટે નવા નવા પ્રશ્નો ઉઠાવવા નહીં. અને તેમની પાસે દર વર્ષે આ અંગેની સનદ પણ માગવી નહીં.

તે સૂબાઓ અને નાયબ સૂબાઓએ આ મર્યાદા પ્રમાણે જ વર્તવું. આમાં ફેરફાર કરવો નહીં. હીજરી સન ૧૦૬૮ તીરકસ મહિનાની તા. ૯ મી.

આ ફરમાનના પાછળના લાગમાં લખાણ છે કે—નવાબનું ફરમાન—અનેક વિશેષણોવાળા પ્રખ્યાત વિજયી રાજકુમાર મહસ્મદ સુલતાન બહાદુર વિજયી મહસ્મદ ઔરંગઝેબ શાહ-બહાદુરના પુત્ર. હીજરી સન ૧૦૬૮ તીરકસ મહિનાની તા. ૯ મી.]

નોંધ—બાદશાહ શાહજહાં અને ઔરંગઝેબે નગરશેઠ શાંતિદાસ અવેરીને પાલિતાણુ ગામ અને શ્રી શત્રુજય પહાડ ઇનામમાં આપ્યાં હતાં, તે પછી નગરશેઠના કુટુંબે જ ગારિયાધારના ગોહિલોને વળાવો—ચોક્કીનું રખોપું આપી તે ગોહિલોને પાલિતાણુમાં વસાવ્યા હતા. આર્થિક મદદ આપી પાલિતાણુ પ્રદેશના રાજ બનાવ્યા હતા. પણ રખોપાના પ્રશ્ને રુઆબનું રૂપ લીધું ત્યારે અંગ્રેજ સરકારે વચમાં દબલ કરી રખોપામાંથી ટેકસનું જે ધોરણ બાંધ્યું તેમાંથી નગર-શેઠના કુટુંબના સૌ મનુષ્યો માટે તા. ૨૭-૩-૧૮૮૨ના રોજ માફી બહાર કરાવી હતી.

શેઠ લક્ષ્મીચંદે સં ૧૭૪૫ના વૈશાખ વદિ ૨ ના રોજ ભટ્ટાં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિને પાટ-ઉત્સવ ઘણું દ્રવ્ય ખરચીને કરાવ્યો અને સં ૧૭૪૭ના આસો સુદિ ૩ ને ગુરુવારે અમદાવાદના રાજ-

પુરામાં લટ્ટાં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ બીમાર થતાં તેમની ખૂબ લક્ષિ કરી. છેવટે તેમણે સૂરિજીનો સ્વર્ગગમન-ઉત્સવ ઊજવ્યો.

૬. નગરશેઠ ખુશાલચંદ (સ્વર્ગં સને ૧૭૪૮, વિં સંં ૧૮૦૫)

શેઠ ખુશાલચંદે અમદાવાદમાં વાઘણપોળમાં પોતાના દાદા નગર-શેઠ શાંતિદાસના પુણ્યાર્થે તેની યાદગીરીમાં લગં શ્રી આદીશ્વરને મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો અને તેમાં સંં ૧૬૮૨માં અંજન-શલાકા થયેલ જિન પ્રતિમાઓ લાવી પધરાવી.

અમદાવાદ શહેરની પ્રબળી રક્ષા (વિં સંં ૧૭૮૨) સને ૧૭૦૫ થી ૧૭૬૫ સુધીમાં મરાઠા, પઠાણુ, પેશવા અને ગાયકવાડ વગેરે પક્ષો ગુજરાતમાં સૌરાષ્ટ્રમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપવા મથતા હતા. આથી કોઈ પણ પક્ષને અમદાવાદ ઉપર ઐચિંતો હલ્લો થતાં પરિણામે જનતાના બન, ધન-માલ વગેરે નુકસાની સહન કરવી પડતી. ત્યારે ગુજરાતમાં હીજરી સનનો વ્યવહાર હતો.

હીજરીસન ૧૧૩૭, સને ૧૭૨૫ અને ત્રૈત્રાદિ વિંસંં ૧૭૮૨માં અમદાવાદ ઉપર એકાએક આક્રમ આવી. તે પહેલાં અહીં કમાલુદ્દીન બાબી સૂળો હતો અને તે પછી અહીં મોઝીનબાન સૂળો થયો હતો. તથા વજીર બાદશાહ કમરુદ્દીન દિલ્હીવાળો હતો.

હીજરીસન ૧૧૩૭માં દક્ષિણના લૂંટારા મરાઠાઓએ અમદાવાદને લૂંટવા અમદાવાદની જનતાને મારી નાખવા-બાન પકડવા ઘેરો ઘાલ્યો અને શહેરનો કબજો લઈ પ્રબળને લૂંટવી એવી ધાસ્તી બતાવી.

આથી શહેરના ઉદમ-વેપાર બંધ થયા. શહેર બહાર જવા-આવવાનું બંધ થયું. શાહુકાર વગેરે હિરાન થયા ત્યારે નગરશેઠ ખુશાલચંદ મરાઠા સરદારને મળ્યા અને મોટી રકમ આપી, સમજાવી ફ્રાજને ઘેરો ઉઠાવરાવ્યો. આથી અમદાવાદના માણસો, સ્ત્રીઓ, છોકરાં, માલમિલકત બધું બચી ગયું ને વેપાર ચાલુ થયો. નગર-શેઠે શહેર ઉપર મોટો અહિસાન કર્યો. આથી શહેરના મોટા હિંદુ-મુસલમાન શાહુકારો, બીજા નાના શાહુકારો, વેપારીઓ તથા વિવિધ હુન્નર-ઉદ્યોગવાળા બધાએ મળીને નિર્ણય કર્યો કે —

“રૈયતની જમાબંધી ઉપર દર સેંકડે ચાર આના નગરશેઠ

પુશાલચંદ, તેનો પુત્ર નથુશા વગેરેને તથા તેઓના વંશવારસ-
દારોને વંશપરંપરાના હક્કો આપીશું.”

આ પ્રમાણે સહી સિક્કા સાથે લખાણ કર્યું.

સૂબા કમરુદ્દીનખાનને આ લખાણ બતાવ્યું અને પાસ કરાવ્યું.
તેમજ અમદાવાદના મોટા વ્યાપારી, સોદાગર હિંદુ—મુસલમાન
સૌએ હીજરી સન્ ૧૧૩૭ શાઅખાન મહિનાની ૧૦મી તારીખે શેઠ
પુશાલચંદ લક્ષ્મીચંદે પ્રબંધના બન—માલ બચાવી ઉપકાર કર્યો તે
બદલ કોડીની છાપના કાપડમાંથી દર સેંકડે ચાર આના આપવાના
પોતાના પૂર્વજોના કાગળને સમર્થન આપ્યું.

શેઠ નથુશાહે રઘુનાથ બાજીરાવને—સરકારને આ રકમ બરાબર
મળતી રહે તે માટે ચરણ કરી હતી અને એ અંગે પાકી સનદ
મેળવી હતી.

મોગલ રાજકાળમાં નગરશેઠના વંશજોને આ જકાતની રકમ
બરાબર મળતી હતી; પરંતુ બ્રિટિશ રાજ્યે તા. ૨૮-૬-૧૮૮૩ના
પત્રો વગેરે તપાસી—મેળવી તા. ૨૫-૭-૧૯૨૦ના રોજ આ રકમને
બદલે દરસાલની ઉચક રકમ રૂપિયા ૨૧૩૩ આપવાનું નક્કી કર્યું.
આ રકમમાંથી નગરશેઠનાં સ્ત્રી-પુરુષો જેઠ વહિ દેના રોજ જમણ
જમતાં હતાં.

(- પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૧૭૧ થી ૧૭૨ - ફરમાન ૨૭મું.)

જિન પ્રતિમાઓનું સ્થાનાંતર (વિં સં ૧૭૯૯)

સફગત ઇતિહાસ લેખક શ્રી. મગનલાલ વખતચંદ લખે છે કે—

“સૂબા ઔરંગઝેબે રાજ્યના ખરચે શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વ-
નાથનો જિનપ્રાસાદ જે પહેલાં હતો તેવો બનાવી શેઠ શાંતિ-
દાસને સોંપ્યો પણ ફરી વાર તેના ઉપર આકૃત આવી પડી.

ગુજરાતમાં જોધપુરનો રાજા અભયસિંહ રાઠોડ સૂબો હતો.
તેના વતી રત્નસિંહ ભંડારી ગુજરાતનો સૂબો બન્યો હતો.

(- પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૨૨૮)

તે પછીના સૂબાના સમયે એક મુસલમાન અમલદારના

લેખમાં એવી ધૂન આવી કે આ દેરું (મંદિર) વટલાવી, તેમાં પેસી નિમાઝ પઢાવવી જોઈ એ.

શેઠ ખુશાલચંદે આ વાત સાંભળી. તેમણે ત્યાંની જિન-પ્રતિમાઓને ઉઠાવી ગાડાંઓ મારફત અવેરીવાડમાં લઈ આવ્યા. તેમાંની ત્રણ મોટી પ્રતિમાઓને શેઠ ખુશાલચંદે શેઠ શાંતિદાસની સ્મૃતિમાં બનાવેલ લગ્ન શ્રી આદીશ્વરના લોંચરામાં પધરાવી અને મૂળનાયક શામળા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથને અવેરીવાડના શેઠ વખતચંદના પુત્ર સૂરજમલે બનાવેલા જિનાલયમાં પધરાવી. આ દેરાસર આજે વાઘણપોળમાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

મુસલમાનોએ સરસપુરનો જિનપ્રાસાદ વટલાવ્યો. રંગ-મંડપ, ધૂમટ, પૂતળીઓ વગેરેને તોડી-ફેાડી વિકૃત કરી નાખ્યાં. આ જૂનું દેરાસર સરસપુરની પશ્ચિમે બિરમાર હાલતમાં વિદ્યમાન છે.

(—અમદાવાદનો ઇતિહાસ, પૃ ૧૪૨-૧૪૩)

બીબીપુરનો આ જિનપ્રાસાદ સરસપુરમાં ખંડેર રૂપે જાણો છે. શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દર્શન માટે ઘણા ભાઈબહેનો આવે છે. આ સ્થાન પ્રભાવશાલી મનાય છે.”

(—પ્રકૃ ૫૯, ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ,
પ્રકૃ ૪૪, પૃ ૧૦૧)

વૃદ્ધવાણી —

શાં મગનલાલ વખતચંદે ઉપર્યુક્ત દેરાસરનો જે ઇતિહાસ આપ્યો છે તે અંગે વૃદ્ધવાણી પરંપરાથી તેવી ચાલે છે કે :—

શેઠ ખુશાલચંદે શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદની પ્રતિમાઓને શેઠ શાંતિદાસે જે ત્યાંથી પોતાની હવેલી સુધી સુરંગો બનાવી હતી તે રસ્તે રથો મારફત બધી પ્રતિમાઓને ઉઠાવી લાવ્યા.

શેઠ ખુશાલચંદે શ્રી આદીશ્વરનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો તેમાં શ્રી ધર્મનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓ હતી તેને ઉપર લાવી પધરાવી અને લોંચરામાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના

જિનાલયમાંથી લાવેલી વિશાળકાય શ્રી આદિનાથની ત્રણ પ્રતિમાઓને પધરાવી. આજે એ ત્રણ પ્રતિમાઓ તેમાં બિરાજમાન છે.

આ ઉપરના ઇતિહાસમાં અને વૃદ્ધવાણીમાં ઘણું સત્ય છુપાયેલું છે પરંતુ વિશેષ તપાસને અંતે જાણવા મળે છે કે—

શેઠ ખુશાલચંદ વિ.સં ૧૭૯૯માં કે ૧૮૦૦માં મુસલમાનો શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનાલયને તોડી-ફેડી નાખશે એ લયથી અગમચેતી વાપરી તે જિનાલયની બધી પ્રતિમાઓ અવેરીવાડમાં લઈ આવ્યા. તેમાંની ૩ જિનપ્રતિમાઓ શેઠ ખુશાલચંદના દેરાસરમાં, એક પ્રતિમા શ્રીપાલ અવેરીએ અંધાવેલા જગવલ્લલ પાર્શ્વનાથના દેરાસરમાં, અને શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની એક મૂળનાયક પ્રતિમાને શેઠ સૂરજમલે અંધાવેલા નવા દેરાસરમાં પધરાવી હોય એ હકીકત બરાબર લાગે છે.

વિશેષમાં બીબીપુર શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનાં ત્રણ શિખરોના ત્રણ ગલારા હતા. ત્રણ મૂળનાયકો હતા તે પૈકીના બે બાગુમાંની એક મૂળનાયક પ્રતિમાને પણ શ્રીપાલ અવેરીના દેરાસર જગવલ્લલ પાર્શ્વનાથના ઉપરના ભાગમાં પધરાવી હોય એમ લાગે છે.

એકંદર આ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની જિનપ્રાસાદની સં ૧૬૮૨ની પ્રતિમાઓની ઘણી પ્રતિમાઓ આજે શેઠ ખુશાલચંદના શ્રી આદીશ્વરના જિનપ્રાસાદમાં, શેઠ શ્રીપાલ અવેરીના જગવલ્લલ પાર્શ્વનાથ જિનાલયમાં, શેઠ વખતચંદના છઠ્ઠા પુત્ર શેઠ સૂરજમલના જિનાલયમાં તેમજ શેઠ વખતચંદ, ધર્મપત્ની તથા પુત્રોએ સં ૧૮૫૫ના ફાગણ સુદિ ૨ ના રોજ અમદાવાદની વાઘણપોળમાં અંધાવેલા શ્રી અજિતનાથના જિનાલયમાં અને સરસપુર ગામમાં બનેલા નવા જિનાલય, વગેરેમાં વિદ્યમાન છે.

વૃદ્ધો કહે છે કે,

શેઠ વખતચંદે શ્રી આદિનાથ, શ્રી પાર્શ્વનાથ, શ્રી અજિતનાથનાં જિનાલયો ઊજમબાઈની હવેલી (ઉજમફાઈની ધર્મશાળા) વચ્ચે ગુપ્ત સુરંગ બનાવી રાખી હતી કે આસમાની સુલતાનીના સમયમાં એ કામ લાગે.

ઉપર જણાવેલો શ્રી. મગનલાલ વખતચંદનો ઇતિહાસ તથા

વૃદ્ધવાણી વગેરે ઉપર ગંભીર પરિશીલન કર્યા પછી અમને લાગે છે કે તે વિચારો માની તેમાં ફેરફાર કરવો જરૂરી છે.

- (૧) સં ૧૬૮૨માં શેઠ શાંતિદાસે શ્રી ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદથી ઝવેરીવાડ સુધી ભૂગર્ભમાં સુરંગો બનાવી હતી પણ સં ૧૭૦૫માં બાદશાહી ખર્ચે જિનપ્રાસાદ ફરીથી બંધાયો ત્યારે આ સુરંગો બનાવી નહીં હોય.
- (૨) શેઠ ખુશાલચંદ સં ૧૭૬૬માં કે ૧૮૦૦માં ત્યાંની બધી જિનપ્રતિમાઓ ઝવેરીવાડમાં લાવ્યા તે સુરંગ વાટે નહીં પણ કોઈ ને જાણ ન થાય તેવા રસ્તે લાવ્યા હોય.
- (૩) શેઠે આ દરેક જિનપ્રતિમાઓને પ્રથમ ઝવેરીવાડમાં લાવી કોઈ ને ખબર ન પડે તેમ શુપ્ત સ્થાને ભંડારી રાખી હોય. પછી તેમણે અથવા તેમના પુત્રોએ નવાં નવાં જિનાલયો બંધાવી તેમાં પધરાવી હોય.
- (૪) વિશાલકાય જિનપ્રતિમાઓને લાવી શેઠ ખુશાલચંદના જિનપ્રાસાદમાં બેસાડી હોય પણ પ્રતિમાઓ વિશાલકાયની હોવાથી લાવતાં લાવતાં નહીં તૂટકૂટ થઈ હોય.

આથી તે સમયના ભટ્ટારકની આજ્ઞાથી તેમની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા ખેંચી લઈ ઉચિત સાધનોથી સંસ્કાર આપી ફરીથી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી હોય. અથવા તે પ્રતિમાઓ રસ્તામાં વ્યંગ થઈ જતાં સં ૧૮૦૦માં તેવી જ બીજી જિનપ્રતિમાઓ બનાવી તેને શ્રી આદીશ્વરના દેરાસરમાં પધરાવી હોય.

શ્રી આદીશ્વરના જિનાલયના ભોંયરામાં બિરાજમાન શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની મોટી ત્રણ પ્રતિમાઓની ગાદીમાં ઉત્કીર્ણ લેખો વાંચ્યા પછી અમે ઉપર્યુક્ત ચોથી ઉત્કીર્ણની કલ્પના કરી છે.

આ ત્રણ પ્રતિમાઓમાં થોડા ફેરફાર સાથે નીચે પ્રમાણે લેખ ઉત્કીર્ણ છે. —

“ ॥ શ્રી ॥ સવત્ ૧૮૦૦ વર્ષે શાકે ૧૬૬૬ પ્રવર્તમાને જ્યેષ્ઠ-સુદિ ૧૦ ગુરો શ્રી અહિમદાવાદવાસ્તવ્ય-ઓશંઘાતીય-વૃદ્ધશાસ્ત્રાયાં પુબ યપવિત્રશ્રેષ્ઠિ શાન્દિાસ-સહસ્રકિરણ-તત્પુત્રશ્રેષ્ઠિલક્ષ્મીચન્દ્ર-તત્પુત્ર

શ્રેષ્ઠ શુશાલચન્દ્રેણ શ્રી આદિનાથવિમ્બં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં
સકલસંઘસાહાય્યેન પ્રતિષ્ઠિતં સાગરગચ્છે મં શ્રી રાજસાગરસૂરિ-
તત્પદ્મે મદ્દાં શ્રીવૃદ્ધિસાગરસૂરિ-તત્પદ્મેમદ્દાં શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિમિઃ॥
સંઘસ્ય મુખ્યવિરુદ્ધારિણા શાન્તિદાસ શુભધર્મસૂરિણા મદ્રં કરોતુ
સંઘસ્ય ॥ ”

સ્પષ્ટ વાત છે કે, “ શેઠ પુશાલચંદ્રે સં ૧૮૦૦માં પ્રાચીન
જિનપ્રતિમાઓને સંસ્કાર આપી અથવા તેના જેવાં જ હૂબહૂ જિન-
બિંબો બનાવી શ્રી કલ્યાણસાગરસૂરિના હાથે સ્થાપન કર્યાં છે.”

એવો પણ ઉલ્લેખ મળે છે કે, શેઠ પુશાલચંદ્ર ગુજરાતના હીરા
હતા. તેમને આસફઝા નિઝામ ઉદ્દમુલક કહેતા. તેઓ સને ૧૭૪૮
(વિં સં ૧૮૦૫)માં સ્વર્ગસ્થ થયા.

ગાયકવાડ સરકારે તેમના કુટુંબને દર સાલ એક હજાર રોકડા
રૂપિયા આપવાનો હક્ક લખી આપ્યો હતો. અને રાજ્યના ખરચે
પાલખી સોંપી હતી.

(— કાર્ણસ ‘રાસમાળા’ પ્રસ્તાવના, ‘નગરશેઠ
શાંતિદાસને રાસ-સમાલોચના’ પૃ. ૩૧, ૩૩;
ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ]

નગરશેઠ પુશાલચંદ્રને ત્રણ પુત્રો હતા. ૧. શેઠ નથુશાહ, ૨. શેઠ
જેઠમલ અને ૩. શેઠ વખતચંદ.

૭. શેઠ નથુશાહ — આ શેઠ પુશાલચંદ્રનો મોટો પુત્ર હતો.
ઉદાર હતો. ગર્ભશ્રીમંત, પરગજુ અને પ્રબલવત્સલ હતો. તેણે કટો-
કટીમાં અમદાવાદની પ્રબળ સંરક્ષણના કાર્યમાં પોતાનું ધન
ખરચું હતું.

(૧) સને ૧૭૨૫ (વિં સં ૧૭૮૨)માં મરાઠા સૈન્યે અમદા-
વાદને ઘેરો ઘાલી અમદાવાદ તાબે કરી જનતાને લૂંટવાનું નક્કી
કર્યું હતું ત્યારે શેઠ પુશાલચંદ્ર તથા શેઠ નથુશાહ મરાઠા સરદારને
મોટી રકમ આપી, ખુશ કરીને અમદાવાદનો ઘેરો ઉઠાવડાવ્યો હતો.

અમદાવાદની પ્રબળ આ અહેસાનના બહલામાં તેમને તથા

તેમના કુટુંબના વંશજને ગામનાં કાલાંની જકાતમાંથી દર સેંકડે ચાર આના આપવાનો હક્ક-પટ્ટો કરી આપ્યો હતો. શેઠ નથુશાહે રઘુનાથ બાલરાવને આ હક્ક પ્રમાણે હમેશાં રકમ મળતી રહે એની અરજી કરી નવી સનદ મેળવી હતી.

(પ્રક્ર ૪૪, પૃ ૧૭૦ થી ૧૭૬)

(૨) દિલ્હીમાં ૨૧ મે બાદશાહ આલમગીર થયો. તેને ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીએ રૂા. ૨૬૦૦૦૦૦-છઠ્ઠીસ લાખનું વર્ષાસન બાંધી આપી અલાહાબાદમાં વસાવ્યો, તેમજ બંગાળના નવાબ મુબારક ઉદૌલા અને જગતશેઠને વર્ષાસન બાંધી આપ્યાં.

બાદશાહ આલમગીર (ત્રીજા) વતી લૉર્ડ ગાર્ડન અને બંગાળના નવાબ...ઉદૌલાએ વિં સં ૧૮૩૬ના મહા વદિ ૧૧, ૧૨, ૧૩ના દિવસોમાં અમદાવાદને ઘેરો ઘાટ્યો. જનરલ ગાર્ડને સં ૧૮૩૬ મહા વદિ ૧૩ ના રોજ તા. ૧૭-૨-૧૭૮૦ના દિવસે અમદાવાદને જીતી લીધું. પછી પોતાના સૈનિકોને મરજીમાં આવે તેમ અમદાવાદને લૂંટવાનો હુકમ કર્યો.

એ સમયે આ લૂંટને રોકવા લૉર્ડ ગાર્ડનને સમજાવવા નગર-શેઠ નથુશાહ, શહેર કાજી શેખ મહમ્મદસાહે અને બાદશાહી દીવાન મીયાં મિરજા અબુ એ ત્રણ જણા મળ્યા. તેને લૂંટનો હુકમ પાછો ખેંચી લેવા જણાવ્યું, ખૂબ સમજાવ્યો, ઘણી કોશિશ કરી પણ તેણે માન્યું નહીં.

શહેરકાજી અને દીવાને શેઠ નથુશાહને જણાવ્યું કે, આને મોટી રકમ આપવાથી કદાચ માની જાય અને શહેરને લૂંટવાથી રોકાય. શેઠે તરત જ જનરલ ગાર્ડનની સામે મોટી રકમની થેલી નજરાણા તરીકે મૂકી. તેથી તે ખુશ થયો. તેણે પોતાના સૈનિકોને તરત જ હુકમ કર્યો કે, અમદાવાદને લૂંટશો નહીં તેમજ શેઠના કહેવાથી તેણે તેની પાસેથી શાંતિનો ઢંઢેરો લખાવ્યો અને પિટાવ્યો કે, ‘ હવે જનતાને કોઈ લૂંટશે નહીં. સૌ નિશ્ચિંત બની પોતપોતાના રોજિંદા કામ કરે. ’ લૂંટ ફરી બંધ થઈ. નગરશેઠની રકમે કામ કર્યું. પ્રજા આનંદિત થઈ.

(સને ૧૬૨૪નો ‘ યુજરાતી સાહિત્ય પરિષદને

રિપોર્ટ', 'જૈન સત્ય પ્રકાશ' ક્રમાંક ૯૮, પૃં ૪૭ થી ૫૪, ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પ્રકં ૧૩, ૧૪ જૈ. પ. ઈ. પ્રકં ૪૪, પૃં ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૮૨, ૧૮૩)

શેઠ નથુશાહના વંશમાં અનુક્રમે (૮) દ્વીપાશાહ, (૯) હીરાશાહ, (૧૦) તલકચંદ, (૧૧) ચુનીલાલ વગેરે થયા છે.

૭. શેઠ જેઠમલ - તે નગરશેઠ ખુશાલચંદનો ખીજો પુત્ર હતો.

જેઠાશાહનો ચોતરોં—

મકાખાડી (શત્રુજય પહાડના ચડાવમાં રસ્તા ઉપર) આશરે છ ફૂટ જાંચો એક ચોતરો છે. ચડતાં ચડતાં તે ચોતરા પાસે જિલા રહીએ તો ત્યાંથી પહાડ ઉપરની નવે ટૂકનાં જિનાલયોનાં ભવ્ય શિખરોનાં દર્શન થાય છે. ત્યાંથી આગળ ચાલીએ એટલે હનુમાનના હડે જવાય છે. આ ચોતરો જેઠાશાહનો ચોતરો કહેવાય છે.^૧

શેઠ જેઠમલના વંશમાં મનુક્રમે (૮) રાયચંદજી, (૯) મૂળચંદ, (૧૦) હરિલાલ—

તેમણે સંં ૧૯૬૯ના ફાગણ સુદિ રના રોજ શ્રી મહાવીર જિનપ્રાસાદમાં લાકડાનો ભંડાર બનાવીને મૂક્યો.

૭. નગરશેઠ વખતચંદ - તે નગરશેઠ ખુશાલચંદનો ત્રીજો પુત્ર

૧. જેઠાશાહ નામની ત્રણ પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓ હતી તે આ પ્રમાણે—

(૧) અમદાવાદના શાહ દેધર શ્રીમાલીના વંશના (૯) સંઘવી ઘેલાશાહનો પૌત્ર. સંભવ છે કે તેના પૌત્ર સંં કુંચરજીએ વિં સંં ૧૬૧૫ કે ૧૬૨૦માં આ ચોતરો બનાવ્યો હોય.

(— પ્રકં ૪૫, પૃં ૩૪૪)

(૨) અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના પૌત્ર નગરશેઠ ખુશાલચંદનો પુત્ર. સંભવ છે કે, નગરશેઠ ખુશાલચંદના પૌત્ર નગરશેઠ હેમાલાઈએ આ ચોતરો બનાવ્યો હોય.

(— પ્રકં ૫૮, ૫૯ નગરશેઠ)

(૩) શત્રુજયની મોતીશાહની ટૂકમાં સંં ૧૮૮૩માં બનાવેલો વીશા આશવાલ શેઠ જેઠાચંદ ૧૦૨૪ શિખરવાજો સહઅકૂટ છે. આ જેઠાચંદના નામે આ ચોતરો બનાવ્યો હોય.

હતો, અને અમદાવાદનો નગરશેઠ હતો. બાલપણથી જ તે બુદ્ધિ-માન, કાર્યદક્ષ, ચતુર, પરગજુ અને ધર્મપ્રેમી હતો.

ઇતિહાસ કહે છે કે, કર્નલ હર્ટલીએ વિં સંં ૧૮૩૬ના મહા સુદિ ૧૧ (તા. ૧૫-૧૧-૧૭૮૦)ના રોજ અમદાવાદ સર ક્યું. અને અમદાવાદને લૂંટવાનો હુકમ આપ્યો ત્યારે^૧ શેઠ વખતચંદ પુશાલચંદ, (૨) શહેર કાજી શેખ મહમ્મદસાહે તથા (૩) બાદશાહી દીવાન મિયાં મિરઝા અબુ એ ત્રણે જણાએ કર્નલ હર્ટલી પાસે જઈ કરગરીને લૂંટ બંધ રાખવી હતી અને શાંતિનો ઠંઠેરો પિટાવ્યો હતો.

(- અમદાવાદનો પ્રાચીન ઇતિહાસ, ગુજરાતી પંચ સંં ૧૯૬૬નો દિવાળી અંક, સ્વં મગનલાલ વખતચંદ કૃત અમદાવાદનો ઇતિહાસ, પૃં ૮૪, કાર્ણસકૃત રાસમાળા - પ્રસ્તાવના)

નગરશેઠ વખતચંદ અને પાલિતાણાના ૧૨ માં ઠાં ઉત્તડજી બંને ગાઠ મિત્રો હતા. ઠાં ઉત્તડજીને ભાવનગરના ઠાં વખતસિંહજી સાથેની લડાઈમાં આરબો વગેરે સેનાનું ઘણું ખરચ થવાથી નાણાભીડ આવી. તેણે વિં સંં ૧૮૩૬માં નગરશેઠ પુશાલચંદને પાલિતાણા અને ખીજાં ગામો ગોંડલના શુભાજીને વચ્ચે ભમીન રાખી મૂળ ગરાશિયાના હક્ક સાથે ઇબ્દરે આપ્યાં.

(- પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૪૪, ૨૪૫)

અમદાવાદના સૂબાએ વિં સંં ૧૮૬૪ (સને ૧૮૦૮)માં અપુત્રીયાના ધનના વારસાહક્કો માટે ગરબડ કરી. આથી શેઠ વખતચંદે સૂબાને મળી-સમજાવીને નક્કી કરાવ્યું કે “ અપુત્રીયાનું ધન મરનારનાં દોહિત્ર કે પુત્રીને મળે.”

(- ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ, પ્રકં ૧૪, પૃં ૧૫૬, પ્રકં ૨૦, પૃં, ૭૩૯)

શેઠ વખતચંદ અને શેઠાણી જડાવબાઈનાં ધર્મકાર્યો —

શેઠ વખતચંદને જડાવ નામે પત્ની હતી તથા સાત પુત્રો હતા. આ જડાવબાઈ ખંભાતના શેઠ જયચંદ હીરાચંદની પુત્રી હતી.

શેઠ અને શેઠાણીએ કરેલાં ધર્મકાર્યો નાણુવા જેવાં છે. —

(૧) સં૦ ૧૮૦૦માં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદની પ્રતિમા લાવી ગુપ્ત સ્થાને પધરાવી. તે પ્રતિમા રસ્તામાં કંઈ ખંડિત થતાં તેને ઉચિત ન્યાય આપ્યો હોય અગર તે જ માપની નવી પ્રતિમાઓ ભરાવી હોય. એ પ્રતિમાઓની સદ્દાં શ્રી કલ્યાણ-સાગરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(૨) સં૦ ૧૮૫૫ના ફાગણ સુદિ ૨ ના રોજ વાઘજીપોળમાં શ્રી અજિતનાથનો જિનપ્રાસાદ બનાવવો શરૂ કર્યો અને સં૦ ૧૮૬૦ના ખીજ ચૈત્ર સુદિ ૧૧ના વિજયમુહૂર્તે સદ્દાં શ્રી ઉદય-સાગરસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(- નગરશેઠ શાંતિદાસનો રાસ, પૃ૦ ૮૪)

(૩) સં૦ ૧૮૬૮ના વૈશાખ સુદિ ૩ને બુધવારે શેઠ ખુશાલચંદે બનાવેલ શ્રી આદીશ્વરના જિનપ્રાસાદના ભોંયરામાં આદીશ્વરની ત્રણ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને સં૦ ૧૯૮૨ના લેખવાળી ખીજ જિનપ્રતિમાઓને તે જિનાલયમાં પધરાવી.

(૪) સં૦ ૧૮૬૮માં શેઠ વખતચંદના છઠ્ઠા પુત્ર સૂરજભલે બનાવેલ જિનાલયમાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(૫) શ્રી ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદમાં શ્રી સંભવનાથ અને શ્રી શાંતિનાથનાં નાનાં નાનાં જિનાલયો બનાવ્યાં.

(૬) શેઠ વખતચંદની પત્ની જડાવબાઈ એ શ્રી મહાવીરસ્વામીનો જિનપ્રાસાદ બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(૭) શેઠ વખતચંદે શ્રી અજિતનાથ, શ્રી. આદીશ્વર અને શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનાં જિનાલયો તેમજ પોતાની ભ્રમણાઈ વાળી હવેલીની વચ્ચે એકખીજમાં જઈ શકાય તેવું ભોંયરું બનાવ્યું.

સંભવતઃ તેમના પુત્રોએ સં૦ ૧૯૦૨માં આ ત્રણે જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે આ ભોંયરું પૂરી દીધું.

(૮) શેઠ વખતચંદે શ્રી અજિતનાથના જિનપ્રાસાદની પાછળ સાગરગરબ્ધની મોટી પોષાળ બનાવી.

(૯) શેઠ વખતચંદના સમયે અમદાવાદના ઝવેરીવાડમાં મોટાં ૨૭ જિનાલયો હતાં.

(૧૦) શેઠ વખતચંદે ભટ્ટાં શ્રી આણંદસાગર અને ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરની અધ્યક્ષતામાં અમદાવાદથી શત્રુજય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

ઉલ્લેખ મળે છે કે તે વખતે પાલિતાણામાં ઠાં ઉત્તરડાં હતો.

(- નગરશેઠ શાંતિદાસનો રાસ-નિવેદન,
૫૦૭, ૧૪ થી ૧૯)

ગાયકવાડ સરકાર ગોવિંદરાવે શેઠ-અલદ રાજેશ્રી વખતચંદ ખુશાલચંદને દરસાલ માટે આબદાગીરી તથા મશાલ અને તે માટે બે માણસોનો ખરચ અને તેમનો ખરચ આપવાની સનદ આપી હતી. તેમજ દર સાલના રોકડા ૧૦૦૦ રૂપિયાનો હક્ક કરી આપ્યો હતો. અને સરંજામની વ્યવસ્થા કરી આપી હતી. એ જ રીતે માનાં ગાયકવાડે પણ ગોવિંદરાવની આબદાગીરીને કાયમ રાખી હતી.

(- પ્રક્ર ૪૪, ૫, ૧૭૪, ૧૭૫)

શેઠ વખતચંદ વિં સં ૧૮૭૦ના ફાગણ વદિ ૪ ને રવિ-વારના રોજ વિજયમુહૂર્તમાં અમદાવાદમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમના પાંચમા પુત્ર નગરશેઠ હેમાભાઈએ (ભાર્યા કંકુબેને) પિતાજીના મરણ પાછળ અમદાવાદ અને વડોદરા એમ બંને શહેરોની જનતાને સં ૧૮૭૦ના વૈશાખ સુદિ ૯ ના રોજ 'ધેખરનું' જમણ આપી ધુમાડાબંધ ગામો જમાડયાં હતાં.

ઉપાં શ્રી ક્ષેમવર્ધન ગણીએ સં ૧૮૭૦ના અષાઢ સુદિ ૯ ના રોજ અમદાવાદમાં શેઠ શાંતિદાસનો 'પુણ્યપ્રકાશરાસ' રચ્યો, તેમાં શેઠ વખતચંદ સુધીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે.

ભટ્ટાં શ્રી આનંદસાગરસૂરિ ત્યારે અમદાવાદમાં અને ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિ પાટણમાં ચાતુર્માસ રિથત હતા.

શ્રી. જીજ્ઞમબાઈએ વિં સં ૧૯૧૬ના શ્રાવણ સુદિ ૨ ના રોજ શાં હવરાજ પાસે તેની નકલ કરાવી.

નગરશેઠ વખતચંદનો પરિવાર —

નગરશેઠ વખતચંદને જડાવખેન નામે ભાર્યા હતી. તેનાથી તેમને સાત પુત્રો અને એક પુત્રી થયાં.

(૧) પુત્ર શેઠ ઇચ્છાભાઈ—શત્રુજયના ચડાવમાં ઘોળી પરખની ઉપર અનુક્રમે ઇચ્છાભાઈ નો કુંડ, ફૂલવાડી, નીમી પરખ વગેરે બનાવ્યાં હતાં.

(૨) પુત્ર શેઠ પનાભાઈ

(૩) પુત્ર શેઠ મોતીભાઈ

(૪-૫-૬-૭) નામ જાણવામાં નથી.

(૮) શેઠ કૃતેભાઈ, ભાર્યા જિજ્ઞાળી ખાઈ, ખીચું નામ અચરતખાઈ.

(૯) શેઠ ભગુભાઈ, ભાર્યા હરકોરખાઈ.

તેમણે હેમાભાઈની ટૂકમાં દેરી કરાવી.

(—શ્રી જિનવિજય સંપાદિત પ્રાચીન લેખ-
સંગ્રહ ભા. ૨, લેખાંક: ૭૧)

(૧૦) શેઠ દલપતભાઈ, ભાર્યા ગંગાખેન.

(૧૧) શેઠ લાલભાઈ, ભાર્યા મોહિનાખાઈ

(૧૨) શેઠ કસ્તૂરભાઈ, ભાર્યા શારદાખેન

(૧૩) ૧ સિદ્ધાર્થભાઈ,

૨ શ્રેણિકભાઈ

(૧૦) શેઠ દલપતભાઈ, ભાર્યા ગંગાખેન

(૧૧) લાલભાઈ, મણિભાઈ, જગાભાઈ, ચંચળખેન, જશોદાખેન, હીરાખેન.

(૧૧) જગાભાઈ, ભાર્યા કંચનખેન, પુત્ર (૧૨) અંબાલાલ.

શેઠ શ્રી દલપતભાઈ ભગુભાઈએ વિ. સં. ૧૯૨૧માં શ્રી શત્રુજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. પૂ. મૂળચંદળ મહારાજ વગેરે તે સંઘમાં સાથે ગયા હતા ત્યારે પૂ. શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજ વગેરે ભાવનગરથી પાલિતાણા પધાર્યા હતા.

સંઘમાં ગંગામા મહંં અનુપમાદેવીને યાદ કરાવે તેવા ગંભીર અને પરમ ઉદારમૂર્તિ જેવાં પ્રતીતિ કરાવતાં હતાં. એ ચારે પ્રકારન સંઘની ગરિમા વહન કરતાં ધર્મમાતા જેવાં હતાં. એ જ કારણે તેમની ગંગામા તરીકે પ્રસિદ્ધ હતી.

તેમણે આં શ્રી વિજયધર્મસૂરિના શિષ્ય અને ગુરુદેવના સ્થાનક-વાસી સહયોગી મિત્ર પરમ શાંતમૂર્તિ પરમસંવેગી ચમત્કારી ખાખી મુનિ શ્રી રત્નવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી સંં ૧૬૬૭માં કાર્તિક વદિ ૯ થી માગશર વદિ ૧૦ રવિવાર સુધી અમદાવાદના ચારે સંઘને અમદાવાદની શહેરયાત્રા કરાવી. મુનિ શ્રી રત્નવિજયજી મહારાજે તેનું સ્તવન (રાસ) ઢાળ ૧૧ રચ્યું. આ મુનિશ્રીએ વિવિધ સ્તવનો અને પદો પણ રચ્યાં છે. ને તે તા. ૧૩-૧-૧૬૧૦ના રોજ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરાવ્યાં છે.

ગંગામા પૂં શ્રી નેમિસાગરજી મં અને પૂં મૂલચંદ્રજી મહારાજનાં અનુરાગી શ્રાવિકા હતાં. સાગરગરજના સર્વગીતાર્થ મુનિઓમાં ક્રિયાકાંડનો લોપ, કપટક્રિયા કે પાંચ મહાવ્રતો માટેની શિથિલતા પેસી ન જાય તે માટે તકેદારી રાખતાં. કોઈમાં ઊણુપ દેખે તો વાહલસોથી માતાની જેમ તેને ચેતવણી આપતાં. પોતાના પરિવારમાં ધર્મમર્યાદાનો ભંગ, અભક્ષ્ય ભક્ષણુ વગેરે ન થાય તે માટે સાવચેતી રાખતાં હતાં.

૧૧. સરદાર લાલભાઈ - તેમનો જન્મ તા. ૨૫-૭-૧૮૬૩માં થયો હતો અને મરણુ તા. ૫-૬-૧૯૧૨ના ખુધવારે થયું હતું.

તેમના જીવનકાળમાં તેમણે ઘણાં ધર્મકાર્યો કર્યાં હતાં. સંં ૧૬૬૮ના ફાગણુ વદિ ૮ ને સોમવારે તા. ૨૮-૧૨-૧૬૧૨ના રોજ અમદાવાદમાં નગરશેઠના વંડામાં નગરશેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈની અધ્યક્ષતામાં ભરાયેલી શેઠ આણુંદ્રજી કલ્યાણુજીની જાહેર શોકસભા મળી હતી. તેઓ તા. ૫-૬-૧૯૧૨માં મરણુ પામ્યા અને તા. ૨૧-૮-૧૯૧૨ના દિવસે શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ પ્રેમાભાઈ મરણુ પામ્યા. તે અંગે શોકસભામાં ખીજે-ત્રીજે ઠરાવ કરી દિલગીરી દર્શાવી હતી.

૪. પુત્ર શેઠ અનોપભાઈ

(૮) શેઠ અનોપભાઈ

(૯) શેઠ ડાહ્યાભાઈ, ભાર્યા ઊજળીબાઈ.

(૧૦) શેઠ સારાભાઈ—તેઓ વિચક્ષણુ, બુદ્ધિશાળી, સાહસી અને બહાદુર જૈન હતા. કુશળ વેપારી હતા. રાજ-મહારાજઓના મિત્ર હોવાથી રાજતંત્રના અચ્છા ખેલાડી હતા. તેમનું સૂત્ર હતું કે, નગરશેઠના કુટુંબમાં આપસમાં કલેશ થાય તેવી કોઈ ઘટનાને વળન આપવું નહીં અને નગરશેઠના કુટુંબની પ્રત્યેક વ્યક્તિના ઊંડાણમાં ઊતરવા પ્રયત્ન કરવો. તેમના પ્રયત્નથી જ શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ ઊંચે દરજ્જે ચડ્યા છે.

આં શ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજ કહેતા હતા કે અમવાહમાં (૧) શેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈ, (૨) શેઠ સારાભાઈ ડાહ્યાભાઈ અને (૩) પ્રતાપસિંહ મોહનલાલ બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિઓ છે, તેઓ જે ધારે તે કરી શકે તેવા છે. શેઠ સારાભાઈ આં શ્રી વિજયકમલસૂરિ મં તથા આં શ્રી વિજયનેમિસૂરિ મહારાજના ભક્ત હતા.

એક વાર તેઓ વ્યાપારી મૂંઝવણમાં સપડાયા. આપઘાત કરવાની તૈયારીમાં હતા પણ આં શ્રી વિજયકમલસૂરિ મહારાજનો વાસક્ષેપ માથે પડતાં તેમને માર્ગ સૂઝી આવ્યો અને બચી ગયા.

તેમણે સેરિસાતીર્થનું ભવ્ય જિનાલય બંધાવ્યું. સંઘ કાઢ્યો. તેઓ દેશી રજવાડાઓના માનીતા હતા. લેડી ઈરવિન તેમને ધર્મ-બંધુ માનતી હતી. તેમના કહેવાથી તે જનતાને મોટી રાહત આપતી રહેતી. તેઓ સવારે ઊઠી, નિત્યવિધિથી પરવારી બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં ઊજમ ફેઈની ધર્મશાળામાં ગુરુવંદન કરી મોટી શાંતિનો પાઠ સાંભળતા.

(૧૧) પુત્ર રમણભાઈ, ભાર્યા વસુબેન.

શેઠ વખતચંદનો પરિવાર—

(૭) શેઠ વખતચંદ

(૮) શેઠ હેમાભાઈ; ભાર્યા કંકુબાઈ

- (૯) મોટો પુત્ર શેઠ નગીનદાસ, ભાર્યા ઇચ્છાકુમારી.
- (૯) શેઠ પ્રેમાભાઈ, ભાર્યા જીવકેરબહેન, ભાર્યા સાંકલી.
ઉમાભાઈની પુત્રીઓ—(૯) રુકિમણી, પ્રસન્ન, મોતીકુંચર
(- શ્રી શત્રુઞ્ચ ફરમો, ૫૦ ૯૦)
- (૧૦) શેઠ મયાભાઈ, ભાર્યા જેકેર મુક્તાબાઈ
- (૧૧) શેઠ વિમલભાઈ, ભાર્યા લલિતાબેન
- (૧૨) શેઠ અરવિંદભાઈ, ભાર્યા પદ્માબેન
- (૧૩) પુત્રી રૂપા.
- (૧૪) શેઠ વિમલભાઈ, ભાર્યા લલિતાબેન
- (૧૨) વિનોદભાઈ, ભાર્યા વંદનાબેન
- (૧૩) શેઠ આનંદભાઈ
- (૧૩) પુત્રી સ્મિતાબેન
- (૧૦) શેઠ મયાભાઈ, ભાર્યા જેકેર મુક્તાબાઈ
- (૧૧) શેઠ સારાભાઈ, ભાર્યા મધુબેન.
- (૧૨) શેઠ દ્વીપકકુમાર
- (૧૨) શેઠ ધ્રુવકુમાર.
- (૧૦) શેઠ લાલભાઈ, ભાર્યા શણુગારદેવી.
- (૧૧) શેઠ ચીમનભાઈ ઉર્ફે બાપાભાઈ, ભાર્યા મહાલક્ષ્મી.
- (૧૧) શેઠ સાહેબસિંહ, ભાર્યા પ્રભાદેવી.
- (૧૨) શેઠ બિપીનભાઈ, ભાર્યા ભાનુબેન.
- (૧૩) શેઠ ગૌતમકુમાર
- (૧૨) શેઠ સૂર્યકાંતભાઈ, ભાર્યા સૂર્યબાબા
- (૧૨) શેઠ મંગલદાસ
- (૧૦) શેઠ મણિભાઈ, ભાર્યા મોહિનીબાઈ
- (૧૧) શેઠ કસ્તૂરભાઈ, ભાર્યા માણેકબેન
- (૧૧) શેઠ ઉમાભાઈ
- (૧૨) શેઠ ઉમાભાઈની પુત્રી બબીબેન

- (૧૨) શેઠ જગદીશભાઈ, ભાર્યા સુનીતાબેન
- (૧૩) પુત્રી દક્ષા
- (૧૪) પુત્ર ધીમંત
- (૧૧) કસ્તૂરભાઈ
- (૧૨) પ્રિયમિત્ર
- (૧૨) અરુણકુમાર
- (૧૨) જગદીશ
- (૧૨) પ્રિયંવદા
- (૧૨) પ્રમીલા
- (૧૨) ઈલા.

છઠ્ઠા પુત્ર શેઠ સૂરજમલ, ભાર્યા પ્રધાનબાઈ—

આ શેઠ સૂરજમલે સંભવતઃ વાઘણપોળમાં શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. તેમાં પ્રાયઃ સં ૧૮૬૮ના વૈશાખ સુદિ ૩ ના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી તેમજ બીજી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા સં ૧૮૮૨માં કરાવી. એ જ સમયે શ્રી સંભવનાથ, શ્રી શાંતિનાથ વગેરેનાં દેરાસર બન્યાં અને પ્રતિષ્ઠા થઈ. તેણે શ્રી શત્રુજયમાં હેમાલાઈની ટૂકમાં દેરી બનાવી.

શેઠ સૂરજમલ બહાદુર અને ધર્મપ્રેમી હતા. અમદાવાદની રતનપોળમાં ‘સૂરજમલનું હેલુ’ નામથી પ્રસિદ્ધ સ્થળ એનું નિવાસ-સ્થાન હતું.

શેઠ વખતચંદના સાતમા પુત્ર મનસુખભાઈ હતા. તેમને ખીમચંદ, છગનભાઈ, મેના અને રૂપા નામે સંતાનો હતાં.

જીજ્ઞમબાઈ— આ શેઠ વખતચંદની પુત્રી હતી. શેઠ હેમાલાઈની બહેન હતી. શેઠ પ્રેમચંદભાઈ તેમને ફેઈ કહેતા હતા આથી તેમનું નામ જીજ્ઞમફેઈ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. તેમનું લગ્ન શેઠ મોહનલાલ મણિલાલ ઝવેરીના પિત્રાઈ ભાઈ સાથે અગર એ કુટુંબમાં થયું હતું. તે નાનપણથી વિધવા બન્યાં, ત્યારથી તે ભાઈઓની સાથે રહી ધર્મધ્યાન કરતાં રહેતાં.

તે ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિ અને તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી મૂલચંદ્ર મહારાજનાં શ્રાવિકા હતાં. સાત ભાઈઓની વચ્ચે આ એક જ બહેન હતાં.

આથી શેઠ વખતચંદે પોતાના વારસામાં ૭ ભાઈઓની પુત્રીને પણ ૮ મો પુત્ર માની વાઘણુપોળની હવેલી, ખીજાં મકાનો, મોટી મૂડી, દરદાગીના આપ્યા હતા.

શ્રી. ઊજમબાઈએ ધર્મશાળામાં જ જીવન ગાળ્યું, તેમણે ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિના હાથે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી છે. શ્રી શત્રુંજયતીર્થમાં ઊજમબાઈની ટૂક કરાવી છે. શ્રી નંદીશ્વર દ્વીપનો મોટો જિનપ્રાસાદ તથા અમદાવાદના શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં સં ૦ ૧૯૦...માં શ્રી શાંતિનાથનો ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ વગેરે કરાવ્યાં છે.

તેમણે પૂં શ્રી મૂલચંદ્ર જણિવરના ઉપદેશથી પોતાની હવેલીને યોગ્ય ફેરફાર કરી સં ૦ ૧૯૨૮ના રોજ શ્રીસંઘને ધર્મધ્યાન કરવા માટે ધર્મશાળા બનાવી અને તપાગચ્છાધિરાજ પૂં શ્રી મૂલચંદ્ર મહારાજ વગેરે જે દક્ષપતભાઈ ભગુભાઈના વંડાની મેડી ઉપર હતા તે સૌને ત્યાંથી અહીં પધરાવી હવેલીનું શ્રીસંઘને દાન કર્યું, તેનું તામ્રપત્ર બનાવ્યું. તેમણે પોતાના વસિયાતનામામાં ધર્મશાળામાં ધિરાજમાન મુનિવરોની ભક્તિ, પઠન-પાઠનની વ્યવસ્થા, ચાતુર્માસની વ્યવસ્થા તેમજ ધર્મશાળામાં તપ કરનારા છકુ-અહુમ વગેરેની ભક્તિ માટે વ્યવસ્થા કરી હતી.

૮. શેઠ હેમાભાઈ—તે નગરશેઠ વખતચંદની પરંપરાના પુત્ર હતા. તેમનો સં ૦ ૧૮૪૦માં જન્મ થયો અને ૭૩ વર્ષની ઉંમરે સં ૦ ૧૯૧૪ના મહા વહિ ૧૧ના રોજ મરણ થયું હતું.

શેઠ હેમાભાઈ, તેમના ભાઈઓ, બહેનો, પુત્રો વગેરે પરિવાર પૂં મૂલચંદ્ર મહારાજના ત્યાગ, તપ, જ્ઞાન અને ધર્મધગશ તથા ઉપદેશથી અત્યંત પ્રભાવિત હતા.

પાલિતાણુના ૧૨મા ઠાકોર ઉત્તડજીએ સને ૧૭૬૫માં પેશકશી ઉઘરાવનાર શિવરામ ગારહાને આશરો આપ્યો. આથી ભાવનગરના ઠાં ભાવસિંહજી સાથે વેર બંધાયું. શ્રી શત્રુંજયની ગાળીમાં બંને

ઠાકોરો લડયા. ઠાકોર ઉત્તરજી નાસીને શ્રી શત્રુઞ્જયની ગાળીમાં છુપાયો. પરિણામે પાલિતાણામાં ગામો ઉજ્જડ બન્યાં. ઊપજ ઘટી. ઉડાઉ ખર્ચ ચાલુ રહ્યો. રાજ્યને માથે ખરચ વધી ગયું. યુદ્ધ માટે આરખોને રોક્યા હતા તેનું મોટું દેવું થઈ ગયું. આથી નાણાંભીડ થઈ.

છેવટે ઠાં ઉત્તરજીએ નગરશેઠ વખતચંદ પ્રશાલચંદને ત્યાં ગોંડલના ઠાકોર શુભાજીને વચ્ચે રાખી પાલિતાણા તથા ખીજાં ગામો ઇજારે રાખી તેની મોટી રકમ ઉપાડી કરજ ચૂકવ્યું.

ઇજારો — આમાં એવી વ્યવસ્થા હતી કે શેઠ મૂળ ગરાસિયાના હક્કો ભોગવે. પોતાના નેક કામદારો રાખી પાલિતાણા વગેરેની આવક લે અને દરસાલ ઠાકોરને રૂ. ૪૭૦૦૦ આપે. ઠાકોર અગર તેના વંશજો આ કરજ પેટે ઉપાડેલી મૂળ રકમ પાછી ન વાળે ત્યાં સુધી આ પ્રમાણે ચાલે.

આ ઇજારો વિં સં ૧૮૩૬ થી ૧૯૦૦ (સને ૧૭૮૦ થી ૧૮૪૩) સુધી — એમ ૬૩ વર્ષ ચાલુ રહ્યો. આ ઇજારાના કાળમાં પાલિતાણાની પ્રજા આબાદ બની હતી. જૈનોએ પણ રાજ્યના કરવેરા, બહારની બ્રાહ્મણ-બાવાઓની જમીન વેચાણ રાખી, શહેરમાં જૈન ધર્મશાળાઓ બનાવી અને શ્રી શત્રુઞ્જયતીર્થમાં ઘણી નવી નવી ટૂકો બનાવી હતી. ૨૫મા ઠાં પ્રતાપસિંહ સુધી સને ૧૮૪૪ સુધી આ ઇજારો ચાલુ રહ્યો.

(— પ્રકર ૪૪, પૃં ૨૪૪, ૪૫, ૨૪૮)

નગરશેઠ હેમાલાઈ તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી મૂલચંદજી મહારાજના ઉપાસક હતા.

જૈન સંઘે આ ઇજારાના રાજકાળમાં સને ૧૭૮૧માં વિં સં ૧૮૩૭ના ચૈત્ર સુદિ ૧૫ના દિવસે શ્રી શત્રુઞ્જયતીર્થમાં વિમલવસહીના હાથીપોળ પાસેના ચોકમાં સંઘનું એકમ બની રહે એ ઉદ્દેશથી નવાં જિનાલયો બનાવવાની મનાઈ કરી.

(— એપિગ્રાફિયા ઇંડિકા ભા-૨ જે બુદ્ધર, પ્રકર ૬ શિલા પર મો, જૈં ૫૦ ઇ. પ્રં ૪૪, પૃં ૨૪૫)

ખુરશી — આ હિસાબે શેઠ હેમાલાઈ પાલિતાણા રાજ્યના આરામદાર હતા. આથી રાજકોટની હાઈ કોર્ટમાં સૌરાષ્ટ્રના જિલ્લા-

ઓના વકીલોની પુરશીઓ હતી. તેમાં નગરશેઠ હેમાલાઈની વકીલની પણ એક સ્વતંત્ર પુરશી હતી. તેમજ રાજકોટની એજન્સીમાં શેઠ હેમાલાઈની પાલિતાણાના ઇબરદાર તરીકે અને શેઠ આણુંદળ કલ્યાણુજીના અધ્યક્ષ તરીકે એક સ્વતંત્ર પુરશી હતી.

નોંધ — શેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈ એ અમને એકવાર કહ્યું હતું કે, આ સ્વતંત્ર પુરશીઓના વકીલનો મોટો ખરચ આવતો હતો તેથી શેઠ આણુંદળ કલ્યાણુજીની પેઢીને જનરલ સભાના જૈનોએ આ ખર્ચ નકામો માની પુરશી અંધ કરવાની સૂચના કરી. ત્યારથી આપણો વકીલ ત્યાં રહેતો નથી. તેથી જ આપણને ઠાકોરો સાથેના કબ્જામાં ગુદા ગુદા વકીલો રોકવા પડે છે.

ગામ —

એજન્સીએ સને ૧૮૬૧ (વિં સં ૧૯૧૮)માં ગાયકવાડ સરકારનું રાંચરડા ગામ ઇનામમાં અપાવ્યું હતું, જે તેમના વંશજોના હાથમાં છે.

(— પ્રકં ૪૪, પૃં ૨૫૨)

શેઠ હેમાલાઈ એ વિં સં ૧૮૬૩માં શ્રી શત્રુંજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો અને અમદાવાદથી પાલિતાણા સુધી દરેક પડાવે ધર્મશાળાઓ અંધાવી.

(— કાર્પસ, રાસમાળા, જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા, ભાં ૧,—નિવેદન—સામાલોચના પૃં ૧૭, ૨૦)

હિમાવસહી —

તેમણે સં ૧૮૮૬ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ શ્રી શત્રુંજયતીર્થમાં હેમાલાઈની નવી ટૂક અંધાવી.

(શ્રી જિનવિજય સંપાં પ્રાચીન લેખસંગ્રહ ભાં ૨, લે. નં ૫૯)

તે ટૂકમાં તેના વંશજોએ ઘણી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી છે. —

(૧) નગરશેઠ હેમાલાઈના પુત્ર નગીનદાસભાઈની ભાર્યા ઇચ્છાવહુએ પોતાના પતિના શ્રેય માટે હિમાવસહી ટૂકમાં ભગં શ્રી

ચંદ્રપ્રભની દેરી બનાવી. તેની ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(ઠાં બુલ્હર, ઐત્રિપાક્ષિયા ઇંકિકા. ભાં ૨, પ્રકં ૬, લેં નંં ૫૯, જિનં સંપાં પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભા. ૨, લેં નંં ૫૯)

(૨) અમદાવાદના વીશા ઝોશવાલ શાં મોતીચંદ મલુકચંદે ઉમાભાઈની ટૂકમાં શ્રી ચતુર્વિંશતિ જિનપટ્ટની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(- જિનં સંપાં પ્રાચીન લેખસંગ્રહ ભાં ૨, લેં નંં ૫૭)

(૩) સંં ૧૮૮૯ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ને બુધવારે શેઠ વખતચંદની પુત્રી બિજમબાઈએ ભગં શ્રી ધર્મનાથની દેરી બનાવી. તેની ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ નાની દેરી પાંચ ભાયાના દેરાસર પાસે છે.

(- જિનં સંપાં પ્રાં લેં સંં ભાં ૨, લેં નંં ૬૨)

(૪) સંં ૧૮૮૯ના વૈશાખ સુદિ ૧૨ (૧૩)ને બુધવારે બિજમબાઈએ ઉમાભાઈની ટૂકમાં હાંકારવાળો શ્રી ચતુર્વિંશતિ-જિનપટ્ટ બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(- જિનં સંપાં પ્રાં જૈં લેં નંં ૬૨ અથવા ૬૭)

(૫) શેઠ વખતચંદના પુત્ર શાં સૂર્યમલ, ભાર્યા પ્રધાનદેવી,

(- પ્રાં લેં સંં ભા-૨, લે. નં, ૬૩)

(૬) શેઠ ઉમાભાઈના મોટા પુત્ર નગીનદાસ, તેની ભાર્યા ઇરછાવહુ. નગીનદાસનો નાનોભાઈ શાં પ્રેમાભાઈ, ભાર્યા સાંકલીવહુ તથા નગીનદાસની બહેનો રુકિમણી, પ્રસન્ન, મોતીકુંઅર, અને શેઠ ઉમાભાઈની ભાર્યા કંકુવહુ તે સૌએ શેઠ ઉમાભાઈ, તેના પિતા વખતચંદ, માતા જડાવબાઈ અને દાદા ખુશાલચંદ એ સૌના શ્રેય માટે સંં ૧૮૮૯ના વૈશાખ સુદિ ૩ ને બુધવારે શ્રી શત્રુજયતીર્થમાં શેઠ ઉમાભાઈની ટૂકમાં તેમના શ્રેય માટે ચૌમુખજી બનાવી તેની ભટ્ટાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(- પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લે. નં. ૬૫)

(૭) શેઠ વખતચંદના પુત્ર શેઠ મોતીભાઈ, તેમના પુત્ર કૃતેહભાઈની ભાયા ઉજળીબાઈ (અપરનામ - અચરતબાઈ)ના પુત્ર શેઠ ભગુભાઈએ શેઠ હેમાભાઈની ટૂકમાં એક દેરી બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(પ્રાં લે૦ સં૦ ભા૦ ૨, લે૦ નં૦ ૭૧)

શેઠ હેમાભાઈના પુત્ર શેઠ પ્રેમાભાઈએ શેઠ હેમાભાઈની ટૂકમાં ભગ૦ શ્રી અજિતનાથનો જિનપ્રાસાદ બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને તેની દક્ષિણ દિશામાં શિલાલેખ બનાવી લગાવ્યો.

નગરશેઠ હેમાભાઈએ કરેલાં પરોપકારનાં કાર્યોની નોંધ-

શેઠ હેમાભાઈએ ઘણી સાર્વજનિક સખાવતો કરી છે.

- (૧) અમદાવાદમાં અંગ્રેજી નિશાળ.
- (૨) હેમાભાઈ ઈન્સ્ટીટ્યૂટ નામની પુસ્તકશાળા, સંગ્રહસ્થાન, કન્યાશાળા અને હોસ્પિટલ વગેરે પ્રબલ-ઉપયોગી કામો તેમની સહાયથી થયાં છે.
- (૩) સં૦ ૧૯૦૪માં શરૂ થયેલી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (ગુજરાત વિદ્યાસભા)ને સારી મદદ આપી હતી.
- (૪) ગુજરાત કૉલેજ માટે ૧૦૦૦૦ દશહજાર રૂપિયાનું દાન.
- (૫) શહેર સુધરાઈ માટે સારી જહેમત ઉઠાવી.
- (૬) શ્રી શત્રુઞ્જય ઉપર સવાત્રણ લાખ રૂપિયા ખરચી ઊજમ-ફેઈની ટૂક, શ્રી નંદીધરની ટૂક બંધાવી.
- (૭) પોતાની ટૂક સં૦ ૧૮૮૨માં બંધાવીને તેની પ્રતિષ્ઠા સં૦ ૧૮૮૬માં કરાવી.
- (૮) અમદાવાદથી પાલિતાણાના માર્ગ વચ્ચે આવતા પડાવોમાં ધર્મશાળાઓ બંધાવી.
- (૯) ગાયકવાડે રાંચરડા ગામ ઈનામમાં આપ્યું તેની ઊપજમાંથી અમુક રકમ ખેડાં ઘેર માટે કાઢી.
- (૧૦) સં૦ ૧૮૮૯ના વૈશાખ સુદિ ૧૩ ને બુધવારે જયતળેટીના બે કાળા હાથી ઉપર, વિસામાના ચેતરા ઉપર દેરી બનાવી

અને તેમાં લગ્ન શ્રી આદિનાથનાં ચરણોની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(- શત્રુઙ્ગ્ય ક્રમો, પૃં ૬)

(૧૧) શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય તીર્થના ચડાવમાં મકાખાડી અને હનુમાનની દેરી વચ્ચે જેઠાશાહનો ચોતરો બનાવ્યો.

(- શત્રુઙ્ગ્ય ક્રમો. પૃં ૮, પ્રકં ૪૫, પૃં ૨૪૪)

નગરશેઠ હેમાલાઈનો પરિવાર -

તેમને કંકુબાઈ નામે ધર્માત્મા પત્ની હતાં.

(૧) પુત્ર નગીનદાસ - તે શેઠનો નાનો પુત્ર હતો. સંલવ છે કે તે સં ૧૮૮૬-૮૯ પહેલાં મરણ પામ્યો હોય ! કેમકે તેની ભાર્યા ઇચ્છાવહુએ હિમાવસહીમાં તેના ગ્રેય માટે લગ્ન શ્રી અંદ્રપ્રભની દેરી બનાવી હતી.

(- પ્રાં લેં સં ભાં ૨, લેં નં ૫૨, ૬૫)

તેની પત્ની ઇચ્છાવહુ ખૂબ ધાર્મિક વૃત્તિની હતી. તેણે પોતાના પતિની ભાવના અનુસાર વિ.સં ૧૯૦૫-૧૦ લગલગમાં સાગર-શાખાના ચતિવરને વિનંતી કરી શ્રી શત્રુઙ્ગ્યતીર્થનું મોટું વર્ણન (ક્રમો) તૈયાર કરાવ્યો હતો અને તેમાં પોતાના પતિ શેઠ નગીનલાઈ તથા ભત્રીજા મયાલાઈની પ્રેરણાથી આ ક્રમો બન્યો એમ લખેલું છે.

એવી સંભાવના છેકે, ઇચ્છાવહુએ શેઠ મયાલાઈને પોતાના ખોળે બેસાડવાનો વિચાર હોય.

(૨) પુત્ર પ્રેમાલાઈ, ભાર્યા (૧) સાંકળીબેન, (૨) જીવ-કારબાઈ.

તેઓ શેઠ હેમાલાઈ પછી નગરશેઠ બન્યા.

(૩) પુત્રી રુકિમણી

(૪) પુત્રી પ્રસન્ન

(૫) પુત્રી મોતીકુંચર

(- પ્રાં જૈનં લેંલેનં ૬૫)

૯. નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ — તે નગરશેઠ હેમાભાઈના નાના પુત્ર હતા. તેમને જીવકોર અને સાંકળીબાઈ નામે ભાર્યાઓ હતી. તેમનો જન્મ વિ.સં ૧૮૭૧ના કાર્તિક માસમાં થયો હતો અને સં ૧૯૪૩ના આસો વદિ ૮ના રોજ સ્વર્ગવાસ થયો હતો.

તેઓ શરૂઆતથી જ બાહોશ, કાર્યદક્ષ, પ્રજાવત્સલ અને ધર્મપ્રેમી હતા. તેઓ તપાગચ્છાધિરાજ પૂં શ્રી મૂલચંદ્રજી ગણીવરના અનન્ય લક્ત હતા. તેમના સાધુપરિવારની સર્વ રીતે ભક્તિની વ્યવસ્થા કરતા. તેમનો શિષ્યપરિવાર વધે તે માટે પણ સર્વ રીતે પ્રયત્નશીલ રહેતા. અને તે માટે મોટી રકમ વાપરતા.

શેઠ પ્રેમાભાઈએ ભારતના પ્રવેતાંબર જૈન સંઘના આગેવાનોને મેળવી સં ૧૯૩૬ના ભાદરવા વદિ ૧ (તા. ૧૮-૯-૧૮૮૦)ના રોજ મધ્યાહ્નકાળે પોતાના વંડામાં સર્વની સંમતિથી પૂં શ્રી મૂલચંદ્રજી મહારાજ વગેરે ગીતાર્થોના ઉપદેશથી શ્રી શંત્રુજયતીર્થના વહીવટી કારખાનાનું નામ સાધારણ રીતે આજુબંધી કલ્યાણજીની પેઠી હતું. તે અંગે આઠ કરાવો ખનાવી તેનું લોકશાહી પદ્ધતિએ એ નામ કાયમ રાખ્યું.

(- પ્રક્ર ૪૪, ૫૦ ૨૫૯.)

નગરશેઠ પ્રેમાભાઈનાં ધર્મકાર્યો —

જી ૦ ડબ્લ્યુ ૦ હેલો (કલેક્ટર) અને એ ૦ ડબ્લ્યુ ૦ વાર્ડને (ન્યાય-મૂર્તિએ) રાવબહાદુર નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ હેમાભાઈએ કરેલાં દાનોની નોંધ લીધી ને તે અંગેજ સરકારને મોકલી, એ દાનની વિગત આ પ્રકારે છે —

૧. સન્ ૧૮૫૬માં હઠીસિંહ અને પ્રેમાભાઈ હોસ્પિટલ માટે રૂ. ૨૨૧૫૦.
૨. સન્ ૧૮૫૭માં હેમાભાઈ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ લાઇબ્રેરીને રૂ. ૭૦૦૦
૩. સન્ ૧૮૫૭માં ગુજરાત કોલેજના ફંડમાં રૂ. ૧૦૦૦૦.
૪. મુંબઈની ગ્રાંટ મેડિકલ કોલેજમાં સુવર્ણચંદ્રક માટે રૂ. ૧૮૦૦
૫. સન્ ૧૮૬૩માં મુંબઈના વિક્ટોરિયા મ્યુઝિયમ ફંડમાં રૂ. ૧૩૫૦.

૬. સન્ ૧૮૬૪માં મુંબઈના રાણીબાગ ફંડમાં રૂ. ૧૦૦૦૦.
૭. સન્ ૧૮૬૩-૬૫ના ના ત્રિવર્ષી દુકાળમાં જનતાને ખૂબ મદદ કરી.
૮. વિં સં ૧૯૩૪ના દુકાળમાં જનતાને રૂ. ૨૦૦૦૦ની મદદ.
૯. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી (ગુજરાત વિદ્યાસલા) ને રૂ. ૨૦૦૦.
૧૦. (૧) નરોડા, (૨) સરખેજ, (૩) બરવાળા, (૪) ગુંદી કોઠ, (૫) માતર, (૬) ઉમરાલા વગેરે સ્થળે ધર્મશાળાઓ બંધાવી તેમાં રૂ. ૯૭૩૫૦નું દાન

આ બધાં પ્રજા-ઉપયોગી કાર્યો કરવાથી તા. ૧-૧-૧૮૭૬ (વિ. સં ૧૯૩૨)માં તેમને ઓનરેબલ ' રાવબહાદુર ' નો ખિતાબ મળ્યો. વળી, તેમણે સન્ ૧૮૫૬-૫૭માં અંગ્રેજ સરકારની ટપાલની સુંદર વ્યવસ્થા કરી હતી તેથી લૉર્ડ ક્લાઈવે નગરશેઠના કુટુંબને વિવિધ પ્રકારની સનહો આપી હતી. (જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ભાગ-૧ સમા-લોચના પૃ. ૩૧, ૩૫)

તેમના સમયે શ્રી શત્રુંજયના રખોપાની રકમ રૂ. ૧૦ થી ૧૫ હજારની નક્કી થઈ. પાલિતાણાના ઠાકોરે તેમના ઉપર તૂટનું તહોમતનામું મૂક્યું હતું, પાલિતાણાના ઠાકોરે આ બાબત પોલિટિકલ એજન્ટ દ્વારા પોતાની થયેલી ભૂલની દિલગીરી દર્શાવી હતી.

(પ્રકં ૪૪, પૃ ૧૫૧)

તેઓ સં ૧૯૪૩ના આસો વદિ ૮ ના રોજ સ્વર્ગસ્થ થયા.

(કાર્પસ, ' રાસમાળા ' - પ્રસ્તાવના)

જકાતને બદલે ઉચ્ચક રકમ — અમદાવાદની નાગરિક પ્રજાએ નગરશેઠ વખતચંદના સમયથી નગરશેઠના કુટુંબને ' જમાબંદી ઉપર દરસેંકડે ચાર આના આપવાનું નક્કી કર્યું હતું. બ્રિટિશ સરકારે તા. ૨૫-૭-૧૯૨૦ (વિં સં ૧૯૭૬-૭૭)ના રોજ તે બદલ ઉચ્ચક રકમ રૂ. ૨૧૩૩ બાંધી આપ્યા. એ રકમ દર સાલના મે મહિનાની પહેલી તારીખે આપવાનું નક્કી કર્યું.

ચંદરવો — નગરશેઠ પ્રેમાલાઈએ સાગરશાખાના ભટ્ટારક શ્રી

શાંતિસાગરસૂરિ તથા સંવેગી ગીતાર્થ શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણીના લઘુ ગુરુભાઈ શ્રી આત્મારામજી મહારાજ અને શ્રી આણંદવિજયજી મંના ઉપદેશથી સં. ૧૯૪૧ના ફાગણ સુદિ ૫ ના રોજ રાજનગરમાં ઊજ્જ્વલકોઈના જૂના ઝવેરાતનાં પૂઠિયાં, રૂમાલ, ચંદરવાનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેમાં સાચા મોતીનો શિલાલેખ ભરાવ્યો.

અમદાવાદના જમાલપુરમાં શા. ટોકરશી શાહના નામની પોળ છે, તેમાં જિન પ્રાસાદ પણ તેમણે બનાવેલો છે. તેના પૌત્ર ચાંપશી શાહ સં. ૧૬૭૭ના મહાસુદિ ૫ ના રોજ વિદ્યમાન હતા. શેઠ પ્રેમાભાઈએ તે જિનપ્રાસાદનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. અમદાવાદનો જૈન સંઘ દર સાલ કાર્તિક સુદિ ૧૫ ના રોજ ત્યાં યાત્રા કરવા ભય છે, તે સિવાય દેરાસરની વર્ષગાંઠના દિવસે પણ કેટલાક ભક્તો યાત્રા કરે છે.

શેઠ પ્રેમાભાઈએ વિ. સં. ૧૯૦૭ના માગશર માસમાં શ્રી શત્રુંજય તીર્થમાં સગાળપોળ ઉપર નવું મકાન બનાવી ત્યાં ટકોરખાનું બેસાડ્યું.

(— શત્રુંજય ફરમો, પૃ. ૨૧૧)

તેમ જ વિ. સં. ૧૯૧૦માં શ્રી શત્રુંજયતીર્થના ચડાવમાં માન-મોડિયાની ઉપરના કરમતોડિયાની ઉપર વિસામો બનાવ્યો.

(— શત્રુંજય ફરમો, પૃ. ૮)

નગરશેઠ પ્રેમાભાઈનો વંશ —

તેમનું ગોત્ર કુંકુમરોલ, વંશ સિસોદિયા, જ્ઞાતિ ચોશવાલ, કુલદેવી — આશાપુરી, અને ક્ષેત્રપાલ — બરડી — તેને તેઓ પૂજતા હતા.

વંશાવલી —

(૧) કુલોત્પત્તિ — રાજ સામંતસિંહ રાણા.

(૨) પૌત્ર — કૌરપાલ — આ. ધર્મઘોષસૂરિએ તેને જૈન બનાવ્યો.

(૩) પુત્ર — હરપતિ

- (૪) વાંછા
- (૫) શાં સહસ્રકિરણ
- (૬) શેઠ શાંતિદાસ
- (૭) શેઠ લક્ષ્મીચંદ
- (૮) શેઠ ખુશાલચંદ, ભાર્યા ઝમકુખાઈ.
- (૯) શેઠ વખતચંદ

સાગરગચ્છે (૧) લક્ટાં શ્રી રાજસાગરસૂરિ, (૨) લં શ્રી વૃદ્ધિ-સાગરસૂરિ, (૩) લં શ્રી લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, (૪) લં શ્રી કલ્યાણ-સાગરસૂરિ, (૫) લં શ્રી પુણ્યસાગરસૂરિ, (૬) લં શ્રી ઉદય-સાગરસૂરિ, (૭) લં શ્રી આનંદસાગરસૂરિ, (૮) લં શ્રી શાંતિ-સાગરસૂરિ (સં ૧૬૦૫)

(— પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૯૧, પત્રપર્વાણિયન)

(૯) સંવેગપક્ષી તપાં પં શ્રી ખિમાવિજય શિષ્ય પં શ્રી ધીરવિજય, તેમના શિષ્ય પં શ્રી વીરવિજય, તેમના શિષ્ય શ્રી રંગવિજય ગણી.

(—પ્રા. જૈં લેં ભા. ૨, લેં નં ૧૦૨)

નગરશેઠ પ્રેમાભાઈનો પરિવાર —

(૧) મોટા ભાઈ નગીનભાઈ, ભાર્યા — ઇચ્છાકુમારી. (૨) બહેનો — રુકિમણી, પ્રસન્ન, અને મોતીકુંઝર એમ ત્રણ બહેનો હતી. રુકિમણીનો શેઠ હઠીસિંહ કેસરીસિંહ સાથે વિવાહ કર્યો હતો.

(૩) પુત્રો — શેઠ પ્રેમાભાઈને ભાર્યા જીવકોર વહુથી ૧. શેઠ મયાભાઈ, ભાર્યા જેકોરબાઈ—મુક્તાબાઈ, ૨. શેઠ લાલભાઈ, ભાર્યા શાણુગારબેન, ૩. શેઠ મણિભાઈ, ભાર્યા મોહિનીકુમારી એમ ત્રણ પુત્રો હતા. તે પૈકીના શેઠ મણિભાઈ નગરશેઠ પણ બન્યા હતા.

(૧૦) મોટો પુત્ર મયાભાઈ — તે નાનપણથી જ શરીરે અશક્ત હતો અને આત્મચિંતનમાં મગ્ન હતો. આથી વ્યવહાર, સામાજિક કાર્યો કે ધર્મકાર્યોમાં આગેવાનીભર્યો ભાગ લેતો ન હતો. આથી પિતાના મરણ પછી તે નગરશેઠ ન બન્યો.

તેમને મુક્તાબાઈ નામે પત્ની હતી. તેનું બીજું નામ કદાચ જેકારબાઈ હોય. તે અત્યારે મુક્તાબાઈના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, તે નિશ્ચયનય તરફી વલણવાળાં હતાં આથી લકાં શ્રી શાંતિસાગરસૂરિથી પ્રભાવિત હતાં. હવે શ્રી રાયચંદ મતના અનુયાયી છે. અમદાવાદમાં રાયમતના પક્ષે તે આગેવાનીલયો લાગ લે છે.

(૧૧) શેઠ વિમળભાઈ અને શેઠ સારાભાઈ — શેઠ મયાભાઈને ૧. વિમળભાઈ અને ૨. સારાભાઈ એમ બે પુત્રો અને નિર્મળાબહેન નામે પુત્રી હતી. બંને પુત્રો સ્વભાવે શાંત, સરળ, માતૃલકત અને આપસમાં અત્યંત પ્રેમવાળા હતા. પુત્ર-પૌત્રો કાલે બુદ્ધ થાય પણ બંને ભાઈ એની બેઠી સાથે જ રહે એવો પ્રેમ હતો.

શેઠ વિમળભાઈ શેઠ પ્રેમાભાઈના મોટા પુત્ર છે. નગરશેઠ તે જ બને પણ ઉંમર નાની હોવાથી શેઠ પ્રેમાભાઈ પછી શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ, શેઠ મણિભાઈ પ્રેમાભાઈ, તથા કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈ નગરશેઠ તેમજ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રમુખ બન્યા.

હાલમાં શેઠ વિમલભાઈ નગરશેઠ છે. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના અધ્યક્ષ શેઠ કસ્તૂરભાઈ મણિભાઈ છે ને તેમની વિદ્યમાનતામાં શેઠ કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ પ્રમુખ છે.

શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ અને ચીમનલાલ લાલભાઈ શેઠ મણિભાઈ પ્રેમચંદનું જે બહુમાન કરતા હતા તેવું જ બહુમાન કસ્તૂરભાઈ લાલભાઈ પણ શેઠ વિમલભાઈ મણિભાઈનું કરે છે. બંને વચ્ચે ગાઢ પ્રેમ છે, સંઘના કામમાં બંને એકમત બની નિર્ણય કરે છે.

શેઠ વિમલભાઈનાં ધર્મપત્ની લલિતાબહેન ધર્મપ્રેમી, સરલ અને વિવેકી છે. નગરશેઠના સાધ્વી મહારાજના ઉપાશ્રયનાં અધ્યક્ષ છે. શેઠ સારાભાઈનાં પત્ની મધુબેન પણ સરલ અને ધર્મપ્રેમી છે. તેમનો વંશવિસ્તાર આ પ્રકારે છે. —

(૧૧) શેઠ સારાભાઈ, ભાર્યા મધુબહેન.

(૧૨) શ્રી. વિનોદભાઈ, ભાર્યા વંદના, પુત્ર દીપક, પુત્રી બ્રહ્મ.

(૧૦) બીજો પુત્ર શેઠ લાલભાઈ — તે શેઠ પ્રેમાભાઈના બીજા પુત્ર હતા. તેમને શણુગારદેવી નામે પત્ની હતી.

(૧૧) શેઠ ચીમનભાઈ — શેઠ લાલભાઈ ને ચીમનભાઈ નામે પુત્ર હતો. તેનો જન્મ સને ૧૮૮૪ (વિ. સં. ૧૯૪૦) માં થયો હતો, અને મૃત્યુ તા. ૨૧-૮-૧૯૧૨ ના રોજ ૨૬ વર્ષની ઉંમરે થયું હતું.

તે બહુ બુદ્ધિશાલી, ચતુર, કાર્યદક્ષ, પ્રબલવત્સલ અને પરગજુ સ્વભાવના હતા. નગરશેઠ મણિભાઈ પ્રેમચંદના મરણ પછી બીજા પુત્ર તરીકે તે નગરશેઠ બન્યા. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના અધ્યક્ષ બન્યા, તેમના મરણ પામ્યા પછી શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીએ તેમના શોકનો ઠરાવ કર્યો હતો.

(— જૈન ઐ. રાસમાલા સમાલોચના, પૃ. ૨૪)

વૃદ્ધો કહે છે કે, એકવાર અંગ્રેજ સરકારના કોઈ નવા ટેક્ષના કારણે અમદાવાદમાં મોટી હડતાલ પડી. અમદાવાદના કમિશનરે શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ ને સાથે લઈ દુકાને દુકાને ફરીને દુકાનો ખોલાવી પણ બંને જણ આગળ વધે કે તરત જ પાછળ દુકાનો બંધ થાય. એમ આખા બજારની દુકાનો ઊઘડી અને બંધ થઈ. કમિશનર કહે કે આમ કેમ બને છે? શેઠે જણાવ્યું કે પ્રબલુ મન સંતોષો તો જ હડતાલ મટે. બજારબરી કે શરમાશરમીથી કામ નહીં બને. કમિશનરે તરત જ પ્રબલની માગણી સ્વીકારી. બજારો ખુલ્લાં થયાં. શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ, આ રીતે રાજમાન્ય અને પ્રબલવત્સલ હતા.

તેમનાં પત્ની મહાલક્ષ્મીબેન ધર્મસંસ્કારી હતાં, ઉદાર, પ્રબલવત્સલ અને પરોપકારી હતાં. કોઈ પણ માગણી તેમના ઘેરથી પાછો જતો નહીં. તે હતાં ત્યાં સુધી નગરશેઠના વંડામાં ચારે સંઘો અવારનવાર આવતા-જતા. તેમણે મુશ્કેલીના પ્રસંગે શેઠની મારકોટ બીજી મોટી રકમની લાલચ છોડીને શ્રીસંઘના આયંબિલખાતામાં યોગી કિંમતે આપી દીધી. આયંબિલશાળા સંઘર બની, તેમણે પોતાના પિયરના બાબાસાહેબને દત્તક લીધા.

(૧૧) શેઠ ચીમનલાલ, ભાર્યા મહાલક્ષ્મીબહેન.

(૧૨) શેઠ બાબાસાહેબ, ભાર્યા પ્રભાબહેન.

(૧૩) શ્રી સૂર્યકાંત, ભાર્યા સૂર્યબાબા, શ્રી નીતિન, ભાર્યા ભાઉ, શ્રી મંગળ, શ્રી સુવર્ણજીત.

(૧૦) શેઠ મણિલાઈ — તે નગરશેઠ પ્રેમાલાઈનો ત્રીજો નાનો પુત્ર હતો. તેને મોહિની નામે ભાર્યો હતો.

તેમને (૧) કસ્તૂરલાઈ (૨) ઉમાલાઈ એમ બે પુત્રો હતા. ઉમાલાઈના જીવનનો મોટો ભાગ તેમણે હિંદ બહાર વિતાવ્યો છે. તેમનો જન્મ સને ૧૮૬૩ (વિ. સં. ૧૯૨૦-૨૧)માં થયો હતો અને તેઓ બે વાર અમદાવાદની નગરપાલિકાના અધ્યક્ષ બન્યા હતા. તેમને બબી નામે પુત્રી છે.

(૧૧) શેઠ કસ્તૂરલાઈ — તે બહુ બાહોશ, કાર્યદક્ષ અને ચતુર હતા. આ. શ્રી વિજયનેમિસૂરિના ભક્ત હતા. તેમણે જૈન સંઘના કેટલાક જરૂરી પ્રશ્નોની વિચારણા માટે વિનંતી કરી સં. ૧૯૯૧માં અખિલ ભારતવર્ષીય જૈન સાધુ સંમેલન ભર્યું. તે સંમેલને કેટલાક ઠરાવો કરી ચર્ચાના પ્રશ્નોને શાંત કર્યા.

સં. ૨૦૦૪ના પોષ વદિ ૩ ના રોજ એમનું મૃત્યુ થયું. એમના પછી શેઠ પ્રેમાલાઈના પૌત્ર શેઠ વિમળલાઈ નગરશેઠ બન્યા.

(- ક્ષર્ણસ, 'રાસમાળા' - પ્રસ્તાવના)

તેમનાં પત્ની માણેકબેન અમદાવાદનાં સુપ્રસિદ્ધ આગેવાન, દયા-પ્રેમી, વિદ્યાપ્રેમી હતાં. શેઠ મોહનલાલ મગનલાલનાં પુત્રી હતાં. તેઓ સુશીલ, વિવેકી, કાર્યદક્ષ અને ધર્મપ્રેમી હતાં. તેમને આંતર-ડાનું દર્દ હતું ને મરણ પામ્યાં. મૃત્યુના દિવસે આ અંતલેખક શ્રી દર્શનવિજયને કૃપા વહોરાવી શુભ ભાવથી નવકાર ગણતાં સ્વર્ગસ્થ થયાં.

તેમને ૧. પ્રિયકાંત; ૨. અરુણ અને ૩. જગદીશ એમ ત્રણ પુત્રો અને ૧ પ્રિયવદા, ૨ પ્રમીલા અને ૩ ઈલા એમ ત્રણ પુત્રીઓ હતી. તે સૌ વિદ્યાવ્યાસંગી અને ધર્મપ્રેમી હતાં.

એમની પરંપરા આ પ્રકારે છે :—

(૧૧) શેઠ કસ્તૂરલાઈ, ભાર્યો માણેકબેન.

(૧૨) નગરશેઠ પ્રિયકાંત બાર-એટ-લો. વિદ્યમાન છે.

(૧૨) જગદીશલાઈ, ભાર્યો સુનીતા.

(૧૩) પુત્ર ધીમંત, પુત્રી દક્ષા

(- પૃષ્ઠાં સમુચ્ચય ભા. ૨. પૃ૦ ૨૧૭ થી ૨૧૯)

(૧૦) શેઠ મયાભાઈ

(૧૧) નગરશેઠ વિમળભાઈ

(૧૨) શેઠ અરવિંદભાઈ

જગતશેઠનો વંશ—

વિક્રમની અઠારમી સદીના મધ્યકાળથી મુશિંદાબાદમાં જગતશેઠનો વંશ શરૂ થયો છે જેનો ટૂંકો ઇતિહાસ આ પ્રમાણે છે.—

૧. શેઠ હીરાચંદ—તે નાગોરનો વેપારી હતો. શ્રવેતાંબર જૈન હતો. નાગોરીગચ્છના કોઈ ભટ્ટારકના આશીર્વાદ લઈ તે પટણા જઈ વસ્યો. ત્યારે પટણા કપાસ, સરસવ, એરંડા, નીલ, મીઠું વગેરે વસ્તુઓનું વેપારી મથક હતું. શેઠને શરૂઆતમાં કંઈ લાભ થયો નહીં પણ તેને એક વૃદ્ધાની સેવા કરવાથી તેની પાસેનું પુષ્કળ ધન પ્રાપ્ત થયું. આથી શેઠે પટણામાં પેઢી ખોલી.

તેને ગોરધન, સદાનંદ, રૂપચંદ, મલુકચંદ, અમીનચંદ, જ્ઞાનચંદ અને માણેકચંદ એમ સાત પુત્રો તથા ધનબાઈ નામે પુત્રી હતી. શેઠે પુત્રો માટે સાત પેઢીઓ સ્થાપન કરી. તે પછી તે સ્વર્ગવાસી થયો.^૧

૧. દિલ્હીના બાદશાહો—(૧૧) આરંગઝેબ (મૃત્યુ ઈસ૦ ૧૭૦૭), (૧૨) પુત્ર બહાદુરશાહઆલમ (મૃત્યુ ઈસ૦ ૧૭૧૨), (૧૩) પુત્ર જહાંઘર (મૃ. ઈ.સં ૧૭૧૨), (૧૪) જહાંઘર-ભત્રીને કરુખશિયર (મૃ. ઈસ. ૧૭૧૯), (૧૫) શાહજહાં રફીઉદ્દીન (મૃ. ઈ. સ. ૧૭૧૯) (૧૬) રફીઉદ્દોલા (મૃ. ઈ. સ. ૧૭૧૯), (૧૭) મહમ્મુદશાહ (મૃ. ઈ. સ. ૧૭૪૮), (૧૮) પુત્ર અહમ્મદ (મૃ. ઈ.સ. ૧૭૫૪), (૧૯) જહાંઘરનો બીજો પુત્ર આલમશાહ બીજો (મૃ. ઈ. સ. ૧૭૫૯), (૨૦) શાહજહાં બીજો (મૃ. ઈ. સ. ૧૭૫૯), (૨૧) આલમશાહ ત્રીજો (મૃ. ઈ. સ. ૧૮૦૬), (૨૨) અકબરશાહ (મૃત્યુ ઈ. સ. ૧૮૩૭)

ઈ.સ. ૧૭૩૮માં નાદિરશાહે હિંદ પર ચડાઈ કરી ચિકલીજખાંએ (આસફશાહે) નિકામ રાજ્યની સ્થાપના કરી. બાં આલમે અંગ્રેજોનું ૨૬૦૦૦૦૦ ૭૦વીસ લાખનું પેન્શન લઈ અલાહાબાદમાં વાસ કર્યો. બાં અકબરનું ઈ.સ. ૧૮૫૭માં પેન્શન બંધ થયું.

(- પ્રક૦૪૪ મોગલવંશ, પૃ૦૧૦૩થી૧૧૧,

બંગાળનો નવાબવંશ, પૃ. ૧૫૨થી ૧૫૯, બ્રિટિશ જનરલો પ્રક૦૪૪, પૃ૦ ૧૬૧ થી ૧૬૫)

૨. શેઠ માણિકચંદ—તે શેઠ હીરાચંદનો સાતમો પુત્ર હતો. બંગાળની ગાદી ગૌડ, ટાંડા, રાજમહેલ અને ઢાકામાં ફરી ફરીને મુર્શિદાબાદમાં આવી. ઈસ્લામખાંચે સં૦ ૧૬૬૪માં ઢાકામાં એ સ્થાપન કરી હતી. પછી શાહજહાંનો પુત્ર સૂબ મીર જુમલા અને સાએતખાંચે પણ ફેરવી ફેરવીને ઢાકામાં સ્થાપન કરી. એક બ્રાહ્મણનો પુત્ર પારસી પાસે દાસ તરીકે વેચાયો. પારસમાં ગયો. મુસલમાન બની મુર્શીદકુલી જફરખાં નામ રાખી ઔરંગઝેબના સમયે દીવાન બની હિંદમાં આવ્યો, ઈસ૦ ૧૭૦૧ (વિસં૦ ૧૭૫૭)માં બંગાળનો દીવાન બન્યો. તે અને શેઠ માણિકચંદ મિત્રો બન્યા.

મુર્શિદ ઔરંગઝેબના પૌત્ર આજિમ એસમાન સૂબાના કાવતરાથી બચીને મક્સુદાબાદ જઈ રહ્યો. તેણે મક્સુદાબાદને મુર્શિદાબાદ નામ આપ્યું. શેઠ માણિકચંદને અહીં લાવીને વસાવ્યો. શેઠે સં૦ ૧૭૫૬માં મહિમાપુરમાં કેઠી સ્થાપી. મુર્શિદખાં બંગાળનો દીવાન હતો. બંગાળ-ઉડિસાનો નાયબ નાજમ બન્યો અને સમ્રાટ પાસેથી ખિતાબ મેળવી નવાબ બન્યો.

તેણે શેઠ પાસે સં૦ ૧૭૬૨માં મહિમાપુર પાસે ગંગાકિનારે ટંકશાળ ખોલાવી, તેના અધ્યક્ષ તરીકે શેઠની નિમણૂક કરી. લંડન કંપની તથા ઈંગ્લિશ કંપનીએ આપસનો વિરોધ છોડી ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની સ્થાપન કરી. તેણે પણ પોતાની પ્રવૃત્તિ જમાવવા પ્રયત્ન આરંભ્યો.

મુર્શિદખાંને ડા. ૨૫ ૦૦—પચીસ હજાર આપી શેઠની ટંકશાળમાં પોતાની મુદ્રાઓ ઢાળવાનું શરૂ કર્યું અને સં૦ ૧૮૧૪માં કલકત્તામાં પોતાની સ્વતંત્ર ટંકશાળ સ્થાપી. આ પરિસ્થિતિમાં શેઠની ટંકશાળ અને સમગ્ર હિંદની બીજી ટંકશાળો બંધ પડી. શેઠની ટંકશાળમાં શાહ આલમના સિક્કાઓ ઢળ્યા.

આ ટંકશાળમાં ઈ. સં ૧૭૨૮માં ડા. ૩૦૪૧૦૩ની આવક થઈ. મુર્શિદખાં દર સાલ ડા. ૧,૩,૦૦૦૦૦૦—એક કરોડ ત્રીશ લાખ દિલ્હી મોકલતો હતો.

શેઠે દિલ્હીમાં દુકાન રાખી હતી. શેઠ હુન્ડિયામણથી આ રકમ તથા જમીનદારોની રકમ સરખતાથી મોકલી શકતો હતો. આથી

દિલ્હી અને મુશિદ્દાબાદ વચ્ચેનો સંબંધ મજબૂત થયો હતો. બાદશાહ ફરુખશિયર (ઈસ ૧૭૧૩ થી ૧૭૧૯), મુશિદ્દાબાદ અને શેઠ એ ત્રિપુટીમાં પ્રેમ વધતો ગયો. બાદશાહ ફરુખશિયરે નવાબના આગ્રહથી ઈસ ૧૭૧૫ (જુલસી સન્ ૩, હીં સં ૧૨૨૭, જિલ્લોજની તા. ૮, વિં સં ૧૭૭૧)માં શેઠ માણેકચંદને શેઠની પદવી આપી. મણિથી મહેલી 'શેઠ' અક્ષરોવાળી મહોર આપી અને ફરમાન લખી આપ્યું. આ દિવસથી 'જગતશેઠવંશ'ની શરૂઆત થઈ. (મોં ફરમાન નં ૨૨) નવાબને શેઠ ઉપર ઘણો વિશ્વાસ હતો. તેણે તેને ત્યાં પોતાના પાંચ કરોડ રૂપિયા રાખ્યા હતા. તે તેની સલાહ પ્રમાણે રાજ્યવસ્થા ચલાવતો હતો.

શેઠનો ઈસ ૧૭૨૨ (વિં સં ૧૭૨૮)માં સ્વર્ગવાસ થયો. તેને સંતાન નહોતું. તેનો સ્મૃતિસ્તંભ મહિમાપુરના મયાબાગમાં હતો, જે ગંગાના વહેણમાં તણાઈ જઈ નાશ પામ્યો. ૩. જગતશેઠ ફત્તેચંદ — શેઠ માણેકચંદને કંઈ સંતાન નહોતું. તેણે દિલ્હીની પેટીમાં બનારસના શેઠ ઉત્તમચંદ અને પોતાની બહેન ધનાબાઈના પુત્ર ફત્તેચંદને સુનીમ તરીકે રાખ્યા હતા. તે બુદ્ધિમાન અને કાર્યદક્ષ હતો. મામાના ખોળે આવ્યો હતો. બાદશાહ ફરુખશિયરે સુનીમ ફત્તેચંદ પાસેથી ઘણીવાર મોટી મોટી રકમની મદદ લીધી હતી.

આથી તેણે શેઠ માણેકચંદને શેઠની પદવી આપી હતી અને બાદશાહ મહમ્મદે ઈસ ૧૭૨૨ અથવા ૧૭૨૪ (જુલસી સન્ ૪, રજબ મહિનાની તા. ૧૨મી, વિં સં ૧૭૭૬ અથવા ૧૭૮૧)માં શેઠ ફત્તેચંદને જગતશેઠની પદવી આપી અને ફરમાન લખી આપ્યું ને શિરપાવ આપ્યો. બાદશાહ શેઠને નવાબ બનાવવા ચાહતો હતો પણ જગતશેઠે તે પદ મુશિદ્દાબાદની જ યોગ્ય છે એમ કહી નવાબ બનવાનો ઇન્કાર કરી દીધો હતો. આથી નવાબનો પ્રેમ શેઠ ઉપર ખૂબ વધ્યો. નવાબને બિહારનું પણ શાસન મળ્યું. મુશિદ્દાબાદ ઈસ ૧૭૨૫માં મરણ પામ્યો.

નવાબ સરફ — તે દરસાલ ઢોઢ કરોડ રૂપિયા દિલ્હી મોકલતો હતો. તેણે જગતશેઠ તથા તેના પુત્ર રાય રાયાજી આલમચંદની સલાહથી જમીનદારો અને ખેડૂતોને સુખી કર્યાં. આ સમયે જગતશેઠ ધનકુબેર મનાતો હતો. નવાબ સરફ વિધવી અને લોભી હતો.

પ્રજાપ્રિય નહોતો. તેના અંત:પુરમાં દોઢ હજાર સ્ત્રીઓ હતી. આ નવાબ અને જગતશેઠ વચ્ચે મૈત્રી જામી જ નહીં. અલીવઢીખાંએ નવાબ સરકને મારી નાખ્યો.

નવાબ અલીવઢીખાં : — નવાબ સરક પછી અલીવઢીખાં નવાબ બન્યો. તે સ્વભાવે મીઠો અને પ્રજાપ્રેમી હતો. જગતશેઠનો તે પરમ મિત્ર હતો. તે ‘બંગાળનો અકબર’ કહેવાતો હતો.

આ સમયે બંગાળમાં આંતરવિગ્રહ ખૂબ ચાલ્યો, મરાઠા અને અફઘાનો પણ ચડી આવ્યા, મરાઠા સેનાપતિ ભાસ્કરપંતે હરખાન બાબુ, મુશિદાબાદ લૂંટ્યું. તેના મીર હખીબે મહિમપુર લૂંટ્યું, તેણે જગતશેઠની ગાદીમાંથી ૨ કરોડ એકસરખી આર્કટ મુદ્રાઓ લૂંટી લીધી.

આ સમયે બંગાળમાં એવી લોકખ્યાતિ હતી કે, ‘જગતશેઠ ધારે તો ગંગાનો પુલ માત્ર પોતાના રૂપિયાથી જ બાંધી શકે.’ ભાસ્કરપંત ફરીથી બ્યારે લૂંટવા આવ્યો ત્યારે અલીવઢીખાંએ તેને વિશ્વાસથી ફસાવી મારી નાખ્યો.

જગતશેઠ ફત્તેહચંદ ઈસં ૧૭૪૪ (વિં સં ૧૮૦૦)માં સ્વર્ગસ્થ થયો ત્યારે અલીવઢીખાંને ઘણું દુઃખ થયું, શેઠ ફત્તેહચંદને ૧. આનંદચંદ, ૨. મયાચંદ અને ૩. મહાચંદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા. તે સૌ વિં સં ૧૮૦૦ પહેલાં સ્વર્ગવાસી થયા હતા.

૪. જગતશેઠ મહતાબચંદ : — શેઠ ફત્તેહચંદનો પૌત્ર મહતાબચંદ નામે હતો. તેણે દાદાનો બધો કારભાર માથે ઉપાડી લીધો. બાદશાહ અહમદે ઈસં ૧૭૪૮ (જુલસી સન્ ૧, જિલ્કાદ મહિનાની તા. ૨, ૩; વિંસં ૧૮૦૫)ના વૈશાખ સુદિમાં શાહ મહતાબચંદને શેઠની પદવી આપી ફરમાન લખી આપ્યું અને એ જ વર્ષમાં અષાઠ માસમાં તેને જગતશેઠની પદવી આપી મહોર બક્ષિસ કરી અને શિરપાવ આપ્યો તેમજ ફરમાન પણ લખી આપ્યું. સ્વરૂપચંદને મહારાજની પદવી આપી. અને તે જ દિવસે સિરાજ ઉદ્દૌલાને બંગાળનો નવાબ બનાવ્યો પણ શિરાજનો કુટુંબ પરિવાર તેના વિરોધમાં હતો.

નવાબ શિરાજ અંગ્રેજોને કટ્ટર શત્રુ હતો. કલકત્તાના કિલ્લા

અંગે અંગ્રેજો સાથે ઝઘડો ઊઠ્યા બાદ તે જૂના અમલદારો અને જગતશેઠ ઉપર શંકાશીલ બન્યો. સૈયદ સૌકતને નવાબની સનદ મળતાં શિરાજે જગતશેઠને દોષિત ઠરાવી કેદમાં પૂર્યો અને પછીથી છોડાયો. લોર્ડ કલાઈવે નવાબને સમજાવવા શેઠને પત્ર લખ્યો હતો. શેઠે તેને દેશાલિમાનવાળો ઉત્તર આપ્યો હતો.

જગતશેઠના માણસે કલકત્તા જઈ તા. ૯-૨-૧૭૫૭માં ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની અને નવાબ વચ્ચે સંધિ કરાવી, જેમાં કંપનીને જમીન ખરીદવા, ટંકશાળ ખોલવા, પોતાને સિક્કા પડાવવા વગેરેના હક્કો મળ્યા હતા.

એકવાર કંપની અને નવાબ વચ્ચે મૈત્રી થઈ અને તૂટી ગઈ. નવાબ શેઠને પજવતો હતો. નવાબ અંગ્રાજી સ્વભાવનો હતો. જગતશેઠના મહેલમાં મીર આકર, ઘસીટા ખેગમ, રાજા રાજવલ્લભ, રાજારામ નારાયણ, રાજા મહેન્દ્ર, રાજા કૃષ્ણચંદ્ર વગેરે રાજા તથા જમીનદારોની એક ગુપ્ત મંત્રણા થઈ, જેમાં સૌ પ્રથમ હિંદુ રાજા બનાવવાનો નિર્ણય થયો, પણ ઠરાવ ઊડી ગયો. રાજા કૃષ્ણચંદ્રે 'મીર આકરની મદદ લેવી, જરૂર પડે તો કંપનીની પણ મદદ લેવી પણ શિરાજને તો હઠાવવો જ' એવો ઠરાવ મૂક્યો. એ ઠરાવ સૌએ મંજૂર કર્યો.

કલાઈવે આ બાબીને યુદ્ધની તૈયારી કરી. પરિણામે પ્લાસીનું યુદ્ધ થયું. સિરાજ લાગી ગયો. તે દાનાશાહ નામે ફકીર બન્યો. યુક્તિથી પકડાયો અને મુર્શિદાબાદમાં તેનો વધ થયો. ઈસ. ૧૭૫૭માં તેને ખેરસબાગમાં દફનાવવામાં આવ્યો. આ ઘટના જગતશેઠના કલંકરૂપ બની ગઈ લેખાય છે.

મીર આકર નવાબે ખબરો ખાલી થવાથી ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ પોતાની ટંકશાળમાં લાલ ન થવાથી ધનની તંગીમાં જગતશેઠ પાસેથી લ.ખે. રૂપિયાની રકમ લીધી હતી; પરંતુ હવે તે નવાબ પણ જગતશેઠ ઉપર વહમની નજરે જેવા લાગ્યો. જગતશેઠ અને મહારાજા સ્વરૂપચંદ્ર હવે ધર્મનું આરાધન કરવું એ ઉદ્દેશથી સમેતશિખર તીર્થમાં જઈને રહ્યા.

બાદશાહ અહમદશાહે (ઈસ. ૧૭૪૮ થી ૧૭૫૪) ઈસ.

૧૭૫૨ (જુલસી સન્ ૫, હી૦ સં૦ ૧૧૬૫, વિંસં૦ ૧૮૦૬)માં જગતશેઠ મહતાબચંદ્રને સમેતશિખર, મધુવન, કોઠી, જયપારા નાળું, પ્રાચીન નાળું, પારસનાથ તળેટી વચ્ચેની ૩૦૧ વીઘા જમીન અને પારસનાથ પહાડ લેટ આપ્યો.

(— જૈન તીર્થોનેા ઇતિહાસ.)

જગતશેઠની ભાવના હતી કે, સમેતશિખર મહાતીર્થનાં મંદિરોનેા જીર્ણોદ્ધાર કરવો. એવામાં તપગચ્છના પં૦ શ્રી દેવવિજયજી ગણી સમેતશિખર તીર્થની યાત્રા માટે ત્યાં પધાર્યા. તેમના ઉપદેશથી જગતશેઠે આ મહાતીર્થનેા મોટો ઉદ્ધાર કરાવવાનેા વિચાર કર્યો. પોતાના સાત પુત્રો તથા સમગ્ર પરિવારને તીર્થમાં તેઓ લઈ આવ્યા. સૌની સમમતિ સાથે મોટો ઉદ્ધાર કરવા તથા મધુવનમાં નવાં જિનાલયો બંધાવવાનેા નિર્ણય લઈ લીધો. શેઠે આ કામ જેસલમેરની પેઢીના મુનીમ મૂળચંદ્રજી તથા પોતાના ચોથા પુત્ર સુગાળશાને સોંપ્યું અને જીર્ણોદ્ધારનેા આરંભ કર્યો.

બાદશાહ જહાંઘરનેા બીજે પુત્ર બાદશાહ આલમગીર બીજે (ઇંસ૦ ૧૭૫૪ થી ૧૭૫૬) જેતું બીજું નામ અબુઅલીખાન બહાદુર હતું તેણે ઇંસ૦ ૧૭૫૫ (જુલસી સન્ ૨૦ હી૦ સં૦ ૧૧૬૮, વિંસં૦ ૧૮૧૨ના જેઠ સુદિ ૧૨ થી સં૦ ૧૮૨૬ના મહા સુદિ ૧૦ સુધી) પાલગંજ પારસનાથ પહાડને કરમુક્ત જાહેર કર્યો એટલે વેઠવેરો, લાગાન, જકાત, મૂંડકાવેરો વગેરે માફ કર્યાં.

જગતશેઠ વગેરે ઘણા મહિનાઓ સુધી ત્યાં રોકાયા હતા એટલે નવાબને વહેમ પડ્યો કે જગતશેઠ યાત્રાનું બહાનું કરીને બાદશાહ આલમને મળવા ગયા છે. કહાય મારી વિરુદ્ધ કાવતરું કરી રહ્યા હોય. નવાબે આ વહેમથી જગતશેઠને તાકીદથી મુશીંહાબાદ બોલાવ્યા. પણ નવાબને સાચી વાત જાણવામાં આવી ત્યારે તેમનેા વહેમ નીકળી ગયો. નવાબ અને શેઠ વચ્ચે ફરી મૈત્રીસંબંધ બંધાયો. મીર કાસીમ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીની મદદ લઈ મીર ઝાફરને હઠાવી બંગાળનેા નવાબ બન્યો.

હવે જગતશેઠે રાજકારણમાં ભાગ લેવાનું બંધ કર્યું અને પોતાના સાત પુત્રોને રાજબટપટથી દૂર રાખવા જુદાં જુદાં શહેરોમાં સાત પેઢીઓ બોલાવી ત્યાં બેસાડી લીધા.

ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની અને મીર કાસીમ વચ્ચે ગિરિચક્રમાં યુદ્ધ થયું, તેમાં મીર કાસીમ હાર્યો. આથી મીર કાસીમે ગુસ્સે થઈ સંખ્રાંત બની જગતશેઠ, મહારાજ વગેરેને મરાઠી નાખ્યા. ને શેઠના ઘરખાર, માલમિલકત અને પેઢી વગેરે ઢૂંટી લીધાં, મીર કાસીમ પણ સૂબ સાથેના યુદ્ધમાં હાર પામતાં ફકીર બની દિલ્હી ચાલ્યો ગયો ને ત્યાં જ મરણ પામ્યો.

જગતશેઠ મહતાબરાયને ૧. ખુશાલચંદ, ૨. ગુલાબચંદ, ૩. સમીરચંદ અને ૪. સુખલાલ એમ ચાર પુત્રો હયાત હતા. મહારાજ સ્વરૂપચંદને ૧. ઉદયચંદ, ૨. અલયચંદ અને ૩. મિહિરચંદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા. શેઠ સુખલાલનું ખીજું નામ સુગાલચંદ પણ મળે છે.

આ સમયે નવાબ શિરાજ, મીર અફર, મીર કાસીમ કે સૂબના શાસનકાળમાં સાહસી બાબુ મેઘરાજની તથા નવાબબદીની એક રોમાંચક ઘટના બની હતી.

બાબુ મેઘરાજ -

નવાબો અને જગતશેઠના અણબનાવનાં ખીજાં ગમે તે કારણો હોય પણ બાબુ મેઘરાજની ઘટના પણ તેના એક કારણરૂપે હોય.

અજિમગંજ અને મુશીદાબાદના વૃદ્ધો કહે છે કે, 'નવાબનો રાજમહેલ નદીકિનારે હતો. અનાના મહેલના અરૂખા નદી તરફ પડતા હતા. અનાનાની સ્ત્રીઓ નદીના પ્રશાંત જળ અને તેમાં સ્નાન કરતાં સ્ત્રી-પુરુષોને જોતી રહેતી.

બાબુ મેઘરાજ નામનો એક એશવાલ જૈન યુવાન હમેશાં નદીના રસ્તે થઈ ગંગાનદીમાં સ્નાન કરવા જતો. મેઘરાજ કસરત-ખાજ, દેખાવડો અને અમોઘ બાણાવલી હતો. એક દિવસે તે રોજની આહત મુજબ એ રસ્તે થઈ સ્નાન કરવા જતો હતો ત્યારે રસ્તામાં એણે એક લીલા રંગની નવી ચૂંદડી પડેલી જોઈ. મેઘરાજે જાંચે જોયું તો સામે અરૂખામાં એક કૂટડી નવચૌવના શાહબદી જોઈ રહી હતી.

મેઘરાજે તે ચૂંદડી બાણ ઉપર ચડાવી તેના અરૂખામાં પહોંચાડી દીધી. શાહબદીએ કુરનિસ બજાવી હસીને તેના પર એક કૂલ ફેંક્યું.

મેઘરાજે તે કૂલ છાતીએ દબાવી, આંખે અડાડી પોતાની સાથે લીધું અને તે રસ્તે થઈ ઘેર ગયો.

પછી તો મેઘરાજ ઉમેશાં નાહીને પાછો વળે ત્યારે શાહબદી તેના ઉપર કૂલ વરસાવતી અને મેઘરાજ કૂલને સત્કારી હસતો હસતો ચાલ્યો જતો.

એક વખત શુક્રવારનો દિવસ હતો. એક વૃદ્ધાએ આવીને મેઘરાજને જણાવ્યું કે, જનાબ! તમે જેને લીલી ચૂંદડી ઓઢાડી છે તે તો આ જીવનમાં તારી જ ચૂંદડી ઓઢવાની જીવ લઈને ખેડી છે. તો મારી સાથે ચાલો અને તમારી ચૂંદડી ઓઢાડી જાઓ.

મેઘરાજ વૃદ્ધા સાથે જલહરીના રસ્તેથી શાહબદીના મહેલમાં જઈ ઊભો રહ્યો. શાહબદીએ તેનો સત્કાર કર્યો અને જણાવ્યું કે, 'હું મોગલબાબા છું, ને તમારી સાથે લગ્ન કરીને તમારી દાસી બની રહેવાને ચાહું છું. અલ્લાની સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે તમે મારા ખાવિંદ બનો એટલે મને બધુંય મળી ગયું માનીશ. જે કે તમે હિંદુ છો પણ હું તમારાં ખાનપાન, વ્યવહાર કે ધર્મની બાબતમાં કશી દખલ કરીશ નહીં, દિલ્હીની બાદશાહી મળે તો પણ તમને આજીવન છોડીશ નહીં. આ જિંદગી તમારા ચરણમાં આપું છું.'

મેઘરાજ પીગળી ગયો. તે બંને પહેલી મુલાકાતમાં જ ચિર પરિચિત જેવા અબ્બેડ પ્રેમી બની ગયાં. પછી તો મેઘરાજ ઉમેશાં શાહબદી પાસે આવવા લાગ્યો. મેઘરાજે ઈદના દિવસે શાહબદીના આગ્રહથી ઈદની રાત મહેલમાં જ પસાર કરી.

નવાખે આ વાત જાણી એટલે બીજે દિવસે તે યુવાનને પકડી લાવવા પોતાના માણસને હુકમ કર્યો. માણસો તેને પકડવા શાહબદીના મહેલે આવ્યા. મેઘરાજ શાહબદીના ઇશારાથી ચેતી જઈ ઝડપામાંથી નદીમાં સીધો ફૂટકો મારી, પાણીમાં ડૂબકી દઈ, દૂર દૂર નીકળી ગયો. પકડનારા માણસો પાછા ચાલ્યા ગયા.

પણ મેઘરાજ એક દિવસ પકડાયો. તેને નવાબ સામે ઊભો રાખવામાં આવ્યો. નવાબ ભારે ગુસ્સામાં હતો. તેણે નિશ્ચય કરી લીધો કે આ યુવાનને હાથીના પગતળે છુંદાવી નાખવો. તેણે જગત-શેઠને બોલાવી મેઘરાજની બીના કહી અને પોતાનો નિર્ણય પણ

તેમની આગળ જાહેર કર્યો.

જગતશેઠે કહ્યું : “ શાહજાદીની લાવના પારખીને જે ઠીક લાગે તે રસ્તો લેવો. ”

શાહજાદીએ નીડરપણે જાહેર કર્યું : “ આમાં બાબુનો કશો દોષ નથી. જે કંઈ હોય તે મારો દોષ છે એટલે જે દંડ દેવો હોય તે મને દેવો જોઈએ પણ નિર્દોષ મરવો જોઈએ નહીં. ”

શાહજાદીએ નવાબની પાસે બાબુને બચાવવા આજીજી કરીને સાથેસાથ જાણાવ્યું કે, “ હું તેની બીબી બની ચૂકી છું ને મેં તેમની આગળ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે, તેમનાં અન્નપાન, વ્યવહાર કે ધર્મમાં મારે કશી દખલ કરવી નહીં. ”

નવાબ મૂંઝાયો. શું કરવું? તેને એક યુક્તિ સૂઝી ને જગતશેઠને બોલાવ્યા. તેમને કહ્યું : “ જગતશેઠ! મેઘરાજ તમારી જ્ઞાતિનો છે પણ તમે તેની સાથે એક લાણ્યામાં બેસીને લોજન કરો તો આ યુવાન તમને સોંપું. જે તમે તેમ નહીં કરો તો હું તેને મુસલમાન બનાવી તેની સાથે શાહજાદીનાં નિકાહ (લગ્ન) પઢાવીશ. ”

જગતશેઠે નવાબની શરત સ્વીકારી મેઘરાજને બચાવી લીધો. નવાબે મેઘરાજને પોતાની શાહજાદી આપી અને તેને અમુક ઘોડે-સવારનો સેનાનો વડો અમલદાર બનાવ્યો.

નવાબ સમજી ગયો કે, જગતશેઠે દૂરદેશી વાપરી મેઘરાજને બચાવી લીધો છે પણ આ રીતે અમારી બે-ઇજ્જત પણુ કરી છે તો તેના બદલો જરૂર લેવો જોઈએ. નવાબે શેઠના અંતઃપુરની એક સ્ત્રી પાસવાન, ખવાસ કે સેવગણીને ઉઠાવી લાવી પોતાના જનાન-ખાનામાં દાખલ કરી.

જનતાએ આ ઘટના જાણી ત્યારે મેઘરાજના સાહસને સૌએ અભિનંદન આપ્યાં અને નવાબની મૂર્ખાઈ ઉપર હાસ્ય વેચ્યું.

એ પ્રદેશમાં એક કહેવત ચાલે છે. —

“ રાજા તો મેઘરાજ ઔર સબ રઝૈયા,

નહી તો ગંગાનદી ઔર સબ નહૈયા,

બાબુ તો મેઘરાજ ઔર સબ બહૈયા. ”

આ વૃદ્ધવાણી છે. સંભવ છે કે નવાબ અને જગતશેઠ વચ્ચેના અણબનાવનાં તત્ત્વો આમાં છુપાયાં હોય.^૧

૫. જગતશેઠ ખુશાલચંદ -

નવાબ મીર કાસીમે જગતશેઠનું ઘર, માલ મિલકત તથા પેઢી વગેરે લૂંટી લીધું હતું. આથી જગતશેઠનો પરિવાર ભારે મુશ્કેલીમાં મુકાયો હતો. બાબક ખુશાલચંદ અને ઉદયચંદ બંને સાહસી અને ખુદ્દિશાળી હતા. તે બંનેએ થોડીક આર્થિક સગવડ કરી નવી પેઢી સ્થાપન કરી પોતાના પરિવારનો વ્યવહાર નિભાવ્યો. સાથેસાથ જગતશેઠ સમેતશિખર મહાતીર્થના ઉદ્ધારનું કામ શરૂ કર્યું હતું તેને પણ ચાલુ રાખ્યું. પિતાનો બધો વ્યવહાર યથાવત્ ચાલુ રાખ્યો.

કારણ, જગતશેઠના ઘરમાં ગુપ્ત ધન હતું જેની એક માત્ર શેઠ ખુશાલચંદને જ ખબર હતી. એમના આત્મસંતોષની એ મોટી મૂડી હતી.

મીર ઝાફર ફરીથી બંગાળના નવાબ બન્યા પણ કોઠાઠયા બનીને ૭૪ વર્ષની વયે ગુજરી ગયો. નવાબ અને ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ જગતશેઠ પાસેથી જે રકમ લીધી હતી તે તેમણે પાછી વાળી નહીં, જ્યારે રાજ્યની કાઉંસિલે ઊલટામાં જગતશેઠ પાસે રાજ્યની મોટી રકમ લેણી હોવાનું જાહેર કર્યું કે, આ રકમ ખોટી ઊભી કરવામાં આવી છે માટે આપવાની નથી.

મીર કાસીમે શેઠ મિહિરચંદ અને શેઠ ગોવાલચંદને પકડાવી મુંગેરની જેલમાં કેદ કર્યા. આથી ગવર્નર જનરલે નવાબ કાસીમને તા. ૪-૪-૧૭૬૩ના રોજ પત્ર લખ્યો. તેમાં સૂચના કરી કે, “બંને શેઠોને છોડી દો.”

૧. અન્નિમગંજ અને વીરમગામની પાઠશાળાના ધાર્મિક અધ્યાપક શ્રી. પોપટલાલ ઝીંજુવાડાવાળાએ અમને આ વાત કહી સંભળાવી હતી. તેમાં પ્રાસંગિક સંસ્કાર આપી આ વાત અહીં રજૂ કરી છે. ઇતિહાસની કહી મેળવવામાં આ વંદના ઉપયોગો જણાય છે.

મીર કાસીમે તા. ૨૦-૫-૧૭૬૩ના રોજ મુંગેરથી ગવર્નર જનરલને મીઠો જવાબ આપ્યો. પરિણામ શૂન્ય હતું. પછી શેઠ ખુશાલચંદે મીર કાસીમને મોટી રકમ આપી બંને ભાઈઓને છોડાવ્યા.

લૉર્ડ ક્લાઈવ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની તરફથી ગવર્નર જનરલ બની ભારત આવ્યો.

બાદશાહ આલમ (ત્રીજાએ) (ઈસ ૧૭૫૯ થી ૧૮૦૬) વિસં ૧૮૨૨ (તા. ૨૬-૪-૧૭૬૬)ના રોજ શેઠ ખુશાલચંદને જગતશેઠની પદવી આપી અને શેઠ ઉદયચંદને મહારાજાની પદવી આપી, મહોર આપી, શિરપાવ આપ્યો અને ફરમાન લખી આપ્યું.

બાદશાહે સૈફ ઉદ્દૌલાને બંગાળનો નવાબ બનાવ્યો અને લૉર્ડ ક્લાઈવને બંગાળનાં બે ગામોની દીવાની આપી. લૉર્ડ ક્લાઈવે મુશીંદાબાદમાં પોતાને દીવાની મળ્યાનો જલસો ઊજવ્યો.

જગતશેઠે તેને પત્ર લખી પોતાની પડતી દશાનો ચિતાર રજૂ કર્યો. ક્લાઈવે પ્રથમ તો તેને તુમાખીલરેલો ઉત્તર વાળ્યો હતો પણ પછી એ ૧૮ વર્ષના ખુશાલચંદને જ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની વતી નવાબના દીવાન તરીકે નીમ્યો.

નવાબ સૈફ ઉદ્દૌલાએ આ નાની ઉંમરના ખુશાલચંદ દીવાનની સલાહથી ઈસ ૧૭૬૬ થી ૧૮૦૧ સુધી રાજવ્યવસ્થા કરી હતી. જગતશેઠ ખુશાલચંદ, નવાબ અને ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની પાસેથી લેણી રકમ ન મળવાથી મૂંઝાતો હતો, તેથી જ તે કંપનીના શરણે ગયો. લૉર્ડ ક્લાઈવે તેને ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની તરફથી ત્રણ લાખ રૂપિયાનું વર્ષાસન બાંધી આપવાની વાત જણાવી પણ શેઠે પોતાને બાર લાખનો વાર્ષિક ખર્ચ છે એમ જણાવી તે વર્ષાસન લીધું નહીં.

શેઠ ખુશાલચંદે સમેતશિખરના ઉદ્ધારનું કામ ચાલુ રાખ્યું હતું. તેની ભાવના હતી કે “૨૦ તીર્થંકરોની નિર્વાણભૂમિની પાકી બાણ મેળવી પહાડની ટેકરીઓ ઉપર તે તે સ્થળે ૨૦ દેરીઓ બનાવવી.”

તેથી શેઠ ખુશાલચંદ અવારનવાર હાથી ઉપર બેસી સમેતશિખર જતા હતા પણ કંઈ નિર્ણય કરી શક્યા નહીં.

આથી તેમણે પંચમ શ્રી દેવવિજયજી ગણિવરના બતાવ્યા મુજબ “અઠ્ઠમનું તપ” શરૂ કર્યું અને શ્રી પદ્માવતીદેવીનો જાપ શરૂ કર્યો. દેવીએ તેમને સ્વપ્નમાં જણાવ્યું કે,

“પહાડ ઉપર જ્યાં જ્યાં કેશરનો સાથિયો બન્યો હોય ત્યાં ત્યાં તીર્થકરોનું મૂળ નિર્વાણ સ્થાન જાણવું, અને તે જ સ્થાનોમાં કુદરતે કેશરથી આંક લખાવ્યા હોય તે આંક પ્રમાણે તે તીર્થકરોનું નિર્વાણ સ્થાન બનાવવું.”

શેઠ ખુશાલચંદ આ દેવી સંકેત મુજબ પહાડ ઉપર વીશ તીર્થકરોનાં ૨૦ નિર્વાણ સ્થાનો નક્કી કર્યાં. ત્યાં ચોતરા બનાવ્યા, ચરણુપાદુકાઓ બનાવી તથા ઉપર નાની નાની દેરીઓ બનાવી. વળી, જળનું સ્થાન હતું ત્યાં પાસે જ જળમંદિર નામનો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો અને નવી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી ત્યાં બેસાડી.

નગરશેઠ ખુશાલચંદ તેમજ તેમના ભાઈ સુગાલચંદ બાહશાહ આલમ (ત્રીજા)ના રાજ્યમાં સૈફ ઉદ્દૌલાના નવાબી શાસનમાં વિ.સં. ૧૮૨૫ (ઈ.સં. ૧૭૬૮)ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થમાં તપાગરૂઠના (૬૬ મા) ભટ્ટારક શ્રી વિજયધર્મસૂરિ (વિ.સં. ૧૮૦૩ થી ૧૮૪૧)ના વરહ હસ્તે મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરી સર્વ દેરીઓમાં ચરણુપાદુકાઓની અને જિનપ્રતિમાઓની તે તે દેરીઓની જળમંદિર જિનપ્રાસાદની તથા મધુવનમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રાસાદોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ પ્રતિષ્ઠાવાળી જિનપાદુકાઓ તથા જિનપ્રતિમાઓ ઉપર ભટ્ટાં વિજયધર્મસૂરિ તથા શેઠ ખુશાલચંદ અને શેઠ સુગાલચંદનાં નામે ઉત્કીર્ણ થયાં છે.

શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થનો આ મોટો ૨૧ મો ઉદ્ધાર ગણાય છે. પંચમ હ્યારુચિ ગણીએ સં. ૧૮૩૫ના મહા સુદિ ૫ના રોજ શિવપુરીમાં (સિરોહી-છાપરીમાં) ભટ્ટાં શ્રી વિજયધર્મસૂરિની આજ્ઞાથી પંચમ દેવવિજય ગણીએ બતાવેલા વર્ણન પ્રમાણે ‘સમેતશિખર તીર્થરાસ’ ઠાળ ૨૧ રચ્યો છે.

શેઠ બંધુઓએ મધુવનમાં કોઠી બનાવી હતી ત્યાં ધર્મશાળા બંધાવી. એક કિલ્લામાં સાત ભાઈઓના સાત જિનપ્રાસાદો બનાવી તેમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓ પધરાવી. કોઠીની

બહાર શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની સ્થાપનારૂપ લોમિયાજીનું મંદિર બનાવ્યું. રાસકાર પંચ શ્રી દયારુચિ ગણી મધુવનને “ સમેત-શિખરજીની ૨૧ મી ટૂક ” બતાવે છે.

શેઠ ખુશાલચંદે નિર્વાણભૂમિઓનાં ચોક્કસ સ્થાનોની ગૂંચ ઉકેલી છે જે તેમની જૈન ઇતિહાસમાં સદા યાદ રહે એવી ધર્મલક્ષિતનું સ્મરણ કરાવે છે.

આજે મહારાજ સ્વરૂપચંદની સં ૧૮૭૩ની પાષાણમૂર્તિ દિગંબર મંદિરમાં છે તે પછીના જગત શેઠના વંશજોએ બનાવી હશે અને કોઈ આકસ્મિક પ્રસંગે દિગંબર જૈનોના કબજામાં ગઈ હશે.

શેઠ તીર્થનો વહીવટ પ્રવેતાંબર જૈન સંઘને સોંપ્યો. આજે પણ આ તીર્થ પ્રવેતાંબર જૈનોના વહીવટમાં છે. શેઠ પહાડની ઇનામી જમીન પોતાના તાબામાં રાખી હતી, જે ઇ. સ. ૧૭૬૫ પછી પાલગંજના રાજ્યમાં લખી ગઈ.

જગતશેઠ ખુશાલચંદે આ ઉપરાંત ખીજાં પણ લોકોપયોગી ઘણાં શુભ કાર્યો કર્યાં હતાં. તેમણે પોતાની માતા કે પત્નીની યાદમાં ૧૦૮ વાવો ખોદાવી. જગતશેઠની કોઠી પાસે મહિમાપુરમાં ખુશાલબાગ બનાવ્યો.

લોકોને સાધારણ ખ્યાલ હતો કે જગતશેઠનું કુટુંબ નિર્ધન હતું પણ માત્ર શેઠ ખુશાલચંદને જ જેની ખબર હતી તે ગુપ્ત ધન દ્વારા ઘણાં બધાં શુભ કાર્યો તેમણે કર્યાં હતાં.

આ રીતે લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કર્યો પણ મરણ સુધી તેમણે પોતાના ગુપ્ત ધનની કોઈને વાત કરી નહીં.

લોર્ડ વોરન હેસ્ટીંગે જમીનદારોનો નવો બંદોબસ્ત કર્યો. આથી બંગાળનાં ઘણાં સુખી કુટુંબો તારાજ બની ગયાં ને ઘણાં ગરીબ કુટુંબો તવંગર બની ગયાં. તેની લાવના હતી કે, જગતશેઠને વંશ-વારસનો હક્ક કે કંઈ આપવું. પણ તે અલાહાબાદ જઈ પાછો મુર્શિદાબાદ આવ્યો. જગતશેઠ ખુશાલચંદ તે પહેલાં વિ. સં. ૧૮૦૦ (ઇ. સ. ૧૭૮૪)માં સ્વર્ગવાસી થયા. તેમને એક પણ પુત્ર નહોતો. તેથી તેણે મરણ પહેલાં પોતાનો ગુપ્ત ભંડાર કોઈને બતાવ્યો નહીં. આથી વારસદારો તે ગુપ્ત ધન પામ્યા નહીં.

જગતશેઠ પુશાલચંદ્રના મરણ બાદ જગતશેઠનું કુટુંબ ધનથી અને ધર્મથી પણ ઘસાતું ગયું. અને મુર્શિદાબાદ નગર, નવાબ-વંશ, નાજિમવંશ, અને વૉરન હેસ્ટીંગ વગેરે સૌનું ધીમે ધીમે પતન થયું.^૧

૬. જગતશેઠ હરખચંદ્રજી - તે શેઠ સમીરચંદ્રનો પુત્ર હતો. બચપણથી જ જગતશેઠ પુશાલચંદ્રને ખોળે આવ્યો હતો. બ્રિટિશ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ દિલ્હી રાજ્યની લગામ હાથમાં આવતાં પહવીઓ આપવાનું પણ પોતાના હાથમાં લીધું હતું.

ગવર્નર જનરલ વૉરન હેસ્ટીંગે વિ.સં ૧૮૪૪ (ઈ.સ. ૧૭૮૪) માં બ્રિટિશ સરકારને જણાવ્યા વિના શેઠ હરખચંદ્રને ખિતાબ તથા જગતશેઠની પહવી આપી હતી. વૉરન હેસ્ટીંગ પછી લૉર્ડ કૉર્નવાલીસ ઈ. સ. ૧૭૮૬ થી ૧૭૯૩ સુધી ગવર્નર જનરલ બની આવ્યો. તે વડી અદાલતને મુર્શિદાબાદથી હઠાવી કલકત્તા લઈ ગયો. તેણે બંગાળના જમીનદારોનો નવો બંદોબસ્ત કર્યો. જમીનના હક્કો નક્કી કર્યા. તેણે શરૂઆતમાં ૧૦ વર્ષ સુધી, પછી જીવન પર્યંત અને છેવટે વંશવારસોને સર્વ હક્કો આપ્યા.

જગતશેઠ હરખચંદ્ર પાસે પારસનાથ પહાડની જે ઇનામી જમીન હતી તે બંદોબસ્ત કરતી વખતે તે જમીન પાલગંજ રાજ્યમાં દાખલ થઈ ગઈ હતી. જગતશેઠે તે તરફ ધ્યાન આપ્યું નહીં.

જગતશેઠ હરખચંદ્રને કંઈ સંતાન નહોતું. તેણે પુત્રની કામનાથી વૈષ્ણવધર્મમાં પ્રવેશ કર્યો છતાં તેને પુત્ર થયો નહીં. તેના વંશને કસોટીવાળું જિનમંદિર અને કૃષ્ણમંદિરની પૂજા-ઉપાસના કરતા હતા.

૭. જગતશેઠ ઇંદ્રચંદ્રજી - નવાબ મીર કાસીમ પછી નવાબવંશમાં અનુક્રમે મીર આફર, નજિમઉદ્દૌલા, સૈફ ઉદ્દૌલા, મુબારક ઉદ્દૌલા, બાબરજંગ, આલીબ, બાબાબ, હુમાયુન અને મનસુરખાં થયા હતા.

૧. વૉરન હેસ્ટીંગ અહીં વાઈસરોય હતો ત્યારે ચેનસિંહ, અવનની પ્રેમ અને રુહેલ-ખંડ વગેરે સ્થાનોથી તેણે લાંચ લીધી હતી, તથા નંદનકુમારને કાવતરું કરી મારી નાખવામાં આવ્યો હતો. તેના ઉપર ઈ.સ. ૧૭૮૫થી ૭ વર્ષ સુધી લંડનની પાર્લામેન્ટમાં લાંચ વગેરે બાબતોનો કેસ ચાલ્યો હતો. જો કે પાર્લામેન્ટે તેની સ્વદેશલાવનાને મહત્તા આપી માફી આપી પણ તેનાં કલંકો કાયમી બની રહ્યાં. તે ઈ. સ. ૧૮૧૮માં મરણ પામ્યો.

મનસુરખાંતું' બીજું' નામ દ્રૈરુદ્ધુલ પણ મળે છે. મનસુરખાંતે ઇંગ્લેંડ જઈ 'બંગાળ, બિહાર, ઓરિસા નવાબ નાજિમ' પદ ખરીદી લીધું. તેના વંશજોમાં આજે પણ એ પદવી ચાલુ છે.

જગતશેઠ ઈંદ્રચંદ્રલ અને વિષ્ણુચંદ્રલ એ બે ભાઈઓએ મજિયારો વહેંચી લીધા અને જુદા પડયા. ખ્રિટિશ સરકારે શેઠ ઈંદ્રચંદ્રલને વિવાહ વખતે ખેલાત આપી અને પછી જગતશેઠની પદવી આપી. આ છેલ્લા જગતશેઠ હતા. તથા મહારાજા સ્વરૂપચંદના પુત્ર શેઠ ઉદાયચંદને મહારાજાની પદવી આપી.

વૃદ્ધવાણી એવી છે કે, ખ્રિટિશ સરકારે શેઠ ઈંદ્રચંદ્રને જગતશેઠની પદવી આપી ત્યારે એક અબજોપતિ મુસલમાન અમીરે ખ્રિટિશ સરકારને વિનંતિ કરી કે, 'મને જગતશેઠની પદવી આપો.' ગવર્નર જનરલ શેઠ ઈંદ્રચંદ્રને ત્યાં ગયો ત્યારે શેઠ ઈંદ્રચંદ્રે તેને એક ઝવેરાતનો બનેલો પલંગ ભેટ કર્યો. તેને નીલમના ત્રણ પાયા હતા.

ગવર્નર જનરલે અબજોપતિ મુસલમાનને ત્યાં જઈ પલંગના ત્રણ પાયા બતાવી ચોથા પાયાથી માગણી કરી પણ પાચો લાવી શકે એમ નહોતો. એટલે એ અબજોપતિ મુસલમાન શરમાયો અને મૌન બની રહ્યો. ગવર્નર જનરલે આવી ગર્ભશ્રીમંતાઈ અને ઉદારતાથી શેઠ ઈંદ્રચંદ્રને જગતશેઠની પદવી આપી. ખ્રિટિશ સરકારે તે પછી સૌને માટે જગતશેઠની પદવી આપવાનું બંધ કર્યું એટલે ઈંદ્રચંદ્ર છેલ્લા જગતશેઠ હતા.

૮. શેઠ ગોવિંદચંદ્ર—તે તદ્દન નિર્ધન બની ગયો હતો. ખ્રિટિશ સરકારે તેને ઈ. સ. ૧૮૪૩ (વિ. સં ૧૮૮૦)માં દર મહિનાની રૂ. ૧૨૦૦ ની આજીવિકા બાંધી આપી. તે સં ૧૮૬૨ (વિ.સં-૧૯૧૯)માં મરણ પામ્યો, એટલે ખ્રિટિશ સરકારે તેની પત્ની રાણી પ્રાણકુવરીને રૂ. ૩૦૦ નો માસિક ખરચ બાંધી આપ્યો. ખ્રિટિશ સરકાર તરફથી જગતશેઠના વંશજોને આ છેલ્લું વર્ષાસન હતું.

૯. શેઠ ગોપાલચંદ્રલ, શેઠ ગુલાબચંદ્રલ—ખ્રિટિશ સરકારે આ સમયે જગતશેઠના વંશજોનું વર્ષાસન બંધ કરી લીધું પણ શેઠ ગુલાબચંદ્રને રૂ. ૫૦૦૦ આપી નવો બંગલો કરાવી આપ્યો.

૧૦ શેઠ કૃત્તેહચંદ્ર, શેઠ ઉદયચંદ્ર - આ બંને શેઠ શુલાબચંદ્રના પુત્રો હતા.

બંગાલી સન્ ૧૭૧૯માં શ્રી. નિખિલરાયે (બી. એલ. એમ.) બંગાલી ભાષામાં 'જગતશેઠ' નામનું પુસ્તક લખ્યું, ઉપેન્દ્રનાથ ભટ્ટાચાર્યે તેને પ્રકાશિત કર્યું. બ્રિટિશ સરકારે તેને જપ્ત કર્યું.

શેઠ કૃત્તેહચંદ્ર પાસેથી તે પુસ્તક મેળવી તેના આધારે પ્રસ્તુત ઇતિહાસ લખ્યો છે.

૧૧. શેઠ સૌભાગ્યચંદ્રજી - તે શેઠ કૃત્તેહચંદ્રનો પુત્ર છે. તે આજે વિદ્યમાન છે.

(- શ્રી. નિખિલરાય બી.એલ.એમ. રચિત, 'જગત-શેઠ,' કોમિસરિયેટ 'ઇમ્પીરિયલ ફરમાન્સ,' હિંદીમાં - પારસનાથસિંહ 'જગતશેઠ')

રાણુપુરા નગરશેઠનેા વંશ

'સંઘાઘિપર્યાદિ પદપ્રતિષ્ઠાલમાન્વિતૈર્ભવ્ય જનૈર્વિશાલૈઃ ।

દાનાદિજન્મેદયપુણ્યભૂમિઃ શ્રીમાલવંશે વિદિતો જગત્યામ્ ॥'

આ વંશની ચડતીપડતી અને સ્થાનાંતરનેા ઇતિહાસ, સમકાલીન રાજ્યકાંતિ, જુદા જુદા સંવતો તથા ભિન્નમાલ, ગુજરાત-પાટણ, રાણુપુર, પછેગામ, દડવા વગેરેની ઉત્પત્તિ અને વિકાસ સાથે સંકળાયેલ છે.

સમકાલીન રાજવંશો પૈકીના ગુજરાતના સુલતાનોનેા વંશ, સૌરાષ્ટ્રનેા ગોહેલવંશનેા ઇતિહાસ (પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦ ૨૩૦) માં આવી ગયેા છે.

ગુજરાતના પહિહારે તથા દક્ષિણના રાષ્ટ્રકૂટોના વંશનેા ઇતિહાસ પહેલાં (પ્રક૦ ૩૨, પૃ૦ ૫૩૫માં) આવી ગયેા છે.

ભારતના કેટલાએક સંવતો -

સામાન્ય રીતે ભારતમાં આશરે ૭૨ સંવતો પ્રવર્તે છે. જૈન ઇતિહાસમાં સંવતો નીચે મુજબ મળે છે,

૧. વીરસંવત્—લગવાનુ મહાવીરસ્વામીના નિર્વાણથી કાર્તિક સુદિ ૧ થી શરૂ થાય છે.
૨. મૌર્યસંવત્—વીરસંવત્ ૧૫૫માં મૌર્ય ચંદ્રગુપ્તનો રાજ્યાલિપેક થયો. વિક્રમસંવત્માં ૨૫૫ ઉમેરવાથી આ સંવત્ આવે છે.
૩. વિક્રમસંવત્—વીરસંવત્ ૪૧૧ કાર્તિક સુદિ ૧ થી શરૂ થયો. વિક્રમસંવત્માં ૪૧૦ ઉમેરવાથી વીરસંવત્ આવે છે.
૪. શકસંવત્—વિક્રમસંવત્ ૧૩૬ના ચૈત્ર સુદિ ૧ થી શરૂ થાય છે.
૫. ઈસ્વીસન્—વિક્રમસંવત્માં ૫૬-૫૭ ઘટાડવાથી આ સંવત્ આવે.
૬. વલ્લભીસંવત્ (ગુપ્તસંવત્)—વિક્રમસંવત્ ૩૭૬ના કાર્તિક સુદિ ૧ થી શરૂ. વિક્રમસંવત્માંથી ૩૩૫ ઘટાડવાથી આ સંવત્ આવે છે.
૭. વહીસંવત્—વિક્રમસંવત્ ૪૭૨માં ચૈત્યસ્થિતિ થઈ ત્યારથી ચૈત્યવાસીઓએ પોતાના ભક્તોની વંશાવલિ લખવાની શરૂઆત કરી છે.
જો કે અંચલગચ્છની મોટી પટ્ટાવલીમાં વિ. સં. ૭૭૨ થી વહીવંચાનો પ્રારંભ બતાવ્યો છે; પરંતુ પૂ. જ્યંતવિજયજી મહારાજે આ પટ્ટાવલીમાં ૩૦૦ વર્ષોનો ફરક આવે છે એમ શ્રી શંખેશ્વર તીર્થના ઇતિહાસમાં સ્પષ્ટ કર્યું છે. એ હિસાબે વિ. સં. ૪૭૨ અને પટ્ટાવલીના ૭૭૨ એ બરાબર છે. આ સંવત્નું ખીજું નામ ભાટસંવત્ કહીએ તો પણ ઠીક છે.
૮. ગુજરાત સંવત્—અણહિલપુર પાટણની શિક્ષાસ્થાપના સં. ૮૦૨ના વૈશાખ સુદિ ૨થી થઈ છે. વનરાજ આવડાનો રાજ્યાલિપેકવિધિ સં. ૮૨૧માં થયો છે એટલે વિ. સં. ૮૦૨ અને વિ. સં. ૮૨૧ એ ગુજરાત સંવતો છે.
૯. શતાંક સંવત્—ભારતીય સંવતવારીના અસ્થાસીઓ એમ માને છે કે, પ્રાચીન કાળમાં ભારતમાં પાંચ ગુરુવર્ષ એટલે ૬૦ સંવત્સરથી વર્ષમેળ લેવાનો હતો.

તે પછી દર સો સો વર્ષે સંવત્ બદલાતો હતો. આ જ રીતે વિંસં ૧૦૦૦ પછી હજારનો અંક કાઢી નાખી બાકીના શતકના આંકો લેવાથી શતાંક સંવત્ આવે છે.

વાયડગચ્છના આં શ્રી જિનદત્તસૂરિએ વાયડમાં સં ૭માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે તો સમજી શકાય છે કે આ સંવત્ ગુજરાત સંવત્ હશે અથવા શતાંક સંવત્ હશે.

(-પ્રકં ૩૪, પૃ ૫૫૪)

શ્રીમાલનગર — આ નગરનાં ૧ શ્રીમાલ, ૨ રત્નમાલ, ૩ પુષ્પ-માલ, અને ૪ ભિન્નમાલ નામો મળે છે. ચીનની ભાષામાં 'પિ-લો-મો-લો' એવું નામ મળે છે. શ્રીમાલનગર એ ગુજરાતનું પાટનગર હતું એ સમયે ભિન્નમાલથી ગુજરાત-પાટણ સુધીનો પ્રદેશ 'ગુજરાત' કહેવાતો હતો.

(-પ્રકં ૩, પૃ ૯૪)

અંચલગચ્છની મોટી પટ્ટાવલીમાં ઉલ્લેખ છે કે, શ્રી શંખેશ્વર-ગચ્છના આં શ્રી ઉદયપ્રભસૂરિ સં ૭૭૨માં આચાર્ય બન્યા. તેમણે સં ૭૯૫માં ભિન્નમાલના રાજા ભાણુને શ્રાવકનાં ખાર વ્રત આપ્યાં.

આ આચાર્યની વિદ્યમાનતામાં એટલે સં ૭૭૨ થી સં ૭૯૫ના ગાળામાં ચૈત્યવાસી જૈન આચાર્યોના સંમિલને શ્રાવકોની વહેંચણી અને તેની નોંધ રાખવાની વ્યવસ્થા માટે વહી લખવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો.

પૂં શ્રી જયંતવિજયજી મહારાજે બતાવેલા ફરક મુજબ સં ૭૭૨ તે વારતવમાં ૪૭૨ સમજવો જોઈએ.

બીજા ઇતિહાસોમાં ઉલ્લેખ છે કે વિંસં ૪૭૨ એ વહીવંચા-ઓનો વહીપ્રારંભનો દિવસ છે. તેઓ પ્રાયઃ ત્યારથી સાલવારી લખે છે. આનું બીજું નામ ભાયાવત સંવત્ પણ કહી શકાય.

ચૈત્યવાસીઓ ધીમે ધીમે શિથિલ થયા. તેમની પરંપરામાંથી મત્થેરણુ, વહીવંચા, ભાટ, ખારોટ વગેરે જ્ઞાતિઓ નીકળી છે.

શ્રીમાલનગરમાં પ્રથમ મૌર્યપ્રતીહારોનું રાજ્ય હતું. વિક્રમ સંવત્ ૨૬૦માં રાષ્ટ્રકૂટ રાજા વીજા ગોવિંદે પહિહાર રાજા યશો-

વર્માને કનોજ તરફ લગાડી ગુજરાત પોતાને તાબે કર્યું અને પોતાના નાના ભાઈ ઇન્દ્રને લાટનું રાજ્ય આપી અહીં રાષ્ટ્રકૂટ વંશનું રાજ્ય સ્થાપન કર્યું.

(—પ્રકં ૩, પૃં ૫૩૫, ૫૩૬)

રાષ્ટ્રકૂટનું અપભ્રંશમાં રાઠોડ નામ છે. કેટલાએક રાજપૂતવંશો માટે દોહરો મળે છે કે —

“શિસોદિયા સાંડેસરા, ચૌહસિયા ચૌહાણુ;
ચૈત્યવાસીયા ચાવડા, કુલચુરુ એહ વખાણુ.”

જે કે રાષ્ટ્રકૂટો દક્ષિણ તરફના છે. ત્યાં તેઓ પ્રાયઃ દિગંબર જૈનધર્મના ઉપાસક હતા, તોપણ સંભવ છે કે ગુજરાતમાં આવ્યા બાદ શ્વેતાંબર આચાર્યોના પરિચયથી તેઓ સાંડેરાવના શ્વેતાંબર આં શ્રી બલભદ્રસૂરિના ઉપાસક હતા.

(—પ્રકં ૩૪, પૃં ૫૬૨)

જોધપુરના રાઠોડ રાજ્યો પણ શ્વેતાંબર જૈન આચાર્યોના ભક્તો હતા તથા જૈનધર્મના પ્રેમી હતા. આથી અનુમાન થાય છે કે, રાઠોડો ખંડિલગચ્છ કે સાંડેરાવ ગચ્છના આચાર્યોના ઉપાસક હશે. આ રીતે શ્રીમાલનગરમાં ઘણાં વર્ષો સુધી રાઠોડ રાજ્ય રહ્યું.

અંચલગચ્છની મોટી પટ્ટાવલીમાં એવો પણ ઉલ્લેખ છે કે, મહર્મદ ઘોરીએ સં ૧૦૭૧ લગભગમાં શ્રી શંખેશ્વર ગચ્છના આચાર્ય શ્રી વીરચંદ્રની વિદ્યમાનતામાં ભિન્નમાલ ભાંગ્યું,

સાધારણ ઇતિહાસમાં મહર્મદ ગિઝની ઈં સં ૧૦૦૧ થી ૧૦૩૦-માં ભારત પર ૧૧ વાર ચડાઈ કર્યાના ઉલ્લેખો છે. છેલ્લી સવારી ઈંસં ૧૦૨૪ (વિં સં ૧૦૮૦)માં કરીને સોમનાથ પાટણ ધ્વસ્ત કર્યું, ગિઝનીએ અગાઉની ચડાઈઓમાં ભિન્નમાલ, સાચાર વગેરે સ્થાનો ભાંગ્યાં હતાં એટલે સં ૧૦૭૧માં ભિન્નમાલ ભાંગ્યાની હકીકત પુરવાર થાય છે.

મૌર્ય પરિહારવંશ —

(૧) નાગાવલોક (વિંસં ૬૧૩,) (૨) કકુસ્થ, (૩) દેવરાજ.
(૪) વત્સરાજ (શાકે ૬૬૬) (૫) યશોવર્મા —

ગોવિંદ ત્રીજાએ વિંસં ૮૬૦ લગલગમાં યશોવર્માને કનોજ તરફ લગાડી મૂકી ગુજરાત તાબે કર્યું.

(- પ્રક્ર ૩૨, પૃ ૫૩૪, ૫૩૫)

રાષ્ટ્રકૂટવંશ (રાઠોડ) - આનું અપભ્રંશ કે અદ્વાક્ષરી નામ રાઠોડ છે. દક્ષિણના રાષ્ટ્રકૂટવંશના રાજા હંતિવર્માના રાઠોડવંશમાં અનુક્રમે (૯) કલિ વલ્લભ ધ્રુવ (વિંસં ૮૩૬ થી ૮૫૦), (૧૦) ત્રીજા ગોવિંદ રાઠોડ (વિંસં ૮૫૦ થી ૮૭૦), (૧૧) પહેલો અમોઘવર્ષ, (૧૫) ચોથો ગોવિંદ, (૧૬) ત્રીજો અમોઘવર્ષ, (૧૭) ત્રીજો કૃષ્ણ, (૧૮) ખોદ્રિંગ, (૧૯) બીજો કર્ક (વિંસં ૧૦૩૦) રાજાઓ થયા છે.

(પ્રક્ર ૩૨, પૃ ૫૩૫, ૫૩૬)

ગુજરાતના સૂબાઓ —

૧ અલકખાન (ઈંસં ૧૨૬૭ થી ૧૩૧૭)

૨ એનુલ મૂલુ મુલતાની

૩ મલેક દિનાર બકરખાન

૪ ખુશરુખાન

૫ હિસામુદ્દીન

૬ વાબુદ્દીન ખુરેશી

૭ તાબુમુલક

૮ અહમદખાન

૯ સૂબેદાર બકરખાન

૧૦ મુજરખાન (ઈંસં ૧૩૬૧ થી ૧૪૦૭) સુધી મુસલમાન બાદશાહોના સૂબાઓ હતા.

ગુજરાતના બાદશાહો -

- ૧ મુજફ્ફરશાહ (ઇસ ૧૩૯૬ થી ૧૪૧૧),
- ૨ અહમદશાહ (ઇસ ૧૪૧૧ થી ૧૪૪૩).
તેણે વિંસં ૧૪૬૭ના ફાગણ સુદે ૩ ને ગુરુવારે અમદાવાદ વસાવ્યું.
- ૩ મહમ્મદશાહ બીજો (ઇસ ૧૪૪૩ થી ૧૪૫૧)
- ૪ કુતુબશાહ
- ૫ દાઉદશાહ (મૃત્યુ ઇસ ૧૪૦૬)
- ૬ મહમ્મદ બેગડો (ઇસ ૧૪૪૬ થી ૧૫૧૧)
- ૭ મુજફ્ફર બીજો (ઇસ ૧૫૧૧ થી ૧૫૨૩)
- ૮ અહમદશાહ સિકંદર (સં ૧૫૮૨)
- ૯ લઘુ મહમ્મદ (ઇસ ૧૫૨૩ થી ૧૫૨૬)
- ૧૦ બહાદુરશાહ (ઇસ ૧૫૨૬ થી ૧૫૩૭)

(- પ્ર ૪૪)

સૌરાષ્ટ્રનો ગોહિલવંશ —

- ૧ મોહનદાસ
- ૨ અંબુજી
- ૩ સેજકજી (સં ૧૨૬)
- ૪ રાણુજી
- ૫ ...
- ૬ ... (ઇસ ૧૪૭૪)
- ૭ મોખડજી
- ૮ ડુંગરજી
- ૯ વિનોજી

- ૧૦ કહાનોજી
- ૧૧ સારંગજી
- ૧૨ શિવજી
- ૧૩ જોતોજી
- ૧૪ રામદાસજી
- ૧૫ સરતાનજી
- ૧૬ વીસોજી
- ૧૭ ધૂનોજી
- ૧૮ રત્નોજી
- ૧૯ હરભમજી
- ૨૦ ગોવિંદજી
- ૨૧ અખેરાજી
- ૨૨ રતનોજી

૨૩ ભાવસિંહજી (સં ૧૭૭૬)

પાલનપુર (જગાણા) — એક મત પ્રમાણે ચંદ્રાવતીના રાજા અરણ્યરાજ પરમારે વિ.સં ૧૦૧૫ પછી પાલનપુર વસાવ્યું છે. જ્યારે બીજા મત પ્રમાણે ચંદ્રાવતીના રાજા ધારાવર્ષદેવ (વિ.સં ૧૨૨૦ થી ૧૨૭૬)ના નાનાભાઈ પ્રહલાદને સં ૧૨૭૪માં પાલનપુર વસાવ્યું.

પાલનપુર ચંદ્રાવતીના રાજ્યમાં હતું. અલ્લાઉદ્દીને સં ૧૩૬૮માં ચંદ્રાવતી લાંબું ત્યારે ચંદ્રાવતી, પાલનપુર, જગાણાના પરમારો ત્યાંથી નીકળી ગયા અને મૂળી આવી વસ્યા. (પ્રક ૩૫, પૃ ૧૫૭, ૧૫૬)

પાટણ — વનરાજ ચાવડાએ વિ.સં ૮૦૨ના વૈશાખ સુદ ૨ ના રોજ અણહિલપુર પાટણની શિલાસ્થાપના કરી. વિ.સં ૮૨૧માં પાટણમાં પોતાનો રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો.

રાણપુર — રાણુ જોડેલે ઈસં ૧૩૦૪ (વિંસં ૧૩૩૧) પછી રાણપુર વસાવ્યું.

મહમ્મદ બેગડાના પુત્ર અહમદશાહ સિકંદરે ઈસં ૧૪૭૪ (વિં સં ૧૫૩૧)માં રાણપુર ભાંગ્યું.

પછેગામ — વલ્લભીની ચડતી-પડતી પ્રસંગે પરા જેવું પછેગામ વસ્યું.

ઠાં સરતાનજી જોડેલના બીજા પુત્ર દેવજીને ઈસં ૧૫૭૦ લગલગ (વિંસં ૧૬૨૭)માં પછેગામનો ગરાસ મળ્યો. તેની પાટીમાં ઉમરાલા અને વળાની વચ્ચેની પાટીની ઘણી જમીન હતી.

દડવા — વલભીવંશની રાજકુમારી દુદાએ દુદ્ધવિહાર બનાવ્યો, તેણે એ વિહારને માટે ઘણી જમીન, વાવો વગેરે આપ્યાં હતાં.

વલ્લભીના નં. પદના તામ્રપત્રથી જાણવા મળે છે કે દ્વાંત્રેટીયાની વાવ કે ઊજમવાવ અને બડોદની દક્ષિણે એક મોટી વાવ હતી, જેમાં આદિત્યદેવ (સૂર્ય)નાં ચરણો ઘિરાજમાન હતાં, તેથી તે વાવ આદિત્યદેવ પાટીયાની વાપી (સૂર્યદેવનાં પગલાંવાળી વાવ) નામથી પ્રસિદ્ધ હતી. તે દદાવિહારના તાબામાં હશે. દદાવાવનું અપભ્રંશ કે અટપાક્ષરી નામ દદવા બની શકે.

દદવામાં પહેલાં સૂર્યની સ્થાપના હશે, પછી દેવીપૂજના યુગમાં સૂર્યને બદલે સૂર્યપત્ની રત્નદેવી-રચણુદેવીની સ્થાપના થઈ હશે. એટલે આજે તે વાવ રાંદલની વાવ તરીકે ઓળખાય છે.

વૃદ્ધવાણી એવી છે કે, કાળુભારની નદીનાં પાણી મોટી સર (નીક) આવતી હતી. વાવનું પાણી પગથિયાં બહાર નીકળી ગામમાં ચાલ્યું જતું હતું, તેથી લોકોએ તે વાવમાં ઊતરી ગાડીનું પૈડું ભરાવી સરને રોકી દીધી છે. ત્યારથી તેમાં ઘાણીનો ભંડોળ ઓછો છે. આજે સુકાળ હોય કે દુકાળ હોય તો પણ આ વાવમાં પાણી બરાબર બની રહે છે.

દડવાની વાવમાં રાંદલની સ્થાપના છે. આ સ્થાન સૌરાષ્ટ્રમાં તીર્થ તરીકે વિખ્યાત છે. યાત્રિકો રવિવારે અને મંગળવારે દર્શન

કરવા તથા માન્યતા પૂરવા આવે છે. સૌરાષ્ટ્રમાં વિવાહમાં ‘દડવાની રાંદલ’ને નોંતરી તેનો ઘાડો ખુંદાવે છે.

એ રીતે વિવાહવિધિમાં દડવાની રાંદલ એ પણ મુગ્ય સ્થાન ભજવે છે.

રાણપુરના નગરશેઠ કુટુંબના શા. લક્ષ્મીચંદ મોતીચંદ વગેરે જૈન ભાઈઓએ રાંદલની વાવ પાસે જાહેર મોટી ધર્મશાળા બંધાવી છે.

(- પ્રક્રમ ૩૪, પૃ ૩૮૬)

વંશાવલી - આટલો પ્રાસંગિક ઇતિહાસ છે. હવે મહાના વતની ખારોટ પ્રભુદાસ કુંચરજી ધોળકાવાળાની વહીમાં રાણપુરના નગરશેઠના વંશની વંશાવલીમાં એક વંશતાલિકા મળે છે તે જોઈએ.

પૂર્વ ઘટના - રાઠોડો ભિન્નમાલમાં હતા, જે જૈન બન્યા. જૈનાચાર્યો-એ તેઓને શ્રીમાલજ્ઞાતિમાં દાખલ કર્યાં. તેઓનું ગોત્ર રાઠોડ, કુલ ચવાલસ, અને કુલદેવી અંબાજી સ્થાપન કર્યાં. તેઓ રાઠોડ શ્રીમાલી કહેવાયા.

આ વંશનો એક પુરુષ પોતાના કુટુંબ સાથે ભિન્નમાલ નગર ભાંગવાથી વહી સં ૧૭૨ (વિ.સં ૬૪૪)માં ભિન્નમાલથી નીકળી પાલી આવી વસ્યો. તેના વંશજે વહી સં ૪૧૨ (વિ.સં ૮૮૪)માં પાટણ આવી વસ્યા. તેના વંશજે વહી સં ૮૭૨ (વિ.સં ૧૩૪૪)માં પાલનપુર તાળે જગાણામાં જઈ વસ્યા. તેના વંશજે સં ૧૩૬૮ માં જગાણાથી નીકળી મૂળી જઈ વસ્યા. તેના વંશજે સં ૧૩૭૨માં મૂળીથી નીકળી રાણપુર આવી વસ્યા.

૧. શેઠ વીરસંગ - તે સં ૧૩૭૨માં રાણપુર આવી વસ્યા. ત્યાં તેને ‘નગરશેઠ’ની પદવી મળી. ત્યારથી તે તથા તેના વંશજે રાણપુરના નગરશેઠ કહેવાયા. તે દશા શ્રીમાલી જૈન હતો.
૨. વાઘો - તે શેઠ વીરસંગની સાથે જ રાણપુર આવ્યો હતો.
૩. સ્તનસિંગ - તે શેઠ વીરસંગની સાથે જ રાણપુર આવ્યો હતો.
૪. શેઠ મેઘજી

૫. શેઠ પૂંજે

૬. શેઠ આંબો

૭. શેઠ પચાણુ - તે દડવા આવી વસ્યો. સંલવ છે કે તેના પૂર્વજે ઠાં ભાણુજી ગોહેલના વંશજે સાથે ઉમરાળા કે પછેગામ આવ્યા હશે, અને તે સં ૧૬૨૭ લગભગમાં પછેગામના ઠાં દેવજીનો કારભારી બન્યો હશે. તે બુદ્ધિશાળી હતો. તેણે પછેગામની પાટીના દડવાની વાવ પાસેની જમીનની સુવ્યવસ્થા માટે વાવ પાસે નાનકડું ગામ વસાવ્યું હશે. તેનું નામ દડવા ગામ હશે. તેણે અહીં પોતાના કુટુંબને વસાવ્યું. તે ત્યાં નગરશેઠ કહિવાયા. તે પત્ની અહીં ચલાડિયા વગેરેના વેપારીઓ આવી વસ્યા, જે ચલાડિયા તરીકે ઓળખાયા. આ જ રીતે પાસેના ગામના બ્રાહ્મણો, કણબી, વસવાયા વગેરે આવી ત્યાં વસ્યા.

શેઠ પચાણુ બુદ્ધિશાળી હતો. તેથી તેણે ગરાસદારોને ખુશ રાખી કરકસર કરી એ પાટીને વધારી અને દડવા ગામને વ્યવસ્થિત ગામ બનાવ્યું.

૮. શેઠ કેશવજી

૯. શેઠ માલજી - તેને પાંચ પુત્રો હતા. ૧ કુંચરજી, ૨ મોનજી, ૩ નાનજી, ૪ વાલજી, ૫ કાનજી.

૧ કુંચરજી - તે દડવામાં રહ્યો. તેને ૧ ખોડો, ૨ લવજી, ૩ પ્રેમજી એમ ત્રણ પુત્રો હતા.

શેઠ ખોડાને ૧ વાઘજી, ૨ પીતાંબર, ૩ માવજી એમ ત્રણ પુત્રો થયા.

શેઠ વાઘજીને.....હતા.

શેઠ પીતાંબરને શેઠ જઠા નામે પુત્ર હતો.

શેઠ જઠાને ૧ મોતીચંદ, ૨ ચત્રભૂજ, ૩ જાદવજી, ૪ કૂલચંદ એમ ચાર પુત્રો થયા. શેઠ મોતીચંદની પુત્રી દિવાળીબાઈને

૧ લક્ષ્મીચંદ, ૨ અમૃતલાલ, ૩ હરગોવિંદદાસ, ૪ શિવલાલ, ૫ હીરાલાલ, ૬ વાડીલાલ અને ૭ અમૂલખ એમ સાત પુત્રો થયા.

તેમાંના શેઠ લક્ષ્મીચંદ વગેરે ભાઈઓએ ઠડવામાં રાંદલની વાવ પાસે જાહેર મોટી ધર્મશાળા બનાવી છે. લક્ષ્મીચંદને ચાર, અમૃતલાલને ત્રણ, શિવલાલને ચાર, હીરાલાલને બે, વાડીલાલને ત્રણ અને અમૂલખને ચાર પુત્રો છે.

શેઠ ચત્રભુજને રમણીકલાલ નામે પુત્ર છે.

શેઠ જાદવજીને ૧ ધીરજલાલ, ૨ શાંતિલાલ, ૩ ભાઈલાલ એમ ત્રણ પુત્રો છે.

શેઠ કૂલચંદને ૧ નગીનદાસ અને ૨ ભોગીલાલ એમ બે પુત્રો છે.

શેઠ લવજી કુંઅરજીને ૧ જહો, ૨ કસલચંદ, ૩ ચાંપશી એમ ત્રણ પુત્રો હતા. ચાંપશીને રાયચંદ અને તેને મોહનલાલ નામે પુત્ર હતા.

શેઠ મેનજી - તેનો પરિવાર વડોદમાં જઈ વસ્યો.

શેઠ નાનજી - તેનો પરિવાર વડોદમાં જઈ વસ્યો.

શેઠ વાલજી - તેનો પરિવાર ઠડવામાં જઈ વસ્યો.

શેઠ કાનજી - તેનો પરિવાર વડોદમાં જઈ વસ્યો.

શેઠ વાલજીને ૧ લવાન, ૨ જહો, અને ૩ મૂલજી એમ ત્રણ પુત્રો થયા.

શેઠ જહોને ૧ સુંદરજી, ૨ તેજપાલ, ૩ ધરમશી, ૪ લીલો.

શેઠ સુંદરજીને ૧ નરશી અને ૨ ત્રિકમજી નામે પુત્રો થયા.

શેઠ નરશીનો પુત્ર કાનજી, ત્રિકમજીના પુત્રો આણુંદજી, કૂલચંદ અને ત્રિભુવનદાસ હતા.

શેઠ કૂલચંદનો પુત્ર ચૂનીલાલ નામે હતો.

શેઠ ત્રિભુવનદાસને નાનુભાઈ, રતિભાઈ, પરમાનંદ અને ખાલુ નામે પુત્રો હતા.

શેઠ નાનુભાઈ ને બાબુ નામિ પુત્ર હતા.

શેઠ તેજપાલ જીદાને ૧ શામળજી, ૨ ગોપાળજી, ૩ પાનાચંદ એમ ત્રણ પુત્રો હતા.

શેઠ શામળજીનો પુત્ર દિયાલભાઈ સ્વામીનારાણ સંપ્રદાયમાં સાધુ બન્યો. ગોપાળજીને પરિવાર નહોતો.

શેઠ પાનાચંદ - તેને ૧ ગુલાબચંદ, ૨ મોહનલાલ, ૩ મગનલાલ એમ ત્રણ પુત્રો થયા.

મગનલાલે મુનિ ચારિત્રવિજયજી (કચ્છી) પાસે દીક્ષા લીધી તે મુનિ દર્શનવિજય (ત્રિપુટી) તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા, જે આ ઇતિહાસના મુખ્ય લેખક છે.

શ્રી. રાણપુરી નગરશેઠ વંશવૃક્ષ -

શાખે-ચાહવ, ગોત્ર-વૃષ્ણી, ત્રિ-પ્રવર, શાખા-માધ્યહ્ની વેદ-ચતુર્વેદ, કુલદેવી આંબાજી માતાજી.

૧. વીરચંદ શેઠ - સં ૧૪૭૫માં વસાવેલ રાણપુરના રાણા ગજી ગોહેલના કારભારી.

૨. વાઘુ શેઠ

૬. આંબા શેઠ

૩. રતનસંગ શેઠ

૭. પંચાણુ શેઠ - સં ૧૬૨૭માં દડવામાં નગરશેઠ અને કામદાર બન્યા.

૪. મેઘજી શેઠ

૮. કેશવજી શેઠ

૫. પૂંજાશેઠ

૯. માલજી શેઠ

શેઠ કુચરણ (દડવા - રાંદલના)

શેઠ કુચરણ મોનણ નાનણ વાલણ કાનણ
(દડવા) (વડોદ) (વડોદ) (દડવા) (વડોદ)
(રાંદલના)

બોડા લવણ પ્રેમણ

વાલણ પિતાંબર માવણ

જેઠાલાલ

મોતીચંદ ચત્રજીવ બહવણ ફૂલચંદ
રમણીક નગીનદાસ લોગીલાલ

ધીરજલાલ શાંતિલાલ ભાઈલાલ

લક્ષ્મીચંદ અમૃતલાલ હરગોવિંદ શિવલાલ

બલવંત રજનિકાંત

ચીનુભાઈ દીનેશચંદ મધુસૂદન બાબો

કાર્તીકાસ ગણેશ જ્યેષ્ઠ અમીચંદ

મેઘણ

કાનણ

ઉજમશી

મૂલચંદ કરતૂરખાઈ

વલભદાસ

ધીરજલાલ

ધોળાભાઈ

કચ્છાણુભાઈ

નાનચંદ

જેઠાલાલ

મનહર

હીરાલાલ

વાડીલાલ

લલ્લુભાઈ

નંદલાલ

તલકચંદ

મુરેશચંદ

અધિન

અનિલ

કશખચંદ

બગલવન

બાલચંદ

નારજીવાસ

શુભવંત

પ્રતાપ

કાનણ

રતિલાલ

જેમિન

મનસુખલાલ

બાબો

મનસુખ

શુભવંત

અનંતરાય

ચાંપસીચેઠ

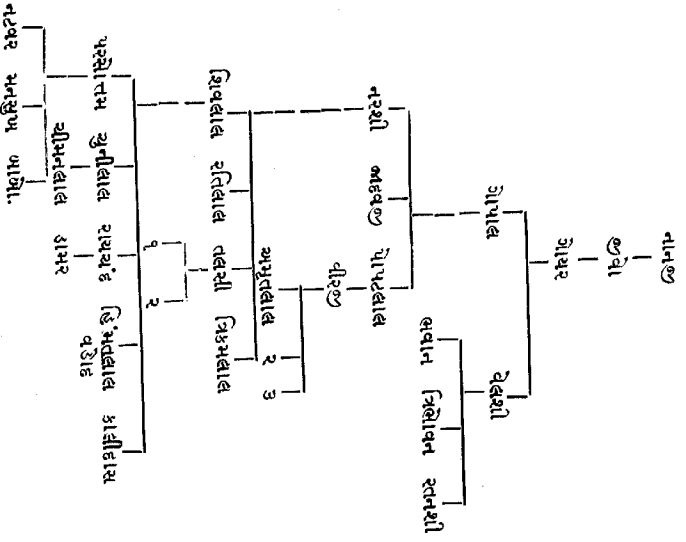
રાયચંદ

મોહન

ગિરધર

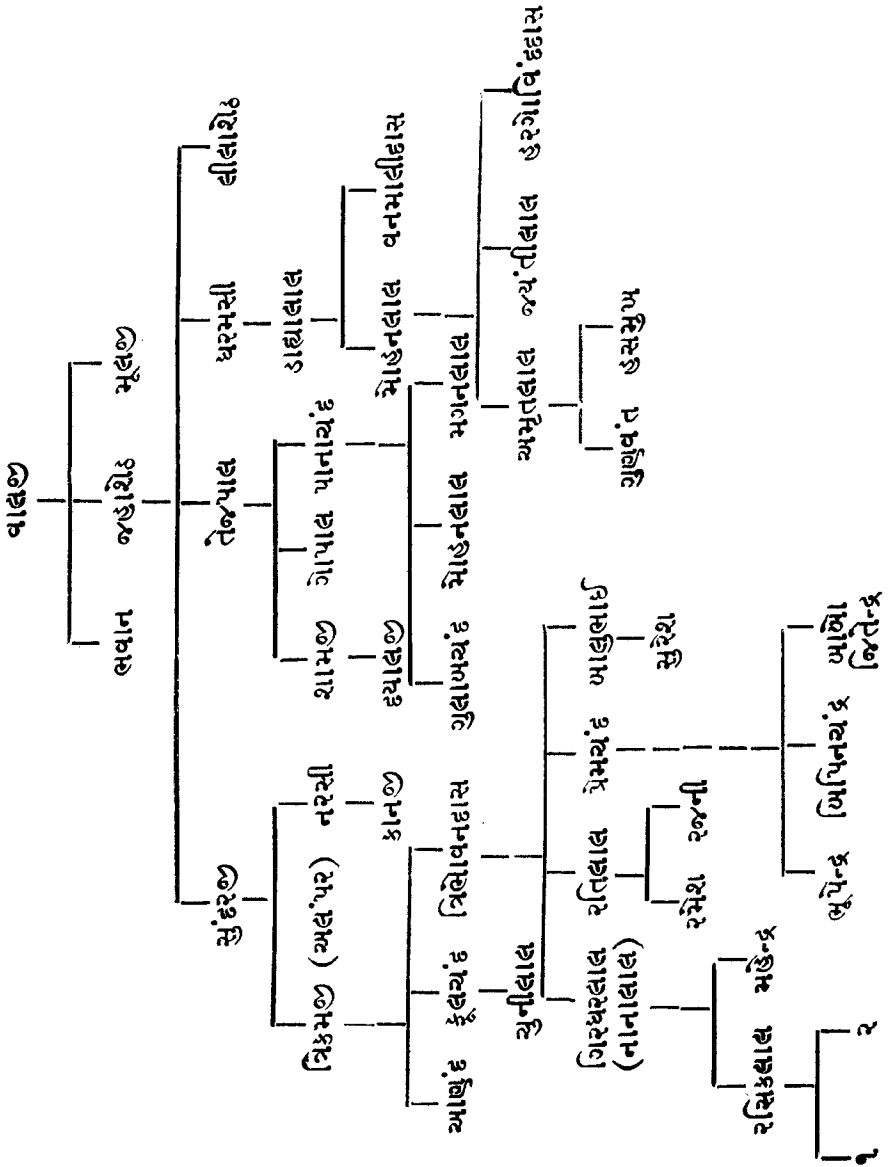
લક્ષ્મીચંદ

શ્રી ૬ નાનજી વૃંદાવાળી

વાલજી શાહ (દડવા - રાદલના) અલ પર

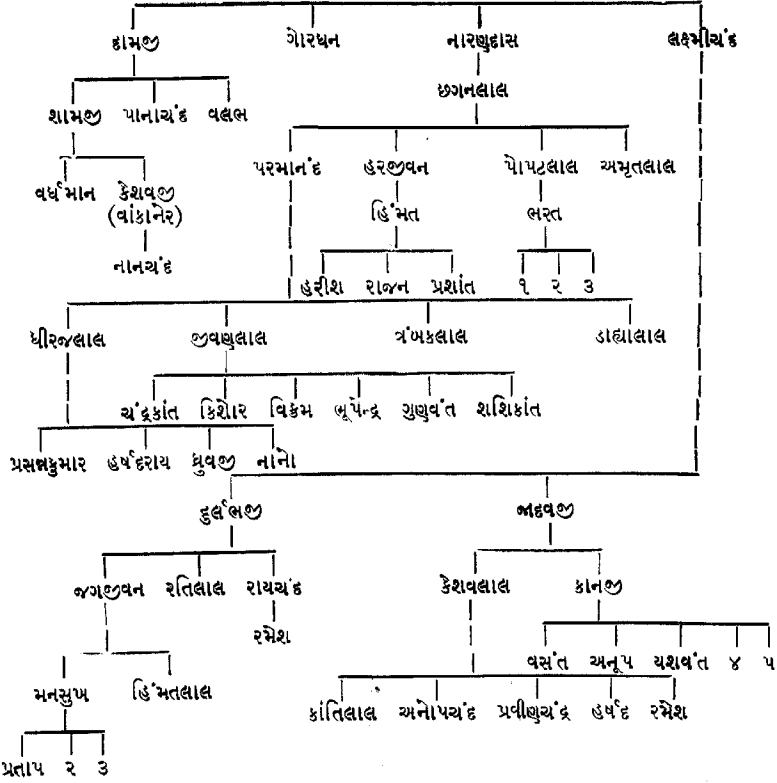

મોનજી શેઠ વડોદ

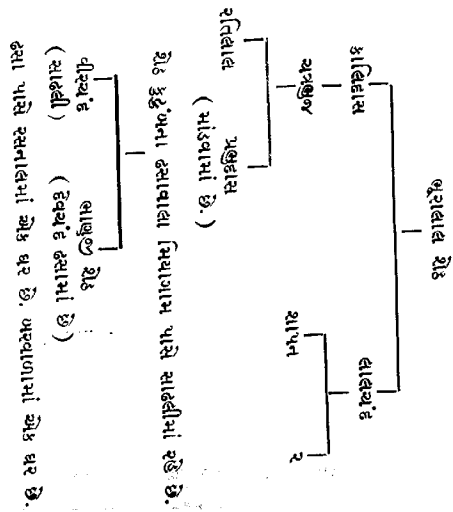
મોનજી

દેવસી

(૨૦૧૬૨૦૭)

મોડવા જલદાલગુરમાં આ શેઠ કુટુંબના જૂરાલાલ શેઠ, યાંબાશેઠ, કલાશેઠ વગેરેનાં ઘરા છે.

દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ નં. ૧

(૧) શા. રંગા - તે વીશા શ્રીમાલી હતો. તેને દોશી મનિયા નામે પુત્ર હતો.

(- પ્રા. જૈ. લે. સં. ભા. ૨, લે. ૨૭૮)

(૨) દોશી લહુઆ - તેનું બીજું નામ લવજી દોશી પણ મળે છે. તેને ચંપાઈ નામે પત્ની હતી. તે ચાંપાનેરથી આવી અમદાવાદમાં વસ્યો હતો. તેનું ગોત્ર વાલેલા હતું. તે જ્ઞાતિએ વીશા શ્રીમાત્રી જૈન હતો.

શેઠ લહુઆએ સં ૧૬૫૬ના માગશર સુદિ ૫ ને ગુરુવારે અમદાવાદના સિકંદરપુરમાં શ્રી. વિજય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તથા ગુરુની ચરણપાદુકાની સ્થાપનાના દિવસે સિકંદરપુરમાં ભટ્ટાં શ્રી વિજયસેનસૂરિના હાથે પોતાના શ્રી. શાંતિ-નાથના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

કાવી બંદરના ગાંધી કુંચરજી નાગર જૈને કાવીમાં બનાવેલા રત્નતિલક જિનપ્રાસાદ માટે શ્રી ધર્મનાથની પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરાવી હતી તથા જગદ્ગુરુ આં શ્રી વિજયસેનસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. પં શ્રી નંદિવિજય ગણીને ઉપાધ્યાયપદ, મુનિશ્રી વિદ્યાવિજય (આં વિજયદેવસૂરિ) તથા મુનિ મેઘજી ઋષિ (મુનિ ઉદ્યોતવિજય) ને ગણીપદ તથા પંચાસપદ અપાવ્યાં હતાં.

(- પ્રકં ૫૯, પૃ ૧૫)

તેણે દીક્ષા લીધી હતી. તેને (૧) દોશી પનજી અને (૨) દોશી સુમતિ એમ બે પુત્રો હતા.

(૩) દોશી પનજી - તેનું બીજું નામ પનિયો પણ મળે છે. તેને ૧. હીરજી, ૨. મનજી, ૩. મદનજી, ૪. રતનજી અને ૫. ધરમજી એમ પાંચ પુત્રો હતા. આમાંનો દોશી હીરજી તેમનો પૌત્ર હતો.

(૪) દોશી મનજી - તે દોશી મનજીનો બીજો પુત્ર હતો. તેનાં બીજાં નામ મનરાજ અને મનિયા પણ મળે છે. તે વખતે આ કુટુંબ શેઠ મનિયાના નામે ઓળખાતું હતું અને તે નામે વિખ્યાત હતું.

તેનો સં ૧૬૪૦ના અષાઠ સુદિ ૧૧ ના રોજ અમદાવાદમાં જન્મ થયો હતો. તે ધર્મીમા હતો, તેણે સાધર્મિક લાઈઓને જમાડી પાનસોપારી આપી વચ્ચોની પહેરામણી આપી હતી. સાધર્મિકો તથા વીશાશ્રીમાલી જ્ઞાતિમાં સૌને ખાંડ લરેલી થાણી અને મહમ્મુદી સિક્કો આપી લહાણી કરી હતી. તેણે પાંચ પર્વીનાં પારણાં કરાવ્યાં હતાં. અમદાવાદનાં બધાં જિનાલયોમાં પૂજા લણાવી હતી અને શ્રી પાર્શ્વનાથનું નવું જિનાલય બંધાવ્યું હતું.

તેણે સં ૧૭૦૨ના મોટા હુકાળમાં ગરીબોને સર્વપ્રકારની સહાય કરી હતી અને હુકાળને દૂર કરવા માટે જહેમત ઉઠાવી હતી. જનતા તેને બીજે જગદુશાહ કહી બોલાવતી હતી. તેણે રત્નોની ૨૧ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી. તથા શ્રી વિમળનાથ વગેરેની બીજી ઘણી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી. તેમાં રક્તિકની એક જિન પ્રતિમા આજે તેમના વંશજો પાસે વિદ્યમાન છે. તેણે રાણકપુર, હમીરગઢ, અચલગઢ, કુંભારિયા, મોઢેરા વગેરે સાત જૈન તીર્થોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.

તેણે પ્રતિષ્ઠિત કરાવેલી ઘણી જિન પ્રતિમાઓમાં કોઈ કોઈ પ્રતિમામાં કોતરેલા લેખો પણ મળે છે. તે આ પ્રમાણે —

(૧) અમદાવાદના દોશી મનિયા શ્રીમાલીના પુત્ર શેઠ મનિયાએ સં ૧૭૧૦ના જેઠ સુદિ ૬ ને ગુરુવારના રોજ ભંડ વિમલનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(— અમદાવાદના જમાલપુર દરવાજા પાસેના ટાકરશી શાહની પોખના જિનપ્રાસાદના ભોંયરામાં મૂળનાથક ભગવાનની ડાબી બાજુની પ્રતિમા ઉપર લેખ છે. અહીં દર સાલ કાર્તિક સુદિ રના રોજ મેળા ભરાય છે.)

(૨) અમદાવાદના દોશી મનિયા શ્રીમાલી, તેની પત્ની સત્યદેવી, તેનો પુત્ર દોશી મહનજી, તેની પત્ની કસ્તૂરદેવી, તેના પુત્ર દોશી દીપચંદે સં ૧૭૧૦ના જેઠ સુદિ ૬ ને ગુરુવારે ગુરુપુષ્યથોગમાં પોતાનાં માત-પિતાના કલ્યાણ માટે “ભંડ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા” ભરાવી, તેની ભટ્ટાં વિજ્યાનંદ-સૂરિની આજ્ઞાથી ભટ્ટાં વિજયરાજસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- અમદાવાદમાં ખાડિયા-ગોલવાડના જિનાલક્ષ્યમાં બિરાજમાન પ્રતિમા ઉપરનો લેખ.)

શેઠ મનિયાએ શ્રી શત્રુઙ્ગયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો શ્રી વિમલનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ભટ્ટારકજીની પોતાને ત્યાં પધરામણી કરાવી, બધા યતિઓને પ્રતિલાભ્યા. ૮૪ ગરબોમાં રૂપિયાની લહાણી કરી. મોટી જિનપૂજાઓ લણાવી તથા સાતે ક્ષેત્રોને પોષ્યા હતા.

ઉપાં શ્રી શિવવિજયજી ગણિવરના શિષ્ય પં' શીલવિજયજી ગણીએ સં' ૧૭૪૬માં રચેલી 'તીર્થમાલા'માં લખ્યું છે કે :

શેઠ મનિયાના વંશમાં ૧. લહુજી, ૨. પનજી, ૩. મનજી, ૪ શાંતિદાસ, ૫. સોમકરજી અને ૬. સુર્ય'દ વગેરે થયા હતા.

દોશી મનિયાએ ધર્મનાં કાર્યોમાં ૭ લાખની રકમ વાપરી હતી. તેના પૌત્ર શાંતિદાસે તેનાથી પણ વધુ રકમ વાપરી હતી.

(- તીર્થમાલા)

શેઠ મનિયાના શરીરે ૭૧ વર્ષની ઉંમરે રોગ થયો. તેણે વૈરાગ્ય પામી પં' મેરુવિજય ગણીના હાથે તપાગચ્છના (૫૬) ભટ્ટાં શ્રી વિજયસેનસૂરિ શિષ્ય (૬૦) પં' શ્રી મેરુવિજય ગણી શિષ્ય (૬૧) પં' શ્રી લાવણ્યવિજય ગણી શિષ્ય (૬૨) મુનિ શ્રી માણેકવિજય નામથી સાધુ થયા હતા. તેમનું સં' ૧૭૧૧માં અમદાવાદમાં અનશન રવીકારી આરાધના કરતાં કરતાં કાળધર્મ પામી સ્વર્ગગમન થયું હતું. તેમને મુની વિનયવિજય નામે શિષ્ય હતા.

શેઠ મનિયાને ૧. શાંતિદાસ, ૨. સોમકરજી વગેરે પુત્રો હતા.

૫. શેઠ શાંતિદાસ

- તે શેઠ મનિયાનો મોટો પુત્ર હતો.

“વ્યોમયુગ્મ મીતાબ્દવાહ શશબર (૧૭૨૦) પ્રોજ્જમ્મમાણપ્રથં
નાનાદેશદરિદ્રદીન જનતામન્નાદિદાનાયુઘ્નઃ ।

સત્રાગારરણાક્ષણે નિહતવાન્ દુર્ભિક્ષવિશ્વદ્વિષં ।

હાજાપાટકમળ્લનઃ સં જવતિ શ્રી શાન્તિદાસો મટઃ ॥

‘શાંતિદાસ મનિયાસુત,
કવિ આયા હૈ તેરે શરણ.’

(- વીર વંશાવલી)

શેઠ શાંતિદાસે સં ૧૭૨૦ના જીવલેણ દુકાળમાં દાનશાળાઓ તથા પરબો બનાવી ગરીબોને અનાજ-પાણી પૂરાં પાડ્યાં હતાં. ધી સાકર, ખાંડ, ગોળ, વગેરે આપ્યાં. કપડાં આપ્યાં તથા વાસણ, દવા વગેરે આપ્યાં, અને સૌને દુકાળના ભયથી વિમુક્ત કર્યાં.

શેઠ શાંતિદાસે હમીરપુર, તારંગા, કુંભારિયા, નાંદિયા, રાણકપુર, ભીલડિયાળ, શંખેશ્વર વગેરે સાત તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવી શ્રી શાંતિનાથ વગેરે તીર્થંકરોની સ્ફટિકરત્નથી ૧૧ જિન પ્રતિમાઓ ભરાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

કવિબહાદુર દીપવિજયજી લખે છે કે —

‘ગુજરાતિ શાંતિદાસ મનિયાના, અચલગઢે છે પ્રાસાદવાં
ચૌદસેહેં ચુમાલીશ મણુ ધાતુની પ્રતિમા પૂરે આશવાં

(— સોહમ્ કુલ પદ્માવલી ઉલ્લાસ : ૪ ઢાળ :
૫૦, જ્યં ૬ કડી : ૬, પૃં ૧૦૦)

સં ૧૭૨૧માં આબુ તીર્થમાં અચલગઢમાં શ્રી ઋષભદેવનો નવો જિનપ્રાસાદ બનાવી ભટ્ટાં શ્રી વિજયરાજસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(— પ્રકં ૩૭, પૃં ૨૬૨)

સં ૧૭૨૫માં આબુ ઉપર પોતાના નામથી શ્રી શાંતિનાથનો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો. શ્રી શાંતિનાથ વગેરે તીર્થંકરોની સ્ફટિકરત્નની ૧૧ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી, તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(— પદ્માવલી સમુચ્ચય, ભા. ૨, પૃં ૨૬૬)

શેઠ શાંતિદાસે ધર્મકાર્યમાં પોતાના દાદા કરતાં વધુ રકમ વાપરી હતી.

મહોપાધ્યાય માવવિજય ગણી લખે છે કે —

‘દોશી શાંતિદાસે મોટાં મોટાં તીર્થોના છ’રી પાળતા ઘણા યાત્રા-સંઘો કાઢ્યા હતા. દોશી સુમતિદાસ વગેરે તેના પરિવારમાં હતાં.

૬. દોશી સૌભાગ્યચંદ —

તેનું બીજું નામ દોશી સુરચંદ પણ મળે છે.

ઉપાં શ્રી સત્યવિજય ગણીવરે સં ૧૭૮૭ના વૈશાખ વદિ

૭ ને સોમવારે ખંભાતખંદરમાં શેઠ શાંતિદાસના પુત્ર સૌભાગ્યચંદની વિનંતીથી 'જિનસ્તવન ચોવીશી' રચી.

(- પદાં સં ભા-૨, પૃં ૨૫૫)

દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ—(નં ૨)

૧ દોશી રંગા

૨ દોશી લહુઆ

૩ દોશી પનિયા

૪ દોશી મનિયા

૫ દોશી સોમકરણુ—તે દોશી મનિયાનો ખીજો પુત્ર હતો. તેનું ખીજું નામ દોશી સોમચંદ પણ મળે છે. તે મોટે ભાગે ખંભાતમાં રહેતો હતો અને અવારનવાર સુરત આવ-જા કરતો હતો.

કવિખડાદર પં ૦ દ્વીપવિજયજી ગણી લખે છે કે—

‘સોમકરણુ મનિયા રાજનગર તણા રે,
રાજિયા-વજિયા સુખણુ;
પાટમહોત્સવ કીધો ખહુ ભાવશુ’ રે,
શ્રી રાજનગર માંહે જાણુજ્યો. ૮

આથી સ્પષ્ટ છે કે, શ્રી. રાજનગર—અમદાવાદના દોશી સોમકરણુ મનિયા અને ખંભાતના રાજિયા—વજિયા પારેખે ભટ્ટાં વિજયનંદસૂરિનો સ્વતંત્ર ગચ્છ સ્થાપવામાં મુખ્ય ભાગ લીધો હતો.

(- સોહમકુલપદાવલી—ઉલ્લાસ ૪, ભટ્ટાં વિજય-તિલાકસૂરિ વર્ણન, પદાવલી સમુચ્ચય—પુરવણી પૃં ૮૭)

શેઠ શાંતિદાસ પછી અમદાવાદની વીશા શ્રીમાલી જ્ઞાતિના શેઠ સોમકરણુ ખન્યા હતા. આજે પણ તેમના વંશજો એ જ્ઞાતિના શેઠ છે—તેમના વંશજોના હાથમાં જ્ઞાતિની શેઠાઈ છે.

૬. શેઠ સૂરજમલ — તે દોશી સોમકરણુનો પુત્ર હતો.

૭. શેઠ જ્ઞેચંદ

૮. શેઠ જ્ઞેઈતારામ

૯. શેઠ અમરચંદ

૧૦. શેઠ રાચચંદ

૧૧. શેઠ મોહોલલાલ

૧૨. શેઠ સાંકળચંદ્ર — તેમને પાર્વતીબાઈ નામે પત્ની હતી.

૧૩. શેઠ મયાલાઈ — અમદાવાદના શેઠ સાંકળચંદ્રલાઈ અને તેમનાં પત્ની શેઠાણી પાર્વતીબાઈથી મયાલાઈનો જન્મ સં ૧૯૪૬ના પ્ર ૦ ભા ૦ સુ ૦ ૧ ના રોજ થયો હતો.

મયાલાઈ બુદ્ધિશાળી હતા, ધર્મપ્રેમી અને લોકપ્રિય પણ બન્યા. તેમને ધીરજબેન નામે પત્ની હતાં, જે અમદાવાદની જહાંપનાહની પોળના શેઠ જેશિંગલાઈ ઠાકરશીની પુત્રી હતાં. તે સુશીલા, ઘરરણુ અને ધર્મપ્રેમી હતાં.

શેઠ મયાલાઈ અમદાવાદની વીશાશ્રીમાલી જ્ઞાતિના શેઠ હતા અને અમદાવાદની શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીના માનદ વહીવટદાર સભ્ય હતા. નગરશેઠ કસ્તૂરલાઈએ મણિલાઈએ મુનિ દર્શનવિજય, મુનિ જ્ઞાનવિજય અને મુનિ ન્યાયવિજય (ત્રિપુટી)ના ઉપદેશથી મેરઠ પ્રદેશ મુજફ્ફરનગર પ્રદેશમાં નવા બનેલા જૈનોને સહાય કરવા સ્થાપેલ શ્રી. પ્રવે ૦ મૂ ૦ ધ ૦ પ્ર ૦ સમિતિના પ્રમુખ બન્યા હતા.

તે સં ૦ ૨૦૦૬ના પ્ર ૦ અ ૦ ૧૦ ૬ (તા. ૫-૭-૧૯૫૦)ની વહેલી સવારે કલાક ૪ ને મિનિટ ૫૫ ના સમયે ૬૦ વર્ષની ઉંમરે શ્રી શત્રુજયતીર્થનું ધ્યાન કરતાં કરતાં સમાધિપૂર્વક મરણુ પામ્યા.

ધીરજબેન સં ૦ ૨૦૧૭ના ખીજા જે ૦ ૧૦ ૨ ને શુક્રવારે (તા. ૩-૬-૧૯૬૧)ના રોજ અમદાવાદમાં મરણુ પામ્યાં હતાં.

શેઠ મયાલાઈને ૧. નરોત્તમલાઈ, ૨. કસ્તૂરલાઈ અને ૩. કલ્યાણચંદ્ર નામે ત્રણ પુત્રો છે. શેઠ મયાલાઈના મરણુ પછી તેમના કુટુંબના શ્રી ચારુલાઈ લોગીલાલ વીશા શ્રીમાલી જ્ઞાતિના શેઠ છે અને આ ૦ ક ૦ની પેઢીના સ્થાનિક સભાસદ છે.

૧૪. શેઠ નરોત્તમલાઈ — તેઓ શાંત, અને ધર્મપ્રેમી છે. શેઠ આ ૦ ક ૦ પેઢીના માનદ સભાસદ છે.

દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ (નં ૦ ૩)

૧ દોશી રંગા

૨ દોશી લલુઆ

૩ દોશી સુમતિદાસ — તેમનું નામ ઉત્તરાધ્યયનની ટીકાના

રચનાર મહોં ભાવવિજયજી ગણીએ સંસ્કૃત ગદ્ય ટીકાની પ્રશસ્તિમાં નોંધ્યું છે. તેમને સૌભાગ્યદેવી નામે પત્ની હતી. અને દોશી જ્ય-કરણ, દોશી કીકા અને દોશી કેશવ વગેરે પુત્રો હતા.

૪ દોશી જ્યકરણ - તેમને દોશી કાનજી નામે પુત્ર હતો. આ પિતા-પુત્ર મોઠે ભાગે ખંભાત રહેતા હતા. તેમણે સંં ૧૬૬૪ના કાં સું પના રોજ ખંભાતમાં ૪૫ આગમો મૂળ પંચાંગી સાથે લખાવ્યાં હતાં.

(- શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા. ૨, પ્રં નંં ૭૩૦, ૭૩૨)

દોશી મનિયા શ્રીમાલીનો વંશ (નંં ૪)

૧ દોં રંગા

૨ દોં લહુઆ

૩ દોં પનિયા

૪ દોં સમરદાસ

૫ દોં હીરજી - આપણે પહેલા વંશમાં (મનિયા વંશ નંં ૧ માં) તેને દોશી પનિયાનો પુત્ર બતાવ્યો છે. પણ તે વાસ્તવમાં દોશી પનિયાનો પૌત્ર હતો.

પ્રતિમાલેખ મળે છે કે— “ શ્રીરંગા વીશાશ્રીમાલી, પત્ની કીખાટી, સુત લહુઆ, સુત પનિયા, સુત સમરા, સુત હીરજીએ સંં ૧૬૭૫ના મહા સુદિ ૪ ને શનિવારે કુંભારિયામાં ભગં નેમિનાથ જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેમાં આં વિજયદેવ-સૂરિ તથા પંં કુશલસાગરગણીના હાથે ભગં આદિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(- પ્રાં જૈં લેં સંં ભાં ૨, લેં નંં ૨૧૭૮)

प्रकरणे योगाणुसाधठभुं

*

लट्टारक विजयसेनसूरि

तत्पट्टमब्धिमिव रम्यतमं सृजन्तः

स्तोमैर्गवां सकलसन्तमसं हरन्तः ।

कामोदनुसं कुवलयप्रणया जयन्ति

स्फुर्जत्कला विजयसेनमुनीन्द्रचन्द्रः ॥ २५ ॥

तदनु मनुजमन्योऽनन्यसामान्यभाग्य-

स्रुभुवनगुरुपट्टे सूरिशक्रौ बभूव ।

विजयिविजयसेनः फेनपिण्डावदातः

प्रसृमरवरकीर्तिमूर्तिमान् पुण्यराशिः ॥

—(भट्टो० कीर्तिविजयगुणी, विचार
रत्नाकर प्रशस्ति, श्लो० १८)

तत्पट्टोन्नतपूर्वपर्वतशिरः स्फूर्तिक्रियाहर्मणिः

सूरिः श्रीविजयादिसेनसुगुरुर्भवेष्टचिन्तामणिः ।

शुभ्रैर्यस्य गुणैरिवानघघनैरावेष्टितः शोभते

भूगोलः किल यस्य कीर्तिसुदृशः क्रीडाकृते कन्दुकः ॥

(—विनयविजयल, सुषोधिषा प्रशस्ति)

अविमलमलमकार्षीत् सद्गुरोस्तस्य पट्टं

विजयिविजयसेनः सूरिगुप्रप्रतापः ।

महति सदसि शाहेर्वादिनो निष्प्रभावान् ।

रविरिव निजगोमिस्तारकान् यो बभूव ॥

(—भानविजयल, धर्मसंग्रहनी प्रशस्ति)

वंदु डीरल सेनल नेडली, होउ जिनशासन वडनूर;

लुरे मुनिगणु लाटक यंद्र छे, वली सोडभकुल नलसूरि. वंदो० १३

(—सोडभकुल पट्टावली रास, ७० ४,

दाण : ४७ पट्टा०स० ला०२, पृ. ६५)

“जिडां ये शुरू करे विडार,

अदी नेयणुभांडे विस्तार;

તિહાં નહીં મરકી અને દુકાળ,
એ ગુરુવર વંદુ ત્રિકાળ. ૧૫

તેહ સમાન ગુણ રચણુ નિધાન,
વિજયસેનસૂરિ યુગપ્રધાન;
શાંતિચંદ્ર વાચકનો શિષ્ય,
અમરચંદ્ર નમે નિશાદિશ. ૧૬

(- યુગપ્રધાન સંખ્યા સજ્જાય, ચો ૧૬)

“જેણુઈ ઉત્સૂત્ર નિવારી દૂરઈ, વિમલ કિયો મુનિપંથ;
વિજયસેનસૂરિ શિરોમણિ, ઉદ્યો મહાનિર્ઞંથ. ૬૪

(- વિનયવિજયજી, ગણધર પદાવલીસજ્જાય, પદાં ૦
સં ૯૦૨, ૫૦ ૧૮૩ થી ૧૮૫.)

ભટ્ટારક વિજયસેનસૂરિ

જન્મ - મારવાડમાં જેસલ પહાડની પાસે નાડલાઈ ગામ છે. ત્યાં કર્માશાહ નામે ઐસવાલ જૈન રહેતા હતા. તેનાં પત્ની કોડમ-દેવીથી સં ૧૬૦૪ના ફાગણ સુદિ ૧૫ ના રોજ એક બાળકનો જન્મ થયો. જન્મના શુભ મુહૂર્તમાં લગ્નકુંડલી આ રીતે હતી :-

પહેલે સ્થાને વૃષભનું લગ્ન, ચોથે સિંહનો ચંદ્ર, છઠ્ઠે તુલાનો રાહુ, આઠમે ધનનો શનિ, નવમે મકરનો મંગલ, દસમે કુંભનો રવિ તથા બુધ, અગિયારમે મીનનો ગુરુ તથા શુક અને બારમે મેષનો કેતુ હતા. આ બાળક ગર્ભમાં હતો ત્યારે માતાએ સ્વપ્નમાં સિંહને જોયો આથી માતા-પિતાએ એ બાળકનું નામ જયસિંહ રાખ્યું.

(- વિજયપ્રશસ્તિકાવ્ય, સર્ગ : ૨, શ્લો ૦ ૩૧, ૩૨, ૫૧)

શા. કર્માશાહે સં ૧૬૧૧માં ખંભાતમાં પત્નીની સમ્મતિ મેળવી તપાગચ્છના ભટ્ટારક શ્રી. વિજયદાનસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. ભટ્ટાં શ્રી વિજયદાનસૂરિએ તેને દીક્ષા આપી, આં વિજયહીર-સૂરિના શિષ્ય તરીકે બહુરે કર્યા અને તેનું નામ રાખ્યું મુનિ કમલવિજય.

કોડમદેવીનો ભાઈ જયતો પાલી શહેરનો સંઘપતિ હતો. તે તેની જૈન કોડમદેવી અને ભાણેજ જયસિંહને પાલી લઈ ગયો. તે

પછી માતા કોડમદેવી અને પુત્ર જ્યસિંહ એ બંનેએ સંઘપતિ જ્યતાની આજ્ઞા લઈ ભટ્ટારક આં શ્રી. વિજયદાનસૂરિ પાસે સુરતમાં જઈ પોતાને દીક્ષા આપવા વિનતિ કરી.

દીક્ષા - ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૬૧૩ના જેઠ સુદિ ૧૧-ના રોજ સુરતમાં સિંહ લગ્નમાં માતા અને પુત્રને દીક્ષા આપી. એ સમયે દીક્ષાકુંડલી આ રીતે હતી : એટલે પહેલે સ્થાને સિંહલગ્ન, ત્રીજા તુલાના સોમ અને મંગળ, પાંચમે ધનનો ગુરુ, નવમે મેષના શનિ અને રાહુ, અગ્યારમે વૃષભનો શુક્ર, બારમે મિથુનનો સૂર્ય અને બુધ હતા. આ પ્રમાણેની ગ્રહસ્થિતિ હતી ત્યારે બંનેને દીક્ષા આપી માતાનું નામ સાધ્વી કલ્યાણશ્રીજી અને પુત્ર જ્યસિંહકુમારને આં વિજયહીરસૂરિના શિષ્ય બનાવી તેનું નામ મુનિ જ્યવિમલ રાખવામાં આવ્યું.

(- વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય, સર્ગ : ૫, શ્લોક ૮૪-૮૭)

ગરુડનાયક ભટ્ટારક શ્રી વિજયદાનસૂરિએ જ્યવિમલને પાઠણ આં વિજયહીરસૂરિ પાસે મોકલ્યા. મુનિ જ્યવિમલે ગુરુ પાસે રહી વ્યાકરણ, કોશ, સાહિત્ય, છંદ, જૈનેતર ન્યાયગ્રંથો તથા જૈન ન્યાયગ્રંથો, વિવિધ વિષયના વિજ્ઞાનગ્રંથો અને જિનાગમોનો અભ્યાસ કર્યો.

આ તરફ ગરુડનાયક ભટ્ટારક શ્રી. વિજયદાનસૂરિ સં ૧૬૨૧ના વૈં સું ૧૨ ના રોજ પાઠણ પાસેના વડલી ગામમાં સ્વર્ગસ્થ થયા.

(- વિજયપ્રશસ્તિ, સર્ગ : ૬, શ્લોક ૨૯,૩૦)

શ્રી સંઘે ત્યાં ભટ્ટાં શ્રી વિજયદાનસૂરિનો સ્તૂપ બનાવ્યો, અને આં શ્રી. વિજયહીરસૂરિને ગરુડનાયક બનાવ્યા. આં શ્રી વિજયહીરસૂરિએ મુનિ જ્યવિમલને સં ૧૬૨૬ના ફાગણ સુદિ ૧૦ના ખંભાતમાં પંન્યાસ તથા સં ૧૬૨૮ના ફાગણ સુદિ ૭ને સોમવારે અમદાવાદના અહમદપરામાં ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. તથા સં ૧૬૨૮ના ફાગણ સુદિ ૭ને સોમવારે જ વૃષભ લગ્નમાં પહેલે વૃષભનો ચંદ્ર, ત્રીજે કર્કનો રાહુ, છઠ્ઠે તુલાનો મંગળ અને શનિ, દશમે કુંભનો સૂર્ય અને બુધ, અગિયારમે મીનનો ગુરુ અને શુક્ર હતા. ત્યારે આવી લગ્નકુંડલીમાં અને પૃથ્વીતત્વનો સ્વર ચાલતો હતો ત્યારે અમદાવાદના અહમદપરામાં શેઠ મૂલાએ કરેલ પદવી

ઉત્સવમાં ઉપાં જ્યવિમલગણીને આચાર્ય પદ આપી તેનું નામ આં વિજયસેનસૂરિ રાખ્યું.

(-વિજયપ્રશસ્તિ, સર્ગ : શ્લો. ૬૭-૭૨)

આં વિજયહીરસૂરિએ એ જ મુહૂર્તમાં ઉપાં વિમલહર્ષગણીને મહોપાધ્યાયની પદવી આપી તથા મુનિ પદ્મવિજય, મુનિ લખિય-સાગર ગણી વગેરે છ ગણિવરોને પંચાસપદવી અર્પણ કરી.

અમહાવાદમાં લોંકાગચ્છની ગાદીએ શ્રીપૂજ ઋષિ મેઘજી ઉતા તે તથા લોંકાગચ્છના ખીજ ૨૭ યતિઓએ આ જ અરસામાં અમહાવાદ-માં લટાં વિજયહીરસૂરિ પાસે આવી લોંકાગચ્છ છોડી સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી હતી.

આં વિજયહીરસૂરિએ સં ૧૬૩૦ના પોં વ ૧૪ (સુ ૪)-ના રોજ પાટણમાં આં વિજયસેનસૂરિને લટારકપદ આપી પોતાની પાટે ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા ત્યારે ત્યાં તેમનો વંદના-ઉત્સવ ઊજવાયો હતો.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૩૨ના વૈં સુ ૧૩ ના રોજ પાવાગઢતીર્થમાં ચાંપાનેરના શેઠ જ્યવંતના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

વાદજ્ય -

સં ૧૬૩૨માં આચાર્યશ્રીએ ચાતુર્માસ કર્યું. આ સમયે સુરતમાં ચિંતામણિ, લટ્ટમિશ્ર વગેરે પંડિતો અને નગરજનોની મોટી સલામાં દિગંબર લટારક વાદી ભૂષણને હરાવ્યો.

(-વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય, સર્ગ : ૮, શ્લો. ૪૪)

ગચ્છનાયક આં વિજયહીરસૂરિએ સં ૧૬૩૮માં ગંધારમાં અને આં વિજયસેનસૂરિએ પાટણમાં ચોમાસું કર્યું. આં વિજય-હીરસૂરિ સં ૧૬૩૯ના મહા મહિનામાં ગંધારથી વિહાર કરી અમ-હાવાદ, પાટણ થઈ આં વિજયસેનસૂરિને મળીને ગચ્છરક્ષાની યોગ્ય વ્યવસ્થા બતાવી કૃત્તેપુરસિક્કી પધાર્યા. આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૩૯-૪૦ માં ખીજે સ્થાને ચોમાસાં કર્યા અને સં ૧૬૪૨માં પાટણમાં ચોમાસું કર્યું.

શાસ્ત્રાથ જ્ય -

ખરતરગચ્છવાળાઓએ સં૦ ૧૬૪૨ના ચોમાસામાં પાટણમાં મોટી સલામાં આં વિજયસેનસૂરિને શાસ્ત્રાર્થ માટે બોલાવ્યા. મહોં ધર્મસાગરગણીના 'પ્રવચનપરીક્ષા' ગ્રંથ માટે આ શાસ્ત્રાર્થ ચોખ્યો હતો. ૧૪ દિવસ સુધી શાસ્ત્રાર્થ ચાલ્યો અને આં વિજયસેનસૂરિએ આ શાસ્ત્રાર્થમાં જ્ય પ્રાપ્ત કર્યો.

(- વિજય પ્રશસ્તિ કાવ્ય, સર્ગ : ૧૦, શ્લોં ૩, ૪)

ખરતરગચ્છવાળાઓએ પાટણમાં હાર થવાથી સં૦ ૧૬૪૩માં અમદાવાદમાં સૂબા ખાનખાનાની રાજસલામાં કલ્યાણુરાજ અને રાજ્યના અધિકારી વર્ગની મદદથી મોટા ઉમરાવો, મોટા પંડિતો અને નગરજનોની હાજરીમાં શાસ્ત્રાર્થ માંડ્યો. આં વિજયસેનસૂરિના શિષ્યોએ કલ્યાણુરાજ ખરતરનો જૈન સંઘ તથા સલાજનોનો પ્રવચનપરીક્ષા બાબતનો ભ્રમ લાંગી જ્ય મેળવ્યો. સંઘે તે શિષ્યોને સૂબા ખાનખાનાની મદદથી તથા તેણે આપેલા વાળગાળના ઉત્સવથી ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરાવ્યો.

(- વિજય પ્રશસ્તિ કાવ્ય, સર્ગ : ૧, શ્લોં ૫ થી ૯)

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૩ના ફાગણ સુદિ ૧૧ના રોજ અમદાવાદમાં શ્રી. અહિવ દેવીના ઘરદેરાસરના પ્રતિષ્ઠા-મહોત્સવમાં ઇડરના શેઠ સ્થિરપાલ ઓસવાલ જૈનના ૯ વર્ષના પુત્ર વાસણુને તેની માતા રૂપાઇદેવીની આજ્ઞા મળવાથી દીક્ષા આપી. પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો અને તેનું નામ રાખ્યું મુનિ વિદ્યાવિજય. આચાર્યશ્રીએ તે જ દિવસે અમદાવાદમાં શ્રી. અહિવદેવીના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં૦ ૧૬૪૩ના જેઠ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ ગંધારમાં શેઠ ઇંદરજીના લં મહાવીર સ્વામીના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. આચાર્યશ્રીએ સં૦ ૧૬૪૭માં ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું.

જગદ્ગુરુને વંદન -

આં વિજયસેનસૂરિ સં૦ ૧૬૪૪માં પોતાના મુનિપરિવારને સાથે લઈ ખંભાતથી વિહાર કરી સિરોહી પધાર્યા. ત્યાં ક્ષેત્રપુર-

સિક્કીથી પધારેલા જગદ્ગુરુ આં વિજયહીરસૂરિને વંદન કર્યું.

ખંભાતના શેઠ વળિયા-રાળિયા પારેખ ખંભાતથી છ'રી પાળતા તેમની સાથે સિરોહી ગયા હતા. તેમણે જગદ્ગુરુને વિનંતી કરી કે, 'આપ ખંભાત પધારો અગર આપના પટ્ટધરને મોકલો.'

આં વિજયસેનસૂરિએ ગુરુઆજ્ઞાથી સિરોહીથી વિહાર કરી સં' ૧૬૪૪માં ખંભાત આવ્યા અને ચાતુર્માસ કર્યું.

ખંભાતમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રતિષ્ઠા -

આં વિજયસેનસૂરિએ સં' ૧૬૪૫ના જેઠ સુદિ ૧૧ ને સોમવારે ખંભાતના સાગવટ પાડામાં શા. વળિયા-રાળિયા પારેખે બંધાવેલા જિનાલયમાં તેમણે ભરાવેલી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ પ્રતિષ્ઠામાં ૧ ભગં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ ૪૧ આંગળના, ૨ ભગં મહાવીરસ્વામી, ૩ નેજા માટે ભં ઋષભદેવ, ૪ કાવીના સર્વજિનપ્રાસાદ માટે ભં મહાવીરસ્વામી, ૫ ગંધાર માટે નવ-પલ્લવિયા પાર્શ્વનાથ, ૬ વરડોલા માટે કરહોડા પાર્શ્વનાથ, ૭ વરડોલામાં ભં નેમિનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.^૧

આં વિજયસેનસૂરિએ સં' ૧૬૪૫માં ગંધાર જઈ નવપલ્લવિયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારથી ગંધાર બંદર તીર્થ બન્યું.^૨

સં' ૧૬૪૮માં રાધનપુરમાં જગદ્ગુરુ આં શ્રી વિજયહીરસૂરિ અને આં શ્રી વિજયસેનસૂરિ ચોમાસું રહ્યા હતા ત્યારે લાહોરથી બાદશાહ અકબરે ફરમાન લખી મોકલ્યું કે :—

“આપને શત્રુજ્યનો પહોડા ભેટ આપવામાં આવે છે અને જૈનોનો શત્રુજ્યનો કર માફ કરવામાં આવે છે.”

“હવે તમે તમારા પટ્ટધર આં વિજયસેનસૂરિને લાહોર મોકલો.”

૧. ભં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના ભોંયરામાં આં વિજયસેનસૂરિએ જ સં' ૧૬૫૭માં ૩૩ આંગળ પ્રમાણુ ભં ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

૨. આં વિજયસેનસૂરિએ તે પછી સં' ૧૬૫૬ કે ૧૬૬૨માં વૈં વદિ ૬ ને ગુરુવારે ગંધાર બંદરમાં ખીજ પણ પ્રતિષ્ઠા કરી.

આં શ્રી વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૯માં ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે રાધનપુરથી વિહાર કર્યો. તેઓ પાટણ, આણુ, સિરોહી, રાણકપુર, વરકાણા, નાડલાઈ, ડીંડુઆણુક, વૈરાટનગર, મહિમનગર, લોધિયાણા અને ગંજ થઈ સં૦ ૧૬૪૯ના ચૈત્ર સુદિ ૧૧ના રોજ લાહોર પધાર્યા.^૧

લોધિયાણાથી લાહોર ૬ ગાઉ થાય. શેખ અબુલફઝલનો ભાઈ શેખ ફૈઝ લોધિયાણામાં આવી આં શ્રી વિજયસેનસૂરિને મળ્યો.

પં૦ નંદિવિજય ગણિવરે લોધિયાણામાં સૌની સામે આઠ અવધાન કર્યાં. શેખ ફૈઝ તે જોઈ ખુશ થયો. તેણે બાદશાહ પાસે જઈ આ અવધાનની વાત જણાવી.

પં૦ ભાનુચંદ્રગણી ગંજમાં આં વિજયસેનસૂરિની સામે આવ્યા.

આં વિજયસેનસૂરિ લાહોર પધાર્યાં. બાદશાહે તેમને લટ્ટાં વિજયહીરસૂરિના સુખ-સમાચાર પૂછ્યા. આચાર્યશ્રીએ તેને જગદ્-ગુરુ તરફથી ધર્મલાલ સંભળાવ્યો અને સારા સમાચાર પૂછ્યા.

બાદશાહી રાજસભામાં—

બાદશાહ અકબર રાજસભામાં બેઠો હતો ત્યારે આ સભામાં મંડોવરના રાજા મલ્લદેવનો પુત્ર ઉદયસિંહ, કચ્છનરેશ જ્ઞાનસિંહ, રાજા માનસિંહ, ખાનખાના અબુલફઝલ, આઝમખાન, લિલોટના ગઝનીખાન; ખીબા ઉમરાવો, હિંદુ રાજાઓ, મોગલ સરદારો, બ્રાહ્મણો, પંડિતો વગેરે બેઠા હતા.

બાદશાહ સૌ પ્રથમ પં૦ નંદિવિજય ગણિવરનાં આઠ અવધાનો અને તેમની યાદદાસ્ત જોઈ ખુશ થયો. તેણે તેમને ‘ખુશફલમ’ નું ખિરુદ આપ્યું.

પ્રશ્નોના ખુલાસા :-

બાદશાહ અકબરની સભાના પંડિતો મૂંઝાયા. તેમને એમ થયું કે જૈન સેવકાઓ ત્યાગી અને વિક્રાન હોય છે. જે આવે છે તે બાદશાહ ઉપર પ્રભાવ પાડે છે. આથી બાદશાહ જૈનો તરફ વધુ ને

૧. મહિમનગરમાં જૈન ઘરો હતાં. તેઓ સાધુ મહારાજને ચોમાસું કરાવતા હતા. પં૦ કમલવિજય ગણિવરે સં૦ ૧૬૬૭માં હીસાર - મહિમમાં ચોમાસું ક્યું હતું.

વધુ એંચાતો જાય છે. તેા હવે આપણે તેનો ઉપાય કરવો જોઈએ, જેથી જૈનોનો પ્રભાવ એાસરવા માંડે.

એક પંડિતે બાદશાહને જણાવ્યું કે નામદાર ! આ પંડિતો ઘણી બાબતમાં અમારાથી જુદા પડે છે. ૧ જૈનો ઈશ્વરને માનતા નથી. ૨ સૂર્યને માનતા નથી. ૩ ગાયને પૂજતા નથી. ૪ ગંગાને પવિત્ર માનતા નથી વગેરે વગેરે.

આં વિજયસેનસૂરિએ બાદશાહના પૂછવાથી બધા પ્રશ્નોના એક પછી એક શાંતભાવે અને ગંભીરતાથી ખુલાસા આપ્યા—

“યં શૈવાઃ સમુપાસને શિવ ઇતિ વદ્ધ્વતિ વેદાન્તિનો
બૌદ્ધા બુદ્ધ ઇતિ પ્રવાણવટ્તઃ કર્મેતિ મીમાંસકાઃ
અર્હન્નિત્યથ જૈનશાસનરતાઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ
સોડ્યં વો વિદધાતુ વાઙ્છિતફલં ત્રૈલોક્યનાથો હરિઃ ॥”
(-હતુમ્બાટક)

(૧) જૈનો સત્, ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપ ઈશ્વરને માને છે. નિરાકાર કે સાકાર નિરંજન ઈશ્વરને માને છે જેને જૈનો અરિહંત કે સિદ્ધ તરીકે એાળખાવે છે. જૈનોનાં મંદિરો છે, તીર્થો છે, વગેરે, વગેરે.

(૨) વ્રતધારી સાધુએા અથવા ગૃહસ્થો સૂર્ય આથમે ત્યારથી સૂર્ય ન ઊગે ત્યાં સુધી અનાજ-પાણી લેતા નથી.

જૈનો ગાયના ગળામાં બંધન થાય ત્યારથી તે બંધન ન છૂટે ત્યાં સુધી અનાજ-પાણી લેતા નથી.

(૪) જૈનો જન્મભલિષેકમાં ખુદ તીર્થંકરોને અને કલ્યાણુક ઉત્સવમાં, વિવિધ અભિષેકોમાં જિનપ્રતિમાએાને ગંગાના પાણી અને ગાયના દૂધ વડે અભિષેક કરે છે.

આથી સમજશે કે વિદ્વાન પંડિતોએ જૈનો માટે જે જે શંકાએા કરી છે તે પાયા વિનાની-નિરાધાર છે.

તે પછી બીજા સેંકડો વિદ્વાનોએ આવી જુદા જુદા પ્રશ્નો પૂછ્યા. આચાર્યશ્રીએ સમાધાન આપી સૌને સંતુષ્ટ કર્યાં.

આં વિજયસેનસૂરિવરે બાદશાહી રાજસભામાં આં હેમચંદ્ર-

સૂરિએ 'યોગશાસ્ત્ર' (પ્રકાશ-૬)ના એક શ્લોક નમો દુર્વારશાદિ ના ૭૦૦ અર્થ કરી બતાવ્યા.

તે પછી આં વિજયસેનસૂરિએ બાદશાહ અકબર અને શેખ અબુલ ફઝલના કહેવાથી પંચ ભાનુચંદ્ર ગણિને મહોપાધ્યાયની પદવી આપી. આ પદવીના ઉત્સવમાં શેખ અબુલ ફઝલે રૂા. ૬૦૦) છસો રૂપિયાનું દાન કર્યું. જૈન સંઘે પણ વિવિધ દાનો કર્યાં.

સવાઈહીર—

બાદશાહ અકબરે આં વિજયસેનસૂરિને જગદ્ગુરુ આચાર્ય વિજયહીરસૂરિના યોગ્ય પદ્ધતર છે એમ સમજી 'સવાઈહીર'નું બિરુદ આપ્યું. બાદશાહ અકબરે આં વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી આચાર્ય શ્રીને છ સુદાઓ ઉપર ફરમાન લખી આપ્યું.

તેમાં ૧. ગાય, બળદ, ભેંસ, પાડાને મારવા નહીં. ૨ મરેલાનું ધન લેવું નહીં અને ૩ ગુલામ તરીકે પકડવા નહીં વગેરે વગેરે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી.

(- પ્રક. ૪૪, ફરમાન પૃ. ૧૨૪)

આચાર્યશ્રીએ સંં ૧૬૪૬, સંં ૧૬૫૦, સંં ૧૬૫૧માં લાહોરમાં ત્રણ ચાતુર્માસ વિતાવ્યા.

સંં ૧૬૫૨માં તેમને એવા સમાચાર મળ્યા કે ગુરુદેવ આં વિજયહીરસૂરિનું સ્વાસ્થ્ય બગડ્યું છે. આ સમાચાર તેમણે બાદશાહને પણ જણાવ્યા. તેમની સંમતિ મેળવી આચાર્યશ્રીએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો. તેમણે વિહાર કરતાં કરતાં મહિમનગર આવી ચોમાસું (પચ્ચષણ-પર્વ) કર્યું. અને ત્યાંથી ગુજરાત તરફનો વિહાર ચાલુ રાખ્યો. તેઓ ગુજરાતમાં પધાર્યા. સંં ૧૬૫૨ના ભાદરવા સુદિ ૧૪ની સવારે તેઓ પાટણ પહોંચ્યા.

જગદ્ગુરુ આં વિજયહીરસૂરિનું સ્વાસ્થ્ય સંં ૧૬૫૧ના ચોમાસામાં બગડ્યું હતું તેથી સંઘે તેમને વિહાર કરવા ન દીધો અને સંં ૧૬૫૨નું ચોમાસું પણ ઉનામાં કરાવ્યું. જગદ્ગુરુએ સંં ૧૬૫૨ ના ભાં સું ૧૧ના દિવસે ઉનામાં અનશન સ્વીકારી આરાધના કરતાં કરતાં શુભ ધ્યાનથી સ્વર્ગગમન કર્યું.

ઉનાના સંઘે આ સમાચાર ગામોગામ મોકલ્યા. આ સમાચાર ભાદરવા સુદિ ૧૩ ના રોજ પાટણ પહોંચ્યા. આથી પાટણના સંઘે ભાંસું ૧૪ની સવારે ઉપાશ્રયમાં જગદ્ગુરુના દેવવંદન કરવા સંઘને એકત્ર કર્યો. સૌ આવ્યા. પોતાના પરિવાર સાથે ત્યાં હતા. તેણે સંઘ પાસેથી ગચ્છનાયકના સ્વર્ગવાસના સમાચાર જાણ્યા. પછી તેો આચાર્ય મહારાજ અને સંઘે સાથે જ જગદ્ગુરુનું દેવવંદન કર્યું.

આચાર્યશ્રીને ઘણું હુઃખ થયું હતું. શ્રી સંઘે તેમને સમજાવી શાંત કર્યાં.

ગચ્છનાયક —

આચાર્ય વિજયસેનસૂરિ ગચ્છનાયક થયા. જૈન ગ્રંથકારો ગચ્છનાયક જગદ્ગુરુ આં વિજયહીરસૂરિને ગણુધર શ્રી. સુધર્મસ્વામી અને આં વિજયસેનસૂરિને ગણુધર શ્રી જંબૂસ્વામીની જોડીની ઉપમા આપે છે. કેમ કે તેઓ ભસ્મગ્રહ ઊતરી જવાથી તેમના શાસનમાં જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્રમાં સર્વતોમુખી વૃદ્ધિ થયાનું તથા શ્રમણસંઘની ઉન્નિત થયાનું માને છે. તેમના હાથે ઘણી દીક્ષાઓ થઈ હતી.

પ્રતિષ્ઠાઓ —

આ ગચ્છનાયક આં વિજયસેનસૂરિ, મહોં કલ્યાણુ વિજય-ગણી પંં ધનવિજયગણી વગેરે પાટણથી વિહાર કરી ખંભાત પધાર્યાં.

સંં ઉદયકરણે સંં ૧૬૭૮ના મહા સુદિ ૧૩ના રોજ જગદ્ગુરુ શ્રી. હીરવિજયસૂરિ પાસે ભં ચંદ્રપ્રભુના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. પણ તે વખતે બનાવેલી હીરવિજયસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા બાકી રાખી હતી. તેની આં વિજયસેનસૂરિ, મહોં કલ્યાણુ-વિજયગણી વગેરેના હાથે સંં ૧૬૫૨-૫૩ના માગશર વદિ સોમવારે ખંભાતના ભં ચંદ્રપ્રભુના જિનાલયમાં પ્રતિષ્ઠા કરી. તેઓએ ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું.

સંં ૧૬૫૪ના મહા સુદિ પના રોજ અમદાવાદના અકમીપુરમાં ધનાઢય શેઠ મોટા શવળના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે જ ઉત્સવમાં મહોં ધર્મસાગર ગણીના શિષ્ય પંં લખિધસાગરગણીને

ઉપાધ્યાયપદ અપાર્ણ ક્યું. તે દિવસે વાછા (વત્સ) ઝવેરીના ઘર-
દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી અને સં ૧૬૫૪નું ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં
અકમ્પીપુરમાં ક્યું.

વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ-આં વિજયસેનસૂરિ સં ૧૬૫૫માં
અમદાવાદમાં કૃષ્ણપુર-કાલુપુર પધાર્યા ત્યારે અમદાવાદમાં બાદશાહ
તરફથી કાં હુસેન સૂબો હતો.

એ સમયે આચાર્યશ્રીના કેટલાક શિષ્યોને સ્વપ્ન આવ્યું કે
ઢીંકવા પાડા પાસેની અમુક જમીનને ખોદો. તે પુરુષોએ સૂબાને
આ વાત જણાવી. તેની પરવાનગી મેળવી એ જમીનને ખોદવામાં
આવી ત્યારે તેમાંથી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની કૃષ્ણરંગની લવ્ય
જિનપ્રતિમા નીકળી આવી.

આં વિજયસેનસૂરિએ ત્યાં આવી સં ૧૬૫૫માં કાળની
પરવાનગી મેળવી તે પ્રતિમાને બહાર કઢાવી અને તેને સિકંદરપુરમાં
પધરાવી. ગચ્છનાયકે તે પ્રતિમાનું વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ
નામ રાખ્યું.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૫૫માં અમદાવાદના સિકંદરપુરમાં
ચોમાસું ક્યું અને મોટું જિનાલય બનાવવાનો ઉપદેશ કર્યો.
અમદાવાદના શ્રીસંઘે ત્યાં વિશાળ જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો અને
આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના માં સુ ૦ પના રોજ અમદા-
વાદના સિકંદરપુર (ખીખીપુર)માં તે જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી
ને તેમાં શ્રી વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાને ઘિરાજમાન
કરી. ત્યાં એ જ જિનપ્રાસાદમાં આં વિજયહીરસૂરિની ચરણપાદુકા-
ની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા તે જ દિવસે શેઠ લહુઆ, (લવજ) મનિયા
ચાંપાનેરી શ્રીમાલીના લ ૦ શાંતિનાથના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી.
ગાંધી કુંઅરજી નાગર જૈને કાવીબંદરમાં રત્નતિલક જિનપ્રાસાદ
બંધાવ્યો તેમાં પધરાવવા માટે લ ૦ ધર્મનાથની જિનપ્રતિમાની
અંજનશલાકા કરી.

આચાર્યશ્રીએ આ જ ઉત્સવમાં પં ૦ નંદિવિજય ગણીને ઉપા-
ધ્યાયપદવી આપી અને મુનિ વિદ્યાવિજય તથા મેઘજી ઋષિ (મુનિ
ઉદ્યોતવિજય)ને પંન્યાસપદવી આપી. તેમણે પીતાપોને વાસજ્ઞેપ
આપી કાવીબંદર મોકલી ગાંધી કુંઅરજી નાગર જૈનના રત્નતિલક

જિનપ્રાસાહની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આચાર્યદેવે ત્યાંથી વિહાર કરી લાડોલ જઈ ત્રણ મહિના સુધી સૂરિમંત્રનું ધ્યાન કર્યું. અધિષ્ઠાયકદેવે પ્રસન્ન થઈ જણાવ્યું કે પંચ વિદ્યાવિજયગણિવર ગચ્છનાયકપદને યોગ્ય છે તો તેમને ગચ્છનાયક બનાવવા.

આથી આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૫૬માં લાડોલમાં પંચ વિદ્યાવિજયગણીને ઉપાધ્યાયપદ પ્રદાન કર્યું. તે પછી બધા ઇંડર, તારંગા શંત્રુજયતીર્થ, ઉનામાં જગદ્ગુરુના સ્તૂપની વગેરેની યાત્રા કરી ખંભાત પધાર્યાં.

આં વિજયદેવસૂરિ —

ખંભાતમાં આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૪ ને સોમવારે મૃગશિર નક્ષત્રમાં અમૃતસિદ્ધિ અને રવિયોગમાં ખંભાતમાં શેઠ મલ્લએ આમંત્રણપત્રિકા કાઢી ઉજવેલ પદવી મહોત્સવમાં ઉપાં વિદ્યાવિજયગણીને આચાર્ય બનાવ્યા અને તેમનું નામ આં વિજયદેવસૂરિ રાખ્યું, તથા પંચ મેઘળ ઋષિ (પંચ ઉદ્ધોતવિજય)ને ઉપાધ્યાયપદ અર્પણ કર્યું.

આ ઉત્સવ સાથે ઠક્કર કીકાના ઘરઠેરાસરનો પ્રતિષ્ઠાઉત્સવ શરૂ થયો. આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૭ને બુધવારે ખંભાતમાં ઠં કીકાના લં નેમિનાથ પંચતીર્થી ઘરઠેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા શ્રી. કાનળભાઈ મોઢ જૈનના લં પાર્શ્વનાથની પંચતીર્થના ઘરઠેરાસરની અને કાવી ખંઠરના ગાંધી કુંઅરળ નાગર જૈન વગેરે ત્રણ જૈન ભાઈઓએ કાવી માટે લરાવેલ લં ઋષભદેવની ચરણપાહુકાની અંજનશલાકા કરી. તથા આ જ ઉત્સવમાં સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૭ને બુધવારે ખંભાતમાં પંચ રાજવિજય ગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા.

વળી, આચાર્યદેવે કાવી ખંઠરના ગાંધી કુંઅરળ નાગર જૈને પોતાની પત્ની તેજલદેના નામથી અને તેના પુત્ર કાનળના નામથી લં ધર્મનાથનું પરિકર, લં શાંતિનાથની જિન પ્રતિમા અને લં સંલવનાથની જિનપ્રતિમાની અંજનશલાકા કરી હતી.

(- વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય, સર્ગ ૧૭, શ્લોક ૬૭)

ખંભાતમાં આ ઉત્સવમાં ૭૦૦ મુનિવરો એકઠા થયા હતા. આચાર્યશ્રીએ સંઠ ૧૬૫૬માં ચાતુર્માસ કર્યું. તે પછી તેઓ પાટણ પધાર્યા.

આ સમયે તપાગચ્છમાં મહોઠ ધર્મસાગર ગણીની પરંપરાના મુનિવરોએ વિવિધ સ્થાનોમાં વિવિધ પ્રશ્નો ઉઠાવી ગચ્છલેહનાં કારણો આપ્યાં. સુરતના સંઘમાં પણ આ અંગે કલેશનું વાતાવરણ જન્મ્યું હતું.

આચાર્યશ્રીએ તેની શાંતિ માટે સંઠ ૧૬૫૭ના માઠ ૧૦ જને શનિવારે પાંચ ઝોલનો નવો પટ્ટક બનાવી બધાં ગામોમાં મોકલ્યો અને સુરત સંઘને પણ એ નવો પટ્ટક મોકલવા સાથે તેને સલાહ આપતો લલામણપત્ર પણ મોકલ્યો હતો.

ગચ્છનાયકે સંઠ ૧૬૫૭માં અમદાવાદમાં ચોમાસું કર્યું. તથા શેઠ મેઘજીની ભગઠ અજિતનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી. સંઠ ૧૬૫૮માં અમદાવાદમાં શેઠ શ્રીપાલ ઝવેરીએ ભરાવેલી ભઠ પાર્શ્વનાથની ૬૭ આંગળ ઊંચી અને ૧૧ ફૂલાવાળી ભગઠ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની શામળિયા પાર્શ્વનાથના ભોંયરામાં પ્રતિષ્ઠા કરી અને તેનું નામ જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ રાખ્યું.

ગચ્છનાયકે આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં ખંભાતના સોની તેજપાલ ઓસવાલની ભઠ ઋંબલદેવની ૭૧ આંગળ ઊંચી જિનપ્રતિમાની અને પાટણના સોની તેજપાલની ભઠ સુપાર્શ્વનાથની ૪૭ આંગળ ઊંચી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

યાત્રાસંઘ -

આઠ વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના શેઠ સૂરાએ સંઠ ૧૬૫૮માં આઠ વિજયસેનસૂરિ વગેરે મુનિપરિવાર તથા ચતુર્વિધ સંઘને સાથે લઈ અમદાવાદથી આબુ તીર્થ વગેરે તીર્થોનો ઇરી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેણે રસ્તામાં દરેક ગામોમાં જૈનોના ઘરઠીઠ મહરમુદિકાની લહાણી-પ્રભાવના કરી હતી.

સંઘપતિએ આબુતીર્થને મોતી, શ્રીફળ, સોના-ચાંદીનાં પુષ્પો તથા વિવિધ ફળોથી વધાવ્યો. સંઘ આબુ, સિરોહી, રાણકપુર, નાડલાઈ, વરકાણા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરી અમદાવાદ પાછો

આવ્યો. સંઘપતિએ અમદાવાદ આવી અમદાવાદમાં જૈન ઘર દીક એકેક રૂપિયાની લહાણી-પ્રલાવના કરી.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૯ના વૈ૦ ૧૦ દને ગુરુવારે ગંધાર ખંદર પધારી ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરી. ખીજા ઉલ્લેખ પ્રમાણે આ પ્રતિષ્ઠા સં૦ ૧૬૬૨માં થઈ હતી.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૯નું ચાતુર્માસ અમદાવાદમાં કર્યું. અમદાવાદના જૈનોએ સં૦ ૧૬૫૯માં એકંદરે એક લાખ મહમ્મુદિકા ખરચી વિવધ ધર્મકાર્યોનો લાલ લીધા હતો.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૬૦માં રાધનપુરમાં ચોમાસું કર્યું. ત્યાંના સૂખા પહાડીએ આચાર્યદેવની ઘણી ભક્તિ કરી. તે વ્યાખ્યાનમાં હમેશાં આવતો હતો. જૈનોએ ખાર વ્રતગ્રહણ, ઉપધાન વગેરે વિવિધ ઉત્સવો કર્યા.

રાધનપુરના શ્રીસંઘે રામસેન તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો. આં વિજયસેનસૂરિએ રાધનપુરના સંઘ સાથે રામસેનતીર્થમાં ભ૦ ઋષભદેવની યાત્રા કરી અને રાધનપુર આવી વાસણ જોટાના મોટા જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સૌરાષ્ટ્રમાં વિહાર-યાત્રા-પ્રતિષ્ઠાએ—

આં વિજયસેનસૂરિ સપરિવાર સં૦ ૧૬૬૪માં સુરતથી વિહાર કરી સૌરાષ્ટ્રમાં પધાર્યા અને સં૦ ૧૬૬૪ના ચૈ૦ સુ૦ ૧૫ના રોજ દીવખંદરના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુજય તીર્થમાં પધાર્યા.

ગુજરાતના પાટણ, અમદાવાદ, ખંભાત, સુરત વગેરે શહેરોના જૈન સંઘો પણ ગરબનાયક યાત્રાએ પધાર્યા છે એ હિસાબે સં૦ ૧૬૬૪ના ચૈ૦ સુ૦ ૧૫ના રોજ શત્રુજયની યાત્રાએ આવ્યા. તેમણે ગરબનાયકને વિનંતી કરી કે આપ સૌરાષ્ટ્રનો ઉપકાર કરવા લાવના રાખો છો પણ અમારા ગુજરાતનું શું? તો કૃપા કરીને આં વિજયદેવસૂરિને ગુજરાતમાં વિચરવાની આજ્ઞા આપો. ગરબનાયકની આજ્ઞાથી આં વિજયદેવસૂરિએ ગુજરાતના સંઘ સાથે ગુજરાત તરફ વિહાર કર્યો.

ગચ્છનાયકે દીવબંદરના સંઘ સાથે પાલિતાણાથી વિહાર કરી ૫૦ કોશ દૂર ઉના નગરમાં પધાર્યા.

શેઠ મેઘજી—લાડકીબાઈ—

દીવબંદરમાં મેઘજીભાઈ નામે મોટો શેઠ હતો, રાજમાન્ય હતો, જૈન સંઘનો આગેવાન હતો. તેને લાડકીબાઈ નામે પત્ની હતી. આ બંને જગદ્ગુરુ વિજયહીરસૂરિનાં ઉપાસક હતાં.

લાડકીબાઈ ધર્મશીલ હતી. પરમ શ્રાવિકા હતી. પવિત્ર જીવન-ચર્યાવાળી હતી. દીવબંદરના ફિરંગી અને ચવનો પણ એનું પવિત્ર જીવન જોઈ નમ્ર બની તેનાં ચરણોમાં માથું ઝુકાવતા હતા. સૌને તેના પ્રતિ પૂજ્ય બુદ્ધિ હતી. બધા તેનું સન્માન કરતા હતા.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૬૪માં ઉનામાં ૧ દીવની લાડકી બાઈનાં જિનાલયોની, ૨ ઉનાની શેઠાણી અમૂલાબાઈનાં જિનાલયોની, ૩ દીવના શેઠ કાલિદાસના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી.^૧

આચાર્યશ્રીએ આ પ્રદેશમાં સં૦ ૧૬૬૪માં ઉનામાં ત્રણ, પ્રલાસપાટણમાં ત્રણ અને દેલવાડામાં ત્રણ જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી.

દીવબેટમાં—

ગચ્છનાયકે સં૦ ૧૬૬૫માં દીવબંદરના કાજી ગુરુ કેપ્ટન દૈલાસ દીવાન અને પાદરીએ દેલવાડા આવી દીવ પધારવા વિનંતી કરવાથી ઉપાં નંદિવિજય ગણીને ત્યાં ત્રણ દિવસ રહેવાની આજ્ઞા આપી, દીવ મોકલ્યા હતા અને તેઓને તેમણે ધર્મોપદેશ આપ્યો હતો.

પછી આચાર્યશ્રીએ દીવબંદરથી છ'રી પાળતા સંઘ સાથે ગિરનારતીર્થની યાત્રા કરી ત્યારે જૂનાગઢમાં બાદશાહ અકબર આજ્ઞમખાનનો પુત્ર ખુરમ સૌરાષ્ટ્રનો સુબો હતો. તે ઉચ્ચ સ્વભાવનો હતો. જૂનાગઢમાં રહેતો હતો. ગચ્છનાયકે સં૦ ૧૬૬૫માં જૂનાગઢમાં

૧. આં વિજયસેનસૂરિએ સૌરાષ્ટ્રમાં કરેલાં ચોમાસાં અને પ્રતિષ્ઠાઓની ચોક્કસ સાલ-વારી મળતી નથી તેથી અમે અહીં આપી નથી.

તેને ઉપદેશ આપી પ્રજા પ્રત્યે રહેમ રાખે એવો બનાવ્યો હતો.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૬૫માં પ્રભાસપાટણમાં ચોમાસું કર્યું અને અહીં બે જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી. તે સૌ દેલવાડા પધાર્યા. ત્યાં પણ દીવબંદરના કિરંગીઓ, અમલદારો વગેરેનો દીવબંદર પધારવા પત્ર આવ્યો. આથી આચાર્યદેવ સપરિવાર મચ્યુઆ (મધુવા-ખાટલો ગોહા) વડે દીવબંદર પધાર્યા અને તેમણે ત્યાં સૌને ધર્મોપદેશ આપી પ્રજાપ્રેમી અને અહિંસાપ્રેમી બનાવ્યા.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૬૩માં દેલવાડામાં ચોમાસું કર્યું. ત્યાંથી વિહાર કરી ભાણુવડ અને જામનગરના જૈનસંઘની વિનંતીથી ભાણુવડ પધાર્યા. જામનગરના જૈન સંઘે ભાણુવડ જઈ આચાર્ય દેવને ચોમાસું કરવા વિનંતી કરી.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૬૭-૬૮માં જામનગરમાં ચોમાસું કર્યું. આચાર્યશ્રીએ જામનગરના જામરાવને ઉપદેશ આપ્યો. જૈન સંઘે ચોમાસામાં ઘણું દાન-પુણ્ય કર્યું.

ગુજરાતના જૈનોએ જામનગર આવી આચાર્યદેવને ગુજરાત પધારવા વિનંતી કરી. આથી ગચ્છનાયકે સૌરાષ્ટ્રથી વિહાર કરી ગુજરાત તરફ વિહાર કર્યો. તેમણે શંખેશ્વરતીર્થની યાત્રા કરી. આં વિજયસેનસૂરિ અને આં વિજયદેવસૂરિ અહીં મળ્યા. સં ૧૬૬૬-માં કે સં ૧૬૭૦માં તેમણે પાટણમાં ચાતુર્માસ કર્યું.

ગચ્છનાયક સં ૧૬૭૧માં અમદાવાદ પધાર્યા. આં વિજયદેવ-સૂરિ સાથે જ હતા. ગામોગામના જૈન સંઘો પણ વાંદવા આવ્યા. અમદાવાદના જૈનોમાં ૧૨ વર્ષથી જ્ઞાતિભેદનો ઝગડો ચાલતો હતો. આચાર્યદેવ સં ૧૬૭૧માં ચોમાસું કર્યું ત્યારે ઉપદેશ આપી તે ઝગડો મટાડી જૈન સંઘમાં સંપ કરાવ્યો.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૬૭૨ના મહામહિનામાં બે અને વૈશાખમાં બે એમ ચાર જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી.

પરિવાર અને પ્રભાવ—

ગચ્છનાયક આં વિજયસેનસૂરિના પરિવારમાં ૧ આં વિજય-

દેવસૂરિ, ૮ ઉપાધ્યાયો, ૧૫૦ પંચાસો અને ૨૦૦૦ સાધુ-સાધ્વીઓ હતાં.

આચાર્યશ્રીના ઉપદેશથી શત્રુજય મહાતીર્થ, તારંગાતીર્થ, બીજાપુર, રાણુકપુર તીર્થ, કુભારિયાતીર્થ, પાટણનો પંચાસરા જિન-પ્રાસાદ, નારંગપુરીય પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદ, રામસેનતીર્થ, શંખે-શ્વરતીર્થ વગેરે સ્થાનોમાં જીર્ણોદ્ધાર થયા.

(- હેમવિ. કૃત વિજયપ્રશસ્તિકાવ્ય, ગુણુ વિ. કૃત વિજયસેનસૂરિ-નિર્વાણુરાસ (ઐતિહાસિક સજ્જાયમાળા-નં ૦ ૩૬)

આં વિજયસેનસૂરિના વરદ હસ્તે ચાંપાનેર, અમદાવાદ, રાધનપુર, ખંભાત, સુરત, પ્રભાસપાટણુ, ઉના, દેલવાડા, કાવી, ગંધાર વગેરે ઘણાં સ્થાનોમાં જિનપ્રતિષ્ઠાઓ થઈ હતી. શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ, કાવીતીર્થ, ગંધારખંદર વગેરે પ્રભાવક તીર્થોની સ્થાપના થઈ હતી. ઘણાં તીર્થોમાં જિનાલયોના જીર્ણોદ્ધાર થયા હતા. ઘણી પદ્ધતિઓ અપાઈ હતી. ઘણી દીક્ષાઓ થઈ હતી, આચાર્યવિજય-સેનસૂરિ તે વખતે શ્રમણસંઘમાં ગૌતમ અવતાર સમા ગણાતા હતા.

તેમણે લાહોરમાં બાદશાહ અકબરને, દીવમાં ફિરંગીઓને, જૂનાગઢમાં સૂબા ખુરમને, સિરોહીનરેશ, જામનગરનરેશ વગેરેને ઉપદેશ આપી પોતાના ભક્તો બનાવ્યા હતા. તેઓ 'સવાઈહીર' એટલે ગુરુ કરતાં ચે સવાયા મનાતા હતા.

‘વીરવંશાવલી’માં એક વિશેષ ઉલ્લેખ છે કે,

“ આં વિજયસેનસૂરિ સં ૦ ૧૬૬૬માં પાટણમાં હતા ત્યારે મહોં નેમસાગરગણીએ મહોં સોમવિજયગણી સાથે જગડો કર્યો હતો. તેમણે ત્યારે ૩૬ બોલવિચાર રચ્યો હતો, આર્થી આં વિજયસેન-સૂરિએ સં ૦ ૧૬૦૧ના વૈં સું ૩ ના રોજ અમદાવાદમાં હાજ પટેલની પોળમાં ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ મહોં નેમસાગર ગણી પાસે પાંચ બોલના પદ્ધતી વિરુદ્ધ વર્તનનો મિચ્છામિ દુક્કડં દેવડાવ્યો હતો. ”

એ પછી આં વિજયસેનસૂરિએ ૧ સર્વજ્ઞશતક, ૨ ધર્મતત્ત્વ-વિચાર, ૩ પ્રવચનપરીક્ષા, ૪ ઇરિયાવહી કુલક વગેરે ગ્રંથોને ગરૂના

ગીતાર્થ મુનિવરોની સમ્મતિથી પ્રામાણિક તરીકે જાહેર કર્યા હતા.

(-વિવિધ ગ્રન્થીય પદાવલી સંગ્રહ પૃ. ૨૨૪)

આ કારણે ઉપાં વિનયવિજયગણિવર લખે છે કે —

“જેણુઈ ઉત્સૂત્ર નિવાસ પૂરઈ, વિમલ ક્રિયો મુનીપંથ;
વિજયસેનસૂરિ શિરોમણિ, ઉદ્યો મહાજન માન્ય.” ૬૨

(- પદાવલી સન્ઝાય)

સ્વર્ગગમન —

ભટ્ટારક વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૭૨ના પોતાના ચોમાસાનો આદેશ ખંલાતમાં આપ્યો.

આં વિજયસેનસૂરિ ૬૭ વર્ષની ઉંમરે સં ૧૬૭૨ના જેઠ વદિ ૧૧ ના રોજ સૂર્યોદયવેળાએ ખંલાતના મહમ્મદપરામાં ચઉસરણાં વગેરે લણી આરાધના કરતાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામી ગયા.

પં ગુણવિજયગણી ‘વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ રાસ’માં લખે છે — “સંઘે જે હજાર મહમ્મુદી ખરચી ભટ્ટારકને પૂજ્યા અને મલખારી સુખડની માંડવી ખનાવી.”

એક બ્રામક ઉદ્દેખ મળે છે કે —

“દેહવર્ થયુ’ તિહાં ગુરૂ કેરૂં, ચલુ’ જલ નીલુ’ નાખઈ રે;
તવ પાસઈ કીરતિવિજય ખુધ, તેહનઈ ગુરૂ ઈમ લાખેરે. ૬૬૭
(-વિજયતિલકસૂરિરાસ, અધિકાર ખીજો પૃ ૫૯)

ઈતિહાસ કહે છે કે, આં વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન પછી તપાગચ્છના શ્રમણસંઘમાં જે પક્ષો પડયા હતા. ખંને પક્ષો એક-ખીજા ઉપર આક્ષેપો કરતા હતા.

કોઈ કોઈ વિદ્વાન એમ માને છે કે ગચ્છનાયક વિજયસેનસૂરિનું અવસાન શકમંદ ખન્યુ’ હોય. આચાર્યશ્રીની જન્મકુંડલીના શિષ્ય-સ્થાનમાં રહેલો ધનનો શનિચહ પણ આ શંકાનું સમર્થન કરે છે.

ખનવા જોગ છે કે, ગચ્છનાયકે આ કૂલ્યાકૂલ્યા પોતાના શ્રમણ-સંઘના જે ભાગ પડશે એવી આગાહી થઈ હોય અને તેમને તેનો આઘાત લાગ્યો હોય.

એકંદરે આં વિજયસેનસૂરિ તે સમયના સદ્ગુણ ગચ્છનાયક હતા. તેમનું સ્વર્ગગમન થતાં આં વિજયદેવસૂરિ ગચ્છનાયક બન્યા.

આધાર ગ્રંથો —

૧ પંચ વિદ્યાઋષિ શિષ્ય પંચ દયાનંદગણીરચિત સં૦ ૧૬૭૨નું
'વિજયસેનસૂરિ ચરિત્ર'

૨ ભ૦ વિજયદેવસૂરિના વીપા ઋષિના શિષ્ય પંચ વિદ્યાચંદ્ર-
ગણીરચિત 'વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણુ રાસ' કડી. ૫૭.

૩ પંચ વિદ્યાધરવિમલકૃત 'વિજયસેનસૂરિ સન્ન્યાય' કડી : ૬

૪ પંચ હેમવિજયગણિવરનું સં૦ ૧૬૮૮માં રચાયેલ 'વિજય-
પ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય'

૫ મહોં ગુણુવિજયગણિવરકૃત સં૦ ૧૬૮૮ના કાં સું પના
રોજ સિરોહી કે ઇડરમાં રચાયેલ 'વિજયપ્રશસ્તિ કાવ્ય'ની
સંસ્કૃત ટીકા — વિજયદ્વીપિકા.

૬ મહોં ગુણુવિજયગણી કૃત 'શ્રી તપાગણુપતિ ગુણુપદ્ધતિ'.

૭ મહોં ગુણુવિજયગણી કૃત 'વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણુ રાસ'.

૮ ઉપાં મૈઘવિજયગણી કૃત 'શ્રી તપાગચ્છ પટ્ટાવલી સૂત્ર
વૃત્યનુસંધાન.'

૯ મહોં ધર્મસાગરગણી કૃત 'તપગચ્છ — પટ્ટાવલી — તપાગચ્છ
ગુર્વાવલી'

૧૦ મહોં ઉદ્દ્યોતવિજયગણીની પરંપરામાં થયેલા દયાકુશલ-
ગણીએ સં૦ ૧૬૪૬માં રચેલો 'લાલોહયરાસ'

૧૧ મહોં કનકવિજયગણી પ્રશિષ્ય પંચ ગુણુવિજયગણી કૃત
'વિજયસેનસૂરિ સન્ન્યાય'

૧૨ મહોં રત્નચંદ્રગણીએ સં૦ ૧૬૭૭ કે ૧૬૮૨માં રચેલ
'કુમતાહિ વિષ્ણવંશુલી.'

સ્તૂપ — આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૭૧ના જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૧ ના
રોજ ખંભાતના મહમ્મુદપરામાં સ્વર્ગવાસ કર્યો હતો. આ સ્થાન
ત્યારે ખંભાત પાસે ચોવીસ પરગણામાં હતું. તેનું ખીજું નામ
અકબરપુરા પણ મળે છે.

દિલ્હીના બાદશાહ મહમ્મદ જહાંગીરે ઇલાહી સન ૧૦, મહિનો
ચૂર, તા. ૨૭ મી એ આગરાના સંઘવી ચંદુ (ચંદ્રપાલે) ખીજ

વાર વિનંતી કરી આથી તેણે સં૦ ચંદ્રપાલને જમીન ઇનામ આપ્યાનું આ પ્રમાણે લખી આપ્યું -

“ ચંદુ સંઘવી છે. તેના દાદાનું નામ વરજી છે. તે આગરાનો વતની છે. સેવડા (પ્રવેતાંબર જૈનો)નો ઉપાસક છે. જેનું કપાળ પહોળું છે. ભ્રમરો પહોળી છે. આંખો ઘેરા જેવી છે. જેનો રંગ કાળા જેવો છે. દાદી મુંડેલી છે. જેના મોં પર શીતળાના ડાઘ છે. જેના બંને કાનોમાં ઘણા છેદ છે. જે મધ્યમ કદનો જાંચો છે. જેની ઉંમર ૬૦ વર્ષની છે.”

તેણે ઇલાહી સન ૧૦મા વર્ષમાં રજીબ મહિનાની ૨૦ મી તારીખે બાદશાહના ચરણમાં રત્નોથી જડેલી વીંટી મૂકી અને ખંભાતની જમીન ઇનામ તરીકે આપવા વિનંતી કરી હતી તે મુજબ આ ફરમાન, આ રીતે આપ્યું છે -

“ સંઘવી ચંદુના સદ્ગુરુ વિજયસેનસૂરિના અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને સન્માનની યાદગીરી માટે મંદિર, મેળો, બાગ-બગીચો બનાવવા માટે અકબરપુરામાં ૧૦ વિઘા જમીન આપી હતી.

અંથો - આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૦માં ‘ સુમિત્રકુમાર-રાસ ’ રચ્યો છે. મહોં મેઘવિજયગણીના કથન મુજબ - આં વિજયસેનસૂરિએ કલિકાલસર્વજ્ઞ આં હેમચંદ્રસૂરિના અંથ ‘ યોગ-શાસ્ત્ર ’નો પ્રથમ પ્રલોક ‘ નમો દુર્વારરાગાદિં ” ના ૭૦૦ અર્થ કર્યા હતા અને ‘ સૂક્તાવલી ’ નામે અંથો રચ્યા છે.

આં વિજયહીરસૂરિ અને આં વિજયસેનસૂરિ સમર્થ વિદ્વાનો હતા. જૈન, જૈનેતર શાસ્ત્રોના પૂરા અભ્યાસી હતા. તેમણે રચેલ ‘ હીરપ્રશ્ન સમુચ્ચય ’ અને ‘ સેનપ્રશ્ન રત્નાકર ’ અંથ ઉક્ત યોગ્યતાની સાક્ષી પૂરે છે. ગાગરમાં સાગર જેવા આ બંને અંથોમાં આપેલા ઉત્તરોથી તેમના જ્ઞાનની પ્રતીતિ થઈ શકે છે.

તેમના પ્રશ્નો સાધારણ રીતે ગુજરાતી ભાષામાં થયા હતા. કેમકે અમને જૂના અંથલંડારમાંથી મળેલા એક પ્રશ્નપત્રમાં આં હીર-વિજયસૂરિએ ફત્તેપુરથી પોતાના શિષ્યને મારવાડમાં પ્રશ્નોત્તરો લખી મોકલ્યા હતા. તેની ગુજરાતી ભાષામાં નકલ હતી. એટલે સંલવ છે કે પ્રશ્ન સંગ્રહ કરનાર વિદ્વાન મુનિવરે તે તે પ્રશ્નોત્તરોને સંસ્કૃત-

ભાષામાં ગોઠવી 'હીર પ્રશ્ન' તથા 'સેનપ્રશ્ન' અંથો તૈયાર કર્યા હોય.

આં વિજયસેનસૂરિએ પોતાના મુનિવરો અને ગૃહસ્થોએ જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા તે સૌના શાસ્ર, તર્ક અને પરંપરાના આધારે ઉત્તરો આપ્યા હતા. આ પ્રશ્નોત્તરોના સંગ્રહનું નામ છે 'સેનપ્રશ્ન'.

જગદ્ગુરુ આં વિજયહીરસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય અને મહોં કલ્યાણવિજયગણીના દીક્ષા શિષ્ય પં ૦ શુભવિજયગણીએ સં ૦ ૧૬૭૩ થી સં ૦ ૧૬૭૫ના ગાળામાં ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી 'સેન પ્રશ્નોત્તર રત્નાકર' અંથ રચ્યો હતો. તેમાં ચાર ઉલ્લાસ છે. પ્રશ્ન કરનારનાં નામો આ છે -

ઉલ્લાસ પહેલો -

પ્રશ્નકર્તા	પ્રશ્ન	પૃષ્ઠ
૧ મહોં વિમલહર્ષગણી	૬	૩ થી ૫
૨ મુનિવિજયગણી	૬	૬ થી ૭
૩ મહોં કલ્યાણવિજયગણી	૬	૮ થી ૧૦
૪ ઉપાં મેઘવિજયગણી	૩	૧૧
૫ ઉપાં સોમવિજયગણી	૫૮	૧૨ થી ૩૬
૬ મહોં ભાનુચંદ્રગણી	૬	૩૭
૭ ઉપાં વિવેકહર્ષગણી	૧૮	૪૪
૮ ઉપાં વિજયરાજગણી	૩	૪૫
૯ ઉપાં ધર્મવિજયગણી	૩૦	૪૬ થી ૫૪ વગેરે ૧૩૬ પ્રશ્નો છે.

ઉલ્લાસ બીજો -

૧ પંડિત આનંદવિજયગણી	૪૨	૭૩
૨ રવિસાગરગણી	૪	૭૬
૩ વૃદ્ધ પંડિત કમલવિજયગણી	૧	૭૬
૪ વૃદ્ધ પંડિત કમલવિજયગણી	૪૮	૬૧
૫ પંડિત હાપર્ષિગણી	૧૨	૬૫
૬ નગર્ષિગણી	૧૧	૬૮

પ્રશ્નકર્તા	પ્રશ્ન	પૃષ્ઠ
૭ વિષ્ણુઋષિગણી	૧૧	૧૦૦
૮ રત્નચંદ્રગણી	૨૫	૧૦૬
૯ જયવિજયગણી	૮	૧૪૪
૧૦ ધનવિજયગણી	૨૪	૧૨૨
૧૧ વૃદ્ધ પંડિત શુભવિજયગણી	૧૦	૧૨૪
૧૨ પંડિત દેવવિજયગણી	૧	૧૨૫
૧૩ પંડિત કાનભ ગણી	૩	૧૨૫
૧૪ પંડિત કનકકુશલગણી	૫	૧૨૭
૧૫ પંડિત દર્શનસાગરગણી	૨	૧૨૮
૧૬ પંડિત વિવેકસાગરગણી	૨	૧૨૮
૧૭ શ્રી વિજયહીરસૂરિશિષ્ય		

પંડિત રામવિજયગણી વગેરેના ૨૧૩ પ્રશ્નોત્તરો છે.

ઉલ્લાસ ત્રીજે -

૧ આ ગ્રંથકર્તા પં	૧૬	,,	પ્રેમવિજયગણી
શુભવિજયગણી	૧૭	,,	મુનીવિમલગણી
૨ પંડિત દેવવિજયગણી	૧૮	,,	દેવવિજયગણી
૩ ,, વિનયકુશલગણી	૧૯	,,	વટપલ્લીય પંડિત
૪ ,, રત્નહર્ષગણી			પદ્મવિજયગણી
૫ ,, પદ્માનંદગણી	૨૦	,,	પંડિત મેઘવિજયગણી
૬ ,, વિદ્યાવિજયગણી	૨૧	,,	શ્રુતસાગરગણી
૭ ,, કાનર્ષિગણી	૨૨	,,	કનકવિજયગણી
૮ ,, જ્યાનંદગણી	૨૩	,,	વિજયસેનસૂરિ શિષ્ય
૯ ,, કુંવરવિજયગણી			પંડિત કનકવિજયગણી
૧૦ ,, ચારિત્રોદયગણી	૨૪	,,	દયાવિજયગણી
૧૧ ,, કીર્તિવિજયગણી	૨૫	,,	ગુણુવિજયગણી
૧૨ ,, ધનહર્ષગણી	૨૬	,,	ચંદ્રવિજયગણી
૧૩ ,, જયવંતર્ષિગણી	૨૭	,,	અમરચંદ્રગણી
૧૪ ,, ભક્તિસાગરગણી	૨૮	,,	સત્યસૌભાગ્યગણી
૧૫ ,, શુભકુશલગણી	૨૯	,,	ભુવવિજયગણી

૩૦ ,, જસસાગરગણી	૩૯ ,, નાકર્ષિંગણી
૩૧ ,, હર્ષચંદ્રગણી	૪૦ શ્રી માણિક્યવિજયગણી
૩૨ ,, ધર્મવિજયગણી	૪૧ શ્રી સૌભાગ્યહર્ષગણી
૩૩ ,, વિદ્યાવિજયગણી	૪૨ શ્રી દ્વામર્ષિંગણી
૩૪ ,, ધીરકુશલગણી	૪૩ પંડિત જ્ઞાનસાગરગણી
૩૫ ,, સોમકુશલગણી	૪૪ શ્રી ભાણુવિજયગણી
૩૬ ,, હેમસાગરગણી	જીવવિજયગણી
૩૭ ,, રંગવર્ધનગણી	૪૫ શ્રી સુરવિમલગણી
૩૮ ,, પ્રેમવિજયગણી	વગેરેના ૪૪૭ પ્રશ્નો છે.

ઉલ્લાસ ચોથો -

૧ જેસલમેર સંઘ	૧૬ નવાનગર સંઘ
૨ મુલતાન સંઘ	૧૭ સીસાંગ સંઘ
૩ દેવગિરિ સંઘ	૧૮ મહેમદાવાદ સંઘ
૪ વષા સંઘ	૧૯ સાચોર સંઘ
૫ ક્ષેત્રપુર સંઘ	૨૦ ભિન્નમાલ સંઘ
૬ રાજપુર સંઘ	૨૧ ખિલીતક સંઘ
૭ આગરા સંઘ	૨૨ જલોર સંઘ
૮ ઉજ્જૈની સંઘ	૨૩ પાલી સંઘ
૯ કાકનગર સંઘ	૨૪ માલપુર સંઘ
૧૦ વટપદલીય સંઘ	૨૫ ઉણીયાર સંઘ
૧૧ પાટણ સંઘ	૨૬ મેદિનીદ્રંગ સંઘ
૧૨ અમદાવાદ સંઘ	૨૭ ડુંગરપુર સંઘ
૧૩ ખંભાત સંઘ	૨૮ ઉદયપુર સંઘ
૧૪ સુરતખંદર સંઘ	વગેરેના ૭૧ પ્રશ્નોત્તરો છે.
૧૫ દીવખંદર સંઘ	

આ ચારે ઉલ્લાસોમાં એકંદર કુલ ૧૦૧૭ પ્રશ્નોત્તરોનો સંગ્રહ છે.

શ્રમણ પરંપરાઓ -

જગદ્ગુરુ આ. વિજયહીરસૂરિ અને આ. વિજયસેનસૂરિના સમયમાં જૈન સંઘમાં વિદ્વાન શ્રમણો થયા હતા. તે પૈકી કેટલાકનો પરિચય અગાઉ આવી ગયો છે. ખીજાઓનો પરિચય આ પ્રકારે છે. —

પરંપરા પાઠેલી —

૬૦ મહોં કમલ વિજય ગણી—મારવાડના નાડલાઈમાં શા. કર્માશાહ ઐસવાલને કોડમદે નામે પત્ની હતી અને જયસિંહ નામે પુત્ર હતો. આં વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૬૧૧માં ખંભાતમાં કર્માશાહને દીક્ષા આપી. મુનિ કમલવિજય નામ રાખ્યું. તેમને પોતાના પદ્ધર આં વિજયહીરસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા.

આં વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૬૧૭ના જેઠ સુદિ ૧૧ના રોજ સુરતમાં કોડમદેને દીક્ષા આપી તેનું નામ સાધ્વી કલ્યાણશ્રી રાખ્યું. અને સં ૧૬૧૧ના જેઠ સુદિ ૧૧ના રોજ સિંહલગામમાં જયસિંહને દીક્ષા આપી મુનિ જયવિમલ નામ આપ્યું ને તેમને આં વિજયહીરસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા.

આં હીરવિજયસૂરિએ સં ૧૬૨૭ લગભગમાં મુનિ જયવિમલને પંચાસ બનાવી પછી ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. તેમ જ સં ૧૬૨૮ના ફાં સું ૭ ના રોજ ઉપાં જયવિમલને અમદાવાદમાં આચાર્યપદવી આપી તેમનું નામ વિજયસેનસૂરિ રાખ્યું. આં હીરવિજયસૂરિએ આં વિજયસેનસૂરિને સં ૧૬૩૦ના પોષ વદિ ૧૪ના રોજ પાટણમાં પોતાની પાટે સ્થાપન કરી ગચ્છનાયક બનાવ્યા.

જૈન શ્રમણસંઘમાં એવી મર્યાદા છે કે કોઈ પણ મુનિવર ગચ્છનાયક વગેરે કોઈ મોટી પદવીધારી બને પણ તે પોતાના પિતા, માતા કે મોટાભાઈ પાસે નમસ્કાર કરાવે નહીં પણ જો અનુકૂળતા હોય તો તેમને ઉપાધ્યાય કે મહત્તરા વગેરે મોટી પદવીઓ આપી શ્રમણસંઘમાં સૌથી મોટા બનાવી સૌને માટે વંદનીય બનાવી દે છે. એટલે બનવાબ્જે છે કે આં વિજયહીરસૂરીશ્વરે અથવા આં પં ૦ કમલવિજયગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હોય !

પછીના ત્રંથલેખકો ઉપાં કમલવિજય ગણીને વૃદ્ધ પંચાસ તરીકે ઐાળખાવે છે અને આં વિજયસેનસૂરિના ઉપાધ્યાય તરીકે પણ બતાવે છે. આથી અમે ઉપાં કમલવિજયગણીને આં વિજયસેન સૂરિની પરંપરામાં ગોઠવ્યા છે.

ઉપાં કમલવિજય ગણીને ૧. પં ૦ સત્યવિજયગણી ૨. પં ૦ કીર્તિવિજય ગણી અને ૩. પં ૦ ધનવિજયગણી વગેરે શિષ્યો હતા.

ઉપાં કમલવિજયગણીએ મનુષ્ય ક્ષેત્ર બહાર રહેલા સિંહના ખોરાક માટે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો અને આં વિજયસેનસૂરિએ તેનો ઉત્તર આપ્યો હતો. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ‘સેનપ્રશ્ન’માં મળે છે.

આં વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન પછી સં ૧૬૭૨-૭૩માં તપાગચ્છમાં એ પક્ષો પડ્યા હતા. ઉપાં કમલવિજય ગણી વિજય-દેવસૂરિ સંઘમાં રહ્યા હતા.

એક કહેવત છે કે, ‘ગૃહસ્થને મૂડી કરતાં વ્યાજ વધુ વહાલું હોય એટલે પુત્રો કરતાં પૌત્રો વધુ વહાલા હોય. બનવાબનેગ છે કે, ઉપાં કમલવિજય ગણીને પોતાની જ્ઞાતિના તથા પોતાના પુત્ર પાસે ૬ વર્ષની નાની ઉંમરમાં શિષ્ય થયેલા અને તેમના જ હાથે આચાર્ય બની તેમની જ ગાદીએ બેઠેલા શાંતસ્વભાવી ભટ્ટાં વિજય-દેવસૂરિ પ્રત્યે વિશેષ વાત્સલ્ય હોય !

નવા ભટ્ટારકો—

આં વિજયદેવસૂરિ ગીતાર્થોત્તુ’ બહુમાન કરતા હતા અને પોતાના ગુરુના પિતા મહોપાધ્યાયને પૂછીને જ તેઓ સંઘત્તુ’ સર્વ કાર્ય કરતા હતા.

આં વિજયદેવસૂરિએ આં વિજયસિંહસૂરિને ગીતાર્થોની સમ્મતિથી સં. ૧૬૮૧ના વૈ ૦ સુ ૬ના રોજ ઈંડરમાં આચાર્ય અને સં ૧૬૮૪માં મેડતામાં પોતાના પછીના ગચ્છનાયક સ્થાપન કર્યા હતા. પરંતુ દૈવવશાત્ સં ૧૭૦૮ના અંસુ ૦ રના રોજ અમદાવાદમાં કાળધર્મ પામી ગયા.

તપાગચ્છના બંને પક્ષોમાં સંઘર્ષ વધતો હતો ત્યારે નવા ગચ્છનાયકને નીમવામાં મોટું જોખમ સમાયેલું હતું. અંતે શાંત-મૂર્તિ ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સંઘમાન્ય સ્થવિર ગીતાર્થોની સમ્મતિ લઈ ગંધારના ખૂણામાં રહેલા ગંધાર બંદરમાં પં ૦ વીર વિજય ગણીને પોતાના વારસદાર બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો અને તેને સંઘ-માન્ય બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો. સ્થવિરની મહોર મારવાનો પણ પ્રબંધ પણ ગોઠવ્યો.

મહોં મેઘવિજય ગણીવર લખે છે કે, ‘આં વિજયદેવસૂરિ

ગંધાર પધાર્યા. ગંધારના સંઘે આ પ્રસંગે પદવી ઉત્સવની આમંત્રણ-પત્રિકા મોકલી બહારના જૈનોને પણ ગંધાર બોલાવ્યા હતા. એટલે અમદાવાદ, ખંભાત, પાટણ, સુરત, કાવી વગેરે સ્થળોના જૈનસંઘો ત્યાં આવ્યા હતા.

આં વિજ્યદેવસૂરિએ સં ૧૭૧૦ના વૈ ૦ સુ ૧૦ ને શુક્રવારે પુષ્પ નક્ષત્રમાં ગંધાર ખંદરમાં લ ૦ મહાવીરસ્વામીના જિનાલયની પાસે ખાંધેલા મોટા મંડપમાં વિવિધ શહેરોના શ્રીસંઘોની સાક્ષીમાં પં ૦ વીરવિજ્યગણીને આચાર્યપદવી આપવામાં આવી. પદવી પ્રદાનની વિધિ થયા પછી વૃદ્ધ સ્થવિર પં ૦ કમલવિજ્યગણિવરે મંડપમાં ચતુર્વિધ સંઘની વચ્ચે બહારે ક્યું કે, લટ્ટાં વિજ્યદેવસૂરિએ પં ૦ વીરવિજ્ય ગણિવરને આચાર્ય બનાવ્યા છે અને તેમનું નામ વિજ્યપ્રભસૂરિ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ સાંભળી શ્રીસંઘે વીર ભગવાન, જૈન શાસનની અને પૂજ્ય ગરુડાચાર્ય તેમ જ નવા આચાર્યની જ્ય બોલાવી એકત્ર થયેલા બધાય શ્રીસંઘોએ સાદર સ્વીકૃતિ આપી.

મહો ૦ કમલવિજ્યની દીક્ષા સં ૧૬૧૧માં ખંભાતમાં લટ્ટાં વિજ્યદાનસૂરિના હાથે થઈ હતી અને તેઓ સં ૧૭૧૦ પછી કાળધર્મ પામ્યા હશે એટલે સંભવ છે કે તેમની ઉંમર સવાસો વર્ષની અને દીક્ષાપર્યાય સો વર્ષનો હશે !

(૬૦) પં ૦ કમલવિજ્યગણિવરના શિષ્ય પં ૦ કીર્તિવિજ્યે સં ૧૬૮૭ના કા ૦ સુ ૧૦ના રોજ દેલવાડામાં લટ્ટાં વિજ્યદેવસૂરિના રાજ્યમાં સાધવી હેમઋદ્ધિ શિષ્યા કલ્યાણઋદ્ધિ માટે પકળીસૂત્રની પ્રત લખી.

(શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા ૦ ૨, પ્ર ૦ નં ૦ ૬૯૫)

૧. આ સમયે કમલવિજ્યગણી નામના ઘણા મુનિઓ થયા છે તે આ પ્રમાણે—

- (૧) મહો ૦ લક્ષ્મીભદ્રીય શાખાની વાયક પરંપરામાં થયેલા પં ૦ અમરવિજ્યગણીના શિષ્ય (૫૭) પં ૦ કમલવિજ્યગણી
- (૨) જગદ્ગુરુ આં ૦ વિજ્યપ્રભસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય તથા મહો ૦ સોમવિજ્યગણીના શિષ્ય મુનિ કમલવિજ્યગણી.
- (૩) લટ્ટાં વિજ્યાનંદસૂરિના મહો ૦ કમલવિજ્યગણી—તેમણે લટ્ટાં વિજ્યદાનસૂરિ, લ ૦ વિજ્યહીરસૂરિ, લ ૦ વિજ્યસેનસૂરિ, લ ૦ વિજ્યદેવસૂરિ અને લ ૦ વિજ્યપ્રમસૂરિનું શાસન બેધું હતું.

(૬૦) મહોં કમલવિજયગણિવર.

(૬૧) પંં સત્યવિજયગણી તે સંં ૧૭૧૬ના પોં ૧૦૧૪ના રોજ સ્વર્ગે ગયા.

(૬૨) પંં સૌભાગ્યવિજયગણી — તે મેડતાના શા. નરપાલની પત્ની શ્રી. ઇન્દ્રાણીના પુત્ર હતા. તેનું નામ હતું શામળદાસ. તેણે સંં ૧૭૧૬માં પંં સત્યવિજયગણી પાસે દીક્ષા સ્વીકારી અને તેમનું નામ સૌભાગ્યવિજય રાખવામાં આવ્યું. તેઓ પંંન્યાસ થયા હતા.

પંં સૌભાગ્યવિજયગણીએ ‘ જ્ઞિનસ્તવન ચોવિશી’બનાવી છે. તીર્થમાળા—પંં સૌભાગ્યવિજયગણીએ સંં ૧૭૪૭ થી સંં ૧૭૭૨ સુધી વિચરી વિવિધ જૈન તીર્થોની યાત્રા કરી હતી. તેમણે સંં ૧૭૭૩ના કાં (માં) ૧૦૭ ને શનિવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં વીશમા રવિયોગમાં પહેલા પ્રહરમાં અવરંગાબાદ નગરમાં સૌ જીવો સાથે ખમતખામણું કરતાં કરતાં સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

(— જૈન સ-યપ્રકાશ, ક. ૧૧, પૃ. ૪૧૭)

તપાગચ્છની રત્નશાખાના (૫૬) ભં વિજયરત્નસૂરિ શિષ્ય (૬૦) પંં સોમવિમલગણી શિષ્ય (૬૧) પંં યુગવિમલગણી શિષ્ય (૬૨) પંં રામવિમલગણી વગેરે પંં સૌભાગ્યવિમલ ગણીની સાથે તીર્થયાત્રામાં હતા. પંં રામવિમલગણીએ ‘ તીર્થયાત્રાવર્ણન રાસ ’ લખાવ્યો હતો. તેમણે તેમાં રસ્તાનાં તીર્થો, ગામો વગેરેનું વિશદ વર્ણન આપ્યું હતું.

પરંપરા ખીણ —

(૫૬) ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિ

(૬૦) પંં મેરુવિજયગણી મારવાડના રોહા ગામના શેઠ શ્રીવંત ચૌહાણ પોરવાડના કુટુંબના દશ લાઈ-બહેનોએ લોકાગચ્છની યતિ દીક્ષા છોડી તપાગચ્છના આં વિજયહીરસૂરિ પાસે સંં ૧૬૨૮ થી સંં ૧૬૫૧ સુધીમાં સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી હતી. આચાર્યશ્રીએ તે સૌને પોતાના હાથે દીક્ષા આપી પોતાના પરિવારના જુદા જુદા ગીતાર્થોના શિષ્ય બનાવ્યા.

શેઠ શ્રીવંતનો ત્રીજો પુત્ર મેઘો નામે હતો. તેનું લોંકાગચ્છમાં મેઘજી ઋષિ નામ હતું. જગદ્ગુરુએ તેનું નામ મેરુવિજય રાખી આચાર્ય વિજયસેનસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા.

આ મેરુવિજય મુનિ બુદ્ધિમાન હતા, તેથી આચાર્ય તેમને પંન્યાસ પદવી પ્રદાન કરી હતી. તેમણે યમકમય જે ચતુર્વિંશતિ સ્તોત્રો રચ્યાં હતાં.

નોંધ - મહોં કલ્યાણવિજયગણીની પરંપરાના પંં નયવિજય ગણીએ સંં ૧૬૬૨માં અમદાવાદમાં પોતાના શિષ્ય બાલમુનિ જશવિજય (યશોવિજય)ને લખુવા માટે જે સ્તોત્રોની પ્રતિઓ લખી હતી.

૬૧. પંં લાવણ્યવિજયગણી.

૬૨ મુનિ માણેકવિજયજી - તેઓ ચાંપાનેરથી આવી અમદાવાદની હાજીપટેલની પોળમાં વસ્યા હતા. વાલેલા ગોત્રના દોશી લહુઆ (લવજી) શ્રીમાલી જૈનની પત્ની શા. ચાંપાદેના પુત્ર દોં પનજી (પનિયા)ના બીજા પુત્ર હતા. તેનાં મનરાજ, મનિયા શેઠ વગેરે બીજાં નામે પણ હતાં. તેમનું કુટુંબ મનિયાના નામથી વિખ્યાત હતું. તેની પત્નીનું નામ સત્પર હતું.

તેનો સંં ૧૬૪૦ના અં સું ૧૧ના રોજ જન્મ થયો હતો. તેણે સાધર્મિક જૈનોની વિવિધ પ્રકારે લક્ષિત કરી હતી. વીશા-શ્રીમાલી જ્ઞાતિમાં સૌને મહમ્મુદી ગોઠવીને ખાંડ ભરેલી થાળી વહેંચી હતી. તેણે પાંચપવીંનાં પારણાં કરાવ્યાં હતાં. અમદાવાદમાં સર્વ જિનાલયોમાં પૂજા લખાવી હતી અને પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો હતો.

તેણે સંં ૧૭૦૨ના હુકાળમાં જનતાને વિવિધ જાતની મદદ આપી જગડુશાહની ઉપમા મેળવી હતી. તેણે લગ વિમલનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી. રત્નોની ૨૧ જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી હતી. આજે તેમના વંશજો પાસે રક્ષિતકની જિનપ્રતિમા વિદ્યમાન છે.

તેણે રાણકપુર, હમીરગઢ, અચલગઢ, કુંભારિયાજી, મોઢેરા વગેરે સાત જન તીર્થોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા. તેમાં કોઈ કોઈ પ્રતિમાલેખો આ પ્રકારે જોવા મળે છે. —

૧. શેઠ મનિયાએ સં૦ ૧૭૧૦ના જ્૦ સુ૦૬ને ગુરુવારે લ૦ વિમલનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૨. શેઠ મનિયાના કુટુંબીઓએ સં૦ ૧૭૧૦ ના જ્૦ સુ૦ ૬ ને ગુરુવારે ગુરુપુષ્યયોગમાં લ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની ભટ્ટા૦ જ્યાનંદસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ મનિયાએ શત્રુજયતીર્થનો છ'રી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. લ૦ વિમલનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. યતિઓને પ્રતિલાભ્યા. ૮૪ જૈન ગરુઓમાં રૂપિયાની લહાણી કરી. મોટી જિનપૂજાઓ ભણાવી. સાત ક્ષેત્રોને પુષ્ટ કર્યાં. — આ રીતે ધર્મકાર્યમાં સાત લાખ રૂપિયા વાપર્યાં.

શેઠ મનિયા ૭૦ વર્ષની ઉંમરે બીમાર થયા. આથી વૈરાગ્યલાવે પં૦ મેરુવિજયગણીના હાથે દીક્ષા લીધી. પં૦ મેરુવિજયગણીએ તેનું નામ મુનિ માણેકવિજય રાખ્યું અને તેમને પં૦ લાવણ્યવિજયના શિષ્ય બનાવ્યા. મુનિ માણેકવિજય શુદ્ધ ચારિત્ર પાળી સં૦ ૧૭૧૧માં અમદાવાદમાં અનશન સ્વીકારી આરાધના કરતાં શુદ્ધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

(૬૩) મુનિ વિનયવિજય.

(— દોશી મનિયા વંશ નં. ૧)

પરંપરા ત્રીજી —

(૫૯) ભટ્ટા૦ વિજયસેનસૂરિ.

(૬૦) મહો૦ નયવિજયગણી.

લોકાગચ્છના અમદાવાદની ગાદીના શ્રીપૂજ ઋષિ મેઘજી વગેરે ૧૮ યતિઓએ સં૦ ૧૬૨૮માં અમદાવાદમાં તપાગચ્છના ભટ્ટારક વિજયહીરસૂરિ પાસે સંવેગી દીક્ષા લીધી. આ૦ વિજયસેનસૂરિએ તેમને દીક્ષા આપી પોતાના કે પોતાના ગુરુસાઠ યોના શિષ્યો બનાવ્યા. તે બધામાં નાની ઉંમરનો એક બાલ ઋષિ — નાના મુનિ હતા ત્યારે વિજયસેનસૂરિ ૨૪ વર્ષની ઉંમરના હતા. તેમણે ગુરુ-આજ્ઞાથી ઋષિનું મુનિ નયવિજય નામ આપી પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા હતા.

આં વિજ્યસેનસૂરિએ સંં ૧૬૫૭ના માહ મહિનામાં શંખેશ્વર-તીર્થમાં પંં નયવિજ્યગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા.

(૬૧) પંં જ્ઞાનવિજ્યગણી.

(૬૨) પંં વીરવિજ્યગણી.

(૬૩) પંં વિદ્યાવિજ્યગણી—તેઓ મહોં નયવિજ્યગણીના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. તેમણે પાંચ કલ્યાણકતું સ્તવન રચ્યું છે.

(૬૪) પંં લઙ્ઘિવિજ્યગણી.

(૬૫) પંં ખીમાવિજ્યગણી

પરંપરા ચોથી —

(૬૦) મહોં નયવિજ્યગણી.

(૬૧) પંં કુંચરવિજ્યગણી—તેમણે સંં ૧૬૫૨માં ‘હીરવિજ્ય-સૂરિ શલોકો’ રચ્યો.

પરંપરા પાંચમી —

(૫૬) આં વિજ્યસેનસૂરિ

(૬૦) પંં હંસવિજ્યગણી—તેમનાં ખીભં નામો પંં હર્ષવિજ્ય અને પંં વિજ્યહંસ પણ મળે છે. ૧

વીરમગામના મહોં સોમવિજ્યગણી વગેરે ત્રણ ભાઈ-બહેને તથા ૧૮ ભાઈ-બહેનોની સંં ૧૬૦૦ થી ૧૬૦૭ સુધીમાં આં વિજ્યહીરસૂરિ પાસે દીક્ષા થઈ. તે ૧૮માંથી એક મુનિ વિજ્યહર્ષ નામે હતા. તેઓ સંં ૧૬૫૦ના પ્રં ચૈં સું ૧૫ની શત્રુજ્ય-યાત્રામાં જગદ્ગુરુની સાથે હતા. અને તે તપાગચ્છની હર્ષ, સુંદર કે કુશલ શાખાના હતા. તેમના ગુરુનું નામ જાણવા મળતું નથી પણ તેઓ આં વિજ્યહીરસૂરિના હસ્તદીક્ષિત હતા તેથી તેમને જ પોતાના ગુરુ તરીકે બતાવે છે. સંભવ છે કે, તેમણે તપાગચ્છના બે પક્ષો પડયા ત્યારે પોતાને તે બંનેથી નિરાળા અને મધ્યસ્થ

૧. આં વિજ્યસેનસૂરિ સંં ૧૬૬૭ના ચાતુર્માસ માટે લખે છે કે—

૧. પંં વિજ્યહંસસૂરિ પંં જ્યવિજ્યગણીતું ચોમાસું સાંગાનેર,

(—ક્ષેત્રાદેશપટ્ટક. પ્રકંપપ ૫૦ ૧૨૫)

પંં જ્યવિજ્ય આં હીરવિજ્યસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

ખતાવવા માટે આ નીતિ સ્વીકારી હોય.

(૬૧) પંચ વિજયસુંદરગણી—તેમનું ખીજું નામ વિજયકુશળગણી પણ મળે છે. તે આં વિજયસેનસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

પંચ કનકકુશળગણીએ સંચ ૧૬૫૫માં મેડતામાં પંચ વિજય-કુશળગણીની વિનંતીથી ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ (ગ્રંચ ૧૫૨) રચી. પંચ વિનયસુંદરે તેની પહેલી પ્રતિ લખી.

(૬૨) પંચ વિનયસુંદરગણી— તેમનું ખીજું નામ વિનયકુશળ-ગણી પણ મળે છે. તે પંચ વિજયહંસના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા અને ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞામાં હતા.

પંચ વિનયકુશલે સંચ ૧૬૫૨માં સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિવાળું ‘મંડલ-પ્રકરણ’ રચ્યું છે. તેનું મહોં લાલવિજયગણીએ સંશોધન કર્યું હતું, તેમણે સંચ ૧૬૫૩માં વિજયપુરમાં ‘તપાગચ્છ ગુર્વાવલી’ કહી : ૨૭ રચી છે. વળી સંચ ૧૬૫૩ના વૈંચ ૪ ને બુધવારે મેડતામાં ગાદરિયા પદ્મશરીએ ભરાવેલી ભંચ શાંતિનાથની પ્રતિમાની ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી પ્રતિષ્ઠા કરી.

(પ્રાંચ ૧૦ લેંચ ભા. ૨ લેંચ ૪૪૧)

તેમણે તે ‘ગુર્વાવલી’માં આં વિજયસેનસૂરિ સુધીના પદ્ધરો-નું વર્ણન કર્યું છે અને જણાવ્યું છે કે, અત્યારે તપાગચ્છમાં ૧ ઉપાંચ ધર્મસાગરગણી ૨ ઉપાંચ વિમલહર્ષગણી અને ૩ ઉપાંચ કલ્યાણ-વિજયગણી એ ત્રણ ઉપાધ્યાયો છે. (કહી : ૨૬)

પંચ વિનયસુંદરગણીએ સંચ ૧૭૨૧ના માંચ ૧૫ના રોજ સુરતમાં સુશ્રાવિકા વરીખાઈને લણવા માટે કવિ.....સેવકે ખનાવેલ ભંચ ઋષભદેવના ૧૩ ભવોનું સ્તવન (ગાંચ ૨૪૫)ની ૧૪ પાનાની પ્રતિ લખી છે અને સંચ ૧૬૭૨માં આગરામાં ‘વિચાર-સપ્તતિકા’ની પ્રતિ લખી છે.

(— શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા-૨, પ્રશસ્તિ નં. ૭૧૫)

તેમના શિષ્ય (૬૩) પંચ શાંતિકલશગણીએ સ્તવન—સજ્ઞાય વગેરે રચ્યાં છે. તે ઉપરથી તારવી શકાય છે કે, પંચ વિનયસુંદર-ગણી વિજયદેવસૂરિસંધના ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં હતા.

(૬૩) પંચ કીર્તિકુશલગણી—તે સંચ ૧૭૯૧માં વિદ્યમાન હતા.

તેમના ગુરુભાઈ પં० શાંતિકુશલે સ્તવન-સજ્જાય રચ્યાં છે.

(-- શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા- ૨, પ્રં નં ૭૧૨)

(૬૪) મહોં પદ્મસુંદરગણી- તેમણે સં ૧૭૯૯ના આં સું ૧૫ ને રવિવારે સુરતમાં ' નવવાડની સજ્જાય ' રચી છે.

પં ૦ માનકુશલગણી અને પં ૦ શાંતિકુશલગણી સં ૧૭૯૫માં દેવપત્તનમાં હતા.

પરંપરા છટ્ટી—

૫૯ આં વિજયસેનસૂરિ

૬૦ પં ૦ હંસવિજયગણી

૬૧ પં ૦ વિજયસુંદરગણી-પં ૦ વિજયકુશલગણી-તે મહાપંડિત હતા.

૬૨ પં ૦ ઉદયરુચિગણી - મેડતાથી નૈઋત્યપૂણ્યામાં ૧૪ માઈલ દૂર રહેલ કિષ્કિંધાનગર-કેકંદના શાં નાપાણ ઉછતવાલ ઓશવાલે કેકંદમાં સં ૧૬૬૫માં સલાટ તોડર પાસે પોતાના ન્યાયસંપન્ન દ્રવ્યથી ભં આદિનાથનો નવો મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. તેમાં મોટો મંડપ અને બે બાજુએ બે ચોકી બનાવી. તપાગચ્છના ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ, જે ઓશવાલ ગોત્રના શયગારસમા ઓશવાલ જૈન હતા તેમની આજ્ઞાથી ઉપાં લખિસાગરગણી તથા પં ૦ વિજય-કુશલગણી વગેરે કેકંદમાં પધાર્યાં.

ઉપાં લખિસાગરગણીએ તે ઋષભદેવના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી. મહાપંડિત વિજયકુશલગણીના શિષ્ય પં ૦ ઉદયરુચિ-ગણીએ તેની ૪૬ શ્લોકાત્મક પ્રશસ્તિ રચી. પં ૦ સહજસાગરગણીના શિષ્ય પં ૦ જયસાગરે તેને શિલા ઉપર લખી અને સલાટ તોડરે તેને ઉત્કીર્ણ કરી.

(--પ્રાં જૈં લેં ભા-૨, લે. નં. ૩૫૮)

તેમની પરંપરામાં ૧૯મી શતાબ્દીમાં પં ૦ રૂપરુચિગણી થયા.

૧. પં ૦ શાંતિકુશલે સં ૧૬૬૭માં ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં ' ગોડી પાઈ' નામ સ્તવન^૧ કડી : ૩૨ બનાવ્યું છે.

(-ગોડીજી સ્મારક ગ્રંથ, પૃ ૨૯)

૫૦ દ્યારુચિગણી— તેમણે તપાગચ્છના સદ્ગુણ વિજયધર્મસૂરિની આજ્ઞાથી ૫૦ દેવવિજયગણીએ બતાવેલ વર્ણનના આધારે સં ૧૮૩૫ના મહા સુદિ પના રોજ શિવપુરીમાં (છીપરી કે સિરૌહીમાં) 'સંમેત શિખરરાસ' ઢાળ : ૨૧ (અં ૬૦૧) રચ્યો છે.

તપાગચ્છની રુચિપરંપરાના ૫૦ માણેકરુચિ ઈંદોરમાં વિદ્યમાન છે. ૫૦ દોલતરુચિ મગરવાડામાં માણિલદ્રવાળી ગાદીએ હતા.

૬૦ સદ્ગુણ વિજયદેવસૂરિ

૬૧ ૫૦ ગુણુલ્લસગણી— તેમણે 'વીર નિર્વાણ મહિમા—દ્વિવાળી સ્તવન' ઢાળ : ૧૦ રચ્યું છે. 'દ્વિવાળી સન્ન્યાય' કડી : ૧૧ રચી છે.

પરંપરા સાતમી—

૫૬ આં વિજયસેનસૂરિ

૬૦ ૫૦ સોમકુશલગણી— તે તપાગચ્છની વિમલકુશલ કે સુંદર-શાખાના હતા પણ તેમના ગુરુનું નામ મળતું નથી. તેઓ આં વિજયસેનસૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. તેમની આજ્ઞામાં જ હતા. તે તેમને પોતાના ગુરુ તરીકે બતાવે છે. સંભવ છે કે, તેમણે તે વખતે તપાગચ્છના એ પક્ષે પડ્યા ત્યારે પોતાને તે બંનેથી નિરાશા થતાં મધ્યસ્થ બતાવવા માટે આ નીતિ સ્વીકારી હોય. ૧

તેમને ૧. ૫૦ કનકકુશલગણી અને ૨. ૫૦ પુણ્યકુશલગણી એમ બે વિદ્વાન શિષ્યો હતા.

૬૧ ૫૦ કનકકુશલગણી— તે ૫૦ કમલવિજયગણીના વિદ્યા શિષ્ય હતા. તેમ જ મહોં શાંતિચંદ્રગણીના પણ વિદ્યાશિષ્ય હતા.

(—રોહિણી કથા)

તેમણે ઘણા અંથો રચ્યા છે.—

૧ જ્ઞાનસ્તુતિ (અં ૨૮) સં ૧૬૪૧

૨ ઋષલનમ્મસ્તોત્ર (અં ૪૫૭) સં ૧૬૫૨

૧. વૈરાટનગરના સંઘપતિ ઇન્દ્રરાજ શંક્યાન શ્રીમાલીએ સં ૧૬૪૪ના કાં સુ ૧ ને રવિવારે લં વિમલનાથનો ઇન્દ્રવિહાર જ્ઞાનપ્રાસાદ બનાવી તેની મહોં કલ્યાણવિજયના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેની પ્રશસ્તિ ૫૦ લાલવિજયગણીએ રચી. ૫૦ સોમકુશલે શિલા ઉપર લખી.

- ३ कल्याणुमंहरस्तोत्र-वृत्ति (अं० ६००) सं० १६५२
 ४ लकृताभरस्तोत्र-वृत्ति सं० १६५२ साहडी
 ५ गोडीलु पार्थनाथ स्तवन
 ६ अतुर्विंशतिजिन स्तोत्र-वृत्ति (अं० ५०१) सं० १६५२
 ७ पंचमी पर्वस्तुति-वृत्ति सं० १६५२
 ८ विशाललोचन चैत्यवंदन वृत्तिसंग्रह सं० १६५२ साहडी.
 ९ देवाः प्रमोडयं० स्तोत्रवृत्ति.
 १० शोसनस्तुति-वृत्ति.
 ११ सकलाहंत् चैत्यवंदन-वृत्ति सं० १६५४
 १२ ज्ञानपंचमी कथा ^१ (अं० १५२) सं० १६५५ भेडता.
 १३ ज्ञानप्रकाश प्र० ८.प्रबो० ७६०. सं० १६५६
 १४ रत्नाकर पंचविंशति-वृत्ति सं० १६५६
 १५ साधारणु जिनस्तवनवृत्ति सं० १६५६
 १६ सुरप्रियमुनिकथा- सं० १६५६
 १७ रोडिणीकथा-प्रबो० २०२, सं० १६५७
 १८ स्नातस्था० स्तुति-वृत्ति—सं० १६५८
 १९ ज्ञानपंचमी-आलावगोध—सं० १६६०
 २० वरहत्त-गुणु मंजरी भावनी प्रबो० पर
 २१ छुरिश्चंद्रराजनो रास— सं० १६६७
 २२ द्विवाणी कल्प —

(- अपिआङ्किका छडिका २/ ५६; प्रा० जै०
 ले० ला० २, जे० नं० १३तुं विवरणु;
 जैनयुग-नवुं वर्ष पीणुं, अंक : ३; जैन-
 सत्यप्रकाश, कर्मांक : १५६)

परंपरा आठमी—

- (५८) ल० विजयडीरसूरि
 (५९) ल० विजयसेनसूरि
 (६०) पं० सोमभुशलगणी

१. पं० कनककुशलगणीजे ५० विजयसुंदरगणीनी विनंतीथी ' ज्ञान पंचमीकथा ' रथी,
 जेतुं पं० पद्मविजयगणी अने पं० जयविजयगणीजे संशोधन कथुं तथा पं०
 विजयसुंदरगणीजे पहेली प्रति लपी.

(૬૧) ૫૦ પુણ્યકુશલગણી—તેમણે સં૦ ૧૬૫૯ના માઘવદિ ૧૩ ના રોજ ‘ભરત-ખાહુખલી મહાકાવ્ય’ સર્ગ : ૧૮ (અં. ૧૫૩૪) રચ્યું છે.

અંતકારો—

આ સમયે ઘણા મુનિઓ-અંતકારો થયા હતા.

૧ ૫૦ કુશલરાજકીર્તિગણીએ સં૦ ૧૬૩૩માં વીરપુરમાં આ૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં ‘વિજયચંદ્રકેવલિચરિત્ર’ (શ્લોક ૪૯૦૦) રચ્યું છે.

૨ તપાગચ્છની કમલકલશશાખાના ૫૬ ભટ્ટા૦ નર્મદાચાર્યે સં૦ ૧૬૬૫માં ‘કોકશાસ્ત્ર’ ચોપાઈખંધ કાવ્ય રચ્યું છે.

૩ તપાગચ્છની સોમશાખાના ૫૦ લક્ષ્મીકુશલગણીએ સં૦ ૧૬૮૪માં ‘વૈદ્યકસારોદ્ધાર’ રચ્યો છે.

૪ તપાગચ્છની સોમશાખાના ૫૦ દેવશીલગણીએ સં૦ ૧૬૧૯ના ખીજા શ્રાવણમાં વડગામમાં ‘વેતાલપચીસી’ રચી.

૫ ૫૦ હેમાનંદે સં૦ ૧૬૪૬માં ‘વેતાલપચીસી’ રચી.

૬ ૫૦ વરતાગણી બ્રાતા ૫૦ યાદવગણી શિષ્ય મુનિ વિજય (મુનિ જિનવિજય) સં૦ ૧૬૫૨ના આ૦ ૧૦ રને ગુરુવારે આ૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં વિદ્યમાન હતા.

(—શ્રી પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨ પ્ર૦ નં ૫૮૬)

૭ (૧) ૫૦ ચતુરવિજયજી, ૨ ૫૦ વિવેક વિજયજીગણી, ૩ ૫૦ પ્રમોદવિજયગણિ, ૪ ૫૦ નેમવિજયગણી સં૦ ૧૬૫૬માં સમીમાં હતા.

૮ વડગચ્છના ભટ્ટા૦ ભાવદેવસૂરિના શિષ્ય મુનિદેવે અંત રચ્યો છે.

૯ ઉપા૦ રવિવર્ધન ગણીએ સં૦ ૧૭૩૯માં પાટણમાં ‘તપાગચ્છ પટ્ટાવલી’ રચી છે. આ૦ જિનપ્રભસૂરિનો સંસ્કૃત કલ્પ લખ્યો છે.

૧૦ ૫૦ પદ્મસાગરગણી સં૦ ૧૬૫૭માં પીપાડથી મુનિ પ્રેમ-સાગરની વિનંતીથી ભટ્ટા૦ વિજયસેનસૂરિના રાજ્યમાં ‘ઉત્તર-

જાગણુસુત 'ની બૃહદ્વૃત્તિની પ્રાકૃત કથાઓને સંસ્કૃતમાં ઉતારી.

૧૧ ભટ્ટાં લક્ષ્મીસાગરસૂરિ શિષ્ય મહોં જ્ઞાનકીર્તિગણીએ આં મુનિસુંદરસૂરિને પૂછી પૂછીને 'ઉતરાધ્યયનસૂત્ર' ની બૃહદ્વૃત્તિની પ્રાકૃત કથાઓને ધારી રાખી સંં ૧૫૨૦માં માંડવગઢમાં તેને સંસ્કૃતમાં લખી.

(— ભાંડારકર જૈન પ્રશં સંં ભા. ૩, પ્રં નંં ૬૯૩)

૧૨ પંં નગર્ષિગણીએ સંં ૧૬૫૭ના વૈં સું ૭ને શુકવારે હર્ષણુ યોગમાં ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના રાજ્યના આં વિજયદેવસૂરિના યૌવરાજ્યમાં સંસ્કૃતમાં 'સ્થાનાંગસૂત્ર'ની દ્વીપિકા (અંં ૧૮૦) રચી. તેનું પંં વિમલહર્ષગણીએ સંશોધન કર્યું હતું.

૧૨ પંં ગુણહર્ષગણીએ ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના રાજ્યમાં 'દિવાળી સ્તવન' ઢાળ : ૧૦ રચ્યું.

તીર્થસ્થાપના—

આં વિજયસેનસૂરિએ ઘણાં તીર્થોનાં જિનાલયોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા હતા. ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ઘણાં તીર્થોની સ્થાપના કરી હતી. તેમના સમયમાં વરકાણા તીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર થયો હતો.

નોંધ—તેમણે પ્રતિષ્ઠા કરેલી પંચતીર્થો ધાતુ મૂર્તિઓમાં કલાભરી વિશેષતા જોવા મળે છે.

તેમણે સ્થાપેલાં તીર્થો આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

૧. ખંલાતમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ—ખંલાતમાં શ્રી આલહણુસી શ્રીમાલીના વંશમાં અનુક્રમે ૧ આલહણુસી, ૨ દેલહણુસી, ૩ ધનરાજ ૪ ઉલહણુસી, ૫ ચમરસી, ૬ અર્જુન, ૭ ભીમરાજ ૮ જર્કસન, ૯ વજ્રિયા અને ૧૦ મેઘજી પારેખ થયા હતા.

(—પ્રકં ૪૫, પૃં ૭૩)

વજ્રિયા પારેખને વિમલદેવી નામે પત્ની અને મેઘજી નામે પુત્ર હતો. પુત્રવધૂનું નામ મયગલદેવી હતું. આ પારેખ કુટુંબ ૫૮ જં

શુ. આ. વિજયહીરસૂરિ પદ આ. વિજયસેનસૂરિ, ૬૦ આ. વિજય-
તિલકસૂરિ અને ૬૧ આ. વિજયાનંદસૂરિનું ઉપાસક હતું. સમગ્ર
કુટુંબ ધર્મપ્રેમી હતું.

વજિયા અને રાજિયા ખંને ભાઈઓ અસલમાં ગંધારના વતની
હતા. તેઓ ખંભાત જઈને વસ્યા. ત્યાં વેપાર દ્વારા ધનપતિ બન્યા.
તેઓએ દાનપુણ્યમાં પોતાની લક્ષ્મીનો ઘણો ઉપયોગ કર્યો. પછીથી
તેમણે ગોવામાં દુકાન ખોલી તે દ્વારા પણ તેમનો ઘણો મોટો
વેપાર ચાલ્યો. તેઓ ગંધાર, ખંભાત અને ગોવામાં અવારનવાર
રહેતા હતા.

દિલ્હીનો બાદશાહ અકબર, ખંભાતનો નવાબ તથા ગોવાનો
ફિરંગી મલેક પરત કાલમશાહ ખંને ભાઈઓનું બહુમાન કરતા
હતા. તેઓએ તેમના તીર્થયાત્રાના સ્થળોના યાત્રાકર માફ કર્યા હતા.
તે ભાઈઓએ આબુ, રાણુકપુર, ગોડીજી વગેરે તીર્થોના છ'રી પાળતા
યાત્રાસંઘ કાઢ્યા હતા અને એ રીતે સંઘપતિ બન્યા હતા.

ખંભાતની સરકારે તેમની વિનંતીથી ફીવઝેટ પાસેના ઘોઘલા
ગામની જીવહિંસા બંધ કરાવી હતી.

તેઓ ખંભાતમાં હતા ત્યારે આ. વિજયસેનસૂરિને પધરાવી સં. ૧૬૪૫ના જુલૈ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતમાં મોટો પ્રતિષ્ઠા-
ઉત્સવ ઊજવ્યો હતો અને તેમના હાથે મોટી ધામધૂમથી જિનપ્રતિષ્ઠા-
ઓ કરાવી હતી.

૧. ખંભાતમાં સાગવટપાડામાં ભ. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું
જિનાલય.
૨. ખંભાતમાં શ્રી. મહાવીરસ્વામીનું જિનાલય
૩. ખંભાતથી એક કોશ દૂર નેજા ગામમાં ભ. ઋષભદેવનું
જિનાલય.
૪. કાવીખંદરના સાર્વજનિકપ્રાસાદ માટે શ્રી મહાવીરસ્વામીની
પ્રતિમા
૫. ગંધારના જિનપ્રાસાદ માટે નવવલ્લભ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા.
૬. વરડોલામાં કરહેડા પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ.
૭. વરડોલા માટે ભ. નેમિનાથની પ્રતિમા વગેરે.

ખંભાતમાં આચાર્યદેવના હાથે મોટો જિનપ્રાસાદ અને જિન-પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. ખંભાતના ચિંતામણિ જિન-પ્રાસાદમાં ઉપરનો ભાગ અને ભોંયરું પણ બનાવી તેમાંયે મૂળનાયક ભૃગુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની ૪૧ આંગળાં જાંચી અને ૭ ક્ષણવાળી પ્રતિમા પધરાવી હતી. તેની બંને બાજુએ ધરણેન્દ્ર તથા પદ્માવતીની મૂર્તિઓ બિરાજમાન હતી. ઉપરના ભાગમાં આ સિવાય મૂળ દેરાસરમાં ભૃગુ શાંતિનાથની ૨૭ આંગળાં જાંચી નવી જિનપ્રતિમા વગેરે પ્રતિમાઓ પધરાવી હતી.

ખંભાતના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મૂળ જિનપ્રાસાદમાં નીચેના ભાગમાં ભોંયરામાં જિનાલય ખંધાવ્યું હતું. ભોંયરું ચાખંડું હતું. દશ હાથ જાંચું હતું. ભોંયરામાં ઊતરવા માટે પંદર પગથિયાં હતાં. ભોંયરાના દરવાજા ઉપર ગણેશ (અથવા શ્રી. પાર્શ્વનાથ ભ.)ની પ્રતિમા હતી. ભોંયરામાં છ દરવાજા હતા. વીશ દ્વારપાલ હતા. પ્રતીહારો હતા. બાર થાંભલા હતા. સાત નાની દેરીઓ હતી. ભોંયરામાં જિનપ્રતિમાઓ બેસાડી હતી. ધ્વજદંડ પણ હતો. સાત દેરીઓમાં પચીસ જિનપ્રતિમાઓ પધરાવી હતી.

આં વિજ્યસેનસૂરિએ સં ૧૬૪૫ના જ્યેષ્ઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતના સાગવટપાડામાં ભૃગુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં આ પ્રતિમા; ભૃગુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા, ભૃગુ શાંતિનાથની પ્રતિમા, ભોંયરાની સર્વજિન પ્રતિમાઓ, દેવ-દેવીઓ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

વિશેષ ઇતિહાસ મળે છે કે, આં વિજ્યસેનસૂરિએ સં ૧૬૫૭ માં અમદાવાદની કોઠારી પોળમાં ભૃગુ મહાવીર સ્વામીના જિનાલયના ભોંયરામાં શા. પુણ્યપાપ વગેરે ત્રણ ભાઈઓએ ભરાવેલા ભૃગુ શાંતિનાથ અને ભૃગુ સંભવનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે ખંભાતના શેઠ વજિયા-રાજિયા પારેણે ભરાવેલા ભૃગુ ઋષભદેવની ૩૭ આંગળાં જાંચી જિન પ્રતિમાની પણ અંજનશલાકા કરી હતી. આ પ્રતિમાને ભૃગુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદના ભોંયરામાં પધરાવી હતી.

ભૃગુ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદની દર પ્રલોકાત્મક પ્રશસ્તિ પં ૧ કમલવિજ્યગણીના શિષ્ય મહાકવિ પં ૧ ઉમવિજ્ય

ગણીએ બનાવી છે. પં० લાલવિજય ગણીએ તેનું સંશોધન કર્યું હતું. તેમના ગુરુભાઈ મહોં કીર્તિવિજય ગણીના શિષ્ય પં० કાંતિ વિજયગણીએ તેને આરસની શિલા ઉપર લખી અને શિલ્પી શ્રીધરે તેને ઉત્કીર્ણ કરી.

(-પ્રક્રં ૪૫, પૃં ૭૩)

૨. અમદાવાદના શ્રી વિજય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ-

તપાગચ્છના નાયક આં વિજયસેનસૂરિએ સં० ૧૬૫૪ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ અમદાવાદના અકમીપુરમાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી અને પોતાના પરિવારના મુનિઓને પદવીઓ પણ આપી. અને ત્યાં જ ચાતુર્માસ નિર્ગમન કર્યું. એ ચોમાસા પછી સં० ૧૬૫૫માં અમદાવાદના કૃષ્ણપુર (કાળુપુર)માં પધાર્યા ત્યારે અમદાવાદમાં બાદશાહ અકબર તરફથી કાળુ હુસેન સૂબો હતો. ત્યારે શિષ્યો પૈકી કેટલાક અગ્રણી મુનિઓને સ્વપ્ન આવ્યું કે, તમે ઢીંગવાવાડાની પાસેની અમુક જમીન ખોદજો. તે પુરુષોએ સૂબાને આ વાત જણાવી. તેની પરવાનગી મેળવી તે જમીન ખોદાવી. ખોદતાં ખોદતાં ત્યાંથી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની કૃષ્ણ રંગની લવ્ય જિન પ્રતિમા નીકળી આવી. આં વિજયસેનસૂરિએ ત્યાં આવી સૂબાની પરવાનગી મેળવી તે જિનપ્રતિમાને બહાર કઢાવી અને સં० ૧૬૫૫માં અમદાવાદના સિકંદરપુરમાં પધરાવી. ગચ્છનાયકે તેનું નામ શ્રી. વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ રાખ્યું.

આચાર્યશ્રીએ સં० ૧૬૫૫માં સિકંદરપુરમાં ચાતુર્માસ કરી શ્રી-સંઘને મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો અને શ્રી-સંઘે ત્યાં મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો.

આં વિજયસેનસૂરિ સં० ૧૬૫૬ના માં સું ૫ ના રોજ અમદાવાદમાં સિકંદરપુર (બીબીપુર)માં શ્રીસંઘે બંધાવેલા લવ્ય જિનાલયમાં શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા તે જ દિવસે શેઠ લલુઆ (લવજી) મનિયા શ્રીમાલે ભરાવેલા શ્રી. શાંતિ-નાથના ઘરઠેરાસરની, કાંતીબંદરના ગાંધી કુંચરજી નાગરે કાવીમાં બનાવેલ રત્નતિલક પ્રાસાદના મૂળનાયક ભં ધર્મનાથની પ્રતિમાની અને ભં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનાલયમાં જ, ગું આં વિજય-

હીરસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી પં૦ શ્રી. મુક્તિસાગરગણીની કૃપાથી સુખી થયા હતા, ગુજરાતના સૂબા બન્યા હતા, તેને ૧ લ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તીર્થધામ બનાવવું. ૨ પં૦ રાજસાગરગણીને આચાર્ય બનાવવા અને તેમના હાથે ઉક્ત નવા જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવવી અને ૩ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવ અને આચાર્યપદવીના ઉત્સવો મોટા પાયે ઊજવવા— એમ ત્રણ મનોરથો હતા. તેણે આ કામો પાર પાડવા માટે સં૦ ૧૬૭૮થી સક્રિય પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

લદ્દા૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૭૯માં અમદાવાદમાં પં૦ મુક્તિસાગરગણીને આચાર્ય નહીં પણ ઉપાધ્યાયની પદવી આપી. શેઠે ખીજી વાર ખીખીપુરમાં વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જિનાલયનો મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. તેમાં એ જિનાલય વિશાળ બનાવ્યું. તેમાં ૩ શિખરો, ૩ ગભારા, ૩ રંગમંડપો, ૩ ખેલામંડપો એમ ૬ મંડપો, ૩ શૃંગારચોકી બનાવી. ચારે બાજુએ શિખરવાળાં નાનાં બાવન જિનાલયો બનાવ્યાં, તેમાં ભોંયરું બનાવ્યું. તેની ફરતો મોટો ગઢ બનાવ્યો, ને એ રીતે તેને તીર્થધામ બનાવ્યું. એ તીર્થધામમાં નવી મોટી જિનપ્રતિમાઓ ભરાવી. પ્રતિષ્ઠાની આમંત્રણ પત્રિકાઓ કાઢી. જેન સંઘોને અમદાવાદ નોતર્યા. અને સં૦ ૧૬૮૨ના જે૦ ૧૦ ૯ ને ગુરુવારે બાદશાહ જહાંગીર તથા બેગમ નૂરજહાંના રાજ્યમાં અમદાવાદના સિકંદરપુરના નવા જિનાલયમાં તપાગચ્છના લદ્દારક વિજયદેવસૂરિના ઉપાધ્યાયો, મહો૦ વિવેકહર્ષગણી અને મહો૦ મુક્તિસાગરગણીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. એ તીર્થધામનું નામ વિજય ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ રાજ્યું. આ પ્રતિષ્ઠાની પ્રશસ્તિ અને પ્રતિષ્ઠાલેખો પણ મળે છે.

આમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવેલી ઘણી જિનપ્રતિમાઓ અમદાવાદની વાઘણપોળમાં આવેલા શ્રી. અજિતનાથ જિનાલયમાં ખિરાજમાન છે.

આ જિનપ્રાસાદ અમદાવાદના સિકંદરપુરાના ખીખીપુરામાં હતો. તે ઉત્તરાભિમુખ હતો. તેમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની શ્યામ વર્ણની ભવ્ય જિનપ્રતિમા સૂળનાયક તરીકે સ્થાપન કરી હતી.

શેઠે ખીજી ચાર ભવ્ય જિનપ્રતિમાઓ બનાવી ભોંયરામાં સ્થાપન

કરી હતી.

આ તીર્થધામ બનાવવામાં શેઠે દીર્ઘદૃષ્ટિથી કામ લીધું હતું. તે જાણતા હતા કે આવા મુસ્લિમયુગમાં આવા જિનપ્રાસાદની રક્ષા કરવી એ વિકટ કામ છે. કોઈ આસમાની સુલતાની કચારે થાય એ કંઈ કલ્પી ન શકાય; પણ એવો પ્રસંગ આવે તો આ બધી જિન-પ્રતિમાઓને સરળતાથી સુરક્ષિત સ્થાને પહોંચાડી દેવાય એવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જોઈએ, તેથી શેઠે આ જિનપ્રાસાદથી લઈ પોતાની હવેલી સુધી મોટા રથો આવી-જઈ શકે તેવી સુરંગ બનાવી અને જિનપ્રતિમાઓને રથમાં પધરાવી પોતાની હવેલીમાં લઈ જવાય તેવો પ્રબંધ કર્યો.

શેઠ શાંતિદાસે આ જિનપ્રાસાદ, તેની સુરંગ, નવી પ્રતિમાઓ, તથા તેના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં ૯ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. વળી, બીજા પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં ૧૧ લાખ ખર્ચી વેલિયા (સોનાની વીંટી) વગેરેની પ્રલાવના કરી હતી.

બાદશાહ જહાંગીર (સં. ૧૬૬૩ થી ૧૬૮૪ લાહરવા વહિ-અમાવાસ્યા પછી બાદશાહ શાહજહાં તા. ૪-૨-૧૬૨૮ થી ૬-૫-૧૬૫૮ (વિં સં ૧૬૮૪ થી સં ૧૭૧૫) દિલ્હીનો બાદશાહ બન્યો. તેણે પોતાના તરફથી ગુજરાતમાં ૧૩ સૂબાઓ મોકલ્યા હતા. તે પૈકીનો ૮મો સૂબો શાહજહાં ઔરંગઝેબ (ઈં સં ૧૬૪૪ થી ૧૬૪૬), ૯મો સૂબો શાયસ્તખાન (ઈં સં ૧૬૪૬ થી ૧૬૪૮), ૧૦ મો સૂબો શાહજહાં મહમ્મદ દારાશીકોહ (ઈં સં ૧૬૪૮ થી ૧૬૫૨) ૧૧ મો સૂબો શાયસ્તખાન અને ૧૨ મો સૂબો શાહજહાં મુરાદબક્ષ (૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭) ગુજરાતના છેલ્લા સૂબા બનીને આવ્યા હતા.

શાહજહાં ઔરંગઝેબ ધર્મઝનૂની હતો. તેને વિચાર થયો કે અમારા મોગલ રાજ્યમાં આવું લવ્ય હિંદુ મંદિર અને તે કોઈ રીતે ઠીક નથી. તેના પાસવાનોએ પણ તેને ચડાવ્યો, આથી તેણે સં ૧૭૦૧ માં સિકંદરપુરના આ જિનપ્રાસાદને તોડાવી તેમાં થોડો ફેરફાર કરી તેને મસ્જિદરૂપે બનાવી દીધો.

આ વાત ગુજરાતમાં ખૂણે ખૂણે પ્રસરી ગઈ. ગુજરાતમાં મોટું બંડ જાગ્યું. શેઠ શાંતિદાસ ઝરેરીએ બાદશાહ જહાંગીરને અરજ

કરી આ દુઃખદ અહેવાલ જણાવ્યો, અમદાવાદના મુદલા અમદુલ હકીમે પણ બાદશાહને આ હિચકારી ઘટના હોવાનું જણાવ્યું.

બાદશાહ જહાંગીરે શાહજહા મહમ્મદ દારાશિકોહના હાથે લખાવી જુલસી સન ૨૨, હીજરી સન ૧૦૫૮ જમાઉદ્દીન (ઉસ્માની) ખીજે તા. ૨૧ સને ૧૬૪૮ જુલાઈ વિ.સં. ૧૭૦૫ના શ્રાવણ માસમાં ગુજરાતના ૮ મા સુબા શાયસ્તાન ઉપર ફરમાન લખી મોકલી હુકમ કર્યો કે —

“ શાહજહાએ જે મકાન તોડ્યું છે તે શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના તાબાનું હતું છતાં તેમાં સૂબાએ ફેરફાર કર્યો છે તે ઠીક કહ્યું નથી. તો તેમાં જે નવા મહેરાબો બનાવ્યા હોય તેને હવે કાઢી નાખવા અને તે મકાન શેઠને હવાલે કરવું, એટલે કે બાદશાહ શાહજહાં શેઠ શાંતિદાસનું આ દેવળ તેને પાછું સોંપે છે ને તેની ઉપર પહેલાંની જેમ પોતાનો કબજો રાખે અને તેને પોતાની ધર્મમર્યાદા મુજબ વાપરે. તેમાં કોઈ એ દબલ કરવી નહીં. તે મકાનમાં ફકીરો આવી વસ્યા હોય તો તેમને ત્યાંથી બહાર કાઢવા. ખીજા મુસલમાનો તેનો સરસામાન, કમાનો વગેરે લઈ ગયા હોય તે સામાન તેઓ પાસેથી મંગાવી શેઠને અપાવજો. પણ જો તેઓની પાસે તે સામાન ન હોય તો તેઓ પાસેથી તેની રકમ લઈ શેઠને અપાવજો. ”

— પ્રકૃ. ૪૪, બા. શાહજહાંનાં ફરમાનો પૃ. ૧૪૪

The Journal of the University of Bombay
માં એસ. એમ. દામીસરીએટનો લેખ — The Imperial
Mughal Farmans in Gujrat)

પ્રસિદ્ધ ઇતિહાસકાર મગનલાલ વખતચંદ લખે છે કે સૂબા ઔરંગઝેબે રાજ્યના ખરચથી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું જૈન દેરાસર જે પહેલાં હતું તેવું બનાવી શેઠ શાંતિદાસને સોંપ્યું. પણ ફરી આફત આવી. એક મુસલમાન અમલદારને થયું કે આ દેરું વટલાવી તેમાં પ્રવેશ કરી નમાજ પઢવી જોઈએ.

શેઠ વખતચંદ આ વાત સાંભળી અને ત્યાંની પ્રતિમાઓને ઉઠાવી ગાડા મારફત ઝવેરીવાડમાં લઈ આવ્યા.

તેમાંની ત્રણ મોટી પ્રતિમાઓને શેઠ ખુશાલચંદ શેઠ શાંતિદાસની જે. ૧૭

ચાહીમાં બનાવેલ લ૦ આદીશ્વરના ભોંયરામાં પધરાવી. ચોથી મોટી પ્રતિમાને નીશાપોળના જગવલ્લભના દેરાસરના ભોંયરામાં પધરાવી, અને મૂળનાયક શામળા ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથને ઝવેરીવાડના શેઠ વખતચંદના પુત્ર સૂરજમલના દેરામાં પધરાવી. આ દેરાસર આજે વાઘણપોળમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના દેરાસર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

મુસલમાનોએ સરસપુરના દેરાસરને વટલાવ્યું. રંગમંડપ, ધૂમટ, પૂતળીઓ તોડી-ફેાડી બગાડ્યાં. આ દેરાસર સરસપુરની પશ્ચિમે બિસ્માર હાલતમાં વિદ્યમાન છે.

શેઠ શાંતિદાસના પૌત્ર શેઠ ખુશાલચંદ ઝવેરીએ વાઘણપોળમાં સં૦ ૧૮૦૦માં લ૦ ઋષભદેવનો મોટો જિનપ્રાસાદ કરાવ્યો હતો. તેમાં લટ્ટા૦ કલ્યાણસાગરસૂરિના હાથે ભોંયરામાં લ૦ ઋષભદેવ તથા લ૦ ધર્મનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

શેઠ વખતચંદ તથા શેઠાણી જડાવબાઈએ લટ્ટા૦ ઉદયસાગર-સૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૮૫૫ના ફા. સુ. રના રોજ અમદાવાદની વાઘણપોળમાં લગ૦ અજિતનાથનો જિનપ્રાસાદ બંધાવવો શરૂ કર્યો. તેમાં વિવિધ તીર્થપટ્ટો અને વિવિધ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આજે તેની દેરીઓમાં સં૦ ૧૯૮૨ની પ્રતિષ્ઠા કરેલી જિનપ્રતિમાઓ વિદ્યમાન છે.

સરસપુરના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની જિન પ્રતિમાઓ ઉપરના લ૦ આદીશ્વરના અને લ૦ અજિતનાથના તથા જગવલ્લભ જિન-પ્રાસાદમાં પધરાવવામાં આવી છે.

મૂળનાયક ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ચોમુખથી નાની હતી તેને શેઠ વખતચંદે હાલતુરત માટે કોઈ ગુપ્ત સ્થાનમાં પધરાવી રાખી.

શેઠ વખતચંદને સાત પુત્રો હતા. તે પૈકીના છઠ્ઠા પુત્ર સૂરજમલે વાઘણપોળમાં વિશાળ જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો હતો અને તેમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરાવી.

વૃદ્ધો કહે છે કે, શેઠ વખતચંદે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ. લ૦. અજિતનાથ તથા લ૦ આદિનાથના જિનપ્રાસાદો અને શ્રી. ઉજમ-

બાઈની હવેલી વચ્ચે મોટી ગુપ્ત સુરંગ બનાવી રાખી હતી. કોઈ અકસ્માત પ્રસંગે તે જિનપ્રતિમાઓનાં દર્શન-પૂજન માટે આવેલ શેઠ-શેઠાણી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનું રક્ષણ થાય એવો પ્રબંધ કર્યો હતો.

સરસપુરના મૂળ જિનપ્રાસાદમાં ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની સાથે બીજી પણ જિનપ્રતિમાઓ હતી. સંભવ છે કે શેઠે તે ત્રિગડાની ભ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની જિનપ્રતિમાને નીશાપોળના જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથના ઉપરના ભાગમાં સ્થાપન કરી હોય !

એવો પણ ઉદ્દેશ મળે છે કે શેઠ વખતચંદ, શેઠાણી જડાવ-બાઈ, તેમના સાત પુત્રો, સાત પુત્રવધૂઓ, પુત્રીઓ વગેરેએ સં૦ ૧૬૦૩માં (૧) ભ૦ ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદ, (૨) શ્રી. આદીશ્વર જિનપ્રાસાદ, અને (૩) સં૦ ૧૮૫૫માં અજિતનાથ જિનપ્રાસાદને મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. ભ૦ હેમસાગર તથા ચમત્કારી યતિવર પં૦ અમૃતવિજય ગણિવરના હાથે તે સૌની ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરાવી ત્યારે જિનપ્રતિમાઓ, દેવ-દેવીઓની મૂર્તિઓ, જિનચરણપાદુકાઓ વગેરેની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને શેઠ-શેઠાણીની યુગલમૂર્તિ પણ બનાવી જાણી રાખી હતી.

ભ૦ આદિનાથના લોચરામાંથી ભ૦ ધર્મનાથને સં૦ ૧૮૬૦માં ઉપર પધરાવ્યા હતા.

આ જીર્ણોદ્ધાર વખતે તે જિનાલયોની વચ્ચેની સુરંગો બંધ કરી દીધી હતી. આજે ગટરો થવાથી ત્યાં ઉપરના ભાગોમાં પાકા રસ્તા બની ગયા છે.

જૂનું ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું દેરાસર અમદાવાદમાં વાઘણપોળમાં વિદ્યમાન છે અને તે નામથી ઓળખાય છે, જે તીર્થરૂપ મનાય છે. જૈનોને આ સ્થાન માટે એવો વિશ્વાસ છે કે કોઈ પણ પુરુષ કે સ્ત્રી લાગલાગટ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું છ મહિના સુધી અખંડ દર્શન કરે તો તેમનાં મનોવાંછિત ફળે છે. આથી દૂર દૂરના જૈનો-અજૈનો અહીં નિરંતર દર્શન કરવા આવે છે.

અમદાવાદની રતનપોળની વાઘણપોળમાં (૧) ભ૦ મહાવીરસ્વામી,

(૨) લ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, (૩) લ૦ આદીશ્વર અને (૪) લ૦ અજિતનાથના મોટા જિનપ્રાસાદો છે. વચ્ચે પૂ. મુક્તિવિજયજી ગણિવર (પૂ. મૂલચંદ્રજી મહારાજ)ના ઉપદેશથી નગરશેઠ પ્રેમાભાઈનાં ફોઈ શ્રી. ઉજ્જવ્યાઈએ પોતાનું ઘર ચતુર્વિધ સંઘને ધર્મક્રિયા કરવા માટે આપ્યું હતું તે ઉજ્જવ્યાઈની ધર્મશાળા છે. તેની સામે જ સાગરશાખાના ભટ્ટારકોનો ઉપાશ્રય છે, જેમાં આજ વર્ધમાન તપ આચંબિલ ખાતું ચાલે છે.

(૩) અમદાવાદમાં જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ -

ભટ્ટા૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૮માં અમદાવાદમાં શેઠ શ્રીપાલ ઝવેરીએ ભરાવેલા લ૦ પાર્શ્વનાથની ૬૩ આંગળ ઊંચી ૧૧ ક્ષુણ્ણાવાળી લ૦ પાર્શ્વનાથની જિન પ્રતિમાની શામળિયા પાર્શ્વનાથના ભોંયરામાં પ્રતિષ્ઠા કરી તેનું નામ જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથ રાખવામાં આવ્યું.

૪ રાજપર

(- જુઓ પ્રક૦ ૪૫, શેઠ રાજિયા-વજિયા)

૫. ગંધાર ખંદર તીર્થ -

ગંધારના રહેવાસી શેઠ વજિયા-રાજિયા પારેખ શ્રીમાલીએ સં૦ ૧૬૫૫ના જેઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતના સાગરપાડામાં લ૦ ચિંતામણિ જિનપ્રાસાદમાં આ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે મોટી જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આચાર્યશ્રીએ તેમાં ૧ ખંભાત, ૨ ખંભાત, ૩ નેજા, ૪ કાવી, ૫ ગંધાર ખંદર, ૬ વરડોલાનો કરહેડા પાર્શ્વનાથ પ્રાસાદ અને ૭ વરડોલા ગામનાં જિનાલયો માટે મૂળનાયક શ્રી. નેમિનાથ જિન પ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરી હતી.

એ રીતે આ૦ વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૫ના જેઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતમાં ગંધાર અને નવપલ્લવ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરી અને તે પછી પોતે ખંભાતથી વિહાર કરી ગંધાર ખંદર જઈ સં૦ ૧૬૪૫માં ગંધારના જિનપ્રાસાદમાં નવપલ્લવ

પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી અને સં૦ ૧૬૪૫માં ગંધારમાં ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યારથી ગંધાર બંદર તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું.

તપાગચ્છના આ૦ સૌભાગ્યહર્ષસૂરિના શિષ્ય પં૦ કલ્યાણહર્ષે સં૦ ૧૫૬૪માં ગંધારમાં 'કૃતવર્મારાસ' રચ્યો.

ગંધાર બંદર પહેલેથી જ જૈન વસ્તીથી ભરપૂર હતું. આણુ પોરવાડના વંશજ વ્ય૦ પરબત અને વ્ય૦ કાનજીએ સંડેરથી આવી ગંધારમાં મોટી જિનપ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેમણે અચલગચ્છના આ૦ જ્યાનંદસૂરિ તથા આ૦ વિવેકસૂરિ પાસે સમ્યક્ત્વપૂર્વક બાર વ્રત અને ચોથું બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યાં. ત્યારે તેમણે ત્યાંના દરેક ઉપાશ્રયમાં કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓ આપી હતી. દરેક ઉપાશ્રયમાં ગુરુઓની રૂપાનાણુથી પૂજા કરી, જૈનોને જમાડી, વસ્ત્રોની પ્રભાવના કરી. સં૦ ૧૫૭૧માં જિનાગમ ગ્રંથભંડાર બનાવ્યો. તેમણે આ ભંડાર માટે સં૦ ૧૬૦૬માં જ૦ શુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિના શિષ્યો પાસે 'નિશીથચૂર્ણિ'ની પ્રતિ લખાવી.

એ સમયે ગંધારમાં વ્ય૦ પરબત, વ્ય૦ કાનજી, વ્ય૦ સહસ્રવીર, વ્ય૦ પોઈયા, વ્ય૦ ઉદયકરણુ, શ્રાવિકાઓ બાઈ વીકા, બાઈ કડ્ડ, બાઈ રઠી, બાઈ પોસી વગેરેએ ઘણા ગ્રંથો લખાવ્યા.

ગંધારના શ્રી વર્ધમાન, રામજી શ્રીમાલી, સં૦ જીવંત પોરવાડ, વ્ય૦ વર્ધયા પોરવાડ, વ્ય૦ સમસિયા પોરવાડ, દો કરણુ, દો૦ હંસરાજ ગૂર્જર, દો૦ પચાણુ, પરીખ મૂથા વગેરે પોરવાડ, શ્રીમાલી. તથા શ્રીમાલી પરીખ જૈનોએ સં૦ ૧૬૨૦માં શત્રુજયતીર્થમાં તપાગચ્છના લદ્દા૦ વિજયદાનસૂરિ અને લ૦ વિજયહીરસૂરિ પાસે ઘણી દેરીઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(--પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ સં૦ ભા--)

જ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિ સં૦ ૧૬૩૮માં ગંધારમાં રામજી ગંધારિયાના આગ્રહથી પોતાના મોટા પરિવાર સાથે ચોમાસુ રદ્યા હતા. તેમને ત્યાં જ સિકરી પધારવા માટે બાદશાહ અડબરનું આમંત્રણ મળ્યું અને તેઓ ત્યાંથી સં૦ ૧૬૩૯ના માગશર વદિ ૭ ના રોજ ગંધાર બંદરથી વિહાર કરી સં૦ ૧૬૩૯માં ક્ષેત્રપુર સિકરી પધાર્યાં.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૩ના જ્૦ સુ૦ ૧૦ને શુક્રવારે ગંધારમાં શેઠ ઈંદ્રેશ્વરે લરાવેલા ભ૦ મહાવીરસ્વામીના ઘર દેરા-સરની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા સં૦ ૧૬૪૫ના જ્૦ સુ૦ ૧૨ને સોમવારે ખંભાતમાં ગંધાર બંદર માટે નવપલ્લવિયા પાર્શ્વનાથની અંજન-શલાકા કરી. તે જ સાલમાં ગંધાર બંદરમાં પધારી પ્રતિષ્ઠા કરી અને ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું.

આં વિજયસેનસૂરિએ તે પછી સં૦ ૧૬૫૬માં ગંધારના સંઘે લરાવેલ ખીજી ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આં વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૭૭ના માં સુ૦ ૭ને રવિવારે ખંભાતમાં ગંધારના સંઘે લરાવેલ ભ૦ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી તથા ભ૦ મુનિસુવત સ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૭૧૦ના વૈ૦ સુ૦ ૧૦ને શુક્રવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં ગંધારમાં ભ૦ મહાવીરસ્વામીના જિનાલય પાસેના પહવી ઉત્સવમંડપમાં અમદાવાદ, ખંભાત, પાટણ, સુરત, કાવી અને ગંધારના જૈન સંઘોની સલામાં પોતાના શિષ્ય પં૦ વીરવિજયગણીને આચાર્ય બનાવી તેમનું નામ વિજયપ્રલસૂરિ રાખ્યું. પહવીપ્રદાનનો વિધિ પૂર્ણ થયા પછી વૃદ્ધ સ્થવિર પં૦ કમલવિજય ગણીએ મંડપમાં ચતુર્વિધ સંઘની સલામાં જાહેર કર્યું કે ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ પં૦ વીરવિજયગણીને આચાર્ય બનાવ્યા છે અને તેમનું વિજયપ્રલ-સૂરિ નામ રાખવામાં આવ્યું છે.

મહોં ગુણવિજય ગણીએ સં૦ ૧૬૮૮ લગભગમાં આં વિજય-સિંહસૂરિના સમયે ગંધારના જૈન માલજીને ખુશ કરવા માટે ‘શ્રી. તપગણપતિ ગુણપદ્ધતિ’ રચી.

મહોં વિનયવિજય ગણીએ સં૦ ૧૭૧૩માં ગંધારમાં ભટ્ટાં વિજયપ્રલસૂરિના રાજ્યમાં ‘શાન્તસુધારસ’ નામક કાવ્યગ્રંથ રચ્યો.

૬. કાવીતીર્થ —

વિં સં૦ ૮૮૪ના ગોવિંદરાજના તામ્રપત્રમાં કાપિકાનો ઉલ્લેખ છે કે શ્રવેતાંબર જૈન ગચ્છોમાં નાગરગચ્છ પ્રાચીન છે. (પ્રકં ૪૨,

૫૦ ૭૧૨) તેમજ નાગરવંશ પણ પ્રવેતાંબર જૈન જ્ઞાતિ હતી.

(પ્રક૦ ૪૨, ૫૦ ૭૧૩, ૭/૪, ૭૨૨)

શા. દેપાલજી વડનગરના લદ્દરસિયાણા ગોત્રના દશાનાગર હતા. તેની પરંપરામાં અનુક્રમે ૧ શા. દેપાલજી, ૨ અલુમો, ૩ તાડકચંદ, ૪ ખાડુકચંદ જૈન, ૫ ગાંધી કુંવરજી નાગર જૈન અને ૬ કાનજી નાગર જૈન થયા હતા. (પ્રક૦ ૪૧, ૫૦ ૭૧૩)

કાવી એ ખંભાતના અખાતને જ મહી નદી મળે છે તેના સંગમ સ્થાને આવેલું છે.

ખાડુઆ ગાંધીએ સં. ૧૬૪૯માં લાકડાના મંદિરના સ્થાને પાકું મંદિર બંધાવ્યું. ખાડુઆના પુત્ર કુંવરજી ગાંધીએ વિ. સં. ૧૬૫૪ ના શ્રા. વ. ૬ ને શનિવારે આ વિજયસેનસૂરિના હાથે ભ. ધર્મનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(-જૈ. તી. ૯૦ ૫૦ ૨૫૪)

આ તીર્થની વ્યવસ્થા જંબૂસરના સંઘના હાથમાં છે. ખાડુકચંદ જૈન (ખાડુઆ)-તે નાગર વેપારીઓ સાથે વડનગરથી નીકળી ખંભાતમાં આવીને વસ્યો. જ. ગુ. આ. હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી દૈ જૈન બન્યો. તે પરિવાર અને ધનથી સંપન્ન થયો. તેને પોપટી અને હીરા નામે બે પત્નીઓ હતી. તેમને ત્રણ પુત્રો હતા. પોપટીનો ૧ કુંવરજી અને હીરાને ૧ ધર્મદાસ તથા ૨ વીરદાસ નામે પુત્રો હતા.

કાવીમાં ઈંટ, લાકડાં અને માટીથી બનાવેલું શ્રી શત્રુંજય તરીકે ઓળખાતું શ્રી. આદીશ્વરનું પ્રાચીન જિનાલય હતું. તેને પોતાની લક્ષ્મી વાપરી જીર્ણોદ્ધાર કરવાની શ્રી. ખાડુઆને ભાવના થઈ. જીર્ણોદ્ધાર કરાવતાં શેઠ ખાડુઆએ પૂર્વ-પશ્ચિમમાં ૬ ફૂટ અને ઉત્તર-દક્ષિણમાં ૬૧ ફૂટ પરિમાણ ભૂમિમાં આવન જિનાલયવાળો ભ. ઋષભદેવનો સર્વજિનપ્રાસાદ તૈયાર કરાવ્યો.

આ. વિજયસેનસૂરિએ સં. ૧૬૪૫ના જેઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતમાં શેઠ વજિયા-રાજિયા પારેખ શ્રીમાળીના ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી, તે જ ઉત્સવમાં ગાંધી

બાહુક નાગર જૈનના કાવીના સર્વજ્ઞિનપ્રાસાદ માટે લ૦ મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમાની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આ૦ વિજયસેનસૂરિએ જ૦ શુ આ૦ હીરવિજયસૂરિની આજ્ઞાથી સં ૧૬૪૯ના મા૦ શુ૦ ૩ ના રોજ રાધનપુરથી લાહોર તરફ વિહાર કર્યો અને શેઠ બાહુકે પોતાના ત્રણ પુત્રોને સાથે રાખીને આચાર્ય-શ્રીના વાસક્ષેપથી તેમના શિષ્યોની પાસે સં૦ ૧૬૪૯ના. મા. સુ. ૧૩ ને સોમવારે કાવીખંદરમાં સર્વજ્ઞિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમાં પ્રાચીન મૂળનાયક લ૦ ઋષભદેવની અને સં૦ ૧૬૪૫ના જ૦ સુ૦ ૧૨ સોમવારના રોજ લ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ સર્વજ્ઞિનપ્રાસાદ ભવ્ય બન્યો હતો. વિશાળ પણ હતો. તેનો દરવાજો નાનો હતો. એ વખતે મંદિરોને મુસલમાની સૈનિકોનાં ધાડાંથી બચાવવા માટે દરવાજો નાનો બનાવવાની પ્રવૃત્તિ હતી. સંભવ છે કે, શેઠ બાહુક સં૦ ૧૬૫૪માં સ્વર્ગસ્થ થયા હોય, કેમકે તેના ત્રણ પુત્રોએ સં૦ ૧૬૫૬ના વૈ૦ સુ૦ ૭ ને બુધવારે ખંભાતમાં ઠક્કર કીકાના ઘરદેરાસરના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં તે જ મંદિર માટે આ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે લ૦ ઋષભદેવની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(—પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ લા. ૨, લેખાંક : ૪૫૧.)

ગાંધી કુંવરજી—તેને તેજલદે નામે પત્ની હતી અને કાનજી નામે પુત્ર હતો. શેઠ કુંવરજીએ કાવીતીર્થમાં બીજું વિશાળ મંદિર બંધાવ્યું.

કવિબહાદુર પં૦ દીપવિજયજી આ મંદિરનો ઇતિહાસ આપતાં જણાવે છે કે—“તેજલદેના શરીરનો બાંધો જાંચો હતો. સર્વજ્ઞિન-પ્રાસાદમાં પ્રવેશ કરતાં તેનું મસ્તક દરવાજાના ઉત્તરંગ સાથે અથડાયું. ત્યારે તે તેની સાસુને કહેવા લાગી : ‘બાઈજી ! દેરાસર તો ભવ્ય બનાવ્યું પણ દરવાજો નાનો બનાવ્યો.’ ત્યારે હીરાદેએ મહેણું માર્યું કે ‘એવી વાત છે તો તું એવું દેરાસર બંધાવજે.’ તેજલદેએ આ વાતની ગાંઠ વાળી કે હું મોટા દરવાજાવાળું દેરાસર બંધાવીશ.

(—સોહમકુલ પદ્યાવલી ઉલ્લા૦ ૪, ઢાળ : ૪૭;

સં૦ ૧૮૮૬ નું કાવી તીર્થ વર્ણન ઢાળ : ૩)

આ ઘટના સાચી હોય કે કલ્પિત હોય પણ એ ચોક્કસ વાત છે કે પિતા-પુત્રે પોતાની જાતમહેનતની કમાણીથી કાવીમાં સાથે સાથે બે દેરાસર બંધાવ્યાં. ત્યાંના શિલાલેખથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, શેઠ કુંવરજી ગાંધીએ સં ૧૬૫૪ના શ્રાવણ વદિ ૯ ને શનિવારે શ્રી. ધર્મનાથનો બાવન દેરીવાળો 'રત્નતિલક' નામે જિનપ્રાસાદ બંધાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આં વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૫૫માં અમદાવાદના સિકંદરપુરમાં શ્રીસંઘે બંધાવેલા મોટા જિનપ્રાસાદમાં શ્રી. વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી તથા જ ૦ ગુ ૦ આં વિજયહીરસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા પણ કરી, તે જ દિવસે શેઠ લહુઆ (લવજી) મનિયારે બનાવેલા શ્રી. શાંતિનાથના ઘર-દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા ગાંધી કુંવરજી નાગરે કાવીમાં બનાવેલા 'રત્નતિલક' જિનપ્રાસાદ માટે ભરાવેલા શ્રી. ધર્મનાથ ભગવાનની પ્રતિમાની અંજશલાકા કરી. તથા એ જ મહોત્સવમાં પં ૦ નંદિ વિજયગણીને ઉપાધ્યાય અને મુનિ વિદ્યાવિજયને પંન્યાસ બનાવ્યા. તથા ગીતાર્થોને મોકલી કાવી બંદરમાં ગાંધી કુંવરજી નાગરે બનાવેલા રત્નતિલક જિનપ્રાસાદમાં ભ ૦ ધર્મનાથની પ્રતિમાનો પ્રવેશ કરાવ્યો.

આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૦ ૪ ને સોમવારે મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં ખંભાતમાં શેઠ મલ્લજી તથા તેના ભાઈ સોમજીએ કંકેતરી મોકલી સૌને બોલાવી કરેલ પદવીમહોત્સવમાં ઉપાં વિદ્યાવિજયને આચાર્ય બનાવી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યો, તેનું નામ આં વિજયદેવસૂરિ રાખ્યું. પં ૦ મેઘવિજયજી (પં ૦ ઉદ્દ્યોતવિજયજી)ને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. આં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૦ ૭ ને બુધવારે ખંભાતમાં ઠકુર કીકાના ઘરદેરાસરના પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં ભ ૦ નેમિનાથની પંચતીર્થીની શ્રી. કાનબાઈ મોઢની ભ ૦ પાર્શ્વનાથની પંચતીર્થીની તથા ગાંધી કુંવરજી નાગર જૈન, ધર્મદાસ અને વીરદાસ વગેરે ત્રણ ભાઈ એએ કાવી માટે બનાવેલ ભ ૦ ઋષભદેવની ચરણપાદુકાની અંજનશલાકા કરાવી તથા આ જ ઉત્સવમાં સં ૧૬૫૬ના વૈ ૦ સુ ૦ ૭ ને બુધવારના રોજ પં ૦ રાજવિજયને ઉપાધ્યાય પદવી આપી.

ગાંધી કુંવરજીએ પોતાની પત્ની તેજલદે તથા પોતાના પુત્ર કાનજીના નામથી ભ ૦ ધર્મનાથનું પરિકર ભ ૦ શાંતિનાથની પ્રતિમા

તથા ભ૦ સંભવનાથની પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરાવી, ખંભાતમાં આ ઉત્સવ ઉપર ૭૦૦ મુનિવરો મળ્યા હતા.

(-વિજયપ્રથસ્તિ મહાકાવ્ય સર્ગ : ૧૭, શ્લો. ૬૦)

આ બંને જિનાલયોમાં શિલાલેખો તેમ જ પ્રતિમાલેખ વિદ્યમાન છે. બધામાં પ્રતિષ્ઠાપક તરીકે આ૦ વિજયસેનસૂરિનું નામ છે. વિશેષતા એ છે કે આચાર્યશ્રીના વાસદેવથી તેમના શિષ્યોએ પ્રતિષ્ઠા કરી અને તેમાં તે આચાર્યને નમસ્કાર પણ કર્યા છતાં પ્રતિષ્ઠાપક તરીકે તે જ આચાર્યને બતાવ્યા છે. પ્રતિષ્ઠાનો આવો નિયમ હોય છે.

નગરસ્થાપના—

બેધપુરના રાઠોડવંશમાં અનુક્રમે ૧૪ રાવ બેધાળ, ૧૫ રાવ સૂરજમલળ, ૧૬ રાવ ગંગદેવળ.

આ અરસામાં તથા તે પહેલાં ઘણાં નવાં નગરો વસ્યાં હતાં.

સમી—વિ. સં ૧૫૧૪માં સમી ગામ વસ્યું હતું.

મેડતા—વિ. સં ૧૫૧૭, ૧૫૬૬ કે ૧૫૬૬ રાવ વિંદે મેડતા ફરી વસાવ્યું.

કિસનગઢ—૧૫ રાવમાલદેવળ, ૧૮ રાવ ઉદયસિંહળ, ૧૯ રાવ કિસનસિંહળ થયા. રાજા કિસનસિંહ રાઠોડે વિ૦ સં ૧૬૬૯માં કિસનગઢ વસાવ્યું.

કિસનગઢમાં સં ૧૭૦૦ લગભગમાં રૂપસિંહ રાઠોડ રાજા હતો. તેને રાયચંદ નામે જૈન મહામાત્ય હતો. આ૦ વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૧માં મંત્રી રાયચંદની વિનંતીથી કિસનગઢમાં ચોમાસું કર્યું. મંત્રી રાયચંદે તેમના ઉપદેશથી અહીં મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. આ૦ વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૨ના માગશર મહિનામાં મંત્રી રાયચંદે બંધાવેલા શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદમાં જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેમ જ તેમાં મણિભદ્રવીરની પણ સ્થાપના કરી.

આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં આલહણુપુરના વજ્ર મહેશદાસનો મંત્રી સુગુણુ અહીં આવ્યો હતો. તેણે આચાર્યશ્રીને વંદન કરી સોના-મહોરથી નવ અંગે પૂજા કરી હતી.

અહીં ઉપર્યુક્ત મંત્રી રાયચંદે બંધાવેલા શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનાલય ઉપરાંત બીજાં ૪ જિનાલયો છે.

કિસનગઢ તપાગચ્છના ભટ્ટારકેના કોટવાલની ગાદીનું ગામ છે. અહીં તપાગચ્છનો જૂનો મોટો ઉપાશ્રય છે, જેમાં હસ્તલિખિત પ્રાચીન ગ્રંથભંડાર છે.

આં વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય પં. ઉદયવિજયગણીએ સં. ૧૭૨૮માં અહીં ચોમાસું કરી સં. ૧૭૨૮ના દિવાળીના દિવસે કિસનગઢમાં 'શ્રીપાલરાજનો રાસ' રચ્યો. તેમણે આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં સમકાલીન ઘણી ઐતિહાસિક વિગતો આપી છે.

તેઓ ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તે પછી સં. ૧૭૨૯માં સોજતમાં પં.ન્યાસ બન્યા પછી યોગ્ય સમયે મહોપાધ્યાય બન્યા. મહોપાધ્યાય ઉદયવિજયગણીએ ભટ્ટાં વિજયસિંહસૂરિની આજ્ઞાથી કિસનગઢમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદમાં આં વિજયસિંહસૂરિની ચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

કિસનગઢના સોની પન્નાલાલજી સિરેમલજી ઝોશવાલ જૈન હતો. તે તપાગચ્છનો વિવેકી શ્રાવક હતો. તે શામળિયા પાર્શ્વનાથ વગેરે ત્રણ જિનપ્રાસાદનો વહીવટ કરતો હતો. તેણે અમને એકવાર જણાવ્યું કે, 'અહીંના એક ગચ્છપ્રેમી યુરુદ્રોહી જૈને રાતે ત્રણ વાગે પરોઢિયે આ જિનાલયને ઉઘાડી સલાટને લઈને એમાં પ્રવેશ કર્યો અને તે ચરણપાદુકાઓ ઉખેડી નાખી ફેંકી દેવા સલાટને જણાવ્યું; પરંતુ તે જ સમયે મને સોની પન્નાલાલને મણિભદ્ર મહાવીરે બાલરૂપે સ્વપ્નમાં પ્રત્યક્ષ આવી અવાજ આપ્યો કે, 'ઊઠ, શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં તરત પહોંચી જા, ઠીલ કરીશ તો મોટો અનર્થ થશે.'

'હું તરત ચાવીઓ લઈ જિનાલયમાં ગયો ત્યારે મને આવતો જોઈ તે યુરુદ્રોહી ખસિયાણો પડી ગયો અને જિનાલયમાંથી ચાલ્યો

ગયો. મેં સલાટને ધમકાવીને કાઢી મૂક્યો. પછી તે દિવસે જૈન-સંઘને યોદ્ધાવી બધાની આગળ આ હકીકતની રજૂઆત કરી અને હવે પછી આવું ન બને તેની પાકી વ્યવસ્થા કરી.’

કિસનગઢનો રાજા રાઠોડ છે. વૈષ્ણવ ધર્મ પાળે છે. તેના પૂર્વજોએ અહીં પ્રાચીન કૃષ્ણમૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. તેથી યાત્રાધામ છે. યાત્રાળુઓ એમ માને છે કે કિસનગઢની વિષ્ણુ-મૂર્તિનાં દર્શન કરીએ તો જ વિષ્ણુધામોની યાત્રા સફળ થાય.

જં ગું આં હીરવિજયસૂરિના મહોં સોમવિજયગણીની પરં-પરાના પં ભીમવિજયજી ગણી થયા, જેઓ વિદ્વાન અને ચમત્કારી પુરુષ હતા. તેમને બાં ઔરંગઝેબ, નવાબો અને રાજાઓ બહુ માનતા હતા, જે વિજયદેવસૂરિસંઘના ભં વિજયરત્નસૂરિ (સં ૧૭૩૨ થી ૧૭૭૩)ની આજ્ઞામાં હતા.

(-પ્રક્રં ૪૮, પૃં ૧૦૫)

તે પં ભીમવિજયજીએ સં ૧૭૭૧માં કિસનગઢમાં ચોમાસું કર્યું અને સં ૧૭૭૧ના ભાદરવા વદિ અમાવાસ્યા ને રવિવારે મધ્ય રાતે કિસનગઢમાં કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા.

જૈન સંઘે કિસનગઢની બહાર એક સ્થાનમાં તેમનો અગ્નિસંસ્કાર કરી ત્યાં દેરી બનાવી તેમનો ત્યાં સમાધિસ્તૂપ બનાવ્યો. ત્યાં જગદ્ગુરુની વિશાળ દાદાવાડી કરી તેની ચારે બાજુએ મોટો કિલ્લો બંધાવ્યો.

કિસનગઢના નવાબને આ શાનદાર સ્થાન જોઈ તેને પોતાના કબજા હેઠળ લઈ લેવાનો લોભ લાગ્યો પરંતુ પં ભીમવિજયગણીના મોટા શિષ્ય પં મુક્તિવિજયગણીએ નવાબને મળી, ઉપદેશ આપી સમજાવીને આ સ્થાન સહાને માટે પોતાના અને જૈન સંઘના કબજામાં રહે એવો પાકો બંદોબસ્ત કર્યો અને પોતે કિસનગઢના તપાગચ્છના જૈનસંઘને આ સ્થાન અર્પણ કર્યું.

(-જૈં સં પ્રં, કમાંક : ૧૫૦)

આ સ્થાન આજે નિર્જન પ્રદેશમાં છે અને ‘હીરવિજયસૂરિની

દાદાવાડી 'નામથી પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીપૂજ સંસ્થા, યતિ સંસ્થા રહી નહીં તેથી આ સ્થાનની કોઈ લાજ-સંભાજ રાખતું નથી.

જૈનધર્મપ્રેમી રાજાઓ —

બાદશાહ હેમૂ વિક્રમાદિત્ય, બાદશાહ અકબર, બાદશાહ જહાંગીર, બાદશાહ શાહજહાં, બાદશાહ ઐરંગઝેબ, સૂબો અજીજ કોકા, સૂબો ઐરંગઝેબ, સૂબો મહમ્મદ દારાશિકોહ, સૂબો મુરાદબક્ષ અને સૂબો ખૂરમ વઝેરેનો પરિચય અગાઉ (પ્રકરણ ૪૪માં) આવી ગયો છે.

સૂબો ખૂરમ — તે ગુજરાતના સૂબા અજીજ કોકાનો પુત્ર હતો. તે બંને જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિના ભક્ત હતા. ખૂરમ સૌરઠનો પણ સૂબો હતો. તે ઉચ્ચ સ્વભાવનો હતો. તેણે કોઈની ચડવણીથી શંતુજ્ય તીર્થના જ્ઞાનપ્રાસાદને બાળી નાખવા તેની ચારે બાજુએ લાકડાં ગોઠવ્યાં. બા૦ અકબરે ઉપા૦ લાનુચંદ્રગણી પાસેથી આ હકીકત જાણી તાકીદનો હુકમ કર્યો અને તેને રોકી લીધો. આચાર્ય વિજયસેનસૂરિ સં૦ ૧૬૭૦ લગભગમાં ગિરનારની યાત્રાએ પધાર્યા હતા ત્યારે તેમણે ખૂરમને ઉપદેશ આપી શાંત કર્યો અને પ્રજાપ્રેમી બનાવ્યો.

૧૬મો રાવ માલદેવ ને જોધપુરનો ૧૫મો રાવ સૂરજમલનો પૌત્ર હતો.

રાજા માલદેવ — તે નાગરનો રાજા હતો. મહો૦ ધર્મસાગરગણી અને જ૦ ગુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિનો ભક્ત હતો.

રાવ રાજસિંહ રાઠોડ — તે જોધપુરનો ૨૧મો રાજા હતો ને આ૦ વિજયદેવસૂરિના ભક્ત હતો.

સુલતાન દેવડો — તે સિરોહીનો રાજા હતો, ઉચ્ચ સ્વભાવનો હતો. તે જ૦ ગુ૦ હીરવિજયસૂરિનો ધર્મોપદેશ સાંભળી શાંત બન્યો, પ્રજાપ્રેમી બન્યો. તે તેમનો ભક્ત થયો.

કાલાવશ — તે પોટુંગીઝના દીવબંદરનો ફિરંગી સૂબો હતો. આ૦ વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી દયાપ્રેમી બન્યો.

જામ નરેશ તે જામનગરનો રાજા હતો. સં૦ ૧૬૬૬-૭૦માં આ૦ વિજયસેનસૂરિના ઉપદેશથી પ્રજાપ્રેમી અને દયાપ્રેમી બન્યો હતો.

પ્રભાવક જૈનો—

અમદાવાદના નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી, શેઠ શાંતિદાસ, મનિયા શ્રીમાલી વગેરેનો પરિચય અગાઉ આવી ગયો છે.

શેઠ કલ્યાણમલ—તે મેડતાનો વતની હતો. મોટો વેપારી હતો. રાજમાન્ય હતો. ધર્મપ્રેમી અને સત્યનો પક્ષપાતી હતો. સમ્યક્ત્વ-પૂર્વક ખાર વ્રતધારી હતો. તપાગચ્છનો આગેવાન જૈન હતો. પણ તે મહાક્રોધી હતો. તેણે સં૦ ૧૬૧૬માં મહોં ધર્મસાગર-ગણીના ઉપદેશથી અને ખમત ખામણાથી બોધ પામી અનંતાનુબંધી ક્રોધને છોડી પોતાના વિરોધી દીવાન સહસ્રમલ જૈન સામે સાચા દિલથી ખમતખામણાં કર્યાં હતાં. અને તેને પોતાનો સાચો ભાઈ બનાવ્યો હતો.

મંત્રી ગલરાજ—તે અમદાવાદનો વતની હતો. દિશાવાલ જ્ઞાતિના મંત્રી વણાઈગનો પુત્ર હતો. તેને મંગૂ નામે પત્ની હતી. મંત્રી વીરદાસ નામે પુત્ર હતો.

અમદાવાદના સુલતાન મહમ્મદ (સં૦ ૧૫૯૪ થી ૧૬૧૦) ચોથાનો માનીતો મંત્રી હતો. તેને બાદશાહે ‘ મલેક મગદલ ’નું બિરુદ આપ્યું હતું. તે મોટો વજીર હતો. તેના હાથ નીચે ૫૦૦ ઘોડેસવાર હબસીઓની સેના હતી. તે વિજયદાનસૂરિનો ભક્ત હતો. તેણે સં૦ ૧૬૧૮માં મહોં ધર્મસાગર ગણિવરને અમદાવાદમાં પધરાવ્યા.

તેમના પ્રવેશ ઉત્સવમાં બે હજાર નારિયેળની પ્રભાવના કરી હતી. તેમને અમદાવાદમાં ચોમાસું કરાવી જુદી જુદી વસ્તુઓની પ્રભાવના કરી હતી, ત્યારે તેમના વ્યાખ્યાનમાં ૫૦૦થી વધુ શ્રોતાઓ આવતા હતા.

મંત્રી ગલરાજે સં૦ ૧૬૨૦ના વૈ૦ સુ૦ ૫ ને ગુરુવારે શંત્રુજ્ય-તીર્થમાં ભ૦ આદીશ્વરની દેવકુલિકાની ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ અને આં હીરવિજયસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(- તપાગચ્છ પટ્ટાવધી ગાં ૧૬ની ટીકા; હીરસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ : ૪, શ્લો. ૧૪૭ની ટીકા)

સં૦ ૧૬૧૮માં મહોં ધર્મસાગરગણીના આતુર્માસમાં પાટણના

વીશા શેઠ શિવજી મહોપાધ્યાયને વાંદવા આવ્યા ત્યારે મંત્રી ગલ-
રાજ અને શેઠ શિવજી વચ્ચે ગાઢ મૈત્રીસંબંધ બંધાયો હતો.

આં વિજયદાનસૂરિએ સં ૧૬૧૬માં મહોં ધર્મસાગરગણીના
'કુમતિકુદાલ' નામક ગ્રંથને અપ્રામાણિક બહરે કર્યો હતો. તે
પછી મહોં ધર્મસાગરગણી અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે ગલા મહેતાએ
તેની નવી પ્રરૂપણાના પક્ષકાર તરીકે ઉપાં રાજવિમલગણીને ત્રાસ
આપ્યો. પરિણામે મહોં ધર્મસાગરગણી સંઘ બહાર મુકાયા.

ગલા મહેતા એક પ્રભાવક જૈન હતા પણ ઉપરની ઘટનામાં
પક્ષકાર બનવાથી તેમની મહત્તા સદાને માટે ઘટી ગઈ. ગલા મહેતા
રાજમાન્ય હતા તેનો પુરાવો સ્પષ્ટ છે કે, અમદાવાદમાં ગલા
મહેતાની પોળ - હાબપટેલની પોળમાં - કાળુપુર વિભાગમાં આજે
વિદ્યમાન છે.

(-અમદાવાદનો ઇતિહાસ)

સંઘપતિ સહજપાલ - તે મોટો પુણ્યશાલી હતો. તેને મંગા
નામે પત્ની હતી. તે સતીઓમાં શિરોમણિ ગણાતી હતી. બંને
ધર્મપ્રેમી હતાં.

સંઘપતિ કુંઅરજી^૧ - તે નાનપણથી પુણ્યાત્મા હતો. નિરંતર

૧. આ સમયે કુંઅરજી બે ઘયા હતા.

(૧) સોની કુંઅરજી ઓશવાલ તે સોની આબૂ ઓશવાલના વંશનો ૭મા શા. વછિયા
અને પદ્માનો પુત્ર હતો, સોની તેજપાલનો ભાઈ હતો. તેમણે સં ૧૬૪૬માં શતુજ્ય
ઉપર ૬. જસુની દેખરેખ તાથે અઘાપદાવનાર જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. અને જ ૦ સું
આં હારવિજયસૂરિના હાથે સં ૧૬૫૦માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(૨) શા. દેધર શ્રીમાલીનો આરમો વંશ જ ગાંધી કુંઅરજી નાગર જૈન તે વડનગરથી
આવેલા ભદ્રસિયાણા ગોત્રના દશનાગર શાં દેપાલજી નાગરની પરંપરાના અને કાવી
આવી વસેલા શા. બહુકચંદ ગાંધી નાગર જૈનની પત્ની પોપટીનો પુત્ર હતો. ગાંધી
કુંઅરજીને તેજલદે નામની પત્ની અને કાનજી નામે પુત્ર હતાં.

શા. બાહુકે આં વિજયસેનસૂરિના હાથે સં ૧૬૪૫ના જ ૦ સું ૧૨ને સોમવારે
ખંભાતમાં લં મહાવીર સ્વામીની પ્રતિમાની અંજનશલાકા સં ૧૬૪૬ ના માં સું
૧૩ ને શ્રે મવારે ક.વીનાં સંજિતપત્રગણી ત. કાસકેવ અને લગ મહાવીરસ્વામીની

ધર્મક્રિયા કરતો હતો. સાતે ક્ષેત્રમાં દાન હતો હતો. તેણે આં વિજયદાનસૂરિના વરુદ્ધ હસ્તે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી અને મોટી નામના મેળવી હતી. તેણે દેવવિમાન જેવો જિન-પ્રાસાદ બંધાવ્યો. આં વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી સંઘપતિ બની શત્રુજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. આથી તે સંઘપતિ કહેવાયો. તેણે શત્રુજય તીર્થમાં દેવવિમાન જેવો જિન-પ્રાસાદ બનાવ્યો અને દેરી બંધાવી. તાલધ્વજતીર્થ તથા ગિરનાર તીર્થમાં જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા હતા. તેને પત્ની નામે પત્ની હતી અને વિમલદાસ નામે પુત્ર હતો. તે ત્રણેએ ગુરુદેવોના ઉપદેશથી જ્ઞાના-વરણીય કર્મના ક્ષય માટે 'કલ્પસૂત્ર'ની 'કિરણાવલી'ની સેંકડો પ્રતિઓ લખાવી હતી.

શેઠ વિમલદાસ—તેણે ગુરુદેવોના ઉપદેશથી મહોં ધર્મસાગર-ગણી રચિત 'કલ્પસૂત્ર' ઉપરની 'કિરણાવલી' ટીકાની સેંકડો પ્રતિઓ લખાવી હતી.

(—કલ્પકિરણાવલી પ્રશસ્તિ શ્લોં ૧૫ થી ૨૪)

શેઠ રામજી ગંધારિયો—તે ગંધારનો વતની હતો. વર્ધમાન શ્રીમાલીનો પુત્ર હતો. કોટિધ્વજ વેપારી હતો. પરમ જૈન હતો. વહાણવટું કરતો હતો. વહાણ અને વહાણને લગતો સામાન વેચતો હતો. તે તપાગચ્છના ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ, આ વિજયહીરસૂરિ આં વિજયસેનસૂરિનો ભક્ત હતો.

તેણે સંં ૧૬૧૬-૨૦માં આં વિજયદાનસૂરિના ઉપદેશથી શત્રુજય મહાતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. શાં પ્રતિષ્ઠા તથા તેમના પુત્રેએ સંં ૧૬૫૬ના વૈં સું અને બુધવારે ભં ઋષભદેવની ચરણપાહુકાની અંજનશલાકા કરાવી હતી.

શાં કુંઅરજી ગાંધીએ આં વિજયસેનસૂરિના હાથે સંં ૧૬૫૪ના શ્રાં ૧૦ ૬ ને શનિવારે કાવીમાં રત્નતિલક પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા સંં ૧૬૫૬ના માં સું ૫ ના રોજ અમદાવાદમાં ભં ધર્મનાથની પ્રતિમાની અંજનશલાકા, સંં ૧૬૫૬ના વૈં સું અને બુધવારે અમદાવાદમાં ભં ધર્મનાથનું પરિકર, ભં શાંતિનાથ, ભં સંભવનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા વગેરે અને અંજનશલાકા કરાવી હતી.

એકંદરે આ પિતા-પુત્રે આં વિજયસેનસૂરિના હાથે કાવીતીર્થની સ્થાપના કરાવી હતી, તે આજે પણ એક તીર્થધામ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

રામજી ગંધારિયાએ તળાજી તીર્થ અને ગીરનાર તીર્થના મોટા જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા હતા.

શેઠ રામજી આં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિને ગંધાર ખંઢરમાં પધરાવવા વારંવાર વિનંતી કરતો હતો.

આં વિજયહીરસૂરિએ સં૦ ૧૬૩૭માં ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું. સં૦ ૧૬૩૮ના માં સુ. ૧૩ના રોજ ખંભાતમાં સં૦ ઉદયકરણના ભં ચંદ્રપ્રભના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે શેઠ રામજીએ ત્યાં આવી આચાર્યશ્રીને ગંધાર પધારવા વિનંતી કરી પણ તેને આશા નહોતી કે ગચ્છનાયક ગંધાર પધારે; પરંતુ ગચ્છનાયકે પોતાના પરિવાર સાથે ખંભાતથી ગંધાર તરફ વિહાર કર્યો. સંઘપતિ ઉદયકરણે શેઠ રામજીને ગંધારમાં એક માણસ દ્વારા આ વિહારના સમાચાર જણાવ્યા.

શેઠ રામજી ગુરુદેવના ગંધાર પધારવાના ખબર સાંભળી ઘણો ખુશ થયો અને તેણે આ શુભ સમાચાર લાવનારને પ્રીતિદાન-ધનામ આપવાનું નક્કી કર્યું. શેઠે પોતાની વખારોના તાળાઓની ચાવીઓના જૂડા તે માણસને આપી જણાવ્યું કે, તને પસંદ પડે તે ચાવી આ જૂડામાંથી લઈ લે. તે ચાવી જે વખારની હશે તે વખાર કે પેટીમાં જે જે વસ્તુઓ હોય તે તને ધનામમાં આપીશ.

ખબર લાવનાર માણસ ભોળો હતો. તેણે ચાવીના જૂડામાંથી મોટી હતી તે ચાવી લીધી. શેઠે તે ચાવીવાળી વખાર ઉઘાડી તો તેમાં વહાણના કામમાં આવતાં દોરડાઓ હતાં. શેઠે તે ભદ્રિકને દોરડાં આપી દીધાં. ભદ્રિકને એ દોરડા વેચવાથી લાભો રૂપિયાની પ્રાપ્તિ થઈ.

(—જૈ.સ.પ્ર. વર્ષ ૧૪, અંક : ૧૦ ક્રમાંક : ૧૬૬)

આચાર્યશ્રીએ પોતાના પરિવાર સાથે સં૦ ૧૬૩૮નું ચોમાસું ગંધારમાં કર્યું.

દિલ્હીના બાદશાહ અકબરે આ ચોમાસામાં આં વિજયહીરસૂરિને કૃત્તેહુપર સિક્કી પધારવા આમત્રણ મોકલ્યું. આથી આં વિજય-
જે, ૧૮

હીરસૂરિએ પોતાના પરિવાર સાથે સં ૧૬૩૬ના માગશર વદિ ૭ ના રોજ ગંધારથી ક્ષેત્રપુર સિકી જવા માટે વિહાર કર્યો.

શેઠ રામજીએ શત્રુજય તીર્થમાં શ્રી. શાંતિનાથ લંબો ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ, દેરી વગેરે કરાવ્યાં હતાં અને સં ૧૬૫૦માં ચૌમુખનો મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવી આં વિજયહીરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

શાં વર્ધમાન—તે ગંધારના શ્રીમાલી શાં પાસવીરનો પુત્ર હતો. તેને ૧ રામજી, ૨ હંસરાજ, ૩ મનજી એમ ત્રણ પુત્રો હતા. તેણે સં ૧૬૨૦ ના કાં સું રના રોજ શત્રુજય મહાતીર્થમાં ભટ્ટાં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિના હાથે ભં શાંતિનાથના ચૌમુખ પ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. (આ દેરાસર ભંડારની ચોરડી પાસે છે.)

(- શ્રી શત્રુજયનું મોટું વર્ણન)

શેઠ મૂલાશાહ—તે અમદાવાદના અહમદપરામાં રહેતો હતો. ધનાઢય જૈન વેપારી હતો. આં વિજયદાનસૂરિ અને આં વિજયહીરસૂરિનો ભક્ત હતો; આં વિજયહીરસૂરિએ સં ૧૬૨૮ ના કાં સું ૭ને સોમવારે અમદાવાદના અહમદપરામાં શેઠ મૂલાશાહે કરાવેલા પદવી મહોત્સવમાં પં જયવિજયગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. પછી આચાર્ય બનાવ્યા અને તેમનું નામ રાજ્યું વિજયસેનસૂરિ. (- વિજય પ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય સર્ગ : ૭, શ્લોક ૬૭ થી ૭૨)

તથા તે જ મુદૂર્તમાં ઉપાં વિમલહર્ષગણિવરને મહોપાધ્યાય બનાવ્યા. અને મુનિ પદ્મસાગરગણી, મુનિ લખિધસાગરગણી વગેરે છ ગણિવરોને પંન્યાસ બનાવ્યા.

શેઠ મૂલાશાહે સં ૧૬૫૦ માં શત્રુજયતીર્થમાં આદીશ્વરની ટૂકમાં મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવી આં વિજયહીરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

જસુ ઠક્કર—તેનો વધુ પરિચય મળતો નથી. સંભવ છે કે તે પં સિંહવિમલગણીએ જૈન બનાવેલ કાયસ્થ વંશનો હોય. તેણે સં ૧૬૫૦માં શત્રુજય તીર્થમાં ભં આદીશ્વરની ટૂકમાં ખંભાતના સોની

તેજપાલ આશવાલે જે મોટો નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો અને સોની કુંચરજીએ અષ્ટાપદાવતાર જિનપ્રાસાદો બંધાવ્યા તે આ ઠક્કરની હેખરેખ નીચે બનાવ્યા હતા.

સોની તેજપાલ આશવાલ—તે ખંભાતનો વતની હતો. સોની વહિયાનો પુત્ર હતો. તેણે સં ૧૬૫૦માં શંત્રુજય તીર્થમાં દોશી કર્મશાહે કરાવેલા મોટા જિનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી તેને ‘ નંદિવર્ધન જિનપ્રાસાદ ’ એવું નામ આપ્યું હતું. તથા સં ૧૬૫૮માં અમદાવાદની ઝવેરીવાડમાં જગવલ્લભ પાર્શ્વનાથના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં આ વિજયસેનસૂરિના હાથે ભ ૦ ઋષભદેવની ૭૧ આંગળ ભંચી જિન પ્રતિમાની અંજનશલાકા કરાવી હતી.

સંઘવી તેજપાલની પત્ની તેજલદેએ સં ૧૬૬૧ના વૈ ૦ ૧૦ ૭ ના રોજ ખંભાતમાં આ વિજયસેનસૂરિ પાસે પોતાના ભોંયરાવાળા ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

સોની તેજપાલે સં ૧૬૪૬માં ખંભાતમાં ભ ૦ સુપાર્શ્વનાથ અને ભ ૦ અનંતનાથની આ વિજયસેનસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

શેઠ વજિયા—રાજિયા શ્રીમાલી—તે ગંધાર, ખંભાત અને ગોવાના વતની હતા. બંને સગા ભાઈઓ હતા. તેમણે સં ૧૬૪૫ના જે ૦ સુ ૦ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતના સાગવટપાડામાં ભ ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બનાવી આ વિજયસેનસૂરિના હાથે તેની તથા ખીજી જિન પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સં ૧૬૪૫માં આ વિજયસેનસૂરિના હાથે ગંધાર બંદરમાં તીર્થની સ્થાપના થઈ.

સં ૦ ઉદયકરણ—તે ખંભાતનો વતની હતો. ધનાઢય જૈન હતો. તેણે સં ૧૬૩૭માં ખંભાતમાં આ વિજયહીરસૂરિને ચોમાસું રાખ્યા. સં ૧૬૩૮ ના મ ૦ સુ ૦ ૧૩ના રોજ ખંભાતમાં પોતે બનાવેલ ભ ૦ ચંદ્રપ્રભ જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ વિજયહીરસૂરિ પાસે તથા સં ૧૬૫૨-૫૩માં ખંભાતમાં તે જ જિનાલયમાં આ વિજયસેનસૂરિના હાથે જ ૦ ગુ ૦ આ વિજયહીરસૂરિની ચરણપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

તેણે જૉ ગુૉ આૉ વિજયહીરસૂરિના ઉપદેશથી મારવાડ-મેવાડનાં જૈન તીર્થોનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

ચંપા મા અને શેઠ થાનમલજી—શેઠ રાજમલજી (રાજસિંહજી) ફત્તેહપુર સિકી પાસેના અભિરામાબાદ (ઇબ્રાહીમાબાદ)માં રહેતો હતો. ધનાઢ્ય ઓશવાલ જૈન હતો. તેને ચંપા નામે પત્ની હતી અને થાનમલ (થાનસિંહ) નામે પુત્ર હતો. ચંપાએન ધર્મપ્રેમી હતી. પવિત્ર જીવન ગાળતી જૈન શ્રાવિકા હતી. મોટી તપસ્વિની હતી.

તેણે બાદશાહ અકબરના દિલમાં શ્રદ્ધાનો ઉથોડો મારી તપસ્યા રૂપી ટાંકણા વડે પાર્શ્વનાથ અને વિજયહીરસૂરિ એમ બે અક્ષરો કોતર્યા હતા. બાદશાહ આ અક્ષરોના અમત્કારોથી ધીમે ધીમે હિંદુ (જૈન) બની ગયો હતો.

શેઠ રાજમલ અને ચંપાદેવીને થાનમલ નામે પુત્ર હતો. તેમાં ધર્મશીલ માતાના ગુણો ઊતર્યા હતા. તે માતૃભક્ત હતો. વિવેકી જૈન હતો. બાદશાહ અકબરનો માનીતો હતો. બાદશાહ અકબર ગુજરાત જીતવા ગયો ત્યારે તેને સાથે લઈ ગયો હતો. તે વખતે સંૉ ૧૬૨૮માં અમદાવાદમાં તપાગચ્છના આૉ વિજયહીરસૂરિ પાસે લોંકાગચ્છના ઋષિ મેઘજી વગેરે ૧૮ યતિઓએ સંવેગી દીક્ષા સ્વીકારી હતી. શેઠ થાનમલજીએ આ ઉત્સવમાં બાદશાહી વાળાં લાવી શાસનની પ્રભાવના કરી દીક્ષા-ઉત્સવ ઊજવ્યો હતો. શેઠ થાનમલ અને આગરાના જૈન સંઘે બાદશાહ અકબરની પ્રેરણાથી સંૉ ૧૬૩૮માં આૉ વિજયહીરસૂરિને ફત્તેહપુર સિકી પધારવા ગંધાર વિનંતી-પત્ર મોકલ્યો હતો.

આૉ વિજયહીરસૂરિ ગંધારથી વિહાર કરી સાંગાનેર પધાર્યા ત્યારે શેઠ થાનમલ તેમની સામે સાંગાનેર ગયો અને ગુરુદેવને બહુ માનપૂર્વક ફત્તેહપુર સિકી લઈ આવ્યો.

બાૉ અકબરે સંૉ ૧૬૪૦માં ફત્તેહપુરમાં આૉ વિજયહીરસૂરિને ' જગદ્ગુરુ'ની પદવી આપી. આથી આગરા અને ફત્તેહપુરના જૈન સંઘે તે પદવીનો આનંદ ઉત્સવ ઊજવ્યો. એ વેળાએ મેહતાના શા. સદારંગે એક જૈન લોજકને દાનમાં હાથી આપ્યો. અરૂ ભાટને બીજો

હાથી આપ્યો. શેઠ થાનમલે તે હાથીને શણુગાર પહેરાવ્યો અને તે શણુગાર અઠ્ઠ લાટને દાનમાં આપ્યો.

શેઠ થાનમલજીએ સં० ૧૬૪૦માં ફત્તેહપુરમાં જિનપ્રાસાદ બનાવી તેની જુગ આં હીરવિજયસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. જુગ આચાર્યે આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં પંચ શાંતિચંદ્રગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા અને મુનિ લાનુચંદ્ર ગણીને પંચાસ બનાવ્યા. તથા બાદશાહ અકબરના પ્રીતિપાત્ર જેતા શાહને દીક્ષા આપી મહોં લાલવિજયના શિષ્ય બનાવી મુનિજીવિજય નામ આપ્યું.

શેઠ થાનમલજીએ સં० ૧૬૪૧માં અલિરામાબાદ (ઈબ્રાહીમા-બાદ)માં જુગ આં વિજયહીરસૂરિ પાસે પોતાના ઘર દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને સં. ૧૬૪૧માં અલિરામાબાદમાં તેમને ચાતુર્માસ રાખ્યા.

શેઠ થાનમલજી અને લાનુમલ તથા કલ્યાણમલે લાહોરના ઉપાશ્રયમાં મહોં લાનુચંદ્રગણીના ઉપદેશથી શાહજહા જહાંગીર (સલીમ)ની વિષકન્યાની શાંતિ માટે શાંતિ અલખેક-શાંતિપાઠ કરાવ્યો.

શાં લાનુમલ, કલ્યાણમલ—તે બંને ભાઈઓ હતા. આગરાના રહેવાસી હતા. ચોરડિયા ગોત્રના ઓશવાલ જન હતા. ચોરડિયાઓ શરૂઆતથી જ ઉપકેશગચ્છના અને પ્રવેતાંબર જન રહ્યા છે. બંને ભાઈઓ બાદશાહ અકબરના માનીતા હતા.

આ બંને ભાઈઓ જુગ આં વિજયહીરસૂરિના લક્ષ્મી હતા. તેઓ પણ આચાર્યશ્રીને ફત્તેહપુર સિકી લઈ આવવા શાં થાનમલની સાથે સાંગાનેર સામે ગયા હતા.

તે ભાઈઓએ સં० ૧૬૪૦માં આગરાના રોશન મહોલ્લામાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું ચૈત્યાલય બનાવી તેમાં આં હીરવિજયસૂરિના હાથે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની શ્યામ રંગની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

તે પછી મહોં લાનુચંદ્રગણીના પ્રયત્નથી બાં અકબરની પરવાનગી મેળવી તેનો રંગમંડપ, શિખર વગેરે બનાવી મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો. જોકે તે જિનાલયના ચાલુ કામકાજમાં મુસ્લિમ અમલદારોએ દબલ કરી હતી પરંતુ મહોં લાનુચંદ્રગણીએ તે બધાને કુનેહથી સમજાવી લીધા હતા.

(જુઓ પ્રાં ૫૭)

ધીમે ધીમે આ જિનપ્રાસાદમાં નાનાં-મોટાં નવાં દેરાંઓ બનતાં ગયાં. શ્રી.સંઘે ખીજા જિનપ્રાસાદોની પ્રતિમા લાવીને તેમાં સ્થાપન કરી હતી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયના ખરચ માટે બાદશાહે રોશનમહોલ્લો લેટ આપ્યો હતો.

એકવાર અંગ્રેજી રાજ્યમાં આગરાના કિલ્લા પાસે ખોદતાં જમીનમાંથી લ૦ શીતલનાથની શ્યામ રંગની પ્રાચીન પ્રતિમા મળી આવી હતી. આથી આગરાના કલેક્ટરે જાહેર કરેલું કે જેની આ પ્રતિમા હોય તે ખાતરી આપીને લઈ જાય. શૈવો, વૈષ્ણવો વગેરે ત્યાં ગયા. સૌએ કહ્યું કે આ તો જૈનોના દેવ છે આથી દિગંબરના ભદ્રારક શાસ્ત્રીઓ અને જૈનો ત્યાં પ્રતિમા લેવા ગયા. તેઓએ ઘણી મહેનત કરી પણ તે પ્રતિમાને કોઈ ઉઠાવી શક્યું નહીં. ત્યારે આ૦ જ૦ શુ૦ વિજયહીરસૂરિની પરંપરાના (૬૩) મહો મેઘવિજય ગણી, (૬૪) પં૦ મેરુવિજયગણી, (૬૫) પં૦ માણેકવિજય ગણી, (૬૬) પં૦ ભાણવિજયગણીના શિષ્ય (૬૭) પં૦ કુશલ વિજયગણી અને પં૦ તત્ત્વવિજયગણી હતા.

શૈવો, દિગંબર જૈનો વગેરેએ તેમની પાસે આવીને કહ્યું : ‘ તે જૈન પ્રતિમા છે પણ કોઈથી ઉઠાવી શકાતી નથી. કહાચ આપના ત્યાં જવાથી ભગવાન ઊઠે તો આપ પધારો અને પ્રતિમાને લઈ આવો. ’

પંન્યાસજી મહારાજ ત્યાં ગયા અને સૌને કહ્યું : ‘ મહાનુભાવો ! તમે સૌ ઉઠાવવા પ્રયત્ન કરો, ન ઊઠે તો પછી હું યોગ્ય કરું. કોઈને મનમાં એમ ન થાય કે હું ઉઠાવી લાવત. પછી સૌએ પ્રયત્ન કર્યો. પણ નિષ્ફળ ગયો. પંન્યાસજીએ આઠ આઠ વર્ષનાં બાળકોને સ્નાન કરાવી, પૂજનાં કપડાં પહેરાવી ઊભાં રાખ્યાં અને પછી પ્રતિમા ઉપર વાસદેવ નાખી પ્રતિમાને ઉપાડી. પ્રતિમાજી બહાર નીકળી આવ્યાં. ચાર બાળકો પાસે ઉપડાવી લ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં લાવી સં. ૧૮૧૦માં પં૦ કુશલવિજય-ગણીએ આગરામાં લ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં ડાળી તરફના ચોકમાં એક સ્વતંત્ર વેદી તથા સિંહાસન તૈયાર કરાવી એ લ૦ શીતલનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી.

જૈન-અજૈન સૌ કોઈ આ ચમત્કારી પ્રતિમાનાં દર્શને આવવા લાગ્યાં, માનતા માનવા લાગ્યાં અને સૌની શ્રદ્ધા વધવા લાગી.

વાસ્તવમાં વ્વાલિયર અને કનોજના રાજા નાગવલોકના રાજ-
ગુરુ આ૦ અપ્પલદ્વિસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી આ પ્રાચીન જિનમૂર્તિ
છે. એમ આ પ્રતિમા અસલમાં પ્રવેતાંબરાચાર્ય-પ્રતિષ્ઠિત છે, તેથી
જ તે પ્રવેતાંબર મુનિની વિનંતી સ્વીકારી તે પ્રતિમા ઊપડી શકી
અને અહીં લાવી શકાઈ. ભગવાનનાં દર્શન કરવાની સૌને છૂટ
છે પણ તેની પૂજા તે પ્રવેતાંબર જૈન વિધિ પ્રમાણે જ થાય છે.
તેનો અભિષેક, ચંદનપૂજા, પુષ્પપૂજા વગેરે થાય છે. ચક્ષુ, મુગટ,
આંગી વગેરે પણ ચડાવાય છે; છતાં ચમત્કારી હોવાથી દિગંબર
અને સ્થાનકવાસી જૈનો પણ તેમના પોતાના દેવ માનીને દર્શન
કરે છે.

૫૦ કુશલવિજયગણીએ તે જ ચોકમાં, તે જ મુદૂર્તમાં
ચૌમુખજીની પણ પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. સાથોસાથ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ-
ના જિનાલયમાં તથા પાછળના ઉપાશ્રયમાં મણિલદ્ર વીરની પણ
પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ચોકમાં ચૌમુખજી અને ભ૦ શીતલનાથની ભવ્ય
પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠાનો શિલાલેખ દ્વીવાલમાં ચોડેલો વિદ્યમાન છે.

આગરાના રોશનમહોલ્લામાં ચોરાશી કુટુંબનાં ઘણાં ઘરો છે.
તે સૌ તપાગચ્છના ભાવિક જૈનો છે.

મંત્રી સંત્રામસિંહ - મહો૦ ગુણવિનયગણી લખે છે કે, મંત્રી
સંત્રામસિંહ તે વછાવત ગોત્રનો ઐશવાલ જૈન હતો. ખરતરગચ્છનો
શ્રાવક હતો. તે બિકાનેરના રાજા રાવ કલ્યાણમલનો મહામાત્ય
હતો. તેણે ખરતરગચ્છના (૫૫) જિનમાણિકચસૂરિને કિથોદ્ધાર
કરવા વિનંતિ કરી હતી. બેકે તેઓ કિથોદ્ધાર કરવા તત્પર હતા
પણ કિથોદ્ધાર કરી શક્યા નહીં, તેમનો તરતમાં સ્વર્ગવાસ થયો.
આથી તેમના (૫૬) પદ્મધર જિનચંદ્રસૂરિએ કિથોદ્ધાર કર્યો હતો.

મંત્રી કર્મચંદ્ર વછાવત - બિકાનેરના રાવ કલ્યાણમલને મહામાત્ય
સંત્રામસિંહના મરણ બાદ કર્મચંદ્રને પોતાનો મંત્રી બનાવ્યો અને
તેના પુત્ર રાજા રાવ રાયસિંહે (સં. ૧૬૩૮ થી ૧૬૬૮) મંત્રી
કર્મચંદ્રને મહામાત્ય બનાવ્યો. મંત્રી કર્મચંદ્ર બુદ્ધિમાન, ચતુર
અને જૈનધર્મપ્રેમી હતો પણ ખરતરગચ્છનો વિશેષ રાગી હતો.

તેણે રાવ કલ્યાણમલને કહી બિકાનેર રાજ્યમાં જીવહયા પળાવી. આખુના જિનાલયને સમરાવ્યું. સં. ૧૬૩૫ના દુકાળમાં ગરીબોને મોટી મદદ આપી. સાધર્મિકોને વિવિધ જાતની સહાય આપી. સેનાધિપતિ તુરસેમખાન સિરોહીની લૂંટમાં હજારો જિનપ્રતિમાઓ ઉઠાવી લાવ્યો હતો. મંત્રી કર્મચંદ્રે તેને છોડાવી. મંત્રીએ તેના બંદીવાનોને પણ છોડાવ્યા. શેઠ સારંગશાહને પણ મદદ કરી.

મંત્રીએ ઘણાં જૈન તીર્થો, જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. જિનાગમો વ્યાખ્યાનમાં સાંભળ્યાં, આગમો અને વિવિધ ગ્રંથો લખાવ્યા. નવાં જિનાલયો બંધાવ્યાં. બિકાનેર રાજ્યમાં ચાર પર્વી પળાવી. સતલજ નદી, ડેક નદી અને રાવી નદીની મચ્છી જાળ બંધ કરાવી.

તે ખરતરગચ્છનો અતિરાગી શ્રાવક હતો. આથી તેણે બિકાનેરની વસતિમાં ખરતરગચ્છના આચાર્યોનો પ્રવેશ ખુલ્લો રાખી બીજા જૈનાચાર્યોનો પ્રવેશ બંધ કરાવ્યો.

બીજા ગચ્છના કુલશુરની વહીવંચાની વહીઓનો નાશ કરાવ્યો અને સર્વ જાતના યોશવાલ, પોરવાડ જૈનો માત્ર ખરતરગચ્છના આચાર્યો વડે પ્રતિબોધિત લેખાની નવી વહી તથા પટ્ટાવહી તૈયાર કરાવી.

આથી જ માનવું પડે છે કે, ખરતરગચ્છનો ઇતિહાસ હશે ત્યાં સુધી મંત્રી કર્મચંદ્ર વછાવતનું નામ અમર રહેશે.

મંત્રી કર્મચંદ્રે આ. જિનકુશળસૂરિનો સ્તૂપ બનાવ્યો તે જ ક્લોધિમાં આ. જિનદત્તસૂરિનો પણ સ્તૂપ બનાવ્યો.

તેને ૧ લાગ્યચંદ અને ૨ લક્ષ્મીચંદ એમ બે પુત્રો થયા.

રાવ રાયસિંહને જસવંત નામે રાણીથી ૧ દલપત ૨ કૃષ્ણસિંહ, ૩ સૂરજસિંહ એમ ત્રણ પુત્રો થયા; પરંતુ રાવ રાયસિંહની નારાજગીથી મંત્રી કર્મચંદ્ર પોતાના પરિવાર સાથે બિકાનેર છોડી મેડતામાં જઈ વસ્યો. આ. અકબરને આ વાતની ખબર પડી તેથી તેણે રાવ રાયસિંહને કહી મંત્રી કર્મચંદ્રને લાહોર પોતાની પાસે બોલાવી પોતાના જ્ઞાનખાના વિભાગનો મંત્રી બનાવીને રાખ્યો.

લાહોરમાં શાહબહા જહાંગીરની યેગમે મૂળ નક્ષત્રમાં એક કન્યાને જન્મ આવ્યો. મંત્રી કર્મચંદ્રે શાંતિપાઠ લખાવી તેનું અભિષેક-જળ છંટાવ્યું. આથી સૌનો વહેમ નીકળી ગયો. મંત્રી કર્મચંદ્રે આં જિનચંદ્રસૂરિને ખંભાતથી લાહોર ખોલાવ્યા. આચાર્યશ્રી ફાગણ સુદિ ૧૨ના રોજ લાહોર પધાર્યા. બાદશાહે નગરપ્રવેશ વખતે શાતા પૂછી. બા. અકબરે આં જિનચંદ્રસૂરિના ઉપદેશથી દ્વારકા પ્રદેશની અને શત્રુજય તીર્થની રક્ષાનું સૂબા આજમખાનને ફરમાન લખી મોકલ્યું. કાશ્મીરથી અગિયારે સૂબામાં અષાઠ સુદિ ૯ થી ૧૫ સુધીની અમારિતું ફરમાન આપ્યું. ઉં માનસિંહને બાદશાહે પોતાની સાથે રાખ્યા. મંત્રી રોહિતાગમાં રહ્યો. બાદશાહ કાશ્મીર જતી લાહોર આવ્યો. આં જિનચંદ્રસૂરિ પણ લાહોર આવ્યા.

અહીં આં જિનચંદ્રસૂરિને યુગ પ્રધાનપદ મળ્યું. ફાગણ સુદિ બીજના રોજ અમારિ પળાવી. ખંભાતના દરિયામાં એક વર્ષ સુધી મત્સ્યની જાળ ખંધ કરાવી,

આં જિનચંદ્રસૂરિએ આ ઉત્સવમાં શ્રુતસાગર જયસોમરત્ન-ગણીને પાઠકપદ પ્રદાન કર્યું. તેમ જ ગુણવિજય અને સમયસુંદર-ગણીને પણ ઉપાધ્યાયપદ આપ્યું. આ બધું મંત્રી કર્મચંદ્રના પ્રયાસથી થયું. આથી સંઘે મંત્રી કર્મચંદ્રને યશનું તિલક કર્યું, તેમનું બહુમાન કર્યું. પછી મંત્રી કર્મચંદ્રે અબુલફજલને સાથે લઈ તેની મારફત બા. અકબરને ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા, ૧૦ હાથી, ૧૨ ઘોડા તથા વિવિધ જાતનાં વસ્ત્રો ભેટ કર્યાં તેમ જ શાહબહા સલીમને મહેલે જઈ તેની સામે ભેટણું ધરી તેને પણ સંતુષ્ટ કર્યો.

મંત્રી કર્મચંદ્રે આ યુગપ્રધાન આં જિનચંદ્રસૂરિની યાદીમાં સંવત્સરી, ચોમાસી, પકળીમાં ‘જયતિહુઅણુ’ સ્તોત્ર દાખલ કર્યું.

મંત્રીએ ઘણી શાસનપ્રભાવના કરી.

વાચક ગુણવિનયે મંત્રીની પ્રેરણાથી વિં સં ૧૬૫૫ના મહા વદિ ૧૦ (પોષ વદિ ૧૦)ને ગુરુવારે અનુરાધા નક્ષત્રમાં રાધરનગરમાં ચોમાસુ રહેલા પાઠક જયસોમગણીની આજ્ઞાથી આં જિનકુશલ-

સૂરિના સ્તૂપની નિશ્રામાં 'મંત્રીરાજ શ્રી. કર્મચંદ્રવંશાવલી પ્રબંધ' રચ્યો.

(- જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્ય સંગ્રહ રાસ ૮ મે પૃ. ૧૦૬ થી ૧૩૩, શ્રી જિનાવજય સંગૃહીત રાસસાર - પૃ. ૧૨ થી ૭૪)

સં. દુર્જનશલ્ય જડિયો જૈન - આગરામાં જગુશાહ નામે જડિયા ગોત્રનો ઓશવાલ જૈન હતો. તેને ત્રણ પુત્રો હતા. ૧ સંઘવી વિમલદાસ, ૨ સંઘવી હીરાનંદ - તે આગરામાં જૈન સંઘમાં આગેવાન હતો. રાજમાન્ય હતો. તેની પત્ની મહિદેવીએ મેડતામાં સં. ૧૭૦૦ થી ૧૭૦૫ લગલગમાં આ. વિજયસિંહસૂરિના હાથે જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(- પદ્મ. સમુ. ભા-૧, પૃ. ૯૬)

આગરાના રોશન મહોલ્લામાં હીરાનંદના નામની હીરાનંદગલી પ્રસિદ્ધ છે.

૩ સંઘવી નાનુ - તે સંઘપતિ હતો. તેને દુર્જનશલ્ય નામે પુત્ર હતો. સંઘવી દુર્જનશલ્યે જ. આ. હીરવિજયસૂરિના ઉપદેશથી ઘણાં જિનાલયોના જીર્ણોદ્ધારો કરાવ્યા. જિનપ્રતિષ્ઠા, સંઘપૂજા, છ'રી પાળતા તીર્થયાત્રાના સંઘો કાઢ્યા હતા.

કવિ કૃષ્ણદાસે સં. ૧૬૧૫ના વૈશાખ માસમાં તેના વર્ણનમાં 'દુર્જનશાલ બાવની' બનાવી છે.

શાહ સદારંગ - તે મેડતાનો વતની હતો. આગરામાં રહેતો હતો. બાદશાહ અકબરે સં. ૧૬૪૦માં ફત્તેહપુરના બાદશાહી દર-બારમાં આ. વિજયહીરસૂરિને 'જગદ્ગુરુ'નો ખિતાબ આપ્યો. આથી આગરા, ફત્તેહપુર, અલિરામાબાદના જૈનોએ તે પદવીઉત્સવ ઊજવ્યો.

અકૂ નામનો ભાટ તે સલામંડપમાં આવ્યો હતો. તેને તેની ભાભીએ મહેલું માર્યું હતું કે 'શુ' હાથી ઉપર બેસીને આવો છો કે ઊંચા-નીચા થઈ રહ્યા છો!' અકૂએ આ સલામંડપમાં સૌની વચ્ચે

જ૦ ગુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિની ઘણી પ્રશંસા કરી તથા ઘણાં નવાં નવાં કવિતો તેમની પ્રશંસામાં બનાવ્યાં.

શા૦ સદ્દારંગે ખુશ થઈને કહ્યું : ' દેવીપુત્ર ! માંગો માંગો, જે જોઈએ તે માંગો.' દેવ-ગુરુની કૃપાથી તમારી આશા પૂરી થશે.

અફૂ તરત જ બોલી ઊઠ્યો : ' જગદ્ગુરુ અને મહાજન મારા ઉપર ખરેખર તુષ્ટ થયા હોય તો મારે એક હાથી જોઈએ.'

શા૦ સદ્દારંગે તરત જ એક હાથી મંગાવી તેના વડે જગદ્ગુરુનું લૂંછણું ઉતારી તે હાથી અફૂ ભાટને આપ્યો ત્યારે આ મંડપમાં એક જન ભોજક બેઠો હતો તે બોલી ઊઠ્યો : ' ગુરુદેવના લૂંછણા ઉપર તો જન ભોજકનો હક છે. તો તે હાથી મને જ મળવો જોઈએ. બીજાને તે અપાય જ નહીં.'

શા. સદ્દારંગે આ વાત સ્વીકારી, તે હાથી જન ભોજકને આપી દીધો, અને ગુમાસ્તાને મોકલી બીજો હાથી વેચાતો મંગાવ્યો, જે અફૂ ભાટને તુષ્ટિદાનમાં આપી દીધો.

અલિરામાબાહના શા૦ થાનમલ જન ઓશવાલે પોતાના ગુમાસ્તા પાસે હાથીનો શણગાર મંગાવી તે હાથીને પહેરાવ્યો. તેણે હાથી સાથે તે શણગાર પણ અફૂ ભાટને પ્રીતિદાનમાં આપ્યો.

અફૂ ભાટ તો ખુશ ખુશ થઈ ગયો. તે ત્યાંથી હાથી ઉપર બેસીને નીકળ્યો ને પોતાને ગામ પોતાના ઘેર પહોંચ્યો. તેણે રસ્તામાં જગદ્ગુરુની ઘણી પ્રશંસા કરી હતી. અફૂની ભાભી તો હાથી દેખી ખુશ ખુશ થઈ ગઈ. અફૂ ભાટને હાથી મળ્યો ને ભાભીનું મહેણું ભાંગ્યું. પણ હવે હાથીને રાખવો ક્યાં ? અને ખવડાવવું શું ? એ પ્રશ્ન ઊઠ્યો. અંતે તેણે ભાભીની પરવાનગી લઈ એક મોટા જાગીરદારને આ હાથી વેચી દીધો. અફૂ ભાટને તેના બદલામાં ૧૦૦ સો રૂપિયા મળ્યા ને તેણે આ રીતે સંતોષ માન્યો.

શા૦ સદ્દારંગે આ ઉત્સવમાં બીજા બાવન ઘોડાનું દાન કર્યું અને આગરા-દિલ્હીના પ્રદેશમાં બધા જૈનોના ઘર દીઠ બબ્બે શેર પ્રમાણે સાકર-મીઠાઈની પ્રભાવના કરી.

(- મહો૦ રવિવર્ધન કૃત ' પટ્ટાવત્રી સારોદ્ધાર ')

શ્રીમાલી શક્યાનો વંશ —

૧. સંઘવી નાદહા — તે પાંડવોની ગુપ્ત નિવાસ ભૂમિ વૈરાટનગરનો વતની હતો. તેને શ્રીદેવી નામે પત્ની હતી.
૨. સંઘેશ્વર, પત્ની અબકૂ.
૩. સંઘે રત્નપાલ, પત્ની મેઢાઈ.
૪. સંઘે દેવદત્ત, પત્ની ધરમૂ.
૫. સંઘે ભારમલ્લ — તે બાં અકબરનો પ્રીતિપાત્ર અને રાજા ટોડરમલનો માનીતો હતો. રાજા ટોડરમલે તેને ઘણાં ગામોનો રક્ષક નીર્યો હતો.
૬. સંઘે ઈંદ્રરાજ — તેને બે પત્નીઓ હતી. ૧ જ્યવંતી અને ૨ દમયંતી. તેને ચુહડમલ્લ નામે પુત્ર હતો.

સંઘે ઈંદ્રરાજને ખીજે ભાઈ અજ્યરાજ નામે હતો. તેને વિમલ-દાસ નામે પુત્ર હતો. જેને નગીના નામે પત્ની હતી. ત્રીજે ભાઈ સ્વામીદાસ નામે હતો, તેને પુત્ર સંઘે જગજીવન (પત્ની મોતી) પુત્ર સંઘે કચરા નામે હતો.

સંઘવી ઈંદ્રરાજને ચતુર્ભુજ નામે ખીજે પુત્ર હતો. સંઘે ઈંદ્રરાજ વૈરાટ ગામનો માલિક હતો. તેણે વૈરાટમાં ‘ઈંદ્રવિહાર’ નામે જિન-પ્રાસાદ બંધાવ્યો. શાકે ૧૫૦૯ (સને ૧૬૪૪)ના કાગણી સુદિ ૨ ને રવિવારે વૈરાટનગરમાં મૂળનાયક ભં વિમલનાથ તથા ભં પાર્શ્વનાથ, ભં ચંદ્રપ્રભ, ભં ઋષભદેવ વગેરે પ્રતિમાઓ ભરાવી અને મોટો ઉત્સવ કરી તેની જં ગું આં હીરવિજયસૂરિના શિષ્ય મહોં કલ્યાણવિજય ગણીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ જિનપ્રાસાદની પ્રશસ્તિ પં લાલવિજયે રચી. પં સોમકુશલગણિએ શિલા ઉપર લખી અને તેને સરરકૂ ભગતે ઉત્કીર્ણ કરી.

(પ્રાં જૈં ભેં લેખાંકઃ ૨૭૯)

થિર શાહ ભજુશાલી — તે લોદ્રવાનો વતની હતો. ઘીનો મોટો વેપારી હતો. તેને કૃષ્ણવેલી મળી જવાથી ધન વધતું ગયું. લોદ્રવામાં

ત્યાંના રાજા ધીરસિંહ ભારીએ સં ૧૧૯૬ પછી સહસ્રકૃષ્ણ પાર્શ્વનાથનો જિનપ્રાસાદ બંધાવેલો તેનો આ ચિરશાહિ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. તેમાં મોટી જિનપ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી. તેની બે પત્નીઓ અને બે પુત્રોના શ્રેય માટે ચાર દેરીઓ બનાવી. અને આ જિનરાજસૂરિના હાથે સં ૧૬૭૫માં પ્રતિષ્ઠા કરાવી. નવરત્નોની જિનપ્રતિમાઓ કરાવી. ગ્રંથભંડારો સ્થાપન કર્યા. કરાડો રૂપિયાનો પુણ્યકાર્યમાં ખર્ચ કર્યો. સં ૧૬૮૨માં શંત્રુજયતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. તેણે બાદશાહ અકબરને ૯ હાથી અને ૫૦૦ ઘોડા આપ્યા. અકબરે તેને રાયજહાનો ખિતાબ આપી બહુમાન કર્યું, તેના વંશને રાય ભણુશાહી કહેવાય છે.

ભણુશાહીનો અર્થ ભાંડશાહી - વાસણુના વેપારી એવો થાય છે.

(- જૈન સાહિત્યસંશોધક ખંડ : ૨, અંક : ૩, પૃ ૧૩-૧૭)

સંઘવી અકૂ દિરોજશાહ - તે આગરા પાસેના દિરોજબાદને વતની હતો. ધનાઢ્ય, બુદ્ધિશાળી અને ચતુર જૈન હતો. જ ૦ ગુ ૦ આ ૦ હીરવિજયસૂરિનો ભક્ત હતો. સં ૧૬૪૦માં હીરવિજયસૂરિ દિરોજબાદ પધાર્યા ત્યારે અકૂશેઠની ઉંમર ૯૬ વર્ષની હતી છતાં ત્યારે પણ એમની આંખમાં ચમક હતી. દાંતમાં યુવાનની મજબૂતાઈ હતી. તેના શરીરનો બાંધો મજબૂત હતો. તેણે પોતાની હયાતીમાં પોતાના કુટુંબના પા પાઘડીબંધ પુરુષોને જોયા હતા. તેના કુટુંબનો પરિવાર ઘણો વિશાળ હતો.

ચંદુ સંઘવી - તેનું પૂરું નામ સંઘવી ચંદ્રપાલ મળે છે. તે આગરાનો વતની હતો. રાજમાન્ય હતો. બાદશાહ અકબર તથા બાદશાહ જહાંગીરનો માનીતો હતો. બાદશાહ જહાંગીર જ્યાં જાય ત્યાં તેને સાથે લઈ જતો.

૧. અમે ઈ.સ. ૧૯૩૨-૩૩માં નાથનગરથી ચંપાપુરી જતા હતા. ત્યારે રસ્તામાં અમને ભારતનો પ્રસિદ્ધ ઐતિહાસિક નરવીર નાના ફકનવીસ મળ્યો હતો. તેના કહેવા પ્રમાણે ત્યારે તેની ઉંમર ૧૨૨ વર્ષની હતી. તેણે અમને પાસેના કબ્રસ્તાનમાં લઈ જઈ બહુમાનથી બેસાડી ઈ.સ. ૧૮૫૭ના બળવાનો ઇતિહાસ કહી સંભળાવ્યો હતો. ત્યારે તેનું શરીર મજબૂત છતાં બાંધો દહીવું ડીંગણું હતું. રૂપાણું હતું. તેની આંખ અને દાંતની પંક્તિ સાબૂત હતી. આંખ ચમકદાર હતી. બુદ્ધિ સતેજ હતી. તેના કહેવા પ્રમાણે તેનો જન્મ ઈ.સ. ૧૮૧૦માં થયો હતો અને બળવાના સમયે તેની ઉંમર ૪૮ વર્ષની હતી.

તે જૉ ગુૉ આૉ હીરવિજયસૂરિ, આૉ વિજયસેનસૂરિ અને આૉ વિજયદેવસૂરિનો શ્રાવક હતો. બાદશાહ જહાંગીર તેનો પરિચય આપે છે કે, ચંદુ સંઘવી છે. તેના પિતાનું નામ... છે. દાદાનું નામ વરજ છે. તે આગરાનો વતની છે. સેવડાનો ઉપાસક છે. તેનું કપાલ પહોળું છે. ભવાં પહોળાં છે. ઘેટાના જેવી આંખો છે. રંગે તે શ્યામ છે. તેની દાઢી મુંડેલી છે. તેના મોં પર શીતળાનાં ચાકાં છે. તેના બંને કાનમાં ઘણા છેદ પડેલા છે. તેની ઊંચાઈ મધ્યમ કદની છે, તેની ઉંમર ૬૦ વર્ષની છે.

તેણે પહેલાં એકવાર ઈલાહી સન્ ૧૦, ઈલાહી મહિનો અમર-દાદ, અસ્કંદા, હીજરીસન્ ૧૦૨૪ રજબે ઉલપુરજમ્બ તા.૧૧મી ગુરુવારે બાદશાહને વિનંતી કરી હતી. વળી, તેણે ઈલાહી વર્ષ ૧૦ના રજબ મહિનાની ૨૦મી તારીખે બાદશાહના ચરણમાં રત્ન-જડિત વીંટીનું નજરાણું ધર્યું હતું અને પછી તેણે માગણી કરી હતી કે, ‘અમારા ગુરુદેવ આૉ વિજયસેનસૂરિ સંૉ ૧૬૭૧ ના જેૉ વૉ તેના રોજ ખંભાત પાસે ચોવીસ પરગણાના મહમ્મુદપુરા-માં કાળઘર્મ પામી સ્વર્ગવાસી થયા છે તેમના અગ્નિસંસ્કારના સ્થાને સમાધિમંદિર બનાવવું છે. ત્યાં બાગ બનાવવો છે. દરસાલ મેળો ભરી શકાય એવો પ્રબંધ ગોઠવવો છે. ખંભાતના મહમ્મુદ-પુરાની તે જમીન આ સેવકને ભેટ રૂપે મળે એવો હુકમ કરી તેનું ફરમાન આ સેવકને આપવા મહેરબાની કરવી જોઈએ.’

તેની આ વિનંતીને ધ્યાનમાં લઈ બાદશાહે તા. ૧૭ રજબઉલ-મુજબ, હીજરીસન્ ૧૦૨૪, ઈ.સ. ૧૬૧૫ (વિૉસંૉ ૧૬૭૧)ના રોજ બાદશાહી ફરમાન આપવામાં આવે છે કે -

“સંઘવી ચંદુના ગુરુ સદ્ગત આૉ વિજયસેનસૂરિના અગ્નિ-સંસ્કારને સ્થાને તેમના સમ્માનની ચાદગીરી માટે મંદિર, મેળો, બાગબગીચો બનાવવા માટે અકબરપુરામાં ૧૦ વીઘા જમીન કાયમને માટે ભેટ આપવામાં આવે છે.

“વિશેષ સૂચના એ છે કે, કોઈએ આ હુકમને તોડવો નહીં. તે જમીન માપીને ચંદુ સંઘવીને સોંપી દેવી. તેમાં કોઈએ બીજી કોઈ બંધાની દખલ કરવી નહીં. તેના બદલામાં કંઈ રકમ માગવી

નહીં, તે જમીન ઉપરના ખર્ચની કિંમત, સરકારી કર, સર્વજનતાની ફીઝ વગેરે ઉમેશને માટે માફ કરવામાં આવે છે. ”

(- પ્રક. ૪૪, બા. જહાંગીરતું કરમાન પુ. ૧૦ થી ૧૫)

આ. વિજયસેનસૂરિના સ્વર્ગગમન બાદ આ. વિજયદેવસૂરિ તપાગચ્છમાં નાયક બન્યા. પરંતુ તપાગચ્છમાં ૧ વિજયદેવસૂરિ સંઘ અને ૨ વિજયાનંદસૂરિ સંઘ એ બે પક્ષો પડ્યા હતા. બીજા પક્ષવાળાઓએ પં. સિદ્ધિચંદ્ર ખુશકહમને મહોપાધ્યાય બનાવ્યા હતા અને તેમની દ્વારા પહેલા પક્ષને હલકો પાડવા બાદશાહ જહાંગીરના કાન લંભેયા હતા કે આ. વિજયદેવસૂરિ આ વિજયસેનસૂરિની ગાદીએ છે તે તે પદને લાયક નથી આથી બા. જહાંગીરે સં. ૧૬૭૪માં આ. વિજયદેવસૂરિને માંડવગઢમાં બોલાવી તેમની પરીક્ષા કરી તો તેમને ખરા સાધુ જાણી ‘મહાતપા’તું બિરુદ આપ્યું હતું અને ચંદુ સંઘવીને આજ્ઞા કરી કે ગુરુજીને રાજદરબારમાં બાદશાહી વાજ સાથે સ્વાગત કરી તમારા ઉપાશ્રયે લઈ જવા. ”

સંઘવી ચંદ્રપાલ (ચંદુ) ગુરુદેવને સપરિવાર બાદશાહી વાજંગાજા સાથે ઉપાશ્રયે લઈ ગયા. સં. ચંદ્રપાલે આ ગુરુસ્વાગતમાં આચાર્યશ્રીના પગલે પગલે સોનામહોર મૂકી લૂંછણું કચું હતું અને ચાચકોને ઘણું દાન આપ્યું હતું.

(- તપાગચ્છ પટ્ટાવલી સમુ. ભા.૧, પૃ. ૮૩)

બા. જહાંગીરે હીજરીસન્ ૧૦૨૭માં પં. કુશલવિજયગણી મારફત આ. વિજયદેવસૂરિને આનંદ-કુશળનો પત્ર લખી મોકલ્યો હતો તેમાં આચાર્યશ્રીને મોટા જ્ઞાની બતાવ્યા હતા.

શેઠ મેઘજી અને શ્રી લાડકીબાઈ-શેઠ મેઘજી તે દીવબંદરનો વતની હતો. રાજમાય મોટો વેપારી હતો. તે જન સંઘનો આગેવાન હતો. તેને લાડકીબાઈ નામે પત્ની હતી. તે બંને જ. ગુ. આ. વિજયહીરસૂરિનાં પરમ ઉપાસક હતાં. લાડકીબાઈ ધર્મપ્રેમી હતી. વિવેકી શ્રાવિકા હતી. તેની જીવનચર્યા જોઈ ફિરંગી અને યવનો વગેરે પણ નમ્ર બની તેનાં ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવતા હતા. તેના

પ્રત્યે સૌને પૂજ્યબુદ્ધિ હતી, વાત્સલ્યભાવ હતો. સૌ તેનું ભારે સન્માન કરતા હતા.

તેણે દ્વીબંધરમાં મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. સં૦ ૧૬૫૨માં તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ઉનામાં જ૦ શુ૦ આ૦ વિજયહીરસૂરિની ચરણપાદુકાની અને તેમના સ્તૂપની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. શત્રુજય-તીર્થમાં જ૦ શુ૦ આ૦ હીરવિજયસૂરિની પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સં૦ ૧૬૬૪માં ઉનામાં આ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે ભગવાનની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

કવિ સારંગ — તે મહાહડા ગોત્રના આ૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિનો ઉપાસક શ્રાવક હતો. વિક્રાન્ હતો. મહા કવિ હતો. તેણે સં. ૧૬૩૮માં જલોરમાં ‘ખિલ્હણ પંચાશિકા ચોપાઈ’, સં૦ ૧૬૫૧માં ‘ભોજપ્રબંધચોપાઈ’ અને સં૦ ૧૬૭૮માં પાલનપુરમાં ‘કૃષ્ણ-રુકિમણીવેલી’ની સંસ્કૃત ટીકા રચી હતી.

(-પ્રક૦ ૩૭, પૃ૦ ૨૬૮, ૨૬૯)

વૈદ્ય — તેમણે સં૦ ૧૬૬૨માં વૈદ્યકનો ‘નયનસુખ’ ગ્રંથ બનાવ્યો.

શેઠ સારંગના પુત્ર કવિવર ઋષભદાસ — તેમણે પોતાનો જીવન પરિચય તથા દિનચર્યા સ્વરચિત ‘હીરવિજયસૂરિ રાસ’માં આપ્યાં છે — તે કવિનો કાળ સં૦ ૧૬૬૨ થી સં૦ ૧૬૮૭નો છે.

કવિ ઋષભદાસે સં૦ ૧૬૬૮પના પોષ સુદિ ૧૩ ને રવિવારે ‘મદ્દિકનાથ રાસ’ રચ્યો. તેમાં તેણે બંભાતના ઘણા જૈનોનો પરિચય આપ્યો છે.

વળી, તેમણે ૮૪ રાસા, ૫૮ સ્તવનો, વિવિધ સ્તુતિઓ, ગીતો વગેરે રચ્યાં છે. તેણે સં૦ ૧૬૭૮ના ભા૦ સુ૦ રના રોજ વિજયા-નંદસૂરિ ગચ્છમાં ‘બાર આરાતું સ્તવન’ રચ્યું છે. સં૦ ૧૬૬૨માં ‘અભયકુમાર રાસ’ રચ્યો, વગેરે ઘણી રચનાઓ આજે સુલભ છે.

(- આનંદ કાવ્ય મહોદ્ધિ મૌકિક ૫, પૃ૦ ૩૨૨)

પ્રકરણુ સાઈઠમું

આ૦ વિજયદેવસૂરિ (સં૦ ૧૭૧૩ના અષાઠ સુદિ ૧)

તથા ચાહાર્યગામ્ભીર્યશૌર્યશૌઠ્ઠીર્યવીર્યવાન્ ।

અપક્કમાર્યસૌમાર્યવૈરાગ્યાદિગુણાર્ણવઃ ॥ ૪૫ ॥

રાજતે વિજયશ્રીભિર્માજિષ્ણુર્ભુવનાદ્ભુતઃ ।

શ્રીમદ્વિજયદેવાહ્નઃ સૂરીન્દ્રશ્ચન્દ્રનિર્મલઃ ॥ ૪૭ ॥

(—વિજયપ્રશસ્તિમહાકાવ્ય, સર્ગ : ૧૧)

તત્પદ્મદુગ્ધજલનિધિશ્ચન્દ્રઃ શ્રીવિજયદેવસૂરીન્દ્રઃ ।

ગૌતમતઃ પ્રતિ સંપ્રતિ જયતિ ભારતભૂષણઃ મગવાન્ ॥ ૬ ॥

(—વિ૦ પ્ર૦ મ૦ની દીપિકા વ્યાખ્યા પ્રશસ્તિ)

તત્પટોધર ગુણુનિલો એમાં, શ્રી વિજયદેવસૂરીન્દ્ર, સુણો૦

શીલ સત્વગુણુ આગતો એમાં, ભગીયો અભિનવચન્દ્ર. સુણો૦ ૪૫

(—ધર્મદાસ કૃત 'હીર વિહાર સ્તવન' જૈ૦ સ૦
પ્ર૦ ક્રમાંક — 'સૂર્યપુરનો સુવર્ણયુગ')

તાસ પાટિ ઉદ્યાચલ, નિર્મળ ભાનુ સમાન,

શ્રી વિજયદેવસૂરિ, ઉદ્ય યુગપ્રધાન;

શ્રી વીર જિણેસર, શાસન શોભાકાર,

ઇણ પંચમ આરઈ, ગુરુ ગૌતમ અવતાર.

(—વિનયવિજય ઉપા૦, ગણુધર, પદ્માવલી
સજ્ઞાય—પદ્માવલી સમુચ્ચય ભા૦ ૨,
પ૦ ૧૮૩ થી ૧૮૫)

ભટ્ટારક વિજયદેવસૂરિ—

તેમનો સં૦ ૧૬૩૪ના પોષ સુદિ ૧૩ ના રોજ રવિવારે ઇડરમાં
જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ સ્થિરપાલ અને માતાનું
નામ રૂપાઈ. તેમનું પોતાનું નામ વાસણુ, વાસ કે વાસો, સં૦

જે ૧૬

૧૬૪૩ના મહા સુદિ ૧૦ ના રોજ અમદાવાદમાં આં વિજયસેન-સૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી અને તેમનું નામ વિદ્યાવિજય રાખવામાં આવ્યું.

સં ૧૬૫૬માં અમદાવાદના સિકંદરપુરામાં - બીબીપુરામાં શાં લડુઆ શ્રીમાલીએ બનાવેલા શ્રી. શાંતિનાથના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠામાં લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના હાથે ૫૦ નંદિવિજયગણીને ઉપાધ્યાયપદ અને મુનિ વિદ્યાવિજયને પંચ્યાસપદ આપવામાં આવ્યું. એ જ વર્ષે લાટાપલ્લી (લાડોલ)માં લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના હાથે ૫૦ શ્રી વિદ્યાવિજયગણીને ઉપાધ્યાયપદ અને એ જ વર્ષમાં સં ૧૬૫૬ના વૈં સું ૪ ને સોમવારે ખંભાતમાં શેઠ સાધુમલ્લજીના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં આચાર્યપદ આપ્યું. તે પછી સં ૧૬૫૭ના પોષ સુદિ ૬ રવિવારે પાટણમાં પારેખ સહસ્ત્રનીરે કરેલા વંદના ઉત્સવમાં લટ્ટારકની પદવી આપવામાં આવી. સં ૧૭૧૩ના અષાઠ સુદિ ૧૧ ના રોજ ઉનામાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

બ્રહ્મોની દૃષ્ટિએ તેમનો જન્મ રોહિણી નક્ષત્રમાં વૃષભ લગ્નમાં થયો હતો. તેમની જન્મ કુંડલી આ મુજબ મળે છે : પહેલે સ્થાને વૃષભનો ચંદ્ર, પાંચમે સ્થાને કન્યાનો ગુરુ તથા કેતુ, છઠ્ઠે તુલાનો શનિ, સાતમે વૃશ્ચિકનો મંગલ તથા શુક્ર, આઠમે ધનનો રવિ, બુધ (તથા શનિ) અને અગિયારમે મીનનો રાહુ હતો ત્યારે ઈંડરમાં સ્થિરપાલ એશવાલને ઘેર સં ૧૬૩૪માં વાસણુ નામના બાળકનો જન્મ થયો હતો.

(- વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય, સર્ગ : ૧૦, શ્લોક ૫૩ થી ૫૬)

શેઠ સ્થિરપાલ મરણ પામ્યો. પછી શેઠાણી રૂપાઈ પોતાના પુત્ર વાસણુને સાથે લઈ ઈંડરથી નીકળી અમદાવાદ જઈ ભં વિજયસેન-સૂરિને વાસણુ નામના બાળકને વહોરાવ્યો અને તેને દીક્ષા આપવાની રજા આપી. શેઠાણી રૂપાઈએ પોતે દીક્ષા લીધી કે કેમ? તેનો ઉલ્લેખ મળતો નથી.

દીક્ષા — ભં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૪૩ના મહા સુદિ ૧૦ના રોજ અમદાવાદમાં સંઘે કરેલા દીક્ષા ઉત્સવમાં વાસણુને દીક્ષા આપી,

પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો અને તેનું નામ વિદ્યાવિજય મુનિ રાખવામાં આવ્યું.

પ્રતિષ્ઠાઓ —

લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૪૩ના ફાં સું ૧૧ના રોજ અમદાવાદમાં અહિવદેવીના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં૦ ૧૬૪૩ના જોઠ સુદિ ૧૦ ને શુક્રવારે ગંધારમાં શેઠ ઈંદરજીના લં મહાવીર-સ્વામીના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં૦ ૧૬૪૩ના જોઠ વદિ ૧૧ના રોજ ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું, સં૦ ૧૬૪૪માં સિરોહી જઈ ક્ષેત્ર-પુરસિકીથી પધારેલા જં ગુ આં હીરવિજયસૂરિને વંદન કર્યું અને ગુરુદેવની આજ્ઞાથી પાછા ફરી સં૦ ૧૬૪૪માં ખંભાત આવી ચોમાસું કર્યું.

સં૦ ૧૬૪૫માં જોઠ સુદિ ૧૨ ને સોમવારે ખંભાતમાં સાગવટ-વાડાના શેઠ વજ્યા-રાજ્યા શ્રીમાલીએ બનાવેલ લં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના મોટા જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં૦ ૧૬૪૫માં ગંધારમાં નવપલ્લવિયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી ગંધારતીર્થની સ્થાપના કરી. સં૦ ૧૬૪૫માં તેમણે ગંધારમાં ચોમાસું કર્યું, સં૦ ૧૬૪૬માં ગુરુદેવની સાથે રાધનપુરમાં ચોમાસું કર્યું, સં૦ ૧૬૪૯-૫૦માં લાહોરમાં ચોમાસાં કર્યાં.

સં૦ ૧૬૫૬ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ અમદાવાદના સિકંદર-પુરમાં — બીબીપુરામાં લં વિજયચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી, ત્યાં જં ગું હીરવિજયસૂરિની ચરણપાદુકાની પગ પ્રતિષ્ઠા કરી. શેઠ લાહુઆ શ્રીમાલીના ઘરદેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરી.

પંચાસપદ — લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં પં૦ નંદિવિજયગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા અને મુનિ વિદ્યાવિજયને તથા મુનિ ઉદ્દ્યોતવિજય (ઋષિ મેઘજી)ને પંચાસ બનાવ્યા.

ઉપાધ્યાયપદ — લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૬માં લાહોલ જઈ સૂરિમંત્રનું આરાધન કર્યું. સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયકદેવે લટ્ટાં વિજય-સેનસૂરિને જલ્યાવ્યું કે, પં૦ વિદ્યાવિજયગણી ગરજનાયકપદને યોગ્ય છે.

લટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૬માં લાહોલમાં પં૦ વિદ્યા-

વિજયગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા. તે પછી સૌ ઇંડર, તારંગા, શત્રુજયતીર્થ, ઉનામાં જગદ્ગુરુની ચરણપાદુકા વગેરેની યાત્રા કરી ખંભાત પધાર્યા.

આચાર્યપદ — ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૬ના વૈ૦ સુ૦ ૪ ને સોમવારે મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં અમૃતસિદ્ધિયોગમાં ચોથા રવિ-યોગમાં વૃષભ લગ્નમાં પહેલે વૃષભનો ચંદ્ર, ત્રીજે કર્કનો મંગળ તથા ગુરુ, છઠ્ઠે તુલાનો શનિ, નવમે મકરનો રાહુ, દશમે કુલનો શુક અને બારમે મેષનો રવિ તથા બુધ હતા એટલે રવિ, ચંદ્ર, ગુરુ, શુક તથા શનિ ઉચ્ચના હતા ત્યારે ખંભાતમાં શેઠ સાધુમલ્લજી તથા સોમચંદ્રે કરેલ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં તથા સૂરિપદના સમારોહમાં ઉપાં વિદ્યાવિજયગણીને આચાર્ય બનાવી તેમનું નામ આં વિજય-દેવસૂરિ રાખ્યું.

સં૦ ૧૬૫૬ના વૈ૦ સુ૦ ૭ ને બુધવારે ખંભાતમાં ઠા. કીકાના ઘરઠેરાસરની પ્રતિષ્ઠામાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓ તથા જિનપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી, તથા રાજવિજયને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા.

(— વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય સર્ગ : ૧૭, શ્લોક ૬૦)

આ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવ તથા આચાર્યપદ મહોત્સવ ખંભાતમાં ઊજવાયા ત્યારે ત્યાં તપાગચ્છના ૭૦૦ મુનિરાજે પધાર્યા હતા. ખંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૬૫૬માં ખંભાતમાં ચાતુર્માસ કર્યું.

ભટ્ટારકપદ — ભટ્ટારક વિજયસેનસૂરિએ સં૦ ૧૬૫૭ના પોાં વ૦ ૭ ને રવિવારે હસ્તનક્ષત્રમાં હસ્તાર્કમાં પાટણમાં પારેબ સહસ્રવીરે પચાસ હજાર મહમુદી ખરચી ઊજવેલા વંદના મહોત્સવમાં આં વિજયદેવસૂરિને ભટ્ટારક બનાવી પોતાની પાટે ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા અને તેમને ગચ્છની અનુજ્ઞા આપી.

ગચ્છનાયક-યાત્રા — આજથી વિજયદેવસૂરિ ગચ્છનાયક બન્યા. ત્યાંથી સૌ શંખેશ્વરતીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા. અહીં લોંકાગચ્છના ઋષિએ સં૦ ૧૬૨૮માં સંવેગીમાર્ગ સ્વીકાર્યો હતો, તેમાંના ગણી જયવિજયને ઉપાધ્યાયપદવી આપી.

અહીં મારવાડનો સંઘપતિ હેમરાજ છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ

લઈ આચ્યો હતો. તે સંઘે અહીં બંને આચાર્યોને વંદન કર્યું. બંને આચાર્યો સં ૧૬૫૭માં અમદાવાદના અકમીપુરમાં ચોમાસું કરવા પધાર્યા. લં વિજયદેવસૂરિએ લં વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી સં ૧૬૬૬ના પો ૧૦ ૮ ને ગુરુવારે અમદાવાદના શા. જયતમાએ બનાવેલ લં શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં લેં સં ૧૦ લાં ૨, લેં નં. ૨૯૭)

લં વિજયદેવસૂરિ તથા ઉપાં લખિંધસાગરગણીએ સં ૧૬૬૫માં મેડતા પાસે કેકીદ ગામમાં લં આદિનાથ જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં લેં સં ૧૦ લાં ૨, લેં નં ૩૭)

આચાર્ય વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના માં સુ ૫ ને બુધવારે વીજપુરના દોશી મેઘજી વગેરેએ બનાવેલ ચોવિશી જિનવટાની પ્રતિષ્ઠા કરી. (આ પટ વીજપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં છે.)

લં વિજયસેનસૂરિ અને મહોં સોમવિજયગણી વગેરેએ સં ૧૬૬૨ના વૈં સુ ૧૫ ને સોમવારે પાટણમાં દોશી શંકર વીશા પોરવાડની પત્ની વહાલીએ બનાવેલ લં હીરવિજયસૂરિની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં જૈં લેં લાં ૨, લેં નં. ૫૨૧)

લં વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૬૪ના ફાં સુ ૮ ને શનિવારે પાટણમાં શ્રાવિકા વહાલીએ બનાવેલ લં વિજયસેનસૂરિની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં જૈં લેં લાં ૨, લેં નં ૫૨)

તપાગચ્છના ગીતાર્યોએ સં ૧૬૬૪ના ફાં સુ ૮ ને શનિવારે પાટણમાં શ્રાવિકા વહાલીએ બનાવેલ સુવરાજ આં વિજયદેવસૂરિની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં જૈં લેં લાં ૨, લેં નં ૫૧૩)

ભટ્ટાં વિજયહીરસૂરિ-પટ્ટાલંકાર ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિ-પટ્ટાલંકાર
ભ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી પં જ્યવિજયગણીએ સં ૧૬૮૨ના
વૈ ૦ સુ ૦ ૧૦ ને સોમવારે માંડવગઢના વીશા ઓશવાલ સપટદેએ
ખનાવેલ ભ૦ મલ્લિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-તાં ૩-૮-૧૬૭૭ના રોજ માંડવગઢમાંથી
નીકળેલી ૯ પ્રતિમામાંથી એક પ્રતિમા ઉપરનો
લેખ - લેખ નં ૦ ૧૫)

તેમણે કબ્રડના ખીબપુરમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી તેનો લેખ આ
પ્રકારે મળે છે -

“દક્ષિણસ્યાં ચ કનહીવીજાપુરે પુરે તથા પ્રતીચ્યાં
ચ કચ્છદેશે પ્રતિષ્ઠા ચેન નિર્મમે” ॥ ૧૨ ॥

(- વિજયપ્રશસ્તિ - વિજયદીપિકા ટીકા -)

તેમણે સં ૧૭૦૫ના શા ૦ ૧૦ ૬ ને બુધવારે સિરપુરમાં અંતરીક્ષ
પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં અંજનશલાકા કરાવી હતી.

ભ૦ વાસુપૂજ્યની ધાતુ પ્રતિમા ઉપર આ પ્રમાણે પ્રતિમાલેખ
મળે છે -

“સંવત્ ૧૭૦૫ વર્ષે” ફાગણ વદિ ૬ બુધે શ્રીમદવરજ્ઞવાદ -
વાસ્તવ્ય-પ્રાગવાટજ્ઞાતીય-દ્રવ્ય (?) શાખાયાં સાં અમીચન્દભાર્યા
બાઈ ઇન્દ્રાણીનામ્યા સ્વવૃટ(ટુ)સ્વશ્રેયસે સ્વકારિતપ્રતિષ્ઠાયાં
શ્રી વાસુપૂજ્યજિનચિમ્બં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં ચ તપાજચ્છાધિરાજ શ્રી
વિજયસેનસૂરીશ્વરપટ્ટાલંકારમટ્ટારક શ્રીશ્રીશ્રી વિજયદેવસૂરિભિઃ
શ્રી અન્તરીક્ષ પાર્શ્વનાથપ્રતિમાલંકૃત શ્રી સિરપુરનગરે ॥ શુભં
ભવતુ ॥ શ્રી ॥

- વિ ૦ સં ૦ ૧૭૦૫ના શાગણ વદિ ૬ ને બુધવારે ચૌરંગા-
બાદના વતની, પોરવાડ જ્ઞાતિના, દ્રવ્ય (?) શાખાના અમીચંદની
પત્ની ઈન્દ્રાણી નામની બાઈએ પોતાના કુટુંબના કલ્યાણ માટે પોતે
કરાવેલી પ્રતિષ્ઠામાં શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનતું બિંબ કરાવ્યું અને
તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી વિજયદેવસૂરિએ શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ

ભગવાનની પ્રતિમાથી અલંકૃત સિરપુરનગરમાં તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- મુનિ શ્રી. જંબૂવિજયજી, 'અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ'
જૈન આત્માનંદ પ્રકાશ ૫૦ ૯૯)

મહોં ભાવવિજયજીગણીએ સંં ૧૭૧૫ના ચૈત્ર સું ૬ ને રવિવારે અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથના દેરાસરના ભોંયરામાં જે મણિભદ્ર-વીરની સ્થાપના કરી તથા ભોંયરામાં (૧) ભં વિજયદેવસૂરિ પાહુકા અને (૨) ૫ં ભાવવિજયગણીએ પાહુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

મહોં ભાવવિજયજીગણીએ સંં ૧૭૦૮ના આં સું ૧૦ના રોજ વિજયપુરમાં વિજયાનંદસૂરિ રાજ્યમાં 'ચંપકમાલાચરિત્ર' રચ્યું.

આં વિજયદેવસૂરિ સંં ૧૬૭૧ના જેઠ સુદિ ૧૧ના રોજ પાટણમાં ગચ્છનાયક ભદ્રારક બન્યા, પરંતુ સંં ૧૬૭૩ના પોષ સુદિ ૧૨ ને બુધવારે સિરૌહીમાં તપાગચ્છમાં નવો 'ઉપાધ્યાયમત' નીકળ્યો. તેના ગચ્છનાયક ભં વિજયતિલકસૂરિ થયા.

ભં વિજયસેનસૂરિએ આં વિજયદેવસૂરિને ૫ંન્યાસ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય, અને ભદ્રારક બનાવ્યા હતા. ખંભાતમાં સંં ૧૬૫૬માં ૭૦૦ મુનિવરો વગેરે ચતુર્વિધ સંઘની હાજરીમાં આચાર્ય બનાવ્યા હતા. તે સૌની સમ્મતિથી પોતાની પાટે ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા હતા.

આથી ભદ્રારક વિજયસેનસૂરિના પિતા સ્થવિર ૫ં (૭૦) કમલવિજયગણી, ખીજા ૫ં કમલવિજયગણી, મહોં કલ્યાણવિજયગણી, ઉપાં ઉદ્ધોતવિજયગણી, ઉપાં નયવિજયગણી, ઉપાં રાજવિજયગણી, તપાગચ્છની વિજયશાખા, સાગરશાખા, વર્ધનશાખા, સૌભાગ્યશાખા, કુશલશાખા, વિમલશાખા વગેરેના ગીતાર્થો વગેરે ભદ્રાં વિજયદેવસૂરિને ખરા ગચ્છનાયક માનતા હતા અને તેમના પક્ષમાં રહ્યા હતા.

ત્યારથી તપાગચ્છમાં જે મતો ચાલ્યા. તે ખંને વચ્ચે સંઘર્ષ ચાલુ થયો; પરંતુ ભદ્રાં વિજયદેવસૂરિને પોતાની જવાબહારીનું પૂરું ભાન હતું. આથી તેમણે પોતાનું વિહારક્ષેત્ર વિશાળ બનાવ્યું.

તેઓ જૈનધર્મની સેવામાં જ મસ્ત હતા.
તેમનો વિહાર અને ધર્મકાર્યોની નોંધ -

લ૦ વિજયસેનસૂરિના પદ્ધર લ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૧૩ના પોષ વદિ ૫ ને શુક્રવારે પાટણના મણિયાતી પાડામાં ઉજમચંદ, મૂલચંદ, લલ્લુચંદ અને મગનચંદના ઘરદેરાસરમાં પાટણના વીશા-શ્રીમાલી શા. ધનજીની પત્ની ચરણના પુત્ર શા૦ સંતોષીએ બનાવેલ લ૦ ઋષભદેવની સ્ફટિકની જિન પ્રતિમાના પરિકરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. (આ ઘર દેરાસરમાં સુંદર કોરણી કરેલી છે.)

(- પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ ભા. ૨, લેખાંક : ૫૩૨)

આચાર્યશ્રીએ આ ઉત્સવમાં ૫૦ કનકવિજયજીને ઉપાધ્યાયપદવી અર્પણ કરી.

મહાતપા — આ૦ વિજયદેવસૂરિ સં૦ ૧૬૭૩માં ખંભાતમાં ચાતુર્માસ માટે પધાર્યા હતા પણ બા૦ જહાંગીરના આમંત્રણથી તેઓ માંડવગઢ પધાર્યા. બાહશાહે આચાર્યશ્રીની જીવનચર્યા જોઈ-જાણીને તેમને ત્યાં મહાતપાનું બિરુદ આપ્યું.

લ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૭૪ના મ૦ વ૦ ૧ ને ગુરુવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં નાડલાઈ તીર્થમાં લ૦ આદિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રા૦ જૈ૦ ભા. ૨, લે૦ લેખાંક : ૩૩૭)

લ૦ વિજયદેવસૂરિએ અને ૫૦ કુશલસાગરગણીએ સં૦ ૧૬૭૫ના મહાંસુ૦ ૪ ને શનિવારે આરાસણ તીર્થમાં લ૦ નેમિનાથ જિન પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરી.

લ૦ વિજયદેવસૂરિ તથા ૫૦ કુશલસાગરગણીએ સં૦ ૧૬૭૫ના મ૦ સુ૦ ૪ ને શનિવારે આરાસણ તીર્થમાં અમદાવાદના વીશા શ્રીમાલી શા રંગાની પત્ની કીલાટી, તેના પુત્ર લહુઆ, તેના પુત્ર મનિયા, તેના પુત્ર હીરજીએ ભરાવેલી લ૦ આદિનાથની જિનપ્રતિમાની તેમજ લ૦ પાર્શ્વનાથની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રા૦ જૈ૦ લે૦ ભા. ૨, લે૦ ૨૭૭, ૨૯૩)

સં ૧૬૭૬ના વૈ ૦ વ ૦ ૬ ને શુક્રવારે શ્રી શત્રુઙ્ગ્યતીર્થમાં આદિનાથના મોટા જિનપ્રાસાદ પાસે એક દેરીમાં શ્રીમાલી મંત્રી વાછાએ શેઠ ભણુશાલી શિવજીની મદદથી ભ ૦ વિજયદેવસૂરિની નિશ્રામાં પોતે પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રા ૦ જૈ ૦ લે ૦ ભા. ૨, લે ૦ નં ૦ ૨૫)

દેવવાણી — ભટ્ટા ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૭૬માં સાબલીમાં આતુર્માંસ કર્યું. તેમણે વિજયાનંદસૂરિનો પક્ષ અને સાગરમતવાલા વચ્ચેના કલેશથી દુઃખ પામી ઉપાય શોધવા સૂરિમંત્રનો જાપ તથા ધ્યાન કર્યું. સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયકદેવે ભટ્ટારકને જણાવ્યું કે, ‘આપના પછી થનાર ભટ્ટારકનો જન્મ થયો છે. હજી દીક્ષા થઈ નથી. દીક્ષા લઈ યોગ્ય સમયે ગચ્છનાયક ભટ્ટારક બનશે તો હમણાં ભાવી ગચ્છનાયકને વિચાર કરવો નહીં. છતાં હાલ ઉપા ૦ કનકવિજયગણીને આચાર્ય બનાવો તેથી શાસનને લાભ જ થશે. તેઓ ત્યાગી, સંયમી, સંવેગી અને ગીતાર્થ છે. સાધુ-સાધ્વીઓ માટે યોગ્ય સમયે શુદ્ધ માર્ગની પ્રરૂપણા કરશે.’

(ભટ્ટારક વિજયપ્રભસૂરિનો સં ૧૬૭૩ના મ ૦ સુ ૦ ૧૧ના જન્મ થયો અને સં ૧૬૮૬માં દીક્ષા થઈ.)

ભટ્ટા ૦ વિજયદેવસૂરિ અને આ ૦ વિજયસિંહસૂરિએ (ઉપા ૦ કનકવિજયગણીએ,) સં ૧૬૭૭ના મ ૦ સુ ૦ ૫ ને રવિવારે ખંભાતમાં ખંભાત માટે ભ ૦ પાર્શ્વનાથ તથા ગંધાર માટે ભ ૦ પાર્શ્વનાથ તથા ભ ૦ મુનિસુવ્રતરવામીની પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રા ૦ જૈ ૦ લે ૦ ભા. ૨, લે ૦ નં ૦ ૪૫૭, ૪૫૮, ૪૫૯)

ભટ્ટા ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૭૭ના વૈ ૦ સુ ૦ ૩ ના રોજ મેડતામાં પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં મેડતા માટે ભ ૦ મુનિસુવ્રતરવામી તથા સમદહિયા શા .....એશવાલની ભ ૦ મુનિસુવ્રતરવામીની ખીજી જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રા ૦ જૈ ૦ લે ૦ ભા. ૨, લે ૦ નં ૦ ૪૩૮, ૪૪૦)

ભટ્ટા ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૭૭ના વૈ ૦ સુ ૦ ૭ ને બુધવારે સાબલીમાં ગીતાર્થ, સાધુ-સાધ્વીઓ માટે ૫૮ બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી પં ૦ જ્યવિજયગણીએ સં ૦ ૧૬૭૮માં માલપુરામાં લ ૦ ચંદ્રપ્રભની પ્રતિમાના પરિકરની અને સં ૦ ૧૬૯૦માં માલપુરામાં જગદ્ગુરુની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં ૦ ૧૬૭૯માં ખંભાતથી શાંતિદાસ ઝવેરી ઉપર વાસક્ષેપ મોકલી અમદાવાદમાં પં ૦ મુક્તિસાગરગણીને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી પં ૦ જ્યસાગરગણીએ સં ૦ ૧૬૮૧ના પ્ર ૦ ચૈ ૦ વ ૦ ૫ ને ગુરુવારે જલોરમાં શા ૦ જેતા મુણોત ઝોશવાલ જૈનની પત્ની જસમાદેના પુત્ર શા ૦ જ્યમલ મુણોત (પત્ની સોહણદે)ની લ ૦ આદિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રા ૦ જૈ ૦ લે ૦ ભા. ૨, લે ૦ નં ૦ ૩૫૮)

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ અને લ ૦ વિજયાનંદસૂરિએ સં ૦ ૧૬૮૧ના ચૈ ૦ સુ ૦ ૬ ને રવિયોગમાં અમદાવાદમાં કાળુપુરના જૈન ઉપાશ્રયમાં તપાગચ્છના શ્રમણોતું સમ્મેલન કર્યું.

જે કે તે સમ્મેલન નિષ્ફળ નિવડ્યું પરંતુ ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ ત્યારે ઉપા ૦ કનકવિજયને આચાર્ય બનાવવાની વાત મૂકી અને સૌની સંમતિ લીધી.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં ૦ ૧૬૮૧ના વૈ ૦ સુ ૦ ૬ અથવા સં ૦ ૧૬૮૨ના મ ૦ સુ ૦ ૬ ના રોજ ઈડરમાં શા ૦ સહજૂએ કરેલા પદવી-મહોત્સવમાં ઉપા ૦ કનકવિજયગણીને આચાર્ય બનાવી પોતાના યુવરાજ તરીકે સ્થાપન કર્યા અને તેમનું નામ વિજયસિંહસૂરિ રાખવામાં આવ્યું.

(- પદ્મા ૦ સ ૦ ભા. ૧, પૃ ૦ ૬૩)

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના સમયમાં મહો ૦ વિવેકહર્ષગણી અને મહો ૦ મુક્તિસાગરગણી (ઉપા ૦ રાજસાગરગણી)એ સં ૦ ૧૬૮૨માં અમદાવાદના ખીખીપુરામાં શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ લ ૦ ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના વિશાળ અને ભવ્ય જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ તથા આ ૦ વિજયસિંહસૂરિએ સં ૦ ૧૬૮૩ ના અ ૦ વ ૦ ૪ (જૈ ૦ વ ૦ ૪)ને ગુરુવારે જલોરમાં લ ૦ ધર્મનાથની

જિન પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં० ૧૬૮૩નું આતુર્માસ જાલોરમાં કર્યું.

લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં० ૧૬૮૪ના મહા સુદિ ૧૦ ને સોમવારે જાલોરમાં મંત્રી જયમલ મુણોતે કરેલ વંદના મહોત્સવમાં આં વિજયસિંહસૂરિને લટ્ટારક બનાવી પોતાની પાઠે ગચ્છનાયક તરીકે સ્થાપન કર્યા અને તેમને ગચ્છની અનુજ્ઞા આપી. એટલે લં વિજયસિંહસૂરિને ગચ્છનાયક બનાવ્યા અને બંને આચાર્યોએ મેડતાના સં० શામકરણ માટે લં કુંચુનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૫૯, ૪૩૭)

કમલહલની પ્રતિષ્ઠા — લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિએ સં० ૧૬૮૫ના આસો વદિ ૪ ને શુરુવારે સિરોહીમાં શાં પૂંજ અને ઉછરંગદેના પુત્ર સંઘપતિ તેજપાલ પોરવાડના લં પાર્શ્વનાથના સમવસરણના કમલહલની પ્રતિષ્ઠા કરી અને સં० ૧૬૮૫માં સિરોહીમાં આતુર્માસ કર્યું.

(-જૈનયુગ - નવું વર્ષ : ૩, અંક ત્રીજે)

મેડતાના રાણા જગતસિંહે સં० ૧૬૮૬ના પોં વં ૮ ના રોજ લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી વરકાણા તીર્થના મેળામાં મહેસૂલ માફ કર્યું.

લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ તથા વિજયસિંહસૂરિએ સં० ૧૬૮૬ના વૈં સું ૮ ના રોજ પાલીમાં મેડતામાં સુરાણા કર્મણ તથા તેની માતાની ભરાવેલ લં સુમતિનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં ૪૪૨)

લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં० ૧૬૮૬માં સાહડીમાં ઉદયપુરના રાણા કર્ણસિંહની સલામાં ગીતાર્થોને મોકલી લોંકાગચ્છવાળાઓને શાસ્ત્રમાં હરાવ્યા.

(-પટ્ટાં સં ભા. ૧, પૃં ૬૩)

પાલી — સં० ૧૬૮૬ના વૈં સું ૮ ને શનિવારે પુષ્ય નક્ષત્ર અને અતિપુષ્યયોગમાં જ્ઞેધપુરનરેશ ગજસિંહ, યુવરાજ

અમરસિંહના પ્રસાદપાત્ર પાલીરાજ જગન્નાથ સોનગરા ચૌહાણના રાજ્યમાં પાલીમાં પાલીના શ્રીમાલી ચંડાતેયા શાં મોહિલ, તેની પત્ની સૌભાગ્યદેના પુત્રો શાં ડુંગર અને ભાખર એ બંને ભાઈઓએ ૨૪ દેરીવાલા નવલખા પાર્શ્વનાથ જિનપ્રાસાદનો સવા પાંચ હજાર ખરચી મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો અને તેની ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમાં ભં પાર્શ્વનાથ તથા ભં મહાવીરસ્વામીની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી ૨૪ દેરીઓમાં ૨૪ જિનેશ્વરોની પ્રતિમાઓ ભરાવી સ્વર્ણ કળશ-ધ્વજ-દંડ અને ધ્વજ ચડાવ્યાં.

(- પ્રાં જૈં લેં ભા. ૨, લેં નં ૩૯૩, ૩૯૪, ૩૯૫)

આ જિનપ્રતિમા આજે પાલીના લોઢાવાસના ભં શાંતિનાથના જિનપ્રાસાદમાં મૂળનાયક તરીકે વિરાજમાન છે.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ અને આં વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૬૮૬ના વૈં સું ૮ ને શનિવારે પાલીમાં મોટી અંજનશલાકા કરી હતી. તેમાં આગરાનિવાસી કુહાડ ગોત્રના શાં જસવંત ઓશવાલે ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિના ઉપદેશથી ભં પાર્શ્વનાથની જિનપ્રતિમા ભરાવી અને વીધર ગામના જૈન સંઘે વીધર ગામના જિનપ્રાસાદને ખીજે માળે શિખરમાં ભં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિના હાથે આ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૯૬)

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૮૬ (હિંદી સં ૧૬૮૭)ના જેઠ સુદિ ૧૧ ને ગુરુવારે ભં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૯૬)

તેમણે સં ૧૬૮૬માં મેડતામાં ચાતુર્માસ કર્યું. બંને મહાતપા આચાર્યોએ સં ૧૬૮૬ના પ્રં અં વં ૫ ને શુક્રવારે જલોરમાં જોધપુરનરેશ જગસિંહે સકલ રાજ્યવ્યવહારમાં નિયુક્ત કરેલ અને જેતા મુહણોતના પુત્ર મંત્રી જયમલ મુહણોતે જલોરમાં મોટો પ્રતિષ્ઠા

મહોત્સવ કર્યો, તેમાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરી.

મહાતપા ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિએ તેમાંની (૧) ભં પદ્મપ્રભ તથા (૨) ભં શાંતિનાથની પ્રતિમાને ઉદ્યપુરના રાણા જગતસિંહના રાજ્યમાં નાડૂલના રાજવિહારમાં ખિરાજમાન કરી.

(- પ્રાં ભૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૦ ૩૬૬, ૩૬૭)

શાસ્ત્રાર્થ — બંને આચાર્યોએ સં ૦ ૧૬૮૭માં સુરતમાં નવાબ માજર મલિકની રાજસભામાં પોતાના સાધુઓને મોકલી 'સર્વજ્ઞ-શતક'ની પ્રામાણિકતા અંગે શાસ્ત્રાર્થ કર્યો અને તેમાં વિજય પ્રાપ્ત કર્યો.

બંને આચાર્યોએ સં ૦ ૧૬૮૭ થી સં ૦ ૧૬૯૪ સુધી એટલે સાત વર્ષ સુધી વિજયપુર અને કનક પ્રદેશમાં વિહાર તથા ચોમાસાં કર્યાં, ત્યારે તેઓએ ત્યાં સાત જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી. વિજયપુરમાં ચાર ચોમાસાં, અવરંગાબાદમાં એક ચોમાસું કર્યું, અને ખાનદેશના ખુરહાનપુરમાં ચાર ચાતુર્માસ પસાર કર્યાં.^૧

વિજયપુરના બાં ઈદલશાહે ગચ્છનાયકને વિજયપુરમાં ઘણા દિવસો સુધી વિનંતી કરી રોકચા હતા અને તેઓ રહ્યા ત્યાં સુધી ગોવધ વગેરે હિંસા બંધ કરાવી હતી. આથી જન શાસનની પ્રભાવના થઈ હતી. ગચ્છનાયકે વીજયપુરના સંઘ સાથે સમુદ્ર કિનારે કરાડ પાર્શ્વનાથ અને કલિકુંડ પાર્શ્વનાથ વગેરે યાત્રાઓ કરી.

ખુરહાનપુરમાં કિસનગઢથી વિજ્ઞપ્તિ — ગચ્છનાયકે ખુરહાનપુરમાં આંતરે આંતરે બે બે ચોમાસાં કર્યાં હતાં અને ખુરહાનપુરના સંઘ

૧. ખુરહાનપુરના એક ચોમાસામાં ૬૫૦ અમરચંદ્ર, ૬૫૦ હાવણવિજય, મહોત્સવ-વિજયની પરંપરાના ૫૦ ભીમવિજય, ૫૦ ઉત્તમવિજય, શાંતિવિજય, લક્ષ્મીવિજય વગેરે ચોમાસું હતા.

(- તા. ૨૯-૧૨-૧૮૨. જૈન, વર્ષ : ૬૧, ખંડ ૬૦ મો)

તે સાલ કિસનગઢમાં તેમના આજ્ઞાધારક ૫૦ નયવિજય, ૫૦ હરિતવિજય, ૫૦ ઋદ્ધિવિજય, ઉદ્યવિજય (વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય), મુક્તિવિજય (વિજયપ્રભસૂરિના શિષ્ય) હતા, તેમજ આં સું ૫ ના રોજ વિજ્ઞપ્તિપત્ર મોકલ્યો,

સાથે અંતરીક્ષણ તીર્થ, માણેકસ્વામી તીર્થ, તિલંગનું ગોલકુંડી પાસેનું ભાગ્યનગર વગેરે સ્થળે પધાર્યા હતા. અને ત્યાં ભાગ્યનગરના બાદશાહ કુતુબશાહને ઉપદેશ આપ્યો હતો. તેની રાજસભામાં ભટ્ટોની સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરી તેમને હરાવી જૈનધર્મનો સારો પ્રચાર કર્યો હતો.

આથી ભટ્ટોને ગચ્છનાયક ઉપર બહુમાન થયું હતું. બાદશાહ પ્રતિબોધ પામ્યો હતો. ખંને આચાર્યોએ સં ૧૬૮૭માં વિજયપુરમાં શા. ૦ દેવચંદની પહેલી જિનપ્રતિષ્ઠા કરી હતી અને ત્યાં જ ચોમાસું કર્યું હતું. શા. ૦ દેવચંદે પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં સોળ હજાર રૂપિયા ખરચ્યા હતા અને તેણે સં ૧૭૦૧માં વિજયપુરની બીજી પ્રતિષ્ઠામાં આઠ હજાર રૂપિયા આપ્યા હતા. ગચ્છનાયકે આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં જ મુનિ વીરવિજયગણીને પંચાસપદવી અર્પણ કરી.

ભટ્ટારક વિજયદેવસૂરિ કુટપાકણ પધાર્યા. ઉલ્લેખ મળે છે કે પં ૦ કૃષ્ણવિજયગણી તેમની સાથે હતા. તેમણે કુટપાકમાં 'કુટપાકમંડન ઋષભદેવ જિન સ્તવન' કડી : ૨૧ રચ્યું હતું.

(- જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક : ૮૮)

મહો. ૦ ધર્મસાગરગણી લખે છે કે, ભ ૦ વિજયદેવસૂરિએ ઔરંગાબાદમાં ચોમાસું કર્યું, બીજાં એવો ઉલ્લેખ મળે છે કે, ભ ૦ વિજયદેવસૂરિ ઔરંગાબાદમાં ચોમાસું હતા ત્યારે મુનિ વિનીતવિજય તેમની સાથે હતા.^૧

(- શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા. ૨, પ્ર. ૦ નં. ૭૬૧)

પદવીઓ — ગચ્છનાયકે દક્ષિણમાં એક નવા ઉપાધ્યાય અને ૮૦ પંચાસો બનાવ્યા હતા. પછી તેઓ ગુજરાતમાં પધાર્યા. તેમણે ત્યાં સં ૧૬૬૩ના ક્રા. ૦ સુ. ૦ ૩ના રોજ મોટી જિનપ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેમના ઉપદેશથી ત્યાં ઘણી જિનપ્રતિમાઓ બની હતી અને તેની

૧ સંભવ છે કે, તેઓ સં ૧૬૬૬માં નહીં પણ સં ૧૬૮૬માં ઔરંગાબાદમાં ચોમાસુ હોય, કેમકે તેઓ સં ૧૬૮૭ થી ૧૬૯૪ સુધી દક્ષિણમાં વિચર્યા હતા અને સં ૧૬૯૬માં તે ઉદયપુરમાં ચોમાસુ હતા.

બીજી વિચારણીય વસ્તુ એ છે કે, બા. ૦ ઔરંગઝેબે સં ૧૭૦૭માં ઔરંગાબાદ વસાવ્યું હતું. તે સંભવ છે કે, ગચ્છનાયક તે શહેરની નૂની વસ્તીવાળા ગામમાં ચોમાસું રક્ષા હોય. દક્ષિણમાં વરંગલ ગ. મ છે તેવું પ્રાચીન નામ ઉરંગલ છે.

અંજનશલાકા કરી તે પછી તેઓ વિહાર કરી ગયા. બંને આચાર્યોએ સં ૧૬૯૫માં માંડવગઢમાં ચોમાસુ કયું હતું. તે પછી પાયચંદ્ર-ગચ્છના આં જયચંદ્રે કર્મવાસમાં કોઈ કોઈની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

(—પ્રકૃ ૫૩ ‘પાયચંદ્રમત’)

આ જ સમયે સં ૧૬૯૬ના વૈ ૦ સુ ૦ ૫ ને રવિવારે તેમની (લદ્દારકની) આજ્ઞા મેળવી તેમના શિષ્યોના હાથે દ્વિવખંદરના સંઘવી ગોવિંદજીએ શત્રુજયતીર્થમાં મોટો નવો જિનપ્રાસાદ બનાવી તેમાં તેમના શિષ્યોના હાથે લ ૦ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

તેમણે સં ૧૬૯૭માં વિન્ધનગર (વીજનગર—ગોલવાડ)માં જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી અને લ ૦ વિજયદેવસૂરિ વિન્ધનગરમાં તથા આં વિજયસિંહસૂરિએ ઉદયપુરમાં ચોમાસુ કયું અને રાણાને ઉપદેશ આપી વરકાણા તીર્થના મેળામાં કર, જકાત માફ કરાવ્યાં.

પછી સં ૧૬૯૮માં અમણોરમાં પ્રતિષ્ઠા દેલવાડામાં ૧ પ્રતિષ્ઠા તથા નાંહીગગમ (ગોશુંદા)માં પ્રતિષ્ઠા અને આઘાટમાં ૧ પ્રતિષ્ઠા એમ પાંચ પ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી તથા મેડતામાં બે જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી.

સં ૧૬૯૮—૯૯માં ઉદયપુરમાં ચોમાસુ કરી રાણા જગત્સિંહને ઉપદેશ આપી તેને જિનપૂજાપ્રેમી બનાવ્યો તથા તેની પાસે ઘણી અહિંસા પળાવી.

સં ૧૭૦૦માં શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ લદ્દાં વિજયાનંદસૂરિ-ગચ્છના ગીતાર્થોને હાથે અમદાવાદના બીબીપુરામાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

કમલદલ પ્રતિષ્ઠા — લદ્દાં વિજયદેવસૂરિ તથા આં વિજયસિંહ-સૂરિની આજ્ઞાથી ઉપાં સપ્તમચંદ્રગણી (સકલચંદ્રગણી—આલમ-ચંદ્રગણી)એ સં ૧૭૦૦ના મ ૦ સુ ૦ ૧૨ ને રોજ પાલીમાં બેધ-પુરમાં જયરાજ મુહલોતના કમલદલવાળા ૨૪ જિનસમવસરણુની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(—પ્રાં જૈ ૦ લે ૦ ભા ૦ ૨, લે ૦ નં ૦ ૩૯૦)

બંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૭૦૦માં પાલીમાં ચોમાસું કર્યું. આં જ્ઞાનસિંહે સં૦ ૧૭૦૧માં મેડતામાં આગરા નિવાસી મણિબેનની ભરાવેલ જ્ઞાનપ્રતિમાની લગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી.

આં વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૭૦૨માં મેડતામાં જ્ઞાનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી ચોમાસું કર્યું અને સં૦ ૧૭૦૩માં જાલોરમાં કર્યું. પછી તેઓ ત્યાંથી વિહાર કરી આબુની યાત્રાએ પધાર્યા. આં વિજય-સિંહસૂરિ પણ ત્યાં આવી મળ્યા. આ દરમિયાન લ૦ વિજયદેવસૂરિ, આં વિજયસિંહસૂરિ, પં૦ સત્યવિજય, પં૦ વીરવિજય, મહોં વિનયવિજયગણી, મહોં લાવવિજયગણી પરસ્પર મળ્યા. સૌએ સંવેગી ક્રિયોદ્ધાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને સૌ લ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞામાં રહી સંવેગી બને એવી ગોઠવણ કરી.

જે આં વિજયસિંહસૂરિ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી બને તે પં૦ સત્યવિજયગણીને ગરજનાયક બનાવવા અને તે પણ સંવેગી બને તે પં૦ વીરવિજયને ગરજનાયક બનાવવા. આવી વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી.

આ મુલાકાતમાં એક પ્રસંગે પં૦ વીરવિજયગણીએ મહોં વિનય-વિજયજીને બાલોચિત ભાષામાં કહ્યું કે, ‘આપ જ્ઞાની છો, સાચા-ખોટાની પરખ છે, લ૦ વિજયદેવસૂરિને મહોં માનો છો પણ તેમની આજ્ઞામાં નથી એનું કારણ સમજાતું નથી.’ મહોં વિનયવિજયજી-ગણીએ ‘ઇદુદ્ધત’ના પ્રલોં ૧૨૫-૧૨૬ની ત્યારે યાદ આપી હતી.

બંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૬૦૪માં ઇંડરમાં ચોમાસું કર્યું, અહીં પાટણની શ્રાવિકા અવંતીએ ભરાવેલી પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં ૬૪ ઇંદ્રોના જન્મભક્ષિકેક વગેરે મોટો વિધિ કરવામાં આવ્યો હતો.

બંને આચાર્યો તથા મહોં લાવવિજયજીગણી સં૦ ૧૭૦૫માં પાટણના છ’રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શ્રી અંતરીક્ષજી તીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા. ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ અહીં સં૦ ૧૭૦૫ના ફાં ૧૦ વ ૬ ને બુધવારે ઐરંગાબાદના શાં અમીચંદ વીશા પોરવાડની પત્ની ઇંદ્રાણીએ ભરાવેલ જ્ઞાનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરી અને પાટણ તથા દક્ષિણના સંઘને અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથના જ્ઞાનપ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો.

જેનું જીવન પવિત્ર છે એવી શ્રાવિકા કૂલાંએ શત્રુજય ગિરનાર વગેરે મોટાં તીર્થોનો સંઘ કાઠી સંઘવણનું તિલક ધારણ કર્યું, સં ૧૭૦૫ના વૈં સુ ૨ના રોજ ખંભાતમાં સંઘવણ કૂલાંબાઈએ ખંને આચાર્યોને 'વિવાગસુત' તથા 'અણુતરોવવાઈસુત'ની પ્રતિઓ વહોરાવી.

(-શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા ૨, પ્ર ૦ નં ૭૬૦ તથા ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યૂટ જૈ ૦ પ્ર ૦ સં ૦ ભા ૦ ૧, પ્ર ૦ નં ૦ ૧૫૨)

તેમણે સં ૧૭૦૫માં ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું. આં વિજય-સિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૬ (૧૭૧૧)ના મહા સુદિ ૧૩ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં - શ્રવણનક્ષત્રમાં પાટણમાં ગુરુનિશ્રામાં સંવેગી સાધુ-સાધ્વી યોગ્ય આઠ ઝાલનો પટ્ટક બનાવ્યો. ખંને આચાર્યોએ સં ૧૭૦૬માં પાટણમાં ચોમાસું કર્યું અને સં ૧૭૦૭માં અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ કર્યું.

આં વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૭૦૮માં ખંભાતમાં ચોમાસું કર્યું. આં વિજયસિંહસૂરિએ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી સં ૧૭૦૮ના અષાઠ સુદિ રના રોજ અમદાવાદના રાજપરા પાસે નવીનપુરામાં ૨૮ વર્ષની ઉંમરે ગીતાર્થો પાસે અતિચાર આલોવી અનશન સ્વીકારી સમાધિથી કાળધર્મ પામ્યા.

ભ ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી મહો ૦ ભાનુચંદ્રગણીના શિષ્ય પં ૦ વિવેકચંદ્રગણીએ સં ૧૭૦૯ના ફા ૦ સુ ૩ ને રવિવારના રોજ પાટણમાં ઓશવાલ જૈન સંઘે મેઠપાટ દેશાધિરાજ રાણા જગત્-સિંહને પ્રતિબોધદાયક આં વિજયસિંહસૂરિની ચરણપાદુકા બનાવી હતી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(-પ્રા ૦ જૈ ૦ લે ૦ ભા ૦ ૨, લે ૦ નં ૦ ૫૧૪)

ભટ્ટારક —

ભ ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૭૧૦ના વૈં સુ ૧૦ ને શુક્રવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં સુસુદૂર્તમાં ગંધારમાં પં ૦ વીરવિજયગણીને આચાર્ય જે ૨૦

બનાવી તેમની પાટે સ્થાપન કર્યા અને તેમનું નામ આં વિજય-પ્રલસૂરિ રાખ્યું.

આં વિજયસેનસૂરિના પિતા સ્થવિર પં० કમલવિજયજીગણી વગેરેની સંમતિથી તેમને આચાર્ય બનાવ્યા.

તપાગચ્છના મૌલિમાણિક્ય આં વિજયસિંહસૂરિના ઉપદેશથી આગરાના વીશા એશવાલ કુહાડ ગોત્રના શાં વર્ધમાન પની આહ્વાદેના પુત્ર શાં રાયસિંહ મેડતાવાળાએ શત્રુજય તીર્થની મોટી ટૂકમાં ભં આદીધરના મોટા જિનપ્રાસાદની જમણી બાજુમાં ૧૦૦૮ જિનપ્રતિમાવાળો સહસ્રકૂટ બનાવ્યો હતો તેની મહોં વિનયવિજયજી ગણિવરે ભં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયપ્રલસૂરિની આજ્ઞાથી સં० ૧૭૧૦ ના જ્ઞેં સું ૧૦ ને ગુરુવારે શ્રી શત્રુજયતીર્થમાં પ્રતિષ્ઠા કરી. આ સમયે ત્યાં પં० શાંતિવિજય, પં० દેવવિજયગણી પં० મેઘવિજયગણી શ્રી શત્રુજય મહાતીર્થના કાર્યકરો હતા. તેઓએ આ કાર્યમાં મોટી મદદ આપી હતી.

(- પ્રાં જ્ઞેં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૧, પદ ૪,
૩૨ ગદ્ય)

બંને આચાર્યોએ સં० ૧૭૧૦માં સુરતમાં ચૌમાસું કયું.

સંવેગી — પં० સત્યવિજયગણીએ સં० ૧૭૧૧ના મહો સું ૧૩ ને ગુરુવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં પાટણમાં આં વિજયસિંહસૂરિએ દોરેલ બોલ ડપના પટ્ટક પ્રમાણે ભં વિજયદેવસૂરિ આં વિજયપ્રલસૂરિની આજ્ઞામાં રહી કિયોદ્ધાર કરી શુદ્ધ સંવેગી માર્ગ પ્રવર્તાવ્યો.

પં० ઋદ્ધિવિમલગણી મહોં વિનયવિજયગણી મહોં યશોવિજયગણી, પં० નયવિજયગણી વગેરે ૧૮ મુનિઓ તથા સાધ્વી શ્રી સહજશ્રી વગેરે સાધ્વીઓએ સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું હતું. બંને આચાર્યોએ સં० ૧૭૧૧માં અમદાવાદમાં ચૌમાસું કયું.

ભં વિજયદેવસૂરિએ સં० ૧૭૧૨ના માગશર માસમાં અમદાવાદમાં અમદાવાદના સંઘમુખ્ય શાં સૂરાના પુત્ર ધનજીએ આહ હજાર મહમ્મુદી ખરચીને કરેલ વંદના મહોત્સવમાં આં વિજયપ્રલસૂરિને ભટ્ટારક પદવી આપી પાતાની પાટે ગચ્છનાયક સ્થાપન કર્યા.

આ ઉત્સવમાં શાં ધનજીએ સર્વ સંઘને પહેરામણી તથા સંઘપૂજા કરી.

બંને આચાર્યોએ સંં ૧૭૧૨માં અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ કર્યું. બંને આચાર્યો સંં ૧૭૧૩માં સોરઠમાં પધાર્યા અને દીવબંદરના ભણુશાળી રાયચંદ પ્રમુખ સંઘ સાથે શત્રુજયતીર્થની યાત્રા કરી અને સોરઠીસંઘની વિનંતીથી ચોમાસા માટે ઉના પધાર્યા.

આ સમયે દીવમાં ફિરંગી હાકેમના હુકમથી દીવમાં સૌ ધર્માચાર્યોને ઉપદેશ આપવાનો પ્રતિબંધ ચાલુ હતો. આચાર્યોએ અમલદારોને ઉપદેશ દ્વારા સમજાવી દીવમાં સૌને ધર્મોપદેશ આપવાની છૂટ અપાવી.

બંને આચાર્યોએ સંં ૧૭૧૩નું ચાતુર્માસ ઉનામાં કર્યું. સ્વર્ગવાસ — ભં વિજયદેવસૂરિએ સંં ૧૭૧૩ના અષાઠ સુદિ ૧૧ના રોજ પ્રાતઃકાળે ઉનામાં ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિ પાસે નિર્યામણા કરી, આરાધના કરી સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

હવે આં વિજયપ્રભસૂરિ સંઘનાયક બન્યા. સિરોહી — રાજ્યમાં બે વર્ષથી જૈન યતિઓના વિહારનો પ્રતિબંધ હતો. ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિ ગચ્છનાયક બન્યા તે જ ઉત્સવમાં આ વિહાર ઉપરનો પ્રતિબંધ ઊઠી જવાના શુભ સમાચાર મળ્યા હતા.

ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિ સંં ૧૭૧૪માં દીવમાં શાં નેમિદાસના છંરી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શત્રુજયતીર્થની યાત્રા માટે પધાર્યા. શાં નેમિદાસે આ સંઘમાં ૮૦૦૦ મહમ્મુદિકા વાપરી હતી. ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિએ ત્યારથી સંં ૧૭૧૪ થી ૧૭૨૩ એટલે ૧૦ વર્ષ સુધી ચાતુર્માસ કર્યાં હતાં.

સંભવ છે કે, આ સમયે તપાગચ્છમાં બે શાખાઓ બની હતી પરંતુ ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સૌને પોતાના જ માની કુનેહથી તથા સંપૂર્ણ શાંતિથી કામ લઈ સંઘની એકતાને ટકાવી રાખી હતી, ભં વિજયપ્રભસૂરિ તેમની નીતિ પ્રમાણે જ સંઘની રક્ષા કરવા ઉત્સુક હતા; પરંતુ ચાર વર્ષમાં જ ગુરુદેવ સ્વર્ગે ગયા. આથી તેમણે સોરઠમાં થોડાં વર્ષો પસાર કરી પછી જ ગુજરાત તરફ જવા ઉચિત ધાર્યું હોય.

સં ૧૭૦૫, સં ૧૭૧૫, સં ૧૭૧૭ અને સં ૧૭૨૦માં બધે સ્થળે મોટા ઢુકાળો પડ્યા હતા. તેઓ સોરઠમાં દસ વર્ષ રહ્યા તેનું આ પણ એક કારણ હોય; પરંતુ તેમની ચરણકૃપાથી સૌ જનતાને અનાજ-પાણીની સગવડ થતી હતી.

તેમના ઉપદેશથી સં ૧૭૨૧ના પોષ વદિ ૧૦ ના રોજ જૂનાગઢમાં શાં પાસવીર પોરવાડે આગમોનો જૈન અંથલંકાર સ્થાપન કર્યો હતો.

‘ઇન્દુકૃત’ વિજ્ઞપ્તિપત્ર — ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિ સં ૧૭૨૨-૨૩માં સુરત પધાર્યા અને મહોં વિનયવિજયગણીએ સં ૧૭૨૩માં સુરતમાં તેમની ઉપર ‘ઇન્દુકૃત કાવ્ય’ની વિજ્ઞપ્તિ પત્ર રૂપે મોકલી.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિનો પરિચય —

તેઓ શાંત સ્વભાવી, અદ્વિભાષી, વિદ્વાન, જ્ઞાનગંભીર, ત્યાગી, તપસ્વી, સંયમી અને સંવેગી હતા. બધા તેમને ગૌતમાવતાર માનતા હતા. તેમનામાં આચાર્યના ૩૬ ગુણો હતા.

(- વિજયદીપિકાવૃત્તિ-પ્રશસ્તિ શ્લો ૬ થી ૧૯)

તેઓ તપાગચ્છની વિલિન શાખાઓ પૈકી વિજય, સાગર, વિમલ, અંદ્રના મુનિવરોને પોતાના ભાઈની જેમ માનતા હતા. વિરોધ પક્ષવાળા તેમની વિરુદ્ધમાં કંઈ બોલે તે તેઓ મૈાન રહી શાંત રહેતા અને પોતાની સાથેના મુનિવરોને ‘સત્યનો સદા જય’ છે એમ કહી આશ્વાસન આપી શાંત રાખતા હતા.

તેમની આ ઉદાર ભાવનાનું એ પરિણામ આવ્યું કે વિજયાનંદ-સૂરિસંઘના ઘણા શ્રમણો અને શ્રાવકો વગેરે તેમની પરંપરા તરફ વળ્યા હતા. આથી જ બંને શાખાના (૬૬) ભં વિજયધર્મસૂરિ, તથા (૬૭) ભં વિજયલક્ષ્મીસૂરિએ નવાનગરમાં એકબીજા સાથે ભાઈ-ભાઈનો વ્યવહાર રાખી મેળ બનાવી રાખ્યો હતો.

(- પ્રકં ૨૮, પૃ ૧૨૯)

છેવટે આજે એ પક્ષલેહ રહ્યો નથી અને બંને પક્ષો મળી એક ભં વિજયદેવસૂરિસંઘ જ બની ગયો.

લ૦ વિજ્યદેવસૂરિ ગંભીર વિચારક હતા. સમકાલીન મોટા સ્થવિર ગીતાર્થી જેવા કે - મહોં કમલવિજ્યગણી, મહોં કલ્યાણ-વિજ્યગણી, મહોં ઉદ્ધોતવિજ્યગણી વગેરે વૃદ્ધ મુનિઓનું ખલુમાન કરતા અને સંઘના હિતકાર્યમાં તેમની સલાહ મુજબ વર્તતા હતા. આં વિજ્યસિંહસૂરિ અને આં વિજ્યપ્રલસૂરિને તેમની સમ્મતિથી જ ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા.

તેઓ સંવેગી જીવન ગાળતા હતા. તેમની 'નિત નિત વંહું રે, મુનિવર એહવા' એ સન્જાય તેમના સંવેગી જીવનની સાક્ષી આપે છે. તેઓ પોતે જ કિયોદ્ધાર કરી સંવેગી મુનિ બનવા તૈયાર હતા. પરંતુ એમ કરવાથી કદાચ દેવસૂરસંઘ, આનંદસૂરસંઘ, લટ્ટારકસંઘ અને સંવેગીસંઘ એવા ભેદો કાયમી વહેંચાઈ જાય.

આથી જ તેમણે સંં ૧૬૭૭ના વૈં સું ૭ ને બુધવારે સાબલીમાં ૫૮ બોલનો પટ્ટક તથા સંં ૧૭૦૬ અથવા સંં ૧૭૧૧ના મહા સુદિ ૧૩ ને રોજ પાટણમાં સંવેગી સાધુ-સાધ્વી ગીતાર્થી યોગ્ય ૪૫ બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો હતો.

તેમણે પોતાના પટ્ટધર લટ્ટાં વિજ્યસિંહસૂરિ, પંં સત્યવિજ્ય-વગેરેને સંવેગી બનવાને તૈયાર કર્યા હતા. આથી જ પંં સત્યવિજ્ય-ગણીએ સંં ૧૭૧૧માં કિયોદ્ધાર કર્યો હતો.

લટ્ટાં વિજ્યદેવસૂરિ ખીજ ગચ્છવાળાઓ સાથે સમલાવે વર્તતા હતા. જે કે ખીજ ગચ્છવાળા મહોં ધર્મસાગરગણી પ્રત્યે નારાજ હતા, આથી વિજ્યાનંદસૂરિ ગચ્છવાળાએ લટ્ટાં વિજ્યદેવસૂરિને તેમના મળતિયા બતાવવાથી તેમના પ્રત્યે નાખુશ રહેતા હતા; પરંતુ સંં ૧૬૮૭માં સુરતના શાસ્ત્રાર્થમાં લટ્ટાં વિજ્યદેવસૂરિએ સત્ય પ્રકાશિત વિજ્ય મેળવ્યો આથી ખીજ ગચ્છવાળા તેમના પરિચયમાં આવ્યા. શ્રી શ્રીવલ્લભ પાઠક જેઓ ખરતરગચ્છના મુનિ હતા છતાં વિજ્યદેવસૂરિના આદર્શ જીવનથી આકર્ષાઈને તેમના ચરિત્ર વિષયક 'વિજ્યદેવ માહાત્મ્ય' નામે મોટો કાવ્યગ્રંથ રચ્યો છે.

આં વિજ્યસેનસૂરિ શત્રુજયતીર્થની યાત્રાએ ગયા ત્યારે આં વિજ્યદેવસૂરિ વગેરે ૩૫૦ મુનિવરો હતા. સોરઠમાં ચાર ચાતુર્માસ કર્યા અને પછીનું સંં ૧૬૭૨નું ચાતુર્માસ ખંલાતમાં કર્યું.

પં૦ સાધુવિજયગણી શિષ્ય પં૦ સૌભાગ્ય વિજયગણી લખે છે—
'મેવાડનો રાણા જગતસિંહ અને દક્ષિણનો સુલતાન તેમના ભક્તો હતા.'

તેમણે બે આચાર્યો, ૨૫ ઉપાધ્યાયો, ૫૦૦ પંન્યાસો અને ૨૦૦ સ્વશિષ્યો ખનાવ્યા હતા. તેમના સંઘમાં ૨૫૦૦ યતિઓ અને ૧૦૦ સાધ્વીજીઓ ને ૭ લાખ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ભક્ત હતાં. તેમના એક શ્રાવકે ૧ લાખ ૫૯ હજાર સાધર્મિકોને જમાડ્યા હતા. તેમણે રાજનગર પાસેના અહમદપુરામાં ચોમાસુ કરી તેઓ ખીખીપુરામાં પધાર્યા હતા ત્યારે આગરાથી તેમને વંદન કરવા આવેલા શા૦ ગોરધનદાસે ૯ હજાર ત્યાહરી ખરચી ૮૪ ગચ્છોમાં મોટી પ્રભાવના કરી હતી.

ભટ્ટારક વિજયદેવસૂરિએ છકું, અકુંમ, ઉપવાસ, આયંબિલ વગેરે વિવિધ તપો ઘણી સંખ્યામાં કર્યાં હતાં. તેમણે પાંચ કરોડ પ્રમાણ સજ્જાય-સ્વાધ્યાય કર્યો હતો. તેમને રાજ પાંચ વિગઈનો ત્યાગ હતો, ૧૧ દ્રવ્યોથી વધુ દ્રવ્યો વાપરતા નહોતા, દિવસે સૂતા નહોતા. તેમને કષ્ટ પ્રસંગે ૧૮ યજ્ઞો આવી સહાય આપી તેમનું કષ્ટ નિવારતા હતા.

તેમણે અમદાવાદમાં માસકલ્પ કરી વિહાર કર્યો. દ્વીવ, શત્રુજ્ય તીર્થ, અજારા પાર્શ્વનાથ અને ઉનામાં જનપાદુકાઓની યાત્રા કરી હતી.

ઉનામાં આ૦ વિજયપ્રભસૂરિ સાથે હતા. ભટ્ટારકે જિન-પ્રતિમાની સામે આરાધના શરૂ કરી. સં૦ ૧૭૧૩ના અષાઠસુદિ ૮ના રોજ તિવિહાર અનશન સ્વીકાર્યું. અંતિમ સમયે સિદ્ધાંતના પાઠો સાંભળતા હતા. અષાઠસુદિ ૧૦ની રાતે અઉવિહાર અનશન સ્વીકાર્યું. અને છેવટે સ્વર્ગગમન કર્યું.

ગુપ્ત પ્રયાગના સંન્યાસીએ જાહેર કર્યું કે, ભટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિ દેવ ખન્યા છે. સ્વર્ગવાસના સ્થાને ભણુશાલી ગૃહસ્થે સ્તૂપ બંધાવ્યો ને તે પછી આ૦ વિજયપ્રભસૂરિ ગચ્છના નાયક ખન્યા.

(— ઐતિહાસિક સજ્જાયમાલા, જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્ય સંગ્રહ ૫૦ ૧૭૫ થી ૧૭૮; વિજય-દેવસૂરિ નિર્વાણુ રાસ)

તેઓએ તેમને યુગપ્રધાન નિહાળ્યા અને તેમના બની તેમનું ચરિત્ર બનાવ્યું.

આચાર્ય વિજયદેવસૂરિ મોટા પ્રભાવક હતા.

ઉદયપુરનો રાણો કર્ણસિંહ, રાણો જગત્સિંહ, ઇડરનરેશ કલ્યાણ-મલ, બેધપુરનરેશ ગજસિંહ અને દીવના ફિરંગી અમલદારો તેમના ભક્ત હતા.

(— દયાકુશલગણી કૃત ‘વિજયદેવસૂરિ સજ્જાય’,
— પં૦ સૌભાગ્યવિજયકૃત ‘વિજયદેવસૂરિ નિર્વાણ-
રાસ’, પં૦ લાલકુશલગણીકૃત ‘આં વિજયાસિંહ-
સૂરિ સજ્જાય,’ ઐતિહાસિક રાસમાળા નં૦ ૩૩,
૩૪, ૩૫, વિજયપ્રશસ્તિ મહાકાવ્ય, તેની વિજય-
દીપિકા વૃત્તિ, તપાગચ પટ્ટાવલી, તપગણુપતિ ગુણુ
પદ્ધતિ, દેવાનંદાભ્યુદય મહાકાવ્ય, વિજયદેવ માહાત્મ્ય,
લેખસંગ્રહ, ગુરુમાલા આદિ ગ્રંથો.)

વિશેષ જિન પ્રતિષ્ઠાઓ — તેમણે પાટણમાં ૪ જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી, જેમાં જૈન સંઘે અડધો લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ કર્યો હતો. ખંભાત મહાતીર્થમાં ૩ જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી, જેમાં જૈનોએ ૧૪ હજાર રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. અમદાવાદમાં ૨ જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી, જેમાં જૈનોએ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા.

આ ઉપરાંત નડિયાદમાં ૧, શરદ્ગમાં ૧, વડનગરમાં લ૦ મહા-વીરસ્વામીની ૧, ઇટાદરામાં યવનોએ લ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા લેહી નાખી હતી ત્યાં નવી લ૦ ઋષભદેવની પ્રતિમા સ્થાપન કરી.

સં૦ ૧૬૭૭માં સાલડીમાં ૨, સં૦ ૧૬૮૫માં આરાસણમાં મૂળ-નાયકની પ્રતિષ્ઠા, સોનગઢમાં લ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા, માલવામાં ૨, ઉજ્જૈનમાં ૧, રામપુરમાં ૧, દક્ષિણમાં કન્નડના વિજયપુરમાં શાં વીરચંદ્રે કરાવેલી પ્રતિષ્ઠા ૧,^૧ કચ્છમાં ૧, મેડતામાં ૨, તથા સં૦

૧. દક્ષિણે પદ્મ કનડી વીજાપુરે પુરે તથા ।

પ્રતીચ્યાં કચ્છદેશે ચ પ્રતિષ્ઠા યેન નિર્મમે ॥ ૧૧ ॥

— વિજયદીપિકા — વૃત્તિ.

૧૬૪૧ના માં સું ૬ ના રોજ પુષ્યનક્ષત્રમાં ઇંડરમાં પ્રતિષ્ઠા, સં ૧૭૦૫ના માગશર માસમાં ઇંડરમાં પ્રતિષ્ઠા, સં ૧૭૦૫ના ફાં ૧૦ ૬ ને બુધવારે અંતરીક્ષમાં પ્રતિષ્ઠાઓ કરી.

લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૬૫૬ના માં સું ૫ ને બુધવારે શુજરાતના વીજપુરમાં ઠાં મેઘજી વગેરેના ચોવીશ જિન પદ્મ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી. (આ પદ્મ વીજપુરના ચિંતામણિના દેરાસરમાં વિદ્યમાન છે.)

ગરુડભેદો — શાખા —

(૧) આ સમયે ૧૬૭૨ થી તપાગરુદનું ચોથું નામ ‘વિજય-દેવસૂરિસંઘ’ પડ્યું. તેનું બીજું નામ ‘ઓશવાલસંઘ’ પણ મળે છે, જેની બે પરંપરા ચાલી હતી. (૧) શ્રી પૂજ પરંપરા, (૨) સંવેગી પરંપરા. તપાગરુદના લટ્ટારકની આજ્ઞામાં ૧૩ ગાદીઓ હતી.

(—શ્રમણવંશ વૃક્ષ પૃં ૩૯; પટ્ટાવલી — સમુચ્ચય ભાં ૨. પૃં ૨૫૬)

આ રીતે વિજયદેવસૂરિસંઘમાં ઘણા ગરુદો આવી મળ્યા હતા. આથી તપાગરુદ વિશાળ બન્યો હતો.

(૨) સં ૧૬૭૩માં સિરોહીમાં લટ્ટાં વિજયતિલકસૂરિથી તપાગરુદમાં સાતમી વિજયાનંદસૂરિસંઘશાખા નીકળી, જેનાં બીજાં નામ ‘ઉપાધ્યાયમત’ અને ‘પોરવાડગરુદ’ પણ મળે છે.

(૩) સં ૧૬૮૬ના જેઠ સુદિ ૧૪ ને રવિવારે અમદાવાદમાં લટ્ટાં રાજસાગરસૂરિથી તપાગરુદના દેવસૂરિસંઘમાં આઠમી ‘સાગર-શાખા’ નીકળી.

(—આત્માનંદ પ્રકાશ, અં ૪, પૃં ૧૫, કુમતા-હિવિષ જાંગુલી. પ્રકં ૫૮)

(૪) સં ૧૭૧૧માં લટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિથી તપાગરુદમાં નવમી ‘શ્રીપૂજ’ યતિપરંપરા ચાલી અને મૂળ પરંપરા ‘સંવેગી’ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામી.

(૫) સં ૧૭૪૮ના ફાં સું ૫ના રોજ સંડેર ગામમાં

લટ્ટાં જ્ઞાનવિમલસૂરિથી તપાગચ્છની સોળમી ‘વિમલ’શાખા નીકળી.

આ ગચ્છલેહો પ્રસંગે વિવિધ ઘટનાઓ બની હતી, (૧) હિતોપદેશ, (૨) વિજ્યાનંદસૂરિપત્ર, (૩) વિજયદેવસૂરિપત્ર વગેરે.

વિક્રમની ૧૭-૧૮મી શતાબ્દીમાં તપાગચ્છમાં ઉપર મુજબ લેહો-અંચલગચ્છ, ખરતરગચ્છમાં ત્રિવિધ લેહો, નાગોરી લોંકાગચ્છ, ઢુંઢિયા, બ્રહ્મર્ષિમત, તેરાપંથી, દિગંબર તેરાપંથી વગેરે નીકળ્યા હતા.

લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞામાં હેમચ્છદિભ તથા સાધ્વી કલ્યાણ-ચ્છદિભ વગેરે સાધ્વીઓ હતાં.

લટ્ટાં વિજ્યાનંદસૂરિની આજ્ઞામાં સાધ્વીભ લાલશ્રીભ, સાધ્વી સહજશ્રીભ વગેરે સાધ્વીઓ હતાં.

પં સત્યવિજયગણીની સાથે સાધ્વી સહજશ્રીભ વગેરે સાધ્વીભ-ઓએ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી માર્ગ સ્વીકાર્યો.

ખરતરગચ્છની આચાર્યીય શાખામાં લટ્ટાં જ્ઞાનસિંહની પછી ભં જ્ઞાનચંદ્ર થયા. ભં જ્ઞાનચંદ્રને સં ૧૬૭૩માં ચોમાસામાં જ્ઞેધપુરમાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથ વિશે સ્વપ્ન આવ્યું.

તથા પં દયારત્નગણી નામે વિક્રાને ‘ન્યાયરત્નાવલી’ નામે ગ્રંથની રચના કરી; તેમજ સં ૧૬૯૫માં તેમણે ‘કાપડહેડારાસ’ રચેલો મળે છે.

સં ૧૬૮૨, સં ૧૭૭૦માં અમહાવાદમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા થઈ. સં ૧૬...માં રાજપુરમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા થઈ.

જૈન તીર્થો —

(૧) કાપરડા સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથ તીર્થ — પીપાડ સ્ટેશનથી ખિલાડા જતી રેલ્વે લાઈનમાં શલાટી સ્ટેશનથી ૪ માઈલ દૂર અને પીપાડથી ૮ માઈલ દૂર તેમજ ખિલાડાથી ૧૬ માઈલ દૂર કારપડા નામે ગામ છે, જેનાં ખીલ્લાં નામો કર્પટહેટક, કાપડહેડા વગેરે હોવાનું જાણવા મળે છે.

‘ઐતિહાસિક રાસસંગ્રહ’ ભાં ૩માં શ્રી. દયારત્નમુનિએ

સં ૧૬૬૫માં 'શ્રી કાપડહેડા રાસ' રચેલો જેવા મળે છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે, ખરતરગચ્છીય શ્રી. જિનચંદ્રસૂરિને આવેલા સ્વપ્ન મુજબ—ત્રણ બાવળની તળેટીમાં ત્રણ વાંસ ભૂમિની નીચે શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા હોવાનું જાણવા મળ્યું. આચાર્યશ્રીએ એ ભૂમિમાંથી સં ૧૬૭૪ના પોષ વદિ ૧૦ ના રોજ સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથની પ્રાચીન લવ્ય પ્રતિમા બહાર કઢાવી. આચાર્યશ્રીએ એ મૂર્તિને સંઘના મંદિર કે ચતિજીના ઉપાશ્રયમાં સ્થાપન કરી.

જેતારણના રાય લાખણની પરંપરામાંથી ઊતરી આવેલા ઝોશવાલ-જ્ઞાતિના ભંડારીગોત્રના શાં અમરજી ભંડારીને ભાણુજી નામે પુત્ર હતો. તેને ભક્તાહ નામે પત્ની હતી તથા ૧ રતનજી, ૨ નારાયણ, ૩ નરસિંહ અને ૪ સોઢા નામે પુત્રો હતા. ભં ૦ ભાણુજી જ્ઞેધપુરના રાજા ગજસિંહનો જેતારણનો હાકેમ હતો. તે રાજ્યવસ્થા ખૂબ કુશળતાથી ચલાવતો હતો.

એક ચાડિયાએ હાકેમ વિરુદ્ધ રાજાના કાન ભલેચી. રાજાએ ભાણુજીને તાબડતોબ જ્ઞેધપુર આવવા હુકમ કર્યો. ભાણુજી જેતારણથી નીકળી જ્ઞેધપુર જતાં વચ્ચે કાપરડા ગામ આવ્યો. તેને 'જિનદર્શન કર્યા વિના અનાજ-પાણી નહીં લેવાની' પ્રતિજ્ઞા હતી. આથી તેણે ગામના ઉપાશ્રયમાં ચતિજી હસ્તક રહેલી સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમાનો પત્તો મળતાં ત્યાં દર્શન કરવા ગયો. દર્શન કરીને એણે આત્મસંતોષ અનુભવ્યો.

ચતિજીને વાત કરતાં ચતિએ જણાવ્યું કે, 'મહાનુભાવ! ચિંતા કરવા જેવું નથી, તમે રાજા પાસે નિર્દોષ ઠરશો.' ભાણુજી જ્ઞેધપુર પહોંચ્યો અને થયું પણ એમ જ. રાજા આગળ તે નિર્દોષ કહ્યો એટલું જ નહીં ભાણુજી ઉપર રાજાનો ભાવ વધ્યો. પછી તે પાછા ફરતાં કાપરડા આવ્યો. ચતિજીએ ભાણેલા ભવિષ્યથી તેમના ઉપર એને શ્રદ્ધા થઈ હતી. ત્યાં આવી ચતિજીનાં ભાવથી દર્શન કર્યો. ચતિજીએ તેને કાપરડામાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું જિનાલય બંધાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો.

ભાણુજીએ સં ૧૬૭૫માં પોતાના પુત્ર નારાયણને ત્યાં રાખી મોટો જિનપ્રાસાદ બંધાવવાનો આરંભ કર્યો. ભાણુજીને ચતિજીના મંત્રપ્રભાવથી ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. તેણે ચાર માળનો સમતલ ભૂમિથી

૯૮ ફૂટ ઊંચો ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો.

લાણુજીએ સં ૧૬૭૮ના વૈં સું ૧૫ ને સોમવારે કાપરડામાં ખરતરગચ્છના ભટ્ટાં જિનચંદ્રસૂરિના હાથે આ ચૌમુખ જિનપ્રાસાદમાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને તે આચાર્યના વાસક્ષેપથી સં ૧૬૮૧ના વૈં સું ૩ના રોજ તેનો ધ્વજદંડ, કળશ, અને ધ્વજ ચડાવ્યાં તથા સં ૧૬૮૬માં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથનું નવું પરિકર બનાવી ભં જિનચંદ્રસૂરિના હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી અને પરિકરમાં તે અંગેનો લેખ લખાવ્યો.

આ જિનપ્રાસાદ ચાર માળનો ઉત્તરાભિમુખ છે. નીચે ભોંયરું છે. મંદિરમાં પાંચ ખંડો અને ચાર મંડપોની એની રચનાથી એની વિશાળતા અને ઊંચાઈ અસાધારણુ લાગે છે. વિસ્તાર તો તારંગાના મંદિર કરતાં વધારે જણાય છે. ત્રણે માળમાં ચૌમુખજીની સ્થાપના છે. નીચે ઉત્તરમાં સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથ, પૂર્વમાં શાંતિનાથ, દક્ષિણમાં અભિનંદનસ્વામી અને પશ્ચિમમાં મુનિ સુવ્રતસ્વામી બિરાજમાન છે. ઊંચે માળે અનુક્રમે ભં ઋષભદેવ, ભં ચરનાથ, ભં મહાવીરસ્વામી અને ભં નેમિનાથ બિરાજમાન છે. ત્રીજે માળે અનુક્રમે ભં નેમિનાથ, ભં અનંતનાથ, ભં નેમિનાથ અને ભં મુનિસુવ્રતસ્વામી બિરાજમાન છે. તથા ચોથે માળે અનુક્રમે ભં પાર્શ્વનાથ, ભં મુનિસુવ્રતસ્વામી, ભં શીતલનાથ અને ભં પાર્શ્વનાથ બિરાજમાન છે.

આ પ્રતિમાઓમાંની સ્વયંભૂ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ત્યાં પ્રગટ થઈ હતી. તે અને ભં શાંતિનાથની પ્રતિમા સંપ્રતિરાજીએ ભરાવેલી પ્રતિમાઓ જેવી પ્રાચીન જણાય છે.

તપાગચ્છીય આં વિજ્યનેમિસૂરિ મહારાજે આ તીર્થને અજ્ઞેનોની કનડગતમાંથી બચાવી તીર્થોદ્ધાર કરાવ્યો. સને ૧૬૭૫ના મં સું ૦ પને બુધવારે તીર્થની સમગ્ર પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા તેમણે કરી હતી.

અહીં દર સાલ ચૈં સું ૧૫નો મેળો ભરાય છે. આ વિજ્યનેમિસૂરિના ઉપદેશથી અમદાવાદના સંઘવી શાં માણેકલાલ મનસુખભાઈએ મંદિરને ફરતી વિશાળ ધર્મશાળા બનાવી છે.

(- જુઓ અમારો 'જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ પૃં ૩૫૧ થી ૩૫૪)

૨. વરકાણા તીર્થ - મારવાડમાં રાણી સ્ટેશનથી ૩ માઈલ દૂર અને નાડોલથી ૬ માઈલ દૂર વરકાણા નામે ગામ છે. એનું પ્રાચીન નામ હતું વરકનકપુર અથવા વરકનકનગર. 'સકલતીર્થસ્તોત્ર'માં બીજાં તીર્થોની સાથે જ 'અંતરિક વરકાણા પાસ' એ પદ દ્વારા વંદન કરવામાં આવ્યું છે.

આજે આ ગામ પડી ભાંગ્યા જેવું નાના ગામડાંરૂપે છે, પણ ગોલવાડપ્રાંતની પંચાયતનું મુખ્ય સ્થાન છે. અહીં જૈનનું એક પણ ઘર નથી.

ગામની વચ્ચે બાવન જિનાલયવાળો વિશાળ જિનપ્રાસાદ છે, જેમાં રંગમંડપ અને નવચોક્રીના એક થાંભલા ઉપર સં ૧૨૨૧નો લેખ છે. એટલે આ સમય પહેલાં અહીં જિનાલય હોવાનું સ્પષ્ટ થાય છે. મૂળનાયક તરીકે ભ૦ પાર્શ્વનાથની ધાતુની પ્રાચીન ભવ્ય પ્રતિમા છે. અહીં માટે સં ૧૫૪૬નો પ્રશસ્તિલેખ છે.

મૂળનાયકનું પરિકર સં ૧૭૦૭માં બન્યું છે. જિનાલયમાં બીજા બસો જિનપ્રતિમાઓ છે. જિનાલયના દરવાજામાં પેસતાં ડાબી બાજુના હાથી પાસે શિલાલેખ છે. તેમાં સં ૧૬૮૬ના પો ૧૦ ૮ ને શુક્રવારે મેવાડના રાણા જગતસિંહે ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના ઉપદેશથી બહાર ક્યું હતું કે, 'વરકાણામાં દરસાલ પોષ વદિ ૮ થી ૧૧ સુધી રાજ મેળો ભરાય છે તેમાં રાજ્યે યાત્રાળુનો કોઈ પ્રકારનો કર ન લેવો.'

અહીં આં વિજયવલ્લભસૂરિ તથા તેમના શિષ્ય આં વિજયલલિતસૂરિના ઉપદેશથી ગોલવાડના જૈન સંઘે વરકાણા પાર્શ્વનાથ જૈન વિદ્યાલય શુરુકલ બનાવ્યું છે.

(- જૈન તીર્થોનો ઇતિહાસ, પૃ ૩૨૨)

જૈનધર્મના પ્રભાવકો - ધર્મપ્રેમીઓ -

ભ૦ વિજયદેવસૂરિ.

રાણા કર્મસિંહ, રાણા જગતસિંહ.

ઈડરનરેશ રાયમલભ.

બાદશાહ જહાંગીર.

નગરશેઠ શાંતિદાસ અવેરી.

શેઠ શાંતિદાસ મનિયા.

સં૦ તેજપાલ પોરવાડ (સિરોહી રાજ્યના મહામાત્ય)

ધનજી સૂરા (સૂરા રતના)

નથમલજી ઉછતવાલ.

શેઠ સવા સોમજી.

સંઘવણ કૂલાંબાઈ.

જ્ય મુહણોત. (જલોર રાજ્યના મંત્રી) — તેમની પરંપરા —

૧ મંત્રી જ્ય મુહણોત

૨.....

૩ રાવ શિઓજી — એનાં શિવજી અને સિંહજિત એવાં બીજાં
નામો મળે છે. સં૦ ૧૬૨૮. તેને ત્રણ પુત્રો હતા. ૧ આસ્થાન,
૨ સોનિગ, ૩ અજ.

૪ આસ્થાન — તેનું અધ્યત્યા એલું બીજું નામ હતું. તેને ૧
બૂહડ, ૨ રાયમલ, ૩ ધાંધલ, ૪ ચામિગ વગેરે ૧૩ પુત્રો
હતા.

૫ રાયમલ — પિતાની પછી તે રાજ થયો. તેનું બીજું નામ
રાવમલ હતું. તેને તેર પુત્રો હતા.

(— ટોડ રાજસ્થાન)

૬ કુહુલ મોહનસિંહ — પિતાની પછી કુહુલ રાજ બન્યો. સં૦
૧૩૫૭. મંડોવરમાં ગાદી સ્થાપન કરી. તેનો સૌથી નાનો
ભાઈ તપાગચ્છના જનાચાર્યના ઉપદેશથી જૈન બન્યો. તેના
વંશજો મુહણોત (ગોત્ર)ના ઓશવાલ જૈન કહેવાયા.

(— ક્ષેમસિંહ મોં રાઠોડ, ' ઓશવાલ — વંશનો
ઇતિહાસ ' પૃ ૧૬૦)

૭ થી ૨૨ મુહણોત.

૨૩ સૂજી મુહણોત.

૨૪ અચલસિંહ મુહણોત — તે સુભટસેનથી ૧૭મી પેઢીએ થયો,

૨૫ જોસાજી મુહણોત — તેને બે પત્નીઓ હતી.

૨૬ જ્યમલજી મુહણોત - તે જેસાજી મુહણોત અને જ્યવંતા માતાનો પુત્ર હતો. તેનો સંં ૧૬૩૮ના મહા વહિ ઠના રોજ જન્મ થયો. તેને ૧ સરુપદેવી અને ૨ સોહાગદેવી એમ બે પત્નીઓ હતી. તેને સરુપદેવીથી ૧ નેણુસી, ૨ સુંદરદાસ, ૩ આસલણુ અને સોહાગદેવીથી ૪ નરસિંહ અને ૫ જગમાલ એમ પાંચ પુત્રો હતા.

જ્યમલ મુહણોત બેધપુરના ૨૦મા રાજા રાવ સુરસિંહજી અને ૨૧મા રાજા રાવ ગજસિંહ (સંં ૧૬૭૬ થી ૧૬૮૪)ના સમયે રાજ્યના પ્રતિષ્ઠિત પદે રહ્યો હતો. તેને રાવ ગજસિંહે સંં ૧૬૯૬માં મારવાડનો દીવાન બનાવ્યો.

મહારાજ ગજસિંહને જાગીરમાં સાચો મળ્યું હતું. કચ્છનો પણ એકાએક સાચોર ઉપર ચડી આવ્યો ત્યારે જ્યમલ મુહણોત ત્યાં હાકેમ હતો. તેણે લડાઈ આપી કાછાઓને ત્યાંથી નસાડયા. પછી તે ફલોધી અને જલોરનો પણ હાકેમ બન્યો.

એ પછી રાવ ગજસિંહે સંં ૧૬૯૬માં પોતાનો દીવાન બનાવ્યો. મંત્રી જ્યમલ મુહણોત ભારે દાનેશ્વરી હતો. તેણે સંં ૧૬૮૧ના પ્રં ચૈં વં ૫ ને ગુરુવારે જલોરના પર્વત ઉપર કિલ્લામાં તપા-ગચ્છના ૬૦મા ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના આજ્ઞાવર્તી મહોં વિદ્યા-સાગરગણીના શિષ્ય પંં (મહોં) સહજસાગરગણીના શિષ્ય પંં (મહોં) જયસાગરગણીના હાથે નવા જિનાલયની તથા ઘણી જિન-પ્રતિમાઓની અંજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમ જ કિલ્લા ઉપરનાં ત્રણ જિનાલયોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. મંત્રી જ્યમલ મુહણોતે સંં ૧૬૮૬ના પ્રં અં (ગુજરાતી જેઠ વદ) ૫ ને શુક્રવારે ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના હાથે ઘણી જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી.

(- પ્રકં ૩૬, પૃં ૨૩૧ થી ૨૩૩ જલોરગઢ)

જલોરમાં આજે રવેતાંબર જૈનોનાં ૨૦૦૦ ઘર છે. કિલ્લા અને શહેરમાં થઈને ૧૪ જિનાલયો છે.

૨૭. નેણુસી મુહણોત અને સુંદરદાસ મુહણોત - આ બંને ભાઈઓ શૂરવીર, લડવૈયા, દેશપ્રેમી અને ટેકીલા હતા.

મહાસેનાપતિ નેણસીને સં ૧૬૬૭માં જન્મ થયેા હતા. તેણે સં ૧૬૮૦માં ૨૨ વર્ષની ઉંમરે રાજસેવામાં પ્રવેશ કર્યો. તે બેધપુરના રાજા રાવ રાવ ગજસિંહ (સં ૧૬૭૬ થી ૧૬૮૪) તથા મહારાજા જસવંતસિંહ (સં ૧૬૬૦ થી ૧૭૧૭)ના સમયે હતા.

સેનાપતિ નેણસીએ સં ૧૬૮૦માં મહારાજાના ઉપદ્રવીઓને ખતમ કરી તેમનાં ગામ બાળી નાખ્યાં.

પછી તે તે સં ૧૬૮૪માં ફલોધીને હાકેમ બન્યો. તેણે રાડધરના મહેલા મહેશદાસ ઉપર ચડાઈ કરી તેનો કિલ્લો તથા મકાનો પાડી નાખ્યાં. તેને ગામોને રંભડ કરતો રોક્યો. બીજી તરફ સુંદરદાસે સં ૧૭૦૨માં સોજતવિલાગનાં ગામોને લૂંટનારા રાવત નારાયણ ઉપર ચડાઈ કરી. તેના કુકડા, કોટ, કટાણા, માંકડ વગેરે ગામો ભાંગી નાખ્યાં. સેનાપતિ નેણસીએ સં ૧૭૦૬માં જસલમેરના ભટ્ટીઓના પક્ષમાં સહાયક બની પોકરણ પરગણું ભટ્ટીઓને અપાવ્યું.

આં ઔરંગઝેબના પક્ષવાળા સાથે યુદ્ધ કર્યું. રાજા જસવંતે સં ૧૭૧૪ થી ૧૭૨૩ સુધી નેણસીને પોતાનો દીવાન બનાવ્યો.

મહારાજા જસવંતસિંહ સં ૧૭૧૫માં અમદાવાદ ગયા. દીવાન નેણસીએ તેના હુકમથી પોકરણ ફલોધીને દબાવી બેઠેલા જસલમેરના રાજા રાવણ સબલસિંહ ઉપર ચડાઈ કરી. પોકરણ કબજે કર્યું. તેનાં ૧૨ ગામ બાળ્યાં. અસલકોટ લૂંટ્યું. નેણસીએ આવાં ઘણું યુદ્ધો કર્યાં.

મહારાજા જસવંતસિંહ સં ૧૭૨૩માં ઔરંગાબાદ ગયો. દીવાન નેણસી અને સુંદરદાસ તેની સાથે હતા. સૌ કોઈ આ બે ભાઈઓની શૂરવીરતાનાં વખાણ કરતા હતા.

પણ ઇર્ષ્યાઓરોએ મહારાજાના કાન ભંભેર્યાં. મહારાજા જસવંતે સં ૧૭૨૩ના પો. સુ. ૬ ને રોજ બંને ભાઈઓને કેદ કરી લીધા ને સં ૧૭૨૫માં છોડી દીધા. પણ એક લાખ રૂપિયાનો દંડ કર્યો. બંને ભાઈઓએ દંડનો એક પૈસો પણ આપવાનો ઇન્કાર કર્યો.

(- મોગલ ઇતિહાસ, પૃ. ૧૮૯)

ભાટો કહે છે કે —

“લાખ લખારો નિપજો, ખરૂં ખડ પીપલડી સાખ;
 નટીયો મૂતો નેણસી, લોખોરણુ તલ્લક. ૧
 “લેસો પીપલ લાખ, લાખ લખારા લાવસી;
 લાંબો દેણુ તલાક, નટીયા સુંદર નેણસી. ૨”

આથી મહારાજને બંને ભાઈઓને ફરી કેદ કરી ચૌરંગાબાદથી બેઘપુર મોકલી દીધા. રસ્તામાં સિપાહીઓએ બંને ભાઈઓને બહુ ત્રાસ આપ્યો. આથી બંને ભાઈઓ સં ૧૭૨૭ના ભા ૧૦ ૧૩ (ગુજરાતી આસો વદિ અમાસ) ફૂલપરી ગામમાં પોતાના હાથે જ પેટમાં કટાર ભોંડી મરણ પામ્યા. આથી મહારાજની બહુ બદનામી થઈ.

દીવાન નેણસી બહુ બહાદુર હતો. તે કવિ પણ હતો. ઇતિહાસ-પ્રેમી હતો. આથી તેણે ભાટ, ચારણો પાસેથી કછાવા, રાઠોડા, પરમાર, સિસોદિયા, પડિહાર, ચૌહાણ, સોલંકી, ચાવડા, જડેજ, ભટ્ટ વગેરે રાજપૂતવંશોની પ્રધાન શાખાઓ તથા પ્રસિદ્ધ કોમોનો ઇતિહાસ મેળવી ‘મૂતા નેણસીરી ખ્યાત’ નામે મોટો ઇતિહાસગ્રંથ રચ્યો છે, જે ગ્રંથને કાશીની નાગરીપ્રચારિણી સભાએ હિંદી ગ્રંથોના સંપાદન વિભાગ તરફથી પ્રકાશિત કર્યો છે.

પ્રસિદ્ધ પુરાતત્ત્વપ્રેમી પં ૦ ગૌરીશંકર ઓઝા નેણસી મુહણેત અને તેના ઇતિહાસપ્રેમથી ખુશ થઈ તેને મારવાડનો અબુલફઝલ કહીને નવાજ્યો છે.

(૫૦ ૧૯૩)

કવિ નેણસી અને કવિ સુંદરદાસે પોતાની દુઃખદ અવસ્થામાં વેદના સહન કરતાં સુંદર શબ્દોમાં કાવ્યો ઉચ્ચાર્યાં છે. તેનો નમૂનો આ છે —

“નેણસી દહાડો જિતરે દેવ, દહાડે વિન નહીં દેવ રે;
 સુરનર કરતાં સેવ, નેડા ન આવે નેણસી. ૧.
 સુંદરદાસ નર પૈ નર આવ્યા નહીં, આવા નહીં ધનપતિ;
 સો દિન કેળવી છાણીએ, કહે તે સુંદરદાસ. ૨.

નેણુસી મુહણોતને ૧ કરમશી, ૨ વેરશી અને ૩ સમરસિંહ એમ ત્રણ પુત્રો હતા.

૨૮. કરમસી વગેરે — આ ત્રણે ભાઈઓ રાજસેવામાં દાખલ થયા. મહારાજ જસવંતસિંહે એ ત્રણે ભાઈઓ તથા સુંદરદાસના પુત્રને પણ કેદમાં નાખ્યા. દીવાન નેણુસી અને સુંદરદાસના મરણ બાદ તેમને છોડી દીધા. આથી તે બધા બેધપુરનો પ્રદેશ છોડી નાગોર જઈ વસ્યા અને રાવ રામસિંહની સેવામાં દાખલ થયા.

રાવ રામસિંહ તે સં ૧૭૩૨માં દક્ષિણના સોલાપુરમાં ગયો ત્યારે કરમસીને સાથે લઈ ગયો હતો. તે રાજ સં ૧૭૩૨ના અષાઠ વદિ ૧૨ના રોજ અચાનક ખીમાર પડ્યો અને ચાર ઘડીમાં જ મરણ પામ્યો. તેની ઠવા ત્યાંનો હિંદુ વૈદ્ય કરતો હતો, જે માત્ર મરાઠી કે ગુજરાતી ભાષા બોલતો હતો. રાજના કર્મચારીએ તેને પૂછ્યું : “ મહારાજનું અચાનક મરણ કેમ થયું ? ” વૈદ્યે કહ્યું : “ કરમાનો દોષ છે. ” (કર્મનો દોષ છે.) પણ કર્મચારીએ એ ઉત્તરનો સાર એવો કાઢ્યો કે, “ કરમસી મુહણોતે ઝેર આપવાથી રાજનું મરણ થયું છે. ” આમ માની કર્મચારીએ કરમસી મુહણોતને જીવતો દીવાલમાં ચણી દીધો.

૨૯. સામંતસિંહ અને સંગ્રામસિંહ મુહણોત — રામસિંહના પુત્ર રાવ ઈંદ્રસિંહે કરમસી મુહણોતના પુત્ર પ્રતાપસિંહ મુહણોત તથા તેના કુટુંબના ઘણાને ઘણીમાં પિલાવી મારી નાખ્યા. આમ બનવાથી કરમસી મુહણોતની સ્ત્રીઓ પોતાના પુત્ર સામંતસિંહ અને સંગ્રામસિંહને લઈને નાસી અને કિસનગઢ જઈને વસી. પત્નીથી તે બધાં બિકાનેરમાં જઈ વસ્યાં.

બેધપુરનો ૨૩મો અજિતસિંહ (સં ૧૭૫૧ થી ૧૭૮૧ સુધી) રાજ થયો. તેણે સામંતસિંહ અને સંગ્રામસિંહને બેધપુર લાવી વસાવ્યા, તેમને નોકરી આપી ને બગીર આપી.

૩૦. ભગવતસિંહ મુહણોત. સવાઈરામ, સવાઈકરણ, શુભકરણ, ક્ષેત્રકરણ મુહણોત.

૩૧. સુરતરામ મુહણોત — તેને બેધપુરના ૨૬મા મહારાજ વિજય-
જે ૨૧

સિંહ રાઠોડે (મૃત્યુ સં ૧૮૫૦) સં ૧૮૨૦માં મારવાડનો દીવાન બનાવ્યો, જગીર આપી અને મુસાહબ બનાવી 'રાવ' પણ બનાવ્યો.

૩૨. જ્ઞાનમલ મુહુણોત- તે જ્ઞેધપુરના રાજા વિજયસિંહ, ભીમસિંહ અને માનસિંહનો ઉચ્ચ પદ્ધાધિકારી હતો. માનસિંહનો પ્રીતિપાત્ર અને વિશ્વાસપાત્ર હતો.

૩૩. નવલમલ મુહુણોત- તે રાવ માનસિંહનો માનીતો હતો. તેણે સં ૧૮૬૧માં સિરોહીના રાવ વૈરીરાવને જીતવા મોકલ્યો હતો.

નેણુસી મુહુણોતના વંશજે હાલ કિસનગઢ, જ્ઞેધપુર અને માળવ ના મૂલથાણુમાં મોટી સંખ્યામાં છે, જે ત્યાં જગીરદારો તથા રાજમાન્ય અધિકારીઓ છે.

આશવાલનાં વિવિધ ગોત્રો અને શાખાઓ —

૧ માલાણી	૧૨ લાંગા	૨૩ છોડિયા
૨ (ચૌહાણુ)	૧૩ રામસોની	૨૪ સામડા
૩ નૌલખા	૧૪ અમડ	૨૫ શ્રીશ્રીમાલ
૪ ભૂતેડિયા	૧૫ અબક	૨૬ દ્વધડ
૫ પીપાડા	૧૬ છજલાણી	૨૭ સૂરિયા
૬ સિસોદિયા	૧૭ છંડાણી	૨૮ મિહા
૭ હીરણુ	૧૮ હીરાઉ	૨૯ જ્ઞેધડ
૮ ગોગડ	૧૯ કેલાણી	૩૦ નક્ષત્ર
૯ રૂણીવાલ	૨૦ ગોખરુ	૩૧ નહાર
૧૦ વેગાણી	૨૧ ચૌધરી	૩૨ પડિહાર
૧૧ હીંગડ	૨૨ રાજવહોરા	૩૩ અડિયા

(-ક્ષે ૦ મો ૦ રાઠોડનો ' આશવાલનો ઇતિહાસ ' ૫૦
૧૬૯, ૧૭૦. વધુ માટે જુઓ પ્રક ૦ ૪૧, ૫૦ ૫૬૬)

મુહુણોત વંશ-શત્રુજયતીર્થમાં વિમલવસહીમાં પહેલી ટૂકમાં મુહુણોતગોત્રના આશવાલોએ ઘણાં જિનાલયો બનાવ્યાં છે તેમ જ

જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. તે આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

૧. હાથીપોળ પાસે પીપળાના ઝાડ નીચે વાઘણનું સ્થાન છે. તેની પાસે લં આદીશ્વરનું દેરું છે, જેને રતલામના મુહણોતે સં ૧૮૮૬ના મં સુ ૫ ને શુક્રવારે બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેની પાસે પટવાનું દેરું છે.

૨. વિમલવસહીમાં લં આદીશ્વરનો જિનપ્રાસાદ છે, જેમાં ૧૪ પ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે. મુહણોતગોત્રના વીશા ચોશવાલજ્ઞાતિના ૧ શા. દયાચંદ, ૨ શા. મયાચંદ. ૩ શા. ખેમચંદ અને ૪ શા. જીગજીવનદાસે યોતાના પરિવાર સાથે સં ૧૮૬૦ના વૈં સુ ૫ ને સોમવારે આ જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

૩. વિમલવસહીમાં ઘણા થાંભલાવાળો ચોતરો છે. ત્યાં ચૌમુખ-જીનો જિનપ્રાસાદ છે, જેમાં લં મહાવીર, લં ધર્મનાથ, લં ઋષભદેવ અને લં કુંથુનાથની ચૌમુખ મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે. જોધપુરના મુહણોત વીશા શ્રીમાલી જ્યમલે સં ૧૬૮૬ ના જે ૧૦ ૫ (હિંદી—પ્રથમ અષાડ વદિ ૫)ને શુક્રવારે આ જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવેલ છે.

આ ચૌમુખ જિનાલયની પાસે લં ધર્મનાથનું જિનાલય છે, જેમાં આદ્યશાહના પરિવારની મૂર્તિઓ બિરાજમાન છે.

૪-૫. લં આદીશ્વરની ટૂકમાં એટલે પુંડરીક પોળની ભમતીમાં લં ધર્મનાથની બે દેરીઓ છે, જેમાં મુહણોત જ્યમલે સં ૧૬૮૩ માં અંજનશલાકા કરેલી જિનપ્રતિમાઓ બિરાજમાન છે.

૬. પુંડરીક પોળની પહેલી પ્રદક્ષિણા પૂરી થતાં લં વિમલનાથની દેરી છે, જેમાં જેસાજી મુહણોતના પુત્ર જ્યમલ મુહણોતે સં ૧૬૮૬ના પ્રથમ અષાડ વદિ ૫ ના રોજ ભરાવેલી જિનપ્રતિમા છે. આ દેરીમાં બીજી પણ પાંચ જિનપ્રતિમાઓ છે.

(—શત્રુજય કર્મો—મોટું વર્ણન)

શ્યામાચાર્યની પરંપરાના કાલિકાચાર્યગચ્છ—શાંડિલ્યગચ્છના દશમી સદીના ભાવાચાર્ય ગચ્છના આં ભાવદેવસૂરિના ઉપદેશથી સં ૬૧૨માં

માં બાહ્યાગોત્ર થયું. તેમાંથી સં ૧૩૪૦માં ક્વાડશાખા નીકળી તથા સં ૧૬૩૧માં શાહશાખા અને સં ૧૬૭૧માં હરખાવતશાખા નીકળી.

(- પ્રકં ૩૪, પૃ ૫૫૬)

કુહાડગોત્ર વંશ વીશા ઓશવાલ-શત્રુજ્ય તીર્થમાં વિમલવસહી-માં લં મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા છે, જેને મેડતાના કુહાડ ગોત્રના ઓશવાલ શા. હરખચંદ લાર્યા મનરંગદેવીના પુત્રો ૧ નેમિદાસ, ૨ શામલદાસ, ૩ વિમલદાસે લં મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા સં ૧૬૮૩ના જે ૦ વ ૫ ને શુક્રવારે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(-શત્રુજ્યતીર્થ મોટું વર્ણન પાં ૩૨)

પુંડરિક પોળમાં મોટા દેરાસરના દક્ષિણ બારણે સહસ્રકૂટ છે. તેને આગરાના કુહાડગોત્રના વીશા ઓશવાલ શા. વર્ધમાન લાર્યા વહાલબાઈના પુત્રો ૧ માનસિંહ, ૨ થાનસિંહ, ૩ રાયસિંહ, ૪ કનકસિંહ તથા ૫ ઉચ્ચસેન, ઋષભદાસ, જગતસિંહ, જીવણદાસ પ્રમુખ પરિવાર સાથે રાયસિંહે સં ૧૭૧૦ના જે ૦ સુ ૬ ને શુરુવારે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

વિમલવસહીના લં ધર્મનાથના દેરાસર પાસે લં પદ્મપ્રભુનું અને તેની પાસે લં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું દેરું છે. આ વિમલવસહીનું છેલ્લું દેરું છે.

નાડોલગોત્રના વીશા ઓશવાલ ભંડારી દ્વીપાજી, તેના પુત્ર ભંડારી ખેમસિંહજી, તેના પુત્ર ભંડારી ઉદયકરજી (લાર્યા ઉદયવંતી) પુત્ર ભંડારી મહામંત્રીએ શુજરાતમાં અમારિ પ્રવર્તાવી.

શેઠ જગમલ ઉછતવાલ—

બેધપુરમાં રાઠોડવંશના રાજાઓ આ પ્રકારે થયા હતા.

૧. મલ્લદેવ, ૨ ઉદયસિંહ (બાદશાહ અકબરનો માનીતો વૃદ્ધરાજ)

૩ સૂરસિંહ—તેણે રામરાજ્ય પ્રવર્તાવ્યું. તે મોટો દાની હતો. તેણે પોતાના રાજ્યમાં ૭ કુવ્યસનો નિવાર્યાં, અમારિ પ્રવર્તાવી તથા

જિનપૂજા માટે ખરચ આપ્યો.

૪. ગજસિંહ યુવરાજ.

૧ જગમલ — મેડતાથી નૈર્ઝત્ય ખૂણામાં ૧૪ માઈલ દૂર રહેલ કિષ્કિંધા (કેકિંદ)નો વતની હતો. ઉછતવાલ ગોત્રનો ઓશવાલ હતો. ધનાઢય હતો. જૈનધર્મી હતો. ભટ્ટાં ઉમલવિમલસૂરિના શિષ્ય પં વાનર્ષિગણી (પં. વિજયવિમલ)ના શિષ્ય ઉપાં વિદ્યાધરવાચકનો એ શિષ્ય હતો. તેણે તેમની પાસે ૩૨ વર્ષની ઉંમરે જોધપુરમાં ચોથું વ્રત સ્વીકાર્યું હતું.

૨ નથમલ — તે પુણ્યાત્મા હતો. મોટો દાની હતો. રાજમાન્ય હતો. તેને ગુર્જરદે નામે પત્ની હતી, જે ઘરકાર્યમાં પ્રવીણ હતી. તે સુશીલ અને દેવ-ગુરુ-ધર્મમાં ભક્તિવાળી હતી.

૩ નાપાજી — તે લોકપ્રિય હતો. ધર્મી હતો. તેને નવલદે નામે પત્ની હતી. તેમને ૧. આશરાજ (પત્ની સરૂપાદેવી), ૨. અમૃત (પત્ની સૌલિકાદેવી) ૩. સુધર્મ (પત્ની ધારકા), ૪. ઉદય (પત્ની ઉછરંગદેવી) અને ૫ શાહુલ એમ પાંચ પુત્રો હતા.

આશરાજને ૧ વીરમ અને ૨ જીવરાજ એમ બે પુત્રો હતા. અમૃતને ૧. મનોહર અને ૨. વર્ધમાન પુત્રો હતા.

શેઠ નાપાએ ઉપર બતાવેલા પોતાના પરિવાર સાથે સં ૧૬૫૯માં શત્રુજયતીર્થની યાત્રા કરી. સં ૧૬૬૪માં આબુ, રાણુકપુર, નાડલાઈ અને શિવપુરી (સિરોહી)ની યાત્રા કરી. શેઠ નાપા અને શેઠાણી નવલદેએ સં ૧૬૬૬ના ફાં શું ૩ના રોજ ચોથું વ્રત સ્વીકાર્યું ત્યારે મોટો મહોત્સવ કરતાં ઘણું ખરચ કર્યું હતું. આ રીતે શેઠ નાપામાં દાન, શીલ અને પરોપકાર એમ ત્રણે ગુણોનો મહાયોગ હતો.

શેઠ નાપા જાતમહેનતથી ન્યાયસંપન્ન વૈભવશાળી હતા. તેનું ફળ લેવા કેકિંદનગરમાં સં ૧૬૬૫માં સલાટ તોડર પાસે ભં આદિનાથનો ભવ્ય જિનપ્રાસાદ બંધાવ્યો. તેમાં મોટો મંડપ અને બંને બાજુએ બે ચોકીઓ બનાવી. ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના પટ્ટધર બં વિજયદેવસૂરિ ઉછતવાલ ગોત્રના ઓશવાલવંશના શણુગાર હતા.

તેમની આજ્ઞાથી પધારેલા ઉપાં લગ્નિસાગરગણીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

મહાપંડિત પંં વિજયકુશલગણીના શિષ્ય પંં ઉદયરુચિ ગણીએ તેની ૪૬ શ્લોકપ્રમાણ પ્રશરિત રચી અને પંં સહજસાગર ગણી શિષ્ય પંં જયસાગરે તેને શિલા ઉપર લખી અને તેને સલાટ તોડરે શિલા ઉપર ઉત્ક્રીણ કરી.^૧

(- પ્રા. જૈ.સં ભા ૨, લે નં. ૩૭૭)

શેઠ સૂરા રતના, શેઠ ધનજી સૂરા - અમદાવાદના શા. સૂરાના પુત્ર શા. ધનજીએ સંં ૧૭૧૨ના માગશરમાં અમદાવાદમાં આઠ હબ્બર મહમ્મુદી ખરચી લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિને વંદના મહોત્સવ કર્યો ત્યારે આં વિજયપ્રભસૂરિને લટ્ટારક પદવી આપી.

શેઠ શિવા સોમજી - અમદાવાદની ધના સુતારની પોળના સંં જોગીદાસની દશા પોરવાડ પત્ની જસમાદેને સોમજી મામે પુત્ર હતો. મહોં ક્ષમાકલ્યાણજી 'ખરતરગચ્છની પટ્ટાવલીમાં' લખે છે કે શિવા અને સોમજી તે ખંને ભાઈ એા હતા. તેઓ ચીલકાનો વેપાર કરતા હતા. ભં જિનચંદ્રસૂરિની કૃપાથી ધનવાન બન્યા. કિંવદંતી એવી મળે છે કે—

શિવા સૌરાષ્ટ્રનો વેપારી હતો. તેણે વિપત્તિમાં અમદાવાદના શેઠ સોમજી ઉપર રૂા. ૬૦૦૦૦ સાઈઠ હબ્બરની ડૂંડી લખી મોકલી. તેમાં તેની આંખનાં આંસુનાં ટપકાં પડ્યાં હતાં. શેઠ સોમજીએ તેને ભારે આખરુદાર વ્યક્તિ હશે એવું અનુમાન કયું, આ વ્યાપારી વિપત્તિમાં આવીને ફસાઈ ગયો લાગે છે એમ સમજી તેની ડૂંડી સ્વીકારી

૧. આં સુનિચંદ્રસૂરિ (સંં ૧૧૩૯ થી ૧૧૭૮)ના શિષ્ય આં અભિતદેવસૂરિ તથા શેઠ ધાંધલે સંં ૧૧૯૧માં જીરાવલાતીથં સ્થાપન કયું.

આં વાદિદેવસૂરિએ અને શેઠ પારસદાસે કલોધીતીથં સંં ૧૨૦૪ના મહા સુદિ ૧૩ ને શુક્રવારે સ્થાપન કયું.

આ સુનિચંદ્રના સગાઓમાં ગુરુભાઈ આં આનંદ ધયા, આં આનંદે સંં ૧૨૩૦ ના અપાડ સુદિ દને રોજ કિંકિધામાં શેઠ ધાંધલના વંશજોએ અનાવેલ વિધિચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રાં જૈં લેં ભા. ૨, લે. નં. ૩૭૮)

લીધી. તેના લેણુદારને રૂા. ૬૦૦૦૦ સાઈક ઉબર ગણી આપ્યા. થોડા દિવસ પછી શિવાને વેપારમાં ધન આવતું ગયું. ત્યારે તે શેઠ સોમજીને અમદાવાદ રૂા. ૬૦૦૦૦ સાઈક ઉબર આપવા આવ્યો.

શેઠ સોમજીએ તેને સાધર્મિક સમજી આપત્તિમાં આપેલી એ રકમને તેના ખાતે ઉધારી નહોતી, પણ સાધર્મિકની મદદ ખાતે લખી હતી. આથી તે રકમ પાછી લેવા શેઠ સોમજીએ ના પાડી.

શિવાએ રકમ આપવા હઠ પકડી. પંચે ન્યાય કચેા કે, ‘આ રકમનું બંનેના નામથી મોટું જિનાલય બનાવવું.’

એવું કહેવાય છે કે, પછી શત્રુજયતીર્થ ઉપર નવમી ટૂક શેઠ શિવા સોમજીની બની. કોઈ કહે છે કે, અમદાવાદમાં લં શાંતિનાથનું મંદિર બન્યું ત્યારથી બંને ભાઈઓ—મિત્રો બન્યા અને સાથે સાથે જ ધર્મકાર્યો કરતા રહ્યા. તેમણે કરેલાં ધર્મકાર્યોની નોંધ આ પ્રકારે જાણવા મળે છે—

૧. સંઘવી જોગીદાસ અને સંં સોમજીએ સંં ૧૬૪૪માં લટ્ટાં વિજયચંદ્રસૂરિની અધ્યક્ષતામાં શત્રુજય તીર્થનો છ’રી પાળતો સંઘ કાઢ્યો. તેમાં રૂા. ૩૬૦૦૦ છત્રીસ ઉબર ખરચ્યા.

૨. સંં ૧૬૫૭માં અમદાવાદમાં લટ્ટાં વિજયચંદ્રસૂરિના હાંથે લં આદીશ્વર જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

૩. તેમણે જુદા જુદા તીર્થોના યાત્રાસંઘો કાઢ્યા, નવાં જિનાલયો બંધાવ્યાં, જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા, પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી, મુનિવરોને પદવીઓ અપાવી ઉત્સવો કર્યા, સાધર્મિકવાસ્તવ્ય કર્યાં, લહાણીઓ વહેંચી ગ્રંથોની પ્રતિઓ લખાવી.

૪. અમદાવાદમાં ધના સુતારની પોળમાં શિવા શોમજીની પોળમાં લગં આદિનાથનું જિનાલય; લં જિનચંદ્રસૂરિની ચરણપાદુકા.

૫. અમદાવાદના ઝવેરીવાડના ચૌમુખજીની પોળમાં લં શાંતિનાથનું ચૌમુખજીનું મંદિર (જેનો જીર્ણોદ્ધાર શ્રી. મોહનલાલ મગનલાલ ઝવેરીએ સંં ૧૬૨૦માં કરાવ્યો.)

૬. અમદાવાદની હાજ પટેલની પોળમાં લં શાંતિનાથનું

જિનાલય.

૭. સં૦ શિવા સોમજીએ શત્રુજયતીર્થમાં શિવા સોમજીની ટૂક અને ચૌમુખ જિનપ્રાસાદ બનાવ્યો, તેમાં ૫૮ લાખ રૂપિયા ખરચ્યા. આ ટૂક પાસે ખરતરવસહીનાં નાનાં નાનાં જિનાલયો બન્યાં.

શેઠ સોમજીના મરણ પછી તેમના પુત્ર રૂપજીએ સં૦ ૧૬૫૭ માં ભટ્ટાં વિજયરત્નસૂરિ, ભ૦ જિનસાગરસૂરિના હાથે શિવા સોમજીની ટૂકની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી.

(-પ્રક૦ ૪૦, પૃ, ૪૮૯, ૪૯૪)

સં૦ રૂપજીની પરંપરામાં છેલ્લા શેઠ બાલાભાઈ સાંકળચંદ થયા હતા.

(-યુગપ્રધાન જિનચંદ્રસૂરિ, પૃ૦ ૨૪૦)

સંઘવણ કૂલબાઈ- તે ખંભાતની વતની હતી. સુખી હતી, દાની હતી. સમ્યક્ત્વ સાથે બાર વ્રતની ધારક શ્રાવિકા હતી. તે જ૦ ગુ૦ આં હીરવિજયસૂરિ, ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિ, ભ૦ વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિની ભક્ત-ઉપાસિકા શ્રાવિકા હતી.

તેણે શત્રુજય, ગિરનાર વગેરે જૈન તીર્થોના છ'રી પાળતા યાત્રા-સંઘો કાઢ્યા હતા. તેથી તેણે સંઘપતિનું તિલક કરાવી 'સંઘવણ' બિરુદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. તેણે સં૦ ૧૭૦૫ના વૈ૦ સુ૦ રના રોજ ખંભાતમાં મોટા મુનિપરિવાર સાથે પધારેલા ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ આં તથા વિજયસિંહસૂરિને 'વિવાગસુત' તથા 'આણુતરોવવાઈ સુત'ની પ્રતિષ્ઠા વહોરાવી.

(-ભાંડારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટ-પૂના પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૧, પ્ર૦ નં૦ ૭૯૦)

તેણે સં૦ ૧૭૧૦ના વૈ૦ સુ૦ ૩ના રોજ ખંભાતમાં પોતાને ભણવા માટે 'ઉપદેશમાલા' લખાવી.

(-શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૭૯૮)

દુકાળો—ગુજરાતમાં સં૦ ૧૬૨૯થી ૧૬૩૨ એમ ચાર વર્ષો સુધી દુકાળ પડ્યો હતો. સં૦ ૧૬૩૩માં સુકાળ થયો. શત્રુજયતીર્થ ચાર વર્ષ સુધી ઉજ્જડ બની રહ્યું.

વળી, આ અરસામાં સં ૧૬૬૧, સં ૧૬૮૬, સં ૧૭૦૨, સં ૧૭૦૫, સં ૧૭૧૫ અને સં ૧૭૨૦માં ગુજરાત, મેવાડ, મારવાડ, મેવાતમાં મોટા ઢુકાળ પડ્યા ત્યારે લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ, આં વિજયસિંહસૂરિ, લં વિજયપ્રભસૂરિ, લં વિજયાનંદસૂરિ વગેરેના ઉપદેશથી મંત્રી જયમલ મુહણોત, શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરી, શેઠ શાંતિદાસ મનિયા અને શેઠ વજિયા-રાજિયા વગેરે જૈન મહાજનોએ પ્રજાને અનાજ-પાણી કપડાં વગેરે વિવિધ પ્રકારની મદદ આપી હતી ત્યારે સોરઠમાં ઢુકાળની અસર થઈ નહોતી.

શેઠ વજિયા-રાજિયા પારેખે સં ૧૬૬૧ના ઢુકાળમાં ચાર હજાર મણ અનાજ આપી ઘણાં માનવ-કુટુંબોને બચાવ્યાં હતાં.

મંત્રી જયમલ મુહણોતે સં ૧૬૮૬ના ઢુકાળમાં સૌને મોટી મદદ આપી હતી.

(- પદ્મવલી સમુચ્ચ લાં ૨, પુરવાણી પૃં ૭૭૩)

નવું નવું - લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ તથા આં વિજયસિંહસૂરિ એવા જૈનાચાર્યોના ઉપદેશથી વિકમની ૧૭-૧૮મી શતાબ્દીમાં વિવિધ, આકર્ષક, પ્રશસ્ય, કલામય વસ્તુઓનું નિર્માણ કર્યું છે તે આ પ્રમાણે છે -

૧ ચૈત્યાલય - પાટણના મણિયાતીપાડામાં શેઠ લલ્લુચંદ મગનલાલ ઢાંતીના ઘરમાં બારીક કોરણીવાળું લાકડાનું સુંદર જિનાલય છે. તેમાં લં ઋષભદેવની સ્ફટિકરત્નની બનેલી પરિકરવાળી જિનપ્રતિમા છે. તેના પરિકર ઉપર પડીમાત્રામાં સંસ્કૃત લાખામાં લં વિજયદેવસૂરિનાં લેખ નીચે મુજબ છે -

“ સંવત્ ૧૬૭૩ વર્ષ પૌષઠ્ઠણમઞ્ચમી શુક્રે શ્રીપત્તનનગરવાસ્તવ્ય-વૃદ્ધશાલાયાં શ્રીમાલીજ્ઞાતીય દોંધનજીભાર્યામરઘાઇસુતદોંસંતોષીકેન ભાર્યાસહગલદેપ્રમુલ્લકુટુમ્બયુતેન સ્વશ્રેયસે શ્રીઋષભદેવપરિકરઃ કારિતઃ પ્રતિષ્ઠિતઞ્ચ તપાગચ્છે મદ્દારકપુરન્દર-મદ્દારકશ્રીવિજયહીરસૂરીશ્વર-શિષ્ય-મદ્દારક શ્રીવિજયસેનસૂરીશ્વરપટ્ટાલકારહારાનુકારિ મદ્દારક-પ્રમુ મદ્દારકશ્રીવિજયદેવસૂરિભિરિતિ મદ્દમ ॥ ”

(- પ્રાં જૈં લેં લાં ૨, લેં નં ૩૨૫

સંસ્કૃત સાહિત્યમાં કમલદલછત્ર વગેરે શબ્દાલંકારવાળાં પદ્યો બનાવાય છે. શીઘ્રકવિ પં० હેમવિજયગણ્ડીએ આવાં કેટલાંક પદ્યો રચ્યાં છે.

આં વિજયસિંહસૂરિએ એ કાવ્યકલામાંથી શિક્ષકલાને જન્મ આપ્યો હતો.

શબ્દનિદેશોમાંથી સ્થાપના નિક્ષેપો જન્માયેા હતો અને સમવસરણુ તૈયાર કરાવી તેમાં તીર્થંકરોની પ્રતિમાની પ્રાંતષ્ટા કરી હતી તે આ પ્રકારે —

૧. ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ અને આં વિજયસિંહસૂરિએ સં० ૧૬૮૫ના આષાઢ વં ૪ ને ગુરુવારે શિરોહીમાં સં० પૂજા પાસવાડના પુત્ર મંત્રી તેજપાલના ભં પાર્શ્વનાથના સમવસરણુ કમલદલની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેનો શિલાલેખ આ પ્રકારે હતો —

શિરોહીમાં ભં અજિતનાથના મંદિરમાં સમવસરણુ કમલદલ સહિત છે. તેનો લેખ આ પ્રકારે છે —

“શ્રી પાર્શ્વનાથ સમવરણં કારિતમ્ । શા. તેજપાલનામ્ના સંવત્ ૧૬૮૫ આષાઢ વદિ ૪ ગુરૌ શ્રીસિરોહીવાસ્તવ્ય પ્રાગ્વાટ જ્ઞાતીય સા. પૂજા માર્યા ઉછરજ્ઞદેપુત્ર સા. તેજપાલ તત્પુત્ર... વસતા વર્ધમાન પૌત્ર ધર્મદાસ-ઋષભદાસ કુટુમ્બયુતેન સ્વશ્રેયસ શ્રી પાર્શ્વનાથ સમવસરણં કા । પ્રતિષ્ઠિતં તપાગચ્છે મં શ્રી તપાગચ્છે મં શ્રી વિજયસેનસૂરિપદ્મે મં વિજયદેવસૂરિભિઃ આચાર્ય શ્રી વિજયસિંહ-સૂરિ પ્રમુખ પરિવાર પરિવૃત્તૈઃ ॥ ”

સિરોહીનાં વિવિધ મંદિરો તથા લેખ વગેરેના ક્ષેટ્રોએ ‘જૈનયુગ’ નવું વર્ષ : ૩, અંક : ૩માં પ્રકાશિત થયા છે.

૨. પાલીના જિનપ્રાસાદમાં ૨૪ તીર્થંકરોનું કમલસહિત સમવસરણુનો લેખ આ પ્રકારે છે —

“સંવત્ ૧૭૦૦ વર્ષે માઘસિતદ્વાદશ્યાં બુધે શ્રીયોધપુગવાસ્તવ્ય-ઓસવાલ જ્ઞાતીય મુહળોતગોત્રે જયરાજ (જયમલ) માર્યામતોરથદે પુત્રસુમા પું તારાચન્દ-મોજરાજાદિયુતેન શ્રી શીતલ-પાર્શ્વ-વીર-

નેમિમૂર્તિ-સ્ફુર્તિમ વિન્શતિ જિનવિમ્બ વિરાજિતદલ દશકં ચતુર્વિન્-
શાતજિનકમલં કારિત પ્રતિષ્ઠત તપાગચ્છે મટ્ટારક શ્રી વિજય-
સિ હસૂરિ નિર્દેશાત્ ૩૦ સપ્તમચન્દ્રગણિભિઃ ॥

(- પ્રા० જૈ० લે० ભા० ૨, લે० નં० ૩૯૦)

ઉપરના બંને આચાર્યોની આજ્ઞાથી ઉપા० સપ્તમચન્દ્રગણીએ સં० ૧૭૦૦ના મહાં સુ० ૧૨ ને બુધવારના રોજ પાલીમાં મંત્રી જ્યમલ મુહુરોતે ભરાવેલ ભગવાનના સમવસરણ કમલદલની પ્રતિષ્ઠા કરી. પહાડી ઉપર જિનપ્રાસાદ-ઈડરનેા પરિચય અગાઉ આપવામાં આવ્યો છે.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની જન્મભૂમિ ઈડર છે. આથી ઈડરના રાજાએ તેમની પ્રત્યે વિશેષ ભક્તિવાળા હતા.

ભા० વિજયદેવસૂરિએ સં० ૧૬૮૧-૮૨માં ઈડરમાં સહજૂએ કરેલ ઉત્સવમાં આં વિજયસિંહસૂરિને આચાર્ય બનાવ્યા. ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિએ સં० ૧૬૦૪માં ચોમાસુ કથુ અને સં० ૧૬૦૫માં ઈડરમાં પાટણની શ્રાવિકા અવંતીએ કરાવેલ જિનપ્રતિમાના પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં ૬૪ ઈંદ્રોના જન્મભિષેક વગેરે મોટો જન્મોત્સવ ઊજવાયો.

ઈડરના રાજા રણમલે ભા० વિજયદેવસૂરિના નામ ઉપરથી ઈડરની પહાડી ઉપર રાજમહેલની ઉપરના ભાગમાં મોટો જિનપ્રાસાદ બનાવી તેની તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેની પાસે જ 'રણમલ-ચોકી' પણ બનાવી હતી.

૪. અંથભંડાર - પાટણના જૈનો સુરતમાં જઈ વસ્યા તે જ્યારે પાટણમાં આવે ત્યારે સુરતવાળા તરીકે ઓળખાતા હતા. તે પૈકીના શા० મહીપા જૈનના કુટુંબના શા० રત્નો...તથા દોશી સોમાચા ઓસવાલના વંશના દોં ઉદયસિંહની પત્ની મરઘા વગેરે સં० ૧૬૭૨ના પોષ સુ० ૨ ને મંગળવારે ઘણાં જિનાગમે તથા ઘણા અંથો લખાવ્યાં હતાં.

(- શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ, ભા० ૨, નં० ૭૦૯ થી ૭૧૪)

૫. સહસ્રાંકકૂટ - આં વિજયસિંહસૂરિએ જૈન જગતને સહસ્રાંક-કૂટનું નવું વિધાન આપ્યું હતું. સહસ્રાંકકૂટમાં એકી સાથે ૧૦૦ થી વધુ જિનપ્રતિમાઓ બનાવાય છે. તેની સંખ્યા બે પ્રકારે મળે છે.

(૧) દસ ક્ષેત્રોની ત્રણ ચોવીશીના ૭૨૦ + દશ ચોવીશીના પાંચ-પાંચ કલ્યાણકો ૧૨૦ + ઉત્કૃષ્ટા જિન ૧૬૦ + વિરહરમાન જિનના ૨૦ + શાશ્વતજિન ૪ = ૨૦૧૪. (૨) ૧૦૨૪

ત્રણ સહસ્રકૂટો પ્રસિદ્ધ છે.

આં વિજયસિંહસૂરિ સં ૧૭૦૧માં મેડતામાં ચોમાસુ હતા ત્યારે તેમણે મેડતાના વતની વીશા એશવાલ કુહાડ ગોત્રના શાં વર્ધમાનની પત્ની શ્રી. વહાલદેનો પુત્ર રાયસિંહ જૈન આગરામાં વેપાર કરતો હતો.

તેને ઉપદેશ આપી શત્રુજયતીર્થમાં મોટી ટૂકમાં ભ૦ આદીશ્વરના મુખ્ય જિનપ્રાસાદની દક્ષિણ બાજુએ મુખ્ય દરવાજાની સામે ૧૦૨૪ જિનપ્રતિમાનો સહસ્રકૂટનો જિનપ્રાસાદ બનાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો ત્યારે પાલિતાણીની તપાગચ્છની શ્રીપૂજની ગાદીએ શત્રુજયતીર્થની રક્ષા માટે આં વિજયાનંદસૂરિના શિષ્ય પં ૦ શાંતિવિજયગણી, પં ૦ દેવવિજયગણી, પં ૦ મેઘવિજયગણી વગેરેને નીમ્યા હતા. તેમને પણ આ કૂટ શાસ્ત્રાનુસાર બને તેમ કરવા ધ્યાન રાખવા આજ્ઞા આપી હતી. સહસ્રકૂટ તૈયાર થયો પરંતુ આં વિજયસિંહસૂરિ સં ૧૭૦૬ના અં સું ૨ના રોજ અમદાવાદમાં સ્વર્ગવાસી થયા. આથી ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞાથી મહોં વિનયવિજયગણીએ સં ૧૬૧૦ના જૈં સું ૧૦ (૬) ને ગુરુવારે શત્રુજયતીર્થમાં તે સહસ્રકૂટની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. એ સહસ્રકૂટના થાંભલા ઉપર પદમાં ૪ શ્લોકો અને ગદ્યમાં આ પ્રકારે લેખો છે. —

“પ્રત્યત્તિષ્ઠપદિદં ચલુ તીર્થં રાયસિંહ રૂઢ વર્ધમાનમ્ :

શાસનાદ્ વિજયદેવગુરોઃ સદ્વાચક્રેન વિનયાદ્ વિજયેન ॥ ૧ ॥

શ્રી વિજયસિંહસૂરિ સ જયતુ તપગચ્છમૌલિમાણિક્યમ્ ।

અજાનેષ્ટ યદુપદેશાત્ સહસ્રકૂટામિધં તીર્થમ્ ॥ ૨ ॥

દિક્શશિં ॥ ૩ ॥ યાવજ્જયતિ ॥ ૪ ॥

(— એપ્રિઆશ્ચિયા ઈડિકા ભાં ૨, પૃં ૭૩, પ્રાં
જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૧)

અર્હમ્ ॥ ૐ સ્વસ્તિ શ્રી સંવત્ ૧૭૧૦ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુકલ-
 વષ્ટીતિથી ગુરુવારે શ્રીઉત્તરસેનપુર વાસ્તવ્ય-ઉકેશજ્ઞાતીય-વૃદ્ધ-
 શાસ્ત્રીય-કુહાડગોત્ર સાં વર્ધમાન માં વલ્હાદે પું (૧) સમાન-
 સિંહ (૨) થાનસિંહ (૩) રાયસિંહ (૪) કનકસિંહ (૫) ઋષભદાસૈઃ
 સાં જગત્સિંહ-જીવણદાસ પ્રમુખપરિવાર યુતૈઃ સ્વપિતૃવચનાત્
 તરપુણ્યાર્થે શ્રીસહસ્રકૂટતીર્થે કારિતં સ્વપ્રતિષ્ઠાયાં પ્રતિષ્ઠા-
 પિતમ્, તપાગચ્છે મં વિજયહીરસૂરિપટ્ટપ્રભાવક મં વિજયસેન-
 સૂરિ પટ્ટાકંકાર પાતિસાહિ શ્રી જહાંગીરપદ્મ મહાતપાવિરુદ્ધધારિ-
 અનેકરાજાધિરાજપ્રતિવોધકારિ મદ્દારક શ્રીવિજયદેવસૂરિઆં
 શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ નિર્દેશાત્ શ્રીહીરવિજયસૂરિ શિષ્યરત્ન
 મહોપાધ્યાય શ્રી પૂં કીર્તિવિજયગં શિષ્યોપાધ્યાય શ્રી વિનય-
 વિજયગણિમિઃ પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રી શત્રુજયમહાતીર્થ-
 કાર્યકરપણિડત શ્રી પૂ શાન્તિવિજય ગં દેવવિજય ગં મેઘ-
 વિજય ગં સાહાય્યતઃ સિદ્ધમિદમ્ ॥ સૂત્રધાર મનજી ॥

(- એપ્રિઆક્રિયા ઈંડિકા ભાં ૨, પૂં ૭૩, પ્રાં
 જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૩૨)

આ સહસ્રકૂટ સૌથી પ્રાચીન છે. તે પછી જ બીજા સહસ્રકૂટ
 બન્યા છે.

બીજા સહસ્રકૂટ - ખરતરગચ્છના સમર્થ વિદ્યાતા મહોં દેવચંદ્ર
 ગણિવર મરોટથી વિહાર કરી શુજરાતના પાટણમાં પધાર્યા. તેમણે
 પાટણમાં શાહની પોળમાં ચૌમુખજીની વાડી પાસેના જિનપ્રાસાદમાં
 આં જ્ઞાનવિમલસૂરિ અને પાટણના નગરશેઠ દોં તેજસી શ્રીમાલીને
 સહસ્રકૂટના ૧૦૨૪ તીર્થકરોના નામ સંલળાવ્યાં. શેઠ તેજસીએ
 સં ૧૭૭૪માં સહસ્રકૂટનું દેરાસર બનાવ્યું, જે નગરશેઠના દેરાસર
 તરીકે વિખ્યાત છે. શેઠ તેજસીએ સં ૧૭૭૪માં ભં પાર્શ્વનાથ
 વગેરેની પિત્તળની હબરો પ્રતિમાવાળો સહસ્રકૂટનો ત્રિગડો કોઠા
 બનાવી. તેની પૂનમિયાગચ્છના લટ્ટાં ભાવપ્રભસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા
 કરાવી.

મહોં દેવચંદ્રગણિએ 'સહસ્રકૂટરતવન'ની રચના કરી. નગર-
 શેઠનું ઘરદેરાસર - (સહસ્રકૂટનું દેરાસર, મણિયાતી પાડો, પાટણ)
 સહસ્રકૂટના ત્રિગડાની કિનારી (બોર્ડર) ઉપરનો લેખ -

જે. ૨૧

“ ॥ સંવત્ ૧૭૭૪ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૮ સોમે પત્તનમધ્યે શ્રી શ્રીમાલજ્ઞાતીય-વૃદ્ધશાસ્ત્રાયાં દોઁ શ્રી વીરાસુત-દોસી શિવજીસુત દોઁ શ્રી મેઘજીમાર્યા શહિજવહૂસુત-દોઁ શ્રી જયતસીમાર્યા રામવહૂસુત-દોસી શ્રી તેજસીમાર્યા દેવબાહુસુતા પુઙ્ગી સુત ગુલાબ-દ્વિમાર્યા રાધાવહૂસુતા લાહરસી સુત મુલુકચન્દ પ્રમુખ સપરિ-વારયુતઃ દોઁ તેજસીકેન સુખશ્રેયોર્થ* શ્રીપાર્શ્વનાથાદિ વિમ્બસહસ્ર-પિત્તલમયકોષ્ઠઃ કારિતઃ પૂર્ણિમાપક્ષે મઁ શ્રીભાવપ્રભસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥

(- પ્રક્રં ૪૦, પૃં ૫૦૪)

સહસ્રકૂટની ત્રિગડાની નીચેની પરિધિ ઉપરનો લેખ -

“ ॥ સં ૧૭૭૪ જ્યેં સુદ્ધિ ૮ શ્રીતેજસીમાર્યા દેવવહૂસુતા પુઙ્ગીસુત ગુલાબ-દ્વિમાર્યા રાધાસુતા લહીરસી...સુતમલુકચન્દ સપરિવાર તેજસીકેન સુખશ્રેયોર્થ* શ્રીપાર્શ્વનાથાદિ વિમ્બસહસ્ર પિત્તલમય કોષ્ઠઃ કારિતઃ, શ્રીપૂર્ણિમાપક્ષે મઁ શ્રી મહિમાપ્રભ-સૂરિસ્તત્પદ્મે મઁ શ્રીભાવપ્રભસૂરીણાદુપદેશાત્ કૃતમહીત્સવેન પ્રતિષ્ઠાપિતશ્ચ દ્વણ્દેરકસંબન્ધિતઃ ॥

ત્રીજો સહસ્રકૂટ - શત્રુજ્યતીર્થમાં પાંચ પાંડવના દેરાસરમાં સં ૧૮૬૦માં સહસ્રકૂટ બન્યો હતો. તેનો લેખ આ પ્રકારે છે -

“ શાં ગટ્ટાભાઈ લલ્લુભાઈએ શત્રુજ્યતીર્થમાં પાંચ પાંડવોના દેરાસરમાં સહસ્રકૂટ બનાવ્યો. તપાગચ્છના ભટ્ટારક વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ સં ૧૮૬૦ના વૈં સું પના રોજ શત્રુ-જ્યતીર્થમાં તે સહસ્રકૂટની પ્રતિષ્ઠા કરી. ”

(- પ્રાં જૈં લેં ભાં ૨, લેં નં ૪૮, ૪૯)

ચોથો સહસ્રકૂટ - શત્રુજ્યતીર્થમાં મોતીશાહની ટૂકમાં વીશા ચોશવાલ શાં જૈં બાલચંદનો સં ૧૮૬૩ના વૈં ૧૦ રના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરેલો ૧૦૨૪ જિનપ્રતિમાવાળો સહસ્રકૂટ છે.

(- શત્રુજ્યતીર્થ ઉં લિં મોટું તીર્થયાત્રા વર્ણન)

સાકરવસહીમાં સુરતના શ્રી હયાચંદનો સં ૧૮૬૦ના વૈં સું પનો ૧૦૨૪નો સહસ્રકૂટ છે.

પ્રકરણ એકસઠમું

આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ

“તાપ પાટઈ પ્રતપઈ, જયવાંતા યુવરાજ;
શ્રીસૂરિશિરોમણિ, વિજયસિંહ મુનિરાજ.”

(મહોં વિનયવિજયગણી, ‘ગણુધર પટ્ટાવલી
સજ્જાય’ પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા.૨, પુરવણી
૫૦ ૧૮૩ થી ૧૮૫)

આં વિજયસિંહસૂરિનો સંં ૧૬૪૪ના ક્ષાગણુ સુદિ ૨
ને રવિવારે મેડતામાં જન્મ થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ
નથમલ્લ ઓશવાલ અને માતાનું નામ હતું નાયકદેવી. તેમનું
પોતાનું નામ કરમચંદ હતું.

સંં ૧૬૫૪ના મહા સુદિ ૨ ના રોજ અમદાવાદના
અકમીપુરામાં ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિના હાથે દીક્ષા થઈ ને
તેમનું નામ મુનિ કનકવિજય રાખવામાં આવ્યું. સંં ૧૬૭૦માં
આં વિજયસેનસૂરિએ તેમને પંન્યાસપદ આપ્યું. સંં ૧૬૭૩-
ના પોષ વદિ પને શુકવારના રોજ પાટણમાં શેઠ સંતોષીએ
ભરાવેલા ભં આદિનાથની સ્કૃટિકની જિનપ્રતિમાના પરિકરના
પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં તેમને ઉપાધ્યાયપદ આપવામાં આવ્યું. ભં
વિજયદેવસૂરિના હાથે સંં ૧૬૮૧ના વૈં સું દના રોજ
અથવા સંં ૧૬૮૨ના મહા સુદિ ૬ ના રોજ ઈડરમાં શાહ
સહજૂ પારેખે કરેલા પદવી મહોત્સવમાં આચાર્યપદ પ્રાપ્ત
કરી તેમનું વિજયસિંહસૂરિ નામ રાખ્યું. સંં ૧૬૮૪માં
બલોરમાં સંઘપતિ મંત્રી જયમલ મુહણોતે કરેલા પ્રતિષ્ઠા-
ઉત્સવમાં, વંદના મહોત્સવમાં ભટ્ટારકપદ આપવામાં આવ્યું.
અને સંં ૧૭૦૮ના અષાઠ સુદિ ૨ના રોજ અમદાવાદમાં
રાજપુરા પાસેના નવાપુરા (નવીનપુરા)માં સ્વર્ગગમન થયું.

(- પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા.૨, પુરવણી ૫૦ ૯૬)

૬૧મા આચાર્ય વિજયસિંહસૂરિ

જન્મ - મેડતામાં શેઠ નથમલ નાથુજી શાહ ઝોસવાલ જૈન અને તેમનાં પત્ની નાયકદેવીએ કુલ પાંચ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. ૧ જ્ઞેઠા, ૨ જશો, ૩ કેશવજી, ૪ કર્મચંદ અને ૫ કપૂરચંદ એમ પાંચ પુત્રો હતા. દીક્ષા - શેઠ નથમલ, શેઠાણી નાયકદે અને છેલ્લા ત્રણ પુત્રોએ ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી હતી.

૧-૨ શેઠ નથમલે જ્ઞેઠા અને જ્ઞેસાને ગૃહકાર્યભાર સોંપીને આં વિજયસેનસૂરિ પાસે સં ૧૬૫૪ના મહાસુદિ રના દિવસે દીક્ષા લીધી પણ તેમનું દીક્ષિત અવસ્થાનું નામ જાણવામાં આવ્યું નથી. વળી, શેઠાણી નાયકદેએ પણ દીક્ષા લઈ સારી રીતે ચારિત્ર પાવન કર્યું.

૩ કેશવજી - તે શેઠ નથમલનો ત્રીજો પુત્ર હતો. તેણે માતા-પિતાની દીક્ષા પહેલાં જ આશરે સં ૧૬૪૪ પહેલાં નાની ઉંમરમાં દીક્ષા લીધી. ભં વિજયસેનસૂરિએ તેને દીક્ષા આપી. મહોં કીર્તિ-વિજયગણીના શિષ્ય બનાવ્યા અને તેમનું નામ મુનિ કાંતિવિજય રાખવામાં આવ્યું હતું. એટલે મુનિ કાંતિવિજય ભં વિજયસેન-સૂરિના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

તેઓ અત્યંત ગુરુભક્ત હતા. ગુણના પક્ષપાતી ને મળતિયા સ્વભાવના હતા. વિક્ષાન અને કવિ હતા. તેઓ પંન્યાસપદ મેળવીને ઉપાધ્યાય બન્યા હતા. તેમના હસ્તાક્ષરો સુંદર હતા. આથી તેમના હાથે ઘણા શિલાલેખો અને ગ્રંથો લખાયા હતા.

ભટ્ટાં વિજયસેનસૂરિએ સં ૧૬૪૫ના જ્ઞેઠ સુદિ ૧૧ને સોમવારે ખંભાતના સાગવટ પાડામાં શેઠ વજિયા-રાજિયા પારેખના શ્રી. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના જિનાલયની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. મહાકવિ હેમવિજયગણીએ તેની પ્રશસ્તિ રચી. પં લાલવિજયગણીએ તેનું સંશોધન કર્યું. પં કાંતિવિજયગણીએ તેને શિલા ઉપર લખી અને સ્થપતિ શ્રીધરે તેને ઉત્ક્રીર્ણ કરી.

મહોં કીર્તિવિજયગણીએ સં ૧૬૬૦ના આં સું ૪ના રોજ વડોદરામાં 'વિચાર રત્નાકર' નામે ગ્રંથની રચના કરી. પં કાંતિ-

વિજયગણીએ તેની પ્રતિ લખી વડોદરાના જૈન ભંડારમાં મૂકી હતી. તે ગ્રંથની પુષ્પિકા આ પ્રકારે છે —

“શ્રી કીર્તિવિજયવાચક શિષ્યલેશોન કાન્તિવિજયયેન ।
શ્રિવટપદ્રુપુરસ્થિત ચિત્કોષે પ્રતિરિયં મુક્તા ॥ ૧ ॥

(—શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા.૨, પ્ર.૦ નં.૦ ૭૧૧)

મહા.૦ વિનયવિજયગણીએ સં. ૧૭૧૦માં પોતાના ગુરુભાઈ કાંતિવિજયને લખાવા માટે ‘હેમલદ્યુપ્રક્રિયા’નામે સંસ્કૃત વ્યાકરણ ગ્રંથની રચના કરી.

(— પાટણના જૈન ગ્રંથભંડારમાં રહેલી સં. ૧૭૫૨માં લખેલી ગ્રંથની પુષ્પિકા)

ઉપા.૦ કાંતિવિજયગણીએ ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે તે આ પ્રમાણે :—

૧ જિનસ્તવન ચોવીશી,

૨ જિનસ્તવનવીશી,

૩ પાંચ મહાવ્રતની સજ્જાય ઢાળ : ૪,

૪ રાત્રિભોજન ત્યાગ સજ્જાય,

૫ શીલપચ્ચીસી

૬ સંવેગ રસાયણ બાવની, કડી : ૫૩,

૭ સં. ૧૭૪૫માં પાટણમાં ‘સુજશવેલી’ ઢાળ : ૪,

૮ ‘શ્રી રે સિદ્ધાયલ ભેટવા સ્તવન’

૯ આતમા-જ્ઞાન પંચમીની સજ્જાય,

સ્તવનો, સજ્જાયો, પદો વગેરે.

૪ કરમચંદ—તે શેઠ નથમલનો ચોથો પુત્ર હતો. દીક્ષા વખતનું નામ કનકવિજય હતું અને આચાર્યપદ પ્રાપ્ત થતાં વિજયસિંહસૂરિ નામથી ખ્યાતિ પામ્યા.

૫ કપૂરચંદ—તે નથમલનો પાંચમો પુત્ર હતો. ભટ્ટા.૦ વિજય-સેનસૂરિએ તેને સં. ૧૬૫૪ના મહા સુદિ ૨ ના રોજ દીક્ષા આપી. તેમનું મુનિ કૃષ્ણવિજય નામ રાખી આ.૦ વિજયદેવસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા. ભટ્ટા.૦ વિજયદેવસૂરિ જ્યારે દક્ષિણમાં કુટપાકતીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા ત્યારે પં.૦ કાંતિવિજય તથા મુનિ કૃષ્ણવિજય વગેરે

મુનિપરિવાર તેમની સાથે હતો. મુનિ કૃષ્ણવિજયે ત્યાં ‘કુટપાક-મંડન લ૦ ઋષભદેવનું સ્તવન’ રચ્યું.

(- જૈન સત્યપ્રકાશ, ક્રમાંક :)

તેમનો વધુ પરિચય મળતો નથી.

અગાઉ જણાવેલા પં૦ કનકવિજયજી શાંત હતા. વિજયસેન-સૂરિને તેમને માટે મોટી આશા હતી કે તેઓ ભવિષ્યમાં મોટા પ્રભાવક બનશે. આથી આં વિજયસેનસૂરિએ તેમને પંન્યાસ બનાવ્યા અને તે પછી ઉપાધ્યાય બનાવે તે પહેલાં જ આં વિજય-સેનસૂરિનો સં૦ ૧૬૭૧ના જૈ૦ સુ૦ ૧૧ના રોજ સ્વર્ગવાસ થયો. પછી આં વિજયદેવસૂરિ પાટણમાં ગચ્છનાયક ભદ્રારક બન્યા.

ખીજી તરફ તપાગચ્છના અમુક ઉપાધ્યાયોએ સં૦ ૧૬૭૩ના પોષ વદિ ૧૨ને બુધવારે સિરોહીમાં ભ૦ વિજયતિલકસૂરિને નવા ભદ્રારક બનાવી ઉપાધ્યાય ગચ્છ જુદો પાડી ગચ્છભેદ કર્યો અને ખીજે ગચ્છ પડે એવી યોજના બની હતી.

આ સ્થિતિમાં ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૭૩ના પોષ વદિ ૫ ને શુક્રવારે પાટણમાં શેઠ સંતોષીએ બનાવેલા ભ૦ આદિનાથની સ્ક્રીટિકની જિનપ્રતિમાના પરિકરની પ્રતિષ્ઠાના ઉત્સવમાં ગીતાર્થોની પ્રેરણાથી પં૦ કનકવિજયગણીને ઉપાધ્યાયપદવી આપી. ૧

૧ ઉપા. કનકવિજયગણી ઘણા થયા છે.

(૧) ૬૦ માં મહો૦ કનકવિજયગણી - તેમની શિષ્યગરંપરામાં મહો૦ મેઘવિજયગણી થયા હતા.

(- પ્રક૦ ૫૫, પૃ૦ ૧૨૮; પ્રક૦ ૫૮, પૃ૦ ૫૨૪)

(૨) ઉપા૦ કનકવિજયના શિષ્ય અમરવિજયગણી સં૦ ૧૫૫૩-૫૪માં વિદ્ય-માન હતા.

(૩) ઉ૦ કનકવિજયગણી ને આં વિજયસિંહસૂરિ.

(૪) તપાગચ્છની વિજ્યાનંદસૂરિશાખાના ભ૦ વિજ્યાનંદસૂરિના ૧ પં૦ કનકવિજય ગણી ૨ પં૦ શાંતિવિજયગણી, ૩ પં૦ શિવવિજયગણી, એમ ત્રણ શિષ્યો હતા.

તે ત્રણે અસલમાં ગૃહસ્થપણમાં સહોદર (ભાઈઓ) હતા. અને દીક્ષિત અવસ્થામાં ગુરુભાઈઓ હતા.

(શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૯૦૧)

દેવવાણી - હવે ભટ્ટાં વિજ્યાનંદસૂરિની પાટે નવો ગચ્છનાયક વારસદાર ખનાવવાની વાત ચાલી. ભં વિજ્યદેવસૂરિએ સં ૧૬૭૬-ના ચોમાસામાં સાબલીમાં વિજ્યાનંદસૂરિપક્ષ અને સાગરશાખા વચ્ચેની અથડામણ થતી હતી તેને રોકવાનો ઉપાય મેળવવા અને નવો ગચ્છનાયક જાણવા ત્રણ મહિના સુધી સૂરિમંત્રનું ધ્યાન કર્યું.

સૂરિમંત્રના અધિષ્ઠાયકે ગચ્છનાયકને વિનયભાવે જણાવ્યું કે તમારા શિષ્ય પરિવારમાં એવો કોઈ પુણ્યશાલી નથી કે જે ગચ્છનાયક બની શકે. એવો પુણ્યાત્મા અવસરે જન્મ લેશે ને તમારા પરિવારમાં દાખલ થશે. દીક્ષા લેશે અને અવસરે તમારા હાથે જ ગચ્છનાયક બનશે. પરંતુ હાલ તરતને માટે ઉપાં કનકવિજ્યગણીને તમારી પાટે સ્થાપન કરો. આથી જૈનશાસનને ઘણો લાભ થશે.

તમે પણ શ્રમણસંઘને માટે શુદ્ધ સાધુમાર્ગ પ્રવર્તે એવી મર્યાદા ખનાવો. આથી પણ શ્રમણવંધને લાભ થશે.

પટ્ટક - ભં વિજ્યદેવસૂરિએ સં ૧૬૭૭ના વૈં સું ૭ને બુધવારે સાબલીમાં શ્રમણસંઘની હાજરીમાં ૫૮ બોલવાળો ગીતાર્થ સાધુ-સાધ્વી મર્યાદા પટ્ટક ખનાવ્યો.

પછી ૫ં મુક્તિસાગર સં ૧૬૭૯માં અમદાવાદમાં ભં વિજ્ય-દેવસૂરિના ખંભાતથી આવેલા વાસણેપથી ઉપાધ્યાય ખન્યા.

સમ્મેલન - સં ૧૬૮૧ના પ્રથમ ચૈત્ર સુદિ ૯ ને રોજ રવિ-યોગમાં અમદાવાદના કાલુપુરમાં આવેલા જૈન ઉપાશ્રયમાં તપાગચ્છનું મોટું મુનિસંમેલન મળ્યું.

(- પ્રકં ૫૫, પૃં ૮૪)

આ સંમેલનમાં બે બાબતોમાં સૌ એકમત થયા.

- (૧) સર્વજ્ઞશતક 'અપ્રમાણ્ય ગ્રંથ છે તેને પ્રમાણ્ય નહીં માનવો.
- (૨) ભં વિજ્યદેવસૂરિ પોતાની પાટે જેને સ્થાપન કરે તેને બધાએ ગચ્છનાયક તરીકે મંજૂર રાખવા.

આ સમ્મેલનમાં સૌને અનુભવ થયો કે ઉપાં કનકવિજ્યગણી શાંત, સંવેગી, ત્યાગી, વૈરાગી, તપસ્વી, જ્ઞાની, શાસનપ્રેમી, મળતા-

વડા અને બધા પ્રત્યે સમભાવ રાખનારા છે, ગંભીર છે, ભવિષ્યમાં મોટા પ્રભાવક થશે. આમ હોવાથી સૌ તેમને આચાર્યપદ મળે તેમાં ખુશ હતા.

આચાર્યપદ - ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૮૧ના વૈ૦ સુ૦ ૬ અથવા સં૦ ૧૬૮૨ના મહા સુદિ ૬ ના રોજ ઇંડરમાં શા. સહજૂએ કરેલ પદવી મહોત્સવમાં ઉપા૦ કનકવિજયગણીને આચાર્યપદ આપી પોતાની પાટે સ્થાપન કર્યા અને તેમનું નામ વિજયસિંહસૂરિ રાખ્યું.

(-પદાવલી સમુચ્ચય ભા. ૨, પુરવણી પૃ ૯૩)

તે સં૦ ૧૬૬૪ થી લગભગ સં૦ ૧૬૯૫ સુધી ગુરુદેવની સેવામાં રહી તેમની સાથે જ વિચર્યા હતા. તે પછી આ પ્રમાણે વિચર્યા.

બંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૬૯૭માં વિંધ્યનગર (વીજપુર)માં જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી અને ભટ્ટા૦ વજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૬૯૭માં ત્યાં જ ચોમાસું કર્યું અને આ૦ વિજયસિંહસૂરિને ઉદયપુર મોકલ્યા. તેમણે રાણા જગતસિંહને ઉપદેશ આપી વરકાણાના મેળામાં લેવાતો કર માફ કર્યો.

બંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૬૯૮માં આમણોરમાં, દેલવાડામાં એક તથા નાહીગામમાં એક એમ બે પ્રતિષ્ઠાઓ કરી.

રાણા જગતસિંહે જીવહયાપ્રેમી બની અહિંસાની આણુ પ્રવર્તાવી. મેવાડનાં જૈન તીર્થોમાં જિનેશ્વરોની ૧૭ પ્રકારી પૂજા થતી રહે તેવો પાકો બંદોબસ્ત રાજ્ય તરફથી કર્યો. રાજ્યભંડારમાં ધર્માદા વિભાગ ખોલ્યો. તે રાણો જૈનધર્મપ્રેમી બન્યો.

બંને આચાર્યોની આજ્ઞાથી ઉપા૦ સપ્તમચંદ્રગણીએ સં૦ ૧૭૦૦ ના મહા સુ૦ ૧૨ ને રોજ પાલીમાં સં૦ જયરાજ સુહણોતે બનાવેલ કમલદળવાળા જિનસમવસરણુની પ્રતિષ્ઠા કરી અને તે બંને આચાર્યોએ સં૦ ૧૭૦૦માં પાલીમાં ચોમાસું કર્યું.

વિશેષ વિહાર - આ૦ વિજયસિંહસૂરિએ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી

સં ૧૭૦૧માં વિહાર કરી મારવાડ-મેવાત તરફ પધાર્યા.

તેમણે સં ૧૭૦૧માં મેડતામાં જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા એ જ સાલમાં મેડતામાં બાદશાહના માનીતા શેઠ હીરાનંદ ઝવેરી આગરાવાળાની પત્ની શ્રાવિકા મણિબેને લરાવેલ જિન-પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. આગરાના ઘણા જૈનો આ ઉત્સવમાં મણિબેન સાથે મેડતા આવ્યા હતા.

આં વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૧માં મેડતામાં કુહાડ ગોત્રના વીશા ઓશવાલ જૈન શેઠ વર્ધમાન પત્ની વહાલદેના પુત્ર રાયસિંહને શત્રુજયતીર્થમાં સહસ્રકૂટનું દેરાસર બનાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, અને તે વખતે પાલીતાણામાં શ્રીપૂજની ગાદીએ શત્રુજયતીર્થની રક્ષા માટે નીમેલ ૧ પં ૦ શાંતિવિજયગણી, (આં વિજયાનંદસૂરિના શિષ્ય), ૨ પં ૦ દેવવિજયગણી અને ૩ પં ૦ મેઘવિજયગણી વગેરેને આજ્ઞા આપી હતી કે તમારે સૌએ ધ્યાન રાખી શાસ્ત્રાનુસાર સહસ્ર-કૂટ બનાવવો. ત્યારથી શત્રુજયમાં તે કૂટ બનાવવાનો આરંભ થયો.

(- એપિગ્રાફિઆ ઈડિકા, ૨. ૭૩)

બંને આચાર્યોએ સં ૧૬૯૮-૯૯માં ઉદયપુરમાં ચોમાસાં કર્યાં. રાણા જગતસિંહને ઉપદેશ આપી જિનપૂજનો પ્રેમી બનાવ્યો, મેવાડ માટે અહિંસાનાં ફરમાન લખાવ્યાં.

આં વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૧માં કિસનગઢના રાજા રૂપસિંહ રાઠોડના મહામાત્ય રાયસિંહની વિનંતિથી કિસનગઢમાં ચોમાસું કર્યું.

સં ૧૭૦૨માં કિસનગઢમાં મહામાત્ય રાયચંદ તથા સંઘે બનાવેલ લં શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

આલહણપુરના રાજા મહેશદાસનો મંત્રી સુગુણચંદ આ પ્રતિષ્ઠા-ઉત્સવમાં કિસનગઢ આવ્યો. તેણે અહીં આવી આચાર્યશ્રીને મહોત્સવ-પૂર્વક વંદન કર્યું. ગહુંલી કાઠી સોનામહોરો ચઢાવી.

આચાર્યશ્રીએ સં ૧૭૦૨માં કિસનગઢમાં ચોમાસું કર્યું અને સં ૧૭૦૩માં કિસનગઢના છૂરી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે માલપુર, બુંદી અને ચંવલેશ્વર પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી. તેમણે સં ૧૭૦૩માં

જ્યતારણમાં ચોમાસું કયું અને તે પછી સં ૧૭૦૪માં જલોરમાં ગુરુ પાસે ગયા હતા.

ખંને આચાર્યો જલોરથી વિહાર કરી આબુતીર્થની યાત્રા કરી ઇંડર પધાર્યા. લ૦ વિજયદેવસૂરિ, આ૦ વિજયસિંહસૂરિ, પં૦ સત્ય-વિજયગણી, પં૦ વીરવિજયજી, મહો૦ વિનયવિજયગણી આ વિહારમાં સાથે થઈ ગયા. તેઓએ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગીમાર્ગ પ્રકાશવાનો નિર્ધાર કર્યો.

અહીંથી સં ૧૭૦૪માં ઇંડરમાં સંવેગીમાર્ગના પુનરુદ્ધારનો પાયો નાખ્યો. આચાર્યશ્રીએ સં ૧૭૦૪માં ઇંડરમાં ચોમાસું કયું હતું. અહીં પાટણની શ્રાવિકા અવંતીની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. સંલવ છે કે તેમણે આ સમયે રાજ જયમલના જયમલચોકીના જિનપ્રાસાદની પ્રતિષ્ઠા કરી.

આ ઉત્સવમાં ૬૪ ઇંદ્રોના જન્મલિષેક વગેરેનો મોટો વિધિ કરાવવામાં આવ્યો.

ખંને આચાર્યોએ સં ૧૭૦૫માં પાટણના છ'રી પાળતા યાત્રાસંઘ સાથે શ્રીપુરમાં અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથની યાત્રા કરી. સં ૧૭૦૫ના કા૦ ૧૦ ૬ ને ખુધવારે ઔરંગાબાદના શા૦ અમીચંદ વીશા પોરવાડની પત્ની ઇંદ્રાણીનાં જિનખિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં ૧૭૦૫ના વૈ૦ સુ૦ ૧ માં ખંલાતમાં સંઘવણ કુલખાઈએ ખંને આચાર્યોને સૂત્રો વહોરાવ્યાં.

(- શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં ૦ ૭૬૦)

સં ૧૭૦૫માં ખંને આચાર્યોએ ખંલાતનગરમાં ચોમાસું કયું.

આ૦ વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૬ (સં ૧૭૧૧) મહાસુ૦ ૧૩ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં પાટણમાં ગુરુદેવની નિશ્રામાં સંવેગી સાધુ-સાધ્વી યોગ્ય ઠપ બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો અને સં ૧૭૦૬માં પાટણમાં ચોમાસું કયું. સં ૧૭૦૭માં ગુરુદેવની સાથે અમદાવાદમાં ચોમાસું કયું, લ૦ વિજયદેવસૂરિએ સં ૧૭૦૮માં ખંલાતમાં ચોમાસું કયું. અને આ૦ વિજયસિંહસૂરિને સં ૧૭૦૮માં અમદાવાદમાં રાજપુરા પાસે નવાપુરા (નવીનપુર)માં ચોમાસું કરવાની આજ્ઞા આપી.

આં વિજયસિંહસૂરિ સં ૧૭૦૮ના અષાઠ સુદિ ૨ના રોજ ૨૮ વર્ષ સૂરિપદ પામી અમદાવાદના નવાપુરામાં ગીતાર્થો પાસે આવી અતિચાર આલોવી અનશન સ્વીકારી સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગગમન કર્યું. શબના અગ્નિસંસ્કારમાં શ્રીસંઘે ઘણું દ્રવ્ય ખરચ્યું. ગુરુસેવામાં શેઠ ધોલાના પુત્ર આખા નામના અગ્રણી શ્રાવકે સારો ભાગ લીધો.

પાટણના ઓશવાલ જૈન સંઘે સં ૧૭૦૬ના ફા. સુ. ૩ ને રવિવારે પાટણમાં ભ. વિજયદેવસૂરિના રાજ્યમાં મેદપાટદેશાધિરાજ રાણા શ્રી જગતસિંહ પ્રતિબોધદાયક આચાર્યશ્રી. વિજયસિંહસૂરિની ચરણપાહુકા બનાવી અને તેની મહો. ભાનુચંદ્રગણીના પ્રશિષ્ય પં. વિવેકચંદ્રગણીએ ભ. વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞાથી પ્રતિષ્ઠા કરી.

(- પ્રા. જૈ. લે. ભા. ૨, લે. નં. ૫૧૪)

રાસ - મહો. ઉદ્દ્યોતવિજયગણીની પરંપરાના પં. દયાકુશલ-ગણીએ સં ૧૬૮૫માં 'ભ. વિજયસિંહસૂરિ પદ મહોત્સવ તથા આં વિજયસિંહસૂરિ રાસ' રચ્યો છે. તેમજ વીરવિજય નામના મુનિએ 'શ્રી વિજયસિંહસૂરીશ્વર નિર્વાણ સ્વાધ્યાય' રચ્યો છે.

(- પ્રક. ૫૫, પૃ. ૧૬૭)

સ્વભાવપરિચય - આં વિજયસિંહસૂરિ શાંત, ગુરુભક્ત, પરમ-સંવેગી, અને શુદ્ધ સંયમ માર્ગના પક્ષપાતી હતા. તેમનો ઉપદેશ મીઠો અને અસરકારક હતો.

મેવાડનો રાણા જગતસિંહ તેમના ઉપદેશથી જૈનધર્મપ્રેમી બન્યો. રાણાએ વરકાણાના મેળામાં સર્વજ્ઞતના કર માફ કર્યાં. પોતાના રાજ્યમાં દર ચૌદશે શિકાર કરવાનો પ્રતિબંધ કર્યો તથા ગોવધ વગેરે બંધ કરાવ્યા અને તેનાં ફરમાન આપ્યાં.

જિનપ્રતિષ્ઠાઓ -

ભટ્ટા. વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિ સં ૧૭૦૦ સુધી સાથે વિચર્યા હતા. એટલે તે દરમિયાન થયેલી જિનપ્રતિષ્ઠાઓમાં બંને સાથે જ હતા.

આં વિજયસિંહસૂરિએ ત્યારે અને તે પછી આં વિજયદેવ-

સૂરિની આજ્ઞાથી ઘણી જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી હતી. તેના ઉલ્લેખો આ પ્રકારે મળે છે —

આં વિજયસિંહસૂરિએ સં० ૧૬૬૩ના ક્ષાં સું ૩ના રોજ મોટી અંજનશલાકા તથા પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. ભાંદકતીર્થમાં નાગપુરના ઝવેરીના જિનપ્રાસાદમાં ભં કુંથુનાથની પ્રતિમા બિરાજમાન છે તે ઉપર્યુક્ત પ્રતિષ્ઠા સમયની છે.

(— જૈનસત્ય પ્રકાશ, કં० ૨૫૫, ૨૫૬)

આચાર્યશ્રીએ સં० ૧૭૦૧માં મારવાડમાં એક, મેડતામાં એક અને સં० ૧૭૦૨માં કિસનગઢમાં એક જિનપ્રતિષ્ઠા કરી હતી.

આં વિજયસિંહસૂરિએ જૈન પ્રતિમાવિધાન અને સ્થાપત્ય વગેરેમાં શાસ્ત્રાનુસાર નવું નવું શોધી આવશ્યક વધારો કરી કલાપ્રેમીઓ માટે નવા નવા આદર્શ રજૂ કર્યાં. તે આ પ્રમાણે —

૧ પ્રાચીન પ્રતિમાઓનાં પરિકરો.

૨ લાકડાનાં કલામય જિનાલયો તથા કમળવાળાં તીર્થકરોનાં સમવસરણુ.

૩ સહસ્રકૂટની રચના.

૪ સંવેગીમાર્ગ પ્રકાશન વગેરે.

સહસ્રકૂટ—સહસ્રકૂટની રચના તે આં વિજયસિંહસૂરિના શાસ્ત્ર-માંથી તારવીને સૌની સામે રજૂ કરેલો નવો આવિષ્કાર છે. તેમણે સહસ્રકૂટનો આદર્શ રજૂ કર્યો ત્યારથી ત્રણ સહસ્રકૂટો બન્યાં હીસે છે.

૧ સં० ૧૭૧૦માં શા. રાયસિંહ ઓશવાલે શત્રુજયતીર્થમાં સહસ્રકૂટ બનાવ્યો.

૨ પાટણના દોશી તેજસી વીશા શ્રીમાલીએ પાટણમાં પોતાના નગરશેઠના દેશમાં ત્રિગઢો બનાવ્યો.

૩ સં० ૧૮૬૦ના વૈં સું પના રોજ શત્રુજયતીર્થમાં પાંચ પાંડવોના દેરાસરમાં અમદાવાદના મયાભાઈ લાલભાઈ એ બનાવ્યો.

સહસ્રકૂટમાં જિનેશ્વરોની સંખ્યા બે પ્રકારે હોવી સંભવે છે.

(૧) ૧૦ ક્ષેત્રની ૩ ચોવીશીના ૭૨૦ + દશ ક્ષેત્રોની ચોવીશીના પાંચ પાંચ કલ્યાણકો ૧૨૦ + ઉત્કૃષ્ટા જિનવર ૧૬૦ ૧૦૦૦ + શાશ્વતા જિન ૪ + મહાવિદેહક્ષેત્રના કલ્યાણક ૪ = ૧૦૦૮ થાય

(૨) દશ ક્ષેત્રની ૩ ચોવીશીના જિન ૭૨૦ + ૧૨ ક્ષેત્રની ચોવીશીના પાંચ પાંચ કલ્યાણકો ૧૨૦+ઉત્કૃષ્ટા જિનવર ૨૦ + મહાવિદેહ ક્ષેત્રનાં કલ્યાણક = ૪ + (અથવા શાશ્વતા જિન ૪ +) એમ ગણતાં ૧૦૨૪ થાય.

શિષ્યો અને શિષ્ય પરંપરા

આં વિજયસિંહસૂરિ અને ઉપાં કનકવિજયગણીને ઘણા શિષ્યો હતા. ૧ મહોં ઉદયવિજયગણી ૨ મહોં સત્યવિજયગણી ૩ પં વીરવિજયગણી ૪ પં ભાણુવિજયગણી ૫ પં હર્ષવિજયગણી.

સંવેગી શ્રમણ પટ્ટક - ભં વિજયદેવસૂરિએ સમકાલીન નવા-નવા ગચ્છભેદકોની પોતાની વાડો વધારવાની અભિલાષા અને પોતાના પરિવારના યતિઓની માનલાલસા તથા ખીજી શિથિલતા દેખી શુદ્ધ સંવેગી માર્ગે પ્રવર્તાવવા નક્કી કર્યું હતું.

તે પોતે શાંત, સંયમી, સંવેગી અને તપસ્વી હતા પરંતુ તપા-ગચ્છમાં સં ૧૬૭૩માં વિજયાનંદસૂરિસંઘ જુદો પડ્યો અને સં ૧૬૮૬માં ભટ્ટાં રાજસાગરસૂરિની શાખા જુદી પડી.

ભટ્ટાં વિજયાનંદસૂરિ આ છિન્નલિન્ન દશામાં પોતાના સંવેગી મુનિવરોને સાથે લઈ કિયોદ્ધાર કરી સંવેગી અને તેો વિજયગચ્છ અને સાગરગચ્છ અથવા સંવેગી શાખા અને શ્રીપૂજ શાખા હમેશાં માટે જુદા જુદા વહેંચાઈ જાય એવો ડર હતો. ભટ્ટાં વિજયદેવ-સૂરિએ ભયંકર નુકસાનીમાંથી જૈન શાસનને બચાવવા માટે આં વિજયસિંહસૂરિ તેમના શિષ્યો અને તપાગચ્છના ખીજી યોગ્ય યતિ-ઓને કિયોદ્ધાર કરી સંવેગી બનવા માટે તૈયાર કર્યાં.

૧. અમારી પાસે એક 'કાલચકસજ્ઞાય'નું પાતું છે. તેના પ્રારંભમાં લખ્યું છે કે—
 “ ॥ ૬૦ ॥ મટ્ટારક ૧૯ શ્રી ત્રિજસિંહસૂરિશિષ્ય પંડિત શ્રી પ
 વીરવિજયગણી ગુહમ્બ્યો નમો નમઃ ” આમાં ૧૬ અને ૫ એ બે અંકો
 તેમનાં પદસૂચક છે.

આં વિજયસિંહસૂરિ સૌનો પરિચય કરી બાણી ચૂક્યા હતા કે ઘણા ગીતાર્થો અને સાધ્વીઓ સંવેગી બનવા ઉત્સુક હતાં.

સં ૧૬૭૭ના વૈં સું ૭ બુધવારે સાબલીમાં ગીતાર્થ સાધુ-સાધ્વી અને યતિઓ માટે ૫૮ બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો.

પટ્ટક—આથી આં વિજયસિંહસૂરિએ સં ૧૭૦૬ના મહા સું ૧૩ ને ગુરુવારે પુણ્ય નક્ષત્રમાં ગચ્છનાયક ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ-ની નિશ્રામાં સંવેગી શુદ્ધમાર્ગપક્ષી અને મધ્યસ્થ યતિઓ માટે ૪૫ બોલનો મર્યાદાપટ્ટક બનાવ્યો અને સંવેગીમાર્ગ પ્રકાશ્યો. તેમાં શુદ્ધ જીવન ગાળવા ઇચ્છનારે કેમ વર્તવું તેની મર્યાદા બાંધી હતી. તેમાં તેમણે સંવેગી મુનિઓએ કેની કેની સાથે વ્યવહાર રાખવો તેનો પણ ખુલાસો કર્યો હતો. તે આ પ્રમાણે—

બોલ ૪૧ મો—તપાગચ્છની સામાચારી ઉપર, પંચાંગી ઉપર તથા વીતરાગ ભગવંતની પૂબા ઉપર જેને અવિશ્વાસ હોય તેની સાથે સર્વથા વ્યવહાર ન કરવો. આ ૪૧મા બોલમાં શુદ્ધ જૈનમાર્ગનું જ નિર્લેખ પ્રતિપાદન છે.

તેમણે ૪૫ બોલનો પટ્ટક પણ બનાવ્યો હતો.

(— ‘જૈનધર્મ પ્રકાશ’ સં ૧૯૭૨, માગશરને અંક, ‘જૈનસત્યપ્રકાશ’ ક્ર ૧૪૯, ‘પટ્ટાવલી સમુ-ચ્ચય’ ભા. ૨ ‘પુરવણી’ પૃ ૨૫૮ થી ૨૬૨, શા. બાલાભાઈ કકલભાઈ નાગજી ભૂધરની પોળવાળા-એ સં ૧૯૭૨માં પ્રકાશિત કરેલ ‘સંવિજ્ઞસાધુ યોગ્ય નિયમ સંગ્રહ’)

આ પટ્ટકની બીજી એક નકલ મળે છે, જેમાં ૧ થી ૪૨ બોલ બતાવ્યા છે.

સંવેગી સાધુસમુદાય યોગ્ય વ્યવહાર મર્યાદાપટ્ટક બોલ ૧ થી ૪૨—તેની નીચે આ પ્રમાણે પુષ્પિકાલેખ હતો.

“ ઇત્યાદિક મર્યાદાપટ્ટક સર્વ સંવેગીસમુદાયે પાળવા-પળાવવા વિશેષ બોલ શ્રી જગચંદ્રસૂરિકૃત મોટા પટ્ટકથી ; બાણવા. તદનુસાર આં આણુંદેવિમલસૂરિ પ્રસાદીકૃત્ય ૫૭ બોલ

શ્રી હીરવિજયસૂરિ કૃત ૧૬ ખોલ.

શ્રી. વિજયદાનસૂરિકૃત ૩૫ ખોલ. એવં ભલી રીતે મર્યાદા પાળવી. અત્ર પંચ જયસોમગણિમતમ્.

પંચ જયવિજયગણિમતમ્.

પંચ સત્યવિજયગણિમતમ્

ગણી ઋદ્ધિવિમલ,

ઋષિ મણિચંદ્ર,

ઋષિ વીરવિજય.

(- શ્રી. વિજયાનંદસૂરિ જન્મ શતાબ્દી અંક : ૫૦
૨૨૧ થી ૨૨૪)

ઇતિહાસના પરિશીલનથી જણાય છે કે, આં વિજયસિંહસૂરિ શમ-સંવેગ-સંયમ ગુણોથી રંગાયેલા હતા. ગીતાર્થોના પ્રીતિપાત્ર હતા. શ્રમણુગણુસંઘના વિશ્વાસલાજન હતા.

આથી જણાય છે કે તેઓ વધુ જીવ્યા હોત તો તપાગચ્છમાં દેવસૂરસંઘ, આનંદસૂરસંઘ, વિજયસંઘ, સાગરસંઘ, વિમલસંઘ, સંવેગીશાખા કે યતિશાખા વગેરે શાખાઓનો આગ્રહ ન જ રહેત.

આં વિજયસિંહસૂરિએ એવી વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી કે આપણેસૌ ઘર છોડી નીકળ્યા છીએ તો હવે તે ખરેખર છોડવાં.

ત્યાગ અને સંયમના આચરણ દ્વારા આદર્શ જીવન ખનાવવું.

જેને જેને આવે મન-વચન-કાયાનો ઉલ્લાસ હોય તેણે ક્રિયાદ્વાર કરીને સંવેગી મુનિ બનવું, અને ખીજાઓએ યતિ રહેવું.

મુનિ અને યતિ સૌએ ગચ્છનાયકની આજ્ઞા પાળવી. સૌએ આપસ આપસમાં હળીમળીને રહેવું.

અને ધર્મની પ્રલાવનાનાં કામોમાં સૌએ પૂરક બની રહેવું.

પં૦ નયવિજયગણી તથા મહો૦ યશોવિજયગણી ગુજરાતમાં પધારે પછી આ યોજનાને તરતમાં અમલમાં મૂકવાની હતી. પણ પાંચમા આરાના દુષ્પ્રભાવને લીધે તેમાં એકાએક રુકાવટ આવી પડી.

આ૦ વિજયસિંહસૂરિનું સં૦ ૧૭૦૮ના અષાઠ સુદિ રના રોજ અમદાવાદમાં સંવેગી ભાવનામાં જ સ્વર્ગગમન થયું. આથી સૌમાં નિરાશાનું મોજું ફરી વળ્યું. હવે તો મુખ્ય પ્રશ્ન એ ઊઠ્યો કે નવા ગચ્છનાયક કોને બનાવવા? છેવટે લટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિએ સં૦ ૧૭૧૦ના વૈ૦...૧૦ને ગુરુવારે હસ્ત નક્ષત્રમાં ગંધાર બંદરમાં ૧૨૫ વર્ષની ઉંમરના અને ૯૯ વર્ષના દીક્ષિત વૃદ્ધ સ્થવિર મહો૦ કમલ-વિજયગણી અને ચતુર્વિધ સંઘની હાજરીમાં આ૦ વિજયસિંહ-સૂરિના શિષ્ય પં૦ વીરવિજયગણીને આચાર્ય બનાવી આ૦ વિજય-સિંહસૂરિની પાટે સ્થાપન કર્યા. આથી સંઘમાં આનંદ પ્રવર્ત્યો. પછી ફરીવાર કિયોદ્ધારનું વાતાવરણ ફેલાયું.

આ૦ વિજયસિંહસૂરિના સ્વર્ગગમન પછી તેમના શિષ્યો અને બીજા ગીતાર્થોએ તેમનું કામ ઉપાડી લીધું.

તેમણે સં૦ ૧૭૧૧ના મ૦ સુ૦ ૧૩ ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં પાટણમાં લટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા મેળવી તેમની જ નિશ્રાની પ્રધાનતા રાખી કિયોદ્ધાર કરી સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું. તે સૌ તપા-ગચ્છના વિજયદેવસૂરિ સંઘમાં જ રહ્યા હતા.

એવો ઉદ્દેશ્ય મળે છે કે, તે જ વખતે ૧૮ મુનિઓએ એક સાથે કિયોદ્ધાર કર્યો હતો અને રોહાના શેઠ જેવંત પોરવાડ, પં૦ શુભવિજયગણીની પુત્રી તથા લટ્ટા૦ વિજયાનંદસૂરિની બહેન સાધ્વી સહજશ્રી વગેરે સાધ્વીઓએ પણ કિયોદ્ધાર કરી સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું હતું.^૧

શિષ્યો અને શિષ્ય પરંપરા —

આ૦ વિજયસિંહસૂરિ અને ઉપા૦ કનકવિજયગણીને ઘણા શિષ્યો હતા, એ અગાઉ જણાવી દીધું છે. તેમાંથી કોઈ કોઈ સંવેગી મુનિ

૧. સાધ્વી સહજશ્રી માટે જુઓ પ્રક૦ ૫૮ અને શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા૦ ૨, પ્ર૦ નં૦ ૭૦૩.

બન્યા અને કેટલાક યતિ બની રહ્યા. તે સૌની શિષ્ય પરંપરા ચાલી હતી. તે આ પ્રકારે —

૧. ભ૦ વિજયસિંહસૂરિની સંવેગી વિજય શિષ્ય પરંપરા પહેલી —

૬૧ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ સ્વ૦ સં૦ ૧૭૦૮

૬૨ પ૦ સત્યવિજયગણી.

૬૩ પ૦ કપૂરવિજયગણી.

૬૪ પ૦ ક્ષમાવિજયગણી.

૨. યતિ શિષ્ય પરંપરા બીજી —

૬૨ ભ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ પ૦ સત્યવિજયગણી

૬૩ પ૦ જયવિજયગણી — સંભવ છે કે યતિ રહ્યા હોય.

૬૪ પ૦ મેઘવિજયગણી — તે શત્રુજયતીર્થની રક્ષામાં નિમાયા હતા.

૬૫ પ૦ સુખવિજય —

૬૬ પ૦ ચંદ્રવિજયગણી — તે સં૦ ૧૭૭૮ના આ૦ સુ૦ પના રોજ વડોદ ગામમાં ચોમાસું હતા.

૩. યતિ શિષ્ય પરંપરા ત્રીજી —

૬૧ મહો૦ કનકવિજયગણી — તે આ૦ વિજયસિંહસૂરિના હસ્ત-દીક્ષિત શિષ્ય હતા.

૬૨ મહો૦ પુણ્યવિજયગણી — તે ભટ્ટા૦ વિજયાનંદસૂરિ પક્ષના યતિ રહ્યા હોય.

૬૩ પ૦ ગુણવિજય — તે મહો૦ કનકવિજયગણીના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. તેમણે સં૦ ૧૬૭૨માં ‘વિજયસેનસૂરિ નિર્વાણ સન્ન્યાય’; સં૦ ૧૬૮૩માં ‘જયચંદ્રાસ’, સં૦ ૧૬૮૭ (સં૦ ૧૬૬૩)ના આ૦ જો.૨૨

૧૦ દના રોજ ડીસામાં 'કોચર વ્યવહારિયા રાસ' રચ્યો છે.

૬૪ પં• માનવિજ્ય — તે મોટા વિક્રાન હતા.

૬૫ પં• વિમલવિજ્યગણી. (૬૫) પં• સુરવિજ્યગણી

૬૬ પં• વિનીત વિજ્યગણી — તેમણે સં• ૧૬૭૧ના મહા વદિ
૩ ને રવિવારે ભ૦ વિજ્યઋદ્ધિસૂરિના શાસનમાં બલોરમાં શ્રી.ગોડી
પાર્શ્વનાથની કૃપાથી રામચંદ્ર શ્રમણ રચિત 'સિદ્ધાંતચંદ્રિકા'
લખી.

૬૭ પં• વિનીતવિજ્યગણીના શિષ્ય મહો• રત્નવિજ્યગણી —
તેઓ સં• ૧૭૩૦માં વિદ્યમાન હતા.

(- શ્રી. પ્રશસ્તિ સંગ્રહ ભા• ૨, પ્ર૦ નં• ૬૨૦)

૬૭ પં• ખીમાવિજ્યગણી. ૬૮ પં• અમરવિજ્ય — તેમણે
સં• ૧૭૮૮ના કા• સુ• પના રોજ બાલુસણમાં 'ચઉસરણ પદ્મનય'ની
પ્રતિ લખી.

૬૫ પં• સુરવિજ્યગણી.

૬૬ પં• વીરવિજ્યગણી.

૪ ભ૦ વિજ્યસિંહસૂરિની વિજ્યભટ્ટારક પરંપરા ચોથી—

૬૧ આ• વિજ્યસિંહસૂરિ સ્વ• સં• ૧૭૦૮

૬૨ ભ૦ વિજ્યપ્રભસૂરિ (પં• વીરવિજ્યગણી) — તે કિયોદ્ધાર
કરવા તૈયાર હતા પણ ભટ્ટા• વિજ્યદેવસૂરિએ તેમને ભટ્ટારક
ખનાવ્યા.

૬૩ — થી — ૬૬ ની પરંપરા વિશે માહિતી મળતી નથી.

૭૦ ભ૦ વિજ્યરાજેન્દ્રસૂરિ

૭૧ ભ૦ વિજ્યમુનિચંદ્રસૂરિ

૭૨ ભ૦ વિજ્યકલ્યાણસૂરિ.

તપાગચ્છના ગચ્છનાયકો અને ગીતાર્થો યોગ્ય મુનિ કે યતિને
ગચ્છનાયક ખનાવતા હતા. જેમ કે ભ૦ વિજ્યદેવસૂરિએ પં• વીર-

વિજયને ભૃગુ વિજયપ્રભસૂરિ બનાવ્યા.

વિમલશાખાના ભટ્ટારકે મુનિ કીર્તિવિમલને ગચ્છનાયક બનાવ્યા.

વાચનાચાર્ય માણેકસિંહસૂરિને ગચ્છનાયક બનાવ્યા, જે ફરી વાર સંવેગી મુનિ બન્યા હતા. સંઘે મુનિ મોતીવિજયજીને ગચ્છનાયક બનાવ્યા હતા.

૫. શિષ્ય પરંપરા પાંચમી

૬૧ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ સ્વ૦ સં૦ ૧૭૦૮

૬૨ મહો. ઉદયવિજયગણી-તેમને ભટ્ટા૦ વિજયદેવસૂરિએ દીક્ષા આપી ને ઉપા૦ કનકવિજયગણીના શિષ્ય બનાવ્યા. તેમણે સં૦ ૧૭૨૮માં કિસનગઢમાં દિવાળીને રોજ 'શ્રીપાલરાસ' રચ્યો. તેની પ્રશસ્તિમાં તેમણે સમકાલીન ઐતિહાસિક હકીકતો નોંધી છે.

ભૃગુ વિજયપ્રભસૂરિએ સં૦ ૧૭૨૯માં સોજતમાં તેમને પંચાસ બનાવ્યા અને તે પછી મહોપાધ્યાય બનાવ્યા. તેમણે કિસનગઢમાં શામળિયા પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં ભૃગુ વિજયસિંહસૂરિની ચરણ-પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(કિસનગઢ અને આ પાદુકાના ઇતિહાસ વિશે જુઓ પ્રક૦ ૫૭)

તેમણે દિવાળીનાં પાંચ-પાંચ કડીનાં જે પદો બનાવ્યા હતાં, જે સજ્જાય તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

૬૩ ૫૦ દેવવિજયગણી સં૦ ૧૭૬૦

૬૪ ૫૦ રવિવિજય-સં૦ ૧૭૨૫ આ. સુ. ૮

૬૩ ૫૦ નયવિજયગણી તેમણે 'સિદ્ધચક્રસ્તુતિ' રચી.

૬૪ મુનિ કલ્યાણવિજય-સં૦ ૧૭૮૧

૬. ભ. વિજયસિંહસૂરિની શિષ્ય પરંપરા છઠ્ઠી-

૬૧ ભૃગુ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ ભૃગુ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ ૫૦ ભાણુવિજયગણી-તેમના શિષ્ય ૫૦ નયવિજયગણીએ 'સિદ્ધચક્રસ્તુતિ' રચી.

તેઓ ભટ્ટાં વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય હતા. વિં સં ૧૭૩૨-૩૫માં મહોં વિનયવિજયગણીની સાથે ચોમાસું હતા.

૬૪ મહોં લાવણ્યવિજયગણી - તે ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિના હસ્ત-દીક્ષિત શિષ્ય હતા. ૫ં લાણુવિજયના દીક્ષાશિષ્ય હતા.

ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ તેમને ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા. તે ભં વિજયદેવસૂરિ, ભં વિજયસિંહસૂરિ, ભં વિજયપ્રભસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા. તે શાંત, તપસ્વી, ત્યાગી અને મોટા વિક્રાન્ હતા. તપાગચ્છના ગીતાર્થોમાં તેમનું ઊંચું સ્થાન હતું. મહોં માનવિજયગણી તેમનો આ પ્રકારે પરિચય આપે છે. —

“ સિદ્ધાન્ત-વ્યાકરણ-છન્દઃકાઠ્યાદિશાસ્ત્રનિષ્ણાતૈઃ ॥

ભાવણ્યવિજયવાચકશક્રૈઃ સમશોધિ શાસ્ત્રમિદમ્ ॥ ૧૩ ॥

(- ધર્મસંગ્રહ પ્રશસ્તિ)

એટલે મહોં લાવણ્યવિજયગણી સમકાલીન તપાગચ્છના ઉપાધ્યાયોમાં સૌથી મોટા હતા. સર્વમાન્ય હતા. મોટા વિક્રાન્ હતા. તેમણે સં ૧૭૩૧ના વૈં સું ૩ના રોજ મહોં માનવિજયગણીકૃત ‘ ધર્મ-સંગ્રહ ’નું સંશોધન કર્યું હતું.

૬૫ ૫ં મેરુવિજયગણી

૬૬ ૫ં વિનીતવિજયગણી - તેઓ ભટ્ટાં વિજયદેવસૂરિ સાથે ઔરંગાબાદમાં હતા. તેમણે ‘ જિનસ્તવન ચોવીશી ’ રચી હતી.

૭. શિષ્ય પરંપરા સાતમી -

૬૧ ભં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ ભં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ ભં ૫ં લાણુવિજયગણી

૬૪ મહોં લાવણ્યવિજયગણી

૬૫ ઉપાં લક્ષ્મીવિજયગણી - તે ભં વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય ૫ં હર્ષવિજયગણી અથવા ૫ં લાણુવિજયગણીના દીક્ષા શિષ્ય હતા અને મહોં લાવણ્યવિજયગણીના વાચના શિષ્ય હતા.

૬૬ ૫ં તિલકવિજયગણી - તેમણે સં ૧૭૩૩ના કાં સું ૬

ને શનિવારે રોહિણી નક્ષત્રમાં...રચના કરી.

૬૭ પં० હસ્તિવિજયગણી

૬૮ પં० નેમવિજયગણી - લઘુબ્રાતા પં० રૂપવિજયગણી તે સં० ૧૭૬૫માં વિદ્યમાન હતા.

૮. શિષ્ય પરંપરા આઠમી -

૬૧ લં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લં વિજયપ્રલસૂરિ

૬૩ પં० લાણુવિજયગણી

૬૪ મહોં લાવણ્યવિજયગણી

૬૫ ઉપાં લક્ષ્મીવિજયગણી

૬૬ પં० અમરવિજયગણી - તેમણે સં० ૧૭૭૦માં ચોમાસામાં નડિયાદમાં 'સુરતના સં० પ્રેમજીના સંઘનો રાસ' કડી: ૧૬૧ રચ્યો છે.

૬૭ પં० સૌભાગ્યવિજયગણી

૬૮ મુનિ જિતવિજય - તેમણે સં० ૧૮૧૦ના કાં સું ૧૩ ને ગુરુવારે સુરતમાં 'ધના - શાલિલદ્ર રાસ' લખ્યો, જે પં० જિન-વિજયગણીએ સં० ૧૭૬૬ના શ્રાં ૧૦ ૧૦ના રોજ સુરતમાં રચ્યો હતો.

૯. શિષ્ય પરંપરા નવમી -

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રલસૂરિ

૬૩ પં० લાણુવિજયગણી

૬૪ મહોં લાવણ્યવિજયગણી

૬૫ પં० મહિમાવિજયગણી

૬૬ પં० કવિ નીત્ય (નીતિ) વિજયગણી - જેઓ મહોં લાવણ્ય-વિજયના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

૬૭ પં. જસવિજયગણી - તે સં. ૧૮૧૦ના ચૈ. સુ. ૧૦ના રોજ વિદ્યમાન હતા.

૬૮ પં. ચંદ્રવિજયગણી - તે પં. નીતિવિજયના દીક્ષા શિષ્ય હતા. સં. ૧૮૬૫ના પ્રથમ જોઈ સુદિ ૩ના રોજ સેવાડી ગામમાં ગોલવાડમાં વિદ્યમાન હતા.

આં વિજયદેવસૂરિના —

૬૪ મહો. લાવણ્યવિજયગણી

૬૫ પં. મહિમાવિજય

૬૬ કવિ પં. નિત્યવિજય.

૬૭ પં. ગંગવિજય - તેમણે સં. ૧૭૭૦ના કા. સુ. ૧૩ ને શનિવારે માતરમાં ચોમાસામાં લં. વિજયક્ષમાસૂરિના રાજ્યમાં તેમના મોટા બંધુ પં. દેવવિજયગણીથી અક્ષરજ્ઞાન પામી દાન પ્રબંધના આધારે 'વીરસેન-કુસુમરાસ' રચ્યો છે.

૧૦ શિષ્ય પરંપરા દર્શાવી —

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં. લાણીવિજયગણી

૬૪ મહો. લાવણ્યવિજયગણી

૬૫ પં. મહિમાવિજયગણી

૬૬ પં. નિત્ય (નીતિ)વિજયગણી - તેમણે સં. ૧૭૪૫ના વૈ. સુ. ૨ને શુક્રવારે સુરત બંદરમાં સાધ્વી માણેકશ્રીજીની શિષ્યા સાધ્વી પ્રેમશ્રીની વિનંતીથી 'નવસ્મરણનો ટપ્પો' લખાવ્યો.

૬૭ પં. દેવવિજયગણી - તેઓ ભટ્ટા. વિજયક્ષમાસૂરિના મોટા ભાઈ હતા. તેમણે પં. ગંગવિજયજીને જ્ઞાન આપ્યું. તે સં. ૧૭૮૧માં ઘોઘામાં વિદ્યમાન હતા.

(પ્રક. ૩૮, પૃ. ૪, ૧૪)

૬૮ પં० કપૂરવિજયગણી

૬૯ મુનિ ખીમાવિજય - તે સં० ૧૭૭૭માં સિદ્ધપુરમાં ચોમાસું હતા. સં० ૧૭૮૧માં તક્ષનગરમાં અને સં० ૧૭૮૩માં પાટણમાં ચોમાસું હતા.

૬૯ મુનિ ઋદ્ધિવિજયજી - તે મુનિ ખીમાવિજયજીના ગુરુભાઈ હતા, સં० ૧૭૭૬માં સાંતલપુરમાં હતા.

૧૧ શિષ્ય પરંપરા અગિયારમી -

૬૧ આ० વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આ० વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં० ભાણુવિજયગણી - સંલવ છે કે તેમનું ખીજું નામ ભાનુ-વિજય હોય.

૬૪ પં० જિનવિજયગણી - તેમણે સં० ૧૭૯૯ના શ્રા० વ૦ ૧૦ ને ગુરુવારે સુરતમાં ' ધન્ના - શાલિભદ્રારાસ ' રચ્યો છે.

૧૨ શિષ્ય પરંપરા બારમી -

૬૧ આ० વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આ० વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં० ભાણુવિજયગણી

૬૪ પં० રાજવિજયગણી - તે સં० ૧૭૮૨માં રાનેરમાં હતા. તેમણે ૧ મેતાર્થમુનિ સન્ન્યાય, ૨ રુકિમણીની પૂર્વલવની ' વિચરંતા ગામો ગામ...આ છે લાલ ' એ સન્ન્યાય રચી છે ને તે બહુ લોકપ્રિય બની છે.

૧૩ શિષ્ય પરંપરા તેરમી

૬૧ આ० વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આ० વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ હર્ષવિજયગણી—તે પં૦ કનકવિજય (ભ૦ વિજય-સિંહસૂરિ)ના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા. ભ૦ વિજયસેનસૂરિના હાથે પંન્યાસ બન્યા હતા; પરંતુ તે ભ૦ વિજયપ્રભસૂરિની આજ્ઞામાં રહેતા હતા. તેથી તેમના શિષ્ય મનાતા હતા.

૧૪ શિષ્યપરંપરાની ચૌદમી

૬૧ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ હર્ષવિજયગણી

૬૪ પં૦ લક્ષ્મીવિજયગણી—તે પં૦ હર્ષવિજયગણીના શિષ્ય હતા. મહો૦ લાવણ્યવિજયગણીના વિદ્યાશિષ્ય હતા તેથી તેઓ બંનેના શિષ્ય મનાતા હતા.

૬૫.....

૬૬ પં૦ રામવિજયગણી

૬૭ પં૦ પ્રેમવિજયગણી—તે પં૦ રામવિજયગણીના શિષ્ય હતા. તેઓ સં૦ ૧૭૭૧માં ધમકડામાં હતા. તેઓ તથા તેમના ગુરુભાઈ મુનિ હેમવિજય સં૦ ૧૮૦૬માં નંગી ગામમાં હતા.

૧૫ શિષ્યપરંપરા પંદરમી—

૬૧ આ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ હર્ષવિજયગણી

૬૪ પં૦ પ્રીતિવિજયગણી—સંઘપતિ રંગજી વીશા પૌરવાડ પુર-હાનપુરનો વતની હતો. તેણે મગશી, ક્ષ્ણોધિ, રાણકપુર, વરકાણા, આપુ, અચલગઢ અને ગોડી પાર્શ્વનાથ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રા-સંઘ કાઢ્યો હતો. આથી તે સંઘપતિ કહેવાયો. તેને સં૦ ગોડીદાસ નામે પુત્ર હતો. પં૦ પ્રીતિવિજયે સં૦ ગોડીદાસને માટે 'માધવા-નલ ચૌપાઈ' લખી હતી.

૧૬ શિષ્યપરંપરા સોળમી—

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં લઙ્ઘિવિજય—તેઓ તથા તેમના શિષ્ય પં દ્વીપવિજય-ગણી સં ૧૭૭૭માં ધમકડામાં હતા.

૬૪ પં દ્વીપવિજયગણી

૧૭ શિષ્યપરંપરા સત્તરમી—

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં ઋદ્ધિવિજયગણી—તેમણે સં ૧૭૫૭ના આં વં રના રોજ મુનિ દેવપાલને લણવા માટે વીસનગરમાં ‘ભુવનદ્વીપક’ નામક ગ્રંથ લખ્યો.

૬૪ પં ગુણવિજયગણી—તેમણે સં ૧૭૪૫ના ચૈં સું પના રોજ ‘સાદ્દી’માં ‘ભુવનદ્વીપકનો ટ્યો’ રચ્યો.

૬૫ પં યશોવિજયગણી—સં ૧૭૭૦

૧૮ શિષ્યપરંપરા અઠારમી—

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં પ્રેમવિજયગણી—તે સં ૧૬૬૧માં ઔરંગાબાદમાં હતા.

૬૪ પં કાંતિવિજયગણી—તેમણે સં ૧૭૬૯માં ડલોઈમાં ‘એકાદશી સ્તવન’, સં ૧૭૭૫માં પાટણમાં ‘મહાબલ—મલયાસુંદરી-રાસ’ સં ૧૭૯૯માં રાધનપુરમાં ‘સૌભાગ્યપંચમી માહાત્મ્ય સ્તવન,’ ‘હીરાવધબત્રીશી’, ‘આઠમનું સ્તવન’, ‘જિનસ્તવનચોવીશી’ વગેરે કૃતિઓ રચી હતી.

૧૯ શિષ્યપરંપરા ઝોગણીસમી—

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ મહોં વિમલવિજયગણી—તેઓ ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિના શિષ્ય હતા. તથા ૬૩મા ભં વિજયરત્નસૂરિના બંને રીતે બ્રાતા હતા. ૧

૬૪ પં શુભવિજયગણી—તેઓ ભં વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

૬૫ પં રામવિજયગણી—તેઓ મહોં વિમલવિજયના હસ્ત-દીક્ષિત તથા વિદ્યાશિષ્ય પણ હતા. (પં રામવિજયજી પણ ઘણા થયા છે. મહોં વિમલવિજયગણીના શિષ્ય પં રામવિજયગણીએ ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે.)

૨૦ શિષ્ય પરંપરા વીસમી—

૬૧ આં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ આં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ મહોં વિમલવિજયગણી—તેઓ ૬૩મા ભટ્ટાં વિજયરત્ન સૂરિના મોટા સહોદર હતા. દીક્ષાવસ્થામાં શુરુબ્રાતા હતા. તેમ જ તેમના ઉપાધ્યાય હતા. તે સં ૧૭૩૨ થી ૧૭૩૫ સુધી પંન્યાસ હતા. તે સં ૧૭૩૫ના ચૈં સું ૭ના રોજ આગરામાં હતા.

૬૪ મહોં શુભવિજયગણી—તે ૬૭મા ભં વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના ઉપાધ્યાય હતા.

૧. પં વિમલવિજયજી ઘણા થયા છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) વિજયદેવસૂરિસંઘના ભં વિજયપ્રભસૂરિના શિષ્ય મહોં વિમલવિજય.

(૨) વિજયાનંદસૂરિ સંઘના ભટ્ટાં વિજયમાનસૂરિના શિષ્ય મહોં વિમલવિજય.

(૩) મહોં ધનવિજયગણીના શિષ્ય પં વિમલવિજય (પ્રકં ૫૮)

(૪) મહોં કનકવિજયગણીની પરંપરાના પં માનવિજયગણીના શિષ્ય પં વિમલ-વિજય.

૬૫ ઉપાં નયનવિજયગણી-પંં હસ્તિવિજયગણી

૬૬ પંં લક્ષિતવિજયગણી-તે પંં હિત(હસ્તિ)વિજયગણીના શિષ્ય હતા.

૬૭ પંં શુભવિજયગણી-તે પંં હસ્તિવિજયગણીના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા.

૨૧ શિષ્ય પરંપરા એકવીસમી-

૬૧ લં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લં વિજયપ્રભસૂરિ.

૬૩ મહોં વિમલવિજયગણી

૬૪ મહોં શુભ વિજયગણી-તે વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના ઉપા-ધ્યાય બન્યા.

૬૫ પંં હિતવિજયગણી

૬૬ પંં માણિક્યવિજયગણી

૬૭ પંં પદ્મવિજયગણી

૬૮ પંં જિતવિજયગણી'

૨૨ શિષ્ય પરંપરા બાવીસમી-

૬૧ લં વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લં વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ મહોં વિમલવિજયગણી

૬૪ મહોં શુભવિજયગણી

૬૫ પંં હિત (હસ્તિ)વિજયગણી

૬૬ પંં માણિક્યવિજયગણી-તથા તેમના ભાઈ ૬૬મા ઉત્તમ-સુંદરગણી હતા.

૧ પંં જિતવિજયગણી તથા તેમના શિષ્ય ૬૬મા પંં જ્ઞાનવિજયગણી સં ૧૭૭૮-માં જૂનાગઢમાં હતા.

૬૭ પં० રવિવિજયગણી - તે સં० ૧૭૮૩માં અમદાવાદમાં ના-ગોરીશાળામાં હતા.

૨૩ શિષ્ય પરંપરા ત્રેવીશમી—

- ૬૧ લ० વિજયસિંહસૂરિ
- ૬૨ લ० વિજયપ્રભસૂરિ
- ૬૩ મહો० વિમલવિજયગણી
- ૬૪ પં० વીરવિજયગણી
- ૬૫ પં० અમીવિજયગણી સં० ૧૭૬૫

૨૪ શિષ્ય પરંપરા ચૌવીશમી—

- ૬૧ લ० વિજયસિંહસૂરિ
- ૬૨ લ० વિજયપ્રભસૂરિ
- ૬૩ મહો० વિમલવિજયગણી
- ૬૪ પં० અમૃતવિજયગણી
- ૬૫ પં० જયવિજયગણી
- ૬૬ પં० દેવેન્દ્રવિજયગણી—તેમણે સં० ૧૭૮૬માં લોહિયાણામાં “હેમીનામમાલા” રચી.

૨૫ શિષ્ય પરંપરા પચીસમી—

- ૬૧ લ० વિજયસિંહસૂરિ
- ૬૨ લ० વિજયપ્રભસૂરિ
- ૬૩ લ० વિજયરત્નસૂરિ

૬૪ ઉપા० દેવવિજયગણી—તેમણે ઘણા અંથો રચ્યા છે, તે આ પ્રકારે—૧ સં० ૧૭૬૦માં ‘નેમ-રાજુલ આરમાસ સ્તવન’, ૨ સં० ૧૭૬૬માં માંડવી બંદરમાં ‘શીતલનાથ સ્તવન’. ૩ સં० ૧૭૬૬માં પોરબંદરમાં ‘નેમરાજુલ-આરમાસ સ્તવન’, ૪ સં०

૧૭૭૮માં કઠીગામમાં 'રૂપસેનરાસ.' પ સં ૧૭૭૮ના ચોમાસામાં સુરતમાં 'જિનસ્તવન ચોવીશી.'

૨૬ શિષ્ય પરંપરા છઠ્ઠીસમી —

૬૧ લ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં ૦ મુક્તિવિજયગણી

૬૪ પં ૦ ભક્તિવિજયગણી

૬૫ પં ૦ વિદ્યાવિજયગણી (૬૫ પં ૦ ડુંગરવિજયગણી)

૬૬ પં ૦ રૂપવિજયગણી — તેઓ લ૦ વિજયજિનેન્દ્રસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તેમની વિનંતીથી પં ૦ વિનીતસાગરગણીના શિષ્ય મુનિ લોજસાગરે સં ૧૭૯૬ના ફા ૦ સુ ૧ના રોજ સૂર્યપુરમાં આ ૦ રત્નશેખરસૂરિના 'આચારપ્રદીપ' ગ્રંથ પર ગુજરાતીમાં 'બાલા-વબોધ' રચ્યો છે.

(- પ્રક ૦ ૫૫ પ૦ ૧૨૨)

૬૭ પં ૦ રંગવિજયગણી — તેઓ મોટા પુણ્યપ્રભાવક પુરુષ હતા.

૬૮ ઉપા ૦ વલ્લભવિજયગણી — તે મોટા વિક્રાન્ હતા. લ૦ વિજયધરજીન્દ્રસૂરિની આજ્ઞામાં હતા. તેમણે 'લ૦ વિજયધરજીન્દ્રસૂરિ સન્બંધ' બનાવી છે.

(જૈ ૦ સં પ્ર ૦ કં ૯૭)

૬૯ પં ૦ પ્રેમવિજયગણી — તેમણે સં ૧૯૪૬ના મ ૦ સુ ૧ ને બુધવારે લ૦ વિજયરાજસૂરિના રાજ્યમાં શત્રુજયતીર્થમાં લ૦ વિજય-જિનેન્દ્રસૂરિ વસતી (ટૂક) માં ૧૨ ઈચ્છિનો એક આરસપટ્ટ બનાવ્યો. તેમાં પોતાના પૂર્વજ ગુરુદેવો પં ૦ મુક્તિવિજયગણીથી ઉપા ૦ વલ્લભ-વિજયગણી સુધીના મુનિઓની ૭ ચરણપાહુકાઓ બનાવી તેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

(જૈ ૦ સં પ્ર ૦ કં ૯૨ પ૦ ૨૪૯)

શિષ્ય પરંપરા સત્તાવીશમી—

૬૧ લ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ મુક્તિવિજયગણી

૬૪ પં૦ ભક્તિવિજયગણી

૬૫ પં૦ વિદ્યાવિજયગણી

૬૬ પં૦ રૂપવિજયગણી

૬૭ પં૦ માનવિજયગણી

૬૮ પં૦ કસ્તૂરવિજયગણી — તેઓ સં૦ ૧૮૧૫ના વૈ૦ સુ૦ ૭ ને
રવિવારે સુરતમાં હતા.

શિષ્ય પરંપરા અષ્ટાવીશમી —

૬૧ લ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ મુક્તિવિજયગણી

૬૪ પં૦ ભક્તિવિજયગણી

૬૫ પં૦ ગંગાવિજયગણી

૬૬ પં૦ નરોત્તમવિજયગણી સં૦ ૧૮૬૪

૬૭ પં૦ વિવેકવિજયગણી — સં૦ ૧૮૬૩

૨૯ શિષ્ય પરંપરા એગણત્રીશમી —

૬૧ લ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં૦ મુક્તિવિજયગણી

૬૪ પં૦ ભક્તિવિજયગણી

૬૫ પં૦ ગંગાવિજયગણી

૬૬ પં ૩૫વિજયગણી

૬૭ પં ૨ંગવિજયગણી

૬૮ પં અમૃતવિજયગણી - તેમણે ' જિનસ્તવન ચોવીશી ' રચી.

નોંધ - તેમના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ પ્રકં ૫૫, ' માણિભદ્ર મહાવીર. '

૩૦ શિષ્ય પરંપરા ત્રીશમી -

૬૧ લ ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પં ૦ હેમવિજયગણી, પં ૦ દીપવિજયગણી

૬૪ પં ૦ પ્રતાપવિજયગણી.

૬૫ પં ૦ ૩૫વિજયગણી - તેમના વિશેષ પરિચય માટે જુઓ ' શિષ્યપરંપરા છવ્વીસમી '

૬૬ પં ૦ માનવિજયગણી.

૬૭ પં ૦ કસ્તૂરવિજયગણી

૩૧ શિષ્ય પરંપરા એકત્રીશમી -

૬૧ લ ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ મુનિ સુમ (હેમ)વિજયગણી

૬૪ મુનિ ગજવિજયગણી

૬૫ મુનિ ૩૫વિજયગણી

૬૬ મુનિ હેમવિજયગણી

૬૭ મુનિ અમૃતવિજયગણી - વિશેષ પરિચય માટે જુઓ ' શિં ૫૦ પં ૨૯ મી ' ૬૮મા મુનિ અમૃતવિજયગણી ' તેમણે ઘણા અથો લખ્યા હતા. તેમણે સં ૧૮૮૫થી ૧૯૦૩ સુધીમાં લખેલા અથો બાલાપુરના જૈન અથલંકારમાં વિદ્યમાન છે.

(જૈ ૦ સં પ્ર ૦ કં ૬૨, ૫૦ ૭૪ થી ૭૬)

૩૨ શિષ્ય પરંપરા ખત્રીશમી —

૬૧ લ૦ વિજયસિંહસૂરિ

૬૨ લ૦ વિજયપ્રભસૂરિ

૬૩ પ૦ ગંગવિજયગણી

૬૪ પ૦ મેઘવિજયગણી — તેમણે સં૦ ૧૭૩૮માં વજ્રપુરમાં
ધર્માત્મા શા. આશકરણ પારેખની વિનંતીથી 'સ્તવન ચોવીશી'
રચી.

પ્રકરણ ઝાંસઠમું

૫૦ સત્યવિજય ગણિવર

“ સંયમવાહ્યમયકુસુમરસૈરતિનુરમય નિજમદ્યવલ્લાયપ્ ।
ચેતનમુપલક્ષય કૃતલક્ષણજ્ઞાન-ચરણગુણપર્યાયમ ॥
વદનમલંકુરુ પાષનરસનં જિનચરિતં ગાયં ગાયમ્ ।
સવિનયશાન્તિસુધારસમેનં ચિરં નન્દ પાયં પાયમ્ ॥

(સંયમના પ્રતિપાદક જૈન વાહ્યમયરૂપ પુષ્પના રસવડે પોતાના અધ્યવસાયને-પરિણતિને-મનોવૃત્તિને અતિ સુગંધિત કર ! જ્ઞાનચરણ ગુણપર્યાયરૂપ લક્ષણને કરનારા તારા ચેતનને તું ઓળખ !

જીભને પવિત્ર કરનારા પ્રભુના ચરિતને ગાઈ ગાઈને હે વિનયશીલ આત્મા ! આ શાંતિરૂપી સુધારસને પી પીને લાંબા કાળ સુધી આનંદમાં મગ્ન રહે !)

(- વિનયવિજય, શાંતસુધારસ - સંવરભાવના - વિભાવન અષ્ટમ પ્રકાશ - છેલ્લાં બે પદ)

જન્મ - લાડણુના, દુગડ ગોત્રના શાં વીરચંદ્ર ઓશવાલ જૈનની પત્ની વીરમદેવીએ સંભવતઃ સં ૧૬૫૬માં લાડણુમાં એક બાળકને જન્મ આપ્યો ને તેનું નામ શિવરાજ રાખ્યું.

દીક્ષા — ભં વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞાથી ભં વિજયદેવસૂરિએ સંભવતઃ સં. ૧૬૭૧માં માતા વીરમદેવીની સમ્મતિથી ૧૪ વર્ષના શિવરાજને દીક્ષા આપી આં વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય બનાવ્યા. અને તેમનું નામ રાખ્યું મુનિ સત્યવિજય.

તેમના જન્મસંવત્ અને દીક્ષાસંવત્ મળતા નથી પણ અમે અહીં અનુમાનથી બતાવ્યા છે. ૧૪ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધા પછી સં ૧૭૧૦ સુધી ભં વિજયદેવસૂરિ અને આં વિજયસિંહસૂરિ સાથે જ તેઓ વિચરતા હતા.

અભ્યાસ - તેઓએ ગીતાર્થ મુનિ પાસે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતનો જીરો અભ્યાસ કર્યો હતો.

તે પરમ શાંત, સંવેગી, સંયમી, વિક્કાન, તપસ્વી, ધ્યાની હતા અને શાસનની પ્રભાવના કરવામાં સદા તત્પર રહેતા. તેમને દાદાગુરુ અને ગુરુદેવ તરફથી સાચા ત્યાગી બનવાનો ઉપદેશ મળેલો તે તેમની રંગેરંગમાં વ્યાપી ગયો હતો. તેઓ આં વિજયસિંહસૂરિ સાથે કિથોદ્ધાર કરી સંવેગી મુનિ બનવા તૈયાર હતા.

કિથોદ્ધાર—લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિની તીવ્ર અભિલાષા હતી કે, તપાગચ્છમાં કિથોદ્ધાર કરી ફરી સંવેગી માર્ગ પ્રવર્તાવવો. આથી તેમણે પોતાની સાથેના મુનિઓ અને યતિઓને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ આપી કિથોદ્ધાર માટે તૈયાર કર્યા. પરિણામે આં વિજયસિંહસૂરિ, પંં સત્યવિજયગણી, પંં વીરવિજયગણી, પંં ઋદ્ધિવિજયગણી વગેરે સંવેગી મુનિ બનવાને ઉત્સુક થયા હતા.

પટ્ટક — આં વિજયસિંહસૂરિએ ઉપરના કારણે સંં ૧૭૦૬ના મહા સુદિ ૧૩ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં પાટણમાં સંવેગી સાધુ—સાધ્વીને પાળવાના નિયમોના ૪૫ બોલનો પટ્ટક ગુરુદેવની નિશ્રામાં બનાવ્યો. તેમાં પંં સત્યવિજયગણી, પંં વીરવિજયગણી, પંં ઋદ્ધિવિજય ગણી વગેરેના હસ્તાક્ષરો થયા છે.

પરંતુ દૈવયોગે આં વિજયસિંહસૂરિનું સંં ૧૭૦૮ના મં સું ૨ ના રોજ અમદાવાદના નવાપરામાં સંવેગીલાવનામાં જ સમાધિ-પૂર્વક સ્વર્ગગમન થયું. આથી નવા ગચ્છનાયક બનાવવાનો પ્રશ્ન પહેલો ઊઠ્યો.

વ્યવસ્થા — પંં સત્યવિજયગણી અને પંં વીરવિજયગણી એ બંને ઓશવાલ હતા. એ બંને સંવેગી મુનિ બનવાને સર્વ રીતે તૈયાર હતા. બંને જણા ગચ્છનાયક બનવાને તથા સંવેગી મુનિઓના અગ્રણી બનવાને યોગ્ય હતા. લટ્ટાં વિજયદેવસૂરિએ નિર્ણય કર્યો કે આ બેમાંથી એકને ગચ્છનાયક અને બીજાને મુનિઓના આગેવાન બનાવવા. તેમણે સર્વ પ્રથમ પંં સત્યવિજયગણીને ગચ્છનાયક લટ્ટારક બની શાસનસેવા કરવાને સમજાવ્યા. પણ તે તો આત્મરંગી હતા. અદ્ભુત ત્યાગી અને ધ્યાની મહાત્મા હતા. તેમણે પોતે ગચ્છનાયક બનવાની સાફ ના પાડી અને પંં વીરવિજયગણી ગચ્છનાયક બને તેમાં સમ્મતિ આપી.

આથી લ૦ વિજયદેવસૂરિએ ગીતાર્થોની તથા સંઘના આગેવાનોની સમ્મતિ મેળવી.

સં૦ ૧૭૧૦ના વૈ૦ સુ૦ ૧૦ને શુક્રવારે ગંધાર બદરમાં લ૦ મહાવીર સ્વામીના જ્ઞાનપ્રાસાદ પાસેના મંડપમાં વિવિધ નગરોના સંઘની હાજરીમાં પં૦ વીરવિજયગણીને આચાર્યપદ આપી તેમનું વિજયપ્રલસૂરિ નામ રાખવામાં આવ્યું.

તે પછી સં૦ ૧૭૧૨ના માગશર મહિનામાં અમદાવાદમાં આ૦ વિજયપ્રલસૂરિને ભટ્ટારકપદ આપવામાં આવ્યું અને આ૦ વિજયદેવસૂરિએ તેમને પોતાની પાઠે સ્થાપન કરી તેમને ગચ્છનાયક તરીકે બહાર કયાં.

“શ્રી આચારજ પૂછીને, કઈં ક્રિયા ઉદ્ધાર;
નિજ આતમ સાધન કઈં, બહુને કઈં ઉપગાર.”

પછી પં૦ સત્યવિજયગણિવરે સં૦ ૧૭૧૧ના મ૦ સુ૦ ૧૩ને ગુરુવારે પુષ્યનક્ષત્રમાં પાટણમાં લ૦ વિજયદેવસૂરિની આજ્ઞા મેળવી લ૦ વિજયસિંહસૂરિએ નક્કી કરેલી યોજના મુજબ લ૦ વિજયદેવસૂરિની નિશ્રાની પ્રધાનતા રાખી ક્રિયોદ્ધાર, સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું.

તેઓ તપાગચ્છના વિજયદેવસૂરિ સંઘમાં જ રહ્યા. એ વખતે પં૦ સત્યવિજયગણી, મહો૦ વિનયવિજયગણી, મહો૦ યશોવિજયગણી અને ઋષિ ઋદ્ધિવિમલગણી વગેરે ૧૮ મુનિવરો અને શેહાના શેઠ જેવંત પોરવાડ (પં૦ શુભવિજયગણીની ગૃહસ્થપણાની બેન સહજ) તે સાધ્વી લાલશ્રાની શિષ્યા સાધ્વી સહજશ્રી વગેરે ઘણી સાધ્વીઓએ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી મુનિપણું સ્વીકાર્યું હતું.

યોજના - લ૦ વિજયસિંહસૂરિએ બહાર કયું હતું કે આપણે સૌ ઘરબાર છોડી આવ્યા છીએ તો હવે જેને જેને ખરેખર તે મોહ છોડીને જીવનમાં ત્યાગનો આદર્શ વાણી લેવા ત્રણ યોગે ઉત્કટ ભાવના હોય તે ક્રિયોદ્ધાર કરીને સંવેગી મુનિ બને અને જેને આવો વીર્યોદ્ભાસ ન હોય તે યતિ બની રહે; પણ મુનિ તથા યતિ સૌએ ગચ્છનાયકની આજ્ઞા પાળવાની છે, આપસ આપસમાં હળીમળીને રહેવાનું છે અને ધર્મની પ્રભાવનામાં એકબીજાના પૂરક બની રહેવાનું છે.

૪૧ મો યોલ - આ• વિજયસિંહસૂરિએ જપ યોલનો પટ્ટક જાહેર કર્યો હતો તેમાં ૪૧મો યોલ બહુ મહત્વનો હતો. તે આ પ્રમાણે હતો — “૪૧. તપાગચ્છની સામાચારી ઉપર, પંચાંગી ઉપર તથા વીતરાગની પૂજા ઉપર અવિશ્વાસ હોય તેની સાથે સર્વથા વ્યવહાર ન કરવો.”

(- જૈ.સ - પ્ર૦ ક્રમાંક : ૧૪૯)

આ ૪૧મા યોલમાં શુદ્ધ જૈન માર્ગનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. યતિ અને મુનિ બંનેએ આ પ્રમાણે વર્તવામાં કોઈ બાધ આવતો નહોતો. અને કોની કોની સાથે વ્યવહાર ન રાખવો ? તેની સ્પષ્ટ વ્યવસ્થા બતાવવામાં આવી હતી.

વસ્ત્ર - તપાગચ્છના ભટ્ટારક આણુંદવિમલસૂરિ વગેરેએ સં૦ ૧૫૮૭માં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો હતો ત્યારે વ્યવસ્થા બનાવી હતી કે, ક્રિયોદ્ધાર કરેલા સંવેગી મુનિઓ કાથા રંગથી રંગેલું વસ્ત્ર પહેરે.

(- પ્રક૦ ૫૫, ૫૦)

એટલે ત્યારથી મુનિઓ માટે કાથિયા રંગનાં વસ્ત્રોની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ. સં૦ ૧૭૧૧માં પં૦ સત્યવિજયગણી વગેરેએ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગીપણું સ્વીકાર્યું ત્યારે તેમણે પણ ઉપર મુજબ વસ્ત્રને કાથાથી રંગવાનું જારી રાખ્યું હતું.

મહોં ક્ષમાકલ્યાણીએ ખરતરગચ્છમાં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે તેમણે પણ કાથારંગથી પીળાં વસ્ત્ર કરવાનું જાહેર કર્યું હતું.

(- પ્રક૦ ૪૦, ૫૦ ૪૯૩)

એટલે મુનિ અને યતિમાં આ વસ્ત્રોથી ધોળિયા તે શ્રીપૂજ અને કેશરિયા તે સંવેગી સાધુ એવી ઓળખાણ સહેજે થતી હતી. પરંતુ વિક્રમની વીશમી સદીમાં આમાં પરિવર્તન આવ્યું ત્યારથી સંવેગી મુનિઓ પોતાના મુખ્ય વસ્ત્રને કાથાના રંગને બદલે પીળા રંગથી રંગવા લાગ્યા.

કેસરિયો-પીળો રંગ એ તો કેસરિયા-આહિનાથ ભગવાનના

૧ સાધ્વી સહજશ્રી માટે જુઓ પ્રક૦ ૫૮, પ્રક૦ ૬૧ તથા 'શ્રી પ્રશસ્તિસંગ્રહ' ભા - ૨ પ્ર. નં. ૭૦૩

લક્ષ્મણ, જૈન શાસન માટે કેસરિયાં કરવાનું સાહસ તથા શાંતિલાવનાનું પ્રતીક છે એમ સમજવામાં આવતું હતું.

પં સત્યવિજયગણિવરે કિયોદ્ધાર કર્યો ત્યારે લ૦ વિજયપ્રલસૂરિ ઉંમરમાં, દીક્ષા પર્યાયમાં, પંન્યાસપદ્ધતિમાં અને અનુભવમાં પણ સૌથી નાના હતા, પણ લ૦ વિજયદેવસૂરિએ તેમનો સ્વભાવ અને વ્યક્તિત્વ જોઈને તેમને ગચ્છનાયક બનાવ્યા. પણ શરૂઆતમાં તેઓ નવાસવા હોવાથી ગચ્છવ્યવહારનો અનુભવ મેળવવા ૧૧ વર્ષો સુધી સોરઠમાં વિચર્યા અને સં ૧૬૨૨-૨૭માં સુરત પધાર્યા. તેમણે ગચ્છનાયકની લગામ હાથમાં લીધી એટલે બધા ગીતાર્થો, બધા યતિઓ અને મુનિઓ તેમની આજ્ઞામાં આવી ગયા.

મર્યાદા—ગચ્છમર્યાદા એવી હોય છે કે, નાના-મોટા સૌ યતિવરો-મુનિવરો ગચ્છનાયકની આજ્ઞા માને. જેમ કે મોટા મહોં વિમલહર્ષગણિ, મહોં ધર્મસાગરગણિ, મહોં સોમવિજય ગણિ, મહોં કીર્તિવિજયગણિ, મહોં કલ્યાણવિજયગણિ, મહોં કેવલવિજયગણિ, મહોં કનકવિજયગણિ, વગેરે ગીતાર્થો પોતાનાથી નાના કે મોટા એવા ગચ્છનાયકો લ૦ વિજયહીરસૂરિ, લ૦ વિજયસેનસૂરિ, લ૦ વિજયદેવસૂરિ, લ૦ વિજયપ્રલસૂરિની આજ્ઞા લેતા અને માનતા હતા અને તે ભટ્ટારકો પણ તે તે ગીતાર્થોનું ખૂબ માન-સન્માન કરતા હતા.

આ રીતે પં સત્યવિજયગણિ, મહોં વિનયવિજયગણિ, ઉપાં પં અશોકવિજયગણિ વગેરે ભટ્ટાં વિજયપ્રલાસૂરિની આજ્ઞા માનતા હતા. અને લ૦ વિજયપ્રલસૂરિ તે સૌનું બહુમાન કરતા હતા.

બીજી રીતે એમ પણ કહી શકાય કે ભટ્ટાં વિજયપ્રલસૂરિ સર્વથા પં સત્યવિજયગણિવરની સલાહ લઈને આજ્ઞાઓ ફરમાવતા. આવી મર્યાદા હોવાથી સંવેગી મુનિવરો અને યતિઓમાં સુમેળ બની રહ્યો હતો. પરિણામે તપાગચ્છનું મજબૂત એકમ બની ગયું હતું.

ઇતિહાસ કહે છે કે,—

“લ૦ વિજયપ્રલસૂરિ સં ૧૭૩૨ થી ૧૭૩૫ સુધી મારવાડમાં

વિચર્યા હતા. સં૦.....માં ખગડી ગામમાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા ત્યારે તેમની સાથે પં૦ હેમવિજયગણી, પં૦ વિમલવિજય, પં૦ ઉદય-વિમલ, પં૦ સત્યવિજયગણી અને પ્રતાપવિજયગણી વગેરે ગીતાર્થી તથા મુનિવરો હતા અને તે જ સાલમાં ઉપાં વિનયવિજયગણી ઉજ્જૈનમાં ચાતુર્માસ રિથત હતા. તેમની સાથે પં૦ માનવિજયગણી, પં૦ હર્ષવિજયગણી, ઋષિ ભાણુજી, મુનિ ભાણુવિજયગણી, મુનિ કેવલવિજય, મુનિ પુષ્પવિજય વગેરે ગીતાર્થી તથા મુનિવરો તેમજ સાધ્વીજી સહજશ્રી વગેરે સાધ્વીજીઓ હતાં.

(- ઉજ્જૈન સંઘનું વિગ્રહિતપત્ર)

જીવનપરિચય —

પં૦ સત્યવિજયગણિવર શાંત, ત્યાગી, વૈરાગી અને વિક્રાન્ હતા. સાચા જ્ઞાની—અનુલવી પુરુષ હતા. શુદ્ધ ક્રિયાના પ્રેમી હતા. અધ્યાત્મયોગી હતા. તેમની ઉપદેશશક્તિ અમોઘ હતી. તેઓ ઉપદેશમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યને જ ખૂબ પોષતા હતા. તે મેહતા, નાગોર, ભેદપુર, સોજત તથા સાદડી વગેરે પ્રદેશોમાં વધુ પ્રમાણમાં વિચરતા હતા અને તેમણે એ તરફ જ વધુ ચાતુર્માસો નિર્ગમન કર્યાં હતાં.

શ્રીચુત મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડિયા જણાવે છે કે, —

“ આ વિચારણા અને દાખલાઓની તે ચુગના સાહિત્ય પર અસર થઈ જણાય છે. સત્યવિજયજી પંચાસ જેવા મૂળ પાટ છોડી વિજયસિંહસૂરિના સમયમાં બહાર નીકળી જઈ કિચોદાર કરે કે આચાર્યપદ લેવાની આનાકાની કરે એમાં ઊંડો યોગ કારણ જણાય છે.”

શ્રીમાન આમારામજી મહારાજે ‘જૈન દર્શન’ના પૃં ૬-૮માં જણાવ્યું છે કે—,

“ શ્રી સત્યવિજયજીગણી કિચોદાર કરી શ્રી. આનંદધનજી સાથે બહુ વર્ષો સુધી વનવાસમાં રહ્યા હતા, તથા મહાતપરચા, યોગાભ્યાસ પ્રમુખ કર્યું. જ્યારે બહુ જ વૃદ્ધ થઈ ગયા અને પગમાં ચાલવાની શક્તિ પણ ન રહી ત્યાં અણહિલ્લપુર પાટણમાં આવીને રહ્યા.”

આ ઘટના ઉપરથી યોગમાર્ગને માટે શ્રી આનંદઘનજીની કેટલી અસર તે યુગ ઉપર થઈ હતી તે જણાય છે. છતાં આ બાબતમાં દિગં-બરોના શુષ્ક અધ્યાત્મવાદની જે પ્રરૂપણા બનારસીદાસે કરી હતી અને જેને માટે તેમને જીવનના ઉત્તરભાગમાં ખેદ થયો હતો તેની રિથિતિ પ્રવેતાંબર સમાજની થઈ નહોતી.

(- જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ પૃં ૫૭૯)

શ્રી સત્યવિજય પંચાસ અત્યંત અધ્યાત્મી છતાં અને વનવાસમાં આનંદઘનજી સાથે રહ્યા હોવા છતાં ખૂબ ક્રિયા-તત્પર હતા, એમ એમના જીવનથી અનેક સાત્ત્વિક ક્રિયાઓ જળવાઈ રહી છે તે ઉપરથી જણાય છે. એ સર્વ વાતનો સમન્વય શ્રીમદ્ યશો-વિજયજી ઉપાધ્યાયે “૩૫૦ ગાથાના સ્તવન”માં સીમંધરસ્વામીને વિનંતી રૂપે કર્યો છે. એ એકાંત ક્રિયાયોગ કે જ્ઞાનયોગમાં સાર નથી એમ બતાવી, જ્ઞાન-ક્રિયાનો સહકાર કરવા ભલામણ કરી છે.

(- ઢાળ : ૧૬, ગા. ૫૪)

આ વિશેષતાના સ્વીકારથી જન પ્રવેતાંબર સમાજ ટકી રહેલો જણાય છે. આ જ્ઞાન-ક્રિયાનો સહકાર બતાવનાર તે કાળના ગ્રંથોમાં જસવિલાસ, વિનયવિલાસ જ્ઞાનવિલાસ વગેરે કૃતિઓ છે.

(- મોં ગિં કાપડિયા કૃત ‘શાંતસુધારસ’ ગ્રંથનું શુભસતી વિવેચનનું અવલોકન, પૃં ૧૫૦, ૧૫૧)

પં. સત્યવિજયજીગણીએ સં. ૧૭૫૪માં અમદાવાદમાં ચોમાસું કર્યું, સં. ૧૭૫૫માં પાટણમાં ચોમાસું કર્યું અને સં. ૧૭૫૬ના પોષ મહિનામાં તેઓ ખીમાર પડયા. પાંચ દિવસ ખીમાર રહ્યા. પં. સત્યવિજયજી સં. ૧૭૫૬ના પોષ સુદિ (વદિ) ૧૨ ને શનિવારે સિદ્ધિયોગમાં પાટણમાં અનશન સ્વીકારી સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

મહોં વિવેકહર્ષગણિવરના શિષ્ય પં. જિનહર્ષગણીએ સં. ... માં ‘સત્યવિજયગણિ નિર્વાણરાસ’ રચ્યો છે. સંભવ છે કે, પં. જિનહર્ષગણીનું ખીનું નામ પં. જિનવિજયગણી હોય.^૧

૧. પં. સત્યવિજય ગણિ બીજા પક્ષ થયા છે. તેમનું સં. ૧૭૭૯ ના પોષ વદિ ૧૪ ના રોજ સ્વર્ગગમન થયું હતું એમ ગ્રંથપ્રશસ્તિની નોંધથી જણાય છે.

પં સત્યવિજ્ય ગણીએ સં ૧૭૧૧માં સંવેગીમાર્ગ સ્વીકાર્યો હતો તેમ આં વિજયાણુંદસૂરિની પરંપરાના પં ઋદ્ધિવિમલગણીએ સં ૧૭૧૧માં ધાણુધારના પાલનપુર પાસેના ગોલા ગામમાં લં મહાવીરસ્વામીના જિનપ્રાસાદમાં મહોં યશોવિજ્યગણીની મદદથી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો. તેમની પરંપરામાં અનુક્રમે સંવેગી વિમલમુનિ શાખા ચાલી હતી.

(— પટ્ટાવલી સમુચ્ચ લા - ૨, પુરવણી, પૃ ૧૭૨, ૨૬૨)

આં આણુંદવિમલસૂરિની પરંપરાના મુનિ નયવિમલે એટલે આં જ્ઞાનવિમલસૂરિએ સં ૧૭૪૬માં પાટણમાં મહોં યશોવિજ્ય-યણીએ ખતાવેલી રૂપરેખા મુજબ ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી મુનિપણું સ્વીકાર્યું.

પૂં આનંદધનજી મહારાજ - આ સમયે પ્રસિદ્ધ અધ્યાત્મ-યોગી લાલાનંદજી થયા. તેમનું લોકપ્રસિદ્ધ નામ હતું શ્રી આનંદધનજી.

વિં સં ૧૬૨૭માં રચેલા 'સમેતશિખરરાસ' માં પં રંગ-વિજ્યગણી લખે છે કે, 'તે (આનંદધનજી) અસલમાં મેડતાના પં સત્યવિજ્યગણીના નાના ભાઈ હતા.' ૨

(— જૈં સં પ્રં વર્ષ : ૧૩, અંક : ૮, પૃ ૧૬૫)

શ્રી. આનંદધનજીના 'જિનસ્તવન ચોવીશી' સ્તવન ૨૪ અને આનંદધન પદો ૧૮ રચેલાં મળે છે.

મહોં યશોવિજ્યગણીએ તેમની 'અષ્ટપદી સ્તુતિ' રચી છે.

પ્રભાવકો—આ સમયે નીચે મુજબ ઘણા જૈન જ્યોતિર્ધરો થયા હતા. ૧. અધ્યાત્મ મહાયોગી પૂં આનંદધનજી મં ૨ મહોં વિનય-વિજ્યજી ગણી ૩ મહોં યશોવિજ્યજી ગણી, ૪ મહોં મેઘવિજ્યજી ગણી, ૫ મહોં માનવિજ્યજીગણી (ભટ્ટાં વિજ્યમાનસૂરિ), ૬ પં મેરુવિજ્યજી ૭ મહોં લાવણ્યવિજ્યજીગણી ૮ મહોં વિમલ-વિજ્ય ગણી, ૯ પં ભાણુવિજ્યગણી, ૧૦ ઉપાં રવિર્ધન ગણી, ૧૧ પં ભીમવિજ્યગણી (મહોં સોમવિજ્યગણીની પરંપરાના)

૨. સંભવ છે કે, તેઓ તપાગરહીત હર્ષ ક આનંદ શાખાના મુનિ હતા. પં પરમા-નંદગણીના શિષ્ય હતા, જે દીક્ષાવસ્થામાં પં સત્યવિજ્યગણીથી નાના અને મહોં યશોવિજ્યગણીથી મોટા હતા.

આ સમયે તપાગચ્છની વિવિધ પટ્ટાવલીઓ રચાઈ.

જૈન ગ્રંથલંકાર — જૂનાગઢના શા પાસવીર પોરવાડે ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ ૧૭૧૧ના પોષ વદિ ૧૦ના રોજ જૂનાગઢમાં આગમોનો જૈન ગ્રંથલંકાર બનાવ્યો.

(- શ્રી. પ્રશસ્તિસંગ્રહ ભા-૨, પ્ર૦ નં૦ ૮૬૦)

વિશેષ ઘટનાઓ - (પાંચમું નામ) -

સં૦ ૧૭૧૧ના વૈ૦ સુ૦ ૧૩ને ગુરુવારે પુષ્ય નક્ષત્રમાં પાટણમાં પં૦ સત્યવિજયગણિથી તપાગચ્છની સંવેગીશાખા નીકળી. આથી તપાગચ્છનું પાંચમું નામ ' સંવેગી ' પડ્યું.

શાખાઓ — સં૦ ૧૭૧૦ના વૈ૦ સુ૦ ૧૦ને શુક્રવારે ગંધારમાં ભ૦ વિજયદેવસૂરિએ ભટ્ટાં વિજયપ્રભસૂરિને આચાર્ય બનાવ્યા ને સં૦ ૧૭૧૨ના માગશર મહિનામાં અમદાવાદમાં ગચ્છનાયક બનાવી ભટ્ટારક બનાવ્યા. તેમની પરંપરા ' શ્રીપૂજ ' તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામી. સં૦ ૧૭૧૨ થી તપાગચ્છમાં નવમી યતિશાખા નીકળી.

સં૦ ૧૭૪૯માં સાંડેર ગામમાં ભ૦ જ્ઞાનવિમલસૂરિથી તપાગચ્છમાં દશમી ' વિમલ'શાખા નીકળી.

આ અરસામાં લોંકામતના ભટ્ટાં મેઘરાજ (સ્વ. સં૦ ૧૭૨૫)ના શિષ્ય ઋષિ આણુંદે પોતાના શિષ્ય યતિ તિલકને શ્રીપૂજ બનાવી અંભાતની લોંકાગચ્છની ગાદીએ શ્રીપૂજ તરીકે સ્થાપન કર્યાં.

આ ગાદીમાં માત્ર ૧૮ યતિઓ જ હતા તેથી આ શાખાનું નામ ' અઢારિયા ' પડ્યું હતું.

ખરતરગચ્છના ભટ્ટાં જ્ઞાનચંદ્રસૂરિના ઉપાં સુમનમેરુગણિના શિષ્ય યતિ માનજી બિકાનેરવાળાએ સં૦ ૧૭૪૫ના વૈ૦ સુ૦ પના રોજ લાહોરમાં વૈદ્યકને ' કવિવિનોદ ' નામે ગ્રંથ રચ્યો.

પ્રકરણ ત્રેસઠમું

૫૦ કર્પૂરવિજયજી ગણી

ગુજરાતના પાટણ પાસે વાગરોડ ગામના વતની શાં ભીમજી પોરવાડની પત્ની વીરાએ સં૦ ૧૭૦૪માં એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, જેનું નામ કાનજી રાખવા આવ્યું હતું.

માતા-પિતાના મરણ પછી કાનજીને પાટણમાં કુઆને ત્યાં આવવું પડ્યું.

૫૦ સત્યવિજયજીગણી વિહાર કરતા પાટણ આવ્યા. તેમની ઉપદેશવાણી સાંભળીને કાનજીને વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયો. તેણે કુઆની સંમતિ મેળવી ગુરુ પાસે દીક્ષાની યાચના કરી.

૫૦ સત્યવિજય ગણીએ સં૦ ૧૭૨૦ના માગશર સુદમાં ૧૪ વર્ષના કાનજીને દીક્ષા આપી, પોતાનો શિષ્ય બનાવ્યો, જેનું મુનિ કર્પૂરવિજય નામ રાખવામાં આવ્યું.

તેઓ રાતદિવસ સાધુના આચાર પાળી શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા લાગ્યા અને ગુરુ સાથે રહી વિહાર કરતા રહ્યા. તેમણે આવશ્યક સૂત્રોનું પઠન કર્યું. વિજયપ્રભસૂરિએ કર્પૂરવિજયને યોગ્ય જાણી આનંદ-પુરમાં પંડિતપદ આપ્યું.

સં૦ ૧૭૫૭ના પોષ માસમાં તેમના ગુરુ ૫૦ સત્યવિજય ગણી સ્વર્ગસ્થ થયા તેમના પટ્ટધર તરીકે ૫૦ કર્પૂરવિજય થયા. ૫૦ કર્પૂરવિજયે વઢીયાર, મારવાડ, ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, અમદાવાદ, રાધનપુર, સાચોર, સાદરા, સોજીત્રા, વડનગર વગેરે સ્થળોએ ચાતુર્માસ કર્યાં. વૃદ્ધાવરથાના કારણે છેલ્લે પાટણમાં ચાતુર્માસ રહ્યા. તેમણે ઉપધાન માદારોપણ અને ઊંબપ્રતિષ્ઠા વગેરે અનેક ધર્મકૃત્ય કરાવ્યાં.

એકંદરે તેઓ ત્યારે સરવશાળી અને કીર્તિશાળી હતા.

પાટણમાં સં૦ ૧૭૭૫ના શ્રાવણ વદિ ૧૪ ને સોમવારે કર્પૂર-

વિજય કાળધર્મ પામ્યા. શ્રીસંઘે બહુમાન સાથે તેમની મરણોત્તર ક્રિયા કરી.

સં. ૧૭૭૫ના શ્રા. ૧૦ ૧૪ ને સોમવારે તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમને ૧ વૃદ્ધિવિજય અને ૨ ક્ષમાવિજય નામે બે ઉત્તમ શિષ્યો હતા. તેઓ સારી પ્રસિદ્ધ પામ્યા.

૧ પં. વૃદ્ધિવિજય ગણી ગુજરાતના વડનગર પાસે આવેલા ડાલલા ગામમાં શેઠ આનંદસાગર રહેતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ ઉત્તમદે હતું. તેમને ઓઘા નામે પુત્ર હતો. માતા ઉત્તમદે અને ઓઘા વીસનગરમાં આવીને વસ્યા.

પં. સત્યવિજયગણિએ ઓઘાને ઉપદેશ આપી, વૈરાગ્ય પમાડી સં. ૧૭૩૫માં ચાણુરમા ગામમાં દીક્ષા આપી. પં. કપૂરવિજયના શિષ્ય બનાવી તેમનું નામ મુનિ વૃદ્ધિવિજય રાખ્યું.

ભટ્ટા. ૦ વિજયપ્રભસૂરિએ તેમની યોગ્યતા જોઈ પં.ન્યાસ પદવી આપી. તેમણે સં. ૧૭૬૯માં પાટણમાં ચાતુર્માસ કર્યું. તેઓ સં. ૧૭૭૦ ના કા. ૦ વદિ અમાવાસ્યાના રોજ પાટણમાં કાળધર્મ પામ્યા. પં. જિનવિજયગણિએ તેમની જીવનનોંધ લખી રાખી હતી.

અંશરચના - પં. વૃદ્ધિવિજયગણિએ સં. ૧૭૨૩ના આ. ૦ સુ. ૧૫ ને ગુરુવારે સુરતમાં મહો. ૦ યશોવિજયગણિની કૃપાથી 'ઉપદેશ-માલાનો બાલાવબોધ' અને 'સ્તવનચોવીશી' બનાવ્યાં. તે ચોવીશીની ૬ નકલો - પ્રતિઓ - સુરતમાં શ્રાવિકા કૂલબાર્દને લખવા માટે લખી. તેમણે 'જીવવિચાર સ્તવન' રચ્યું છે. તેમને પં. રંગવિજય નામે શિષ્ય હતા.

૨. પં. ક્ષમાવિજયગણી - (જુઓ પ્રક. ૬૪ મુ.)

૩. પં. મણિવિજયગણી તેમણે '૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિની સજ્ઞાય' કડી : ૨૨ રચી છે. તે ભ. ૦ વિજયપ્રભસૂરિના ઉપા. ૦ ઉદ્ધવવિજયગણિની આજ્ઞામાં હતા. તેમના શિષ્ય મુનિ ભાગ્યવિજયે સં. ૧૭૬૬ના ચોમાસામાં પાટણમાં 'નવતત્ત્વસ્તવન' કડી : ૧૬૭ બનાવ્યું.

વિશેષ ઘટનાઓ - આ સમયે સંઘે તપાગચ્છના ભટ્ટા. ૦ વિજય પ્રભસૂરીના ઉપદેશથી સં. ૧૭૬૦માં શંખેશ્વરતીર્થનો જીર્ણોદ્ધાર

કરાવ્યો. ભ૦ વિજયરત્નસૂરિ અને પં૦ ભીમવિજયગણીના ઉપદેશથી બાદશાહ ઔરંગઝેબે સં૦ ૧૭૩૬માં અજમેરમાં ફરમાન લખી આપ્યું હતું. મુસલમાનોએ અત્યાર પહેલાં અજમેર, મેડતા, સોજત, જયતારણ અને જોધપુર વગેરે સ્થાનોના ઉપાશ્રયો દબાવ્યા હતા તે તે ઉપાશ્રયો તેની પાસેથી જૈન સંઘને પાછા અપાવ્યા હતા.

ભ૦ વિજયરત્નસૂરિના રાજ્યમાં પં૦ ઉત્તમસાગર શિષ્ય પં૦ ન્યાયસાગરગણીએ સં૦ ૧૭૬૬ના ભા૦ સુ૦ પના રોજ 'સમ્યક્ત્વ-વ્રતસ્તવન' રચ્યું છે.

તપગચ્છની સોમસૂરિશાખાના પં૦ ધનવિમલગણીએ સં૦ ૧૭૭૧ માં 'પન્નાવણાસૂત્રનું' વાર્તિક' બનાવ્યું.

ખરતરગચ્છના ભ૦ જિનચંદ્રસૂરિના ઉપા૦ સુમનમેરુગણીના શિષ્ય યતિવર માનજી બિકાનેરવાળાએ સં૦ ૧૭૪૫ના વૈ૦ સુ૦ પના રોજ લાહોરમાં વૈદ્યકનો 'કવિવિનોદ' નામે ગ્રંથ બનાવ્યો.

શેઠ નાગજી ભૂધર દશા પોરવાડે સં૦ ૧૭૬૦ના શ્રા૦ સુ૦ ૨ ના રોજ અમદાવાદમાં નાગજી ભૂધરની પોળ બનાવી હતી.

તેમના વંશના બાર વ્રતધારી શેઠ કચરાભાઈ અમૃતલાલ સં૦ ૨૦૧૫ના કા૦ સુ૦ ૧૧ તા. ૨૧-૧૧-૧૯૫૮ને શુક્રવારે અમદાવાદમાં મરણ પામ્યા હતા. આજે તેમના પુત્રો ૧ શાંતિલાલ, ૨ પં૦ માનવિજયગણી અને ૩ જયંતિલાલ વિદ્યમાન છે.

(- સં૦ ૧૯૦૮ના પૌ૦ સુ૦ ૩ તા. ૨૫-૧૨-૧૮૫૧ ગુરુવારે અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ પ્રકાશિત કરેલ 'અમદાવાદનો ઇતિહાસ'.)

પ્રકરણ ચોસઠમું

પં૦ ક્ષમાવિજય ગણી

જૈનોના તીર્થ તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા આબુના રમણીય પર્વત પાસે પોયંદ્રા નામે ગામ છે, જ્યાં શ્રી. પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું મનોહર ચૈત્ય શોભી રહ્યું છે ત્યાં ઓશવાલવંશીય ચામુંડા ગોત્રના શાહ કલા નામે શ્રેષ્ઠી વસતા હતા. તેમની પત્નીનું નામ વનાં. તેનાથી એક પુત્ર જન્મ્યો, જેનું નામ ખેમચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું હતું. ખેમચંદ્રને માતાપિતાના ધાર્મિક સંસ્કાર મળવા લાગ્યા. તેણે વ્યાવહારિક શિક્ષણ પણ લીધું. સં૦ ૧૭૨૨ લગભગમાં આ ખેમચંદ્રને કોઈ કારણસર અમદાવાદ આવવાનું થયું. તે પોતાના સંબંધીને ત્યાં અમદાવાદના પ્રેમાપુરા નામના પરામાં ઊતર્યો હતો.

આ જ સમયે પં૦ કપૂરવિજયજીગણીના શિષ્ય પં૦ વૃદ્ધિવિજયગણી પ્રેમાપુરમાં ચાતુર્માસ ધિરાજમાન હતા. તેમની દેશના રોજ સવારે થયા કરતી. ખેમચંદ્ર પણ એક દિવસ આ મુનિની દેશના સાલળવા આવી ચડ્યો. પં૦ વૃદ્ધિવિજયની વૈરાગ્યભરી વાણી સાંભળતાં ખેમચંદ્રના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવ જાગૃત થયો. તેણે ગુરુને દીક્ષા આપવા વિનંતી કરી. ૨૨ વર્ષની ઉંમરે સં૦ ૧૭૪૪ ના જેઠ સુદિ ૧૩ના દિવસે શ્રી. વૃદ્ધિવિજયગણીએ ખેમચંદ્રને દીક્ષા આપી અને તેનું નામ ક્ષમાવિજય રાખવામાં આવ્યું. તેમણે સિદ્ધાંતશાસ્ત્રનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

તેમણે યાત્રાધામોમાં વિહાર કરવાનો વિચાર કર્યો. તેથી આબુ, અચલગઢ, સિરોહી વગેરે સ્થળોમાં વિહાર કર્યો અને ત્યાંનાં બધાં ચૈત્યોનાં દર્શન કર્યાં. ત્યાંથી વસંતપુર, સાદહી, રાણકપુર, ઘાણેરાવ, લોઢાણા, વરકાણા વગેરે તીર્થોનાં ભાવથી વંદન કર્યાં. ત્યાંથી નાડોલ, નાડલાઈ વગેરે તીર્થોનાં દર્શન કર્યાં. ત્યાંથી ઉદયપુર, ડુંગરપુર, સાગવાડી, ધુલેવા, (કેશરિયાજી), ઈડર, વડનગર અને વીસલપુર વગેરે સ્થળોમાં વિહાર કર્યો.

ગુરુ કપૂરવિજયજી અમદાવાદ હતા. ત્યાં સરસપુરમાં શ્રી ક્ષમાવિજયજીને પોતાની પાટે બેસાડી ગુરુએ પાટણ તરફ વિહાર કર્યો. પછી તે ક્ષમાવિજયજી પણ પાટણ પધાર્યા. તેમને પંચાસપદવી આપવામાં આવી. પંચ ક્ષમાવિજયગણીએ ત્યાંથી શંખેશ્વરની યાત્રા કરી ત્યાંથી પાછા પાટણ આવ્યા, અને શ્રેષ્ઠી ઋષભશાહની વિનતિથી જિનબિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. સં. ૧૭૭૪માં લગલગ ૭૦૦ જિનેશ્વરોની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં. ૧૭૭૫માં પંચ કપૂરવિજયજીએ સ્વર્ગવાસ કર્યો.

પંચ ક્ષમાવિજયગણી ત્યાંથી સિદ્ધપુર, મહેસાણા, ચાણુસમા, રાધનપુર, સાચેર, સમી, સાંતલપુર, વાવ, વીસલનગર, વડનગર, વઢવાણ, તારંગા વગેરે સ્થળે વિહાર કર્યો અને પ્રભુ-પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી.

ત્યાંથી તેઓ અમદાવાદ આવ્યા. ત્યાંથી સુરતના શ્રીસંઘની વિનતિથી તે તરફ વિહાર કર્યો. પ્રથમ ખંભાત આવ્યા. અહીંનાં ૪૮ જિનાલયોનાં દર્શન કર્યાં. ત્યાંથી કાવી આવ્યા. ભોંયરામાં પ્રભુની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ત્યાંથી જંબૂસર, ભરૂચ થઈ સુરત પધાર્યા. સં. ૧૭૮૦નું ચાતુર્માસ સુરતમાં કર્યું.

સુરતથી તેઓ અમદાવાદ આવ્યા. તેમના વિદ્વાન શિષ્ય તેઓ દોશીવાડાની પોળમાં ચાતુર્માસ સ્થિત હતા ત્યારે જિનવિજયજીને અહીં બોલાવ્યા. તેમને સંઘ ભજાવ્યો. સં. ૧૭૮૬ના આસો મહિનાની ૧૧ના દિવસે કાળ કર્યો. શ્રીસંઘે સાબરમતીના કિનારે તેમના દેહનો અગ્નિસંસ્કાર કર્યો. તેમના સ્મરણાર્થે થૂલ કરવામાં આવ્યો.

પંચ ક્ષમાવિજયજીએ ‘પાર્શ્વનાથસ્તવન’ની રચના કરી છે. બીજી કૃતિઓ જાણવામાં આવી નથી.

આ સમયે અમદાવાદમાં ઘણા રાજપલટા થયા હતા. બેઘપુરના મહારાજ અલયસિંહ રાઠોડે પિલાજીરાવ ગાયકવાડને મારી અમદાવાદ પોતાને કબજે કર્યું. દિલ્હીનો ૧૭મો બાદશાહ મહમુદ

તથા મહારાજ અભયસિંહે રતનસિંહ ભંડારી (સં ૧૭૮૯ થી ૧૭૯૩)ને અમદાવાદનો નાયબ સૂબો નીમ્યો.

રતનસિંહ ભંડારીએ સં ૧૭૯૧ના વૈ ૦ સુ ૦ ૮ ના રોજ શત્રુ-જ્યતીર્થ પર વિમલવસહીમા જિનાલય ખંધાવી તેમાં ભ ૦ વિજ્યક્ષમા-સૂરિના પદ્મધર ભ ૦ વિજ્યદયાસૂરિના હાથે સહસ્રકૃષ્ણા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

આ સમયે સુરતના સંઘપતિ પ્રેમજી પારેખે બાદશાહ કરુખ-શિયરની પરવાનગી મેળવી તપાગચ્છના ભટ્ટા ૦ જ્ઞાનવિમલસૂરિના ઉપદેશથી સં ૧૭૭૦ના ચૈ ૦ સુ ૦ ૧૦ના રોજ સુરતથી શત્રુજ્યતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેણે સંઘમાં ભ ૦ જ્ઞાનવિમલ-સૂરિ, પં ૦ દ્વીપસાગર, પં ૦ સૂર્યસાગર, તપાગચ્છની સાગરશાખાના ભ ૦ લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, તપાગચ્છના ભ ૦ વિજ્યરત્નસૂરિ, આ ૦ વિજ્ય-ઋદ્ધિસૂરિ, મહો ૦ લાવણ્યવિજ્ય ગણીની પરંપરાના પં ૦ અમર-વિજ્ય ગણી, તપાગચ્છની રત્નશાખાના પં ૦ દ્વાનરત્નગણીના શિષ્ય પં ૦ જ્ઞાનરત્નગણી, પં ૦ ઉદયરત્નગણી વગેરેને સાથે લીધા હતા.

(- પ્રક્ર ૫૭)

સંઘે વૈશાખ સુદિ ૬ થી વૈશાખની અમાવાસ્યા સુધી તીર્થયાત્રા કરી. સંઘપતિએ સં ૧૭૭૦ના જેઠ સુદિ ૧૦ ના રોજ તીર્થમાં ભ ૦ જ્ઞાનવિમલસૂરિના હાથે તીર્થમાલા પહેરી.

પં ૦ ખીમાવિજ્યગણીના શિષ્ય પં ૦ જસવિજ્યગણીએ સં ૧૭૮૪ના ભા ૦ વ ૦ ૫ ને ગુરુવારે પાટણમાં નારંગા પાર્શ્વનાથની કૃપાથી ' જિનસ્તવનચોવીશી ' રચી હતી.

૬૪ પં ૦ ખીમાવિજ્યગણી, ૬૫ પં ૦ જસવિજ્યગણી, ૬૬ પં ૦ શુભવિજ્યગણી, ૬૭ (૧) પં ૦ ભાણુવિજ્યગણી, (૨) પં ૦ ધીર-વિજ્યગણી, (૩) ગુરુભાઈ પં ૦ વીરવિજ્યગણી.

શત્રુજ્યતીર્થના એક શિલાલેખ (નં ૦ ૧૦૨)માં પં ૦ વીર-વિજ્યને પં ૦ ધીરવિજ્યગણીના શિષ્ય ખતાવ્યા છે.

પંચ વીરવિજયગણીના ઉપદેશથી અમદાવાદના જૈન સંઘે સંવ ૧૬૦૮ના ફાલ્ગુણ પના રોજ ઉજમણામાં નાણુના ૪ પૂંઠિયાં બનાવ્યાં હતા, તેમાંનું એક પૂંઠિયું હાલ શંખેશ્વરતીર્થમાં છે.

(- જૈન સંવ ૩૦ વર્ષ : ૭ અંક : ૮, પૃ ૪૩૦)

પંચ રંગવિજયગણીએ સંવ ૧૮૧૦માં 'સમેત શિખર તીર્થરાસ' અને 'પંચ વિરવીજય' રચ્યા છે.

(- 'જૈન ઐતિહાસિક ગ્રન્થ' કાવ્ય સંચય' -
પૃ ૮૬ થી ૧૦૫, સાર - પૃ ૩૬)

પ્રકરણ પાંસઠમું

પં૦ જિનવિજયગણી

“ તસ્ય શિષ્યો વિચીતાત્મા શિષ્યાયનેકસમન્વિતઃ ॥ ૬ ॥

શબ્દશાસ્ત્રાદિશાસ્ત્રાણાં વેત્તા શિષ્યગણાન્વિતઃ ।

જિનાદિવિજયાહ્વાનસ્તસ્ય શિષ્યઃ સુરૂપમાક્ ॥ ૬ ॥

(- પં૦ પદ્મવિજય, ‘વીરસ્તુતિહુંડી સ્તવનના ટપાની પ્રશસ્તિ’)

અમહાવાદમાં શ્રીમાત્રી શા. ધર્મદાસ નામે શ્રેષ્ઠી વસતા હતા. તેમની પત્ની લાડકુંવરબાઈથી સં. ૧૭૫૨ લગભગમાં એક પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ ખુશાલ રાખવામાં આવ્યું.

ખુશાલને સાત વર્ષની વયે નિશાળે લખવા મૂક્યો હતો. તેણે સારી રીતે વ્યાવહારિક શિક્ષણ લીધું.

પં૦ ક્ષમાવિજયગણી વિહાર કરતા અમહાવાદમાં આવ્યા. તેમના રાયચંદ નામના શ્રેષ્ઠી ભક્ત હતા. શામળાની પોળમાં રહેતા હતા. તેઓ દેશ-વિદેશનો વેપાર ખેડતા. પણ પગે પગરખું પહેરતા નહોતા. હંમેશાં ગરમ પાણી પીતા. આ રાયચંદભાઈની પ્રેરણાથી ખુશાલ તેમની સાથે પં૦ ક્ષમાવિજયગણીનો ઉપદેશ સાંભળવા ગયો. ગુરુના ઉપદેશથી ખુશાલનું મન વૈરાગ્યવાસિત થયું. તેણે ગુરુને દીક્ષા આપવા વિનંતી કરી. ગુરુએ સંયમની કઠોરતા સમજાવી. ચારિત્રના કઠોર માર્ગ પર વિચરવાની ખુશાલે તૈયારી ખતાવી. તેણે માતાપિતાની રજા લઈ સં. ૧૭૭૦ના કાર્તિક વદિ ૬ ને ખુધવારના રોજ દીક્ષા અંગીકાર કરી. તેમનું નામ મુનિ જિનવિજય રાખવામાં આવ્યું.

અમહાવાદથી તેઓ ગુરુ સાથે વિહાર કરતા પાટણ આવ્યા. પાટણના અગ્રણી શ્રાવક ઋષભે સં. ૧૭૭૪માં અનેક જિનખિંઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ સમયે પં૦ ઉત્તમવિજયજી વિદ્યમાન અને પં૦ ક્ષમાવિજયજી વિદ્યમાન હતા, તેમની સાથે મુનિ જિનવિજયજી હતા. તેમણે પાટણમાં આતુર્માસ કર્યું. સં. ૧૭૭૫ના શ્રાવણ વદિ ૧૪ ને સોમવારના રોજ પં૦ કપૂરવિજયજી સ્વર્ગસ્થ થયા,

તેઓ પાટણથી અમદાવાદની માંડવીની પોળમાં ચાતુર્માસ રહ્યા.

તે પછી અનેક ગામોમાં ચાતુર્માસ કર્યો. છેવટે તેઓ અમદાવાદ આવી. શ્રી જિનવિજયજીને સંઘનો ભાર સોંપી પંચ ક્ષમાવિજય ગણી સં ૧૭૮૨ના આસો સુદિ ૧૧ના દિવસે સ્વર્ગસ્થ થયા.

પં. જિનવિજયજી અમદાવાદથી વિહાર કરતા ભાવનગર થઈ ઘોઘા આવી. ઘોઘામાં ચાતુર્માસ સ્થિત રહ્યા. ત્યાંથી શત્રુજયની યાત્રા કરી, શંખેશ્વરની યાત્રા કરી પાટણ આવી. પાટણથી આબુની યાત્રાનો સંઘ નીકળ્યો તેમાં તેઓ મુખ્ય હતા. ત્યાંથી સિરોહી, સાદહી, રાણકપુર, ઘાણેરાવ, નાડોલ, નાડલાઈની યાત્રા કરી. નાડલાઈમાં ચાતુર્માસ ગાળ્યું. પછી વરકાણા વગેરે તીર્થોની યાત્રા કરતા તેઓ પાટણ આવી. ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. પછી શંખેશ્વરની યાત્રા કરી નવાનગર, ગિરનાર, શત્રુજય, ભાવનગર વિહાર કર્યો. અહીં અમદાવાદથી ત્રણ જણ દીક્ષા માટે આવી. તેમને દીક્ષા આપી. ત્યાંથી અમદાવાદ આવી ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાંથી સુરતમાં ચાતુર્માસ અર્થે પધાર્યા. સુરતથી ગંધાર, આમોદ, જંબુસર થઈ પાદરા ચાતુર્માસ માટે આવી.

અહીં આવી આઠ દિવસ ખીમાર રહ્યા ને ૪૭ વર્ષની ઉંમરે સં ૧૭૯૬ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૦ ને મંગળવારના રોજ તેઓ સ્વર્ગસ્થ થયા. અહીં કિસન નામના શ્રાવકે તેમના અગ્નિસંસ્કારના રથળે થૂલ કરાવ્યો.

તેમના જીવનની ટૂંકી નોંધ પંચ ઉત્તમવિજયે રાખી હતી.

તેઓ પંચ ખીમાવિજયના શિષ્ય હતા અને મોટા કવિ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા હતા.

સાહિત્ય - તેમણે સં ૧૭૧૬માં વડનગરમાં 'કપૂરવિજયગણી રાસ'. સં ૧૭૮૬માં 'પં. ક્ષમાવિજયરાસ', સં ૧૭૮૬માં અમદાવાદમાં બે 'જિનસ્તવનચોવીશીઓ તથા જિનસ્તવન બાવીશી,' સં ૧૭૮૩માં પાટણમાં 'જ્ઞાનપંચમીસ્તવન', 'મહાવ્રતની ૨૫ ભાવનાની સજ્જાય' ઠાળ : ૫ તથા 'મેં તે આણા વહેસ્યાંજી' અને પર્યુષણ પર્વની સ્તુતિ વગેરે રચ્યાં હતાં.

પં૦ જિનવિજયગણી મહાસમર્થ જ્ઞાની પુરુષ હતા. તેમણે પોતાના સાહિત્યમાં પ્રાચીન જ્યોતિર્ધરોની સંસ્કૃત વાણીને ગુજરાતી કવિતામાં ઝીલી છે. દા. ત. કલિકાલસર્વજ્ઞ આ૦ હેમચંદ્રસૂરિએ વીતરાગસ્તોત્રમાં આ શ્લોકો મૂક્યો છે.

“ સુષમાતો દુઃષમાયાં કૃપા ફલવતી તવ ।

મેહતો મહમૂર્ખો હિ શ્લાઘ્યા કરાતહ સ્થિતિઃ ॥ ”

આના સ્થાને પં૦ જિનવિજયગણી આ રીતે રજૂઆત કરે છે.—
ઉત્તમ આચારજી મુનિ, શ્રાવક શ્રાવિકા અચ્છજી;
લવણ જલધિમાં મીઠું જલ, પીવે શૂંગી મચ્છજી. વીર જિણુંદ૦ ૧
મારે તો સુષમાથી દુઃષમાં, અવસર પુણ્યનિધાનજી;
ક્ષમાવિજય જિન વીર સદાગમ, પામ્યો સિદ્ધિ નિધાનજી. વીર જિણુંદ૦૨
(- દિવાળી સ્તવન)

તેમનું લ૦ અરનાથનું ‘ મેં તો આણું વહેર્યાંજી ’ સ્તવન અને ‘ પર્યુષણ પર્વસ્તુતિ ’ વગેરે રચનાઓ બહુ લોકપ્રિય છે.

તેમની પરંપરા આ પ્રકારે છે.

૬૪. પં૦ ખીમાવિજયજીગણી ૬૫, પં૦ પદ્મવિજયગણી,
પં૦ રત્નવિજય વગેરેએ જુદી જુદી સ્તવન ચોવીશી રચી છે.

આ સમયે પં૦ સુરચંદ્રગણીના શિષ્ય પં૦ હેમચંદ્રગણીએ ક્રિયો-
દ્ધાર કરી સંવેગીમાર્ગ સ્વીકાર્યો હતો.

આશરે સં૦ ૧૮૧૦માં લ૦ વિજયાનંદસૂરિ શાખાની ઐતિ-
હાસિક “ વીરવંશાવલી ” રચાઈ છે.

તાર-ટપાલ - લૉડ્ ડલહૌસી (ઇ૦ સં ૧૮૪૮ થી ૧૮૫૬ સુધી)
ભારતનો વૉયસરોય હતો ત્યારે ભારતમાં નહેરો અને પુલોમાં સુધારા
થયા હતા. તેમ તાર-ટપાલ-શિક્ષણખાતું વગેરે શરૂ થયાં હતાં.

(- પ્રક૦ ૪૮, પૃ૦ ૧૧૨)

પ્રકરણ છાસઠમું

પં૦ ઉત્તમવિજયગણી

“કર્મપ્રકૃતિપ્રભૃતિશાસ્ત્રતત્ત્વચિત્તરવિત્ ।

ઉત્તમાદ્ વિજયસ્તસ્ય શિષ્યોઽમૂત્ ભૂરિશિષ્યકઃ ॥ ૭ ॥

અમદાવાદની શામળાની પોળમાં શેઠ બાલચંદ્રને પૂંજશાહ નામે પુત્ર હતો. તેનો જન્મ સં૦ ૧૭૬૦માં થયો હતો.

યાત્રા - પૂંજશાહે વ્યવહારજ્ઞાન મેળવી પિતાની આજ્ઞાથી સં૦ ૧૭૭૮માં ૧૮ વર્ષની ઉંમરે ખતરગચ્છના પં૦ દેવચંદ્રગણી પાસે જૈન વિધિ - વિધાન જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. પિતાની આજ્ઞાથી લણવા માટે પં૦ દેવચંદ્ર સાથે તે સુરત ગયો.

સુરતના શેઠ કચરા કીકા શ્રીમાલી પટણીએ પં૦ દેવચંદ્રગણીના ઉપદેશથી સં૦ ૧૭૯૪માં સમ્મેતશિખર તીર્થનો જળસ્તે, વાહન-સ્તે અને રેલવે સ્તે યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. પં૦ દેવચંદ્રગણીની સૂચનાથી તેમણે વિધિવિધાન માટે પૂંજશાહને યાત્રામાં સાથે લીધો.

પૂંજશાહને મધુવનમાં દેવે રાત્રે નંદીશ્વર દ્વીપ, સીમંધર સ્વામીનું સમવસરણુ વગેરેનાં દર્શન કરાવ્યાં. શ્રીસંઘ સમ્મેતશિખર તીર્થની યાત્રા કરીને સુરત પાછો ફર્યો.

પૂંજશાહે માતાપિતાની આજ્ઞા લઈ સં૦ ૧૭૮૬ના વૈ૦ સુ૦ ૬ ના રોજ અમદાવાદમાં પં૦ જિનવિજયગણી પાસે દીક્ષા લીધી. શુરુદેવે તેમનું નામ મુનિ ઉત્તમવિજય રાખ્યું.

(- પદ્મવિજય, ‘પં૦ ઉત્તમવિજય રાસ’—સં. ૧૮૨૮)

પં૦ જિનવિજયગણી તથા પં૦ ઉત્તમવિજયગણીએ અમદાવાદ અને સુરતમાં પં૦ દેવચંદ્રગણી પાસે રહી જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રો તથા દ્રવ્યાનુયોગનો મુખ્ય અભ્યાસ કર્યો.

જ્ઞાન — પં૦ ઉત્તમવિજયે અને પં૦ પદ્મવિજયે સં૦ ૧૮૦૫થી સં૦ ૧૮૧૦ સુધી સુરતમાં રહી યતિવર્ચ સુવિધિવિજય પાસે અધ્યયન કર્યું. સુરતના સં૦ તારાચંદ્ર કચરા કીકાએ આ બંને મુનિઓને

લજ્જાવવાનો સર્વ પ્રકારનો ખર્ચ કર્યો.

સં તારાચંદે સં ૧૮૧૩-૧૪માં સુરતમાં પં ઉત્તમવિજય-ગણી પાસે ઉપધાન વહન કર્યાં અને માદારોપણ મહોત્સવ કર્યો.

સં ક્ષેત્રચંદની પત્ની રતનબાઈ તથા સં તારાચંદે સં ૧૮૨૧ના માં વં ૨ ને ગુરુવારે સુરતથી ગોડી પાર્શ્વનાથનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેણે અંચલગચ્છના ઉપાં જ્ઞાન-સાગર ગણી, તપાગચ્છના સાગરશાખાના ભં પુણ્યસાગર ગણી, આગમગચ્છના આચાર્ય સિંહરત્નસૂરિશિષ્ય પં ઉમચંદ્ર ગણી અને તપાગચ્છના સંવેગી કવિ પં ખુશાલવિજયગણીએ સુરતથી સાથે લીધા હતા અને પં ઉત્તમવિજયગણી વગેરે સંવેગી મુનિ. એને રાધનપુરથી સાથે લીધા હતા.

(- જૈં સં પ્રં કં ૯૪ થી ૯૮)

સાહિત્ય - પં ઉત્તમવિજયગણી વિદ્વાન હતા. મોટા કવિ હતા. તેમણે સં ૧૮૦૯ આં સું રના રોજ રાધનપુરમાં ' મહાવીર સ્તવન' કડી : ૨૦, સં ૧૭૬૬ ના વૈં સું ૩ના રોજ સુરતમાં ' સંયમશ્રેણિનું' ભં મહાવીરસ્વામીનું સ્તવન' તથા પં જ્ઞાનવિજય ગણીના જીવનચરિત્રની ટૂંકી નોંધ લખી હતી.

સુરતના સં તારાચંદે સં ૧૮૨૬માં સુરતથી શંત્રુજ્ય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. તેમાં તેમણે ભં ઉદયસાગરશિષ્ય તિલકચંદજી, પં જ્ઞાનવિજયજી તથા પં ઉત્તમવિજયજી વગેરે સંવેગી મુનિએને સાથે લીધા. પં જ્ઞાનવિજયજી ગણી (પં ઉત્તમ-વિજયજી ગણીએ સં ૧૮૨૭ના પોષ સુદિ ૧૪ના રોજ શંત્રુજ્યમાં ' શંત્રુજ્ય તીર્થનું' સ્તવન' બનાવી તેમાં આ સંઘનું ઐતિહાસિક વર્ણન કર્યું.

(- જૈનયુગ, પુ ૧, પૃ. ૨૫૯)

મહોં દેવચંદ્ર ગણી - આ સમયે ખરતરગચ્છમાં મોટા અધ્યાત્મજ્ઞાની મહોં દેવચંદ્ર ગણી થયા. તેમનો સં ૧૭૪૬માં ચંગ ગામમાં જન્મ થયો હતો. ઠીક્ષા કચારે થઈ અને પંન્યાસપદ કચારે મળ્યું, તેની તારીખ મળતી નથી.

તેમણે સં. ૧૭૭૭ માં પાટણમાં ક્રિયોદ્ધાર કરી સંવેગી મુનિપદ સ્વીકાર્યું. સં. ૧૮૧૧માં અમદાવાદમાં ઉપાધ્યાયપદ અને સં. ૧૮૧૧ ના ભા. ૧૦ અમાવાસ્યાએ ૬૬ વર્ષની ઉંમરે અમદાવાદમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમની ગુરુપરંપરા આ પ્રકારે મળે છે —

ખતરગચ્છના ભટ્ટા. જિનચંદ્રસૂરિ, ઉપા. પુણ્યપ્રધાન સુમતિ-સાગર ગણી, ઉપા. રાજસાગર ગણી, ઉપા. જ્ઞાનધર્મ ગણી, ઉપા. ક્ષીપચંદ્રગણી અને ઉપા. દેવચંદ્રગણી

તેમણે મુલતાન, બિકાનેર, મરોટ, પાટણ, અમદાવાદ, પાલિતાણા, રાણાવાવ, સુરત, લીંબડી, ઘાંગઘા, અમદાવાદ વગેરે સ્થળે ચાતુ-માસ કર્યા હતા અને એ પ્રદેશમાં વિહાર કર્યો હતો.

તેમણે બિલાડાનગરમાં એકાંતમાં બેસી સરસ્વતીદેવીની આરાધના કરી હતી. તેમણે જૈન વિધિપાઠ, સંસ્કૃત વ્યાકરણ, પંચકાવ્ય, કોશ, ચંપૂ-નાટક, દર્શન, જ્યોતિષ, સ્વરોહયત્રયિ, તત્ત્વાર્થસૂત્ર તથા જિનાગમોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓ દ્રવ્યાનુયોગના સમર્થ વ્યાખ્યાતા હતા. તેઓ મરોટથી પાટણ આવ્યા ત્યારે ભટ્ટા. જ્ઞાનવિમલસૂરિના પરિચયમાં આવ્યા. બંને વચ્ચે અરસપરસ ખૂબ પ્રેમસંબંધ બંધાયો.

તેમણે પાટણમાં શાહની પોળમાં ચૌમુખજીની વાડી પાસેના જિનાલયમાં આ. જ્ઞાનવિમલસૂરિ તથા પાટણના નગરશેઠ જેતસીના પુત્ર શેઠ તેજસીને સહસ્રકૂટના ૧૦૨૪ તીર્થંકરોનાં નામ સંભળાવ્યાં. શેઠ તેજસીએ મહા. દેવચંદ્રગણીના ઉપદેશથી પાટણમાં પોતાના દેરાસરમાં સહસ્રકૂટનું પિત્તળનું ત્રિગુડું બનાવી તેની સં. ૧૭૭૪ ના જ. સુ. ૮ ને સોમવારે પૂનમિયાગચ્છના ભટ્ટારક ભાવપ્રભસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

(— પ્રક. ૬૦, પૃ. ૫૦૪)

આજે જૈન મંદિરોમાં સાધારણ રીતે ત્રણ સહસ્રકૂટો પ્રસિદ્ધ છે.

રતનસિંહ ભંડારી (સં. ૧૭૮૬ થી ૧૭૯૩ સુધી) અમદાવાદમાં નાયબ સુબો હતો તે પં. દેવચંદ્રગણીના ઉપદેશથી વિશેષ ધર્મપ્રેમી બન્યો.

મુસલમાનોએ સં ૧૭૨૫માં જામનગર ઉપર ચડાઈ કરી. આથી જૈન સંઘે એ સમયે “ મુસલમાનો જૈન મંદિર તથા જિનપ્રતિમાઓને તોડી નાખશે ” એવા ભયથી બધી જિનપ્રતિમાઓને ભોંયરામાં પથરાવી દીધી અને બધાં જિનાલયોને સર્વથા બંધ કરી દીધાં.

એ પછી જામનગરમાં તલકશી શ્રેષ્ઠી મંત્રી બન્યો. તેણે ૫૦ દેવચંદ્રજી ગણીના ઉપદેશથી જામનગરનાં બંધ રાખેલાં સર્વ જિનાલયોને સં ૧૭૮૮ના શ્રા. સુ ૭ ને ગુરુવારે ઉઘડાવ્યાં અને બધી જિનપ્રતિમાઓને બરાબર સ્થાને સ્થાપન કરી બધાની પૂજા ચાલુ કરી.

શ્રીસંઘે અંચલગચ્છના ભટ્ટાં ઉદયસાગરસૂરિના ઉપદેશથી જામનગરનાં બધાં જિનાલયોનો સં ૧૭૯૦માં મોટો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો.

(— પ્રકં ૪૦. ૫૦ ૫૩૬)

મહોં દેવચંદ્રજી ગણીએ પાલિતાણા, લીંબડી, ધાંગઢા, ચૂડા, શત્રુંજયતીર્થ, અમહાવાહ, પાટણ વગેરે સ્થાનોમાં જિનપ્રતિષ્ઠાઓ કરી. પાટણમાં સં ૧૭૭૪માં શેઠ તેજસીએ બનાવેલા સહસ્રકૂટની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં ૧૮૧૦ના મહા સુદિ ૧૩ના રોજ શત્રુંજય તીર્થમાં સુરતના સં ૦ કચરા કીકા શ્રીમાસી પટણીએ ૬૦ હજાર રૂપિયા ખરચીને પ્રતિષ્ઠાઉત્સવ કર્યો, તેમાં ભ ૦ સુમતિનાથ વગેરે જિનપ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી. અમહાવાહમાં સહસ્રકૃણા પાર્થનાથની પ્રતિષ્ઠા કરી. ૫૦ દેવચંદ્રગણીએ અમહાવાહમાં છૂટાં છૂટાં પાંચ ચાતુર્માસ કર્યાં. સુરતમાં ચોમાસાં કર્યાં. ૫૦ જિનવિજય ગણીએ અમહાવાહમાં અને સુરતમાં તેમની પાસેથી દ્રવ્યાનુયોગનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું. ૫૦ ઉત્તમવિજય ગૃહસ્થાવસ્થામાં અને મુનિપણામાં પણ તેમની પાસે ભણ્યા હતા.

૫૦ દેવચંદ્રજી જે સ્થાને ઊતરતા તે એ સમયે ‘ દેવચંદની ડેલી ’ તરીકે ખ્યાત હતું, જે પાછળથી હોલેલાના ઉપાશ્રય તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું,

૫૦ દેવચંદ્રજીને ૧. ૫૦ મતિરત્ન અને ૨. રાયચંદજી વગેરે

શિષ્યો હતા. પં० મતિરત્ને 'યાત્રારાસ' રચ્યો છે. ખીજા મુનિ રાયચંદ્રજીની પ્રેરણાથી સં० ૧૮૨૫માં 'દેવવિલાસરાસ' (મહોં જીવનચરિત્ર) બન્યો છે.

યાત્રાસંઘો - પં० દેવચંદ્રજી ગણીના ઉપદેશથી ઘણા યાત્રાસંઘો નીકળ્યા હતા.

૧. સુરતના શાં કચરા કીકાએ સં० ૧૭૯૪માં સુરતથી વહાણ તથા રેલવે રસ્તે સંમેતશિખર તીર્થનો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

૨. સં० કચરા કીકા તથા રૂપચંદ્ર શ્રીમાલીએ સં० ૧૮૦૪ના કાં સું ૧૩ને મંગળવારે સુરતથી જળમાર્ગે તથા સ્થળમાર્ગે શત્રુજયતીર્થનો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો.

સંઘ સુરતથી ડુમરી થઈ વહાણ દ્વારા ભાવનગર ગયો અને ત્યાં આશરે પખવાડિયું રોકાયો. આ સંઘમાં અંચલગચ્છના ભટ્ટાં ઉદયસાગરસૂરિ, ખરતરગચ્છના પં० દેવચંદ્રજી ગણી, મુનિ મતિરત્ન-ગણી, તપાગચ્છના મહોં યશોવિજયજી ગણીની યતિપરંપરાના ઉપાં સુમતિવિજય ગણીના શિષ્ય પં० ઉત્તમવિજય ગણી વગેરે સુરતથી સાથે આવ્યા હતા. તથા તપાગચ્છના યતિવર્ચ પં० જિનવિજયજી ગણીના શિષ્ય પં० ઉત્તમવિજયજીગણી વગેરે તથા સંવેગી મુનિવરો તેમજ ભં ઉદયસાગરસૂરિના સંવેગી પં० સોમવિજય ગણી વગેરે ભાવનગર આવી સંઘમાં જોડાયા.

સંઘ સં० ૧૮૦૪ના કાં વં ૧૩ના રોજ ભાવનગરથી પગરસ્તે ચાલ્યો. સંઘમાં પં० દેવચંદ્ર ગણી અને પં० ઉત્તમવિજય ગણી વ્યાખ્યાન આપતા હતા. સંઘે સં० ૧૮૦૪ના પોષ સુદિ ૧૫ ને સોમવારે શત્રુજયતીર્થની યાત્રા કરી. ભટ્ટાં ઉદયસાગર ગણીએ સં० ૧૮૦૪ના પોષ સુદિ ૧૫ની સવારે શત્રુજયતીર્થમાં 'સ્નાત્ર-પંચાશિકા' રચી.

તેમણે નીચે મુજબ રચેલા ગ્રંથોની માહિતી મળે છે—

૧ સં ૧૭૬૬માં મુલતાનમાં 'ધ્યાનદીપિકા ચતુષ્પદી,'

૨ સં ૧૭૬૭માં બિકાનેરમાં 'દ્રવ્યપ્રકાશ,'

૩ સં ૧૭૭૬માં મરાઠમાં 'આગમસારોદ્ધાર,'

૪ સં ૧૭૬૬માં ' વિચારસાર ' તથા ' જ્ઞાનમંજરીટીકા, '

૫ ' અધ્યાત્મગીતા '

૬ ' વિચારરત્નાકર, '

૭ સં ૧૮૦૪માં પાલિતાણામાં ' સ્નાત્રપંચાશિકા, ' ' જ્ઞિન-સ્તવનચોવીશી ' તેનો ' ટ્યો, ' ' જ્ઞિનસ્તવનવીશી, ' ' સહસ્ર-કૂટ સ્તવન, ' ' સ્નાત્રપૂજા, ' ' વીરનિર્વાણ સ્તવન, ' સિદ્ધાચલનાં સ્તવનો, પદો, સજ્જાયો, પ્રલંબના સજ્જાય, પાંચ પાંડવ સજ્જાયો.

પ્રભાવકો — એ સમયે તપાગચ્છના (૬૫) લં વિજયદયા-સૂરિના પટ્ટધર લં વિજયધર્મસૂરિ (સં ૧૮૦૩ થી ૧૮૪૧) થયા.

લં વિજયધર્મસૂરિએ સં ૧૮૨૨ના જે ૦ સુ ૧૧ ને બુધવારે તારંગા તીર્થમાં કોટિશિલાની દેરીમાં લં આદિનાથની ચરણ-પાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં ૧૮૨૫ના મહા સુદિ ૫ ના રોજ સમ્મેતશિખર મહાતીર્થ તથા મધુવનમાં જ્ઞિનપ્રતિમાઓ તથા જ્ઞિનચરણપાદુકાઓની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં ૧૮૨૫ના વૈ ૦ સુ ૨ ના રોજ હલોઈમાં ગણધર-પ્રતિમા અને લં વિજયપ્રભસૂરિની ચરણપાદુકાવાળી ચૌમુખ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. લં વિજયધર્મસૂરિ સં ૧૮૨૫ તથા ૧૮૩૬ના પ્રતિમાલેખોમાં પોતાને વિજયદેવસૂરિગચ્છના ખતાવે છે.

(-આં બુદ્ધિસાગરસૂરિ, ધાં પ્ર ૦ લે ૦
સં ૦ લાં ૧, લે ૦ નં ૧, ૧૧)

નાડોલ ગોત્રના વીશા ઓશવાલ લં ૦ દીવાનજીના પુત્ર લં ૦ ચેનસિંહજી, તેમના પુત્ર લં ૦ ઉદયકરજી, તેમના પુત્ર ૧ લં ૦ ગોરધનદાસ, ૨ લં ૦ રતનસિંહ.

ભંડારી રતનસિંહ — સં ૧૭૮૬ થી ૧૭૯૩ સુધી જ્ઞેધપુરના રાઠોડ રાજ વતી તે ગુજરાતનો સૂબો હતો. મહામંત્રી હતો. તેણે ગુજરાતમાં અમારિ પ્રવર્તાવી. તેણે શત્રુજયની વિમલવસહીમાં છેડે સં ૧૭૯૧ના વૈ ૦ સુ ૦ ના રોજ રવિપુષ્ય નક્ષત્રમાં લં વિજય-દયાસૂરિના હાથે લં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

તપાગચ્છની વિજ્યાનંદસૂરિ શાખામાં ભટ્ટાં વિજ્યલક્ષ્મી-સૂરિ થયા.

તપાગચ્છમાં (૫૯) મહોં કલ્યાણવિજ્ય ગણી, (૬૩) મહોં ચશોવિજ્ય ગણીની પરંપરામાં સંવેગી પંં દેવવિજ્ય ગણી, (૬૮) પંં ખુશાલવિજ્ય ગણી થયા. તથા પંં રૂપરુચિ ગણી થયા. તેમણે સંં ૧૮૩૫ના મં સું પના રોજ સિરોહીમાં ‘ સમ્મેતશિખર-રાસ ’ ઢાળ : ૨૧, ગ્રંં ૮૦૧ રચ્યો છે.

તપાગચ્છના (૫૯) મહોં કલ્યાણવિજ્ય ગણી, (૬૦) પંં શુભવિજ્ય ગણી, (૬૧) પંં ભાવવિજ્ય ગણી (૬૨) પંં સિદ્ધિ-વિજ્ય ગણી, (૬૩) પંં રૂપવિજ્ય ગણી, (૬૪) પંં કૃષ્ણવિજ્ય-ગણી, (૬૬) પંં રંગવિજ્ય ગણી, (૬૭) પંં નેમવિજ્ય ગણી થયા.

પંં નેમવિજ્ય ગણીએ સંં ૧૮૦૭ના ભાં સું ૧૩ ને સોમ-વારે ‘ ગોડીજી પાર્શ્વનાથ સ્તવન ’ (ઢાળ : ૧૫,) સંં ૧૮૧૧ના ફાં સું ૧૩ ને સોમવારે ‘ સ્તંભન-સેરિસા-શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ સ્તવન ’ (ઢાળ : ૨૮, ગા. ૩૫૦) તથા સંં ૧૮૨૧ના વૈં સું ૫ ને ગુરુવારે વીજાપુરમાં ‘ ધર્મપરીક્ષા રાસ ’ (ખંંડ : ૯, ઢાળ : ૧૧૦, ગ્રંં ૫૦૦૫) રચ્યો હતો.

ખરતરગચ્છમાં મહોં ક્ષમાકલ્યાણ ગણી, ખરતરગચ્છીય મહોં દેવચંદ્ર ગણી અંચલગચ્છીય ભં ઉદયસાગરસૂરિ, તેમના સંવેગી શિષ્ય પંં ચોગવિમલ ગણી, પંં ઉત્તમવિજ્ય ગણીના શિષ્ય પંં કુંઅર વિજ્યે સંં ૧૮૮૨ના મહા સુદિ ૫ ને રવિવારે પાલીમાં ‘ અધ્યાત્મસાર પ્રશ્નોત્તર ’ ગ્રંંથ રચ્યો છે.

પંં ઉત્તમવિજ્ય ગણી — એ સમયે આ નામના ઘણા વિક્રાનો થયા તે આ પ્રમાણે બાણુવા મળે છે.

૧. તપાગચ્છની સંવેગી શાખામાં (૬૫) પંં જિનવિજ્ય ગણી, (૬૬) પંં ઉત્તમવિજ્ય ગણી, (૬૭) પંં પદ્મવિજ્ય ગણી.

૨. તપાગચ્છની શ્રીપૂજ પરંપરામાં (૬૨) ભં વિજ્યપ્રભસૂરિ શિષ્ય (૬૩) ઉં શુભવિમલ ગણી (૬૪) પંં માણેકવિજ્ય ગણી, તે ગૌતમાવતાર જેવા મનાતા હતા તેમને ૧. પંં હેમવિજ્ય,

૨. ૫૦ ખુશાલવિજય, ૩. ઉપાં કલ્યાણચંદ્ર એમ શિષ્યો હતા. (૬૫) ૫૦ ખુશાલવિજય ગણી — તેમને લાં વિજયદયાસૂરિ ઉપાધ્યાય બનાવ્યા હતા.

તેમની સં ૧૮૭૫ના ફાં ૫૦ ૩ ના રોજ શત્રુજયતીર્થમાં જિનેન્દ્રક્રંકમાં પ્રતિષ્ઠિત કરેલી ચરણુપાદુકા છે.

(— જૈં સં પ્રં કં ૯૨)

(૬૬) ૫૦ ઉત્તમવિજય ગણી — તેમણે સં ૧૮૮૦ના ફાં ૫૦ ૫ ના રોજ ‘પંચતીર્થીની પૂજા’ રચી છે, તથા સં ૧૮૮૦ના શ્રાં ૫૦ ૭ ને ખુધવારે બીજાપુરમાં શિષ્ય રતનવિજય માટે કોઈ કૃતિ રચી છે.

(૬૬) મહોં ખુશાલવિજય ગણીના બ્રાતા ઉપાં કલ્યાણચંદ્ર ગણીના શિષ્ય ૫૦ ધર્મચંદ્રગણીએ સં ૧૮૯૬ના ભાં ૫૦ ૪ના રોજ ‘નંદીશ્વર ક્ષીપની પૂજા’ રચી છે.

૩. (૬૩) મહોં યશોવિજય ગણી, (૬૪) ૫૦ જિનવિજય ગણી સં ૧૯૫૨, (૬૫) મુનિ દર્શનવિજય.

૪. (૬૩) મહોં યશોવિજય ગણી, (૬૪) ૫૦ ગુણુવિજય ગણી, (૬૫) ૫૦ કેશરવિજય ગણી (૬૬) ૫૦ વિનીતવિજય ગણી (૬૭) ૫૦ દેવવિજય ગણી, (૬૮) ૫૦ કવિ ખુશાલવિજય ગણી, સં ૧૮૮૯.

(— પ્રકં ૫૮)

૫. (૬૩) મહોં યશોવિજય ગણી, (૬૪) ૫૦ ગુણુવિજય ગણી, (૬૫) ઉપાં સુમતિવિજય ગણી, (૬૬) ૫૦ ઉત્તમવિજય ગણી — તેમણે સં ૧૮૩૦માં ‘નવપદપૂજા’ બનાવી.

સં ૧૮૩૩ના મં ૫૦ ૫ ને ખુધવારે સૂરતમાં મહોં સુમતિવિજય ગણી, ૫૦ વિનીતવિજય ગણી અને દેવવિજય ગણીની ચરણુપાદુકાની પ્રતિષ્ઠા કરી.

સં ૧૮૩૪ના કાં ૫૦ ૫ ને ખુધવારે સુરતમાં સં તારાચંદ શ્રીમાલીની પત્ની રતનબાઈના જ્ઞાનપંચમીના ઉજમણામાં ‘૪૫ આગમની પૂજા’ રચી.

સં ૧૮૪૧ થી ૧૮૮૪ સુધીમાં ' શ્રાદ્ધવિધિની વૃત્તિનો ખાલા-વખોધ ' રચ્યો છે.

છૂટક ભટ્ટારકો -

વિજયગચ્છના ભ૦ સુમતિસાગરની પાટે ૧. ભટ્ટા૦ ઉદયસાગર અને ૨. ભ૦ વિનયસાગરસૂરિ એમ બે ભટ્ટારકો થયા.

આ બંનેની ભટ્ટારક પરંપરા વ્યવસ્થિત રીતે મળતી નથી, તેથી અમે અહીં વિજયગચ્છના ભટ્ટારકોનાં જે છૂટાંછવાયાં નામ મળે છે તે નામોનાં એક પછી એક સાલવારી ક્રમે આપીએ છીએ.

(૧૫) ભ૦ મહાનંદસાગરસૂરિ - તેઓ ભટ્ટા૦ જ્ઞાનસાગરસૂરિની પાટે થયા. તેનો ઉલ્લેખ મળતો નથી, છતાં સાલવારી જોતાં તેમનો પટ્ટક ૧૫ મો લાગે છે. તેમણે ચંદન ગામમાં મહાવીરજી તીર્થની સ્થાપના કરી હતી.

ચંદનગામ મહાવીરજી તીર્થ -

વિક્રમની ૧૯મી સદ્દાના પ્રારંભમાં જોધરાજ પલ્લીવાલ નામે થયો. તેનો વિંસં ૧૭૯૦ના કા૦ સુ૦ પના રોજ તા. ૧૪-૧૧-૧૭૩૩ ને સોમવારે કન્યા લગ્નમાં જન્મ થયો હતો.

કન્યા લગ્નમાં, મંગળ તુલામાં, રવિ-બુધ અને ગુરુ વૃશ્ચિકમાં, શુક્ર અને રાહુ ધનમાં, ચંદ્ર મેષમાં, અને શનિ વૃષભમાં હતો. ત્યારે તે હરસાણા નગરમાં રહેતો હતો. તેની જ્ઞાતિ પલ્લીવાલ અને ગોત્ર ડગિયા હતું. તે ત્યાંના ચોધરી હતો અને ડિગનગરના ભરતપુરમાં મહારાજા કેશરીસિંહનો દીવાન હતો.

જયપુર રાજ્યના ચંદન ગામ પાસેના ટીંબા ઉપર એક ચમાર (મોચી)ની ગાયનું દૂધ ઝરી જતું હતું. આથી ચમારે આશ્ચર્ય પામી તે જમીન ખોદી તો તેમાંથી ભ૦ મહાવીરસ્વામીની ભવ્ય પ્રતિમા નીકળી આવી. આ ઘટના સાંભળી અનેક યાત્રિકો ત્યાં દર્શનાર્થે આવ્યા.

ભરતપુર રાજાનો દીવાન જોધરાજ પલ્લીવાલ હતો, જે હરસાણાનો વતની હતો. રાજાએ તેનો કોઈ મોટો ગુનો થવાથી

તોપના ગોળે ઉડાવી દેવાનો હુકમ કર્યો હતો. દીવાને આપત્તિના દિવસે લ૦ મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા પાસે આવી; દર્શન-પૂજન કરી બે હાથ જોડી પ્રતિજ્ઞા કરી કે, ‘ જો હું’ આ આફતમાંથી ઊગરી જાઉં’ તો આપનો (લ૦ મહાસ્વામીનો) ત્રિશિખરી જ્વિનપ્રાસાદ ખનાવી તેમાં આપને (પ્રભુને) પધરાવીશ. દીવાન ભરતપુર ગયો.

રાજાએ તેને તોપને મોંએ ઊભો રખાવ્યો. જામગરી સળગાવી, પણ તે ઠરી જવા લાગી અને ગોળો પણ છૂટતો નહોતો. આ પ્રમાણે ત્રણવાર ખન્યું. રાજાએ દીવાનને આતું કારણ પૂછ્યું.

(- પ્રક૦ ૫૩, પૃ૦ ૬૧૫)

દીવાને કહ્યું : “ મેં ચંદન ગામના લ૦ મહાવીરસ્વામીને અરજ કરી છે કે, હું’ ખચી જઈશ તો તમારો ત્રિશિખરી પ્રાસાદ ખનાવીશ. એ પ્રભુની કૃપાથી આ ગોળા છૂટતા નથી. ”

રાજાએ દીવાનને તેની ભૂલની માફી આપી. દીવાને ત્યાં મોટો જ્વિનપ્રાસાદ ખંધાવ્યો અને તેની સં ૧૮૬૨ના મહા વદિ ૭ ને શુરુવારે ડિગના રાજા કેશરીસિંહના રાજ્યમાં વિજયગચ્છના ભટ્ટારક મહાનંદસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી, કેસરિયાળ, કુલ્પાકળ, લોચણીની જેમ આ મહાવીરજી ચમત્કારી શ્રવેતાંબર જૈન તીર્થ છે અને ઉક્ત તીર્થોની જેમ જૈન, અજૈન, મીણા, ગૂર્જર વગેરે સૌ માને છે. તેનાં દર્શન કરી ભેટ ચડાવે છે,

આ લોકવાયકા તીર્થની કમિટીએ પ્રકાશિત કરી છે ને રિપોર્ટમાં દર સાલ તે પ્રકાશિત થાય છે.

(- કલ્યાણ, વ. ૩૧, તીર્થોંક : ૧ લો)

આ પ્રતિમાનાં ચક્ષુ શ્રવેતાંબર પ્રતિમાની જેમ ખુલ્લાં છે, કેડે લંગોટ છે, વાંસાની કરોડમાં ખાડો છે. તે કમરના લંગોટ સુધી છે. લંગોટના સ્થાને આડી પટ્ટી છે. નીચેના સ્થાનમાં દિગંબર જૈન પ્રતિમાની જેમ ગુદા બે ભાગો નથી.

આ પ્રતિમા જ્યાંથી નીકળી છે ત્યાં દીવાને ચરણપાદુકા પધરાવી તેની ઉપર છત્રી ખનાવી છે. આ પ્રતિમા ઉપર જે ચડાવો ચડે તે તે ચમાર (મોચી)ના વંશજો લે છે.

ચૈત્ર સુદિ ૧૫ ને બીજે દિવસે એટલે ચૈત્ર વદિ ૧ ના રોજ મહાવીરસ્વામીનો રથ નીકળે છે. તેને પ્રથમ તે ચમારનો વંશજ ધક્કો મારે તો જ તે ચાલે છે. રથના સારથિના સ્થાને હાલ સરકારી અમલદાર બેસે છે.

આ બેધરાજ પટ્ટીવાલ શ્રવેતાંબર જૈન હતા. તેણે ત્રણ શ્રવેતાંબર જૈન દેરાસરો બંધાવ્યાનું પ્રમાણ મળે છે. — ૧. મહાવીર તીર્થમાં, ૨. ભરતપુરમાં પટ્ટીવાલોનું મંદિર, તેમાં મૂળ નાયકની જિન પ્રતિમાની પલાંકી નીચે ગાદીમાં સં ૧૮૨૬નો દીવાન બેધરાજજીનો પ્રતિમાલેખ છે. ૩. ભરતપુર રાજ્યના ડિગ ગામમાં મોટો શ્રવેતાંબર જૈન પ્રાસાદ બંધાવ્યો છે.

ભરતપુર રાજ્ય તરફથી આ ભરતપુર તથા ડિગનાં જિન-મંદિરોની સેવા-પૂજા માટે વાર્ષિક ખરચ મળે છે.

મથુરાના પ્રદર્શનાગાર (મ્યુઝિયમ)માં દીવાન બેધરાજજીના લેખવાળી જિનપ્રતિમા છે, તેમાં સં ૧૮૨૬ના મં ૧૦ ૭ ને ગુરુવારનો લં મહાનંદસૂરિની પ્રતિષ્ઠાનો પ્રતિમાલેખ છે.

શ્રવેતાંબર પટ્ટીવાલ જૈન આ તીર્થનો વહીવટ કરતા હતા. પછી તેમની તરફથી દિગંબર ભટ્ટારકે તેનો વહીવટ કર્યો છે.

તે ભટ્ટારક તેમના ચેલાની ખટપટથી મરણ પામ્યા. આથી આ તીર્થનો વહીવટ કોર્ટ ઓફ વાંડથી શરૂ થયો.

સં ૧૯૩૦માં જયપુર રાજ્યમાં પ્યારેલાલ જૈન દિગંબર જૈન જયપુર રાજ્યની કાઉન્સિલનો મેમ્બર બન્યો, તેણે દિગંબર જૈનોની કમિટી બનાવી. અસુક શરતો તથા બાંહેધરી સાથે તેને આ તીર્થનો વહીવટ સોંપ્યો. આ પ્રદેશના પટ્ટીવાલ જૈન નિર્ધન હતા. વ્યવ-સાયી હતા. દિગંબરોએ તેમની નબળાઈનો લાભ લઈ આ તીર્થમાં પોતાની વધુ સત્તા જમાવી.

દિગંબર જૈનોએ લં મહાવીરસ્વામીની જિનપ્રતિમાનો કંદોરો કોરી નાખ્યો અને તેમનો રથ ચલાવવા તથા ચડાવે લેવામાં જે ચમારના વંશજોનો હક હતો તેમાં ફેરફાર કરવા ધાર્યું. તથા લં મહાવીરની પ્રતિમાને રથોત્સવમાં ફૂલની માળા પહેરાવાય છે તે શ્રવેતાંબર જૈનવિધિનું પ્રતીક છે, તેને પણ બદલી નાખવા વિચાર

કર્યો. પરંતુ ત્યાંની આસપાસના જે અજ્ઞૈનો ઉત્સવમાં આવતા હતા તેમણે શ્રવેતાંબર વિધિને જ કાયમ પાળવા આગ્રહ બતાવ્યો. આથી દ્વિગંબરોએ મૌન પકડયું.

ગભારાના આગળના ભાગમાં દર્શનાર્થીઓને ઊભા રહેવાના સ્થાને રંગમંડપમાં નવી વેદી (ચોતરો) બનાવી તેની ઉપર ગભારાની આડે દ્વિગંબરી નવી પ્રતિમા બેસાડી, લ૦ મહાવીરની મૂળ પ્રતિમાને ઢાંકી દીધી છે.

જનતા મૂળ પ્રતિમાને ભૂલીને દ્વિગંબર પ્રતિમા તરફ ખેંચાય તે માટેની આ રમત છે. તા. ૨૪-૧-૧૯૬૬ના રોજ આ તીર્થનો દ્વિગંબર શ્રવેતાંબર કેસ ચાલ્યો છે.

વિશેષ ઘટના (નવો પંથ)

સ્થાનકમાર્ગીના પૂજ રઘુનાથજીના શિષ્ય ઋષિ લિગ્નમજીએ સં૦ ૧૮૧૮માં બગડીનગરના સ્મશાનમાંથી ૧૩ ઋષિઓને સાથે લઈ તેરાપંથમત ચલાવ્યો.

સ્થાનકવાસીમાં ત્યારથી તેરાપંથ અને બારાપંથ એવા બે મોટા ભેદ થયા.

(- પ્રક૦ ૫૩)

ગિરનાર—ગોરધનનિવાસી શેઠ જગમાલે સં૦ ૧૮૪૮ના વૈ૦ વ૦ ૬ને શુક્રવારે ગિરનાર તીર્થમાં શ્રી. નેમિનાથની ટૂકમાં લ૦ નેમિનાથના મુખ્ય જિનપ્રાસાદની પાછળ લ૦ આદીશ્વરના જિનાલયની તપાગચ્છના લ૦ વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. શેઠ જગમાલ તીર્થની વ્યવસ્થા કરતા હતા.

વડનગરના ગૂર્જર શેઠ દેવચંદ જૈન અને તેની વિધવા બહેન લક્ષ્મીબાઈએ જૂનાગઢ આવી નિવાસ કર્યો. બંનેને કંઈ સંતાન નહોતું. બંનેએ પોતાની સર્વસ્વ મૂડી આપી તીર્થની વ્યવસ્થા માટે જૂનાગઢમાં શેઠ દેવચંદ લક્ષ્મીચંદની પેઠી સ્થાપન કરી.

(- પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ ખંડ : ૩, પૃ. ૫૧૬, ૫૧૭)

અંગ્રેજ રાજ્ય અને નગરશેઠનો માનવપ્રેમ—

અંગ્રેજોએ સં. ૧૮૩૬ના મહા સુદિ ૧૧ની સવારે અમદાવાદમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપન કર્યું. અંગ્રેજ સેનાના જનરલ ગાર્ડને અમીર ઉદ્દૌલલાને સાથે રાખી અમદાવાદ ઉપર સવારી કરવા માટે ભીખનના ટેકરા ઉપર પડાવ નાખ્યો ત્યારે અમદાવાદમાં સરસૂબા પેશવાનો પંડિત બાપુજી હતો. તેણે અમદાવાદના દરવાજા બંધ કરાવ્યા, અંગ્રેજ સેનાએ સુદિ ૮, ૯, ૧૦ એમ લાગલાગટ ત્રણ દિવસ સુધી અમદાવાદના કિલ્લા ઉપર તોપનો મારો ચલાવ્યો. અંગ્રેજ સેનાના કર્નલ હીટલીએ મહા સુદિ ૧૧ની સવારે અમદાવાદમાં પ્રવેશ કર્યો. કર્નલ હીટલીએ પોતાની સેનાને અમદાવાદને ત્રણ દિવસ સુધી લૂંટવાનો હુકમ કર્યો. ત્યારે નગરશેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીના વંશજ નથુશાહ પુશાલચંદ અમદાવાદના નગરશેઠ હતા. તે તથા કાજી શેખ મહમ્મદસાહે દીવાન અને મિયાં મિરજાએ જનરલ ગાર્ડન પાસે જઈ તેને અમદાવાદને લૂંટવાનો હુકમ પાછો ખેંચી લેવા સમજાવ્યો. જનરલ નગરશેઠની વાત સમજાવવાની રીતલાત અને જનતા પ્રત્યેનો પ્રેમ જોઈ પ્રભાવિત થયો. વળી તેમણે ભેટણામાં મૂકેલી મોટી રકમ જોઈ ખુશ થઈને (જુલસી સન ૨૨, હીજરી સન ૧૧૬૪,) સં. ૧૮૩૬ના મહા સુદિ ૧૩ તા. ૧૭-૨-૧૭૮૦ના રોજ અમદાવાદને લૂંટવાનો હુકમ પાછો ખેંચી લીધો અને શાંતિનો ઠંઠેરો પિટાવ્યો. આથી જનરલ ગાર્ડન અને અમદાવાદની જનતામાં આનંદ આનંદ પ્રવર્ત્યો. પછી તો અંગ્રેજ સરકાર અને અમદાવાદની જનતાએ અમદાવાદની થતી આવકમાંથી ચોથા ભાગની રકમ નગરશેઠ નથુશાહ પુશાલચંદના વંશવજોને આપવાનો કાયમ લેખ કરી આપ્યો.

(—ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ પ્રાં. ૧૩, પૃ. ૧૪૭, પ્રકાં ૪૪, ક્ર. નં ૨૮)

સંઘપતિ શેઠ વોરા ડોસાનો પરિવાર—

લીંબડીમાં વોરા રવજી પોરવાડના વંશમાં અનુક્રમે ૧. રવજી, ૨. દેવીચંદ, ૩. ડોસાભાઈ, ૪. જેઠમલ અને ૫. જેરાજ થયા.

દેવીચંદને પૂજા નામે નાનો ભાઈ હતો. શેઠ ડોસાભાઈ પુણ્યશાળી હતો. તેને હીરાબાઈ નામે ઉદાર પત્ની હતી. જેઠમલ અને કસલચંદ નામે બે પુત્રો હતા.

શેઠ જેઠમલને પૂંજીબાઈ નામે પત્ની હતી તથા જેરાજ (પત્ની મૂલી) અને મેરાજ (પત્ની અમૃતબાઈ) નામે પુત્રો હતા. શેઠ કસલચંદને સોનબાઈ નામે પત્ની તથા લક્ષ્મીચંદ અને ત્રિકમચંદ નામે બે પુત્રો થયા.

ડોસાભાઈના સમયે લીંબડીમાં હરભમજી નામે રાજા હતો. શેઠ ડોસાભાઈએ સં૦ ૧૮૧૦માં આમંત્રણ પત્રિકા મોકલી ગામો-ગામના જૈનોને બોલાવી ઉપા૦ દેવચંદ્રજી મહારાજના હાથે ભ૦ સીમંધરવામીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. આ ઉત્સવમાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ, સાધર્મિક લક્ષિત-જમણ, સાહમી વાત્સલ્ય, પુણ્યપ્રદાન, વગેરે કર્યાં.

શેઠ જેમલજી સં. ૧૮૧૦માં મરણ પામ્યા.

શેઠ ડોસાભાઈએ સં૦ ૧૮૧૪માં શત્રુજ્યતીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો.

શેઠાણી હીરાબાઈ અને શેઠાણી પૂંજીબાઈએ સં. ૧૮૧૭માં પં૦ ઉત્તમવિજયજી ગણીના હાથે ઉપધાન વહન કરી માલા પહેરી.

શેઠ ડોસાભાઈએ સં૦ ૧૮૨૦માં પં૦ મોહનવિજયજી ગણીના હાથે વિહરમાન તીર્થંકર શ્રી. અજિતવીર્યની જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તથા ગામોગામ કુંકુમપત્રિકા મોકલી સંઘોને બોલાવી શત્રુજ્ય તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો. શેઠ ડોસાભાઈએ ધર્મ-કાર્યમાં જીવન વિતાવ્યું તથા 'અધ્યાત્મગીતા'ની પ્રતિ સોનાની શાહીથી લખાવી. તે સં૦ ૧૮૩૨ના પોષ વદિ ૪ ના રોજ સ્વર્ગસ્થ થયા. શેઠાણી પૂંજીબાઈએ સં૦ ૧૯૩૨માં પોતાના સાસરાના મરણ બાદ ૮૪ જ્ઞાતિઓનું જમણ કર્યું. લીંબડી સંઘના આગેવા-નોને મોકલી પં૦ પદ્મવિજય ગણી અને મુનિ વિવેકવિજય ગણીને લીંબડી બોલાવી ચોમાસું કરાવ્યું. ચોમાસામાં દાન, પુણ્ય, તપ, પૂજા, પ્રભાવના, આંગી વગેરે ધર્મકાર્યો કર્યાં.

શેઠાણી પૂંજીબાઈએ પખવાસો, માસક્ષમણ, વીશસ્થાનક તપ; વર્ધમાન તપની ૩૨મી ઓળી, શેહિણી વગેરે વિવિધ તપો કર્યાં.

તેણે તપસ્યાથી શરીરને સૂકવી નાખ્યું અને દરેક જાતનાં ઘણાં ધર્મકાર્યો ખરાબર નિરંતર ચાલુ રહ્યાં.

પંચ પદ્મવિજયણ ગણીએ સં ૧૮૩૬માં લીંબડીમાં ચોમાસું કર્યું ત્યારે સોનબાઈએ પાંત્રીશ ઉપવાસ, મૂલીબાઈ તથા અમૃતબાઈએ માસક્ષમણ અને પૂંજબાઈએ ૧૩ ઉપવાસ કર્યાં. તે વખતે લીંબડીમાં ૭૫ માસક્ષમણ થયાં હતાં.

પૂંજબાઈ સં. ૧૮૩૬ના શ્રા. ૦ વ. ૧૧ના રોજ તેરમા ઉપવાસે મરણ પામી. શેઠ કસલચંદે પૂંજબાઈના મરણ બાદ ઉત્સવ-મહોત્સવ, સંઘલોજન, સંવત્સરીદાન, ધુમાડાબંધ ગામજમણ વગેરે કર્યાં.

શેઠ કસલચંદે સં ૧૮૨૧ના શ્રા. ૦ વ. ૮ને સોમવારે ‘સુય-ગડાંગસુત્તનિજ્જુત્તિ’ની પ્રતિ લખાવી. તેમ જ પંચ પદ્મવિજયણ ગણીને વિનંતી કરી તેમની પાસે ‘સમરાદિત્ય રાસ’ની રચના કરાવી. શેઠ કસલચંદે કર્મચંચોના મોટા અભ્યાસી હતા.

તેમના વંશમાં ઘણો પરિવાર વિદ્યમાન છે.

(- લીંબડી જૈન જ્ઞાનભંડાર હ. ૦ વિ. ૦ સુચિપત્ર પૃ. ૧૫ થી ૧૬; પ્રાગ્વાટ ઇતિહાસ, ખંડ ૩, પૃ. ૫૧૫)

પ્રકરણ સડસઠમું

૫૦ પદ્મવિજય ગણી

જૈનોની નગરી તરીકે ખ્યાતિ પામેલા અમદાવાદ નગરમાં શામળાની પોળમાં ગણેશ નામે શ્રીમાલી શ્રાવક રહેતો હતો. તેમની પત્નીનું નામ હતું ઝમકુબાઈ. તેનાથી સં ૧૭૯૨ના ભાદરવા સુદિ ખીજના રોજ એક પુત્રનો જન્મ થયો, તેનું નામ પાનાચંદ્ર રાખવામાં આવ્યું હતું. તેને સાત વર્ષની વયે નિશાળમાં બેસાડવામાં આવ્યો ને અગિયાર વર્ષની ઉંમરે તે ભણી-ગણીને વ્યવહારકુશળ બન્યો.

આ પાનાચંદ્રને જીવીબાઈ નામે માસી હતી, તે ધર્મક્રિયામાં ખૂબ કુશળ હતી. જીવવિચાર, નવતત્ત્વ તેમ જ ચરિત્રો વગેરે શાસ્ત્ર-જ્ઞાનમાં નિષ્ણાત હતી. તેણે પોતાના ભાણેજ પાનાચંદ્રને ધાર્મિક સંસ્કાર આપવા માંડયા. તેરમે વર્ષે તે તેના માસાની સાથે ૫૦ ઉત્તમવિજયજી ગણીનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા જતો હતો. વ્યાખ્યાનમાં ‘પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર’ અને ચરિત્રમાં ‘ઋષભદેવનું ચરિત્ર’ વંચાતું હતું. તેમાં મહાબલ મુનિનો અધિકાર આવ્યો. એ સાંભળીને પાનાચંદ્રનું હૃદય વેરાગ્યવાસિત બન્યું. માતા-પિતાને સમજાવી છેવટે આજ્ઞા મેળવી. સં ૧૮૭૫ના મહા સુદિ પના રોજ અમદાવાદની પાતશાહની વાડીમાં પાનાચંદ્રે ૧૪ વર્ષની ઉંમરે દ્વીક્ષા લીધી ગુરુએ તેનું નામ પદ્મવિજય રાખ્યું.

મુનિજીવનમાં આચાર પાળવા સાથે શાસ્ત્રાભ્યાસ શરૂ કર્યો. અનેક ધર્મગ્રંથો વાંચ્યા. વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત મુનિ સુવિધિવિજયે શ્રી પદ્મવિજયજીને શબ્દશાસ્ત્ર, પંચકાવ્ય, છંદ-અલંકાર શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરાવ્યો. ગીતાર્થ મુનિ પાસે અંગ-ઉપાંગ આગમગ્રંથો, પાંચ કર્મગ્રંથો, કર્મપયડી વગેરે શાસ્ત્રો ભણી પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી.

તપાગચ્છના પટ્ટધર આં શ્રી વિજયધર્મસૂરિએ સં ૧૮૧૦માં રાધનપુરમાં મુનિ પદ્મવિજયજીને પંડિત પદવી આપી તેમની યોગ્યતાની કદર કરી.

તેઓ રાધનપુરથી સંઘ લઈ ગિરનાર ગયા. પછી નવાનગરની યાત્રા કરી. શત્રુઞ્ચ ગયા ને લાવથી પ્રભુને ભેટ્યા. ત્યાંથી લાવનગરમાં શેઠ કુંવરજી લાધાના આગ્રહથી ચાતુર્માસ કર્યું. અહીં તેમના ગુરુએ તેમને બૃહત્કલ્પસૂત્રની ટીકાની વાચના આપી. પછી સં૦ ૧૮૧૩ અને ૧૮૧૪માં સુરતમાં ચાતુર્માસ નિર્ગમન કર્યું. સુરતના શેઠ તારાચંદ્ર સંઘવીએ ઉપધાન વહેવરાવ્યાં. ત્યાં બરહાનપુરનો સંઘ વિનંતિ કરવા આવ્યો, તેથી પં૦ ઉત્તમવિજયજીએ પં૦ પદ્મવિજયજીને ચાતુર્માસ કરવા મોકલ્યા. બરહાનપુરમાં સ્થાનકવાસી સાધુઓ સાથે વાદ કરી જ્ય મેળવ્યો.

સં૦ ૧૮૧૫ અને સં૦ ૧૮૧૬માં બરહાનપુરમાં ચાતુર્માસ ગાળ્યો, ત્યાંથી વિહાર કરી તેઓ ખંભાત આવ્યા. સંઘના આગ્રહથી ત્યાં ચોમાસુ રહ્યા. ત્યાં આચારાંગસૂત્રની દેશના આપી, ત્યાંથી શત્રુઞ્ચમાં સ્થિત ગુરુ પાસે આવ્યા. તીર્થયાત્રા કરી. પાલિતાણામાં શેઠ રૂપચંદ્ર ભીમે સુંદર જ્ઞાનપ્રાસાદ કરાવ્યો હતો તેમાં જ્ઞાનખિંબોની પ્રતિષ્ઠા કરી.

ઘોઘાના સંઘે આવી પ્રભુ ચંદ્રપ્રભના દેરાસરની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા વિનંતિ કરી. પં૦ પદ્મવિજયજીને ત્યાં મોકલવામાં આવ્યા. અહીંના નવખંડા પાર્શ્વનાથનાં દર્શન કર્યાં અને ચંદ્રપ્રભસ્વામીની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યાંથી તેઓ પાટણ આવ્યા ને ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાંથી સિદ્ધપુર, પાલનપુર વગેરે ગામ-નગરોમાં થઈ ને આખુની યાત્રાએ સંઘ સાથે આવ્યા. ત્યાંથી રાધનપુર આવી જે ચાતુર્માસ નિર્ગમન કર્યાં. પછી સિદ્ધપુરમાં સં૦ ૧૮૨૧માં ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાંથી અમદાવાદ થઈ તેઓ સુરત આવ્યા. ત્યાં શેઠ તારાચંદ્રને રહપ જ્ઞાનખિંબોની સિદ્ધાચલમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવવાની લાવના થઈ તેથી તેઓ શત્રુઞ્ચ આવ્યા. પછી તે તેમણે સમેતશિખરની યાત્રા કરી. ત્યાં ઓશવાલ સગાલચંદ્રે (મહુદાબાદવાસીએ) જ્ઞાનાલય કરાવ્યું તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ત્યાંથી તેઓ નવસારી આવ્યા. ત્યાં ચોમાસુ કરી તેઓ અમદાવાદ આવ્યા. સં૦ ૧૮૨૭ના મહા સુદિ ૮ ને રવિવારના રોજ પં૦ ઉત્તમવિજયજી ગુરુ કાળધર્મ પામ્યા.

સં૦ ૧૮૩૦માં તેમણે સાણંદમાં ચોમાસુ કર્યું. પછી અમદા-

વાદમાં ત્રણ ચાતુર્માસ, વીસનગરમાં બે ચાતુર્માસ ગાળ્યાં. ત્યાં ભગવતી સૂત્રનું વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. ત્યાં પાટણના સંઘની વિનંતિ આવતાં ત્યાં ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાં ‘અનુયોગદ્વારસૂત્ર’ની દેશના આપીને ઉપધાન વહેવરાવ્યાં. ત્યાંથી શેઠ પ્રેમચંદ લવજી મોદીએ સિદ્ધાચલનો સંઘ કાઢ્યો. તેમાં સાથે ગયા ને શત્રુજયની યાત્રા કરી.

સં૦ ૧૮૩૮માં લીંબડીમાં ચોમાસુ કર્યું, ત્યાં ઉપધાનતપ કરાવ્યું. સં૦ ૧૮૩૯માં પણ લીંબડીમાં જ ચોમાસુ ગાળ્યું. તેમના પ્રભાવથી ત્યાં ૧૦૯ માસક્ષમણની તપસ્યાઓ થઈ. અહીંથી વીસલ-નગરમાં ચોમાસુ કર્યું, ત્યાં શ્રાવિકાઓને ઉપધાનતપ કરાવ્યું. ત્યાં સમવસરણની રચના કરાવી.

સં૦ ૧૮૪૩માં તેઓ રાધનપુરમાં ચોમાસુ રહ્યા, ત્યાં ભગવતી-સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કર્યું. ત્યાંથી વિરમગામ આવી ત્યાંના ચૈત્યની પ્રતિષ્ઠા કરી. સં૦ ૧૮૪૩ના જેઠ મહિનામાં રાધનપુરના દેવરાજ મસાલિયાએ ગોડીજીની યાત્રાનો સંઘ કાઢ્યો હતો.

સં૦ ૧૮૪૪માં તેઓએ પાટણમાં ચોમાસુ કર્યું, ત્યાં ‘આચારંગસૂત્ર’નું વ્યાખ્યાન કર્યું. એ સમયે પાટણમાં ૮૦ જિનાલયો હતાં. ત્યાં તેમણે પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી. ત્યાંથી તેઓ રાધનપુર આવ્યા. ત્યાં ચોમાસુ કરી પાછા પાટણ આવ્યા. અહીં ‘આવશ્યક નિર્ચુકિત’નું વ્યાખ્યાન આપી શ્રીસંઘને ખુશ કર્યો. અહીં રાધનપુરમાં બે ચાતુર્માસ કર્યા. ત્યાં ‘પદ્મવણુસૂત્ર’નું વ્યાખ્યાન આપ્યું. ત્યાંથી તેઓ પાટણ આવ્યા. ત્યાંથી સં૦ ૧૮૪૮નું ચોમાસુ રાધનપુરમાં ગાળી શત્રુજય ગયા. ત્યાંથી તેમણે સુરત માટે વિહાર કર્યો. સુરતમાં સંઘવી પ્રેમચંદ લવજીએ તેમનું દબ્બદબાભર્યું સામૈયું કર્યું, ત્યાં ‘પદ્મવણુસૂત્ર’ પૂરું કરી મહાભાષ્યનું વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. ઉપધાનતપ કરાવ્યું. ત્યાંથી રાંદેર ગયા. ત્યાં સ્થાનકવાસી મુનિ સાથે શાસ્ત્રાર્થ થયો,

તેમાં જ્ય મેળવ્યો.

શ્રી હૃદયરામ દીવાને ગોડીજીની યાત્રા માટે સંઘ કાઢ્યો, તેમાં તેઓ સાથે ગયા. ત્યાં તેઓ લીંબડી આવ્યા અને ચોમાસું કર્યું. ત્યાં 'જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપિત સૂત્ર' વાંચ્યું. પછી સં ૧૮૫૩માં અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ કર્યું. ત્યાં 'સુચગડાંગસ્તૂત' સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કર્યું. અહીં સં ૧૮૫૪ના મહા વદિ પને સોમવારના રોજ શ્રીમાલી જ્ઞાતીય લક્ષ્મીચંદ શેઠે સહસ્રકૃણા પાર્શ્વનાથની પ્રતિષ્ઠા તેમની પાસે કરાવી. તેમાં ૪૭૨ જિનપ્રતિમાઓ અને ૪૯ સિદ્ધચક્રવર્તીની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. અમદાવાદના ઓશવાલ શેઠ હર્ષચંદ્ર સંઘવીએ સિદ્ધાચલનો મોટો સંઘ કાઢ્યો. તેમણે સંઘને સમૈતશિખરમાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવવા સં ૧૮૫૭માં ઉપદેશ આપ્યો. તેથી શ્રીસંઘે અને ખેમા બાલાની મદદથી સમૈતશિખરમાં જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો. સં ૧૮૫૮માં લીંબડીમાં, સં ૧૮૫૯ અમદાવાદમાં ચાતુર્માસ કર્યાં.

પં ૦ પદ્મવિજયજીને અમદાવાદમાં મસ્તકના અર્ધભાગમાં વ્યાધિ લાગુ પડ્યો છતાં તેમને સમાધિ રહી. ૨૮ દિવસ સુધી 'ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર'ની આરાધના કરી. સં ૧૮૬૨ના ચૈત્ર સુદિ ૪ ને બુધવારના રોજ અનશન કરી દેહત્યાગ કર્યો. તેમણે ગૃહસ્થાવાસમાં ૧૪૧ વર્ષ રહી ૫૭ વર્ષ દીક્ષા પાળી હતી.

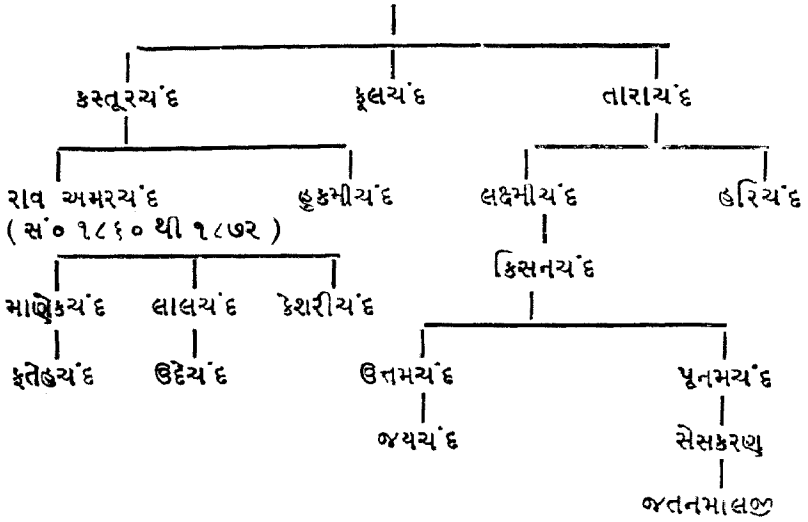
તેઓ બહુશ્રુત વિદ્વાન હતા. કવિ હતા. ગ્રંથકાર હતા. તેમણે ૫૫૦૦ નવા પ્રલોકોની રચના કરી હતી.

વિશેષ ઘટનાઓ—

તપાગચ્છના લક્ષ્મી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ સં ૧૮૪૩ના મહા સુદિ ૧૧ ને સોમવારે શત્રુજયતીર્થમાં સુરતના સં ૦ પ્રેમચંદ લવજીએ અમદાવાદવાળા શ્રી પ્રેમચંદ મોદીની ટૂકની પ્રતિષ્ઠા કરી. વળી લં ૦ જિનેન્દ્રસૂરિએ સિરોહીમાં અને શત્રુજયતીર્થમાં જિનેન્દ્ર ટૂકની સ્થાપના કરી હતી.

ખિકાનેરનો સુરાણાવંશ

મૂળચંદ્ર સુરાણા

શ્રી માણિકચંદે સં ૧૮૬૭માં સરદારશહેર વસાવ્યું ને ત્યાં જિનાલય બંધાવ્યું. તેને કાંગડા ગામ ભેટ મળ્યું.

શિષ્યપરંપરા—

૬૭ પંઠ પદ્મવિજયજી ગણી

૬૮ મુનિ જ્યોતિવિજય—તેમણે સંસ્કૃત ભાષાનું અધ્યયન કર્યા પછી તરત જ ગુરુદેવની આજ્ઞાથી સં ૧૮૪૫ના મં સુ ૮ના રોજ અણહિલપુર પાટણમાં સંસ્કૃતમાં ‘તત્વામૃત’ નામનો ગ્રંથ ૩૩૨ શ્લોકોમાં રચ્યો છે.

સાહિત્ય—

પંઠ પદ્મવિજય ગણી સમર્થ વિદ્વાન હતા. ચતુર વ્યાખ્યાતા હતા. તેઓ તેમના સમકાલીન કવિઓમાં ‘પદ્મદ્રહ’ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા હતા. તેમણે નીચે મુજબ કૃતિઓ રચ્યાનું જાણવા મળે છે—

૧. તેમણે ‘જ્યાનંદ કેવલિચરિત’ને સંસ્કૃત ગદ્યમાં સં

૧૮૫૬માં અવતાર્યું.

૨. 'વીરજિનસ્તુતિ ગર્ભિત-ચોવીશ ઠંડક સ્તવન' ઢાળ ૬—
લાવનગરમાં રચ્યું.

૩. સં० ૧૮૧૪માં લ૦ વિજયધર્મસૂરિના રાજ્યમાં સુરતમાં
લ૦ પાર્શ્વનાથની કૃપાથી ચોમાસામાં 'સિદ્ધઠંડિકા સ્તવન' ઢાળ :
૫ રચ્યું.

૪. સં० ૧૮૩૭ના મહા વહિ ૨ ને શનિવારે 'ચોવીશ જિન-
કલ્યાણક સ્તવન' (જિન ચોવીશી) રચ્યું.

૫. સં० ૧૮૪૨માં 'સમરાદિત્ય કેવલી રાસ' રચ્યો.

૬. સં० ૧૮૪૬ના મં સુ० પને બુધવારે લટ્ટા. વિજયજિનેન્દ્ર-
સૂરિના રાજ્યમાં સધનપુરમાં મહોં યશોવિજય ગણીએ રચેલા જિન
સ્તુતિરૂપ હુંડી સ્તવનનું આગમપાઠોની સાક્ષીવાળું ગુજરાતીમાં વિસ્તૃત
વર્ણન કર્યું છે. તે સિવાય અનેક સ્તવનો, સન્નયો, સ્તુતિઓ
પૂજાઓ, અને દેવવંદનમાલા રચી છે, 'નેમિનાથરાસ' અને
'ઉત્તમવિજય રાસ'ની રચના કરી છે.

અહિંસાનાં ફરમાનો—વટહુકમ—

વિક્રમની ઓગણીસમી અને વીસમી શતાબ્દીમાં જુદા જુદા મુનિ-
રાજોના ઉપદેશથી ભારતના વિભિન્ન રાજ્યો—શાસકોએ પોતાના
પ્રદેશમાં પ્રાણીઓની રક્ષા માટે જુદા જુદા વટહુકમો બહાર પાડ્યા
હતા. તે આ પ્રમાણે હતા :...

૧. વડોદરા રાજ્યમાં અમારિપાલન દસ્તાવેજ

સં० ૧૮૪૮નો માનાજીરાવ ગાયકવાડનો સિક્કો

સવંત ૧૮૪૮ના શ્રાવણ વહિ ૧૧ વાર ભોમે દિને કર્યો
વડોદરાના શેઠ મહાજન સમસ્ત જોગ તથા કસબે મજૂરના
ખાટકીનાં મહેત્તર ફજુર તારજી તથા જમાલ લાલન તથા કમાલ
નૂરજી તથા રહીમ યારુ તથા અહેમદ નરીર તથા મીયાંજી કાસમ
તથા રાજે મહમદજી વગેરે ખાટકી પંચ સમસ્ત—જત અમે સરવે
મલીને રાજી રજનંદ થઈ ને મહાજનને લખી આપીએ છીએ,
જે આજ પુઠી વરસ ૧ મધે માસ ૧ શ્રાવણનો તહેના દીન ૩૦

तथा प्यारे मासनी ऐकादशी २४ तथा प्यारे मासना सोमवारे ४८ तथा पयुसणु द्विवस ते श्रावणु सुद्धि १ थी लाहरवा सुद्धि १२ लगी तथा मडोटी शीवरात १, तथा रामनोमी १ आटला द्विवस अमो लुवनी डिंसा करीये तथा अमारो कसण करीये तो सरकारना तथा मडोन्नना गुनेंगार अने पुन १ ननावर-नुं करीये तो गुनेंगारी ३। २७०१ अंके सत्तावीशे ने ऐक पुरा सरकारमां लरीये ने कोधने इपिया न भवे तो तेनां धरपार पालसाध थाये तथा नाक, कान कपाये ये परमांणे अमो सरवे पंच मणीनें राणु रत्नानंद थधने मडोन्न समस्त लणी आपुं छे. तथा धद्वेनो द्विवस आटला अणुाळ मांडां आवे तो सरकारनो हुकम लधने द्विवस २ काम करीये ये लणुं आपना पाल साथे पाणीये.

अत्रे _____ मत्तु १ अत्रे _____ शाप
(भाउकी पंच समस्त) (मडोन्ननी सडीये)

(- आचार्य विजयवल्लभसुरि स्मारक ग्रंथ, डिंढी
विलाग, पृ० १३६)

२. तेलनी घाण्णी पंच राभवानो सं. १८५१ नो दस्तावेज

राजश्री अखेसिंहजीका राजमें घाणां चोमासां की रहीइ माफक सुरुसुं सुजा नाथा नाना राढा समस्त बांधनवाडाका तेलीका कहेवासुं बास्का एकट समट आया जोधराजजी मेघराजजी उमेदजी सुरवा पोखरणां कस्बा बांधनवाडा मांफी चोमासो राख्यो, सावन वद १ सुं लगाम कार्तिक सुदि १५ तांय घाणां राखी सा. सुंडाजीकी चमस्त चौदशके छे. मास १मां सुद वुद चौदस दोनो राखी घाणामें मांकी खुशीसुं राखी घाणां दोनुं लह्या माफक पालस्यां. समेरजी जोधराजजी मेघराजजी प्रेमराजजी सुंडाजीका पेट परवार बेटा पोताई माफक कीदा बारांके जीमणार होसी जो में तो घाणी सारुं जीमणें लहेण लहेणो पांचा माफक लेस्यां। इन सिवाय माना खाती और पंचां आकर दीनी चोको होसी तोमें तो खूटलार आदमी एक जीमस्यां, गांवका पंच बारा जासी जदां खूट दीठ आदमी

જાસી બારલી ગામાદ લેળ હોસી, જો જિળ માફિકા ખૂંટ દીઠ તેલિયાને દેસી ।

દસલત પંચોલી શંભુ રામદત્ત
તેલ્યાંકા કહેવાસું માંડચો છે ।

સંવત્ ૧૮૫૧ મીતી વૈજાલ્લ બદી ૯ ગુહ્વાર ।

નોંધ - મેવાડમાં મેવાડ તથા મારવાડની સરહદ ઉપર ચિત્તોડ તથા અજમેરની વચ્ચે વિજયનગરથી ૧૪ માઈલ ઉત્તરમાં આંદનવાડા કસ્બો (ગામ) છે. ત્યાં પ્રવેતાંબર જૈનોનાં ૨૫ ઘર છે. ભગવાન કેશરિયા આદિનાથનો શિખરવાળો મોટો જિનપ્રાસાદ છે. મૂળનાયકની પ્રતિમાને લેખ નથી. મંદિરમાં ખીજી પાષાણુની જિન પ્રતિમાઓની ગાદીમાં સં ૧૫૪૫, સં ૧૬૭૧, સં ૧૬૭૭ (૭૮)ના પ્રતિમાલેખો છે. ત્યાં વિવિધ સ્થાનના લેખોવાળી પંચતીર્થી^૯ ધાતુપ્રતિમાઓ પણ ઘણી છે.

જિનપ્રાસાદની દીવાલમાં સં ૧૮૫૧ની સાલનો મેવાડી ભાષામાં એક મોટો શિલાલેખ છે. તે ઉપર પ્રમાણે છે. આ લેખની અક્ષરશઃ નકલ જૈનસંઘના ચોપડામાં પણ લખી રાખી છે.

સુરતના શેઠ જીવણચંદ ધરમચંદ ઝવેરી જૈનને પૂં ગુરુદેવે પાલિતાણુમાં યશોવિજયજી જૈન ગુરુકુળ તૈયાર કરી વહીવટ માટે સોંપ્યું હતું. તેમણે સં ૧૯૬૭ (ગુજરાતી) મહા વહિ ૧૦ ના રોજ આંદનવાડામાં ત્રિપુટી મુનિઓ પાસે દીક્ષા લીધી હતી. તેમનું નામ મુનિ જિનલદ્રવિજયજી રાખવામાં આવ્યું હતું. આંદનવાડાના જૈન-જૈનેતર પંચે એકઠા થઈને આ દીક્ષાની પુશાલીમાં દર સાલ માટે મહા વહિ ૧૦ અને ભાં સું ૪ના રોજ પાખી પાળવાનું નક્કી કર્યું હતું.

(- જૈં સં પ્રં કં ૭૦, ૫૦ ૩૭૪)

૩. કચ્છના ખાટકીઓને પ્રતિબંધ - સોનૈયા કીડા

કચ્છના રાવે કચ્છમાં હરણ તથા મોરનો શિકાર કરવાનો પ્રતિબંધ કરી તે અંગે રાજ્ય તરફથી વટહુકમ કાઢ્યો હતો તથા કચ્છના અખાતમાં સોનૈયા કીડા થતા હતા તેને માછીમારો મારી

नाणी परदेश भोक्ती वेद्यता उता. रावे ते सोनैया क्रीडा भारवा
उपर पण्य प्रतिबंध भूकथो उतो.^१

गुरुदेव श्री. चारित्रविजयण महाराजना उपदेशथी लाकडियाना
राज्ये, माखियानरेशे तथा अंगियाना गादीधर पीर भावाये
जैनधर्मप्रेमी अनीने पोताना राज्यमां अमारि प्रवर्तावी उती.

आगभोद्धार पू. आ० श्री आनंदसागरसरिना उपदेशथी सैलाना
राज्ये जैन धर्मना प्रेमी अन्या उता अने पोताना राज्यमां अमारि
प्रवर्तावी उती.

४. सरधनामां आळुंसातुं -पालन

जनधर्मप्रचारक पूज्य गुरुदेव श्री दर्शनविजयजी महाराज,
पूज्य गुरुवर श्री ज्ञानविजयजी महाराज (त्रिपुटी) वि. सं २०१२
(गुजराती संवत् २०११) का चानुमांस करने सरधना (जिल्ला-मेरठ
यू. पी.) में विराजमान हैं ।

आपने श्री नोटिकाइड एरिया कमेटीके चेरमेन श्री अब्दुल
वहीद वगैरह जनगण को अहिंसाका उपदेश दिया । मंत्री श्वेतांबर
जैन सरधनाने वि. सं २०१२ प्रथम भाद्रपद कृष्णा ११ रविवार
दिनांक १४-८१९-५५ इ० को० नोटिकाइड एरिया कमेटीको प्रार्थना
की कि,

भारत में (१) १५ अगस्त, (२) भादो शुक्ला ४ संवत्सरी,
(३) भादो शुक्ला १४ अनन्त चतुर्दशी, (४) भादो कृष्णा ८ श्री-
कृष्ण - जन्माष्टमी (५) २ अक्टूबर गांधी जयन्ती और (६) चैत्र
सु० १३ भगवान श्री महावीरस्वामीका जन्मदिन ये सब पवित्र
दिन है । हम चाहते हैं कि ये ६ दिन हरसाल सरधनाके सब
मजवाखाने (बूयडखाने, कसाइखाने, मांसविक्री) बन्ध रहे । किसी
भी प्राणीका वध न हो और भविष्यमें भी इसका अमल होता
रहे और प्रस्ताव पास किया जाय वगैरह ।

१. सोतुं अने वैज्ञानिक यंत्रो मानवजातना लयंकर शत्रुओ छे. सोना नेवी आसडी
छोवाथी सोनैया क्रीडाओना अने सोनेरी थीअवाणां पक्षीओना अर्थदोखुपीओ संहार
कर्या करे छे. सोना माटे रशियामां मूदीदार यहुदीओनां अगणित भूतो यथां छे.

श्री नोटिफाइड एरिया कमेटी सरधनाने उक्त प्रार्थना को वि. सं. २०१२ मिगसिर कृष्णा १० गुरुवार दि० ८-१२-१९५५ को प्रस्तास पास करके स्वीकृति दे दी है ।

जीवदशाका फरमान -

Copy of the Matter passed against resolution no. 9, 8/12/1955 by N. A. C. Saradhana.

सर्व सम्भतिसे तय हुआ कि, इन दिनों पर मजनाखाना बन्ध रहे, लेकिन श्री जमील अहमद, श्री अब्दुल हमीदीवांजी, श्री हमीदुल्लाजी, श्री हामसीतुल्लाजी, इसके साथ साथ यह याचते हैं कि- अगर इन दिनोंमें कोई मुस्लिम त्यौहार आ जाय तो उस दिन मजबाखाना खुलना चाहिये लेकिन बहुमत इससे खिलाफ हैं इस लिये ६ त्यौहारों पर मजबखाना बन्ध होना पास हुआ ।

Copied
K. P. Sharma
15/i/1956

Compared by
R. P. Varma.
15/1/1956

सुपरिन्टेन्डन्ट नोटिफाइड एरिया,
सरधना जिल्ला

A. Wohid
प्रेसिडन्ट नोटिफाइड एरिया
जिल्ला मेरठ ।

(- नियोजन हिन्दी पुस्तिका, पृ० १८, २०)

પ્રકરણ અડસઠમું

પં ૩૫વિજયજી ગણી

“વન્દે શ્રીમત્તપાગચ્છે સ્વચ્છે જ્ઞાનગુણાહ્નિતાઃ ।
વમ્ભૂવ ધોચના રૂપવિજયમુનિપુન્જવાઃ”

(- પં ૦ લક્ષ્મીવિજય, ‘પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપ’ પ્રશસ્તિ)

પં ૦ ૩૫વિજયજી ગણીની ગૃહસ્થાવસ્થાની કોઈ માહિતી મળતી નથી. તેમણે ક્યારે દીક્ષા લીધી, પંન્યાસ ક્યારે બન્યા અને છેવટે સ્વર્ગવાસ કઈ સાલમાં થયો એ હકીકતો પણ પ્રાપ્ત થઈ નથી. આમ છતાં તેઓ ૧૬મી સદીમાં વિદ્યામાન હતા, મોટા વિદ્વાન હતા, સારા કવિ હતા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં નિપુણતાથી નામના મેળવી હતી.

તેમણે સં ૦ ૧૮૮૦માં વિક્રમ રાજના સમયના ગણાતા અંબડ વિશે રાસ (જેમાં વિક્રમના પરાક્રમ પંચદંડ વગેરેની અફ્સુત વાતો છે) મળી આવે છે. સં ૦ ૧૮૮૦માં તેમણે ‘પૃથ્વીચંદ્ર ચરિત્ર’, સં ૦ ૧૮૬૨માં ‘પદ્મવિજય નિર્માણુ રાસ’ અને સં ૦ ૧૬૦૦માં ‘વિમલ-મંત્રી રાસ’ વગેરે કૃતિઓ રચેલી મળી આવે છે.

વળી, તેમણે નીચેની પૂજા-કૃતિઓ આપી છે.

૧. સ્નાત્રપૂજા, ૨. પંચ કલ્યાણકપૂજા, ૩. પંચજ્ઞાનપૂજા ૪. વીશ-સ્થાનકપૂજા, ૫. પિસ્તાલીસ આગમપૂજા, વગેરે અને આત્મબોધ સન્બંધાય, મનઃસ્થિરીકરણ સન્બંધાય વગેરે રચનાઓ કરી છે.

અંતકારો-

અંચલગરચના (૫૭) લ ૦ ધર્મમૂર્તિ, (૫૮) લ ૦ કલ્યાણસાગર-સૂરિ, (૫૯) લ ૦ અમરસાગરસૂરિ વગેરેનો પરિચય અગાઉ આવી ગયો છે.

(- પ્રક ૦ ૪૦, પૃ ૦ ૪૩૩, ૪૩૫, ૪૩૬.)

તેમના વિશે વિશેષ હકીકત આ પ્રકારે મળી આવે છે.—

લ૦ ધર્મમૂર્તિને ૭ મહોપાધ્યાયો, ૮ ઉપાધ્યાયો હતા જેમાં મહો૦ રત્નસાગરજી સુખ્ય હતા. તેમના સમયે વિવિધ શાખાઓ નીકળી હતી.

(- પ્રક૦ ૪૦, પૃ ૪૩૪)

સંભવ છે કે, મહો૦ રત્નસાગરજી (૫૮) લ૦ ગુણુરત્નસૂરિ બન્યા હોય, તેમની પરંપરા આ પ્રકારે જણાય છે :—

(૫૮) લ૦ ગુણુરત્નસૂરિ, (૫૯) પં૦ લલિતસાગર ગણી (૬૦) પં૦ માણિકસાગર ગણી

(૬૧) પં૦ જ્ઞાનસાગર ગણી—તેમણે સં૦ ૧૭૧૬ના આ૦ સુ૦ ખીજના રોજ શંખપુરમાં ‘ ઇલાયચી ચોપાઈ ’ પા. ૬ રચી છે. ઉપા૦ જ્ઞાનસાગરે સં૦ ૧૮૨૮માં સુરતમાં ‘ અંચલગચ્છ પટ્ટાવલી ’ રચી છે.

(- પ્રક૦ ૪૦, પૃ ૫૩૬)

(૫૮) ઉપા૦ કલ્યાણુનિધાન ગણી.

(૫૯) પં૦ લલિતચંદ્ર ગણી—તેમણે સં૦ ૧૭૫૧ના કા૦ સુ૦ ૩ ના રોજ વેરાવળમાં ક્ષણાદેશનો ‘ લાલચંદ્ર પત્ર પદ્ધતિ ’ નામક જ્યોતિષનો ગ્રંથ રચ્યો. એના આધારે ‘ માનસાગરી પદ્ધતિ ’ નામે ગ્રંથ બન્યો. પં૦ લલિતચંદ્ર ગણીના શિષ્યનું નામ કદાચ પં૦ લાલચંદ્રગણી હોય.

(૬૦) લ૦ વિદ્યાસાગરસૂરિ (સં૦ ૧૭૬૨ થી ૧૭૬૭)

(૬૧) ઉપા૦ મેરુલાલ ગણી

(૬૨) ઉપા૦ સહજસુંદર ગણી (પં૦ નિત્યલાલ ગણી)— તેમણે સં૦ ૧૭૮૧ માહ સુદિ ૭ ને બુધવારે સુરતમાં ‘ સદેવંત સાવલિંગા રાસ ’ રચ્યો છે.

(૬૧) લ૦ ઉદયસાગરસૂરિ (સં૦ ૧૭૬૭ થી ૧૮૪૩)

સુરતના સં૦ કચરા કીકાએ સં૦ ૧૭૬૪માં ઉપા૦ દેવચંદ્રજી મહારાજના ઉપદેશથી શ્રી શત્રુજય તીર્થનો જળ-સ્થળ માર્ગનો સંઘ કાઢ્યો. તેમ જ લ૦ ઉદયસાગરસૂરિના ઉપદેશથી સં૦ તારાચંદે સં૦ ૧૮૨૧માં સુરતથી શ્રી ગોડીજી પાર્શ્વનાથ તીર્થનો સંઘ કાઢ્યો.

(- પ્રક૦ ૫૭ ‘ સુરતના સંઘપતિઓ ’)

(- પ્રકૃ ૫૭ ' સુરતના સંઘપતિઓ ')

(૬૨) ઉપાં દર્શનસાગર - તેમણે આગમિક ગચ્છના લં સિંહ-
રત્નસુરિના શિષ્ય ૫૦ હેમચંદ્ર ગણીના આગ્રહથી સં ૧૮૨૪
મં સુ ૧૩ના રોજ સુરતમાં ' આદિનાથ રાસ રચ્યો.

(- પ્રકૃ ૫૭)

(૬૫) લં મુક્તિસાગરસૂરિ (સં ૧૮૬૨ થી ૧૯૧૪)-તેમણે
સં ૧૮૬૩માં શ્રી શત્રુઙ્ગ્યતીર્થમાં શેઠ મોતીશાહની ટૂકની અને
સં ૧૮૬૭માં નરશી નાથાની ટૂક વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી

(- પ્રકૃ ૪૦, ૫૦ ૫૩૭)

મોટા કવિઓ અને પ્રભાવકો-

આ સમયે કવિ મોહનવિજય લટકાળા, કવિ બહાદુર ૫૦ દ્વીપ-
વિજય ગણી, લોકપ્રિય મહાકવિ ૫૦ વીરવિજય ગણી, ૫૦ દેવવિજય
ગણી, ઇતિહાસપ્રેમી ૫૦ ખુશાલવિજય ગણી, મહા અધ્યાત્મી ચિદા-
નંદજી મહારાજ વગેરે થયા.

શિષ્યપરંપરા—

તેમની બીજી શિષ્ય પરંપરા આ પ્રમાણે મળે છે.

૬૮ ૫૦ રૂપવિજય ગણી ૬૬ ૫૦ અમીવિજય ગણી

૭૦ ૫૦ સૌભાગ્યવિજય ગણી ૭૧ ૫૦ રત્નવિજય ગણી

૭૧ ૫૦ ભાવવિજય ગણી ૭૨ આં વિજયહર્ષસૂરિ

આં વિજયહર્ષસૂરિ ૭૬ વર્ષની ઉંમરે ૫૮ વર્ષનો દ્વીક્ષાપર્યાય
પાળી, સં ૨૦૧૬ના પોષ સુદિ ૭ ને મંગળવારે રાતે ૧૨ ને
૧૫ મિનિટે અમહાવાદની લુહારની પોળના ઉપાશ્રયે કાળધર્મ પામી
ગયા.

વિવિધ ઘટનાઓ -

આ સમયે વિવિધ ઘટનાઓ આ પ્રકારે બની હતી.

તપાગચ્છના ૬૬મા લં વિજયધર્મસૂરિ (સં ૧૮૦૩ થી
૧૮૪૧)ના પદ્ધર લં શ્રીપૂજ વિજય જિનેંદ્રસૂરિ (સં ૧૮૪૧ થી
૧૮૮૪)-તેમણે સં ૧૮૪૩ના મં વં ૫ ને ખુધવારે શ્રી

શત્રુજયતીર્થમાં પ્રેમચંદ્ર મોદીની ટૂકની પ્રતિષ્ઠા કરી. તથા સં ૧૮૭૫માં શ્રી શત્રુજયતીર્થ ઉપર, છાલાકુંડની ઉપર શ્રીપૂજની ટૂકની પ્રતિષ્ઠા કરી. તેનું 'બીજુ' નામ જિનેન્દ્રટૂક પણ હતું.

ભૃગુ વિજયજિનેન્દ્રસૂરિએ સં ૧૮૬૩માં રાંતેજમાં બાવન દેરીવાળા જિનાલયનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવી પ્રતિષ્ઠા કરી હતી. તેઓ અંતે શિહોરમાં સ્વર્ગસ્થ થયા. શિહોરના જન સંઘે તેમના અગ્નિ-સંસ્કારના સ્થાને મારુદેવા ટૂકમાં શુભદેવ મહાદેવની પાસેની ભૂમિમાં પહાડમાં શિહોરમાં સં ૧૯૧૨ના કાં ૬ ને ગુરુવારે જિનેન્દ્રટૂક બનાવી હતી.

(- પટ્ટાવલી સમુચ્ચય ભા ૨, 'પુસ્તક' ૫૦ ૨૬૧, જૈ. સ. પ્ર ૬૦ ૯૨)

તપાગચ્છમાં આજીવસૂરિશાખાના કવિ બહાદુર પં ૦ દ્વીપવિજયજી ગણીએ સં ૧૮૭૭ના વૈ ૦ ૧૦ ૩ ને રવિવારે સુરતમાં 'સોહમ-કુલપટ્ટાવલી રાસ' (ઉલ્લાસ ૪) રચ્યો હતો.

તેમાં તેમણે ભૃગુ વિજયજિનેન્દ્રસૂરિ સુધીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે. તેમાં તેમણે આ ગ્રંથને પ્રામાણિક બનાવવા માટે સુબુદ્ધિવિજય ગણી^૧, સંવેગી ખુશાલવિજય ગણી, પં ૦ રૂપવિજય ગણી, પં ૦ વીર-વિજય ગણી, ભૃગુ શાંતિસાગરસૂરિ અને પં ૦ વિનયવિજય ગણી વગેરેના હસ્તાક્ષરો કરાવ્યા હતા, એટલે આ બધા વિદ્વાનો સમ-કાલીન હતા એમ જાણવા મળે છે.

તપાગચ્છની વિજયદેવસૂરિશાખાના મહો ૦ યશોવિજય ગણીની પરંપરાના સંવેગી પં ૦ દેવવિજય ગણીના ઉપદેશથી જગતશેઠ ખુશાલ-ચંદ તથા શેઠ સુગાલચંદ સં ૧૮૦૫ના મહા સુદિ પના રોજ સમ્મેતશિખર મહાતીર્થનો મોટો ૨૧મો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો હતો.

તેમના શિષ્ય ઇતિહાસપ્રેમી ખુશાલવિજય ગણીએ સં ૧૮૭૯ના

૧. સંભવતઃ આ સુબુદ્ધિવિજય ગણી મોટા વિદ્વાન હતા, તેમનું 'બીજુ' નામ પં ૦ સુવિધિવિજય ગણી હોય, જેમણે પં ૦ ઉત્તમવિજય ગણી અને પં ૦ પદ્મવિજયગણીને સં ૧૮૦૫ થી સં ૧૮૧૦ સુધીમાં સુરતમાં અભ્યાસ કરાવ્યો હતો.

જેઠ વ૦ ૧૩ ને ગુરુવારે સિરોહીમાં તપાગચ્છની ગદ્ય ગુજરાતી પટ્ટાવલીઓ રચી છે.

પ્રભાવક મહાજનો —

આ સમયે જૈનોમાં ઘણા નરવીરો થયા છે. તેમાં સૂરતની મહાસતી સુભદ્રાનું નામ સૌથી મોખરે આવે છે. તે વિ૦ સં૦ ૧૯૧૦માં વિદ્યમાન હતી.

(— પ્રકૃ ૫૭)

શેઠ મોતીશાહ —

ખંભાતના નાહટા ગોત્રના વીશા ઓશવાલ જૈન શેઠ સાંકળચંદના પુત્ર શેઠ અમીચંદની ભાર્યો રૂપબાઈના પુત્ર શેઠ મોતીચંદ થયા.

શેઠ અમીચંદ વિ૦ સં૦ ૧૮૧૪માં ખંભાતથી મુંબઈ આવ્યા. તેની પત્ની રૂપબાઈને મુંબઈમાં પાંચ સંતાનો થયાં હતાં. તેઓમાં સં૦ ૧૮૩૪માં નેમચંદ, (૨) સં૦ ૧૮૩૮માં મોતીચંદ અને (૩) સં૦ ૧૮૪૦માં દેવચંદ નામના પુત્રો હતા અને બે પુત્રીઓ હતી.

(— શેઠ રતનજી ફરામજી વાંજા; ‘મુંબઈનો બહાર’
શે. મોતીચંદની ઉત્પત્તિ પ્રકરણ : ૬)

શેઠ અમીચંદ કોટમાં રહેતા હતા. તેમણે પોતાને ત્યાં ઘર હેરાસર કરાવ્યું હતું.

શેઠ મોતીશાહ પણ મુંબઈમાં રહ્યા. તે શાહ સોદાગર હતા. તેમને દિવાળીબાઈ નામે પત્ની હતી અને ખીમચંદ નામે પુત્ર હતો. તેઓ વહાણવટાનો ધંધો કરતા હતા. તેમની પાસે ૮ વહાણો હતાં. તેઓ વારંવાર દરિયાઈ ખેડ કરતા હતા.

શેઠ મોતીશાહે મુંબઈ વગેરે સ્થાનોમાં ધર્મશાળા, પાંજરાપોળ, દવાખાનાં બનાવ્યાં હતાં. સં૦ ૧૮૮૫ના મહા સુદ્ધિ ૬ ને રોજ મુંબઈ-ભાયખલામાં આદીશ્વર જિનપ્રાસાદ બંધાવીને તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. તેમજ મુંબઈમાં પાયધુની ઉપર ગોડી પાર્શ્વનાથનો વિશાળ જિનપ્રાસાદ તેમણે તૈયાર કરાવ્યો હતો,

જે, ૨૬

એમ જાણવા મળે છે કે, મુંબઈમાં કોટમાં વિ. સં. ૧૬૩૧ થી ૧૬૩૫માં ગોડી પાર્શ્વનાથનું જિનાલય બન્યું હતું; પરંતુ સં. ૧૮૫૬માં કોટમાં આગ લાગતાં ત્રણ દિવસ સુધી તે આગ રહી હતી. તેમાં ઘણાં મકાનો લસ્મીભૂત થયાં, તેમાં ચાલીશકનું નુકસાન થયું હતું.

ત્યાં વસતા ઘણા જૈનો, ઘરો બળી જવાથી કાલબાદેવી, ભૂલેશ્વર, પાયધુની વિભાગમાં આવીને વસ્યા.

એ જૈનોએ પાયધુની ઉપર ગોડીજીનું જિનાલય બંધાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. શેઠ નેમચંદે સં. ૧૮૬૨માં ૪૨૦૦ રૂપિયામાં પાયધુની ઉપર મકાન ખરીદ્યું અને સં. ૧૮૬૮ના ખીબ વૈ. સુ. ૧૦ ને બુધવારના રોજ સ્ટે. ટા. ક. ૮ ને ૩૦ મિનિટે શ્રી ગોડી પાર્શ્વનાથને ગાદીએ બેસાડ્યા. ઘોઘાવાળા શેઠ કલ્યાણજી કાનજીએ રૂ. ૧૦૦૧, ની બોલી બોલીને પ્રભુજીને ગાદીએ બેસાડ્યા. શેઠ નેમચંદ, મોતીચંદ, દેવચંદે ઉત્સવમાં જુદી જુદી બોલી બોલીને લાલ લીધા.

સં. ૧૮૬૨ થી ૧૮૭૨ સુધીમાં જિનાલય તૈયાર થયું અને તેનો વહીવટ શરૂઆતમાં શેઠ અમીચંદ સકરચંદની પેઠી કરતી હતી.

સંલવતઃ આ પ્રતિષ્ઠા તપાગચ્છના લ. વિજયદેવેન્દ્રસૂરિના હાથે થઈ હશે, કેમકે ગવર્નર ઈન કાઉન્સિલ ડબલ્યુ હારે તેમને ગુજરાત, કાઠિયાવાડમાં ફરવા માટે પરવાનગી પત્ર આપ્યો હતો.

સં. ૧૮૬૬માં શેઠ નેમચંદભાઈ તથા તેમનાં માતૃશ્રી રૂપાબાઈ મરણ પામ્યાં. હવે કુટુંબનો ભાર શેઠ મોતીચંદ ઉપર આવી પડ્યો. શેઠ મોતીચંદ દેવચંદ સૂરતની પેઠીના ટ્રસ્ટી નિમાયા. સં. ૧૮૬૧ના જ. સુ. ૫ના રોજ ગોડીજીના દેરાસરના નીચેના ભાગમાં મણિભદ્ર વીરની સ્થાપના કરી.

શેઠ મોતીશાહનાં મરણ બાદ સં. ૧૮૬૨માં તેમના ૩૨ વર્ષની ઉંમરના પુત્ર ખીમચંદભાઈ ટ્રસ્ટી નિમાયા.

શેઠ મોતીશાહની ટૂંક બંધાવવા વગેરેમાં શેઠ અમરચંદ દમણી, શેઠ કલ્યાણજી કાનજી ઘોઘાવાળા, તેના પુત્ર બાલાભાઈ ઘોઘાવાળા,

દીપચંદ, કલ્યાણજી, શેઠ મોતીશાહના મિત્ર શેઠ કૂલચંદ કપૂરચંદ ઘોઘાવાળા વગેરેએ અંજનશલાકા, સંઘવ્યવસ્થા, પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં મોટો ભાગ લીધો. મોતીશાહની ટૂંકની પ્રતિષ્ઠા વખતે જ ખાલાવસી ટૂંકની પણ પ્રતિષ્ઠા થઈ.

(- 'ગોડીજી ગ્રંથ', પૃ ૧૩૩ થી ૧૩૬)

વિ. સં ૧૯૧૩ના પોળ સુ ૦ રને સોમવારે વિજયદેવસૂરિ-સંઘનું ટ્રસ્ટ અંધારણ તૈયાર થયું.

કોટમાં સં ૧૮૬૫ના મહા વદિ પના રોજ શ્રી શાંતિનાથ જિનાલય બન્યું.

એકદા શેઠ મોતીશાહે ૮ વહાણુ માલથી ભરી ચીનમાં મોકલ્યાં. તેમાં તેમને ૧૨-૧૩ લાખ રૂપિયાનો નફો થયો. તેમણે તે રકમ શ્રી-શત્રુજયતીર્થમાં ખરચવાનું નક્કી કર્યું અને તે રકમ જુદી રાખી મૂકી. તેમણે અમદાવાદના નગરશેઠ હેમાભાઈ વખતચંદ પાસે શ્રી શત્રુજય પહાડ ઉપર મંદિરો અંધાવવા જમીન માગી પણ કોઈ જગ્યા ખાલી નહોતી એટલે શેઠ મોતીશાહ જાતે તપાસ કરવા સંઘ લઈ પાલિતાણા ગયા.

તેમણે જોયું કે શ્રી શત્રુજય ઉપર પહેલી ટૂંક અને આઠમી ટૂંક વચ્ચે મોટો ખાડો હતો, જે કુંતાસરની ખાઈ નામે પ્રસિદ્ધ હતો. શેઠ મોતીશાહે આ જગ્યા પૂરાવીને ત્યાં જિનાલયો અંધાવવાનું નક્કી કર્યું. તેમણે શેઠ હેમાભાઈની રજા મેળવી તેને પુરાવવાની શરૂઆત કરી. આમાં રૂ. ૮૦૦૦૦ એંશી હજાર રૂપિયાનાં દોરડાં વપરાયાં. અહીં શેત્રુંજી નદીથી મજૂરો પાસે એક હાંડી પાણી ભરાવી લાવવાના ચાર આના લેખે રકમ આપતા હતા.

એ સમયે અંચલગચ્છના (૬૫) લદ્દાં મુક્તિસાગરસૂરિ (સં ૧૮૯૨ થી ૧૯૧૪) થયા. તેમણે સં ૧૮૯૩માં મોતીશાહની ટૂંક વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરી.

શેઠ આ ખાડો પુરાવી જમીનને સપાટ બનાવી. એ જમીન ઉપર ટૂંક અંધાવવાનું કામ શરૂ કર્યું. ખીજી તરફ પાલિતાણા

શહેરમાં મોતીશાહની ધર્મશાળા તૈયાર થઈ ગઈ. શેઠ મોતીશાહ સં ૧૮૯૨ના ભાદરવા સુદિ ૧ના રોજ મરણ પામ્યા. સર્વત્ર શેઠ છવાઈ ગયો. પછી તે શેઠાણી દિવાળીબાઈ, પુત્ર ખીમચંદ, શેઠના મિત્રો અમરચંદ દમણી, ફૂલચંદ અને કસળચંદે મળીને ટૂંકનું કામ આગળ વધાર્યું. ટૂંક બની ગઈ, બધાં જિનાલયો તૈયાર થઈ ગયાં એટલે શેઠાણી દિવાળીબાઈએ આમંત્રણ પત્રિકા કાઢી બધા સંઘોને પાલિતાણે બોલાવ્યા અને પોતે મુંબઈથી શત્રુજયનો મોટો સંઘ કાઢી ભાવનગર થઈ સં ૧૮૯૩ના પો ૧૦ ૧૧ના રોજ પાલિતાણે પહોંચ્યા. તેમની વિનંતીથી અમદાવાદથી શેઠ વખતચંદ, શેઠ હઠીભાઈ વગેરે શ્રેષ્ઠીઓ અને ખીજા લાખ જૈનો ત્યાં એકઠા થયા.

શેઠ ખીમચંદે પોષ વદિ ૧ થી ૧૮ દિવસ સુધી બધા યાત્રિકો અને શહેરના બધા માણસોના ઝાંપે ચોખા મૂકી નૌકારસી કરી જમાડ્યાં. એ સમયે એક નૌકારસીએ રૂ. ૪૦૦૦૦. ચાલીસ હજાર રૂપિયાનો ખર્ચ થતો હતો.

આ પ્રસંગે એક મારવાડી વૃદ્ધ ડોસીમાએ એક નૌકારસી કરવાની રજા માગી, ત્યારે તેને રૂપિયા કયાં છે? એમ પૂછ્યું. ડોસીમાએ ગોઠડીમાંથી સોનામહોરો કાઢીને ઢગલો કર્યો. સંઘે તેને નૌકારસીનો આદેશ આપ્યો.

આ ઉત્સવમાં ખૂબ શાંતિ હતી. શેઠ ખીમચંદે સં ૧૮૯૩ના માહ મહિનામાં શ્રી શત્રુજય ઉપર મોતીશાહની ટૂંકની તથા ૭૦૦ જિનપ્રતિમાઓની ભટ્ટાં મુક્તિસાગરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. તેમાં રૂ. એક લાખનો ખર્ચ થયો.

શેઠ મોતીશાહના શેઠ વખતચંદ, શેઠ હેમાભાઈ અને શેઠ હઠીભાઈ ત્રણે મિત્રો હતા. તેથી તેઓ ત્યાં આવ્યા હતા. પછી શેઠ ખીમચંદે ગમે તે કારણે તેમનું માન બળવ્યું નહીં હોય તેથી તેઓ પાલિતાણાથી નારાજ થઈ અમદાવાદ પરત આવ્યા. શેઠાણી દિવાળીબાઈ તે પછી મુંબઈમાં મરણ પામ્યાં. શેઠ ખીમચંદે પણ સં ૧૯૨૫માં મૃત્યુ પામ્યા.

(— પ્રકર ૪૦, પૃ ૫૩૭, પ્ર ૨૦ સં ‘પુરવણી’
પૃ ૭૭૪, ૭૭૫, ’

શેઠ કલ્યાણજી કાનજી—

તેઓ ઘોઘાના વતની હતા. શેઠ અમીચંદ સાકરચંદ મુંબઈ આવ્યા. તે પછી તેઓ પણ વેપાર માટે મુંબઈ આવ્યા. તેઓ લોકપ્રિય અને ધર્મનિષ્ઠ હતા. તેમના પુત્ર ત્રિકમજીએ કોટમાં સં ૧૮૬૫માં લ૦ શાંતિનાથનું જિનાલય બંધાવ્યું, તેમાં વિશેષ ભાગ લીધો. શરૂઆતમાં ત્યાંના તે વહીવટદાર હતા. કલ્યાણજીભાઈને કુંવરભાઈ નામે પત્ની હતી, જેનાં બીજાં નામ રામકુંવર રામકોર પણ હતાં. તેને એ પુત્રો હતા. ૧ ત્રિકમભાઈ તે કાર્યદક્ષ, સાહસી, વ્યાપાર નિષ્ણાત, ધર્મી અને દાની હતા. ૨. દીપચંદ ઉર્ફે બાલાભાઈ તે સં ૧૯૦૩માં મૃત્યુ પામ્યા.

શેઠ ત્રિકમભાઈ શેઠ મોહીશાહના વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર હતા. સં ૧૮૮૮ સુધી તેઓ વિદ્યમાન હતા. શેઠ કલ્યાણજીભાઈ પછી ત્રિકમભાઈ અને તે પછી બાલાભાઈ મૃત્યુ પામ્યા. કુંવરભાઈએ જિનાલયનો વહીવટ ચલાવ્યો.

પ્રેમચંદ રંગજી પટણી, તારાચંદ મોતીચંદ માંગરોલી પણ કોટવિસ્તારના જૈનોના આગેવાન હતા.

નગરશેઠ વખતચંદ (તેમના માટે જુઓ પ્રકં ૫૮)

સં ૧૮૩૮માં ગુજરાતમાં અને મારવાડમાં અતિવૃદ્ધિના કારણે ધાન્ય કોહવાઈ ગયું. તીડો ઊતરી આવ્યાં. સં ૧૮૬૬માં ગુજરાત અને મારવાડમાં અગણોત્તરો દુકાળ પડ્યો, સાથોસાથ ગુજરાતમાં ઝેરી તાવ ફેલાયો. પરિણામે જનમાલની મોટી નુકસાની થઈ. આ બધા મુશ્કેલીના સમયમાં અમહાવાદના નગરશેઠોએ જનતા પ્રત્યે પ્રેમ દાખવી સહાયતા પહોંચાડી હતી. એ જ રીતે નગરશેઠ વખતચંદ તથા સુબા રવચંદ, શેઠ કરસન વગેરે જૈનોએ કાળજી રાખી જનતાને બધા પ્રકારની મદદ આપી હતી.

(- ગુજરાતનો ઇતિહાસ)

નગરશેઠ વખતચંદ સં ૧૮૭૦માં સ્વર્ગવાસી થયા.

(- ૫૦ સં ભા. ૨, પૃ ૨૧૭)

શેઠ હઠીસિંહ કેશરીસિંહ -

વીશા ઓશવાલ જ્ઞાતિમાં જૈન વંશમાં અનુક્રમે ૧. શેઠ નિહાલચંદ, ૨. શેઠ ખુશાલચંદ, ૩. શેઠ કેશરીસિંહ અને ૪ શેઠ હઠીસિંહ થયા હતા.

શેઠ હઠીસિંહનો સં. ૧૮૫૨માં જન્મ થયો હતો. તેઓ ખુદ્ધિશાળી, દ્વિલાવર અને પરગજુ જૈન હતા. શેઠ વખતચંદ સાથે તેમને ગાઢ મૈત્રી હતી. અને શેઠ વખતચંદને સુખઘના મોતીશાહ શેઠ સાથે મૈત્રી હતી એટલે આ ઓળખાણથી સુખઘના શેઠ મોતીશાહે શેઠ હઠીસિંહને વેપારમાં મોટી સહાયતા કરી. તેમણે જાતમહેનતથી ખંત રાખીને વેપાર ખેડ્યો. ધીમે ધીમે આગળ વધતાં તે લખપતિ થયા. શેઠ મોતીશાહના પુત્ર શેઠ ખીમચંદે પિતાના મરણ પછી સં. ૧૮૬૩ના મહા મહિનામાં શત્રુજ્યતીર્થમાં મોતીશાહની ટૂંકની રૂા. ૧ લાખ ખરચીને અંચલગચ્છના ભટ્ટાં મુક્તિસાગરસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં શેઠ હઠીસિંહે મિત્રદ્વાવે ભારે સહકાર આપ્યો હતો.

શેઠ હઠીસિંહે સં. ૧૮૬૩ના ફા. ૧૦ ના રોજ અમદાવાદથી કેશરિયાળ તીર્થનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેમાં તપાગચ્છના ભટ્ટા. વિજયજિનેંદ્રસૂરિ, ૫૦ સુખુદ્ધિવિજયગણી તથા ૫૦ રૂપવિજયગણી અને તેમના શિષ્ય મુનિ અમીવિજયળ વગેરેને આ યાત્રામાં સાથે લીધા હતા.

મુનિ અમીવિજયે આ 'કેશરિયાળસંઘનો રાસ' રચ્યો છે.

શેઠ હઠીસિંહે સં. ૧૮૬૬માં ગોલવાડની પંચતીર્થીનો છ'રી પાળતો યાત્રાસંઘ કાઢ્યો હતો. તેમાં તેમણે નગરશેઠ હેમાભાઈ વગેરેને સાથે લીધા હતા. તે સંઘ પાછો વળતાં વચમાં શંખલપુર ગયો હતો, ત્યાં બહુચરાળના પૂજારીને માગ્યા મુજબ રકમ ન મળતાં ક્રોધે ભરાઈને શેઠના વિરુદ્ધ નિંદા કરવા માંડી હતી. આથી શેઠનું મન વ્હાનિ પામ્યું હતું. ત્યાંથી શેઠ સંઘ સાથે અમદાવાદ આવ્યા હતા.

શેઠ હઠીસિંહને ત્રણ પત્નીઓ હતી. એક નગરશેઠ હેમાભાઈની

પુત્રી રુકિમણી જે થોડા કાળમાં આંધળી બની હતી. બીજી નગર-શેઠ હેમાલાઈની બીજી પુત્રી પ્રસન્નકુમારી જે લગ્ન પછી થોડા જ સમયમાં મરણ પામી હતી અને ત્રીજી ઘોઘાના શેઠની પુત્રી હરકોર બાઈ, જે બુદ્ધિશાળી, ચતુર અને કાર્યદક્ષ હતી. પણ શેઠને કંઈ સંતાન થયું નહીં. આથી શેઠાણી રુકિમણી અને શેઠાણી હરકોર-બાઈએ ૧. શ્રી જેસિંગલાઈ અને ૨. શ્રી. હેમાલાઈને પોત પોતાના ખોળે લીધા હતા.

શેઠ હઠીલાઈએ વિ. સં ૧૬૦૧ના મહા કે વૈશાખ મહિનામાં અમદાવાદમાં પોતાની વાડીમાં જે ઘર દેરાસર હતું તેના બહલે ત્યાં મોટો જિન પ્રાસાદ બનાવવા માટે પાચો નાખ્યો અને કામ શરૂ કરાવ્યું. તેમણે ત્રિશિખરી મોટો ૭૨ દેરીઓવાળો મોટો જિન-પ્રાસાદ તૈયાર કરાવ્યો. તેમાં બે રંગમંડપો, ઠેર ઠેર કળા-કારીગરી ને પૂતળીઓથી સુશોભિત બનાવ્યો હતો. પરંતુ શેઠ આ મંદિરને પૂરેપૂરું બંધાયેલું જોવા ન રહી શક્યા. સં ૧૬૦૨ના શ્રા. સુ. ૫ ને શુક્રવારે શેઠ હેમાલાઈ સ્વર્ગવાસ કરી ગયા. તેમની માતા સૂરજબાઈ પણ તે પછી અમદાવાદમાં જ મરણ પામ્યાં.

પછી બંને શેઠાણીઓએ શેઠના આ જિનાલયને બંધાવવાનું કામ પૂરું કરાવ્યું. અને તપાગચ્છની સાગરશાખાના લટ્ટા. શાંતિ-સૂરિના હાથે સં ૧૬૦૩ના મ. ૧૦ પને શુક્રવારે સૂર્યોદયથી ઘડી ૧૪ અને પળ પાંચના સમયે વૃષભ લગ્નમાં મૂંના. ૧૦ ધર્મનાથ વગેરે સર્વ જિનપ્રતિમાઓની અંજનશલાકા કરાવી તથા સં ૧૬૦૩ના મ. ૧૦ ૧૧ને ગુરુવારે તે જ લટ્ટારકના હાથે તે બધી પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી. ૫૦ વીરવિજયજીગણીએ સં ૧૬૦૩ના મ. ૧૦ ૧૧ના રોજ ત્યાં જ તે 'પ્રતિષ્ઠાનો રાસ' બનાવ્યો.

(—જૈ. સં પ્ર. ૦ વર્ષ : ૧૩, અંક : ૯, પૃ. ૨૦૬)

આ પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં એક લાખથી વધુ સ્ત્રી-પુરુષો હાજર થયાં હતાં, શેઠ-શેઠાણીએ આ જિનપ્રાસાદના નિર્માણમાં તથા પ્રતિષ્ઠા ઉત્સવમાં આશરે ૨૦ લાખ રૂપિયા ખર્ચ્યા હતા. અને આ જિન-પ્રાસાદના નિલાવ માટે વાડીમાં જ હઠીપરું વસાવ્યું હતું.

શેઠાણી હરકોરખાઈ-

શેઠ હઠીસિંહનાં પત્ની હરકોરખાઈ બાહોશ અને કાર્યદક્ષ સ્ત્રી-રત્ન હતાં. તેણે મહાકવિ પં० વીરવિજયજીગણીના ઉપદેશથી સં० ૧૯૨૦ના કા० વ૦ રના રોજ સમ્મેતશિખર તીર્થનો સંઘ કાઢ્યો. આ સંઘ સં० ૧૯૨૦ના મહા વદિ ૧૩ના રોજ સમ્મેતશિખર પહોંચ્યો હતો અને જે० વ૦ ૪ને શુક્રવારે અમદાવાદ પાછો ફર્યો હતો.

શેઠાણી હરકોરખાઈ એ ટંકશાળમાં જિનમંદિર બંધાવ્યું હતું.

(પ્રક૦ ૪૪ પૃ૦-)

પં० વીરવિજયજીગણીના શિષ્ય પં० રંગવિજયે સં० ૧૯૨૭ માં 'સમ્મેતશિખર સંઘ રાસ' રચ્યો છે તેમાં તેમણે આ સંઘનું વિસ્તૃત વર્ણન આપ્યું છે. સાથોસાથ એક નવીન વાત ઉપર પ્રકાશ પાડ્યો છે. કે, મુનિ શ્રી લાલાનંદજી, જેઓ આનંદઘનના નામથી ળયાત છે તે પં० સત્યવિજયજીગણીના નાના ભાઈ (સહોદર) થતા હતા.

શેઠ હઠીભાઈની પત્નીઓએ શેઠ જેસિંગભાઈ અને શેઠ ઉમાભાઈને ખોળે લીધા હતા.

(- જુઓ જૈ. સં પ્ર૦ વર્ષ : ૧૩, અંક ૯માં પૃ ૧૪૬ થી 'સમ્મેતશિખર તીર્થ ઢાળિયા' : ગુજરાત વર્નાક્યુલર પ્રકાશિત અમદાવાદનો ઇતિહાસ પૃષ્ઠ ૨૫૪ થી ૨૬૫ ; હઠીભાઈની વાડીના જિનાલયને શિલાલેખ; મુનિ અમીવિજયજી કૃત 'કેશરિયાજી સંઘરાસ' અજંનશલાકા આમંત્રણ પત્રિકા; પં० વીરવિજયજી કૃત 'પ્રતિષ્ઠા રાસ.' પં. રંગવિજય કૃત 'સમ્મેતશિખર તીર્થરાસ' અને પં. વીરવિજયજી રાસ' - જૈ૦ સં પ્ર૦ ક્રમાંક : ૮૦, ૧૩૬, ૧૪૦, ૧૫૦. ૧૫૩)

શેઠ જેસિંગભાઈ-

શેઠ હઠીભાઈના વારસ તે ઉદાર દિલના, ગંભીર અને સંગીત શોખીન પુરુષ હતા. દૂર દૂર દેશના ગવૈયાઓ તેમને ત્યાં આવાતાં અને અમદાવાદની જનતાને સંગીતનો લાભ અપાવતા.

તેમની પુત્રી લક્ષ્મીબેન હતી. તેનું નગરશેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ સાથે લગ્ન થયું હતું. તે ઉદાર, ધર્મપ્રેમી, ચતુર, પુણ્યશાલિની અને પ્રભાવક હતી. સં. ૧૯૯૦માં અમદાવાદમાં નગરશેઠના વંડામાં શ્રમણ સંમેલન મળ્યું ત્યારે લક્ષ્મીબેને સાધુભક્તિને મોટો લાલ લીધો હતો. તેને સોચનમા નામે એક પુત્રી હતી. અને તેને પણ હંસા નામે પુત્રી હતી.

શેઠાણી લક્ષ્મીબાઈએ બાબા સાહેબસિંહને ગોદે લીધા હતા. તેમને પ્રભાવતી નામે પત્ની છે.

શેઠ ઉમાબાઈ

તેમને શેઠ પન્નાલાલ નામે પુત્ર છે. જે પુણ્યવાન અને ભાવિક ધર્મપ્રેમી છે. તે વિવિધ ધર્માચાર્યોના પરિચયમાં આવ્યા છે. તે ભાવિક હોવાથી બધા ક્ષિકાના ધર્માચાર્યોને ધર્મશુરુ માને છે. શેઠ પન્નાલાલને અરવિંદભાઈ નામે પુત્ર છે.

શ્રી અરવિંદભાઈ પણ ધર્મપ્રેમી-સમાજસેવી, ને રાષ્ટ્રપ્રેમી હોઈ નિખાલસતાભર્યા-સેવાના રંગે રંગાયેલા અને ધર્મનું કોઈ પણ કાર્ય કરવામાં સદાય તત્પર રહે છે. તેઓ ઘણી મોટી સંસ્થાઓમાં જવાબદારીભર્યાં સ્થાનો ધરાવે છે.

વિક્રમશી ભાવસાર—

વિક્રમશી ટિમાણાનો વતની હતો. તે ભાલીના મહેણાંથી શત્રુ-જ્ય ઉપર ઘાટ કરાવવા તીર્થ ઉપર ગયો. તેણે વાઘણને મારી ઘંટ વગાડ્યો ને સૌને યાત્રા કરાવી. તેનો પાળિયો કુમારપાલના મંદિર પાસે છે.

પ્રકરણ અગણોતરમું

૫૦ કીર્તિવિજયગણી

“તલ્લિષ્ય : કીર્તિમાન કીર્તિવિજયો વિજિતેન્દ્રિય : ॥

શિષ્યસમૂહ યુક્તોડમૂત્ નિર્ગન્થો મુનિસત્તમ : ॥

(-લક્ષ્મીવિજય, ‘પ્રશ્નોત્તરપ્રકીર્ણ પ્રશસ્તિ’ શ્લો. ૨)

૫૦ કીર્તિવિજયગણના ગૃહસ્થજીવન વિશેની ઉપયોગી માહિતી મળતી નથી. તેઓ પાલનપુરના વતની હતા. વીશા ઝોશવાલ જ્ઞાતિના હતા. તેમનું નામ કપૂરચંદ હતું. તેમણે ૪૫ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લીધી એટલી જ માહિતી મળે છે.

તેઓ રૂપાળા, તેજસ્વી, ત્યાગી, ધ્યાની અને તપસ્વી પુરુષ હતા. તેઓ અમહાવાદમાં ડહેલાના ઉપાશ્રયથી નીકળી લુહારની પોળનાં ઉપાશ્રયે જઈને રહ્યા હતા. તે સમયથી લુહારની પોળનો ઉપાશ્રય વધુ પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો.

સં ૧૮૮૦માં તેઓ અમહાવાદની લુહારની પોળના ઉપાશ્રયે ચોમાસું રહ્યા. ત્યારે તેમની સાથે બીજા ૧૧ મુનિવરો હતા.

૧. મુનિ કસ્તૂરવિજયજી. ૨. મુનિ ઉદ્ધોતવિજય, ૩. મુનિ લક્ષ્મીવિજય, ૪. મુનિ શાંતિ વિજય, ૫. મુનિ ચતુરવિજય, ૬. મુનિ લાલવિજય, ૭. મણિવિજય દાદા ૮. મુનિ મેઘવિજય ૯. મુનિ મનોહરવિજય, ૧૦. મુનિ મોતીવિજય અને ૧૧. મુનિ વૃદ્ધિવિજય નામે હતા.

૫૦ મુનિ કીર્તિવિજયગણી ગુજરાત, મારવાડ, મેવાડમાં વિચર્યા હતા. અને ત્યાંની જૈન પ્રજા ઉપર ઉપદેશથી મોટો ઉપકાર કર્યો હતો.

૫૦ કીર્તિવિજયને ૧૫ શિષ્યો હતા. તેમાંના કેટલાકનાં નામ આ પ્રકારે છે— ૧. તપસ્વી કસ્તૂર વિજયગણી ૨. મુનિ ઉદ્ધોતવિજય ગણી—તેમની પરંપરામાં અનુક્રમે (૭૧) મુનિ અમરવિજય; (૭૨) મુનિ ગુમાનવિજય, (૭૩) મુનિ પ્રતાપવિજય (૭૪).....(૭૫) મુનિ પુદ્ધિવિજય.

૩. મુનિ જીવવિજય - તેમણે ઘણાં સ્તવનો, સજ્જાઓ અને પદો રચ્યાં છે, જે લોકપ્રિય બન્યાં છે.

૪. મુનિ માણેકવિજય - તેમણે ' માતા મરુદેવીના નંદ ' અને ' શ્રી આદીશ્વર અંતર્યામી ' વગેરે સ્તવનો, સજ્જાઓ અને પદો રચ્યાં જે લોકપ્રિય બન્યાં છે.

પં૦ મણિવિજય દાદાના શિષ્ય મુનિ શુભવિજય, તેમના શિષ્ય પં૦ લક્ષ્મીવિજયગણીએ - સંસ્કૃતમાં ગદ્યમાં ' અઠ્ઠાઈ વ્યાખ્યાન ' રચ્યું છે તે આજે મોટે ભાગે પર્યુષણના આગળના ત્રણ દિવસોમાં વંચાય છે. તેમણે લ૦ ઋષભદેવ, લ૦ શાંતિનાથ, લ૦ નેમિનાથ, લ૦ પાર્શ્વનાથ અને લ૦ મહાવીરસ્વામીની સંસ્કૃતમાં સ્તુતિઓ બનાવી છે.

પ્રકરણ સિત્તેરમું

૫૦ કસ્તૂરવિજયગણી

“ વિનેયસ્તસ્ય કસ્તૂરવિજયોઽમૂન્મહામુનિઃ ।

તપઃ પ્રમૃતિમિર્યુક્તો ગુણૌઘૈર્વિગતસ્પૃહઃ ।

(- ૫૦ લક્ષ્મી વિજય, પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપ પ્રશસ્તિ શ્લોકઃ ૩)

૫૦ કસ્તૂરવિજય ગણીના જીવન વિશે કોઈ માહિતી મળતી નથી. તેમણે સં ૧૮૭૦માં દીક્ષા લીધી અને વડોદરામાં કાળધર્મ પામી ગયા એટલી જ હકીકત જાણવા મળે છે.

તેઓ ત્યાગી, વૈરાગી, જ્ઞાની અને તપસ્વી મહાત્મા હતા. તેઓ આહારમાં બહુ ઓછાં દ્રવ્યો વાપરતા હતા. તેઓ તપસ્વી અને લોકમાં પ્રભાવક પુરુષ તરીકે નામના નોંધાવી ગયા. તેમની આરસની મૂર્તિઓ ૧. વડોદરાના કોઠારીપોળના લ૦ પાર્શ્વનાથના જિનાલયમાં છે. આં વિજયપ્રતાપસૂરિના ઉપદેશથી તે મૂર્તિને શ્રીસંઘે નવી દેરી બનાવી ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. ૨. અમદાવાદમાં લુહારની પોળના ઉપાશ્રયમાં છે.

મુનિ ચિદાનંદજી મહારાજ -

તેમનું મૂળ નામ કપૂરવિજયજી હતું. તેઓ મસ્ત અભ્યાસી હતા. તેમણે અધ્યાત્મ કૃતિઓ પદ્યમાં રચી છે. આ કૃતિઓ હિંદીમાં ઢળતી એવી મિશ્ર ગુજરાતીમાં રચી છે. તેમને જે અનુભવગમ્ય થયું તે તેમણે ઉપર્યુક્ત સાહિત્યમાં આપ્યું છે. તેમણે ‘સ્વરોદય’ રચ્યો છે. તેઓ સં ૧૬૧૦ સુધી વિદ્યમાન હતા. તેમની ચરણ-પાદુકા જૂનાગઢમાં ધર્મશાળાના પાછળના લાગમાં છે.

સંભવ છે કે તેઓ તપાગચ્છમાં મહોં લાનુચંદ્રગણીની પરં-પરાના ૫૦ દેવચંદ્રની સંવેગી પરંપરાના મુનિ રહ્યા હોય.

મુનિ ખુટ્ટેરાયજી, મૂલચંદજી અને વૃદ્ધિચંદ્રજી પંજાબથી સંવેગી દીક્ષા લેવા ગુજરાત આવ્યા ત્યારે તેઓ કપૂરવિજયજીની કીર્તિ સાંભળી

તેમને મળવા ભાવનગર આવ્યા હતા. પણ કપૂરવિજયજી તે વખતે ગિરનાર તીર્થમાં હતા, તેથી તેમને મળી શક્યા નહીં. પછી તેઓએ અમદાવાદ આવી પૂં મણિવિજય દાદા પાસે સંવેગી દીક્ષા લીધી હતી.

નોંધ- વીરમગામ અને માંડલની વચ્ચે ધાકડી ગામ છે. ત્યાં લક્ષ્મીચંદ હડીચંદ નામે શ્રાવક રહેતો હતો. તે ખૂબ ભક્તિવાળો પુરુષ હતો.

પ્રકરણ એકાતેરમું

પં૦ મણિવિજય દાદા

“ તસ્યાસીદ્ વિનેયો હિ મળ્યાદિર્વિજયઃ સુધીઃ ।
તપશ્ચર્યાદિસંપન્નો મૂરિશિષ્ય-પ્રશિષ્યકઃ ॥ ”

(- પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપપ્રશસ્તિ, સ્લો૦ ૪)

પં૦ મણિવિજયજી ગૃહસ્થાવસ્થામાં વીરમગામ અને રામપુરા (ભંકોડા) વચ્ચે પાંચ કોશ દૂર આવેલા આધાર ગામના વતની હતા. તેમના પિતાનું નામ જીવજીવદાસ અને માતાનું નામ ગુલાબ-દેવી હતું. જ્ઞાતિએ તેઓ વીશા શ્રીમાલી હતા. તેમનો જન્મ સં૦ ૧૮૫૨માં થયો હતો.

તેમને માતર તીર્થમાં પં૦ કીર્તિવિજયગણીના ઉપદેશથી વૈરાગ્ય થયો અને સં૦ ૧૮૭૭માં પાલીમાં પં૦ કીર્તિવિજયજીગણી પાસે તેમણે દીક્ષા લીધી, સં૦ ૧૮૯૨ના જેઠ સુદિ ૧૩ના રોજ અમદાવાદમાં પં૦ સૌભાગ્યવિજયગણીએ તેમને પંચાસપદવી આપી.

સં૦ ૧૯૩૫ના આ૦ સુ૦ ૮ના રોજ અમદાવાદમાં ચઉવિહાર ઉપવાસ અને આરાધનાની સાથે તેઓ સમાધિપૂર્વક કાળધર્મ પામ્યા.

તેમનો શિષ્યપરિવાર મોટો થયો તેથી તેઓ દાદા તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા. તેઓ મોટા તપસ્વી હતા. તેમણે દીક્ષાના દિવસથી જિંદગી પર્યંત ચઉવિહારા એકાસણું જ કર્યું હતાં. કોઈ દિવસ બે વખત આહાર લીધો નથી. એકાસણું સિવાય પાણી પણ લીધું નથી. ઉપવાસો કર્યા તે પણ ચઉવિહારા જ કર્યાં. તેમણે આ સિવાય માસક્ષમણુ વગેરે તપ કર્યાં અને અત્તરવાયણુ તથા પારણુ ચઉવિહાર એકાસણું જ કર્યાં હતાં.

વિહાર-યાત્રા -

તેઓ ઉગ્ર વિહારી હતા. તેઓ કચ્છ, કાઠિયાવાડ, ગુજરાત, મેવાડ, રાજપૂતાના તથા પૂર્વ ભારતના પ્રદેશોમાં વિચર્યા હતા.

શત્રુજય, ગિરનાર, સમ્મેતશિખર વગેરે તીર્થોની તેમણે યાત્રા કરી હતી.

તેમણે કિસનગઢ, પુષ્કરણા, જામનગર, વાંકાનેર, લાવનગર, વરતેજ, લીંબડી, પાલિતાણા, વીસનગર, અને ભૂજ વગેરે સ્થાનોમાં કુલ ૫૯ ચોમાસાં વીતાવ્યાં હતાં, તથા અમદાવાદમાં ૧૪ ચોમાસાં કર્યાં હતાં તેમણે ૫૦ સુમેરુવિજયગણી તથા ૫૦ હર્ષવિજયગણીને ૫૦ન્યાસ પઢવીઓ આપી હતી. પોતાના શિષ્ય-પ્રશિષ્ય મૂલચંદ્રજી (સુક્રિતવિજયજી) મહારાજને ગણીપદ આપ્યું હતું.

તેમણે ઘણાં જિનમંદિરોના જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા અને ઘણી પ્રતિષ્ઠાઓ કરાવી હતી.

શિષ્યપરિવાર—

પૂ. ૫૦ શ્રી મહાવિજયદાદાનો શિષ્ય પરિવાર આ પ્રકારે જાણવા મળે છે. : —

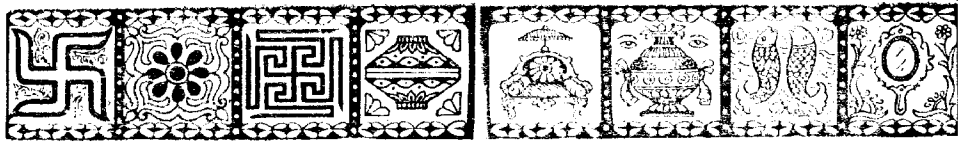
૧. મુનિ અમૃતવિજય. (વિંસં ૧૮૯૮માં દીક્ષા)
૨. મુનિ પદ્મવિજય — તેમની પરંપરામાં (૭૩) મુનિ પ્રેમવિજયજી, (૭૪) મુનિ શ્રીજિતવિજયજી દાદા.
૩. ૫૦ શ્રી બુદ્ધિવિજયજીગણી. (પૂ. યુદેરાયજી મ.)
૪. ૫૦ ગુલાબવિજયગણી — તે મોટા વિક્રાન હતા. જ્યોતિષ અને આગમના સમર્થ જાણકાર હતા.
૫. મુનિ હીરવિજયજી — તે સૌ ગુરુભાઈઓથી નાના હતા. એવો ઉલ્લેખ મળે છે.
૬. (૭૨) ૫૦ શુભવિજયજીગણી, તેમના શિષ્ય (૭૩) મુનિ લક્ષ્મીવિજયજી — તેઓ મોટા વિક્રાન હતા. તેમણે (૧) સં ૧૯૫૬માં ‘ પ્રશ્નોત્તર પ્રદીપ ’ પ્રકાશ ૫ — ગુજરાતી, (૨) સંસ્કૃતમાં ગદ્યમાં ‘ શ્રી પર્યુષણાષ્ટાહિકા વ્યાખ્યાન ’ ગ્રંથ અને સંસ્કૃતમાં લઠ્ઠ આદિનાથ, લઠ્ઠ શાંતિનાથ, લઠ્ઠ નેમિનાથ, લઠ્ઠ પાર્શ્વનાથ અને લઠ્ઠ મહાવીરસ્વામીની સ્તુતિઓ રચી છે.

૭. આં વિજયસિદ્ધિસૂરિ દાદા — અમદાવાદની ખેતરપાળની પોળમાં શેઠ મનસુખલાલ અને તેમનાં પત્ની ઉજ્જમબાઈથી સં ૧૯૧૧માં જન્મ થયો હતો. તેમણે સં ૧૯૩૪ના જ્ ૦ વ૦ રના દિવસે અમદાવાદમાં દીક્ષા લીધી, સં ૧૯૫૭માં સૂરતમાં પંચાસ-પદવી મેળવી અને સં ૧૯૫૭માં અમદાવાદમાં આચાર્યપદવી પ્રાપ્ત કરી. સં ૨૦૧૫ના ભા ૦ વ૦ ૧૪ ને શુરુવારે તા. ૧-૧૦-૧૯૫૯ના રોજ બપોરે ૬૦ ૧ અને ૨૨ મિનિટે અમદાવાદમાં વિદ્યાશાળામાં કાળધર્મ પામ્યા.

તેમણે સં ૧૯૫૭માં આચાર્યપદવી મળી ત્યારથી તે જિંદગી પર્યંત એકાંતરે ઉપવાસો કર્યા હતા. તેઓ દીર્ઘાયુષી હતા. લગભગ ૧૦૫ વર્ષ જીવ્યા હતા. તેમનાં પત્નીએ પણ દીક્ષા લીધી હતી, જેમનું સાધ્વી અવસ્થાનું નામ ચંદનશ્રી હતું.

[ભાગ ચોથો સંપૂર્ણ]

(આગળ વધતો ઇતિહાસ ભાગ પાંચમામાં)

જૈન પરંપરાનો ઇતિહાસના પ્રકાશન માટે દ્રવ્ય સહાયતા કરનારા. પુણ્ય ગુરુ ભગવંતોના ઉપદેશથી સહાયક બનતા શ્રી સંઘો, ટ્રસ્ટો, તથા સદ્ગૃહસ્થોની શુભ નામાવલી.

■ જ્ઞાન ખાતામાંથી વહેલ સહાયતાની સરિતા

- શ્રી કક્ષપરેડ જૈન સંઘ - મુંબઈ
- શ્રી દેવચંદનગર જૈન સંઘ (ભાયંદર - મુંબઈ)
- શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ મૂ. પૂ. જૈન સંઘ ભાયંદર-વેસ્ટ
- શ્રી ભાંડુપ શ્વેતામ્બર મૂ. પૂ. તપગચ્છજૈન સંઘ.
- શ્રી જૈન સોસાયટી જૈન સંઘ-અમદાવાદ
- શ્રી જૈન પ્રાચ્ય વિદ્યા ભુવન-અમદાવાદ.

□ પ્રેરક : સેવાભાવિ મુનિરાજ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મ.

- શ્રી નેમીસૂરી જૈન જ્ઞાન મંદિર, પાંજરાપોળ - અમદાવાદ

□ પ્રેરક : પૂજ્ય આચાર્ય દેવશ્રી વિજયમેરૂપ્રભસૂરીશ્વરજી મ. સા.

- શ્રી ભાવનગર જૈન શ્વે.મૂ.પૂ. તપાસંઘ (શેઠ ડોસામાઈ અભેચંદની પેઢી)

- શ્રી સુપાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ, વાલકેશ્વર મુંબઈ.

□ પ્રેરક : પરમપૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયલલિતસૂરીશ્વરજી મ. સા.

□ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિક્રમસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન પૂ. પં શ્રી રાજ્યશ-

વિજયજી મહારાજના સદ્ઉપદેશથી શ્રી વાડજ શ્વે. મૂ. પૂ. જૈન સંઘ. અમદાવાદ

□ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મ. ના શિષ્યરત્ન પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ. સાના સદ્ઉપદેશથી.

- પૂજ્ય આચાર્ય દેવ શ્રી વિજયપ્રિયંકરસૂરીશ્વરજી મ. ના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી નંદિભૈલવિજયજી મહારાજના સહઉપદેશથી
- શ્રી વાડીલાલ સારાભાઈ ટ્રસ્ટ દેરાસર પ્રાર્થનાસમાજ મુંબઈ.
(પ્રેરક : પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી દુર્લભસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના વિનેય શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પ્રેમપ્રભસાગરજી મ.)
- પરમ પૂજ્ય ઉપા. શ્રી ધર્મસાગરજી મ. ના શિષ્યરત્ન પૂ. પંન્યાસ શ્રી અભય-સાગરજી. મ. ના સહઉપદેશથી શ્રી હીરસૂરી વતન જૈન ઉપાશ્રય - પાલનપુર
- પ. પુ. આચાર્ય શ્રી વિજયસુરેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા. ની ૩૩મી સ્વર્ગ-તિથિની નિમિત્તે પ્રવર્તક મુનિ શ્રી યશોભદ્રવિજયજી મ. ની પ્રેરણાથી (ગોરગામ-મુંબઈ)
- પુજ્ય પંન્યાસ પ્રવર શ્રી પુણ્યનંદવિજયજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી
- પરમ પૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી વિજયભક્તિસૂરીજી સમુદાયના મુનિરાજ શ્રી જ્યયન્દ્ર વિજયજી મ. ના ઉપદેશથી શ્રી શુકનરાજ હીંમતમલજી કુરલાવાળા.
- પૂજ્ય સાહિત્ય ભૂષણુ સ્વ. મુનિરાજ શ્રી જિનેન્દ્રવિજયજી મ.ના શિષ્યરત્ન પૂજ્ય પ્રવર્તક મુનિરાજ શ્રી હરીશભદ્રવિજયજી મ. પ્રેરણાથી
- પૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી સૂર્યસાગરજી મહારાજના શિષ્ય પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી મિત્રાનંદ સાગરજીની પ્રેરણાથી શ્રી સાંડેરાવ જિનેન્દ્ર ભવન - પાલીતાણાતરફથી
- પરમ પુજ્ય મુનિરાજ શ્રી રત્નપ્રભવિજયજી મ. ની શુભ પ્રેરણાથી શ્રી ધર્મજ જૈન સંઘ - ધર્મજ (ગુજરાત).
- પ. પૂ. યોગનિષ્ઠ આચાર્ય દેવશ્રી બુદ્ધિસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. ના સમુદાયના સાધ્વીજીશ્રી સૂર્યપ્રભાશ્રીજી મ. ની પ્રેરણાથી.
- પૂજ્ય સાધ્વીજી શ્રી પુણ્યદર્શનાશ્રીજી મ. ની પ્રેરણાથી શ્રી સુનીલભાઈ ખી. શાહ આદિ પરીવાર
- પૂજ્ય સાધ્વીશ્રી પ્રજ્ઞાતાશ્રીજી મ. ના તપસ્વી શિષ્યા સાધ્વીશ્રી ઋણુપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ. ના ૪૫ ઉપવાસ નિમિત્તે - કાંદીવલી. મુંબઈ

જ્ઞાનભક્તિ માટે સહાયક બુનેલા સહભાગીઓ

પરમ પુણ્ય સેવાભાવિ મુનિરાજ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મ. ની પ્રેરણાથી

- શ્રી ઠક્ક પરેડ જૈન સંઘના જુદા જુદા ભાઈઓ તરફથી
- શ્રી રસીકલાલ અમથાલાલ શાહ-મુંબઈ
- શ્રી રતિલાલ જોડાલાલ સલોત
- શ્રી બેશીબેન છોટાલાલ શાહ
- શ્રી ચંદનબેન મણિલાલના ૫૦૦ આયંબિલની તપશ્ચર્યા નિમિત્તે
- શ્રી હસમુખલાલ નાથાલાલ તેલી (ભાયંદર - વેસ્ટ)
- સ્વ : માણુલાલ જોડાલાલના સુપુત્રે શ્રી સુમતીલાલ તથા શ્રી બાબુભાઈ આદિ.
- શ્રીમતિ ભાનુબેન ગુલાબચંદ શાહના સિદ્ધગિરીના ચાતુર્માસ-નવ્વાહુ યાત્રા નિમિત્તે,
- શ્રી બાબુલાલ નરપતલાલ પારેખ વાવવાળા
- શ્રી ચંપકલાલ ગીરધરલાલ અમરેલીવાળા.
- શ્રી સ્વ. કુલીબેન છોટાલાલના સ્મરણાર્થે શ્રી રતિલાલ છોટાલાલ શાહ (ઉમતા નિવાસી) ગોરેગામ-મુંબઈ
- શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ કુલચંદ શાહના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ મંજુલા બેનની ૫૦૦ આયંબિલની તપશ્ચર્યા નિમિત્તે. ભાયંદર.
- શ્રી રમણલાલ મુળચંદ શાહ સિનોરવાળાના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ શારદાબેનની અઠ્ઠાઈ નિમિત્તે ભાયંદર
- શ્રી જયંતિલાલ હરગોવિંદદાસ કેશરીચંદ સોનેથાવાળાના ધર્મપત્ની શ્રી નયનાબેનના સ્મરણાર્થે હ : જ્ઞાપેન (મલાડ - મુંબઈ)
- શ્રીમતી રંભાબેન જયંતિલાલ ગાંધી હ : શ્રી રમેશભાઈ - મલાડ
- શ્રી ત્રંબકલાલ કુલચંદ ના ધર્મપત્ની સ્વ : શ્રી કાન્તાલક્ષ્મીબેનના સ્મરણાર્થે
- શ્રી દેવરાજ માવજી શાહ કાંદિવલી - મુંબઈ.
- એક સદ્ગ્રહસ્થ. હસ્તે : શ્રી રમેશભાઈ ગાંધી, મલાડ - મુંબઈ.
- એક સદ્ગ્રહસ્થ. (ભાયંદર)
- એક સદ્ગ્રહસ્થ. "
- એક સદ્ગ્રહસ્થ. "
- એક સદ્ગ્રહસ્થ. મુંબઈ

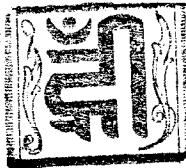

જ્ઞાનભક્તિમાં અગાઉથી કોપી લખાવી સહાયક બનેલા.
ભાગ્યશાળી સદ્ગૃહસ્થોના નામ.

પરમ પૂજ્ય મુનિ શ્રી ભદ્રસેનવિજયજી મહારાજની મંગળ
પ્રેરણાથી કોપી લખાવનાર ભાગ્યશાળીઓ.

- શ્રી કેશવલાલ મગનલાલના સુપુત્રોના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ બસુદેવેન રમણુ-
લાલ તથા શ્રીમતિ ઉર્મિલાબેન મનહરલાલની અદ્વાઈની તપશ્ચર્યા નિમિત્તે
- શ્રી ભાગ્યંદ ભૈરાજ બાલીવાળાના સુપુત્રના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ પુષ્પાબેન
વિમલચંદની વર્ધમાન તપની પાયાની તપશ્ચર્યા નિમિત્તે
- શ્રી જસવંતલાલ શીવલાલ ઉઠાઈનિવાસીના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ મંજુલાબેનના
વર્ધમાન તપની તપશ્ચર્યા નિમિત્તે,
- શ્રી શાંતિલાલ જોડાલાલ શાહ
- શ્રી ધીરજલાલ વીરચંદ વૈરા (જમનગરવાળા) હસ્તે : શ્રીમતિ હેમાંગીબેન
કાંદિવથી - મુંબઈ.
- શ્રી ઠાંતિલાલ ગંભીરદાસ સોનેથા - ભાયંદર
- શ્રી ચંદુલાલ પુંજલાલ શાહ-મુંબઈ
- શ્રી બેકમલ પુનમચંદજી (તખતગાઠરાળા) ગોરેગામ
- શ્રી પોપટલાલ ભીખાભાઈ ભાલુસણવાળા
- શ્રી રમણિકલાલ કુંવરજી વૈરા પાલીતાણાવાળાના સુપુત્ર અટુલકુમાર તથા
સુપુત્રી મીતાબેનની અદ્વાઈ નિમિત્તે
- શ્રી સ્વ. કેશવલાલ ગગલચંદના ધર્મપત્ની શ્રી મંજુબેનના સ્મરણાર્થે તેમના
કુટુંબીજનો તરફથી.
- શ્રી રમણુલાલ મુલચંદશાહના ધર્મપત્ની શ્રી મંજુબેન
- શ્રીમતિ દલસીબેન મગનલાલ ગાંધી - ભાયંદર
- શ્રી બાવચંદભાઈ જગજીવનદાસ પારેખના ધર્મપત્ની શ્રીમતિ લીલાવંતીબેનના
વર્ધિતપ નિમિત્તે
- શ્રી કુલગાઈ રૂપચંદજી જૈન સેવાડીવાળા-ભાંડુપ

- શ્રી જનાલાલ જગનલાલ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી રમણુલાલ યુનીલાલ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી રતિલાલ સકરચંદ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી બળવંતરાય કુંદનમલજી શીંગ — ભયંદર
- શ્રી મહાવીર કૃપા ખીદડીંગની બહેનો તરફથી — ભાયંદર
- શ્રી ડાહ્યાભાઈ ક્ષીરચંદજી રૂપાલ — ભાયંદર
- શ્રી રસીકલાલ સ્વરૂપચંદ મહેતા ખેડપ્પલાવાળા — ભાયંદર
- શ્રી પ્રેમચંદ બહેરાજી વારૈયા — ભાયંકર
- શ્રી ભાઈચંદ વિરચંદ શાહ ગઢકા વાળા — ભાયંદર
- શ્રી મદતલાલ કંકુચંદ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી દુર્લાલજી શામજી શાહ — ભાયંદર
- શ્રી યુનીલાલ લલ્લુભાઈ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી લક્ષ્મીચંદ લલ્લુભાઈ શાહ તલોદવાળા — ભાયંદર
- શ્રી અરવિંદકુમાર સોમચંદ શાહ — ભાયંદર
- શ્રી દેશવલાલ નાથાલાલા વખારીયા — ભાયંદર
- શ્રી ઢોદરલાલ નાનચંદ શાહ દુંદરવાળા હ : ધીરજીભાઈ — ભાયંદર
- શ્રી મતિ લીલાવંતીબેન બાણુલાલ મહેતાના સ્મરણાર્થે હ : ચિ. નિમેષ, ચિ વિકાસ - મલાડ - મુંબઈ.
- શ્રી મૂળાબેન તિલોકચંદજી જનના ૫૦૦ આયંબિલ નિમિત્તે તેમના ભાઈ શ્રી હસ્તિમલ ગેનાજી પરિવાર
- શ્રી સુભદ્રાબેન કાંતિલાલ શાહ વિસનગરવાળા હ : ભુપતભાઈ — ભાયંદર
- શ્રી રણીકલાલ મંગળદાસ શાહ ઔઠોડ નિવાસી હ : કાંતાબેન
- શ્રી મતિ મણિબેન યુનીલાલ પારેખની ૫૪ મી ઝાળા નિમિત્તે
- શ્રી મતિ બસુદેબેન પ્રેમચંદ શાહ. પાટણવાળા
- શ્રી કાન્તિલાલ અચલજી વેરા (ખાંડવાળા) અમદાવાદ
- શ્રી યુલાખચંદ દેવચંદ શેઠ જૈનવાળા - ભાવનગર

જૈન યૃત્પરાના ઇતિહાસના સર્ગક

યુગ્યસ્થિતિશામાનવિભચ્ચ અ. / યુગ્યસ્થિતિશાદર્શનવિભચ્ચ અ. / યુગ્યસ્થિતિશા.પચવિભચ્ચ અ.